POLIROM

Barnaby Rogerson

Moştenitorii Profetului Mahomed

Cauzele schismei dintre şiiţi şi sunniţi

Plural Religie

Barnaby Rogerson lucrează în cadrul editurii Eland Books. Dintre lucrările publicate, menţionăm: *A Traveller's History of North Africa* (1998), *The Prophet Muhammad: A Biography* (2003) şi *Meetings with Remarkable Muslims* (2007).

Barnaby Rogerson, *The Heirs of the Prophet Muhammad and the Roots of the Sunni-Shia Schism*, Little, Brown Book Group Ltd., 2006

Copyright © 2006 Barnaby Rogerson
© 2007 by Editura POLIROM, pentru prezenta traducere

www.polirom.ro

Editura POLIROM
Iaşi, B-dul Carol I nr. 4; P.O. BOX 266, 700506
Bucureşti, B-dul I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, ap. 33, O.P. 37;
P.O. BOX 1-728, 030174

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României:

ROGERSON, BARNABY

Moştenitorii Profetului Mahomed: cauzele schismei dintre şiiţi şi sunniţi / Barnaby Rogerson; trad. de Anca Delia Comăneanu. – Iaşi: Polirom, 2007

ISBN 978-973-46-0670-2

I. Comăneanu, Anca Delia (trad.)

94(=441.21)
297
929 Mahomed
94(=441.21)"06" Mahomed

Printed in ROMANIA

Barnaby Rogerson

Moștenitorii Profetului Mahomed

Cauzele schismei dintre șiiți și sunniți

Traducere de Anca Delia Comăneanu

POLIROM
2007

Mamei mele

Cerul se aşterne la picioarele mamelor.
Profetul Mahomed

Cuprins

Prefaţă 11
Introducere 15

Partea I

1. Medina : oaza-capitală a statului musulman 23
2. Ali, cel dintîi discipol al Profetului 40
3. Soldaţii arabi în secolul al VII-lea 67
4. Aişa şi celelalte Maici ale Credincioşilor 83

Partea a-II-a

5. Califul Abu Bakr şi războaiele din epoca *Ridda* 121
6. Invadarea Ţării Sfinte şi moartea primului calif 151
7. Omar şi marile victorii 160
8. Usman : al treilea calif al islamului 212
9. Imamul Ali, al patrulea calif 258
10. Moavia Omeiadul, imamul Hasan şi imamul Husayn 292

Anexa A – Moştenitorii politici ai Profetului după moartea lui Husayn 310
Anexa B – Cum putem şti ? Moştenirea Aişei printre povestitorii din Medina 322
Date-cheie pentru istoria politică şi militară a primilor 50 de ani de după moartea Profetului Mahomed, 632-683 329
Personaje-cheie în viaţa Profetului Mahomed 335
Arborele genealogic al Profetului Mahomed şi al califilor 344

Bibliografie 359
Index 367

Lista hărţilor

Valea Iathrib în vremea Profetului Mahomed 22

Arabia la vremea morţii Profetului (iunie 632) 118

Principalele triburi de beduini din Arabia şi războaiele din epoca *Ridda* în timpul Califatului lui Abu Bakr 135

Cucerirea Ţării Sfinte (634-636) 153

Bătăliile de pe frontul persan (634, 635 şi 636), care au dus la cucerirea Irakului după victoria de la al-Qadisiya în 637 182

Cucerirea Egiptului de către arabi şi bazele militare înfiinţate de califul Omar 193

Califatul în timpul domniei lui Usman 256

Campaniile militare ale lui Ali şi Moavia (656-661) 264

Moavia, primul calif Omeiad (661-680) şi moartea lui Husayn 298

Prefaţă

Aşteptam cu nerăbdare de cîteva luni să o întîlnesc, dar, în seara în care lucrul acesta s-a întîmplat, bombele începuseră să cadă peste oraşul ei. Prima oră s-a consumat într-o încercare politicoasă de evitare a acestui subiect, în timp ce vorbeam despre artă, cultură şi istorie în elegantul ei salon din Londra, mobilat cu piese moderne aduse din Siria, precum şi cu relicve provenite dintr-un trecut otoman, alternate cu picturi făcute chiar de ea. Doar cînd am ajuns, în cele din urmă, în camera de zi, cu ochii aţintiţi asupra unui ecran uriaş străbătut de fulgerele portocalii produse de bombele ce cădeau peste ţara ei, am înţeles ce se întîmpla.

Era limpede că nu era pentru prima oară cînd vedea Bagdadul bombardat. Cu un aer febril, soţul ei avea să ne dea lămuriri în privinţa unor trăsături specifice ale oraşului, cum ar fi ministerul în care lucrase la diverse programe pentru agricultură. Clădirea se găsea chiar în faţa unor excavări făcute în zona în care se afla un palat al abbasizilor şi el se ruga ca nu cumva locul să fie considerat o ţintă. Călăreţii mongoli lăsaseră în urma lor un singur astfel de palat şi era posibil ca în curînd să nu mai rămînă nimic din aceste urme fragile ale gloriei medievale a Bagdadului. „Oraşul păcii" care acum cunoştea doar războiul. Din cînd în cînd, cei doi decideau ostentativ să închidă televizorul, să mai aducă un fel de mîncare pentru musafirii lor, să le umple paharele şi conversaţia era reluată la un nivel cultural, mai calm. Am vorbit despre dragostea pentru palmieri pe care cu toţii o împărtăşeam şi mai tîrziu el mi-a arătat cu mîndrie un exemplar din povestirile de călătorie scrise de bunicul său, pe care le editase cu grijă împreună cu fraţii lui. Nu putea fi comparată nicicum cu literatura de călătorie englezească din aceeaşi perioadă. Bunicul lui era un erou naţionalist al Irakului, un om care se luptase atît cu vechea putere otomană, cît şi cu englezii care, după otomani, instituiseră acolo un protectorat de tip neocolonial. Titlul „călătorii" nu era decît o politicoasă etichetă literară, pentru că de fapt era vorba despre încercările unui tînăr care fusese expulzat din ţara lui şi aştepta posibile soluţii politice de la ceilalţi arabi din Orientul Mijlociu. Pe urmă televizorul a fost deschis din nou pentru o altă serie

de explozii transmise de CNN. Atît în Bagdad, cît și în afara sa. „Nu e ceva nou. Pentru noi, irakienii, a fost întotdeauna la fel: doar suferință. Luptă și suferință."

Mai tîrziu, ea ne-a condus afară, pe coridor, și a început să întoarcă pînzele care stăteau cu fața la perete, una cîte una. Erau încă umede: o galerie de figuri hieratice, inspirate de imaginile civilizației mesopotamiene: preoții, regii, zeițele din Sumer, Akkad, Caldeea și Babilon se amestecau cu simboluri și totemuri islamice, toate pradă focului și spaimelor. Faptul că încă nu se uscaseră era un tribut adus enormei sale energii, dar ea a respins ideea cu un clipit din ochi în timp ce se clătina sub greutatea pînzelor desfășurate. „Pictez pentru că nu pot să dorm. Acum, cînd bombele cad iar, o văd doar pe ea."

Tîrziu, mult mai tîrziu, am aflat cine era „ea". Și cîte ceva și despre anii de trudă, despre lupta dusă între rolul de mamă și de soție și cel de artist, despre bătălia ce se ducea în sufletul ei între libertatea de a lucra pe care i-o asigura Londra și susținerea și relevanța ce nu puteau veni decît dintr-o viață petrecută acasă, în patrie. În cele din urmă, a venit seara recunoașterii ei ca artist, o expoziție ce avusese un succes extraordinar în Londra, era salutată de întreaga lume arabă expatriată. Dar chiar în aceeași noapte, venind acasă după ce simțise euforia unui succes dobîndit după o viață de efort, a deschis televizorul să vadă știrile de la miezul nopții și a aflat că o rachetă își greșise ținta – unul dintre acele atacuri întîmplătoare ce provoacă victime colaterale; era în una din puținele zone deasupra cărora exista o interdicție de zbor convenită de aliați. Deodată a realizat faptul că bucățile din casa distrusă în mod accidental în Irak îi erau tulburător de familiare. Camerele de luat vederi se învîrteau în jurul casei surorii ei.

Toată familia fusese ucisă de o rachetă rătăcită chiar în noaptea în care ea era în sfîrșit recunoscută ca artist. Îi fusese dat un ceas de fericire – sau poate două – înainte ca fericirea aceasta să-i fie luată din nou. Acum, după mulți ani de la acea noapte, bombele cădeau iar peste Bagdad și a simțit că durerea ei era împărtășită de zeci de mii de oameni. Ca reacție la toate acestea, pictase; picta ziua și noaptea, recrea părți din chipul surorii ei amestecate cu tot felul de urme din gloria trecută a Irakului. Era o viziune răscolitoare, dacă nu chiar chinuitoare, dar „de-asta ne-am născut", a spus ea. „Sîntem născuți pentru această soartă, noi, care sîntem oamenii lui Ali, ne-am născut ca să luptăm, să luptăm și să suferim."

În sufragerie, televizorul fusese deschis din nou, așa că exploziile au redevenit principalul subiect de discuție. Pe cînd ne luam la revedere, soțul ei m-a condus înapoi în neprețuita lui bibliotecă, cu rafturile pline cu cărți de istorie atît de prețioase pentru el, cu intens răsfoitele romane în arabă, engleză și franceză și cu istorii ilustrate scumpe care descriau

comorile artei, arhitecturii și caligrafiei islamice. Raftul de sus, din dreapta, părea gol chiar dacă nu era așa. Era locul de cinste unde era așezată o carte legată în piele. Era exemplarul bunicului său din predicile lui Ali. „N-aș da un rînd din cartea asta pentru tot restul cărților din această încăpere", a spus el. Dacă lucrurile ar fi fost spuse de un învățător bărbos aflat într-o clasă oarecare, n-aș fi putut decît să dau politicos aprobativ din cap, dar, venind de la un irakian atît de occidentalizat, aveau o încărcătură mult mai mare. Seara a fost plină de învățăminte despre natura ineluctabilă a suferinței, despre cum cei buni și cei cinstiți întotdeauna trebuie să sufere. Am început să înțeleg și cîte ceva din latura emoțională ce există în spatele istoriei moștenitorilor Profetului.

E o poveste tragică. Poate fi și complexă, pentru că islamul cuprinde două narațiuni diferite, o versiune sunnită și o versiune șiită, și ele au fost doar codificate ca interpretări diferite ale istoriei, cam la două sute de ani de la moartea Profetului. În ceea ce-l privește pe Profetul Mahomed, există puține diferențe între cele două tradiții. Unitatea de viziune pe care musulmanii o împărtășesc atunci cînd vine vorba de evenimentele din vremea vieții Profetului Mahomed se sfîrșește în mod simbolic în ceasul morții sale. Șiiții cred că Profetul a murit în brațele lui Ali, iar sunniții cred că el a murit cu capul în poala Aișei. Un credincios musulman obișnuit crește avînd în general cunoștință doar de una din aceste variante, și am văzut că, în general, este surprins în mod plăcut și sincer interesat să audă și cealaltă variantă. Obiectivul meu a fost să cinstesc ambele tradiții și să fiu asemenea unui croitor care coase două bucăți de stofă într-una. Pentru că, în această situație, este posibil ca ambele povești tradiționale să fie literalmente adevărate.

Introducere

Adevăratele tragedii din lume nu sînt conflictele dintre bine şi rău, ci conflictele dintre două virtuţi.

Christian Friedrich Hebbel

Dumnezeu ştie cel mai bine cine are dreptate.

Proverb musulman

Moştenitorii Profetului Mahomed este povestea unor oameni remarcabili care, fiecare la rîndul lui, încearcă să îşi croiască drum, prinşi în vîltoarea istoriei, în nemilosul flux al evenimentelor. Este o poveste extraordinară, un amestec fantastic în care regăsim tragedie, dragoste şi nobilul sacrificiu de sine, războaie distrugătoare, cuceriri aproape incredibile, bogăţii inimaginabile, suferinţă, ambiţie, bravadă, cavalerism şi înşelătorie într-o măsură ce nu a mai fost şi nu va mai putea fi niciodată atinsă.

Este povestea unui mic grup strîns unit de credincioşi care l-au urmat pe Profetul Mahomed în exilul de la Mecca la Medina, au luptat pentru el timp de zece ani şi, după moartea sa, s-au străduit să organizeze şi să guverneze comunitatea musulmană. La început erau doar nişte refugiaţi săraci lipiţi pămîntului, dar au ajuns să comande o sută de mii de războinici. Este povestea unei realizări năucitoare, a felului în care triburile sărace, risipite şi anarhice din Arabia au cucerit lumea sub flamura islamului. E povestea conducătorilor geniali care i-au condus la victorie împotriva Imperiului Bizantin şi a Persiei Sasanizilor, în timp ce în Medina o serie de califi înţelepţi întemeiau oraşe noi şi organizau un imperiu ce avea să dăinuie şase sute de ani. Deşi cuceririle arabe ar putea părea azi o putere de neoprit a inevitabilităţii istorice predeterminate, ele stîrnesc nedumerire din pricina

numeroaselor exemple de noroc neașteptat, în situații în care victoria a atîrnat de felul cum a suflat vîntul de vară sau de condițiile privind terenul ori de hotărîrea nestrămutată a războinicilor beduini nomazi, după o bătălie ce durase patru zile. Acestea sînt temeliile pe care se clădesc imperiile și se pierd împărățiile.

Cei patru mari califi ai islamului, Abu Bakr, Omar, Usman și Ali, aveau să domine scena istorică pe rînd. Fiecare dintre ei a fost într-un anumit sens un adevărat moștenitor al figurii respectatului lor maestru, deși nici unul nu putea nici măcar să spere să-i fie egal în ceea ce privește natura unică și generoasă a lui Mahomed. Fiecare dintre ei avea să afle cum excercitarea puterii îți modifică natura. Supușul, piosul și profund loialul Abu Bakr avea să devină un strateg strălucit, mai viclean decît toți viclenii conducători militari tribali din Arabia. Omar, cel de-al doilea calif, este arhetipul iconic al credinței întrupate, dacă poate exista așa ceva. Un mare puritan, neînduplecat, a cărui putere și ale cărui convingeri se ridicau deasupra lumii și care avea să urmeze exemplul de sărăcie totală și de integritate al Profetului, chiar dacă nu a reușit, asemenea maestrului său, să manifeste toleranță și înțelegere față de femei. Pentru că, dacă exista vreun lucru care să-l fi încîntat pe Mahomed mai mult decît orice altceva pe pămînt, atunci acest lucru era tovărășia soțiilor sale inteligente, capabile să gîndească limpede și să vorbească liber. Usman, cel de-al treilea calif, a fost un om bun, pașnic, generos și inteligent, care s-a dovedit a fi și un remarcabil administrator. În ciuda unei uriașe carențe – dragostea lipsită de orice filtru critic pentru cei din clanul său –, trebuie cinstit ca martir și onorat ca un neclintit apărător al Coranului. Ali, cel de-al patrulea calif, este punctul nodal al întregii istorii, un personaj clădit din cele mai pure principii ale onoarei, adevărului, curajului, integrității și credinței. El este cavalerul galant, arhetipul eroului din toate poveștile cavalerești atît din Apus, cît și din Răsărit. Asemenea tuturor oamenilor de felul lui, nu era sortit să prospere într-o lume venală, plină de ambiții secrete, spaime ascunse și invidii nemărturisite. În clipa în care sabia asasinului îl lovește, odată cu moartea lui se încheie pentru totdeauna și „Era islamului aflat sub Dreapta Îndrumare".

Dar, dincolo de aceste patru mari figuri istorice, vremurile au scos la iveală și alte caractere memorabile. Khalid, generalul

strălucit și nemilos care a cucerit pentru stăpînii săi Arabia și apoi Orientul Apropiat bizantin și pe care avea totuși să-l piardă trufia sa. A devenit celebru cînd s-a culcat cu o fecioară prizonieră pe cîmpul de luptă îmbibat cu sîngele celor din tribul ei. Amr, cel ce va fi sortit să cucerească Egiptul de trei ori; el este un exemplu aproape perfect privind priceperea negustătorilor din tribul Quraișit din Mecca – și toate acestea în ciuda misterului care învăluie nașterea sa. Pe frontul de est, în conflictul cu Persia, nimeni nu se putea compara cu Ibn Harith, un beduin arab pur-sînge, un șef de trib ce pare să răsară din paginile unei ode preislamice. Mai e și răutatea ce pare aproape ficțională a puternicului și afemeiatului politician Mughira, un fost bandit care rămîne totuși un personaj fermecător prin modul plin de energie în care și-a croit drum în viață. În cele din urmă avea să-și pună la lucru talentele în slujba precautului, extraordinar de eficientului și inteligentului Moavia, care, în ciuda faptului că era fiul celui mai mare dușman păgîn al Profetului, avea să întemeieze dinastia Omeiazilor. În tradiția noastră occidentală, ca geniu politic de primă mărime, poate doar August poate să-i stea alături lui Moavia.

Moștenitorii Profetului Mahomed este, de asemenea, o poveste întemeiată pe iubire, mai ales pe conflictul născut din rivalitatea care a existat între doi dintre cei mai apropiați adepți ai Profetului, adică între cel dintîi discipol al său, Ali, și iubita și devotata sa soție, Aișa. Această dușmănie fatală avea să deschidă în mod accidental drumul pentru prima schismă în islam, din care s-au dezvoltat cele două ramuri ale islamului, și avea să fie în folosul lui Moavia, care în cele din urmă avea să triumfe în fața cucernicilor Însoțitori ai Profetului.

Ca să putem aprecia adevăra rezonanță a acestei istorii, trebuie mai întîi să ne familiarizăm cu peisajul din Medina, capitala-oază a Califatului, să cunoaștem povestea relației foarte strînse pe care Ali a avut-o cu Profetul Mahomed, să apreciem natura războinicilor beduini arabi cărora li se datorează cucerirea arabă și să înțelegem cum a trăit Profetul și cum a fost susținut de Aișa și de celelalte soții ale sale. Fiecare dintre aceste patru capitole introductive privește lucrurile dintr-o altă perspectivă, dar toate se încheie în jurul momentului hotărîtor al acestei povești: moartea Profetului la Medina în 8 iunie 632.

Numai atunci vom fi pregătiți să ne aplecăm asupra evenimentelor ce se desfășoară într-o succesiune rapidă, imediat după moartea Profetului. Pentru că, de îndată ce primul calif a ocupat postul de „succesor", întreaga comunitate avea să apuce calea războiului și a expansiunii care, odată deschisă, avea să-și urmeze extraordinar de puternica lege de mișcare interioară. Astfel, tînăra comunitate musulmană este propulsată în paginile istoriei lumii într-un vîrtej de sînge, glorie și putere.

La un anumit nivel, avem de-a face cu o înaintare triumfătoare care egalează cuceririle lui Alexandru cel Mare, chiar dacă la un alt nivel este și un test decisiv al oricărei credințe, acela de a fi pusă la încercare de tentațiile aducătoare de rătăcire ale mîndriei, bogăției, faimei, ambiției și dominării. E ca și cum ispitele cu care l-a încercat pe Hristos diavolul, în timpul celor patruzeci de zile petrecute în pustiu, ar fi putut fi reale.

La cincizeci de ani de la moartea Profetului, fusese într-adevăr cucerit un imperiu, dar Kaaba, casa Domnului la Mecca, era arsă din temelii și însuși nepotul iubit al Profetului, Husayn, era umilit, trădat și decapitat.

Această idee, despre cît de repede a fost trădat exemplul Profetului Mahomed de neamul omenesc, este esența povestirii și a faptului că musulmanii au ajuns să fie și azi împărțiți în sunniți și șiiți, plecînd de la evenimentele ce au avut loc în secolul al VII-lea. Toți musulmanii sînt de acord că, odată cu asasinarea lui Ali în 661, s-a încheiat era sfințeniei. După numai o generație de la moartea Profetului, guvernarea celor luminați luase sfîrșit, iar generalii lipsiți de inimă, uneltitorii politicieni, șefii poliției și vechile clanuri se aflau din nou la putere. Nimeni nu se îndoiește de lucrul acesta, indiferent că e vorba despre șiiți sau despre sunniți.

Diferența stă în felul în care privesc retrospectiv, la perioada urmașilor Profetului. Sunniții, în ciuda instalării încete a unei decăderi a virtuților spirituale, cinstesc această primă generație de musulmani și consideră că exemplul dat de Abu Bakr, Omar, Usman și Ali (și de ceilalți Însoțitori ai Profetului) este util în stabilirea unui model comportamental pentru neamul omenesc pe pămînt. Eroii lor sînt acești *Rașiduni*, cei dintîi patru califi aflați sub Dreapta Îndrumare și învățații-înțelepți care mai tîrziu aveau să apere comoara acestei moșteniri de degradarea pe care o suferea în lume.

Şiiţii se concentrează asupra sensului pierderii imediate, al viziunii trădate chiar în ziua morţii Profetului. Ei susţin că singur Ali ar fi putut menţine valorile spirituale pe care s-ar fi sprijinit întreaga dezvoltare ulterioară a islamului. Într-un fel, este fără îndoială o viziune sumbră tripla trădare a lui Ali (căci dreptul său la conducerea Califatului avea să fie ignorat de trei ori), la care mai tîrziu avea să fie adăugată şi asasinarea fiului său Husayn. Oricum ar fi, acesta le îngăduie şiiţilor să viseze şi să speculeze liber pe tema „dar dacă?" şi să aspire la crearea unui stat sfînt, aşa cum poate Ali l-ar fi instituit pe pămînt. Ca să înţelegeţi atracţia pe care o exercită această idee, încercaţi să o aşezaţi într-o perspectivă britanică reamintindu-vă povestea unei cauze pierdute: gîndiţi-vă la regele Arthur, asociaţi-l cu cei din dinastia Stuart şi cu iacobiţii şi priviţi-l ca pe un propovăduitor al unui creştinism comunist evanghelic.

După ce povestea moştenitorilor Profetului se încheie, mai există două anexe. Prima se referă la conexiuni existente între evenimentele din secolul al VII-lea şi mişcările islamice mai bine cunoscute şi liderii din zilele noastre. Această anexă este urmată de alta, al cărei titlu ar putea fi „Cum putem şti?" şi care leagă cunoştinţele noastre despre acele vremuri cu un şir de povestitori din oaza Medinei ce ne duce direct la Aişa, iubita soţie a Profetului.

Ca să nu umplu cartea cu un puhoi de nume arabe nefamiliare, am concentrat în mod intenţionat povestea în jurul a douăsprezece personaje-cheie. Am înlăturat, de asemenea, toate accentele şi am folosit nume cunoscute acolo unde a fost posibil, mai degrabă decît glorioasa listă plină de nume patronimice arabe, care înregistrează cu plăcere atît *ibn/bint* (al cui fiu sau fiică este cineva, *Nasab*), cît şi *Abu/Umm* (cui îi este cineva mamă, *Kunya**), precum şi bunicii, tribul şi oraşul natal. Am militat pentru unele transcrieri mai demodate ale cuvintelor arabe, chiar dacă au fost înlocuite de mult în cercurile academice. De asemenea, am ales să scriu numele celui de-al doilea calif Omar, şi nu Umar pur şi simplu pentru că m-am gîndit că e mai uşor pentru cititor să nu

* *Nasab* şi *Kunya* sînt particule amplasate înaintea numelor, conferind respect faţă de numele la care se referă (n.r.).

aibă numele a două dintre principalele caractere scrise amîndouă cu *U* la început. Tot așa am procedat renunțînd la scrierea ceva mai ortodoxă Qur'an și am ales Coran, am preferat demodatul „Beni" lui „Banu". Sînt lucruri care i-ar putea irita pe unii specialiști, dar cartea aceasta nu a fost scrisă pentru ei. Scopul meu a fost de a capta atenția cît mai multor potențiali cititori și am încercat să feresc această relatare extrem de importantă de ceea ce recent un editor de ziar mi-a explicat că ar fi cele două mari obstacole pe care le are de înfruntat oricine vrea să scrie despre islam: cititorii sînt „fie plictisiți, fie înspăimîntați". Doar cînd Occidentul va reuși să treacă de acest prag al plictiselii și spaimei și să atingă un anumit grad de respect pentru Mahomed și Ali – lumea islamică îi prețuiește fără reticențe atît pe Moise, cît și pe Iisus – această lume va deveni un spațiu în care dreptatea și siguranța își vor găsi locul.

Partea I

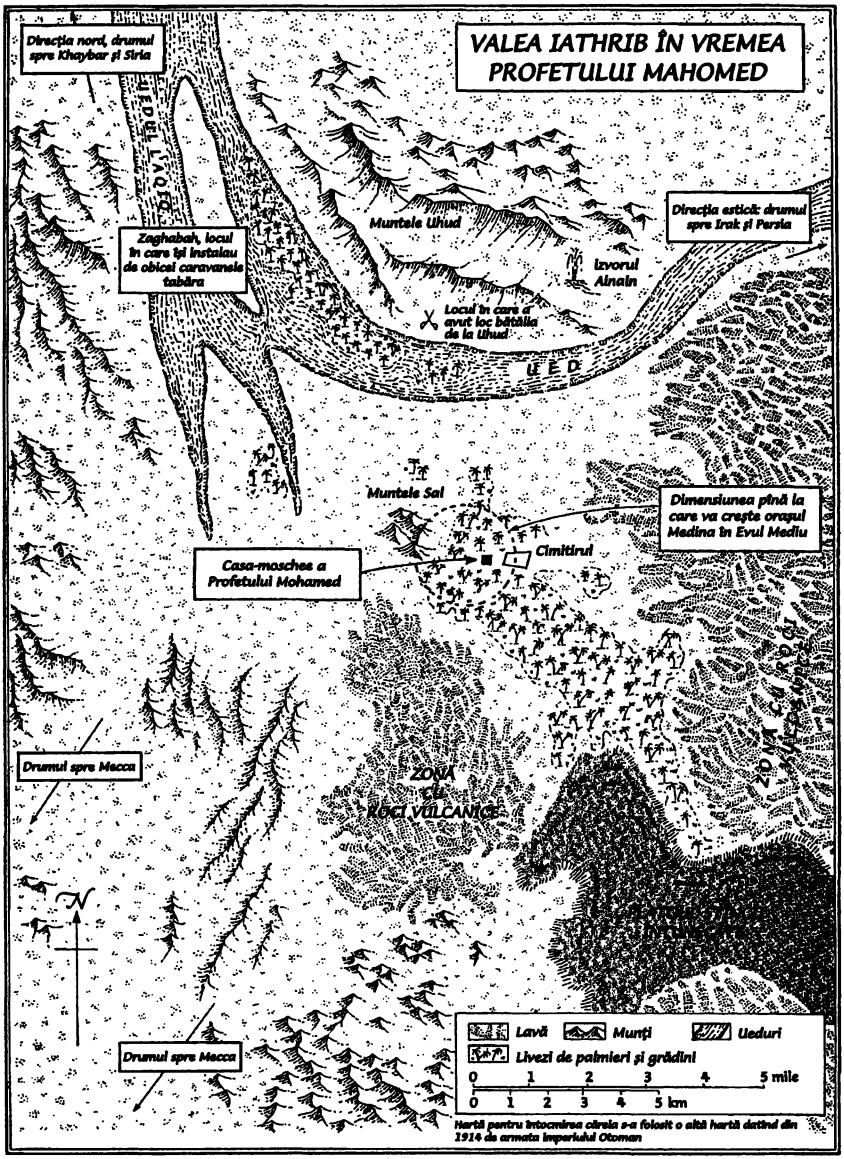
VALEA IATHRIB ÎN VREMEA PROFETULUI MAHOMED
Direcția nord, drumul spre Khaybar și Siria
WADI AL-QOR
Zaghabah, locul în care își instalau de obicei caravanele tabăra
Muntele Uhud
Direcția estică: drumul spre Irak și Persia
Izvorul Ainain
Locul în care a avut loc bătălia de la Uhud
UED
Muntele Sal
Dimensiunea pînă la care va crește orașul Medina în Evul Mediu
Cimitirul
Casa-moschee a Profetului Mohamed
Drumul spre Mecca
ZONA CU ROCI VULCANICE
ZONA DE CULTURI
Drumul spre Mecca
Lavă
Munți
Uleiuri
Livezi de palmieri și grădini
0 1 2 3 4 5 mile
0 1 2 3 4 5 km

Hartă pentru întocmirea căreia s-a folosit o altă hartă datînd din 1914 de armata Imperiului Otoman

1

Medina: oaza-capitală a statului musulman

Era într-o noapte cu lună, în deşert, în 622 d.Hr., cînd oamenii din Medina i-au jurat pentru prima oară credinţă Profetului Mahomed. Se întîlniseră în secret într-o zonă din valea Minei, la Aqaba, chiar lîngă Mecca. Profetul a răspuns astfel jurămîntului de credinţă făcut de cei adunaţi acolo: „Sînt al vostru şi voi sînteţi ai mei. Cu cei ce purtaţi război voi purta război şi eu. Cu cei cu care veţi face pace voi face şi eu pace". Din aceste cuvinte s-a născut comunitatea musulmană, iar legăturile personale ale Profetului cu Mecca au slăbit în favoarea credinţei celei noi jurate Medinei.

Zece ani mai tîrziu, Profetul le va da întîlnire adepţilor săi într-o altă noapte cu lună. De data aceasta se vor întîlni în afara Medinei şi va vorbi doar Profetul. Se trezise într-o noapte de vară mînat de convingerea interioară că trebuie să se ducă la cimitir şi să se roage pentru morţi. A lăsat restul familiei să doarmă şi a luat cu el daor un prieten de încredere; împreună au mers pe potecile prăfuite străjuite de umbrele siluetelor întunecate ale palmierilor. Aveau de parcurs un kilometru şi jumătate pînă la mormintele din Baqi al-Gharquad. Lîngă mormintele în care se odihneau două dintre fiicele sale, un fiu mort în fragedă pruncie, soţii, prieteni dragi şi adepţi credincioşi, Mahomed a strigat cu glas limpede: „Pacea fie cu voi, cei din lumea mormintelor. Bucuraţi-vă de starea în care vă aflaţi, căci ea este cu mult mai bună decît a celor ce sînt în viaţă. Neînţelegerile vin ca valurile celei mai întunecate nopţi, una o urmează îndeaproape pe cealaltă, cea care vine este mai rea decît cea de dinaintea ei". Pe urmă s-a rugat în liniştе lui Allah ca să pogoare mila Sa asupra acelui loc; căci

printre numeroasele nume sublime care se referă la puterea Sa absolută, Dumnezeu poate fi numit și Ar-Rahim („milostivul") și Al-Ghaffar („iertătorul"). După o vreme, cei doi bătrîni s-au întors înapoi în casa-moschee. Cînd Mahomed s-a trezit, chiar înainte să răsară soarele, a fost săgetat de o durere de cap violentă. Zece zile mai tîrziu avea să moară. În cei zece ani ce s-au scurs între acea primă noapte a jurămîntului în care luna lumina la Aqaba și cea a rugăciunii către morți de la miezul nopții, oaza Medinei a înflorit sub conducerea lui Mahomed și a devenit capitala de unde era guvernată întreaga Arabie.

Profetul Mahomed și cei mai importanți adepți ai săi proveneau din orașul comercial Mecca. Se născuseră și crescuseră în Mecca, iar întreaga lor viață s-a schimbat în ziua în care s-au convertit la islam, în Mecca. Toți califii care i-au urmat profetului Mahomed erau din Mecca, de acolo proveneau și comandanții militari care aveau să asigure expansiunea arabă, precum și cele mai influente dintre soțiile sale. Chiar și marile dinastii care în cele din urmă aveau să guverneze timp de secole imperiile timpurii ale Islamului, fie că erau opozanți fioroși din clanurile Omeiazilor, Abbasizilor sau Fatimizilor, toți descindeau din familii din Mecca. Pelerinajul la Mecca, unul dintre cei cinci stîlpi ai credinței musulmane, continuă să indice și astăzi faptul că islamul timpuriu avea ca reper central acest oraș. Prin comparație, oaza Medinei pare aproape să nu conteze. Deși e recunoscută pretutindeni ca fiind al doilea oraș al Islamului, Medina, în mod straniu, nu stîrnește același interes, uneori fiind menționată, alteori nu de către istoria scrisă, ca un fundal pentru evenimentele importante. (Deși istoria împletește strîns destinele lor, cele două orașe se află la o distanță de zece zile de mers călare prin întinderea deșertului.)

Natura tainică a Medinei nu face decît să sporească fascinația pe care o exercită. Pentru că pe realitățile de zi cu zi ale acestei oaze se întemeiază cel puțin jumătate din revelațiile Coranului. Versetele din Coran se împart în două categorii, caracterizate de tonuri complet diferite: versetele revelate la Mecca de-a lungul celor doisprezece ani, 610-622, și cele de la Medina din cei zece ani: 622-632. Versetele de la Mecca ar putea fi adresate oricărui grup social din orice epocă. Au o puternică tentă universală și sînt magnetul în jurul căruia toți marii mistici ai islamului, cum sînt

Rumi sau Ibn Arabi, şi-au construit reflecţiile şi comentariile poetice. Prin contrast, versetele coranice din perioada Medinei tind să fie mult mai aplicate, mai detaliate şi plasate în contextul realităţilor politice ale Arabiei secolului al VII-lea. Multe dintre versetele de la Medina pot fi interpretate ca un răspuns divin la o anumită problemă a comunităţii musulmane din acest oraş, aşa cum a descris-o Profetul în meditaţiile şi rugăciunile sale către Dumnezeu. Aceste răspunsuri divine sînt fundamentele coranice prin care este şi în zilele noastre definit comportamentul cotidian al vastei societăţi islamice, în totalitatea sa. Astfel, este de o importanţă crucială pentru o bună înţelegere a islamului să ştim cum se comportau aceste comunităţi de musulmani din Medina. Pentru că aspectele legate de moralitate ale comportamentului lor generau frecvent o problemă la care Dumnezeu avea să răspundă printr-o revelaţie. Dacă adoptăm acest tip de înţelegere fundamentală a Coranului, pare să nu mai fie necesar să subliniem faptul că trebuie să analizăm cu mare atenţie tot ceea ce putem afla despre Medina. Este locul unde Profetul a adus o ceată de refugiaţi săraci care pînă atunci îşi practicaseră religia la Mecca în taină, fiind permanent ameninţaţi şi persecutaţi. În Medina erau în sfîrşit liberi să se închine aşa cum doreau. Toate obiceiurile specifice civilizaţiei islamice au fost create în climatul de libertate din Medina. Aici Profetul a construit prima moschee, unde a trăit în libertate, unde a stabilit desfăşurarea ritualurilor de rugăciune, înmormîntare, comportament zilnic, căsătorie şi pelerinaj. Aici a precizat nu numai detaliile practicării cotidiene a credinţei, ci şi ciclul anual al sărbătorilor. Medina a fost şi un centru al statului islamic, un centru din care au pornit absolut toate expediţiile militare. La Medina veneau şi şefii de triburi, şeicii şi diplomaţii Arabiei tribale ca să încheie pace şi să-şi negocieze vasalităţile. La Medina Profetul a stabilit cum trebuie administrat şi condus statul islamic, cum trebuie să funcţioneze justiţia şi ce taxe trebuie percepute. În doar zece ani petrecuţi sub îndrumarea Profetului, comunitatea musulmană din Medina a crescut de la optzeci de refugiaţi scăpătaţi la o mişcare ce cuprindea zeci de mii de oameni. Dacă Mecca a fost creuzetul în care Mahomed s-a metamorfozat dintr-un băiat orfan în Profet, Medina a fost locul din care Profetul a transformat Arabia tribală într-un stat teocratic.

Medina, în arabă, înseamnă „orașul". Este o prescurtare plină de căldură pentru Al-Madinah al-Nabi, „Orașul Profetului", deși, de-a lungul vieții lui Mahomed, Medina nu a fost niciodată un oraș și cu atît mai puțin o cetate, ci doar o mînă de cătune împrăștiate de-a lungul unei oaze unde pămîntul putea fi cultivat – una dintre oazele care seamănă cu niște insule în marea deșertului Nejd al Arabiei Centrale. În deceniile care au urmat morții lui Mahomed, orașul Medina va continua să crească treptat în jurul nucleului său, casa-moschee a Profetului, dar pe timpul vieții sale nu a existat nici un fel de centru urban. Prin urmare, Medina desemna întreaga comunitate din oază, care se întindea de-a lungul văii Iathrib. Un istoric creștin din această perioadă timpurie notează ambele nume și explică faptul că *Iathrib* vine de la numele celui de-al patrulea fiu al lui Avraam, în timp ce *Medina* derivă de la *Madian*, numele biblic al arabilor din deșert.

Nici una dintre aceste afirmații nu se află în conflict cu teza capitală a islamului conform căreia Profetul Mahomed nu a fost fondatorul unei noi religii, ci doar un reformator al vechii tradiții monoteiste care duce prin Iisus, Moise și Avraam pînă la cel dintîi părinte comun al nostru, Adam. Așa cum spune și un proverb musulman:

Domnul nostru Avraam este preaiubit de Dumnezeu,
Domnul nostru Moise este trîmbița lui Dumnezeu.
Domnul nostru Issa (Iisus) este duhul lui Dumnezeu.
Dar Domnul nostru Mahomed este Profetul lui Dumnezeu.

Dacă ne-am fi apropiat de Medina secolului al VII-lea dintr-un unghi favorabil, dinspre zona dealurilor din sud, am fi văzut mai întîi un rîu verde lung de zece kilometri, pentru că de la distanța aceasta verdele gri-prăfos al frunzelor de palmier se contopește într-o singură formă ce pare o adevărată pădure. Cînd te apropii călare, vezi acest verde continuu cum se sparge într-o mulțime de sate nedefinite, cîteva dintre ele stînd ca niște insule separate de arhipelagul principal. Dacă ploile sporadice de primăvară au fost suficiente, întreaga zonă din jurul palmierilor centrali ar fi fost cultivată cu parcele de ovăz printre șesurile de lîngă canale de apă. Acestea s-ar fi copt în mai, chiar cînd vara ar fi transformat acest cîmp arabil neîmprejmuit, așezat la margine, în culorile arse, galben și maro, ale stepei deșertice.

Apropiindu-ne şi mai mult, am fi trecut pe lîngă cimitirele străvechi: cîmpuri de pietre neîngrijite pe lîngă care straturile circulare de argilă ale pămînturilor cultivate par şlefuite de folosirea neîntreruptă. Dacă în cele din urmă intram călare în centrul oazei, vedeam cum pădurea deasă se destramă în petice de grădini lucrate intensiv unde palmierii formează baldachine sub care cresc plante furajere şi legume în lumina filtrată de frunze. Multe dintre aceste împrejmuiri cuprind cîte o colibă simplă făcută din ramuri de palmier împletite, unde grădinarii se adăpostesc ziua şi cîinii noaptea. Curţile modeste ale caselor din Medina erau grupate împreună, din raţiuni defensive, în jurul unei clădiri fortificate din oază, numită *atam*. Existau mai mult de şaptezeci de astfel de ferme-fortăreţe risipite de-a lungul văii Iathrib. În îngrozitoarele perioade de lupte interne de dinaintea instaurării islamului, a avea în proprietate un *atam* reprezenta măsura puterii şi, în funcţie de acesta, clanurile disidente şi confederaţiile îşi evaluau puterea. Zona cel mai dens populată a aşezării se afla în cel mai sudic punct al văii, unde se găseau cea mai curată apă, cele mai bune grădini şi cele mai înalte *atam*-uri. Aceasta era Alyiah, cea mai veche zonă a aşezării; totuşi, Profetul nu avea să-şi stabilească aici casa. În acea fericită zi de sărbătoare, cînd pentru prima dată a intrat călare în Iathrib, el a dat cămilei sale Quswa frîu liber şi i-a permis să aleagă locul casei lor. Quswa a ales o curte unde se uscau curmalele, situată pe o uliţă, care trecea chiar prin mijlocul oazei.

Muntele Sal se află la extremitatea nordică a oazei. În acest loc nu prea înalt, dar strategic, Profetul şi-a aşezat cortul de piele ca punct de observaţie şi comandament militar general atunci cînd oaza s-a aflat sub asediu. Totuşi, din punct de vedere geografic, adevăratul semn că Medina e aproape este muntele Uhud, care se află la cinci kilometri spre nord. Uhud avea doi versanţi care ajungeau în partea sudică la oază şi formau un amfiteatru natural unde a avut loc bătălia de la Uhud între musulmani şi arabii păgîni din Mecca. Aici sînt mormintele din piatră necioplită ale celor 74 de martiri care au căzut în luta purtată în acea zi (inclusiv cel al lui Hamza, unchiul Profetului), ca şi apele Ainainului – izvorul cu două braţe. Panta vestică a muntelui Uhud a fost pavăza Medinei. Aici, cele trei ueduri sau albii de rîu secate care înconjurau valea Iathrib se uneau la

Zaghabah, un loc potrivit pentru așezarea corturilor, unde expedițiile și caravanele se puteau aduna în liniște. Era suficient de aproape pentru cei ce făceau comerț ca să meargă călare în oază și să-și negocieze mărfurile în diversele piețe ale clanurilor, să-și ia rămas-bun și să facă ultimele schimbări și reparații ale harnașamentului, întotdeauna necesare la plecarea într-o călătorie. În același timp, nu era atît de aproape de oază încît, atunci cînd păștea, turma de cămile să devină o problemă pentru grădinari, iar tinerii fără căpătîi, cîinii și alți curioși să deranjeze caravana. Aici pietrișul și fundul nisipos al uedului l'Aqiq le arătau călătorilor drumul: spre nord, către oaza Khaybar, sau spre sud, adică spre Mecca. Din această perspectivă, se poate înțelege cît de bine era plasată Medina pentru a servi drept punct comercial. Chiar la sud de oază începea rîul de lavă: o întindere vastă de rocă bazaltică erodată care acoperea sute de kilometri spre sud. Călătorii hotărîți își puteau croi drum prin acest ținut, dar pietrele negre și ascuțite, precum și inexistența ierbii pentru pășunat făceau drumul extrem de greu și exista și riscul, destul de mare, ca animalele din turmă să-și distrugă copitele. Totuși, chiar la nord de Medina, drumul se deschidea, traversînd deșertul Nejd de la est spre vest, la fel ca și calea spre Persia și Irak. Într-adevăr, farmecul Medinei este atît de evident, încît mulți istorici s-au întrebat cum de s-a întîmplat că uscata, arida Mecca, înconjurată de munți, a ajuns să domine comerțul cu caravane arab, deși Medina părea să aibă de partea ei toate avantajele geografice.

Unul dintre marile avantaje ale orașului Mecca era felul în care era guvernată. Quraișiții din Mecca, în ciuda rivalităților dintre clanuri, reușeau să demonstreze lumii din afară că sînt uniți, spre deosebire de Medina, care era atît de divizată de luptele politice interne dintre clanuri, încît politica sa părea complet lipsită de coerență.

La Mecca sărăcia terenurilor agricole din văile deșertului i-a făcut întotdeauna pe oameni să plece să caute de lucru în lumea largă. Quraișiții din Mecca puteau fi găsiți în orice loc din Orientul Mijlociu unde se făcea comerț, fie că erau porturile Abisiniei, orașele de pe dealurile Yemenului, un castel din Siria sau curtea unui guvernator persan din Irak. Erau acolo, fiind socotiți oameni de încredere, și se simțeau ca la ei acasă cînd poposeau la triburile beduinilor în deșert, la familiile de negustori din tată în fiu din

oraşe sau cînd ajungeau la avanposturile ce găzduiau gărzile toropite de plictiseală de la frontieră. Bogaţii conducători ai oraşului Mecca ajungeau astfel să deţină diverse tipuri de terenuri: fie o mică proprietate în Palestina, o casă într-o citadelă din Siria, terenuri de păşunat în Mesopotamia, o livadă în Yemen sau în oraşul de pe coline, Taif: şi pe urmă mai erau şi turmele lor, dintre care de unele se ocupau direct, iar altele erau date în grija unor triburi de beduini. Mecca şi conducătorii ei s-au ridicat sau au decăzut datorită rolului lor de negustori în care lumea avea atîta încredere.

Prin contrast, Medina avea o producţie agricolă bogată, iar succesul sau eşecul caravanelor sale comerciale nu era de un interes vital. Cu toate că oamenii din Medina făceau şi ei comerţ cu caravanele şi îşi păşteau turmele pe terenuri aflate la marginea deşertului, prima lor grijă a fost întotdeauna legată de grădinile oazei. Acestea le puneau o mulţime de probleme, astfel că nu existau sezoane moarte în viaţa unui grădinar din Medina. Grădinile trebuiau apărate mereu de oameni şi de animale. Gardurile scunde terminate cu ţepuşe din frunze de palmier şi zidurile înalte din pămînt trebuiau reparate continuu pentru a le proteja de capre, măgari, cămile şi de vecini invidioşi. Şi, mai presus de toate, grădinile trebuiau udate, pentru că era adevărat ceea ce se spunea despre palmier: el înfloreşte numai dacă ţine capul în soare şi picioarele în apă. Asta, în Medina, însemna multe luni de muncă istovitoare la puţuri. Apele subterane erau adevărata bogăţie a Medinei, dar erau păzite cu stricteţe. Tipică este una dintre disputele bine cunoscute dintre refugiaţii musulmani din Mecca şi musulmanii indigeni din Medina care a început printr-o ceartă neînsemnată legată de un burduf de cărat apa. Unele dintre puţuri erau întreţinute în mod obişnuit de un clan sau de cei ce trăiau în apropierea sa, dar marea majoritate erau afaceri private şi aveau nevoie în permanenţă de lucrări de întreţinere – iar lucrările de reparaţie nu erau numai scumpe, ci şi periculoase. În primii ani în care au trăit ca exilaţi în Medina, pioşii refugiaţi musulmani, dintre care cei mai mulţi fuseseră sărăciţi de zece ani de persecuţii şi de embargou comercial, au ajuns împinşi de nevoi să lucreze ca zilieri în grădinile celor ce le erau gazde. Ali, spre exemplu, trebuia să-şi cîştige cele necesare traiului scoţînd apă din puţ. Bogatul şi inteligentul Usman şi-a cîştigat recunoştinţa

tinerei comunități musulmane cînd a plătit pentru săparea unui puț nou și l-a dat spre folosință refugiaților sărmani veniți de la Mecca. Grija cu care erau apărate sursele de apă, dreptul asupra lor și gardurile cu care erau înconjurate grădinile erau emblematice pentru întregul sistemul politic din Medina, tot așa cum caravanele care porneau de la Mecca primăvara și toamna, fără întrerupere, revelau un anume geniu al consensului politic.

Înainte de sosirea Profetului, politica din oaza Medinei era complet lipsită de coerență. Deși nici o cronică exactă a luptelor dintre clanuri nu a ajuns pînă în zilele noastre, nu ducem lipsă de informații privind lumea preislamică a Medinei. De fapt ele sînt chiar supraabundente, pentru că istoriile a sute de familii din vremea islamului timpuriu din Medina erau consemnate cu mîndrie pentru posteritate. Aici nu exista, ca în Mecca, nici un supertrib cum erau quraișiții care să fi putut aduna toate clanurile sub umbrela unui arbore genealogic care ar fi avut în comun un singur strămoș bărbat. Pentru că societatea preislamică din Medina era încă parțial o societate care își socotea descendența după femei, astfel încît aproape jumătate din populația oazei accepta această cutumă și își socotea linia strămoșilor după mamă și bunică. Proprietățile în Medina se moșteneau, de asemenea, în cu totul alt mod decît la Mecca, pentru că în oază ele erau în mod obișnuit deținute de unchi, pentru ca în viitor nepoții (copiii surorii) să fie aceia care să beneficieze de ele mai degrabă decît copiii pe care îi aveau nevestele lor. Complexitatea și ciudățenia acestui mod timpuriu de a stabili genealogia este încă și mai mai mare pentru că, trebuie să adăugăm, unele dintre aceste femei par să fi avut cîte trei soți simultan. Pe scurt, s-a dovedit a fi imposibil ca din toate aceste povești ale familiilor să fie reconstituită o istorie coerentă a conflictelor de clan în interiorul oazei.

E posibil ca Mahomed să fi ținut și el de aceste tradiții pentru că străbunica sa era din tribul Najjar, care provenea din oază. Avea alte legături familiale foarte strînse cu cei din oază, pentru că mama sa, Amina, avea să moară într-o călătorie spre Medina, călătorie în care plecase pentru a-l prezenta pe tînărul ei fiu unchilor care locuiau acolo.

Nici separarea clanurilor din comunitate în două grupări cu rivalități puternice, Aws și Khazraj (Capulet și Montague într-o Medină preislamică), nu pare să presupună vreo alianță definitivă.

Mult trîmbiţatul antagonism dintre Aws şi Khazraj pare să fie în permanentă schimbare şi, în realitate, nu reprezintă nimic mai mult decît două etichete pentru cîmpul de luptă. Adevărata viaţă diplomatică era centrată pe divergenţele dintre opt clanuri mari (unele dintre ele aflate la începutul coagulării, altele preocupate de fărîmiţarea lor în mai multe facţiuni), asistate de 33 de grupuri mai mici, toate făcînd politică unul împotriva celuilalt. Ele puteau fi legate prin *jiwar* (protecţie temporară acordată unui vecin), prin *hilf* (alianţă deplină care presupunea şi ajutor reciproc), ce putea duce la transformarea în *hulafa* (confederaţia celor două părţi), sau printr-o neutralitate atent păzită şi supravegheată. Avem astfel un tablou destul de derutant la care trebuie adăugate şi credinţa pe care şi-o jurau separat clanurile oazei şi rivalitatea cu triburile beduinilor din deşertul înconjurător.

Mai trebuie ţinut cont şi de prezenţa a trei clanuri ebraice – Beni Nadir, Beni Qurayzah şi Beni Qaynuqa. Clanurile ebraice din Medina preislamică erau formate din arabi de vază ce urmau credinţa evreiască, legau căsătorii după voinţă cu femei provenind din triburile vecinilor lor arabi păgîni şi aveau propriii aliaţi tradiţionali între triburile de beduini ai deşertului. Tradiţiile vechi din Medina spuneau că aceste trei clanuri conduseseră cîndva întreaga oază, avînd 59 de *atam*-uri fortificate, faţă de doar 13 deţinute de arabii păgîni. Era secolul al V-lea, perioadă în care regii arabi din Kinda menţineau pacea în centrul şi sudul Arabiei în calitate de aliaţi clientelari ai Imperiului Persan. Evreii din Arabia au fost întodeauna aliaţi naturali ai Persiei şi aceasta este probabil perioada în care clanurile Beni Qurayzah şi Beni Nadir îşi extindeau posesiunea asupra majorităţii terenurilor fertile din Aliyah – cea mai veche şi cea mai sudică zonă a oazei.

În schimb, membrii clanului Beni Qaynuqa aproape că nu deţineau terenuri agricole şi trăiau din ceea ce produceau minele de aur şi de argint aflate în vecinătate. Ei erau renumiţi ca fierari, mineri şi bijutieri, iar locul în care îşi vindeau produsele se afla în afara *atam*-ului lor fortificat şi era unul dintre cele mai importante centre din întreaga Arabie Centrală în care se făcea comerţ cu metale. O recentă datare cu izotopi de carbon a zgurei de la mina aflată în apropiere la Mahd al-Dhahab, „leagănul" aurului Medinei, indică faptul că lucrările au fost reluate în jurul anului 450 d.Hr., ceea ce se potriveşte cu scenariul clanurilor evreieşti

din Medina care au prosperat în timpul guvernării propersane a regilor Kinda. Și cronicile timpurii ale musulmanilor vorbesc despre asta, pentru că Ibn Sa'd a scris despre cele două mine de argint ale Medinei și despre „cît de mulți bani aduceau... minele de la Qabaliyya și Juhayna, mina tribului Sulaim fiind deschisă abia în timpul Califatului lui Abu Bakr (632-634). Abu Bakr primea bani de acolo pentru ajutorarea săracilor, îi depozita în trezorerie pentru ca mai apoi să-i distribuie populației". O altă istorie descrie cum Profetul Mahomed avea obiceiul să-i dăruiască la sfîrșitul întrevederilor cîte două uncii de argint turnat fiecărui membru al soliilor tribale, în semn de „bun-rămas". Acest lucru confirmă bine cunoscutul obicei al Profetului de a-și trata oaspeții cu o generozitate ce friza uneori nechibzuința, dar sugerează și faptul că el deținea controlul asupra unei rezerve de lingouri de argint alimentate permanent.

E limpede deci că trebuie să fim atenți cînd ne imaginăm Medina în această epocă. Pentru că această oază agricolă nu era o apă stătută, ci pare să fi deținut bogății considerabile și cunoștințe tehnologice semnificative. Un aflux selectiv al lingourilor de aur și argint în lumea oazei ar putea să constituie o explicație a ciclului de războaie de pedepsire. Războiul de la Hatib a reprezentat un punct culminant al acestor conflicte și a avut loc chiar înainte de sosirea Profetului. Începuse cu patru lupte separate pentru rezolvarea definitivă a unor nemulțumiri ale clanurilor; luptele au degenerat în războaie violente și totale pe măsură ce diferite triburi aliate ale beduinilor au fost și ele atrase în conflict. Oribila bătălie de la Bu'ath a reprezentat sîngerosul și neconcludentul punct culminant al acestui conflict. Au murit în acea zi atît de mulți dintre conducătorii militari ai celor două tabere aflate în conflict, încît în mod inevitabil s-a ajuns la armistițiu. În mod special moartea șefului clanului Bayadah, al cărui instinct războinic a făcut ca micul, dar activul său clan să constituie un bloc solid format din nouăsprezece *atam*-uri la fruntariile vestice ale oazei, a dus la o scădere în intensitate a comploturilor și a mașinațiunilor în Medina. Alte clanuri mai numeroase, cum ar fi Najjar, au avut înțelepciunea de a se ține departe de etapa finală a confruntării, la fel cum a făcut și cel ce semăna cel mai mult cu un om de stat dintre acești conducători de clan, Abdallah ibn Ubayy din Ba'l Hubla.

Solicitarea de a-l chema pe Mahomed la Medina pare a fi fost o decizie colectivă – și încă una care a fost luată în mod gradual

şi de comun acord. Totul a început în vara anului 620, cînd şase oameni din Medina au fost profund impresionaţi de şansa de a-l întîlni pe Mahomed în timpul pelerinajului anual la Mecca, loc considerat sfînt atît de arabii păgîni, cît şi de cei de credinţă musulmană. Au revenit şi anul următor, tocmai pentru a auzi mai multe de la acest om remarcabil, şi de data aceasta numărul lor s-a dublat, zece fiind din tribul Khazraj şi doi din Aws. La sfîrşitul călătoriei au promis că vor urma învăţăturile Profetului, mai cu seamă cîteva dintre ele: „Nu vom alătura nimic lui Dumnezeu, nu vom fura şi nu ne vom atinge de femeie, nu vom ucide pruncii şi nu vom vorbi de rău pe nimeni". Ca să-i ajute să-şi desăvîrşească învăţătura spirituală şi ca să-i înveţe practica rugăciunii zilnice, Mahomed l-a trimis la ei pe unul dintre discipolii săi cei mai de încredere, Musab, care a plecat înapoi cu mica lui caravană şi a locuit cu ei timp de 11 luni. Misiunea lui Musab a dat roade pentru că în anul următor 63 de bărbaţi şi două femei din Medina s-au alăturat pelerinajului anual ca să-l întîlnească pe Mahomed şi să jure credinţă islamului. E limpede că unii lideri politici din Medina au fost foarte impresionaţi de felul în care micuţa comunitate aflată sub tutela lui Musab a fost în stare să-i unească pe cei din triburile Aws şi Khazraj în practicarea aceleiaşi religii. Astfel, din grupul de 65 de credincioşi făceau parte şi 12 *nuqaba*, „reprezentanţi" ai celor mai puternice clanuri din Medina.

Chiar şi aşa, este util să menţionăm că Mahomed nu a fost imediat învestit cu nimic care să însemne putere absolută, cum nici populaţia Medinei nu a jurat să urmeze învăţăturile lui religioase. Jurămîntul de la Aqaba din 622 conţinea două condiţii importante: prima era aceea prin care Mahomed era recunoscut ca fiind Profet; a doua era aceea prin care era recunoscut ca arbitru suprem de către toate clanurile din oază. La acest jurămînt făcut sub clar de lună au participat zeci de credincioşi musulmani convertiţi, iar prezenţa celor 12 *nuqaba* adăuga evenimentului un puternic element politic.

Mahomed era, de asemenea, tratat şi ca un şef de clan onorific de către oamenii din Medina; aceasta nu rezulta indirect din jurămîntul de la Aqaba, ci se datora faptului că era liderul necontestat al musulmanilor exilaţi din Mecca ce, în fapt, formau acum încă un clan în ţesătura pestriţă a societăţii din Medina. La început, numărul refugiaţilor din Mecca a fost foarte mic: în jur

de optzeci de bărbați apți de luptă. Mai tîrziu, cînd autoritatea lui Mahomed a crescut enorm, el nu a abdicat niciodată de la acel prim contract cu cei 12 *nuqaba* din Medina și a continuat să respecte jurămîntul și să-și facă lucrarea prin șefii de trib din oază mai degrabă decît să guverneze el direct.

Odată ce Mahomed a ajuns în Medina, nimeni nu a fost forțat să devină musulman sau să se alăture grupului lui. Prin jurămîntul de la Aqaba erau obligați doar să-l recunoască drept Profet al lui Dumnezeu, să se supună autorității lui cînd era vorba despre o dispută și să se unească pentru a-l apăra atît pe Profet, cît și oaza atunci cînd apărea o amenințare din afară. Chiar și atunci cînd întreaga oază a îmbrățișat islamul, Profetul a continuat să respecte scrupulos baza legală a poziției sale în Medina. Dacă se organiza vreo expediție militară în afara oazei, Profetul îi îndemna pe bărbați să se ofere ca voluntari în luptă, putea chiar să încerce să-i facă să se rușineze dacă nu acceptau, dar nu avea să le ordone niciodată să plece la luptă. Stilul de conducere al lui Mahomed era unul stimulativ, niciodată autoritar și tocmai prin aceasta atît de puternic. Încă din acei primi ani, bărbații din Medina au reprezentat o componentă absolut vitală a forței militare a islamului. Printre cei care au luptat în acea primă bătălie – pentru puțurile de la Badr – nu se aflau decît 86 de exilați din Mecca și 238 de membri ai clanurilor din Medina.

Sprijinul acordat Profetului și islamului trecea acum dincolo de granița jurămîntului de credință al clanurilor. Și, privind înapoi la acele liste păstrate cu mîndrie – în care erau trecuți războinicii din bătăliile de la începuturile islamului –, este limpede că acești eroi de la începuturi proveneau din toate clanurile și că nu exista nici un clan care să predomine. Dar erau cîteva clanuri care-și afișaseră în mod evident tendința promusulmană. Micul clan Salimah trimitea întotdeauna pe cîmpul de luptă mai mulți războinici decît ar fi presupus jurămîntul de credință față de Profet, în timp ce membrii clanului Saidah (un alt clan mic) se vor ridica foarte mult datorită sprijinului constant pe care conducătorul său, Saad ibn Ubadayah, i l-a acordat lui Mahomed. Membrii clanului Saidah erau, de asemenea, vecini ai Profetului, pentru că locul în care își desfăceau ei produsele era situat în mod profitabil în apropierea casei-moschee a lui Mahomed. Dar pînă și redutabilul Saad ibn Ubadayah a avut momentul său de slăbiciune. Este

cunoscut faptul că nu a luptat în bătălia de la puțurile Badr din cauza unei mușcături de șarpe – deși gurile rele spuneau că încă mai aștepta să vadă în ce direcție se înclină balanța. Cei din clanul Najjar au dobândit și ei importanță, dar aceasta s-a întîmplat doar datorită norocului, și nu pentru că au judecat corect situația: casa-moschee a Profetului se afla în vecinătate și astfel viitorul oraș Medina avea să se ridice pe pămînturile pe care își aveau ei grădinile.

Nu trebuie să uităm nici vocile disidente din interiorul clanurilor din Medina. Asma, fiica lui Marwan, poetă inspirată și mamă prolifică, a fost una dintre cele mai vehemente voci ale opoziției. Istoricul musulman din perioada de început Waqidi citează una dintre tiradele ei acerbe:

Nemernici bărbați ai Malikului și Thabitului
Și ai triburilor Auaf și Khazraj,
Vă supuneți unui străin care nu are ce căuta printre voi,
Care nu aparține nici de Murat și nici de Madhhij.
Vă puneți speranța în el cînd șefii voștri de clan au fost uciși
Ca oamenii lacomi de carne și ciorbă cînd mîncarea este pe foc?
Nu mai este nici un bărbat onorabil care să pîndească un moment de neatenție
Ca să curme speranțele înșelătoare?

După victoria de la Badr (în 624) unul dintre bărbații din clanul ei s-a strecurat la ea în casă și, mergînd în vîrful picioarelor pe lîngă copiii ce dormeau lăfăindu-se, a înjunghiat-o pe Asma în inimă. A doua zi asasinul și-a mărturisit fapta în fața mulțimii agitate a bărbaților din clan, adunați în fața casei femeii: „Eu am ucis-o pe fiica lui Marwan. Hotărîți ce faceți cu mine, dar nu mă lăsați să aștept". Dar nici un bărbat nu s-a mișcat și nu a cerut răzbunare în numele celor cinci fii ai Asmei, împotriva unui bărbat din clanul ei. Profetul însuși a respins propuneri de pedepse pentru această crimă, declarînd că, în ceea ce-l privește, „Nici doi țapi să nu se bată pentru ea"*.

O lună mai tîrziu, al doilea individ care se opunea prezenței lui Mahomed în Medina, Abu Afak, va fi și el ucis în somn. Printre altele, el scrisese și versurile acestea:

---

* Expresie care sugerează că nu trebuie să-i pese cuiva de moartea Asmei (n.r.).

Am trăit mult, dar n-am văzut niciodată
Vreo casă sau vreo adunare de oameni
Mai loială, mai credincioasă
Aliaților săi, cînd sînt chemați,
Decît cea a copiilor din Qayla [poporul din Medina]
Ca întreg.
Munții se vor sfărîma mai-nainte ca ei să se supună.
Și totuși, există un călăreț venit între ei care i-a învrăjbit.
[Spunînd:] „Aceasta e permis, aceasta este interzis, despre tot felul de lucruri,
Dar, dacă tu crezi în putere
Și în stăpînire, atunci de ce nu ai urmat *tubba*?"[1]

Un alt oponent din Medina a fost Abu Amir, poreclit și ar-Rahib, „călugărul". Ar-Rahib ar fi trebuit să fie unul dintre primii candidați la convertire. Era un exemplu clasic de *hanif* (născut monoteist). Pentru că ar-Rahib, asemenea Profetului, considera vechea și pura religie a lui Avraam (ce a precedat iudaismul și creștinismul) ca un model pentru Arabia, trăia retras de lume din motive spirituale (de unde și porecla), dar respingea celibatul, pe care îl considera de neaplicat în mediul pasional al beduinilor din Arabia. Totuși, după cîteva discuții purtate cu Mahomed, a decis să i se opună și să părăsească Medina, luîndu-și cu el adepții (care nu constituiau chiar un grup nesemnificativ, fiind cam între cincisprezece și cincizeci de bărbați) și să meargă la Mecca, unde a devenit un aliat activ al opoziției păgîne – înainte de a pleca călare spre nord, spre Siria. Un om care și-a păstrat libertatea de gîndire, putem spune un spirit liber pînă la sfîrșit.

Aceste trei persoane – Asma bint Marwan, Abu Afak și ar-Rahib – reprezentau o minoritate infimă. Marea majoritate a populației oazei susținea cu entuziasm pacea internă ce se instaurase sub conducerea Profetului Mahomed. Au avut loc și sute de autentice convertiri individuale și pioase la islamism, ai căror protagoniști sînt încă socotiți cu mîndrie Însoțitori ai Profetului. Mai exista și un grup destul de mare de locuitori ai oazei la care Coranul face referire și care sînt numiți și în primele istorii „ipocriții". Ei se convertiseră mai degrabă ca să aibă o viață ușoară decît datorită faptului că ar fi manifestat vreun interes față de

1. *Tubba* este numele-titlu al unei dinastii de conducători yemeniți.

viaţa morală practică şi credinţa vie. Conform imaginii general răspîndite despre ei, nu făceau decît numărul minim de rugăciuni, dădeau de pomană din obligaţie, posteau fără plăcere şi nu participau la toate recitările nocturne ale Coranului, ce reprezentau o trăsătură importantă a comunităţilor timpurii.

Este posibil ca eticheta de „ipocriţi" să fi fost luată prea *ad litteram*. Unii învăţaţi susţin că formularea „nu prea se îndeamnă să dea ajutor" este în orice caz mai apropiată de traducerea cuvîntului arab, ce provine din rădăcina *naqaf*, care descrie diverse tipuri de ascunzişuri sau lipsuri. De asemenea, putea include pe mulţi dintre cei ce nu erau antimusulmani, ci se ataşau de vechile obiceiuri şi de tradiţiile culturale ale oazei şi, ca atare, nu prea se îndemnau să plătească zeciuiala pentru săraci din veniturile lor. Există foarte puţine mărturii scrise legate de vechile obiceiuri păgîne din Medina, mai ales dacă e să le comparăm cu cele din Mecca şi din templele înconjurătoare. Nu avem nici informaţii credibile transmise pe cale orală legate de distrugerea vechilor temple odată cu instaurarea islamului şi nu se cunoaşte nici măcar numele zeiţei protectoare a oazei – în schimb există date despre Mecca preislamică şi despre Ta'if. Este posibil ca vechile ritualuri legate de agricultură ale Medinei să nu fi fost eliminate, mai degrabă asimilate discret în ataşamentul public faţă de islam. Musulmanii din Mecca, legaţi prin trecut şi educaţie de păstorit şi de bunul mers al comerţului cu caravane, cel mai adesea nu ştiau nimic despre tehnicile de cultivare a pămîntului şi despre obiceiuri. Este posibil ca tocmai această ignoranţă să-i fi făcut – fără vreun alt motiv real – să fie suspicioşi faţă de musulmanii din Medina, iar lipsa de încredere în practicile religioase din acest oraş putea proveni din faptul că oamenii din Mecca nu deosebeau ceea ce era tehnică agricolă de ceea ce putea fi un vechi ritual păgîn, un element al ritualurilor, universal răspîndite, de fertilitate, în care fecunditatea pămîntului era reînnoită prin sacrificii.

Pentru cei ce nu aveau habar de ciclul anual al activităţilor agricole, un asemenea eveniment plin de bucurie (şi în mod vital necesar) cum ar fi sărbătoarea fertilizării palmierului putea fi cu uşurinţă greşit interpretat drept o bacanală. Tot aşa cum cei ce nu au participat şi nu au simţit descărcarea de energie fizică la culesul unei recolte bogate pot confunda o masă de sărbătorire luată înainte de mijlocul verii, la miezul nopţii, lîngă un foc, cu cine ştie ce ofrandă păgînă adusă lui Saturn (mai ales dacă

tradiția culinară cerea ca la un astfel de eveniment un cîine tînăr să fie copt într-un cuptor săpat în pămînt). Chiar și simplul act al fertilizării solului le poate părea un obicei păgîn misterios celor care nu sînt obișnuiți cu el, mai ales că grămezile de bălegar erau amestecate cu oase vechi arse în cuptoare ce erau îngropate cu grijă lîngă terenurile care urmau să fie cultivate, pentru a „întări" recolta anului următor.

O diferență în plus venea din faptul că obiceiurile agricole ale fermierilor din oază și ritualurile anului islamic se bazau pe calendare diferite. Cultivarea pămîntului trebuia să urmeze cu sfințenie legile calendarului solar, în timp ce islamul folosea un ciclu neschimbat, legat de creșterea și descreșterea lunii, care nu se raportează la un anotimp distinct. Acest vag antagonism mai persistă și astăzi, cînd credința agricultorilor este adesea descrisă de conducătorii religioși ai societății, care de obicei sînt orășeni, comercianți, artizani sau învățați, ca fiind puțin copilărească. Este posibil ca suspiciuni similare să-i fi oprit pe musulmanii de la Mecca să înțeleagă pe deplin credința celor din Medina. Alcoolul era cu siguranță mai la îndemînă în oaze (unde recoltele anuale de curmale și orz erau foarte bogate) decît în Mecca, înconjurată de munți. Aceasta ar da seamă și de asprimea versetelor coranice îndreptate împotriva consumului de alcool, severitate ce creștea odată cu mutarea comunității de la Mecca într-un loc în care tentațiile se înmulțeau: Medina.

Obiceiul femeilor din Medina de a avea mai mulți bărbați contrasta, de asemenea, puternic cu cel al tradițiilor paternaliste din Mecca, așa cum era și tradiția de a-ți lua numele de la un strămoș pe linie feminină, și nu pe linie masculină. Într-adevăr, privite în lumina specifică a obiceiurilor din Medina, multe dintre sentențele Coranului referitoare la căsătorie și divorț pot fi socotite nu atît modalități de a restrînge drepturile femeilor, cît mai ales de a-i face pe bărbații Medinei, care pînă atunci erau neputincioși, responsabili față de urmașii lor și, pentru prima oară, față de susținerea lor materială. Islamul, mai ales în Medina, a căutat să întărească familia în defavoarea clanului. Libertatea sexuală a societății preislamice prezenta evident o anumită atracție, mai ales pentru cei tineri, pentru cei bogați și pentru cei frumoși. Totuși, Profetul a observat reversul acestei libertăți: văduve neglijate

și mame alungate, lipsite de mijloace de subzistență, mulțimea celor de care nu avea nimeni grijă, orfani prost hrăniți și lipsiți de iubire, îngroparea nou-născuților nedoriți, adolescenți lipsiți de tată și scăpați de sub control ce bîntuiau străzile erau un preț mult prea mare.

Oaza Medinei a fost teatrul în care noua ordine morală a fost pentru prima dată testată în Arabia. Neînțelegerile și tensiunile care existau între *muhajirun* (musulmanii din Mecca) și *ansar* (musulmanii din Medina), precum și între un grup de convertiți însuflețiți de o evlavie fierbinte și o majoritate mai puțin fervență, ca și cele dintre beduini și cei ce locuiau în orașe, pot fi citite printre rînduri în relatările istorice oficiale. Antagonismele vor avea un rol important în schimbările societății islamice timpurii. Musulmanii din Mecca erau cu siguranță convinși că musulmanii din Medina nu era potriviți pentru a deveni moștenitorii Profetului, chiar dacă, din punct de vedere numeric și militar, ei funcționaseră ca o coloană vertebrală a islamului timpuriu. E posibil ca această convingere să nu se fi întemeiat pe nimic mai serios decît o prejudecată tribală. Ceea ce știm cu certitudine este că singurul musulman din Mecca despre care deținem date avea o experiență directă în ceea ce privește muncile agricole în oază și, de-a lungul vieții sale de o moralitate impecabilă, nu a fost vreodată atins de această prejudecată. Ali, adevăratul moștenitor al Profetului, a apărat întotdeauna drepturile musulmanilor din Medina. Probabil acesta a fost și unul dintre motivele pentru care candidatura sa nu a fost luată în seamă. Cu siguranță, nici unul dintre ceilalți trei califi – Abu Bakr, Omar și Usman – nu a acordat niciodată un rang de seamă cuiva din Medina. Natura egalitaristă a lui Ali avea să resimtă multă vreme această nedreptate.

2

Ali, cel dintîi discipol al Profetului

Imediat după moartea lui Mahomed, cele două tradiţii ale islamului, fiecare cu povestea sa, se despărţeau. Sunniţii cred că Profetul a murit odihnindu-se în poala Aişei. Şiiţii cred că şi-a dat duhul cu capul sprijinit de umărul lui Ali. Avem aici o contradicţie emblematică pentru întreaga schismă din interiorul islamului, dar, totodată, trebuie menţionat faptul că nu era ceva neobişnuit în tradiţia arabă, unde în mod obişnuit istoricii propun cel puţin două sau trei variante ale tuturor evenimentelor importante pentru ca mai apoi să-l lase pe cititor să ia singur o hotărîre – în baza pioasei renunţări la responsabilitate cuprinsă în propoziţia: „Adevărul este cunoscut doar de Dumnezeu".

În acest caz putem da crezare ambelor relatări. În dimineaţa morţii lui Mahomed, e posibil ca Aişa şi Ali să fi lăsat deoparte ostilitatea reciprocă şi să-l fi sprijinit împreună în tăcere pe omul pe care amîndoi îl iubiseră. Mai tîrziu, adepţii lor, din raţiuni partizane, susţineau doar una dintre variante, în care era prezent doar unul din cei doi.

Nu ştim dacă Ali a fost ori nu lîngă Profet în ceasul morţii sale, dar i-a fost cu siguranţă aproape în ultimele zile ale acestuia, la fel cum o făcuse de-a lungul întregii sale vieţi. Ali a fost acela care, împreună cu Abbas, fratele bunicului său, a ridicat trupul istovit de febră al lui Mahomed atunci cînd l-au luat din camera soţiei sale Maymuna şi l-a dus să fie îngrijit în coliba Aişei. Tot pe umărul lui Ali s-a sprijinit Profetul cînd s-a dus la moschee pentru ultima dată, cîteva zile mai tîrziu, şi i-a lăsat lui Abu Bakr instrucţiuni ca să conducă rugăciunile mai departe. Cînd Mahomed şi-a dat ultima suflare, Ali a fost acela care s-a ocupat imediat de spălarea mortului şi de pregătirile pentru înmormîntare. Nimeni nu a putut pune vreodată la îndoială devotamentul lui Ali faţă de

Mahomed şi nenumăratele legături care îi uneau: Ali era vărul Profetului, ginerele lui, probabil unul dintre primii lui adepţi din rîndul bărbaţilor, tatăl singurului nepot al Profetului, cel mai apropiat dintre discipoli şi cel dintîi erou apărător al islamului (alături de Hamza, fratele bunicului său). Ali i-a slujit Profetului şi drept conducător de oşti, misionar, diplomat şi secretar administrativ. Se spune că, în timp ce pregătea trupul Profetului pentru înmormîntare, durerea lui s-a transformat în mod spontan în versuri:

Fie ca părinţii mei să fie jertfiţi pentru tine, Mesager al lui Dumnezeu.
Cu tine a venit sfîrşitul morţii
Care nu s-ar fi putut termina cu moartea nici unei alte persoane.
Lanţul profetismului s-a rupt.
Veştile de la Cel Nevăzut nu mai vin.
Revelaţiile celui Atotputernic nu ne mai sînt date.
Ai adus oamenilor mesajul speranţei,
Le-ai arătat calea cea dreaptă,
Ai stabilit o ordine nouă,
Tu eşti salvatorul neamului omenesc.
Tu ai adus egalitatea între oameni,
Tu ai deschis calea unei schimbări,
Tu erai călăuza noastră pe cînd erai viu,
Tu ne vei fi alături şi după ce nu vei mai fi.
Dacă nu ne-ai fi spus să avem răbdare în ceasul durerii,
Ochii mei ar fi vărsat lacrimi de sînge.
Acum, că nu mai eşti, lumea întreagă şi-a pierdut lumina.
Moartea ta e o pierdere a cărei măsură nu o înţelegem,
Dar ne vom resemna şi vom accepta voinţa Domnului,
De la Dumnezeu ai venit şi la Dumnezeu te-ai întors,
Fie ca sufletul tău să se odihnească în pace alături de Creatorul tău.

Pînă la moartea lui Mahomed viaţa lui Ali a fost fără încetare luminată de prezenţa Profetului. Erau veri primari, căci tatăl lui Ali era fratele mai mare al tatălui lui Mahomed, Abdullah, şi cele două familii erau atît de apropiate, încît formau una singură. Iar tatăl lui Ali, Abu Talib, a fost ca un tată şi pentru Mahomed cînd au murit pe rînd părinţii şi bunicul acestuia, lăsîndu-l orfan la o vîrstă fragedă. De la vîrsta de 8 ani,

Mahomed a depins în totalitate de Abu Talib în ceea privește hrana, adăpostul și educația. Pentru că era șeic conducător al clanului, protecția lui Abu Talib s-a extins asupra lui Mahomed și după ce acesta a ajuns bărbat în toată firea și neguțător. Mai tîrziu, cînd a devenit Profet, doar protecția continuă exercitată de Abu Talib a apărat viața nepotului și pe cea a adepților săi. Verii lui Mahomed din această familie îi vor fi frați și surori : Talib era cam de-o vîrstă cu el, Aqil ceva mai tînăr, la fel ca și singura fată a clanului Fakhita (de care adolescentul Mahomed s-a îndrăgostit), în timp ce Jafar era răsfățatul familiei. Ali a venit după aceea, o jumătate de generație mai tîrziu după frații și surorile sale. Cînd s-a născut Ali, Mahomed avea 29 de ani și era deja căsătorit cu Khadidja de patru ani. În jurul nașterii lui Ali se vor broda legende. Se spune că mama sa tocmai oficia la Mecca ritualul înconjurării altarului sfînt de la Kaaba cînd au început durerile facerii, și astfel a fost nevoită să folosească drept adăpost templul lui Dumnezeu ca să-l aducă pe lume pe Ali. O altă poveste spune că Ali nu ar fi deschis ochii pînă cînd nu a fost așezat în brațele vărului său, Mahomed, și că fața acestuia a fost primul lucru pe care l-a văzut.

Cînd Ali era doar un copil, s-a mutat din casa tatălui său în cea a lui Mahomed. Avea 5, 8 sau 11 ani, depinde de ce sursă e luată în considerare ; de aceea cronologia vieții lui Ali nu poate fi stabilită cu exactitate, chiar dacă în ceea ce privește ordinea evenimentelor nu există multe îndoieli. Unele cronici susțin că tatăl lui Ali, Abu Talib, a avut probleme în afaceri și plecarea copilului îl scăpa de grija de a mai hrăni o gură. E greu să dai crezare deplină unei astfel de povești, ea ar putea fi doar o denigrare la adresa priceperii în afaceri a clanului Hașim, adăugată probabil la o dată ulterioară de rivalii lor dinastici. E sigur însă că Abu Talib, șef al clanului Beni Hașim, a continuat să fi unul dintre cei mai respectați șeici din Mecca pînă la moarte ; dacă ar fi fost vorba numai despre ceva atît de elementar ca hrana, Mahomed și Khadidja – soția sa bogată și faimoasă pentru generozitatea ei – s-ar fi simțit onorați să i-o asigure, la fel ca tot restul clanului. E posibil ca Ali să se fi mutat în casa vărului său și pentru a alina durerea familiei acestuia, pentru că, deși cele patru fete ale lui Mahomed trăiau, toți cei trei fii pe care Mahomed i-a avut cu Khadidja muriseră. E posibil însă ca explicația să fie încă și mai simplă : poate că tînărul Ali

să fi preferat să-şi petreacă timpul într-o casă plină de veri de aceeaşi vîrstă cu el, mai degrabă decît în casa tatălui său, alături de fraţii lui, ajunşi deja la vîrsta maturităţii. În orice caz, cele două locuinţe nu se aflau la o distanţă foarte mare una de alta, ceea ce îi permitea lui Ali să se plimbe de colo-colo, după voia inimii. Există aici un fel de simetrie fericită pentru că, aşa cum Mahomed deprinsese comerţul cu caravana ucenicind pe lîngă unchiul său Abu Talib, era acum rîndul lui Mahomed să-i transmită învăţătura fiului lui Abu Talib.

Aceasta este probabil perioada în care Ali a învăţat să citească şi să scrie – ceea ce nu făcea decît o minoritate bogată. Există, de asemenea, poveşti ce afirmă că Ali ar fi fost un prieten intim şi un foarte timpuriu martor al vieţii pioase a vărului său, pentru că el îi va duce mîncare şi apă lui Mahomed în peşterile în care acesta se retrăgea ca să se roage şi să mediteze, cu mulţi ani înainte de a deveni Profet. Totuşi, experienţa lui Ali în ceea ce priveşte comerţul cu caravanele se pare că a fost minimă. Cînd cea dintîi revelaţie a lui Mahomed s-a pogorît asupra sa, în 610, Ali era încă foarte mic. Cinci ani mai tîrziu, cînd îngerul îi va porunci lui Mahomed să se ocupe doar de transmiterea învăţăturii – este perioada în care se presupune că Mahomed s-ar fi implicat pentru ultima oară la Mecca în comerţul cu caravane –, Ali avea cam 13 ani.

Toate acestea urmau să aibă o influenţă covîrşitoare asupra prestigiului pe care Ali, în calitate de conducător, avea să-l dobîndească printre contemporanii săi. Nimeni nu putea pune la îndoială descendenţa lui, dar ceea ce i-a lipsit a fost o maturitate pe care să o fi dobîndit participînd la comerţul cu caravane care străbătea întreaga Arabie şi care l-ar fi ajutat să găsească o cale de supravieţuire în lumea aceasta foarte competitivă a negustorilor experţi în tîrguielile din pieţe, relaţiile cu ghizii nomazi, închirierea cămilelor, procurarea nutreţului, ca să nu mai vorbim de faptul că ştiau bine obiceiurile din Yemen, din Irakul controlat de Persia, cultura bizantină a Siriei ori cutumele din Abisinia şi din porturile de la Marea Roşie. Ali nu va înţelege pînă la maturitate faptul că lumea este guvernată în egală măsură de ban şi de credinţă, că pînă şi cel mai nobil lider militar îşi are preţul său ce poate fi măsurat în lingouri de argint, că invidia şi trădarea erau manifestări omeneşti mai des întîlnite decît compasiunea, cinstea şi

iubirea de dreptate. Firea lui Ali s-a modelat într-un mediu familial excepțional, care l-a înzestrat cu multe calități spirituale, dar nu a făcut nicicum din el un politician înnăscut, capabil să înțeleagă venalitatea de care oamenii dau deseori dovadă.

Credință, Ali avea din belșug. Încă pe cînd era un băiețandru necopt de 15 ani, nu se ferea să-și facă public sprijinul pentru învățătura lui Mahomed. Și aceasta s-a întîmplat după ce toți înalții demnitari ai clanului Hașim (inclusiv tatăl și puternicii lui unchi, cum ar fi sardonicul și foarte exeprimentatul Abu Lahab și durul erou-vînător Hamza) au stat la masă și l-au ascultat pe Mahomed predicînd, fără să ridice nici măcar unul glasul în sprijinul Profetului. Fratele mai mare al lui Ali, Jafar, se va converti mai tîrziu și va deveni o figură atît de importantă în restrînsa comunitate a musulmanilor, încît va fi însărcinat cu conducerea refugiaților ce găsiseră adăpost în regatul creștin al Abisiniei în 616. Pentru cei rămași în Mecca, boicotul comercial pe care majoritatea păgînă l-a instituit împotriva musulmanilor și a clanului Beni Hașim, care continua să-i protejeze, a marcat perioada de grele încercări. Uriașa avere a soției lui Mahomed, Khadidja, era complet risipită la vremea aceea și mai știm că și averea lui Abu Bakr scăzuse de la 50 000 la 6 000 de dirhami*. În anul 619, moartea lui Abu Talib și a Khadidjei trebuie să fi fost o grea lovitură pentru tînărul Ali, care avea pe atunci 19 ani, la fel ca și pentru mult respectatul său văr. Ali și-a pierdut și tatăl, și mama adoptivă, iar Profetul și-a pierdut tatăl adoptiv și soția. Versurile despre care se crede că ar fi fost compuse de Ali cu acest prilej au supraviețuit pînă în zilele noastre:

Fîntînă de lacrimi sînt ochii mei
Căci plîng pe șeful văii Bateha.
Abu Talib era numele său:
Și plîng pentru floarea neamului femeiesc,
Khadidja era numele său;
Cea dintîi femeie ce a primit islamul;
Cea dintîi în rugăciune.
Curate erau sufletele amîndurora.

---

* Dirhamul (gr. *drahmé*) este o monedă arabă aflată în circulație și azi cu diverse valori, în Maroc, Emiratele Arabe Unite, Libia (n.t.).

Moartea lor lasă lumea pustie.
Iar de durerea despărţirii
Îmi trec noaptea în lacrimi.
Ei i-au fost sprijin Sfîntului Profet,
Ei au fost izvorul din care islamul îşi trăgea puterea.
Plecarea lor a făcut ca întunericul să coboare asupra lumii.
De la Dumnezeu au venit şi la Dumnezeu s-au întors;
Fie ca sufletele lor să odihnească în pace.

Ultimul vers era mai degrabă o urare venită dintr-un suflet loial de fiu decît o afirmaţie. Pentru că, deşi Abu Talib a rămas întotdeauna atît protectorul nepotului lui, cît şi al celor aproximativ o sută de adepţi ai acestuia, a refuzat cu încăpăţînare să îmbrăţişeze credinţa islamică, chiar şi în ceasul morţii. Ali trebuie să se fi temut pentru soarta care îl aştepta pe Abu Talib, tatăl său nemusulman, în ciuda faptului că era atît de iubit de Profet.

Anii care au urmat morţii Khadidjei şi a lui Abu Talib aveau să fie şi mai grei pentru mult încercata comunitate a musulmanilor, astfel încît, atunci cînd oaza Iathrib a părut a fi un loc sigur de exil pentru musulmanii din Mecca, ei au plecat într-acolo repede şi în tăcere. Ali şi Abu Bakr erau ultimii din nucleul puternic al bărbaţilor credincioşi care au rămas în Mecca alături de Mahomed. Momentul critic a venit cînd adepţii părăsiseră oraşul Mecca, iar opoziţia păgînă s-a hotărît să-l doboare pe Mahomed. Au ales cîte un tînăr din fiecare clan (astfel încît răspunderea pentru răzbunarea pe care vărsarea de sînge o implica să fie greu de distribuit) şi au înconjurat casa Profetului. Onoarea arabă nu le permitea să-l lovească în căminul său, considerat sacru – mai ales că era plin de femei –, aşa că l-au aşteptat să iasă în stradă, după răsăritul soarelui. Au urmărit cu răbdare să vadă cele dintîi mişcări ale siluetei înfăşurate în pelerina lui Mahomed, care stătea în patul lui. Cînd aceasta s-a ridicat, şi-a dat jos pelerina, iar banda de asasini a văzut, în lumina zorilor, că înfăşurat în ea fusese tînărul Ali, şi nu Profetul cel bărbos, au înţeles că au fost păcăliţi. Mahomed fugise în timpul nopţii împreună cu Abu Bakr. Ali le-a spus că Profetul a plecat deja spre valea Iathrib (cunoscută acum sub numele Medina) – o jumătate de adevăr bine calculată, pentru că a făcut mai sigură călătoria Profetului, ce doar se ascunsese într-o peşteră din apropiere.

A fost lăsată în seama lui Ali, ultimul dintre musulmanii declarați ce rămăsese la Mecca, încheierea ultimelor afaceri ale comunității de refugiați înainte să plece și el spre locul de refugiu care era valea Iathrib și a fost o călătorie eroică pe care a făcut-o de unul singur, pe jos. Cînd a ajuns în cele din urmă în oaza Iathrib, Profetul îi plasase deja pe adepții săi veniți din Mecca lipsiți complet de mijloace de subzistență în grija cîte unui locuitor al Medinei – ce urma să le fie gazdă și protector într-un mediu atît de diferit de cel din care proveneau. În unele cazuri aceste perechi funcționau în mod miraculos: credinciosul musulman Sad ibn ar-Rabi din Medina i-a oferit fratelui său din Mecca jumătate din averea sa și chiar pe una dintre soțiile lui. În acest caz oferta a fost respinsă politicos. În schimb, Abder-Rahman ibn Auaf s-a interesat în mod politicos la gazda sa unde era piața – pentru că, fiind negustător quraișit, știa că avea să găsească o modalitate rapidă de a-și cîștiga existența din priceperea sa în ale comerțului. La sfîrșitul primei zile de negoț a adus acasă un burduf de capră plin cu unt și brînză pe care le-a oferit gazdei sale.

Cetățenii din Medina așteptau cu interes să vadă cu cine va sta Profetul, dar Mahomed nu a dorit să stabilească nici un fel de favoruri sau să exacerbeze rivalitățile și așa încrîncenate dintre clanuri. Așa că a decis ca vărul său Ali, ultimul venit, să-i fie „pereche". Făcînd astfel, a ales în mod conștient dezavantajul economic ce rezulta din situația aceasta, pentru că ei nu aveau pe nimeni care să le asigure orzul și curmalele. Amîndoi au ales sărăcia ca fiind o parte necesară a luptei lor pentru libertate religioasă. Ca să-și cîștige traiul, Ali muncea la fîntîni, scoțînd apă cu gălețile de piele în schimbul curmalelor – o muncă făcută de obicei cu animale de povară sau cu sclavi. Ali era mîndru să se întoarcă la Mahomed și să-și împartă cîștigul cu el la masa de seară. Mai aducea și papură de la piață din care seara împletea rogojini ce puteau fi revîndute apoi cu un foarte mic profit. Tot el era cel care conducea lucrările de construcție la casa-moschee ridicată pentru Profet. Această construcție modestă, despre care se crede că avea aproximativ 46 de metri pătrați, a fost ridicată prin efortul, umăr la umăr atît al musulmanilor refugiați din Mecca (*muhajirun*), cît și al celor din Medina (*ansar*, „ajutoarele"). Există relatări potrivit cărora Ali ar fi săpat mai întîi fundațiile pentru ziduri și mai apoi a lucrat ca simplu cărăuș, transportînd

chirpici pentru zidarii calificaţi. Musulmanii cîntau în timp ce lucrau: „Nu există altă lume în afara celei de dincolo, o, Doamne, îndură-te de *muhajirun* şi de *ansar*". Tot Ali a mai compus şi alte versuri ca să fie cîntate: „Cei ce construiesc o moschee şi lucrează fie stînd în picioare, fie aşezaţi îndură greutăţile muncii. În timp ce alţii se feresc de muncă, de teama prafului şi a durerilor. Vă spun vouă, aceştia nu sînt egali între ei". Este o mărturie importantă despre felul în care Ali a ajuns să fie asociat cu drepturile muncitorilor şi ale adepţilor ce aveau o credinţă fierbinte, spre deosebire de musulmanii care nu aderaseră la credinţă cu toată inima, ci se convertiseră doar de frica „prafului şi a durerilor".

Ali nu avea asemenea temeri. Tot aşa cum îşi procura cu sudoarea frunţii sale mijloacele de subzistenţă, curînd avea să fie recunoscut printre musulmani şi ca una dintre căpeteniile militare. După terminarea casei-moschee, a fost ales – împreună cu Zubayr ibn al-Awwam (tot din cercul restrîns al primilor credincioşi, Însoţitorii Profetului) – să cerceteze drumurile deşertului care ar fi putut fi folosite de puternicele caravane ale quraişiţilor, la vremea întoarcerii lor din Siria la Mecca, în primăvara anului 624. Aflînd că vor trece pe lîngă fîntînile de la Badr, s-au întors degrabă la Medina, unde, după un consiliu de război ţinut de îndată, musulmanii s-au decis să încerce să intercepteze caravana. Pentru că Profetul ştia că, dacă aveau să fie capturate caravanele lor încărcate de bogăţii, va reuşi să le capteze bunăvoinţa şi să-şi facă ascultat mesajul de pace de către mîndrii seniori păgîni din Mecca. Cît de mică era comunitatea islamică în această perioadă de început este dovedit şi de dimensiunea armatei musulmane – doar 313 bărbaţi, dintre care numai cîţiva călăreau cămile. Cînd s-au terminat pregătirile de război, printre cei trei viteji care au fost primii în luptă se numărau şi Ali şi unchiul său Hamza. La fel ca eroii homerici din vechime, şi-au învins adversarii şi pe aceia care încercau să le ia locul, mai-nainte ca încleştarea generală să înceapă. A fost o zi în care fraţii au fost asmuţiţi unul împotriva celuilalt. Nu e doar o metaforă, întrucît cei doi fraţi mai mari ai lui Ali, Talib şi Aqil, au luptat în rîndurile quraişiţilor păgîni. Trupul celui dintîi a fost identificat printre cei şaptezeci de morţi din prima zi, iar al doilea a fost găsit printre prizonierii care mai apoi aveau să fie generos răscumpăraţi. Cînd s-a împărţit prada, Ali a cîştigat o cămilă, o sabie şi o preţioasă armură. Mai cîştigase,

de asemenea, și o formidabilă reputație de spadasin, iar Profetul l-a lăudat în public pe tînărul său văr ca fiind „Haider-I-Karrar" – adică „leul care se întoarce iar și iar în luptă". Este prima bătălie atestată la care Ali a luat parte, deci e limpede că Ali trebuie să fi fost instruit și antrenat continuu, de tînăr, în arta războiului.

Ali se simțea acum destul de încrezător ca să se ocupe de una dintre marile pasiuni ale vieții sale, dragostea ce i-o purta verișoarei sale Fatima, fata cea mică a Profetului, o femeie pe care o cunoștea la fel de bine ca pe o soră. În această privință, ca și în multe altele, Ali a urmat, fără să fie conștient, modelul pe care i-l oferise Mahomed: acesta, pe cînd era tînăr, se îndrăgostise de verișoara sa Fakhita – chiar dacă fusese considerat prea sărac pentru a-i fi dată mîna fetei. Mama lui Ali a fost solul trimis la Mahomed pentru o sarcină atît de delicată, mai ales că Profetul refuzase deja două cereri în căsătorie pentru Fatima, una venită de la Abu Bakr și alta de la Omar. De data aceasta Mahomed a înștiințat-o pe Fatima despre această propunere. E aproape sigur că știa răspunsul chiar mai-nainte de a pune întrebarea. Fatima a răspuns coborînd privirea în pămînt și păstrînd tăcerea. Ea nu semăna cu celelalte surori mai mari ale ei. Încă din copilărie se dedicase total activităților spirituale ale tatălui său. Singurul credincios de vîrsta ei care înțelegea această cufundare totală în islam era vărul său, ce crescuse la ei în casă. Ali împărtășea și iubirea lui Fatima pentru mama ei, Khadidja, și aceasta a constituit o altă verigă care i-a unit pe cei doi – mai ales după ce Profetul și-a luat și alte neveste.

Ali nu avea totuși nici un fel de avere, nimic din care să poată să-i facă miresei obișnuitele daruri în bijuterii sau să achite cheltuielile de nuntă. Din fericire, prințul negustător Usman a intrat în scenă în acest moment. Evaluînd cu generozitate prețul armurii proaspăt cîștigate de Ali, a insistat să o cumpere pentru suma de 500 de dirhami. Patru sute puteau fi deci puși deoparte pentru răscumpărarea Fatimei, iar o sută aveau să rămînă pentru restul cheltuielilor. Mai tîrziu, Usman i-a făcut cadou armura, ca dar de nuntă. Ali s-a simțit jignit de o astfel de generozitate și a refuzat darul, deși Usman (care era, la fel ca și Ali, unul dintre primii credincioși și acum devenea și cumnatul său) a insistat răbdător pînă cînd l-a convins pe Ali să accepte armura înapoi ca

un dar făcut în numele lui Dumnezeu. Cu mult farmec, Usman i-a explicat: „O să stea şi o să rugineasc㠄 în casa unui negustător cum sînt eu, în timp ce, aflîndu-se în proprietatea lui Ali, ar putea aduce mari foloase cauzei pe care amîndoi o slujim".

Căsătoria a fost oficiată chiar de Profet, care a ţinut şi o scurtă predică după rugăciunea comună de la final: „Acum, ascultînd voinţa lui Dumnezeu, voi săvîrşi căsătoria dintre Fatima şi Ali şi vă voi ruga pe toţi să fiţi martori că i-am dat-o lui Ali pe Fatima pentru 400 de monede de argint. Fie ca Dumnezeu să împlinească dragostea dintre ei, să-i binecuvînteze, să le purifice urmaşii şi să facă din ei izvor de înţelepciune şi de binecuvîntări dumnezeieşti". Binecuvîntările lumeşti au fost prea puţine. În cel dintîi an al căsătoriei lor, Ali a continuat să lucreze cu ziua, în timp ce Fatima măcina orz pentru alte familii. Nu era timp destul într-o zi ca să spele hainele cu regularitate sau să adune vreascuri şi să poată ţine focul aprins în cămin. Chiar şi în pat, sărăcia lor se făcea simţită. Păturile lor nu erau suficient de mari pentru a acoperi trupul de războinic al lui Ali, aşa că trebuia să se hotărască dacă să lase neacoperite picioarele sau capul şi umerii. Fatima, a cărei copilărie petrecută la Mecca trebuie să fi fost plină de tot confortul pe care o gospodărie de quraişit bogat îl putea oferi, mergea acum la culcare cu umerii învineţiţi de căratul apei de la fîntîni şi cu mîinile pline de băşici de la învîrtitul pietrei de rîşniţă. Cînd i-a cerut ajutor tatălui său, acesta i-a oferit lucrul cel mai preţios pentru el: mai multe rugăciuni.

Khadidja şi Fatima reprezintă arhetipurile fundamentale ale femeii musulmane. Atît pentru musulmanii şiiţi, cît şi pentru cei sunniţi ele reprezintă modele ale femeii aproape perfecte. Fatima a fost întotdeauna unul dintre cele mai răspîndite nume date fetelor în lumea musulmană. Învăţaţii vor face ceva mai tîrziu speculaţii asupra originii preislamice a numelui ei. *Fatima* provine din verbul *fatima*, care înseamnă „a înţărca un copil". Acesta a fost privit ca un semn. Exemplul Fatimei îi va ajuta pe oameni să se „înţarce" de la lumea materială şi să se ocupe de ceea ce contează cu adevărat, lumea de dincolo. Cinstirea enormă de care se bucură poate fi privită uneori ca nepotrivită cu o religie monoteistă atît de strictă. Cea mai respectată universitate islamică, Al-Azhar, din Cairo, a fost numită în cinstea ei. Cu titluri ca Al-Mubarakah („cea binecuvîntată"), Az-Zakiyah („cea preacinstită"), As-Siddiqah

(„cea dreaptă"), Ar-Radiyah („cea mulțumită"), Al-Muhaddithah („cea plină de elocință"), Az-Zahra („cea înfloritoare") și al-Tahirah („cea pură"), este ușor de înțeles de ce cultul Fatimei a fost adesea comparat cu cel al Fecioarei Maria. Analogia este cu atît mai evidentă cu cît există o mulțime de similarități: Fatima, la fel ca Fecioara Maria, avea o mamă foarte respectată (Khadidja și, respectiv, Sfînta Ana, mama Fecioarei Maria); fiecare din ele a dat naștere unui băiat minunat destinat unei morți sacrificiale eroice (Husayn și, respectiv, Iisus), în timp ce alt copil era sortit să le supraviețuiască (Hasan și, respectiv, Sfîntul Iacob*) și să zămislească alți copii[1].

Curajul dovedit de Ali în timpul bătăliei de la Badr n-a fost uitat. Cînd Profetul a dorit să izoleze clanul Beni Qaynuqa (unul dintre clanurile ebraice bogate din Medina, care se pricepea la prelucrarea metalelor), l-a ales pe Ali să conducă operațiunea. Trebuia să fie rapidă, fără vărsare de sînge și extrem de eficientă, pentru ca rolul lui Mahomed ca arbitru în comunitatea din oază să fie recunoscut, așa cum se stabilise prin jurămîntul de la Aqaba. Tînărul Ali a ținut fortăreața clanului Beni Qaynuqa sub un asediu atît de strîns, încît în două săptămîni acesta a fost obligat să ceară pace. A fost o victorie tactică, fără pierderi, care cerea disciplină și o mînă sigură de organizator, pentru că, deși Ali avea sub comanda sa și cîțiva *ansar* (musulmani din Medina), în fapt el a răsturnat unul dintre cele mai puternice clanuri sprijinindu-se pe o forță alcătuită dintr-o mînă de refugiați ce aveau doar o experiență de trei ani de viețuire în oază. După ce membrii clanului Beni Qaynuqa au fost expulzați, pămînturile lor au fost împărțite refugiaților săraci din Mecca; aceștia în sfîrșit aveau să aibă în proprietate grădini și livezi de palmieri – și, de acum înainte, nu aveau să mai fie o povară pentru musulmanii din Medina ce avuseseră rolul de gazdă-pereche.

Ali nu avusese niciodată o astfel de gazdă și trebuie să fi fost încîntat că putea de acum să scoată apă ca să-și irige grădina

---

* Afirmație făcută în baza teoriei frecvente mai ales în lumea protestantă creștină potrivit căreia Fecioara Maria a avut și alți copii în afară de Iisus (n.r.).

1. Uneori au apărut momente în care cele două figuri au fuzionat pînă la identificare. La altarul Fecioarei din Fatima – în Portugalia, o țară catolică ce a absorbit multe aspecte musulmane venite din trecutul maur – o femeie divină le-a revelat profeții unor păstori copleșiți de venerație.

proprie şi să nu mai lucreze pentru alţii. Surplusul de hrană şi de siguranţă venise la timp. Fatima era însărcinată şi urma să nască cel dintîi copil, pe Hasan, în 625, iar un an mai tîrziu avea să aducă pe lume încă un băiat, pe Husayn, urmaţi de două fete, Zaynab şi Umm Kulthum. Hasan şi Husayn au fost singurii urmaşi de gen masculin ai Profetului Mahomed. În societatea tradiţionalistă a Arabiei, naşterea lor avea să facă să crească încă şi mai mult enorma stimă de care părinţii lor se bucurau deja. La fel de firesc era şi ca soţiile lui Mahomed ce nu aduseseră pe lume nici un copil să fie în sinea lor un pic invidioase – chiar dacă împărtăşeau bucuria adusă de venirea pe lume a acestor copii din spiţa iubitului lor Profet. Copiii au fost încă un motiv de sporire a ostilităţii ce avea să se nască între Aişa şi Ali.

În bătălia de la Uhud, din 625, în urma căreia armata musulmană avea să fie înfrîntă de păgînii din Mecca, Ali nu poate fi învinovăţit de nimic. Pentru că, încă o dată, fusese ales să fie unul dintre cei trei apărători ai musulmanilor care îi provocau în mod individual pe războinicii adversarilor la o luptă ca preludiu la bătălie. A rămas pe poziţii atunci cînd aproape toţi camarazii săi au rupt rîndurile în momentul în care cavaleria quraişiţilor i-a atacat; într-adevăr, exemplul său personal a făcut ca el să fie un conducător în jurul căruia un nucleu neînfrînt a continuat să lupte. Tot aşa cum despre David şi Saul se spune că au ucis mii şi zeci de mii de duşmani, nu trebuie neapărat să luăm de bune relatările ulterioare care pretindeau că Ali ar fi omorît în acea zi două sute de inamici. Mult mai impresionantă decît aceste statistici umflate este amintirea faptului că cele două doici din casa Profetului (Umm Salim şi Umm Atiya) nici nu îndrăzneau să panseze cele 63 de răni pe care Ali le primise în acea zi. După bătălie, Ali a fost îngrijit de Profet. În timp ce rănile îi erau curăţate, s-a rugat cu dinţii scrîşnind: „Dumnezeu să-mi dea putere ca să duc suferinţa aceasta, căci cu adevărat doar prin bunăvoinţa lui Dumnezeu am avut curaj să lupt în ciuda rănilor primite şi să nu părăsesc bătălia". Ca o încuviinţare a acestor cuvinte, Mahomed l-a numit „Asad Allah" – „Leul lui Dumnezeu" –, iar în oază poeţii cîntau pe străzi:

Nu există sabie mai puternică decît cea a lui Ali
Şi nu există tînăr mai vrednic decît Ali.

În 627, cînd Medina a fost asediată de o coaliție formată de cei din Mecca cu triburile beduinilor păgîni, Ali a avut iar de jucat un rol militar. El a fost unul dintre comandanții unor trupe însărcinate cu săparea unui șanț cu apă, de apărare, și mai apoi cu supravegehera apărării lui. De-a lungul asediului care le-a pus la încercare forța morală, musulmanii au fost, din punct de vedere tactic, permanent în defensivă. Nu la fel au stat lucrurile și după încheierea bătăliei. Ultima enclavă evreiască din Medina (care fusese în legătură cu asediatorii – chiar dacă nu rupsese rîndurile) a fost asediată de musulmani. Se pare că Ali a condus blocada care în 25 de zile i-a făcut pe evrei să se predea – e posibil ca soluția să fi fost grăbită de un atac bine plănuit, pornit la miezul nopții asupra *atam*-ului lor. Pentru că nici nu negociaseră, nici nu încercaseră să spargă blocada, membrii clanului Beni Qurayzah erau acum complet lipsiți de apărare. Sentința aspră pronunțată de Sad ibn Muadh (căpetenie a unui clan din Medina, care încă de la început fusese aliatul lor) avea să fie aplicată de Ali. El și Zubayr ibn Al-Awwam (unul dintre primii adepți, de care vom auzi mai mult mai tîrziu) au supravegheat luarea ca sclavi a 600 de femei și copii și au organizat execuția tuturor bărbaților din clanul Beni Qurayzah – aproximativ două sute dintre ei au fost decapitați chiar în acea noapte, iar trupurile le-au fost aruncate în șanțurile ce fuseseră săpate de-a lungul pieței lor. Ali și Zubayr, pe lîngă faptul că au mînuit ei înșiși spada, au avut grijă ca măcar doi bărbați din clanul Beni Qurayzah să fie uciși de cîte un reprezentant al fiecărui clan important și subclan din Medina – în așa fel încît întreaga oază să-și aibă partea sa de vină pentru sîngele vărsat. O asemenea noapte trebuie să fi pus la încercare pînă și hotărîrea celor mai credincioși, deși, încă o dată, o parte relativ mică dintre cei ce-și declarau deschis apartenența la islam vor avea de cîștigat din confiscările și redistribuirile proprietăților evreiești. Probabil că, după distrugerea clanului Beni Qurayzah, Fatima a primit o fată care să o ajute să-i crească pe Husein – pe atunci în vîrstă doar de 1 an – și pe Hasan, ce trebuie să fi avut 2 ani. Străvechea practică a quraișiților de a lua o doică pentru copii dintre femeile din triburile beduine din deșert nu era posibilă în asemenea vremuri de război.

De-a lungul unei perioade de opt ani, din 622 pînă în 630, războiul a continuat prin raiduri și contraraiduri între oaza

Medinei şi zonele din jur. Ali nu pare să fi jucat aici un rol major. Profetul a condus multe campanii şi a numit comandanţi dintre cei ce îi erau apropiaţi. Zayd a fost favorizat mai mult decît oricare altul şi a fost cel mai adesea numit comandant. El s-a menţinut în afara sistemului de clanuri al quraişiţilor şi, ca atare, nu putea nutri ambiţii politice nepotrivite; într-adevăr, statutul lui de fost sclav al lui Mahomed (deşi mai tîrziu a fost adoptat) ar fi fost un dezavantaj într-o lume în care poziţia socială avea o asemenea importanţă, aşa cum era lumea arabilor din deşert. (Zayd crescuse în corturile tribului Kalb din nordul Siriei. Fusese capturat într-un raid de către războinicii Beni Qayn, care l-au vîndut la licitaţia din Mecca, la tîrgul anual de la Ukaz. A intrat în casa Profetului la vîrsta de 15 ani ca sclav – ca dar de nuntă de la Khadidja, soţia Profetului.) Mahomed putea să aibă încredere în justeţea acţiunilor lui Zayd şi chiar să intuiască ceea ce urma acesta să facă – pentru că Profetul îl instruise personal pe vremea cînd erau implicaţi în comerţul cu caravane. Nu am găsit nici un fel de indiciu despre sentimentele lui Ali faţă de Zayd şi invers, chiar dacă au crescut împreună în casa lui Mahomed, îl iubeau ca pe un stăpîn şi ca pe un tată adoptiv, cu mulţi ani înainte să îl venereze şi ca Profet al lui Dumnezeu. Este posibil ca diferenţa de vîrstă şi experienţa mult mai mare a lui Zayd în comerţul cu caravane şi în probleme de conducere să fi contrabalansat ştiinţa de carte a lui Ali, faptul că era recunoscut ca poet, orator sclipitor şi îndrăzneţ spadasin. În timp ce Ali era plin de zel, Zayd era fratele mai mare şi mai prevăzător. În mod obligatoriu, Zayd trebuie să fi fost puţin mai rezervat, fie şi numai ca să se protejeze de aluzii acide cu privire la perioada cînd fusese sclav, şi vorbea măsurat, mai ales în comparaţie cu beduinii impulsivi aflaţi sub comanda lui. Era, de asemenea, o persoană în care îţi puteai pune toată nădejdea, iar planurile sale erau extrem de amănunţite. Ne putem întreba ce s-ar fi întîmplat dacă Zayd nu ar fi fost ucis în bătălia de la Mutah, chiar înainte de moartea Profetului. Pentru că, dacă „fraţii" Ali şi Zayd ar fi fost uniţi, e greu de imaginat că cineva, inclusiv Abu Bakr şi Omar, ar fi candidat pentru Califat împotriva lor... şi poate că atunci islamul nu ar fi cunoscut nici o schismă. Chiar şi Aişa, aşa mîndră cum era pentru că tatăl ei ajunsese cel dintîi calif al islamului, gîndea astfel, pentru că a spus: „Nu s-a întîmplat niciodată ca Sfîntul Profet să-l trimită

pe Zayd în bătălie altfel decît ca să comande. Dacă ar mai fi fost în viaţă la vremea la care Profetul a murit, cu siguranţă că Sfîntul Profet l-ar fi ales să-i fie calif". Omar pare să fi fost şi el de acord în această privinţă cînd, cîţiva ani mai tîrziu, îi explica fiului său cu toată sinceritatea că Profetul îl iubea pe „Usama mai mult decît te iubea pe tine şi îl iubea pe tatăl acestuia [Zayd], mai mult decît îl iubea pe tatăl tău [Omar]".

Dar să ne întoarcem de la speculaţie la evenimente cunoscute: Profetul i-a încredinţat doar lui Ali comanda unei misiuni în 627, dar în acelaşi an lui Zayd i se încredinţaseră şapte asemenea misiuni. În lunile de iarnă, Ali a condus în afara oazei Medina o armată de vreo sută de războinici călare. Nu au plecat pe ascuns, ci cu mult zgomot sub masca unei forţe care urma să protejeze o caravană comercială – deşi, imediat ce s-au aflat în siguranţă, acolo unde nu puteau fi văzuţi, au plecat spre nord într-o serie de marşuri forţate nocturne spre Fadak. Intenţia nu era de a face un raid în această oază (care avea să fi cucerită abia în anul următor), ci mai ales de a neutraliza triburile de beduini care dominau această zonă a deşertului. Au capturat un membru al tribului Beni Sad şi Ali l-a folosit pe acest tînăr ca să-i conducă acolo unde triburile îşi aveau întinse corturile. Raidul care a urmat i-a prins pe cei din clanul Beni Sad total nepregătiţi, iar după înfrîngere şeicii tribului au mărturisit solemn Islamul, şi Ali a adus înapoi în Medina 100 de cămile şi 2 000 de capre. O cincime din pradă i-a fost dăruită Profetului, iar restul a fost împărţit între războinici. În registrul oficial al campaniilor Profetului (una dintre primele surse istorice), expediţia este notată sub numele de „Sariya-i-Fidak".

Fără îndoială, a fost considerată o operaţiune încununată de succes, în comparaţie cu bătălia ce avea să vină trecea drept un mărunt incident. Pelerinajul exaltat al Profetului la Mecca în primăvara următoare (aruncîndu-se în braţele păgînilor ostili care încă guvernau oraşul) a scos la iveală multe calităţi personale ale Însoţitorilor săi de seamă, mai ales în timpul negocierilor care au dus la armistiţiul de la Hudaibiya. Abu Bakr şi-a dovedit sprijinul constant, Omar a susţinut o combativitate mai mare, în timp ce Usman a fost ales de soldaţi drept cel mai bun diplomat din comunitatea musulmană. Ali şi-a dezvăluit şi o altă latură a naturii sale, acţionînd în calitate de secretar personal al

Profetului. El a fost cel ce a scris proiectul de tratat, a schimbat nenumărate clauze în timpul negocierilor, pentru că era suficient de familiarizat cu gîndirea Profetului ca să înţeleagă că formula implicită „recunoaşterea Medinei islamice", care a fost acceptată de păgînii din Mecca în tratat, era un triumf (atît pentru pace, cît şi pentru politica pragmatică) ce eclipsa una sau două clauze mărunte cu care aceştia nu erau de acord.

La numai două luni după ce a fost semnat tratatul de la Hudaibiya, Ali se întorcea iar la mult lăudatul său rol de mare războinic al islamului, chiar dacă Zayd deţinea un rang militar mai mare decît al lui. În campania împotriva clanurilor din Khaybar, a fost în mod oficial ales de Profet ca să acţioneze ca apărător al islamului şi i-a fost dat un stindard de luptă nou – cu vulturul ce fusese făcut dintr-o mantie a tinerei şi preaiubitei neveste a lui Mahomed, Aişa. Era aceasta o simplă coincidenţă sau Profetul încerca discret să repare relaţiile ce se răciseră între Aişa şi Ali?

Mahomed a rămas comandantul general al acestei expediţii la care nu au participat decît cei 1 400 de războinici ce îl urmaseră la Hudaibiya. Cucerirea oazei Khaybar, la fel ca şi campania de răspîndire a credinţei, avea să fie răsplata pentru cei ce îşi dovediseră credinţa în conducerea sa. La Khaybar nu avea să fie o acţiune plănuită, ci doar o serie de asedii, iar unele fortăreţe aveau să înfrunte atacurile simultane ale forţelor musulmane, în timp ce altele aveau doar să fie luate cu asalt de detaşamente mai mici. Forturile al-Watih şi al-Sulalim erau foarte bine apărate şi au rezistat zece zile, respingînd cu succes atacurile conduse de Abu Bakr şi Omar. Cînd a venit rîndul lui Ali să fie comandant, s-a întîmplat ca sub atacul său fortăreaţa să cedeze – pînă atunci nu participase deloc la lupte pentru că avusese o infecţie la ochi. Mulţi ani mai tîrziu, cînd unul dintre soldaţi va povesti luptele grele corp la corp din acea zi, îşi va aminti: „Am plecat cu Ali atunci cînd Apostolul l-a trimis cu flamura sa, iar cînd s-a apropiat de fort, garnizoana a ieşit ca să se lupte cu el. Un evreu l-a lovit în aşa fel încît i-a căzut scutul din mînă, aşa că Ali a apucat o uşă a fortului şi a folosit-o ca scut. A ţinut-o în mînă şi a luptat astfel pînă cînd Dumnezeu i-a dăruit victoria, după care, cînd lupta s-a încheiat, a aruncat-o cît colo. Îmi amintesc că eu împreună cu alţi şapte am încercat să mişcăm acea uşă şi n-am putut". În timpul campaniei de la Khaybar au avut loc cîteva lupte cu evrei puternici,

rămase în legendă, cum ar fi duelul dintre războinicul poet cunoscut sub numele Marhab care a ieșit din fortăreață declarînd cu îndrăzneală înainte de a fi ucis de un războinic musulman:

Khaybar știe că eu sînt Marhab,
Un luptător de temut înarmat pînă în dinți.
Cu spada mea acum străpung și acum tai,
Precum leii cînd atacă furioși.
Nici cel mai vajinc dintre războinici nu poate ține piept iureșului meu;
Tărîmul în care m-am născut nu poate fi invadat.

Succesul campaniei duse împotriva oazei Khaybar (și supunerea pașnică a oazei învecinate, Fadak) a făcut ca sărăcia să ia sfîrșit pentru musulmani. Căci nu numai că au obținut o pradă bogată (iar multe tinere au fost luate ca sclave), ci, de acum încolo, jumătate din recolta celor două oaze avea să fie trimisă ca tribut la Medina – iar totul a fost împărțit cu grijă de Profet în 1 800 de părți, cîte una pentru fiecare dintre cei 1 400 de războinici care îl însoțiseră în această expediție, și cu un surplus din pradă pentru încă 200 de călăreți. Mai mult decît atît, cîteva cîmpuri le-au fost rezervate membrilor familiei sale, precum și pentru Aișa, Fatima și Ali. Produsele oazei Fadak, care se predase fără ca terenurile ei să fie călcate în picioare de „cai sau de cămile", au devenit sursa de venit particulară a Profetului, a cărui familie era tot mai numeroasă. De acum înainte, Ali și soția acestuia, Fatima, aveau să primească o rație anuală în fiecare toamnă, formată din cîțiva saci de curmale și orz, acest venit variind în fiecare an în funcție de recoltă și de grija cu care se făcea evaluarea.

Anul următor, 629, avea să fie un moment și mai important pentru schimbările din viața lui Ali. Comunitatea musulmană se transformase de-acum, treptat, dintr-un grup asediat de refugiați într-o putere în ascensiune în Arabia Centrală. Dezertarea unor comandanți militari de vază ai păgînilor din Mecca, asemenea lui Khalid ibn al-Walid și Amr ibn al-As, și trecerea lor de partea musulmanilor le-ar fi putut părea celor care timp de decenii fuseseră atacați, agresați și persecutați de ei acte de oportunism. Campania din acea toamnă și ambițioasa înaintare spre nord în străvechile teritorii ale regatului ghassanid aveau să se sfîrșească

cu o înfrîngere. Fiul adoptiv al Profetului, Zayd, avea să fie iar numit conducător, dar, în bătălia de la Mutah, a murit „din pricina rănilor provocate de sulițele dușmanului". Conducerea a fost preluată de fratele mai mare al lui Ali, Jafar, care a luat „stindardul și a luptat pînă cînd a fost înconjurat și atunci a sărit de pe iapa sa bălțată, i-a tăiat tendoanele și a luptat pînă cînd a fost și el ucis". Ali nu se afla printre cei 3 000 de soldați pe care Zayd îi condusese spre nord și astfel i-a fost dat lui Khalid, unul dintre proaspăt convertiții musulmani, să cîștige faimă organizînd întoarcerea în siguranță a armatei. Odată întors la Medina, Khalid avea să fie salutat de Profet ca fiind „sabia lui Dumnezeu".

În 630, cînd Profetul și-a condus armata la Mecca, Ali a fost cel care a purtat stindardul islamului – chiar dacă asta însemna că nu i se ceruse să fie unul dintre cei patru conducători militari din acea zi. Cînd a venit însă vorba să fie curățată Kaaba de toți idolii, Ali a fost singurul căruia i s-a făcut onoarea de a fi alături de Profet la îndeplinirea acestei sarcini. Conform tradiției, a fost silit să stea pe umerii Profetului ca să cureţe rafturile de sus din sanctuar – și, mult mai tîrziu, Ali avea să-și amintească de acele momente cînd simțise că avea puterea să ajungă pînă la ceruri. Această curățire a fost apoi extinsă în zonele înconjurătoare, pe măsură ce sanctuarele rurale erau distruse de bande de călăreți musulmani. Khalid, singurul dintre cei patru comandanți care a vărsat sînge în timpul ocupării cetății Mecca, s-a dovedit încă o dată foarte eficient cînd i s-a încredințat sarcina de a distruge templele păgîne ale beduinilor nomazi Banu Jazaima – dar a depășit măsura cînd i-a ucis pe unii dintre vechii lui dușmani, chiar și după ce ei se convertiseră oficial și depuseseră armele. Pentru a îndrepta situația, Profetul l-a trimis pe Ali să fie adevăratul ambasador al islamului. Ali le-a plătit mai întîi sîngele vărsat cu bani, după care a locuit printre ei ca misionar, explicîndu-le cu răbdare detaliile practice ale noii religii și misiunea sa profundă. Generozitatea lui Ali a fost atît de mare, încît „a plătit răscumpărare chiar și pentru blidul unui cățel" și pe urmă a plătit încă și mai mult pentru „pretenții de care nici ei și nici el nu știau nimic".

Ceva mai tîrziu, în același sezon de campanii, Ali va pleca iar la război. Mai întîi, ca soldat în bătălia de la Hunayn, unde armata musulmană, de acum foarte mare (ce crescuse prin încorporarea

tuturor noilor musulmani convertiți după capturarea cetății Mecca) aproape a fost pusă pe fugă de un atac-surpriză al beduinilor. Pe urmă, la asediul cetății Ta'if, care (spre deosebire de Khaybar) era bine apărată de locuitorii ei. Ei aveau niște mașinării ce puteau arunca fier topit asupra atacatorilor și erau arcași foarte pricepuți – astfel încît musulmanii au trebuit să ridice asediul după ce au ajuns să aibă un număr de victime extrem de mare. În ciuda acestei întorsături, curînd avea să devină limpede faptul că oaza Medinei era de-acum capitala unei stat al Arabiei Centrale aflat în continuă expansiune și triburile aveau să trimită solie după solie la Profet pentru a încheia pace. A fost o vreme în care Însoțitorii Profetului au fost extrem de activi, căci trebuiau să-i instruiască pe soli în materie de islam. Membrii unei astfel de delegații erau foarte îngrijorați de faptul că, deși purtau cele mai frumoase podoabe de aur pe care le avuseseră și aveau cele mai grozave haine de mătase, Profetul nu se ostenea nici măcar să-i salute și cu atît mai puțin să-i primească în audiență. Lui Ali i s-a făcut milă de ei (erau din vechea dinastie Kinda) și le-a explicat că Mahomed asocia o asemenea bogăție ostentativă cu puterea lui Satan prin care îi ispitea pe muritori și-i făcea să fie invidioși, lacomi și certăreți. Cînd, a doua zi, au apărut în haine albe, simple, de bumbac, au fost de îndată salutați de Profet și poftiți să-i stea alături.

Profetul și-a continuat și tactica de a trimite raiduri misionare prin care îndemna triburile de beduini să-i asculte mesajul. În luna august a anului 630, lui Ali i s-a încredințat comanda a 150 de călăreți și a fost trimis pe teritoriul tribului Tai ca să distrugă altarele păgîne. Tribul Tai (numit și Beni Tayyi pe hărțile tribale ale vechii Arabii) încă mai strălucea în virtutea faimei bătrînului său șef, Hatim al-Tai. Acesta devenise o legendă în toată Arabia datorită generozității nesăbuite cu care trata călătorii și a fost salutat de Profet ca fiind un musulman natural, deși murise mai înainte de a avea șansa să asculte mesajul lui Mahomed. Fiul lui Hatim, Adi, conducea acum tribul Tai, dar evita să intre în conflict cu banda înarmată a lui Ali printr-o retragere prudentă sub protecția Siriei bizantine. Ca atare, Ali a putut să adune tribul rămas fără conducători și turmele sale și să le ducă înapoi, la Medina. Profetul, în onoarea bunătății naturale preislamice a lui Hatim, avea să elibereze mai apoi toți prizonierii. Acest gest cavaleresc

a cîştigat inimile celor din tribul Tai, care au fost încîntaţi că Profetul procedase astfel în semn de respect pentru reputaţia vestitului lor şef de trib. La timpul potrivit, aveau să se întoarcă în Medina ca să asculte predicile lui Mahomed.

Chiar la sfîrşitul anului 630, care a fost plin de evenimente, Profetul era hotărît să conducă o altă expediţie militară spre graniţa Siriei bizantine, acolo unde Zayd murise cu un an înainte. Echiparea acestei forţe a pus la grea încercare resursele statului musulman aflat în creştere – pînă într-atît încît Profetul a trebuit să facă apel la adepţii săi pentru fonduri din care să hrănească, să echipeze şi să procure cai pentru o forţă armată ce avea să numere 20 000 de bărbaţi. Ali a fost lăsat acasă ca să aibă grijă de familia şi gospodăria Profetului, dar s-a supărat atît de tare din pricina bîrfelor iscate de absenţa lui – pe străzi se vorbea cum că ar fi devenit o povară şi că Mahomed ar fi vrut să scape de el –, încît s-a hotărît şi a plecat de îndată înveşmîntat în armură şi călare ca să-i ofere stăpînului său serviciile. Fapta dezvăluie o ciudată sensibilitate a lui Ali care mai mult decît oricine altcineva ar fi trebui să aibă o asemenea siguranţă de sine, încît să se ridice deasupra unor astfel de denigrări. Mahomed l-a asigurat de îndată pe Ali: „E o minciună. Nu te-am luat la război din pricina a ceea ce am lăsat acasă. Aşa că du-te înapoi şi ţine-mi locul în familie şi ai grijă de familia ta. Nu te mulţumeşte, Ali, să fii pentru mine ceea ce a fost Aaron pentru Moise, atîta doar că după mine nu va mai fi alt profet?". Comparaţia acoperea mai multe niveluri, şi pentru că Moise nu a avut copii în timp de Aaron a fost trunchiul cel mîndru din care se trage toată genealogia Israelului. Multora li s-a părut chiar că Ali a fost desemnat astfel ca moştenitor.

În primăvara următoare, Abu Bakr a fost ales să-i conducă pe musulmani în pelerinajul de la Mecca, deşi, după ce caravana a plecat, Profetul a avut o revelaţie pe care ar fi vrut să o cunoască toţi pelerinii din Arabia. Ali a primit sarcina să ajungă din urmă caravana – ceea ce a şi făcut, călare pe cea mai rapidă cămilă a Profetului, una ce avea urechile tăiate. Cînd l-a ajuns din urmă pe Abu Bakr, a fost întrebat dacă „a venit să dea ordine sau să le transmită" – atît de obişnuiţi erau toţi Însoţitorii lui Mahomed să accepte de îndată o schimbare în structura de comandă. Din asemenea întîmplări se vede limpede că nu exista nici un sistem ierarhic printre aceştia – care erau cu toţii în orice clipă la

dispoziția Profetului, gata să conducă sau să se supună. Ali a răspuns că el a venit doar cu încă un verset din Coran pe care avea poruncă să-l citească pelerinilor adunați pe cîmpia de la Mina. Aceasta este revelația care îi oprea pe păgîni să mai participe la pelerinaj din anul următor și, de asemenea, interzicea și vechea tradiție a dezbrăcării în pielea goală în timpul ritualului ocolirii dealurilor și a altarului.

Mai tîrziu, în același an (631), mesagerii lui Mahomed au adus înapoi cu ei actul de supunere a poporului din Oman la fel ca și pe cel al multor alți prinți și șefi de trib care guvernau în văile și regatele muntoase din Yemen. Avînd acum un public bievoitor, Profetul nu prea mai avea nevoie de armată și cu atît mai puțin de război. Pe cel dintîi misionar l-a instruit astfel: „Lucrează cu blîndețe, iar nu cu asprime; du vestea cea bună și nu-i respinge pe oameni. Te duci la un popor care are scripturi și care o să te întrebe de cheile raiului. Spune-le că este mărturia noastră că nu există alt dumnezeu afară doar de Dumnezeu, și că nimeni nu-I stă alături". Khalid, care a fost trimis să supună faimosul oraș yemenit Najran cu 400 de călăreți, a primit ordine clare să-i „invite, trei zile mai-nainte de a-i ataca, să se alăture islamului". Khalid a urmat cu stricteţe instrucțiunile primite de la Mahomed și a trimis un raport: „S-au supus și nu s-au luptat și acum stau printre ei ca să le transmit învățătura apostolilor privitor la ce este și ce nu este îngăduit și să-i învăț care sînt temeiurile islamului...".

Cinci luni mai tîrziu, Ali a fost trimis în fruntea a 300 de soldați să treacă prin Najran, de acolo urmînd să plece mai departe spre sud ca să convertească la islamism tribul Maddhij. Cronicile sînt ciudat de tăcute în ceea ce privește detaliile legate de această expediție, exceptînd faptul că a fost pașnică – la fel ca și cele două care i-au precedat. Golul a fost umplut cu povestiri care vorbesc despre o serie de discuții ce ar fi durat trei zile: la început, Ali a convertit un preot creștin, pe urmă un rabin evreu doar prin minunata expunere pe care a făcut-o însușirilor superioare ale islamului. Exista o înțelegere ca, la sfîrșitul acestor patru luni în care și-a îndeplinit obligațiile ca misionar, Ali să îl întîlnească pe Profet, ce urma să conducă pelerinajul la Mecca. Ca să se asigure că nu va întîrzia la întîlnire, Ali a plecat mai înainte și a lăsat unui însoțitor grija trupelor. Cînd, mai tîrziu, soldații săi s-au apropiat de Mecca, Ali a mers spre ei ca să-i întîmpine și să-i

salute, dar a fost foarte uimit că erau cu toţii îmbrăcaţi în haine noi de in din Yemen, de un alb strălucitor, „ca să fie îmbrăcaţi cum se cade atunci cînd aveau să se amestece cu ceilalţi oameni". Ali s-a înfuriat pentru că folosiseră inul din Yemen, destinat ajutorării săracilor, pe care el credea că are o datorie de onoare să i-l predea Profetului neatins. Le-a ordonat să dea înapoi uniformele lor cele noi, de care erau atît de mîndri, şi să se îmbrace iar în hainele lor uzate, de călătorie. Soldaţii s-au supărat şi, mai tîrziu, şi-au arătat nemulţumirea printr-o plîngere pe care i-au adresat-o direct Profetului, care le-a răspuns astfel: „Nu-l judecaţi pe Ali, pentru că este prea scrupulos cu cele ale lui Dumnezeu şi în urmarea căii Lui pentru a fi judecat". Într-un anumit fel era o declaraţie în favoarea lui Ali. Însă acest incident avea să prejudicieze imaginea lui Ali şi să-l arate ca fiind „prea scrupulos" ca să primească însărcinări privind realităţile politice ori o comandă militară.

Acest pelerinaj din 631 avea să fie ultimul pentru Profet. Mahomed a fost însoţit de mulţi dintre adepţii la care ţinea foarte mult, inclusiv de fiica sa Fatima şi Aişa, care era extrem de îngrijorată că ar putea să aibă obişnuita sîngerare lunară şi asta ar fi împiedicat-o să participe la pelerinaj. După ce Mahomed a oficiat întregul ritual, a rostit cunoscutul cod moral ce avea să definească ce înseamnă să fii musulman, cunoscut ca „Predica de despărţire". Sacrificiile odată făcute şi consumate în perioada canonică de odihnă, caravana pelerinilor a plecat înapoi pe lungul drum spre Medina. Această călătorie, ca orice traversare a deşertului, era întreruptă de necesitatea de a face popasuri zilnice, dar, la jumătatea drumului, s-a făcut un popas mai lung astfel încît caravana – acum întinsă pe mai mulţi kilometri – să se poată aduna. La acest popas de la Ghadir Khumm (lacul din valea Khumm), Profetul a revelat unul dintre ultimele versete ale Coranului care conţinea nişte potenţiale referinţe misterioase: „O, trimisule, vesteşte ce ţi s-a trimis de la Domnul tău; căci dacă nu o faci, atunci n-ai vestit mesajul Lui; Dumnezeu te va apăra înaintea oamenilor, căci Dumnezeu nu ocîrmuieşte poporul necredincioşilor"*.

---

* Toate versetele din Coran sînt citate după traducerea din arabă a dr. Silvestru Octavian Isopescul, ediţia a VIII-a, Editura Cartier, 2005 (n.r.).

Mahomed a rostit o predică apoi care nu a fost transmisă în forma ei inițială, totuși anumite părți s-au păstrat risipite în proverbe – și din acestea există variante acceptate de sunniți și variante ale șiiților. În mare, este o repetare a predicii de la Mecca și a celor spuse de-a lungul vieții sale de predicator, un îndemn de a nu avea decît frică de Dumnezeu și încredere doar în Coran. Dar îi avertiza și pe credincioșii reuniți acolo că în viitor aveau să-i aștepte vremuri grele, războaie nedrepte, acuzații privind neadevărul doctrinei, însă, în cele din urmă, adevărul va ieși învingător. Mahomed a avut și o premoniție care îi spunea că sfîrșitul său nu este departe. Mahomed a formulat un fel de declarație pentru susținerea lui Ali: „O, Doamne, fii prieten cu oricine este prieten el [Ali] și dușman celui pe care el îl socotește dușman". Omar a intervenit în mod direct și a blocat această intenție limpede de stabilire a succesiunii, convingîndu-l pe Profet să nu facă așa ceva.

Unele surse istorice (cele care înclină către sunniți) trec cu vederea complet evenimentul, altele neagă că ar fi avut loc, în timp ce unele sugerează că Mahomed și-a făcut cunoscută în mod clar dorința ca Ali să fie viitorul șef (*mawla*) al grupului de rudenie imediat – clanul Beni Hașim din tribul quraișiților. Pentru șiiți, acesta este un moment istoric definitoriu. De aici provine și credința lor că autoritatea spirituală se transmite prin desemnare oficială, *nass*, și își are începutul la Ghadir Khumm, unde Profetul Mahomed l-a ales pe Ali să-i urmeze și să fie următorul imam. Tot așa cum la vremea potrivită Ali avea să-l desemneze și el, din rîndul copiilor săi, singurii descendenți de parte bărbătească în viață ai Profetului Mahomed și de la ei să stabilească linia descendenților. El a procedat astfel pentru a crea o linie de conducere ereditar teocratică ce includea o desemnare explicită și o ungere apostolică. Generațiile următoare de musulmani șiiți vor vedea în acest imam mai mult decît un conducător ales: „El era stîlpul unității lui Dumnezeu (*tawhid*)... neatins de greșeală sau păcat... stăpînit de puterea rațiunii celei adevărate... singurul dăruit cu înțelepciunea de a interpreta Coranul pentru fiecare generație... și poate fi asemănat cu arca lui Noe: acela ce se urcă pe ea este mîntuit și ajunge la porțile căinței".

Ceea ce avut sau nu a avut loc la Ghadir Khumm este o chestiune de o importanță hotărîtoare, dar nu mai pote fi soluționată

ca un fapt istoric care să fie acceptat de ambele comunităţi din interiorul islamului. În schimb, a devenit un test revelator care stabileşte diferenţele dintre sunniţi şi şiiţi. Adevărul este cunoscut doar de Dumnezeu.

Cînd Mahomed s-a întors în Medina, a dat ordin ca fiului mai mic al lui Zayd, Usama, care avea numai 18 ani, să-i fie încredinţată comanda unei armate care să facă raiduri la frontierele deşertice al Palestinei „în interiorul graniţelor de la Balqa şi al-Darum". Au existat proteste ale disidenţilor din armată nemulţumiţi că „a pus un băieţandru la comandă", mai ales că aveau să se confrunte încă o dată cu singurul adversar extern care pînă acum învinsese o armată arabă musulmană. Probabil că Profetul s-a plîns explicit în legătură cu aceşti disidenţi atunci cînd s-a rugat în cimitir: „O, voi cei din morminte! Fericiţi sînteţi că vă este cu mult mai bine acolo decît le este oamenilor aici. Certurile vin ca valurile întunericului, unul după celălalt, ultimul fiind mai rău decît cel de dinainte".

Mai tîrziu, în timpul vizitei făcute de Profet la moschee – prins în ghearele febrei ce avea să-l răpună –, îi va zori pe bărbaţi să grăbească pregătirea pentru campania din Palestina. Usama, în fapt, a condus o armată care a plecat din Medina, dar s-a înţeles cu soldaţii săi să-şi aşeze tabăra la al-Jurf (doar la o jumătate de poştă în afara oazei) ca să vadă „ce avea să decidă Dumnezeu" în privinţa bolii Profetului.

Aşa cum ştim, Ali i-a fost tot timpul alături Profetului în ultimele sale zece zile. La un moment dat, cînd Profetul a părut să se înzdrăvenească, Ali a fost luat deoparte de abilul său unchi Abbas, care i-a spus: „Am recunoscut moartea pe faţa apostolului tot aşa cum am recunoscut-o pe faţa fiilor lui Abdul Muttalib [unchiul după tată al Profetului]". Abbas l-a îndemnat pe Ali să meargă la apostol şi să afle „dacă autoritatea va fi a lor". Ali a răspuns: „Pe bunul Dumnezeu, nu mă voi duce. Dacă ne va fi retrasă, nici unul după el nu ne-o va dărui". Această declaraţie sfidătoare poartă în sine adevărata nuanţă a caracterului îndărătnic al lui Ali. Profetul a murit în arşiţa amiezii acelei zile.

Aişa, în relatarea pe care a făcut-o despre ultimele ore din viaţa Profetului, a admis că a mai existat încă un bărbat în coliba ei în acea dimineaţă fatală, care i-ar fi dat lui Mahomed o scobitoare,

totuşi nu a spus cine a fost acest bărbat. Aişa este citată, de asemenea, cu cuvintele: „apostolul a murit în braţele mele. După care i-am pus capul pe pernă şi m-am ridicat bătîndu-mă cu pumnii în piept şi lovindu-mă cu palmele peste faţă împreună cu celelalte femei". Această mărturie în mod evident nu exclude posibilitatea prezenţei lui Ali lîngă patul bolnavului în clipa morţii. Conform unor surse şiite, cînd Ali a simţit pe umărul său povara trupului mort al Profetului, a recitat un poem elegiac de despărţire care începea astfel: „Mai mult te-am iubit decît pe tatăl şi pe mama mea/ Mirosul tău e la fel de dulce cînd eşti mort precum era cînd erai în viaţă" şi versurile lui au fost însoţite de o adiere cu miros dulce ce s-a ridicat din colibă, iar ceva asemănător nu mai simţiseră niciodată şi nici nu aveau să mai simtă vreodată.

Este sigur că Ali şi Abbas au fost cei care s-au ocupat de înmormîntare şi în această privinţă atît istoricii sunniţi, cît şi cei şiiţi sînt în deplin acord. Ali a cerut ca vărul său al-Fadl (unul dintre fiii lui Abbas) să fie trimis să-l ajute şi a acceptat să fie îndeplinită rugămintea poporului din Medina de a fi îngăduit să împartă cu el această onoare. Căci ei strigaseră prin uşă: „Te implorăm să ne laşi să fim parte lîngă Mesagerul lui Dumnezeu", şi astfel Ali i-a permis unui anumit Aws ibn Khawali să intre, iar acesta a adus înăuntru o cană cu apă proaspătă de la fîntînă. Ali nu a dezbrăcat corpul, ci l-a spălat plin de respect pe sub cămaşa lungă pe care o purta Mahomed cînd a murit. După aceea a fost uns cu mir şi învelit în trei haine, una din Oman, una din Yemen şi la sfîrşit într-o mantie în dungi din Bahrein. Trupul lui Mahomed a rămas apoi în patul în care murise de marţi de la apus pînă miercuri noaptea. Decizia de a-l înmormînta pe Mahomed în dormitorul strîmt al colibei Aişei – de fapt chiar lîngă patul în care murise – nu a fost niciodată suficient motivată. Era împotriva tuturor codurilor lumii vechi care păstrau oraşele pentru vii, iar locurile destinate morţilor le amenajau în apropierea acestora, dar foarte clar separate. Nici chiar Aişa nu a fost informată şi mai tîrziu a explicat: „Nu am ştiut că îl îngroapă pe Mesagerul lui Dumnezeu pînă cînd nu am auzit zgomotul lopeţilor în mijlocul nopţii".

Unii istorici au susţinut că Ali şi familia lui reacţionau deja la faptul că Abu Bakr şi Omar preluaseră comanda politică (chestiune pe care o vom examina mai tîrziu) – şi erau hotărîţi ca noii conducători

să nu cîştige legitimitate prin dirijarea publică a cortegiului funerar al Profetului Mahomed şi a rugăciunilor de la mormînt.

Această viziune este exclusiv politică. Ar trebui, în schimb, luată în considerare încărcătura emoţională a celor douăzeci de ani în care Mahomed predicase punînd accent în mod constant pe apropierea zilei judecăţii şi dăduse exemple ale mîniei divine. Adepţii lui Mahomed ştiau destul din biografiile profeţilor de dinainte (şi pe care Profetul îi ţinuse la mare cinste) şi trebuie să fi nutrit speranţe extraordinare în inimile lor. Dacă Iisus fusese înviat din morţi sau, aşa cum Coranul spune în mod explicit, „Dumnezeu l-a ridicat la Sine" şi dacă Ilie a fost chemat în ceruri şi dus într-un car de foc, şi „era Moise de o sută douăzeci de ani, cînd a murit; şi au plîns fiii lui Israel pe Moise, în cîmpiile Moabului, treizeci de zile", trebuie să fi fost credincioşi care se aşteptau la un sfîrşit la fel de charismatic şi pentru Profetul lor.

Mai există o relatare în care se spune că Ali, Talha, Zubayr şi alţi credincioşi de vază dintre Însoţitori, stat de veghe lîngă trupul Profetului; aceasta poate fi o amintire subiectivă a unui nucleu al discipolilor ce ar fi vegheat aşteptînd în secret ca la sfîrşitul celor trei zile să aibă loc o transformare miraculoasă. Pînă şi Omar împărtăşise aceste nestrămutate speranţe milenariste, chiar dacă la început el a crezut că Mahomed „doarme" şi se va ridica din morţi după patruzeci de zile. N-o să ştim niciodată dacă înmormîntarea grăbită din acea noapte a fost dusă la îndeplinire de Însoţitorii Profetului după a treia zi, cînd miracolul aşteptat nu se arătase (trebuie să ne gîndim şi la faptul că Mahomed a murit în mijlocul verii, un anotimp extrem de călduros în Arabia Centrală). Aceasta ar putea explica însă de ce evenimentele de după moartea Profetului au fost atît de confuze. Unii credincioşi aşteptau învierea în trup a Profetului (într-un interval mistic canonic cum ar fi după trei, treizeci sau patruzeci de zile), în timp ce alţii erau doborîţi de îndoieli, acum, că marele lor Profet se dovedise a fi muritor. Mulţi alţii trebuie să se fi temut că sfîrşitul lumii este aproape. În acest moment critic, erau foarte puţini credincioşii ce s-ar fi putut reuni ca să ia decizii oficiale şi raţionale legate de viitorul lor politic comun.

Această perioadă de intensă confuzie marchează a doua separare a căilor pe care naraţiunea istorică şiită şi cea sunnită aveau să apuce. În centrul credinţei şiite se află dreptul lui Ali de a fi

moștenitorul spiritual al Profetului. Sunniții recunosc și ei acet drept, dar consideră că Ali nu este singurul moștenitor, ci doar unul dintr-un grup de patru adepți credincioși care ar fi cu toții moștenitori ai Profetului – *Rașidun* –, cei dintîi patru califi aflați sub Dreapta Îndrumare. Este aici ceva din felul în care Biserica ortodoxă și cea anglicană recunosc primatul Sfîntului Petru, dar, în același timp, îi privesc și pe ceilalți apostoli ca fiind membri cu drepturi depline într-un consiliu al Bisericii, nu doar niște supuși.

Mai înainte de a vedea ce se întîmplă cu controversata problemă a Califatului, este util să luăm în considerare armatele din Arabia pe care s-a sprijinit expansiunea spectaculoasă a Imperiului Islamic timpuriu. Pe urmă, vom cerceta relațiile dintre Profet, Aișa și celelalte soții ale sale, pentru a completa înțelegerea acestei extraordinar de importante perioade istorice ; nu vom lăsa deoparte felul cum interacțiunea accidentală a două personaje a făcut să mai apară încă o problemă pe lîngă schisma ce urma să aibă loc.

3

Soldaţii arabi în secolul al VII-lea

Mai bun decît vinul vechi, mai dulce decît băutul vinului din aceeaşi cupă este jocul sabiei şi al lăncii, ciocnirea armatelor la comanda mea. Să înfrunt moartea în bătălie este chiar viaţa mea, iar viaţa e cea care împlineşte sufletul.

Al-Mutanabbi

Cucerirea arabă a Orientului Mijlociu în numele islamului este unul dintre cele mai importante evenimente ale istoriei mediteraneene şi asiatice. În mod ciudat, este şi unul dintre cele mai puţin cunoscute şi studiate fenomene. Gîndiţi-vă retrospectiv la acele hărţi pe care sînt notate planurile campaniilor lui Hannibal, Alexandru cel Mare, ale ducelui de Marlborough, ale lui Frederic cel Mare şi Napoleon, la planurile ce arată dispunerea trupelor în dimineaţa bătăliei de la Azincourt, la blestematele capete de pod de la Dardanele, la divizia Picket în campania de la Antietam, bătăliile de la Hastings şi Bannockburn. S-ar putea scrie o întreagă carte. Apoi gîndiţi-vă la cucerirea arabă a Imperiului Persan şi a Orientului Apropiat bizantin, un eveniment care a schimbat istoria lumii. În majoritatea cazurilor pagina este albă.

Aşa că încercaţi să vă imaginaţi o armată de arabi pornită să cucerească. Imaginile vă vor veni repede în minte. Pe coama dunelor de nisip aşteaptă val după val cavaleria arabă. Flamurile lor verzi flutură în vînt, contrastînd cu simplitate puritană a veşmintelor lor. Este o învolburare romantică de pelerine negre, caftane şi turbane albe. Ici şi colo lumina e reflectată de iataganele de oţel. Un soldat se ridică în scările de la şa, rotindu-şi braţul care poartă sabia. Vă îndreptaţi privirea apoi spre escadronul de cămile masat pe coama dunei. Vă concentraţi asupra

unui conducător arab înfășurat în văluri, călare pe cămilă, avînd un profil vulturesc. Mîna sa se ridică încet și apoi cade brusc cu un gest care încă o dată amintește de atacul unei păsări de pradă. Compactă, uriașa forță a cavaleriei arabe, o forță a deșertului formată din luptători călare pe cămile, năvălește asupra văilor și a fermelor ca o maree. Victoria lor asupra provinciilor epuizate și devastate de război ale Orientului Mijlociu pare la fel de inevitabilă ca ivirea zorilor. Este o imagine impresionantă, una pe care o putem vedea în zeci de filme, documentare istorice, în nenumărate postere și în ilustrațiile unor cărți sau tipărituri ieftine.

Ea este însă greșită. Greșită la nivelul detaliilor. Greșită în substanță. Greșită în privința atmosferei. Adevărata istorie este cu mult mai interesantă, deși trebuie să vă avertizez: cu cît veți cerceta mai atent detaliile, cu atît răspunsurile simple nu vor mai părea la fel de sigure. După o viață de căutări asidue, un istoric a ajuns la ideea că „este aproape imposibil pentru noi să ajungem la vreo concluzie fermă privind cauzele adevărate ale succesului militar al armatelor islamului timpuriu". Nu trebuie să mergem chiar atît de departe pe această cale a perpetuei îndoieli academice, chiar dacă un lucru este aproape sigur: cucerirea arabă nu a fost niciodată ușor de explicat. A fost un lucru foarte delicat care la un moment dat a părut să atîrne de felul cum bate vîntul sau de situația terenului ori de energia trupelor, dar care nu se sprijină pe nici un fel de necesitate istorică.

Pentru un public arab problema este mult prea evidentă pentru a avea nevoie de vreun comentariu. Eroicii lor strămoși au luptat pentru Dumnezeu, cu Dumnezeu alături, avînd conștiința faptului că, dacă mor, vor avea parte de împărăția cerurilor, iar dacă supraviețuiesc, lumea aceasta le aparține. Aceste cuceriri aveau să fie relatate ceva mai tîrziu în niște cronici pline de mîndrie. Sînt povești fundamentale pentru mîndria pe care orice arab o simte. Erau vremurile eroismului desăvîrșit, o perioadă a curajului legendar, iar cei dintîi scriitori erau decișI să dea frîu liber epicului în prezentarea acestor cuceriri. Cele dintîi cronici ale cuceririlor s-au ocupat de faptele eroice ale indivizilor, și nu de tacticile de luptă sau de liniile de aprovizionare. Cei cu care se luptau arabii se aflau în conflict cu Dumnezeu Însuși, așa că în mod obișnuit sînt portretizați schematic, ca antieroi perfecți: îngîmfați, lipsiți de rațiune, gata oricînd să trădeze, cruzi și lași.

Istoricii occidentali au considerat că aceste cronici nu pot fi socotite izvoare istorice: ele se contraziceau reciproc și erau evident scrise pentru un public format dintr-un anumit trib, obișnuit cu prototipuri literare bine stabilite. De asemenea, fuseseră scrise pentru prima dată la mai bine de o sută de ani de cînd avuseseră loc evenimentele. Pentru orice istoric care încearcă să stabilească o cronologie exactă sau măcar o suită de secvențe ordonate corect ale evenimentelor, această perioadă reprezintă un teren minat. Cei care se tem să nu-și strice reputația academică trec peste ea cu un fel de grabă indecentă și este păcat pentru că ea e de o importanță vitală pentru definirea identității unui arab. Este, de asemenea, o poveste atît de strălucitoare, de convingătoare și de puțin cunoscută în Vest, încît am să risc să construiesc o narațiune acolo unde un specialist mai vrednic decît mine ar fi ales să tacă. Dar mai întîi trebuie să reexaminăm imaginea pe care o avem despre acele prime armate arabe de musulmani ce veneau din deșert.

Este o greșeală să ne imaginăm că armatele arabe din vremea islamului timpuriu erau mult diferite de cele din Persia sau Bizanț. Atunci cînd își permitea, un războinic arab era îmbrăcat exact în același fel și avea același echipament ca un sodat persan sau bizantin. Din poemele care ne-au parvenit, știm că armura era foarte prețuită și provenea de la cîte un predecesor care luptase în armata persană sau bizantină și era transmisă din generație în generație ca o moștenire prețioasă. Armele și armura erau podoabele bărbaților, cele dintîi lucruri pe care un soldat arab și le-ar fi procurat dacă ar fi avut suficienți bani.

Armura preferată în secolul al VII-lea era formată din platoșe de metal cusute cu grijă de o tunică lungă din piele. Se mai purtau apărători pentru gambe, iar armura compactă, ca o bustieră de metal, era deja la vremea aceea folosită doar la paradă. Căștile, poreclite „ouă" – *bayda* – de către soldații arabi, erau, de asemenea, la mare preț. Cele mai bune erau prevăzute cu apărători pentru nas, dar pînă și acestea erau de preferință făcute din bucăți de metal asamblate prin nituri, mai degrabă decît turnate. Am aflat despre zidurile făcute din scuturile arabilor din surse literare, dar arabii par mai degrabă reticenți cînd vine vorba de descrierea scuturilor lor, ca și cum le-ar fi socotit ca nefiind foarte bărbătești, chiar dacă, într-o armată formată preponderent

din arcași, ele trebuie să fi fost purtate de toată lumea. Erau niște discuri simple și ușoare, care nu aveau mai mult de un metru în diametru, făcute din lemn și din piele, cu o placă de metal în centru în cazul celor mai perfecționate.

Sulița – *rimah* – a fost o armă vitală în război. Un grup hotărît de pedestrași înarmat cu sulițe era de netrecut cînd aveau de înfruntat un asalt frontal al cavaleriei, în schimb erau vulnerabili la atacurile cavaleriei ușoare echipate cu arcuri. Erau trei feluri de sulițe: una mai ușoară care putea fi aruncată la distanță mică; una ceva mai grea, „sulița de vînătoare", care putea să fie aruncată de la distanță sau folosită în loc de sabie, împotriva dușmanului; lancea mare, lungă de șase metri, de care se putea agăța stindardul de luptă. Arcurile din acea perioadă ar putea părea mici, dacă e să le apreciem în funcție de standardul medieval, dar *qaws*-ul cu formă de dublu *s* pe care îl foloseau arabii ucidea la o distanță de 250 de metri. Săgețile erau fie „arabe", fie „persane", dar nu mai știm astăzi în ce consta această mică deosebire rezultată din felul în care era făcut vîrful săgeții.

La arabi, arma care se bucura de cel mai mare respect era sabia. Iataganul și pumnalul curbat, acum sinonime cu eleganța pentru un gentleman arab, au fost o invenție a secolelor ce au urmat. Sabia folosită de primele armate ale arabilor musulmani avea lama dreaptă cu două tăișuri și un mîner simplu. Era de obicei prinsă de umăr cu o curea, împreună cu un cuțit lung ținut în teacă, prins tot cu o chingă de partea de sus a coapsei. Urme ale acestui port s-au păstrat pînă de curînd în Sahara Centrală, unde războinicii tuaregi complet echipați purtau o sabie lată, o suliță și un cuțit cu lama mai scurtă, legat la picior. Simbolul reprezentat de sabie – *sayf* – nu s-a pierdut niciodată. Conducătorii musulmani continuă să-și dăruiască unul altuia săbii bogat ornamentate la ceremoniile oficiale. Elementul central al încoronării unui sultan otoman era atunci cînd șeicul, la Eyup, atîrna sabia lui Osman pe umerii noului conducător. Dhu'l Fiqar, sabia Profetului, și sabia cu două tăișuri a lui Ali vor dobîndi mai apoi statut de obiecte sacre pentru islam, vor fi pictate pe stindardele de luptă, iar decretele regale vor fi încheiate cu săbii caligrafiate delicat. În primul secol al islamului, erau foarte prețuite săbiile de bună calitate venite din Hindi, lamele făcute în India și importate din Ceylon. Următoarele ca valoare erau lamele cunoscute ca Baylaman

și Mușrafi, făcute de fierari din Siria, Sind și Yemen. Un exemplar de bună calitate putea valora pînă la o sută de monezi de aur, în timp ce o sabie obișnuită, bătută în pieţele Egiptului sau în Irak, putea fi achiziţionată și cu mai puţin de trei monezi de aur. Și acesta era un preţ destul de bun. Un dinar de aur, o monedă foarte subţire care avea cam un centimetru în diametru, valora cam douzeci de dirhami de argint (care aveau o greutate de trei grame și un diametru de doi centimetri). Chiar și în orașe, un lucrător calificat nu se putea aștepta să fie plătit cu mai mult de a douăsprezecea parte dintr-un dirham pe zi.

Musulmanii nu au folosit arme sau armuri noi ori echipament tehnic nou prin care să putem explica succesul lor militar. Toate armatele din Orientul Mijlociu foloseau aceleași ame și armuri. Musulmanii erau chiar mai prost echipaţi decît adversarii lor. Acest lucru nu a contat foarte tare pe cîmpul de luptă. Se crede acum că în cele două bătălii cruciale e posibil să fi fost la fel de mulţi vorbitori de arabă angajaţi în armatele persană și bizantină pe cîţi erau în armatele musulmane.

Dar să vedem cum stau lucrurile în ceea ce privește ideea că armata arabă era formată doar dintr-o numeroasă cavalerie. Lucrul acesta rămîne valabil la un anumit nivel, dar există niște caracteristici esenţiale care trebuie luate în seamă.

Într-adevăr, primele armate arabe erau extrem de mobile. Nu exista nici un fel de probleme legate de liniile de aprovizionare sau de încărcături cu echipament pentru că armata era compusă în întregime din oameni care se mișcau cu ușurinţă pe distanţe imense. Puteau călători repede, purtînd cu ei propriul echipament și proviizile fomate din mei, curmale și făină. În primele decenii nu au fost nici plătiţi și nici nu au așteptat vreo soldă și, spre deosebire de adversarii lor, nu cereau nici un fel de primă în bani înainte de bătălie.

În primele războaie tribale din Arabia, fusese implicată întreaga comunitate. Femeile tribului preparau hrana, îngrijeau răniţii, își trimiteau bărbaţii la luptă, îi întîmpinau la întoarcere cu strigăte de bucurie, înmormîntau morţii, protejau turmele și, dacă era nevoie, apărau corturile, ajutate de cei foarte tineri și de cei foarte bătrîni. Nu la fel stăteau lucrurile în cazul armatelor musulmane.

Oștile acestea nu erau împiedicate în luptă de nici un fel de grijă cu privire la siguranţa corturilor lor. Erau formate doar din

bărbați a căror religie musulmană era cunoscută public și care mai întîi erau adunați în noua capitală, Medina. Aici erau puși sub comanda unor generali, aleși chiar de calif. Armatele erau trimise în misiuni și puteau fi rechemate sau redirecționate la ordinul califului. Prada era împărțită între cei victorioși în mod proporțional, iar o cincime îi era trimisă califului, la Medina.

S-a socotit că, deși distanțele erau foarte mari, un mesager bun avea nevoie doar de o săptămînă ca să ajungă din Medina la o armată staționată în Siria sau în Irak. Se pare, de asemenea, că în cei dintîi ani de război arareori un trib întreg de beduini era recrutat imediat în armată, deși era un lucru obișnuit ca bărbații din același grup de corturi sau din același clan să se ofere ca voluntari, să plece la luptă împreună. O armată musulmană din prima decadă a cuceririlor (e vorba despre cei zece ani care au urmat după moartea Profetului din 632) putea fi foarte bine compusă din clanuri din toată Arabia, din Yemen, din Hijaz sau deșertul Siriei, plus un nucleu dur format din musulmanii convertiți din Mecca și Medina.

În primii zece ani de lupte nu a fost păstrată nici un fel de evidență a soldaților, iar războinicii nu erau grupați în regimente sau unități militare clar definite. Cu excepția generalului și a cîtorva succesori numiți (în cazul în care acesta avea să cadă în bătălie), nu există nici un document scris în care să fie notate numele altor ofițeri. Se presupune că erau aleși în timpul marșului. Dar poate că presupunem mult prea multe, poate că armatele arabilor musulmani nu aveau nevoie de nici un fel de ofițeri sau sergenți. Își cunoșteau cu toții misiunea, știau cum să lupte și erau cu toții frați întru islam. Cu siguranță, de multe ori, în poveștile despre bătălii se spune cum, unul după altul, generalii musulmani erau uciși, dar armata continua să lupte fără să țină cont de lucrul acesta. Nu la fel procedau și adversarii lor, organizați ierarhic, ale căror armate puteau fi paralizate de uciderea unui conducător sau de o întrerupere a comunicațiilor.

Această autosuficiență a comandei la forțele musulmane trebuie să fi constituit un avantaj enorm în haosul luptelor sîngeroase purtate corp la corp. Din relatările care au ajuns pînă la noi, ordinea în luptă era un proces dinainte stabilit. Călărețiii erau în față, urmați de o linie de arcași, pe urmă venea o masă de infanteriști divizați în trei grupuri : flancul stîng, *maysara*, flancul

drept, *maymana*, și centrul, *qalb*. Numărul de ostași desfășurați nu era în mod normal atît mare încît oamenii să nu-și poată recunoaște generalul de departe. Armate musulmane formate din 4 000 de oameni erau un lucru obișnuit. Cea mai mare armată musulmană, cea care a luptat la Yarmuk în 637, se crede că ar fi avut între 20 000 și 40 000 de oameni. Ca să adune această forță, califul a trebuit să facă tot posibilul și, cu răbdare, să reunească timp de șase luni această armată nemaivăzută.

Mai există încă o imagine pe care ar trebui s-o adaptăm ca să fim mai aproape de adevăr: aceea a cuceritorului arab care stă călare pe cămila sa. Mîndrul Stăpîn al Deșertului privind în jos de la înălțimea șeii cămilei sale este o altă imagine bine întipărită în mintea noastră. Este adevărat că, în orice confruntare cu cavaleria, cămila reprezintă un avantaj major: caii neobișnuiți cu deșertul nu suportă mirosul de cămilă. Armata bizantină a învățat toate acestea pe pielea ei cu un secol mai înainte, în timpul lungilor războaie de la graniță purtate împotriva triburilor nomade din Sahara. În aceste lupte desfășurate într-un spațiu foarte vast au aflat că unitățile de cavalerie nu puteau ataca țarcurile cu cămile. Această tactică defensivă nu a fost niciodată folosită în Arabia, mai ales pentru că arabii erau mereu în ofensivă, iar caii născuți în Arabia erau obișnuiți cu cămilele. Este surprinzător faptul că musulmanii arabi nu au folosit niciodată cămilele pe cîmpul de luptă. Cămilele erau vitale: erau turme de animale neprețuite, dar erau utile pentru transport, nu pentru atac, erau un fel de camioane sau transportoare blindate, și nu tancuri. Erau folosite pentru deplasarea rapidă a trupelor pînă la pozițiile de atac, pentru ca oamenii și caii să fie odihniți, nu epuizați de marșuri nesfîrșite, care se făceau cu cămilele. În cîteva dintre poemele care ne-au parvenit, războinicii erau descriși ducîndu-și caii de frîu pe lîngă cămile.

Un alt lucru ciudat pe care ar trebui să-l știm este acela că trupele musulmane, deși umblau călare și erau extrem de mobile, nu pot fi considerate o cavalerie în sensul pe care îl atribuim noi azi acestui termen. Erau mult prea flexibile. O forță de „cavalerie" arabă putea ajunge repede pe frontul de luptă, dar acolo putea să descalece și să lupte pe jos. La fel și „infanteria" arabă, care putea să încalece rapid și să dispară. Totuși, trebuie să subliniem faptul că bătăliile din secolul al VII-lea erau decise doar de lupta pe viață și pe moarte dintre soldații pedestrași aruncați în luptă

împotriva altor pedestrași. Corpurile de călăreți puteau să atace din flancuri, să spioneze inamicul, să protejeze caravanele, dar nu puteau cîștiga bătălii – cel puțin pînă nu descălecau pentru a lupta. Cavaleria, așa cum o cunoaștem noi, va trebui să aștepte apariția scărițelor de la șa. Această îmbunătățire simplă în stabilitatea șeii este un lucru care a stîrnit multe dispute printre istoricii militari. Se pare că la vremea aceea erau deja inventate, dar erau încă făcute din piele sau din frînghie, nu din metal. Va mai trece încă un secol pînă cînd scărițele vor asigura un sprijin suficient de bun pentru ca un călăreț să poată prelua impactul produs de o lovitură de sabie sau de lance și să rămînă în șa. Numai atunci cavaleria avea să poată fi folosită ca un instrument devastator de agresiv într-o bătălie.

Nu trebuie să ne gîndim că armatele musulmane erau formate în mod predominant din impulsivii beduini. Este adevărat că ei formau marea majoritate a soldaților aflați în luptă. Dar trebuie să ținem cont și de faptul că tînărul stat musulman se sprijinea pe populația celor două orașe, Mecca și Medina. Toți comandanții musulmani importanți proveneau din aceste două comunități și s-au dovedit a fi bărbați excepționali. Și, uneori, aveau cunoștințe foarte detaliate ce se puteau observa în felul în care își exercitau comanda. Spre exemplu, unul dintre primii guvernatori ai Siriei cunoștea foarte bine terenul pentru că familia sa avea pămînturi la Balqa, în Transiordania. Iar generalul musulman care a cucerit Egiptul nu a avut nevoie de hărți, iscoade sau spioni. Cunoștințele erau în capul său, era o experiență de o viață în care condusese caravane comerciale în Gaza și mai apoi în Egipt.

Dar care erau punctele slabe? Cea mai importantă dintre ele era legată de numărul ostașilor. Chiar adunîndu-și toate resursele, Califatul nu avea cum să egaleze în vreun fel armatele pe care Persia și Bizanțul puteau, fiecare separat, să le opună musulmanilor. Din nou, cifre pe care ne putem baza și care exprimă dimensiunea armatelor generează controverse printre istorici, deși este în general acceptat faptul că fiecare din cele două imperii – cînd își folosea toate resursele – putea avea în jur de 100 000 de soldați sub arme. Spre exemplu, este greu de crezut că, dacă rezultatul bătăliei decisive de la Yarmuk ar fi fost altul, Califatul ar fi avut resursele necesare pentru a mai încerca vreodată să invadeze Siria. La vremea aceea, califul avea atîta nevoie de

soldați, încît a trebuit să renunțe la una dintre cele mai puternice prejudecăți și să recruteze oameni din rîndul triburilor arabe păgîne, care se revoltaseră la moartea Profetului. După această victorie răsunătoare, afluxul de noi recruți a pus capăt problemei. Vechii aliați arabi ai imperiilor decăzute, triburile de beduini care așteptau pe margine să vadă ce se întîmplă, arabi convertiți de la creștinism și chiar un întreg regiment din garda imperială a Persiei au decis să se alăture armatei musulmane, odată ce soarta se arătase atît de limpede.

O a doua slăbiciune potențială, bine cunoscută și despre care s-au făcut multe comentarii la vremea respectivă, era faptul că arabii practic nu știau nimic despre fortificații. În primul deceniu de război, generalii musulmani nu au știut niciodată cum să ia cu asalt un oraș care avea ziduri de apărare sau o fortăreață. Aceasta ar fi putut fi o problemă, dar nu prea a fost. În fapt, acest punct slab pare să fi adus beneficii din punct de vedere strategic. Armatele musulmane au evitat mereu complicațiile unui asediu îndelungat, preferînd să se concentreze asupra distrugerii armatelor rivale desfășurate. Orașele apărate de ziduri, odată rămase fără speranța unei armate care să le elibereze, s-au dovedit extrem de vulnerabile. Tactica simplă de a stabili o tabără în apropiere și de a face raiduri la periferia orașului, chiar dacă putea dura mai bine de un an, era o modalitate eficientă de a-i face pe conducătorii orașului să accepte o înțelegere. Era mai simplu deci să le jefuiască fermele situate în afara orașului, livezile și caravanele comerciale. Era, de asemenea, de o importanță vitală faptul că se știa că generalii musulmani își țin întotdeauna cuvîntul. Înțelegerea ce se încheia în momentul în care orașul se preda era în mod invariabil legată de tributul anual ce trebuia plătit și avea valoare de lege.

Așadar, cum au reușit armatele musulmane să-și întindă stăpînirea? Am văzut că erau mai puțin numeroase, mai prost echipate, nu știau nimic despre arta asediului, nu foloseau nici un fel de inovații tehnice și nu făceau nici un fel de manevre tactice ca să-și surprindă adversarul. Era o armată extrem de mobilă și de motivată, e adevărat, dar, cînd ajungea pe cîmpul de bătaie, de fapt lupta pe jos, corp la corp. Așa că mai degrabă îi putem asemăna cu soldații normanzi, cu armura lor pentru piept, nelipsita suliță și sabia dreaptă, decît cu imaginea pe care în mod obișnuit o avem despre un călăreț al deșertului.

Una dintre explicațiile posibile este aceea că armatele musulmane atacau imperii distruse de război, slăbite de molime și de conflicte religioase. Este ceva adevăr în toate acestea, dar nu suficient pentru a constitui o explicație credibilă. Ciuma bubonică măturase Estul mediteranean, ucigînd aproximativ o treime din populație. O epidemie majoră avusese loc în generația de dinainte, între 540 și 560, și, chiar dacă istoricii argumentează că a lovit foarte sălbatic orașe dens populate din Persia și Bizanț, este puțin probabil că întinderile deșertice ale Arabiei i-au apărat pe arabi total de epidemie. Cînd vine vorba de epidemii, toată lumea suferă în mod egal. Armatele arabe care ocupau Pămîntul Sfînt aveau să fie în orice caz decimate de ciuma din 639.

Ideea că Bizanțul ar fi putut fi slăbit de conflictele religioase este un alt mit care a supraviețuit în timp. Minunata cultură bizantină milenară, a avut parte în totalitatea ei de controverse religioase, chiar de la începuturi, din vremea primului Constantin, pînă la moartea sa și 1 100 de ani mai tîrziu, sub Constantin al XII-lea. Deși în provincia Egiptului, așa cum vom vedea, politica impregnată de religie a guvernului avea ca efect disfuncționalități clare.

Dovada că economiile au fost distruse de război e greu de stabilit. Imperiile tocmai ieșiseră dintr-un sălbatic război de 25 de ani, dar Persia condusă de dinastia Sasanizilor și Bizanțul făceau asta tot timpul, cu unele întreruperi, de mai multe secole. Și atunci, ce a fost nou? Dimensiunile pagubelor colaterale trebuie să poată, cel puțin în parte, fi contrabalansate de două armate imperiale bine antrenate și întărite de lungii ani de conflicte.

Dovezile arheologice din Orientul Apropiat au arătat în cele din urmă faptul că la început Imperiul Bizantin a fost foarte prosper. Siria și Palestina erau foarte populate – evaluări din surse opuse susțin că populația număra între trei și zece milioane de oameni. Deși unele orașe, în mod special Ierusalimul, au fost devastate de războiul dintre Persia și Bizanț, majoritatea regiunilor au reușit să găsească o soluție politică prin care să scadă la minimum prejudiciile. Singura politică a cărei valabilitate fusese demonstrată era o neimplicare prudentă, combinată cu o înțelegere clară a faptului că, fie ele prietenoase sau dușmănoase, armatele sînt în cele din urmă acaparatoare și sînt hrănite de localnici. Deși din punct de vedere administrativ era divizat în zece

provincii[1], Orientul Apropiat bizantin era unit din punct de vedere militar. „Magister Militum Per Orientem" (Conducătorul soldaților din Est) avea sub comanda sa 20 000 de oameni, dintre care cei mai buni se aflau concentrați la frontiera deșertică cu Persia. Armata bizatină era formată din regimente – *bandum* – a cîte 400 de oameni, fiecare cu experiența sa de luptă, însemne distinctive și uniforme colorate. Exista o anumită flexibilitate și în structura regimentului, pentru că fiecare pluton era format din cîte 16 oameni ce răspundeau de corturile lor și de aprovizionarea cu hrana pe care o cărau cu ei în niște căruțe mici. În vreme de război, două sau trei regimente erau reunite pentru a forma o brigadă, și aceasta era unitatea de bază atît în timpul marșului, cît și al luptelor, la care se mai adăuga un corp de ambulanță.

Cele dintîi incursiuni ale musulmanilor nu au fost deci îndreptate împotriva prăfoaselor, neglijatelor posturi de frontieră și a cîtorva gărzi de graniță de mîna a treia. În schimb, aceste incursiuni au coincis în fapt cu reocuparea fermă a vechilor posturi de frontieră de către experimentata armată bizantină. Într-adevăr, primul raid al musulmanilor a avut loc la numai două luni după ce Imperiul Persan și cel Bizantin au încheiat pace. Strategia militară îndelung încercată a Imperiilor Romane Bizantine a fost aceea a unei apărări în profunzime. Triburile arabe aliate patrulau în deșert, în timp ce forturile și cetățile erau protejate de o zonă de frontieră de 150 de kilometri. Aceste măsuri nu puteau proteja complet provincia în fața un atac hotărît, dar îl întîrziau foarte mult, încît armata terestră mobilă să aibă astfel timp să se deplaseze ca să facă față invadatorilor, în condițiile impuse de ea.

Toate componentele acestui sistem defensiv erau vitale, deși se crede tot mai mult că rolul aliaților arabi crescuse simțitor în secolele al VI-lea și al VII-lea. Departe de a fi doar niște trupe care patrulau prin deșert, aliații arabi erau chemați să facă incursiuni tot mai adînci pe teritoriul Siriei. Într-adevăr, se pare că multe orașe întreținеau o *hira*, adică o tabără arabă în afara zidurilor cetății. Din relatările care ne-au parvenit știm că exista o asemenea tabără în afara orașului Emesa (Homs) și alta proteja

1. Siria I, Euphratensis, Siria II, Theodorias, Phoenice, Phoenice-Libanensis, Palestina I, Arabia, Palestina II și Palestina III.

căile de acces în orașul Gaza. Aceste tabere se ridicau, se deplasau și își schimbau locul în funcție de anotimpuri și de locurile de pășunat. Chiar și în memoria oamenilor, asemenea tabere nomade de păstori erau o trăsătură caracteristică a vieții agricole în sudul Mediteranei. Arabii erau de ajutor și în sezonul scurt, dar care presupunea foarte multă muncă al culesului măslinelor, în timp ce turmelor lor li se îngăduia să pască pe miriștile de grîu în schimbul balegii ce era lăsată acolo ca îngrășămînt pentru recolta anului următor. Taberele arabilor reprezentau și surse de forță de muncă, de unde puteau fi angajați mesageri, călăuze experte, și îngrijitori de animale care să poată însoți caravanele negustorilor din oraș.

În perioada bizantină un alt stipendiu plătit anual șefilor locali a transformat aceste tabere de arabi într-o miliție angajată temporar care păzea fermele și drumurile din apropiere. Ca să reproducem cuvintele unui învățat al Bizanțului, un anume Evagrie Scholasticul, imperiul înțelesese de mult că „modul cel mai ușor de a te lupta cu arabii era acela de a folosi alți arabi împotriva lor". Există doar o singură scăpare în această politică: presupunerea că lipsa de unitate a lumii arabe va fi veșnică. Dacă ceva avea să unească lumea arabă, ea avea să se dovedească a fi un dușman redutabil: cunoșteau terenul, scurtăturile, drumurile ascunse, temerile și speranțele populațiilor cu mult mai bine decît cei din garnizoanele oficiale. Împăratul bizantin Mauriciu nu s-a descurcat prea grozav în problema arabă. În anul 581 el a redus subvenția imperială romană în aur, care pînă atunci sprijinise puterea Ghassanizilor, regi creștini arabi din deșertul Siriei, și a mai adăugat la greșeala sa arestarea și exilarea șefului lor, al-Mundhiri. În 584, capitala aflată la graniță, Bostra, a fost atacată de tribul ghassanid, înfuriat de duplicitatea împăratului. Totuși, în ciuda acestui tratament, relațiile Imperiului Bizantin cu Ghassanizii n-au fost întrerupte. Ei au continuat să rămînă inflexibili în loialitatea pe care o manifestau față de Imperiu. Într-adevăr, ultimul din dinastie, prințul Jabala ibn al-Ayham, a continuat să lupte pentru Imperiul Bizantin împotriva musulmanilor chiar și atunci cînd cauza era pierdută.

Dar, înainte de a ne întoarce la acea zi marcată de destin, în oaza Medinei, luni, 8 iunie 632, să ne amintim cum stăteau lucrurile din punct de vedere militar și politic între forța musulmană ce abia se năștea și Imperiul Bizantin.

Doar cu trei ani mai înainte, în 629, Profetul Mahomed trimisese cîțiva misionari la triburile de beduini din Siria. Aceștia au fost alungați cu o ploaie de săgeți. Era un lucru obișnuit în politica tribală arabă. Cu totul alt fel de sol a trimis către guvernatorul bizantin cu o scrisoare personală adresată împăratului Heraclie, în care era prezentată credința musulmană. Mesagerul musulman, protejat de străvechea lege ce socotea solii sacri, a plecat pe ruta obișnuită de la Medina spre orașul de frontieră Bostra. Aici ceva n-a mers bine. Un oficial, poate un ofițer al armatei, poate șeicul ghassanid sau poate chiar guvernatorul, a ordonat execuția solului. Această insultă i-a înfuriat pe musulmani și e posibil ca ea să fi avut ca scop a arunca gaz pe foc în dispută. Profetul a trimis o armată de 3 000 de oameni sub comanda lui Zayd, într-un raid de răzbunare. E posibil să fi existat și o agendă tactică pentru această misiune: capturarea, pentru armata musulmană aflată în creștere, a unei anumite cantități din mult rîvnitele săbii de Maşrafiyah, făcute manual în zonele de graniță ale Siriei.

Erau așteptați. O ligă a triburilor arabe probizantine a urmărit trupa lui Zayd și a atacat-o; totuși, în cele din urmă, armata musulmană a reușit să scape. Chiar dacă elementul-surpriză nu mai exista, Zayd și-a condus armata spre țărmul Mării Moarte. Aici au fost atacați de Patricius Theodorus, aflat la comanda unei armate regulate ajutate și de triburile arabe aliate. Lupta a fost atît de grea, încît Zayd, la fel ca și cei doi războinici care au preluat pe rînd comanda după moartea lui, au fost uciși. Bătălia de la Mutah a fost o înfrîngere, și armata musulmană s-a retras la Medina.

Strategia Bizanțului de apărare în profunzime funcționase perfect. Nu era timp pentru contramăsuri imediate. Profetul l-a trimis pe unul dintre ofițerii săi, în care avea încredere deplină, Amr ibn al-As, să apere frontiera deșertică cu doar 300 de oameni, în timp ce el a continuat ceea ce avea să fie cea mai importantă lovitură din viața sa, cucerirea orașului Mecca, în 630. Mai tîrziu, în același an, în cele mai vitrege condiții posibile – în miezul verii arabe – a condus personal armata înapoi spre nord, către granița cu Siria. Această acțiune a fost deseori socotită ca fiind doar un simplu gest militar, o paradă menită să spele obrazul armatei musulmane care nu reușise să penetreze frontiera Imperiului

Bizantin. E o înțelegere greșită a obiectivului ei. Scopul nu era de a repeta greșeala și de a mai suporta o înfrîngere în lupta cu armata imperială. Trebuia însă pregătită calea pentru marile victorii ce aveau să vină. Profetul și-a condus armata impresionant de mare într-o victorie împotriva triburilor arabe creștine din deșertul sirian, care împiedicaseră invazia din 629. Ele hărțuiseră armata musulmană tot drumul spre Siria și au cules informații vitale care mai tîrziu i-au permis lui Patricius Theodorus să fie deplin pregătit și să cîștige bătălia de la Mutah. Dacă Profetul ar fi reușit să neutralizeze aceste triburi, condițiile de război ar fi fost egale: dar, dacă le atrăgea de partea sa, avea un avantaj decisiv. Dacă nu, înfrîngerea de la Mutah din 629 se putea repeta la nesfîrșit.

Pe durata acestei campanii, purtată în toiul verii, au avut loc o serie de negocieri foarte intense. Profetul era dornic să convertească triburile arabe creștine la islamism, dar era foarte interesat și să le atragă de partea sa, ca aliați politici. În orice caz, nu dorea să le împingă într-o alianță și mai strînsă cu Imperiul Bizantin. Miza negocierilor purtate în anul 630 privitoare la frontiera deșertică a fost foarte mare.

De partea cealaltă a frontierei, împăratul Bizanțului, Heraclie, ceva mai puțin dornic de război, își stabilise capitala imperială la Antiohia, un oraș din nordul Siriei. După ce a învins personal Imperiul Persan într-o serie de campanii strălucite – cum nu se mai văzuse de pe vremea lui Alexandru cel Mare –, împăratul, ajuns la vîrsta de 55 de ani, părea să fi atins apogeul puterii sale. Circulau despre el multe povești, dintre care multe erau adevărate. Cum schimbase cursul luptei atacînd el însuși un pod pe care îl controlau perșii. O faptă atît de uimitoare în nesăbuința ei, încît se pare că pînă și generalul armatei dușmane le-ar fi spus unui grup de greci: „Ia priviți la împăratul vostru, nu se teme de săgeți și de sulițe nici cît nicovala".

În opt ani de război Heraclie și-a purtat armatele prin Anatolia, Armenia, Siria și a pătruns adînc în Imperiul Persan. S-a dovedit a fi un comandant cu foarte multă imaginație, și nu trebuie să uităm că avea foarte multă experiență în campaniile duse în stepele aride și în cele purtate la marginile deșertului. Crescuse de mic în serviciul armatei bizantine din nordul Africii, unde tatăl său se distinsese ca un exarh foarte eficient. Într-adevăr, Heraclie

s-a făcut mai întîi cunoscut cînd s-a hotărît să îl înfrunte pe tiranul care ocupase tronul imperial și a condus un marș de la Cartagina direct prin Sahara libiană. A recrutat pentru cauza sa 3 000 de oameni călare pe cămile, aparținînd triburilor Luwata.

În 630, acest împărat călit în lupte și-a făcut intrarea triumfală în Ierusalim, aducînd înapoi Crucea cea Adevărată, după ce o recuperase de la perși. El a intrat în Orașul Sfînt nu călare pe un cal alb, asemenea unui cuceritor, ci pe jos, ca un pelerin. Venea spre Ierusalim, pe drumul dinspre Emessa, dar piciorul său n-a atins niciodată pămîntul. A mers pe un drum acoperit cu covoare și ierburi aromate pe care cetățenii Siriei bizantine, aflați în sărbătoare, le așterneau înaintea lui. Odată ajuns în Orașul Sfînt, a purtat crucea pe Via Dolorosa pînă la poarta Sfîntului Mormînt, ce fusese reconstruit, iar acolo i-a înmînat Patriarhului cea mai sfîntă dintre relicvele creștinătății. După aceea, s-a întors la Antiohia.

În ciuda vecinătății acestui împărat bizantin charismatic, a armatei și a curții lui, în 630, Profetul Mahomed a reușit să convingă să treacă de partea sa un număr important de aliați locali. Mulți dintre aceștia, asemenea lui Yhanna ibn Ruba, episcop de Aqaba, au acceptat ca Profetul să îi conducă din punct de vedere politic, dar au reușit să-și păstreze credința creștină, deși au trebuit să accepte să plătească o taxă. Poziția Profetului în negocieri a fost mult întărită cînd s-a aflat că supusese sudul Arabiei (și controla toate rutele comerciale). A fost ajutat și de faptul că împăratul Heraclie a început să facă economii după război și aceasta a presupus și tăierea subsidiilor anuale pe care le plătea triburilor creștine Iudham și Qudaah pentru paza deșertului sirian.

Multe dintre aceste negocieri vitale au continuat în 631 și 632, ultimii doi ani de viață ai Profetului. Se prea poate ca în decursul acestor ultimi doi ani scrisoarea Profetului să fi ajuns în cele din urmă la împărat, în Antiohia. Acest eveniment este relatat pe larg în tradiția musulmană, care amintește și de o serie de întrebări ale împăratului cu privire la caracterul Profetului Mahomed, adresate unuia dintre cei mai înverșunați adversari ai acestuia din urmă, un arab din tribul quraișiților păgîni. La sfîrșitul audierii publice, Heraclie ar fi spus: „Știam că o să vină, dar nu știam că va fi dintre voi. Dacă este adevărat ceea ce ați spus, curînd va guverna peste pămîntul pe care stau eu cu picioarele...". Această

simpatie personală față de islam va fi curînd acoperită de opoziția zgomotoasă a episcopilor, a generalilor și a persoanelor de vază de la curtea sa.

Oricare ar fi adevărul în ceea ce privește această poveste foarte răspîndită în tradiția populară, împăratul Heraclie a rămas în orașul Antiohia. Grija lui imediată era legată de conducerea unei serii de concilii unde încerca să aplaneze diferențele apărute între Bisericile creștine. De asemenea, a vrut să vegheze la plecarea pașnică a ultimei garnizoane persane din provinciile sale estice. În 632 și în vara anului următor, 633, la granița bizantină a Siriei mișunau în permanență agenți secreți și se auzeau tot felul de zvonuri.

În acea vară, trupele musulmane au ocupat Areopolis (cunoscut și sub numele de Maab), un post de graniță în estul Mării Moarte. Scena era acum pregătită, iar aliații locali fiecare la locul său. Elemente-cheie din triburile creștine arabe din deșertul sirian fuseseră neutralizate. Tîrgul fusese încheiat: supunere politică față de statul islamic în schimbul tolerării creștinismului. Profetul Mahomed, tot așa cum insuflase poporului său o nouă religie care avea să ducă la experiența unică a unității arabe, s-a dovedit a fi și un tactician excepțional și un diplomat desăvîrșit.

4

Aișa și celelalte Maici ale Credincioșilor

În a zecea zi a febrei ce avea să-l răpună, Profetul a vrut să se ridice din patul în care zăcea – o saltea de paie în coliba Aișei – ca să participe la rugăciunea de dimineață, mai apoi fiind chemat afară, în curte. Nu se simțea suficient de bine ca să conducă el însuși rugăciunea și, pentru că tatăl Aișei, Abu Bakr, fusese desemnat să-i țină locul, s-a întors în coliba ei imediat ce rugăciunile s-au încheiat. Acolo și-a sprijinit capul de pieptul ei și i-a strîns mîna cu putere. Ca să nu mai simtă căldura, căci era aproape miezul zilei de vară, iar trupul său era chinuit de febră, a zăcut liniștit întreaga dimineață. Pe urmă capul său a început să fie greu și Aișa l-a auzit murmurînd: „O, Doamne, iartă mie păcatele", în timp ce strînsoarea mîinii lui așezată pe mîna ei a slăbit pentru ultima oară.

Ea avea doar 18 ani. Moartea lui Mahomed a pus capăt vieții maritale și sexuale a Aișei. Ea nu va mai iubi niciodată, dar va fi iubită și cinstită de întreaga suflare musulmană ca fiind una dintre Maicile Credincioșilor – acesta este titlul pe care îl vor primi toate soțiile Profetului. Preeminența ei în interiorul acestui grup nu a fost niciodată pusă la îndoială. Va mai trăi încă 56 de ani, supraviețuindu-le practic tuturor prietenilor, verilor și Însoțitorilor Profetului, și avea să moară la venerabila vîrstă de 74 de ani. Amintirile Aișei despre anii petrecuți alături de Mahomed vor deveni un giuvaier strălucitor care fusese șlefuit și strălucise de-a lungul vieții ei.

În acei primi 18 ani arareori a fost vreun moment în viața ei care să nu fie umplut de prezența Profetului. Fusese o viață

plină de aventuri şi de nespusă fericire, de marşuri făcute cînd şi cînd alături de armată în mirosul de cămile şi harnaşamente din piele. O viaţă marcată de pericole şi război, dar şi o existenţă în casa lui Mahomed. Acest spaţiu era în acelaşi timp moschee, loc de întîlnire şi curtea în care se desfăşurau toate momentele vieţii de familie arabe. Morţi, naşteri, cereri în căsătorie, mese de nuntă, ca şi obositoarele treburi zilnice cum ar fi măcinarea boabelor pentru a face făină, torsul lînii, împletirea frunzelor de palmier şi a pieilor, îngrijirea copiilor, coaserea şi brodarea hainelor, supravegherea focului şi a oalelor în care fierbea mîncarea, îngrijirea animalelor de casă, primirea călătorilor, îngrijirea celor bolnavi, depozitarea în siguranţă a recoltei de curmale şi de grîne la adăpost de dăunători, hrănirea săracilor, ca să nu mai vorbim de alte treburi desfăşurate în afara casei, cum ar fi mulsul, căratul apei de la fîntînă, adunatul lemnelor de foc şi tocmeala în pieţele săptămînale. În primii şase ani petrecuţi la Medina, veniturile casei depindeau de meşteşugul prelucrării pielii şi de vînzarea obiectelor din piele.

Această casă se afla în centrul politic şi religios al oazei Medina. După moartea lui Mahomed, locul acesta va fi treptat golit de caracterul său domestic şi transformat în cea dintîi moschee monumentală a islamului. Cu toate acestea, cele nouă colibe din chirpici, cu acoperişul făcut din frunze de palmier şi avînd în loc de uşă cîte o simplă draperie de lînă, vor dăinui multă vreme ca mărturie a vieţii austere pe care o dusese Profetul. Activităţile de zi cu zi care avuseseră loc în această casă cu curte vor avea un rol vital ca modele de comportament pentru viitorii musulmani. În timpul vieţii văduvelor Profetului (iar două dintre ele, Aişa şi Umm Salamah, vor trăi mai mult decît oricare dintre principalele personaje masculine ale acestei poveşti), ele aveau să formeze un soi de curte de apel instituită spontan, bazată pe amintirile lor personale şi colective privitoare la gîndurile, acţiunile şi spusele Profetului. La acest nivel şi doar la acesta, ele pot fi considerate moştenitoare ale Profetului – deşi, aşa cum vom vedea, Aişa va încerca să se implice şi în evenimentele politice şi militare, lucru ce se va dovedi în cele din urmă dezastruos.

Credinţa Aişei era desăvîrşită. Era probabil printre primii musulmani născuţi chiar în credinţa propovăduita de Mahomed, şi nu convertită la islam de la vreo credinţă păgînă din Arabia

preislamică. Părinţii ei au fost printre primii oameni din Mecca care şi-au declarat public credinţa musulmană şi, de asemenea, erau prieteni foarte apropiaţi ai Profetului. Aişa, la fel ca mulţi dintre copiii quraişiţilor, a fost trimisă de părinţii ei să fie alăptată de o doică beduină care trăia în mediul mai sănătos din deşert. La vremea cînd Aişa s-a întors în casa mamei ei în Mecca, micuţa comunitate musulmană era supusă unor persecuţii teribile. Musulmanii erau ostracizaţi în Mecca şi se adunaseră, ca să se poată apăra, în locuinţele clanului Beni Haşim al lui Mahomed. Tatăl Aişei, Abu Bakr, a fost unul dintre consilierii cei mai apropiaţi ai Profetului şi, ca vecini, în aceste vremuri îngrozitoare, trebuie să fi fost unul în casa altuia de mai multe ori pe zi. Mai ales după ce Profetul a pierdut cel mai important sprijin afectiv pe care îl avea: prima şi iubita sa soţie Khadidja şi pe bătrînul Abu Talib, unchiul său.

Mama Aişei, Umm Ruman, stătuse oarecum deoparte de ordinea păstrată cu stricteţe între clanurile rivale din tribul quraişiţilor din Mecca. Ea era dintr-un trib al beduinilor din deşert, fiica lui Amir din tribul Kinana. Şi tatăl Aişei, Abu Bakr, avea o poziţie oarecum echivocă. Părinţii săi aparţineau clanului Taym din tribul quraişit din Mecca, iar tatăl şi mama sa erau veri. Ca om de afaceri, se bucura de succes pentru că, înainte de trecerea sa la islamism, adunase o avere de 40 000 de dirhami. După toate calculele, aceasta era socotită o avere considerabilă în Arabia (ştim, spre exemplu, că întregul oraş şi-a cumpărat imunitatea în faţa atacurilor pentru un an întreg plătind o sumă similară), chiar dacă, în rîndurile aristocraţiei capitaliştilor întreprinzători din Mecca, el ocupa doar un rang mijlociu. În mod evident, tatăl Aişei nu avea însă acele relaţii care în Mecca păgînă te făceau să fii foarte respectat. Spre exemplu, există o poveste despre umilinţele îndurate de Abu Bakr, cum a fost legat cu mînile de picioare (ca o capră care e dusă la măcelar) şi lăsat să zacă lîngă vărul şi coreligionarul său musulman Talha ibn Ubaydallah ca să fie batjocorit de toţi trecătorii. Acest lucru nu i s-ar fi putut întîmpla niciodată unui bărbat ce avea susţinerea clanului din care făcea parte. S-ar fi cerut cu siguranţă răzbunare pentru insulta suferită de un membru al clanului, indiferent de credinţa lui. Mai este şi problema destul de stranie a poreclelor sale: al-Siddik, „cel cinstit", care a fost un izvor de mîndrie justificată la sfîrşitul vieţii sale, deşi porecla pe care o purtase mai-nainte, Atik, „sclav eliberat",

poate să fi fost sursa poziției sale sociale echivoce, mai ales dacă e adevărat că ar fi fost făcut sclav în tinerețe și eliberat mai tîrziu de rudele sale. Aceasta nu este decît o ipoteză; comentatorii musulmani nu cred că supranumele Atik ar avea de-a face cu statutul său social, ci e socotit mai degrabă o recunoaștere a faptului că Abu Bakr era sortit să fie „eliberat din iad".

Abu Bakr era un *tadjir*, adică un negustor din Mecca, și era expert în genealogia tribală și în istoria clanurilor de beduini. Nu era vorba despre entuziasmul unui amator, ci era o aptitudine necesară pentru a ști ce planuri să faci și ce drumuri să apuci, ce călăuze să recrutezi și care dintre șeicii triburilor rivale avea în fapt suficientă autoritate ca să merite să îi cîștigi bunăvoința. Se poate ca înainte de a îmbrățișa islamul, Abu Bakr să fi îndeplinit mai degrabă acest gen de sarcini, ca om care face aranjamentele și negociază, care ajută la pregătirea unei caravane în detaliu, nefiind negustător independent. Ca negustător, în Mecca, trebuie să-l fi cunoscut bine pe prietenul său Mahomed, căci diferența de vîrstă dintre ei nu era decît de trei ani. Atașamentul său față de credința revelată lui Mahomed nu a fost niciodată pus la îndoială. Acea avere, strînsă cu grijă într-o viață de muncă, nu a fost pusă deoparte cu prudență, ci a fost în mod nesăbuit cheltuită ca să-și hrănească semenii în anii de persecuții și pentru răscumpărarea libertății unor musulmani, cum ar fi Bilal, eliberat din sclavie de la păgîni. La vremea cînd a plecat spre Medina, nu mai avea decît 6 000 de dirhami.

Deși Abu Bakr și soția sa Umm Ruman i se închinau Profetului cu credință deplină, lucrul acesta nu era valabil pentru întreaga lor familie. La un moment dat, în această perioadă, cea dintîi soție a lui Abu Bakr, Kutayla bint („fiica lui") Abd al-Uzza din clanul Amir, a început să-și trateze soțul cu o anumită răceală. Cînd a venit vremea să plece la Medina, mama vitregă a Aișei a decis să rămînă acasă, în Mecca păgînă, cu cei doi copii mai mici ai ei, Abdallah și Asma. Putem doar să ne imaginăm scenele domestice care au precedat această decizie, chiar dacă nu a fost luată cu ușurință. Tînărul Abdallah va ține partea mamei sale în această problemă. Într-adevăr, avea să și lupte de partea păgînilor împotriva musulmanilor în bătăliile de la Badr și Uhud. Acesta este fundalul de certuri de familie în care găsim pentru prima dată o istorie legată de Aișa. În una dintre frecventele lui vizite

acasă la ea, în Mecca, Profetul a văzut-o pe Aişa plîngînd amarnic în faţa uşii. Fusese pedepsită de mama ei pentru că îi spusese tatălui său nişte poveşti care îl supăraseră. Fără să fie văzut de copil, Profetul a rugat-o pe Umm Ruman să fie blîndă cu Aişa de dragul lui.

În acei ultimi ani ai copilăriei pe care Aişa i-a petrecut la Mecca, Mahomed, rămas văduv, trebuie să fi venit adesea în casa tatălui ei, Abu Bakr, ca oaspete. După moartea preaiubitei sale Khadidja, casa lui a fost luată în grijă de cîteva rude. Mătuşa sa Khawlah i-a fost de mare ajutor. Khawlah bint Hakim era sora mamei lui Mahomed. Ea şi cu soţul său au fost printre primii convertiţi la islam, dar Mahomed a continuat să-i fie atît nepot iubitor, cît şi ghid spiritual. El şi-a asumat sarcina delicată de a-i explica unchiului său (prin alianţă), care era un ardent credincios musulman, că islamul (spre deosebire de creştinismul paulian) nici nu impunea, dar nici nu aproba abstinenţa sexuală atunci cînd erai căsătorit. Probabil că o asemenea francheţe din partea nepotului său a făcut-o pe Khawlah să fie la fel de deschisă şi să-i sugereze lui Mahomed să-şi caute nevastă după ce prima perioadă de doliu pentru Khadidja se va fi încheiat. Cînd a fost întrebată la cine anume se gîndeşte, ea a a spus că ar putea fi sau Aişa, pentru frumuseţea ei virginală, sau Sawdah, o văduvă matură, care ar fi ştiut să conducă o casă şi ar fi putut fi ca o mamă pentru fiicele lui. Profetul a acceptat ambele pretendente. Aişa, care avea doar 6 ani, a fost logodită. Ea a continuat să stea cu părinţii ei, deşi şi-a amintit că statutul ei s-a schimbat cînd a fost ulterior îndemnată să se joace în casă, nu pe străzi, ca un copil neastîmpărat.

Trei ani mai tîrziu, tatăl Aişei avea să fie ales unic însoţitor al lui Mahomed, în fuga de la Mecca la Medina. Era o dovadă a încrederii desăvîrşite pe care Mahomed o avea în el, dar şi o recunoaştere a faptului că Abu Bakr cunoştea poate cel mai bine fiecare potecă şi fiecare drum ascuns din munţi. E posibil ca Aişa să fi luat parte la bravada nesăbuită a surorii ei vitrege Asma, care nu numai că negat că ar şti ceva despre fugari atunci cînd a fost întrebată, ci, mai mult decît atît, a reuşit să se strecoare printre gărzi şi să ducă pe furiş provizii la peştera în care se ascundeau tatăl ei şi Profetul. La un moment dat, chiar şi-a rupt hainele ca să facă din ele o frînghie cu care să poată coborî coşul cu hrană în peşteră.

Odată ajunși cu bine la Medina și instalați acolo, Mahomed și Abu Bakr au trimis vorbă familiilor lor să li se alăture – chiar dacă aceasta a durat mai degrabă cîteva luni decît cîteva săptămîni. Deși atît Mahomed, cît și Abu Bakr au fost vînați ca fugari de sute de călăreți păgîni și de beduini vînători de recompense, cavalerismul arab, atunci cînd venea vorba de femei, era desăvîrșit. Fiul lui Abu Bakr putea rămîne un oponent păgîn al islamului, dar în același timp a fost mîndru să-și escorteze familia. El le-a condus în siguranță pînă la Medina, ajutat de vărul său musulman Talha, pe mama sa vitregă Umma Ruman, pe sora lui dreaptă Asma și pe sora sa vitregă Aișa.

Aișa a locuit timp de un an cu mama și tatăl ei în cătunul al-Sunh din oaza Medinei, acolo unde Abu Bakr își făcuse casa. Profetul n-o uitase pe logodnica sa, dar aștepta terminarea colibelor din incinta curții-moschee și voia să adune suficienți bani ca să le poată dărui părinților Aișei obișnuitul preț al miresei. Nici chiar după victoria de la Badr, la un an de la plecarea spre Medina, și după distribuirea prăzilor de pe cîmpul de luptă și a răscumpărărilor, banii nu au fost suficienți. Tradiția spune că Abu Bakr a trebuit să-i împrumute în secret Profetului banii pentru plata miresei, pentru ca nunta să poată avea loc. Amintirea acelei zile a rămas vie în mintea Aișei. „Mă dădeam în leagăn cînd părul meu bogat s-a despletit deodată." Pe urmă, mama și cei mai apropiați vecini și prieteni au venit, „m-au luat de la joacă și m-au pregătit". I s-au dat o rochie nouă făcută dintr-o pînză cu dungi roșii cumpărată din Bahrein și un medalion de onix, înainte ca mama ei s-o conducă într-o colibă proaspăt construită, în jurul ușii căreia erau așezați niște oameni. Înaintea acestor martori, mama a pus-o în poala Profetului și pe urmă a binecuvîntat perechea: „Aceasta este familia ta, fie ca Dumnezeu să te binecuvînteze prin ea, iar ea să fie binecuvîntată prin tine". A fost oferit un castron cu lapte, din care mai întîi a băut Profetul apoi i l-a dat Aișei. La început, ea a refuzat rușinoasă, dar el a insistat cu blîndețe, așa că ea a sorbit o gură și pe urmă i l-a dat surorii ei mai mari, Asma, care stătea așezată lîngă ea. Pe urmă, castronul a fost trecut tuturor invitaților pe rînd care, după ce beau, se ridicau și plecau. După aceea, Profetul și Aișa au intrat în coliba lor și ea a devenit femeie.

Mai tîrziu, Aișei îi plăcea să compare modestia și simplitatea acelei zile cu abundența și complexitatea celebrărilor ce

începuseră să caracterizeze ritualul musulman al căsătoriei. Ca pentru mulţi dintre cei ce au cunoscut deopotrivă sărăcia şi bogăţia, contemplarea acestor puternice contraste avea un gust dulce-amărui. Aişa va rămîne întotdeauna fascinată de asemenea ceremonii. Era încă vie amintirea momentului cînd a văzut pentru prima dată mişcările ce semănau a dans ale soldaţilor musulmani abisinieni, în curtea moscheei, iar Profetul a tras-o protector lîngă el, ca să poată urmări exerciţiul. Mai există şi o altă poveste încîntătore: atunci cînd era o tînără mireasă, ar fi fost văzută de Profet mergînd cu grijă în vîrful picioarelor ca să arunce o privire peste un zid să vadă o ceremonie zgomotoasă de căsătorie ce avea loc în vecini. În loc s-o certe, Mahomed a ajutat-o să găsească un loc din care să vadă mai bine. Pe acest exemplu delicat ce includea permisiunea tacită se sprijină doctrinal celebrarea căsătoriilor musulmane cu muzică, pentru că, altminteri, Profetul, în proverbele sale, se ridică împotriva muzicii lascive. În fapt, se poate spune că singura petrecere pe care doctrina o permite unei familii musulmane pioase este cea de la căsătorie – aşa că aceste evenimente concentrează în ele toată nevoia mulţimii de a petrece. În societăţile tradiţionaliste vor ajunge să se întindă de-a lungul unei întregi săptămîni, implicînd tot felul de activităţi – cum ar fi ziua scăldatului şi ziua în care mireasa îi este prezentată în mod oficial soacrei.

Nici Aişa şi nici un istoric musulman nu cred că e necesar să facă prea multe comentarii despre uriaşa diferenţă de vîrstă dintre mireasa ce avea maximum 10 ani şi mirele de 54 de ani. Cu siguranţă, asta nu a fost o problemă sau nu mai mult decît a fost pentru Arhiepiscopul de Canterbury care a făcut acelaşi lucru acum mai puţin de un secol, într-o Anglie victoriană. Totuşi, în societatea noastră, după revoluţia postindustrială, ni se permite să votăm, să bem şi sîntem obligaţi să mergem la şcoală conform unei formule de calcul care ţine cont de data naşterii trecută în certificatul eliberat de autorităţi, în schimb, este aproape imposibil să evaluezi felul în care alte societăţi rezolvau aceste probleme. O vagă sugestie a vechii simplităţi mi-a fost oferită în timpul unei călătorii, cînd am ajuns într-o comunitate ce încă trăia în deşert după legile nomadismului, avînd ca principală sursă de venit turmele lor de cămile şi de capre. Nimeni din comunitate nu-şi cunoştea ziua de naştere şi nu prea era interesat de anul în care se născuse – deşi verii erau cunoscuţi pînă la a noua spiţă. Rîdeau

de stupiditatea întrebărilor pe care le puneam, cum ar fi: „Cînd se căsătorește un băiat?" sau „La ce vîrstă se căsătoresc fetele?" – căci răspunsurile lor erau cît se poate de clare: „Un băiat se căsătorește atunci cînd devine bărbat, o fată se mărită atunci cînd devine femeie".

Deși, din punct de vedere fizic, era femeie, Aișa a continuat să-și păstreze jucăriile și tovarășii de joacă. Ea își amintea cum prietenii ei se ascundeau atunci cînd impunătorul ei soț intra în cameră, dar Profetul o ruga să-i adune iar – și pe urmă se alătura jocurilor lor. Un alt moment de care îi plăcea să-și amintească era acela în care Profetul stătea mulțumit într-un colț, așteptînd ca ea să-și termine jocul cu căluții de jucărie – care în ochii Aișei erau cai din grajdurile regelui Solomon. În acești primi ani, de toate treburile gospodăriei se ocupa cea de-a doua soție a Profetului, o prezență maternă, Sawdah, care avea grijă și de fetele Profetului și aducea un venit foarte necesar familiei din împletirea fîșiilor de piele colorate din care făcea perdele, saltele și ornamente pentru harnașament.

După trei ani de căsătorie, Aișa tot nu adusese pe lume un copil. Acest lucru ar fi avut o importanță vitală pentru Aișa și pentru Mahomed – chiar dacă problema nu e amintită nici măcar în trecere de nici unul dintre primii cronicari musulmani. Tăcerea lor este, fără îndoială, o reacție la propaganda păgînă din Mecca, unde cu siguranță nu ar fi rămas necomentată această problemă: de ce Dumnezeu nu i-a binecuvîntat cu copii pe Profet și pe tînăra lui soție. Titlul onorific de Umm („mama lui") și Abu („tatăl lui") era cel mai prețuit lucru pentru oricare arab.

În iarna anului 625, Profetul și-a luat o a treia soție. Aișa a fost întotdeauna într-o competiție acerbă cu orice nouă rivală candidată la dragostea Profetului, chiar dacă Hafsah, a treia soție, s-a dovedit a fi o excepție. Ea era deja văduvă, tînărul ei soț murise în luptă (deși nu se știe exact dacă a fost la Badr sau Uhud), dar își cîștigase reputația de a fi cam lipsită de farmec în conversații și cam repezită. Știa să scrie și să citească – lucru rar printre bărbații arabi și cu atît mai puțin printre femei. Așa că era relativ greu de măritat, mai ales că tatăl ei, Omar, avea aceleași caracteristici. Omar s-a dus la Usman (un musulman care se convertise devreme și care era bogat și respectat) și i-a oferit mîna lui Hafsah, dar a fost respins – ceea ce Omar a

interpretat corect ca fiind un act de desconsiderare socială şi s-a înfuriat şi mai tare cînd Abu Bakr (care îi era egal din punct de vedere social) a respins oferta la fel de politicos. Mahomed, observînd că relaţiile dintre oamenii săi de încredere cei mai apropiaţi se înrăutăţeau, a intervenit, cerînd el însuşi mîna lui Hafsah şi, în acelaşi timp, oferindu-i-o lui Usman pe una dintre fiicele sale. Iată un exemplu desăvîrşit de diplomaţie domestică. Totodată, Aişa a înţeles repede că Hafsah nu putea constitui o ameninţare pentru ea. Poveşti din această perioadă arată că ele erau prietene: în mod vinovat călcau postul împreună şi mîncau carne (mai apoi mărturiseau), sau îi provocau celeilalte soţii, Sawdah, crize de nervi vorbindu-i de apariţia unui *dajjal* – un fals profet demonic de a cărui venire se temea toată lumea.

Hafsah este prea adesea socotită genul intelectualei snoabe din lumea arabă, ca o povară pentru tatăl ei şi o grea încercare pentru soţ, chiar dacă viitoarele generaţii de femei musulmane ar putea s-o considere drept un posibil prototip. Credinţa ei desăvîrşită în islam şi o minte strălucită, veşnic iscoditoare au coexistat paşnic. Într-o zi, cînd Mahomed a intrat în camera ei şi a spus că speră că nici unul dintre cei care au depus jurămînt de credinţă lîngă copacul cu spini de la Hudaibiya nu va fi pedepsit în iad (jurămîntul fusese un moment de grea încercare chiar şi pentru cei mai pioşi dintre musulmani – şi mai ales pentru tatăl lui Hafsah, Omar), ea a ridicat o obiecţie. I-a citat Profetului un verset din Coran: „Şi nimeni nu este între voi care să nu coboare la el [peste iad]". Profetul a acceptat să fie corectat, dar a citat ca răspuns: „Dar îi vom mîntui pe cei ce s-au păzit de rău". Acest dialog întîmplător nu va fi uitat, se va reflecta asupra lui şi va rămîne baza, în religia musulmană, credinţei într-o formă de purgatoriu. Toţi credincioşii vor trebui să se coboare „la el [la iad]" – dar cei drepţi vor fi într-un anumit fel protejaţi de întreaga grozăvie a unei astfel de experienţe. Imaginaţia populară descrie un pod de foc care se întinde peste gura căscată a iadului şi ajunge în paradis.

Se pare, de asemenea, că Hafsah a fost cea care mai tîrziu i-a transmis fratelui ei Abdullah o mulţime de „proverbe" ale Profetului ce pot fi urmărite pînă la sursă, pentru că au fost memorate de el. Dar aceasta nu este totul, pentru că tradiţia se referă la cea dintîi versiune scrisă a Coranului – exemplarul lui Hafsah, care

a preexistat „celei dintîi ediții definitive" a lui Usman. Privită din punctul acesta de vedere, Hafsah, departe de a fi o piatră de moară în casă, apare tot mai mult ca o intelectuală cu un rol major în codificarea islamului. Ea va trăi cu 35 de ani mai mult decît Profetul și va fi renumită pentru forța cu care a postit și s-a rugat pînă la sfîrșitul zilelor ei.

Cam la un an după ce s-a căsătorit cu Hafsah, Profetul și-a mai luat o soție, pe Zaynab bint Khuzaymah. Aceasta era fiica un șeic beduin și există anumite lucruri neclare în ceea ce privește viața ei anterioară. Se pare că avusese doi soți mai înainte de Profet, pentru că, asemenea lui Hafsah, era văduvă de război, și din nou nu sîntem siguri dacă soțul (sau soții) ei au murit la Badr sau la Uhud. Zaynab era o femeie cu adevărat pioasă, a cărei generozitate față de săraci era renumită, dar nu s-a făcut prea mult remarcată în casa Profetului, unde a trăit doar un an înainte de a muri. În orice caz, caracterul ei liniștit a fost repede pus în umbră de sosirea doar cu o lună mai tîrziu a lui Umm Salamah (uneori numele apare în varianta Umm Salme), în ianuarie 626. Legătura frățească ce se născuse între Hafsah și Aișa a fost exprimată foarte limpede de reacția lor unitară față de sosirea noii partenere a lui Mahomed.

> Cînd Profetul lui Dumnezeu a luat-o de soție pe Umm Salamah, m-am întristat foarte tare. Pentru că auzisem multe despre frumusețea ei, mai întîi m-am purtat cu bunăvoință cu ea, dorind s-o văd. Și, pe bunul Dumnezeu, am văzut că era de două ori mai frumoasă și mai plină de farmec decît se povestea. I-am spus asta lui Hafsah, care mi-a zis: „Pe bunul Dumnezeu, nu e decît gelozia care îți întunecă mintea, pentru că nu este așa cum se spune". Pe urmă, Hafsah a fost binevoitoare față de ea, chemînd-o la sine ca s-o vadă, după care mi-a spus: „Nu o văd atît de frumoasă pe cît spui, nici măcar pe-aproape, chiar dacă, neîndoielnic, este frumoasă". Am văzut-o după aceea și, pe viața mea, era așa cum spusese Hafsah, dar am continuat să fiu geloasă.

Aișa nu s-a împăcat niciodată cu ea. Umm Salamah era o femeie remarcabilă. Căsătoria ei cu cel dintîi soț – care fusese al unsprezecelea dintre cei ce îmbrățișaseră islamul – a fost o mult lăudată poveste de dragoste. Mîndra ei familie din tribul quraișiților

din Mecca păgînă mai întîi a refuzat să-i permită să plece la Medina ca să fie alături de soţul ei musulman (şi chiar i-a răpit copilul), dar a fost atît de impresionată de durerea ei, că mai tîrziu s-a îmbunat. Chiar şi aşa, nimeni nu a însoţit-o pe Umm Salamah şi pe băiatul ei, încă un copil, pe drumul spre Medina, aşa că a fost nevoită să-şi cumpere o cămilă. Din fericire, la doar şase kilometri şi jumătate de Mecca, la popasul Taneem, l-a întîlnit pe unul dintre acei calaveri arabi curtenitori care călătoreau – sau uneori chiar jefuiau – prin deşertul vechii Arabii. Deşi era încă păgîn, Usman bin Talha a însoţit-o tot drumul spre Medina şi, la fiecare popas, „obişnuia să doarmă departe de mine, sub alt copac", în timp ce de-a lungul zilei refuza să meargă pe cal „şi, cu frîul în mînă, mergea înaintea cămilei mele". Ştia, de asemenea, unde să-l găsească în Medina pe soţul lui Umm Salamah, dar s-a întors politicos din drum de îndată ce au ajuns aproape de oază, în cătunul lui Amr bin Awf, evitînd mulţumirile şi răsplata pentru ceea ce el a considerat a fi nimic mai mult decît datoria sa cavalerească. Soţul lui Umm Salamah a fost unul dintre acei primi eroi războinici ai islamului care au luptat şi la Badr, şi la Uhud. Într-o luptă ce avea să aibă loc mai tîrziu, rănile grele primite în aceste două războaie aveau să se redeschidă şi nu aveau să se mai vindece. În timpul şederii la Medina, Umm Salamah a adus pe lume două fetiţe.

În văduvie a fost curtată şi de Omar, şi de Abu Bakr – i-a refuzat însă pe amîndoi – înainte de a se lăsa convinsă de Profet să intre în casa lui. Mai întîi a refuzat, spunînd că „nu mai e tînără şi are copii orfani", însă Mahomed a replicat: „Cît despre vîrstă, sînt mai bătrîn ca tine, iar în ceea ce priveşte orfanii, vor fi în grija lui Dumnezeu şi a mesagerului său". Aşa că Umm Salamah a intrat în casa lui Mahomed ca o mamă de vîrstă mijlocie cu responsabilităţi şi un anume statut. Curînd a înţeles că tovărăşia serioasei fete a lui Mahomed, Fatima, e foarte plăcută şi prietenia lor s-a împlinit. În parte, lucrul acesta s-a întîmplat şi pentru că amîndouă aveau copii mici. Mult mai tîrziu, Omar, fiul lui Umm Salamah, îşi va aminti de clipele în care stătea în poala tatălui său vitreg şi mîncau din aceleaşi bucate simple gătite în casă. Prietenia dintre Umm Salamah şi Fatima se va dezvolta ca o axă de influenţă la concurenţă cu cea reprezentată de Aişa şi Hafsah, constituind una dintre acele falii întunecate care mai

tîrziu se vor transforma în faimoasa schismă istorică dintre sunniți și șiiți.

Șansa de a-l însoți pe Profet în campaniile sale militare și în călătoriile sale misionare era stabilită prin tragere la sorți. Totuși, se pare că majoritatea soțiilor preferau să stea acasă, lăsîndu-le pe Aișa și Umm Salamah să călătorească. Este cu siguranță un lucru demn de remarcat că Mahomed era însoțit în expedițiile cu adevărat decisive cel mai adesea de Umm Salamah: a fost cu el în pelerinajul care s-a încheiat cu un armistițiu la Hudaibiya (628) și în cortul ce adăpostea statul-major al armatei care asedia Medina în anul bătăliei de la Trench (627), la fel și cînd a fost cucerită oaza Khaybar (628). Umm Salamah s-a dovedit a fi un sfetnic excepțional de înțelept al Profetului; într-adevăr, la Hudaibiya l-a chemat în cortul ei pe Mahomed și l-a sfătuit să iasă în fața trupelor și să aducă sacrificiul său (în fața unei armate ce aproape se răsculase). Sfatul acesta pare să fi fost crucial în rezolvarea fericită a situației. Era, de asemenea, dăruită cu o memorie prodigioasă, așa că în anii de după moartea Profetului, ea (împreună cu rivala ei Aișa, care avea un dar asemănător în ceea ce privește acuratețea amintirilor) a devenit unul din cele două centre ale învățăturii islamice. Așa cum Marwan (una dintre primele autorități în domeniu) avea să se pronunțe, „atîta vreme cît nevestele Profetului sînt printre noi, nu trebuie să consultăm pe nimeni altcineva". Nu este nici măcar o scînteiere de sfială în mult prețuitele rememorări ale vieții ei intime alături de Profet. Musulmanii trebuie să se spele după actul sexual, dar momentul cînd trebuie să aibă loc această spălare și gradul de curățenie cerut au fost continue surse de preocupare pentru cei dintîi credincioși – tot așa cum necurățenia în timpul ritualului a fost (și încă este) considerată ca anulînd toate beneficiile postului și ale rugăciunii. Își amintea că îl întrebase pe Profet dacă trebuie să-și desfacă părul, care era foarte lung (legat strîns și parfumat) ca să-l spele în întregime după ce avuseseră contact sexual. El a replicat că era foarte bine să-l lase așa cum este, dar să-l ude cu apă de trei ori foarte bine la rădăcină. Într-o altă ocazie, răspunzîndu-i unei persoane foarte preocupate de aceste lucruri, după moartea lui Mahomed, și-a amintit că acesta, în loc să se scoale noaptea și să se spele atunci, prefera ca după actul sexual să doarmă pînă dimineața fără să se spele chiar și atunci cînd

ţinea post. „Şi ţineţi cont", a continuat ea, „această baie nu se făcea din pricina ejaculării, ci din pricina copulaţiei". Cînd această chestiune a fost confirmată de ceea ce-şi amintea Aişa, a devenit imediat o practică acceptată de întreaga comunitate. Bărbatul care reprezenta autoritatea pe atunci, a admis cu sinceritate că se înşelase, pentru că de fapt, „ele sînt cele care ştiu lucrurile acestea mai bine decît oricine altcineva".

În vremuri tulburi, Umm Salamah îi sfătuia pe credincioşi să recite pasajul ei favorit din Coran, „Noi sîntem ai lui Dumnezeu şi la Dumnezeu ne vom întoarce". Aceasta a devenit o rugăciune care era spusă la mormînt şi o binecuvîntare pentru muribunzi. Era, de asemenea, suficient de sigură de credinţa ei ca să pună la îndoială autoritatea Profetului, adresîndu-i o întrebare faimoasă: de ce femeile primeau numai jumătate de moştenire de la bărbaţi? Din cauză că ele nu luptaseră în război? O altă problemă a fost soluţionată cînd l-a întrebat: „De ce nu sînt menţionate femeile nicăieri în Coran?", iar întrebarea ei a dus la o întărire imediată a definiţiilor, în aşa fel încît sura (capitolul) 35 specifică: „Moslemii şi moslemele, cei credincioşii şi cele credincioase". Rolul lui Umm Salamah în înţelegerea mesajului Profetului către întregul neam omenesc este aproape fără egal (evident, ea nu ar fi fost de acord cu termeni inadecvaţi precum „neam omenesc"). Va trăi cu cîteva luni mai mult decît Aişa, mai mult decît toţi Însoţitorii şi toate Maicile Credincioşilor, ajungînd la vîrsta de 84 de ani. A fost ca o bibliotecă vie pînă în ultimele ei zile, cel puţin 378 de proverbe ale Profetului pot fi atribuite direct memoriei ei, iar alte lucruri pe care le avea în minte, privind istoria şi cunoaşterea, au fost transmise prin intermediul unor bărbaţi, cum ar fi Abdullah ibn Abbas, ce au jucat rolul de confidenţi spirituali.

La mai puţin de un an de la căsătoria cu Umm Salamah, în casă a mai sosit cineva. Venirea lui Zaynab bint Jahş rămîne, pentru occidentali, unul dintre evenimentele cele mai discutabile din viaţa lui Mahomed. Această preafrumoasă verişoară a Profetului a plecat la Medina şi la început n-a avut unde să locuiască. Mahomed a aranjat căsătoria ei cu fiul lui adoptiv, Zayd. Profetul avea o încredere nemăsurată în Zayd, dar afecţiunea lui nu era împărtăşită întotdeauna de mulţi dintre adepţii săi care, din punct de vedere social, erau mai conservatori. Zaynab, mîndra nepoată a şeicului Beni Haşim, n-a putut niciodată să treacă peste faptul că Zayd nu era un quraişit, că venise pentru prima dată ca sclav

la Mecca, pentru că fusese cumpărat de la tîrg din Ukaz de Khadidja și oferit lui Mahomed ca dar de nuntă. Așa că, atunci cînd Mahomed s-a îndrăgostit nebunește după ce a întîlnit-o întîmplător pe Zaynab și a exclamat: „Lăudat fie Dumnezeu care face ce vrea cu inima omului", totul a părut o binecuvîntare. Zayd putea acum să scape de mîndra și neiubitoarea lui soție, mai ales că știa că va merge chiar în casa Profetului. La început, Mahomed a refuzat, spunîndu-i lui Zayd: „Păstrează-ți soția și ai frică de Dumnezeu". Zayd a ascultat plin de respect, dar curînd după aceasta s-a despărțit de Zaynab.

O vreme nu s-a întîmplat nimic. Nu trebuia să se întîmple nimic. Mahomed avea deja patru soții, atît cît îi era permis unui musulman, și avea 60 de ani (pentru că de Sawdah se despărțise, iar cea dintîi, Zaynab, murise). Zayd era doar cu zece ani mai tînăr decît Profetul, iar Zaynab se apropia de al patruzecilea an al vieții ei. Pe urmă, cîteva luni mai tîrziu, pe cînd vorbea cu Aișa, Profetul a avut pe neașteptate o revelație și, cînd și-a revenit, a strigat: cine avea să-i dea lui Zaynab vestea cea bună, căci Dumnezeu i-a spus: „Am căsătorit-o cu tine"? Cînd această veste i-a fost adusă lui Zaynab în casa ei, ea i-a mulțumit lui Dumnezeu, după care și-a scos brățările de argint de la mîini și de la glezne și i le-a dăruit mesagerului, după extravagantul obicei din vremurile acelea. Aișa va găsi mai tîrziu că felul în care Zaynab se laudă că „a fost dată ca soție de Dumnezeu" era un pic cam plicticos. La vremea aceea, răspunsul ei tăios către Mahomed fusese: „Cu adevărat Domnul tău se grăbește să-ți facă voia". Citită de un public occidental, replica ar putea părea ironică, totuși un musulman pios poate s-o citească și să simtă consolare în grija neobișnuită pe care Dumnezeu o avea față de Profet.

La scurtă vreme după acest eveniment extraordinar lui Mahomed i-au fost revelate cele 73 de versete din sura 33 a Coranului – unii spun că s-a întîmplat imediat după căsătoria cu Zaynab, deși alții susțin cu convingere că sura 33 adună în interiorul ei mai multe versete provenind din diverse revelații istorice. Această revelație faimoasă le este adresată tuturor credincioșilor, chiar dacă mai multe versete au drept țintă femeile cu care era căsătorit. El conține întristătorul strigăt: „Nu este Mahomed tatăl unuia dintre bărbații voștri, ci el este Apostolul lui Dumnezeu" și deci, într-un anumit sens, tatăl tuturor credincioșilor. Femeilor lui, rămase

fără copii, li se va acorda același rol: „Soțiile sale sînt mamele lor". Ele sînt consolate: „O, femei ale Profetului, voi nu sînteți ca una din celelalte femei. Dacă vă temeți de Dumnezeu, nu fiți prevenitoare cu vorba, ca să capete poftă acela în a cărui inimă este boală, ci vorbiți cuviincios. Ședeți molcom în casele voastre și nu vă împodobiți, ca pe vremea neștiinței de'nainte, și împliniți rugăciunea și dați milostenii, și ascultați de Dumnezeu și de trimisul Său. Dumnezeu voiește să ia de la voi, ca de la locuitorii casei, spurcăciunea și voiește să vă curățească". Aceste porunci sînt adresate în mod specific soțiilor lui, care ocupau un loc de onoare și care totuși locuiau într-un spațiu public, trăind în colibele lor în interiorul curții casei Profetului care servea de loc de adunare a comunității și loc de rugăciune.

Versetul 53 spune: „O, voi, cei ce credeți, un intrați în casele profetului doar dacă vă dă el voie la ospăț fără să așteptați timpul. Dacă însă ați fost chemați atunci intrați. Și dacă ați ospătat, atunci împrăștiați-vă și nu zăboviți cu istorii... Și dacă le rugați [pe soțiile lor] pentru ceva, atunci rugați-le după o perdea. Aceasta e mai curat pentru inimile voastre și inimile lor". Aceasta este considerată o reacție la seara haotică a nunții cu Zaynab, cînd oaspeții au stat mult mai mult decît se cuvenea. Oricare ar fi fundamentul istoric al acestei revelații, ea a devenit astăzi una dintre pietrele de temelie ale etichetei sociale musulmane. La o adunare musulmană ospățul se va amîna cît se poate de mult, ca să rămînă suficient timp pentru conversație, deoarece musulmanii știu că trebuie să plece de îndată ce s-a servit ultimul fel de mîncare.

Un sfat adesea citat, adresat femeilor musulmane, apare în versetul 59 și este încă și mai clar legat de așezarea geografică și de simplitatea casei din Medina a Profetului. Această curte a casei cu șirul ei simplu de colibe-dormitor nu avea nici o baie, așa că toți locuitorii erau forțați să iasă afară și să folosească tufișurile din apropiere. Cînd ieșeau noaptea sau cînd se grăbeau, era posibil ca soțiile lui să nu fie întotdeauna acoperite suficient de cuviincios. Într-o astfel de situație, una dintre soții a fost luată drept o femeie de stradă sau o sclavă și a primit propuneri indecente într-un mod cît se poate de direct. Așa că acest verset poate fi citit doar ca un sfat către femeile din casa lui, îndemnate să poarte un soi de șal ca să poată fi recunoscute de oricine: „O, Profetule,

spune soțiilor și fiicelor tale și femeilor celor credincioși, să se învelească în gjilbaburile lor; așa mai lesne vor fi cunoscute și nu vor fi scîrbite...". Această acțiune a venit la sfatul puritanului Omar, care, în întunericul nopții, spre surpriza și dezgustul său, s-a împiedicat de o formă voluminoasă așezată pe vine, care era Sawdah.

Din asemenea instrucțiuni cu caracter practic mai tîrziu generații de consultanți specializați în lege și de învățați lipsiți de har aveau să traseze constrîngerile impuse femeilor musulmane în Evul Mediu – dintre care majoritatea dăinuie și în zilele noastre. Alte versete coranice, referitoare la veșmintele care pot fi purtate în public, cum ar fi Sura Luminii (24 :31), care sfătuiește femeile credincioase „să-și puie văluri asupra sînurilor" și pe toți credincioșii, bărbați și femei, „să-și plece privirile lor și să-și păzească rușinea lor", sînt indicații blînde care încurajează modestia naturală – mai ales dacă ținem cont de faptul că Profetul li se adresa unor oameni crescuți într-un mediu unde domnea o libertate sexuală extremă, cum era oaza Medinei.

*

Cînd Profetul era acompaniat de soții în campaniile sale militare sau în expedițiile misionare, ele călătoreau în timpul zilei în niște șei cu baldachin – făcute din scaune ușoare de trestie și piele întinsă – așezate pe spatele cămilelor. Aișa fiind cea mai tînără, cea mai ușoară și cea care avea cel mai pronunțat gust pentru aventură, suporta cu ușurință disconfortul acestor călătorii. În ianuarie 627, a ajuns la urechile Profetului știrea că Beni Mustaliq, un puternic subclan al tribului Khuzaa, care controla ruta caravanelor de-a lungul coastelor Mării Roșii, se pregătea să facă un raid prin Medina. A decis să atace primul și a luat ca pradă mii de oi, capre, cămile și 200 de prizonieri. Atît Aișa, cît și Umm Salamah au însoțit armata musulmană în acest raid încununat de succes – așa cum știau prea bine toți soldații. Prezența tinerei Aișa n-a sporit cu nimic eficiența campaniei militare. Pentru că, în clipa în care această forță era gata să se pună în mișcare, după o scurtă oprire la lăsarea serii, Aișa a descoperit cu disperare cum colierul ei preferat – un colier foarte elegant din onix – îi căzuse de la gît. Deoarece se întuneca tot mai mult,

nu l-a găsit, dar era înspăimîntată de o teamă cauzată de superstiţie. Îi fusese dăruit în ziua nunţii. Profetul a ţinut cont de acest lucru şi a cerut armatei să-şi stabilească tabăra acolo unde se aflau, deşi oamenii erau pregătiţi să folosească orele răcoroase ale nopţii ca să înainteze şi să-şi ia duşmanul pe nepregătite. Cum nu era nici apă şi nici vreo fîntînă prin apropiere în acea noapte, Aişa a fost bombănită de toată lumea. La lumina zilei, colierul tot nu a putut fi găsit. Dar pe urmă, cînd cămila Aişei a fost pregătită de drum, s-a descoperit colierul sub cămilă. Deşi a fost certată în public de tatăl ei din cauza acestui incident, Aişa a continuat să fie iubită de Profet. Doar cîteva zile mai tîrziu, armata a privit cu încîntare şi surpriză cum Mahomed şi Aişa au ieşit din cortul lor şi s-au provocat unul pe altul la o întrecere de-a lungul văii cu nisipuri aurii. Mulţi ani mai tîrziu avea să-şi amintească această scenă impresionantă povestind: „Mi-am strîns veşmîntul în jurul meu şi Profetul a făcut la fel. Pe urmă ne-am luat la întrecere. Cel care a cîştigat a fost Profetul". „Asta este pentru cealaltă cursă", a spus el, „pe care ai cîştigat-o de la mine", şi făcea referire la o întîmplare fericită pe care o trăiseră împreună.

Cînd martie se apropia de sfîrşit, se aflau la o zi de mers călare de Medina. În timpul unuia dintre popasurile obişnuite, Aişa s-a dat jos din şaua ei cu baldachin, s-a căţărat pe o dună, în aşa fel încît să nu fie văzută de bărbaţi în timp ce răspundea chemării naturii. Chiar cînd să se suie iar pe cămilă, a observat că preţioşul ei colier căzuse iar de la gît, aşa că s-a dus înapoi pe urmele paşilor ei, căutînd pietrele de onix. Între timp ceilalţi îşi continuaseră marşul fără ea. Cînd s-a întors, nu mai era nimeni la locul de popas, dar s-a aşezat cuminte acolo unde fusese cămila ei şi a aşteptat răbdătoare să fie salvată. Absenţa ei nu fusese observată, aşa că, pe măsură ce timpul trecea, Aişa s-a înfăşurat în straiele ei ca să se adăpostească de soarele arzător şi a adormit. Salvarea a venit dintr-o direcţie neaşteptată. Un tînăr beduin din tribul Beni Sulaym, Safwan ibn Muattal, a găsit-o pe Aişa, care dormea ghemuită. S-a trezit deodată cînd Safwan s-a aplecat deasupra ei, dar, de îndată ce Aişa a deschis ochii, a recunoscut-o imediat şi a făcut un pas înapoi strigînd: „Cu adevărat de la Dumnezeu venim şi la Dumnezeu ne întoarcem. Aceasta este soţia trimisului lui Dumnezeu".

Safwan apoi i-a oferit galant Aișei cămila sa în timp ce el a mers pe jos pînă la primul popas. Cînd aceste două figuri au apărut la orizont, toți cei din tabără au început să vorbească, mai ales că nimeni nu observase încă lipsa Aișei din șaua ei cu baldachin.

Odată întorși la Medina, incidentul a fost dat uitării de îndată pentru că învingători, soldații, s-au apucat să împartă prada. Profetul era în camera ei cînd Aișa i-a deschis ușa lui Juwayriyah, fata șefului tribului Beni Mustaliq, acum captivă. Aișa își va aminti de ea: „Era o femeie de o drăgălășenie și o frumusețe extraordinare. Nici un bărbat nu se putea uita la ea fără să își lase sufletul prins și, cînd am văzut-o la ușa colibei mele, am fost lovită de presimțiri rele". Juwayriyah venise să-l caute pe Profet ca să discute răscumpărarea ei – musulmanul care o luase prizonieră stabilise un preț foarte mare. Mahomed s-a oferit s-o plătească chiar el și, în același timp, să o ia de nevastă, chiar dacă mîndrul ei tată beduin nu a aceptat nici una din oferte. El a venit călare la Medina și a plătit mai întîi întreaga răscumpărare. Numai după aceea a fost de acord cu căsătoria fiicei sale – liberă de orice constrîngeri. O asemenea generozitate plină de noblețe i-a mișcat profund pe arabii care erau atît de mîndri de manierele lor alese. Șeicul din tribul Beni Mustaliq avea să fie răsplătit într-un fel neașteptat, cînd o sută dintre oamenii tribului său aveau să fie eliberați de musulmanii care îi luaseră prizonieri. Arabii au fost impresionați de comportamentul beduinilor, dar, mai mult decît atît, nu voiau să aibă ca prizonier pe nimeni care să fie înrudit cu noua soție a Profetului. Aișa a comentat: „Nu știu vreo femeie care să fie o binecuvîntare atît de mare pentru poporul ei".

Și pe urmă a venit clipa marii încercări pentru Aișa.

Curînd după ce Juwayriyah a fost primită în casa Profetului – după ce s-a construit și pentru ea o nouă colibă –, Aișa a căzut la pat cu febră. Simțind că Profetul nu mai are tot atît de multă grijă de ea ca înainte și răvășită de gelozia față de noua mireasă, a plecat în casa părinților săi ca să fie îngrijită de mama ei. După douăzeci de zile, s-a însănătoșit, dar oaza vuia de zvonuri și se spunea că Safwan era iubitul ei secret și că îl înșelase pe Profet. Comentatorii moderni se ocupă mult de implicațiile politice ale acestor zvonuri și de felul în care ele au fost puse în circulație de „Ipocriți" sau, altfel spus, de locuitorii Medinei convertiți doar pe jumătate, care e posibil să-și fi dorit să aducă atingere reputației

Profetului. Se poate să fi fost şi ceva adevărat în toate acestea, deşi este la fel de limpede că zvonurile au fost împrăştiate şi de musulmani credincioşi, care, se pare că fuseseră prinşi de plăcerea unei bîrfe amoroase şi de intrigă – cum a fost şi poetul Profetului, Hassan ibn Thabit, altminteri o persoană loială, văr cu Aişa, ori Hamnah, sora lui Zaynab, verişoara-soţie a Profetului.

Oricare ar fi fost sursa acestor zvonuri, e limpede că Profetul a fost supărat. Nu pretinsese niciodată că ar fi în stare să citească secretele inimii omeneşti sau că ar avea cine ştie ce puteri miraculoase. Cînd a fost întrebat, a mărturisit de bunăvoie: „Ştiu numai ceea ce Dumnezeu mi-a dat spre cunoaştere". Usama, fiul lui Zayd, a sărit în apărarea Aişei, declarînd: „Astea sînt doar minciuni – nu ştim decît lucruri bune despre ea". Ca nepot adoptiv al Profetului, părerea sa era ascultată, dar, cum era cam de aceeaşi vîrstă cu Aişa, nu prea avea greutate. Cînd servitoarea Aişei, Burayrah, a fost întrebată de Mahomed, aceasta a susţinut cu tărie: „Jur pe cel ce te-a trimis pe tine cu Adevărul, ştiu numai lucruri bune despre ea; şi, dacă ar fi altminteri, Dumnezeu i-ar spune Trimisului Său. Nu-i ştiu nici o vină Aişei, decît că este o copilă prea mică de ani", dar pe urmă a schimbat subiectul repede, adăugînd: „Dar, cînd frămînt coca şi o rog să o supravegheze, adoarme şi mielul pe care îl iubeşte cel mai mult vine şi mănîncă coca. I-am reproşat de multe ori lucrul acesta".

După rugăciunile din moschee, Profetul şi-a întrebat oarecum indirect adunarea, spunînd: „Nu ştiu decît de bine despre casa mea şi numai de bine despre bărbatul [Safwan] de care se vorbeşte, care nu a intrat niciodată în casa mea dacă eu n-am fost cu el". Membrii adunării au dat aprobativ din cap şi pe urmă s-au risipit rapid în dezordine pentru că facţiunile Aws şi Khazraj ale clanurilor din Medina foloseau disputa ca să rezolve vechea lor rivalitate, acuzîndu-se reciproc că au vrut să se atace pe la spate.

Pe urmă a venit rîndul lui Ali, ginerele mult iubit de Mahomed, soţul Fatimei, să fie întrebat. Ali nu se îndoia de cinstea Aişei, dar i-a dat lui Mahomed un sfat sincer şi brutal: „Dumnezeu nu ţi-a impus ţie nici o limită şi mai sînt multe femei în afară de ea". În fapt, Ali îl sfătuia pe Profet să divorţeze şi să-şi ia o parteneră care să fie mai presus de îndoieli. Această replică neaşteptată, dar sinceră va fi unul dintre lucrurile care i se vor reproşa tot restul

vieții lui. Aișa nu avea să-l ierte niciodată pe Ali. Dușmănia dintre ei avea să se transforme într-o falie ce avea să ducă la împărțirea comunității islamice în sunniți și șiiți.

Mahomed, ca majoritatea celor din Medina, aștepta zilnic un soi de revelație care să-l scoată din încurcătură. Dar săptămînile treceau una după alta fără ca lucrul acesta să se întîmple. La capătul unei luni de despărțire, s-a dus să vorbească personal cu Aișa și a găsit-o în coliba sa, în compania părinților săi întristați și a unei singure vecine care părea s-o înțeleagă. Aișa plîngea de două nopți și o zi. Profetul i s-a adresat politicos, dar cu compasiune: „Aișa, dacă ești nevinovată, Dumnezeu o să te ierte, dar, dacă ești vinovată, cere iertare de la Dumnezeu și căiește-te pentru că Dumnezeu îi iartă pe cei ce se mărturisesc și se căiesc". În urechile Aișei cuvintele sunau de parcă ar fi fost deja judecată și era furioasă că nici unul din părinții ei nu a ridicat glasul să o apere, ci doar au răspuns blînd la rugăminții ei, spunînd pe rînd: „Nu știu ce răspuns să dau".

Nu avea însă nevoie de nici un fel de purtător de cuvînt. Lacrimile i s-au uscat dintr-odată și s-a trezit spunînd: „Văd că ai ascultat vorbele rele spuse despre mine pînă cînd ai ajuns să le crezi. Dacă eu spun că sînt nevinovată (și Dumnezeu cel Preaînalt știe că sînt), nu ai să mă crezi. Dar dacă am să mărturisesc, cu siguranță că ai să mă crezi. Nu mai rămîne nimic de făcut decît să urmez exemplul tatălui lui Iosif și să spun: «Răbdarea ne stă bine și ne vom ruga la Dumnezeu să ne ajute».

A vorbit bine și la timpul potrivit – chiar dacă mai tîrziu avea să se învinuiască singură pentru că uitase numele lui Iacob, chiar dacă formula „tatăl lui Iosif" a părut cît se poate de potrivită în acel moment. Așa că s-a dus spre fundul colibei și s-a întins în pat. La puțină vreme după aceea, rugile ei aveau să primească răspuns. În colibă s-a lăsat o liniște desăvîrșită și Profetul era covîrșit de mult așteptata viziune. Sau, cum spunea Aișa: „A fost cuprins de emoția violentă de care era pătruns în asemenea clipe și picături de sudoare au început să curgă de pe chipul său, chiar dacă era o zi de iarnă". Pe urmă, cînd a fost eliberat din strînsoare, a ridicat fața și aceasta era zîmbitoare. A strigat-o: „Vești bune, Aișa, Dumnezeu cel Preaînalt a spus că ești nevinovată".

Părinții ei s-au simțit foarte ușurați și au chemat-o în grabă pe Aișa, i-au cerut să se ridice de pe covorașul ei și să-i mulțumească

Profetului. Spaima lor le întunecase judecata şi nu înţeleseseră natura revelaţiei – căci cuvîntul era al lui Dumnezeu, şi nu al lui Mahomed. Aişa, cu acurateţe teologică şi cu o demnitate rece, i-a certat pe cei doi credincioşi (părinţii ei) care cu o jumătate de oră mai devreme nu săriseră în ajutorul ei. Ea a spus: „Nici n-am să vin la el şi nici n-am să-i mulţumesc. Şi n-am să vă mulţumesc nici unuia dintre voi doi, pentru că aţi ascultat vorbele rele fără să le negaţi". A făcut o pauză, lăsînd vorbele să se stingă, şi pe urmă a adăugat: „O să mă ridic şi am să-I mulţumesc doar lui Dumnezeu".

Aişa ajunsese la vîrsta maturităţii. Experienţa aceasta a adîncit de asemenea, ruptura din casa Profetului. De acum înainte, Aişa va deveni o prietenă devotată a lui Usama şi vechea ei duşmănie cu Zaynab a fost înmormîntată în amintirea lucrurilor bune pe care Zaynab le-a spus despre Aişa în zilele de restrişte cînd era mai descurajată şi mai epuizată ca oricînd. Cît despre Ali, începînd de-atunci, l-a urît pentru totdeauna.

La puţină vreme după ce Mahomed a avut revelaţia în coliba Aişei, aceasta s-a concretizat în versetele din sura 24. Este un mic Coran în sine, un strălucit amestec de cod de legi exacte pentru comportamentul etic viitor, descrieri metafizice şi pagini cu adevărat sublime. Spre exemplu, versetul 35: „Dumnezeu este lumina cerurilor şi a pămîntului... El seamănă cu o firidă, în care este o candelă şi candela este în sticlă, şi sticla este ca o stea sclipitoare. Ea se prinde de un pom binecuvîntat, de un măslin, ce nu e nici de la apus, al cărui ulei aproape luminează, fără să-l fi atins focul – lumină peste lumină. Dumnezeu ocîrmuieşte la lumina Sa pe cine voieşte şi Dumnezeu face pilde pentru oameni şi Dumnezeu cunoaşte toate lucrurile". În timp ce necredinţa e descrisă ca „întunecimea de pe marea adîncă, pe care o acoperă unda, peste care este o undă, asupra căruia este un nour – întunecimi, una peste alta – cînd întinde cineva mîna sa, aproape nu o vede. Şi căruia nu-i dă Dumnezeu lumină, acela n-are lumină". În alt loc în acest capitol, optzeci de bice sînt prescrise pentru cei ce depun mărturie falsă pentru vina de adulter, pentru că, pentru orice acuzaţie de adulter ce va fi făcută de acum încolo, e nevoie de martori, iar cei ce se fac vinovaţi de adulter vor primi o sută de bice. Soţii şi soţiile pot depune mărturie unul împotriva celuilalt de patru ori, dar a cincea oară trebuie să jure solemn şi să cheme

asupra lor blestemul lui Dumnezeu dacă mint. Totuși, ca în multe alte locuri din Coran, această evidentă asprime a legii poate fi abolită dacă se face apel la milă. Așa se spune în versetul 5: „afară de cei care pe urmă se căiesc și se îndreaptă, Dumnezeu doar este iertător, îndurător".

Aișa trebuie să fi fost foarte încîntată cînd a auzit această sură. Versetul care o elibera, prin porunca lui Dumnezeu, de acuzația că fusese necredincioasă a fost, de asemenea, revelat, în mod unic Profetului în prezența ei. Nici o altă soție n-a fost vreodată atît de prețuită de Dumnezeu, încît Acesta să-i vorbească mesagerului Său în prezența ei.

Casa Profetului avea să crească în mod constant în anii următori și Aișa trebuia să fie atentă tot timpul să nu fie detronată de venirea vreunei alte rivale. Următoarea soție intrată în casă, Raihanah bint Zayd, era o persoană nefericită. Era o evreică din Beni Nadir și scăpase de exilul ce-i fusese impus bogatului ei trib măritîndu-se într-un alt clan evreiesc bogat din Medina, Beni Qurayzah. Cînd acest clan a căzut și el în mîinile musulmanilor după eșuarea asediului păgînilor asupra oazei Medina (627), Raihanah a trecut la Mahomed ca parte din prada ce i se cuvenea, în timp ce soțul ei evreu – împreună cu toți verii săi și ceilalți membri ai clanului – au fost executați. Fie din durere față de soarta lor crudă, fie din dorința de a nu intra în conflict cu nici una dintre celelalte soții, Raihanah a preferat ca mai degrabă să rămînă concubină decît să devină o soție musulmană liberă. Purtarea ei blîndă i-a permis să trăiască liniștită în casa Profetului, și avea să moară cinci ani mai tîrziu, o figură rămasă în umbră într-o casă care altminteri era plină de caractere puternice.

Cealaltă evreică din harem, Safiyah bint Huayy, nu era la fel de discretă, deși a intrat în familia Profetului exact în același fel – ca pradă de război. Familia lui Safiyah a fost decimată de musulmani: tatăl ei, cel dintîi soț și fratele fuseseră executați odată cu căderea clanului Beni Qurayzah, în timp ce al doilea soț, Kinanah, unul dintre cei mai puternici șefi de clan evrei din oaza Khaybar, fusese ucis pentru că ascunsese bogățiile de musulmani. Văduva de 17 ani i-a fost mai întîi dăruită războinicului musulman Dihyah al-Kalbi, considerat cel mai frumos bărbat din Arabia: Profetul compara înfățișarea lui cu cea a Arhanghelului Gavriil. Safiyah a văzut însă lucrurile altfel. Ea a povestit un vis

tulburător despre cum luna a călătorit pe deasupra Medinei la Khaybar, unde a căzut în poala ei. Acest lucru a fost de îndată înţeles ca făcînd referire la Mahomed şi a fost schimbată cu altă prizonieră. Numele ei fusese Zaynab; dată fiind însă mărturia confirmată prin acest vis profetic, a primit un alt nume, „cea aleasă" – Safiyah. Profetului i-a plăcut foarte mult, pentru că va celebra această nouă căsătorie cînd armata se va afla doar la o zi de marş de Khaybar – după ce el însuşi abia supravieţuise unei tentative de otrăvire. Armata musulmană făcuse tabără la un popas numit Sebha. Aici, două dintre soţiile sale care călătoreau cu armata au pregătit-o pe Safiyah pentru patul nupţial, i-au pieptănat părul şi l-au uns cu uleiuri cu miresme dulci, mai înainte de a o duce în cortul lui Mahomed. Se spune că nici mirele şi nici mireasa n-au putut dormi în acea noapte. În timpul călătoriei înapoi spre Medina, Profetul s-a străduit să o facă pe Safiyah să se simtă onorată. Ea a stat adesea în spatele lui (sub baldachin), ca s-o poată învăţa cum se călăreşte corect. De asemenea, a aranjat o masă pentru celebrarea nunţii, chiar dacă lipsa proviziilor a făcut ca soldaţii să vină cu raţiile lor, adică doar cu unt, curmale şi lapte, care au fost pregătite în comun şi apoi împărţite între invitaţi. La fiecare popas, Profetul se apleca lîngă cămila lui Safiyah şi îşi oferea genunchiul drept sprijin ca ea să poată să încalece şi descalece. Safiyah a fost copleşită şi a declarat: „N-am văzut nici o altă persoană care să aibă maniere atît de alese".

Aişa, ca de obicei, a fost sfîşiată de nelinişte la venirea acestei noi rivale, mai ales după ce Umm Salamah a necăjit-o spunînd: „Este într-adevăr foarte frumoasă, iar trimisul lui Dumnezeu o iubeşte foarte mult". Aşa că, atunci cînd Safiyah a fost adusă în Medina şi aşezată într-o casă separată de celelalte, Aişa a făcut în aşa fel încît să se alăture celor ce participau la petrecerea de bun-venit şi să-şi poată evalua rivala. Deşi era acoperită de văluri foarte groase şi, în mod nefiresc, stătea în spate, Mahomed a observat-o de îndată, care se ascundea în mulţime. Mai tîrziu, în drum spre casă, o va întreba: „Aişa, cum ţi s-a părut?", la care Aişa avea să replice indiferentă: „Am văzut o evreică la fel ca toate evreicele". Mahomed a corectat-o, căci Safiyah devenise musulmană. Totuşi, era limpede un punct slab, iar celelalte soţii aveau s-o tachineze pe Safiyah numind-o „fiica lui Huyayy" – căci tatăl ei care murise fusese un vechi adversar al musulmanilor.

Profetul a învățat-o însă cum să riposteze: „Spune-le", a zis el, „că tatăl meu este Aaron, iar unchiul meu este Moise" – doi profeți evrei care sînt cinstiți și de musulmani. Această mică împunsătură antievreiască s-a dovedit a fi doar o furtună trecătoare, căci Aișa a văzut repede că tinerețea și mintea ascuțită ale lui Safiyah se potriveau foarte bine cu ale ei. Așa că a fost cooptată în grupul prietenelor Aișei. Safiyah nu a simțit niciodată că loialitatea pe care o simțea față de poporul ei ar fi în conflict cu credința ei musulmană. Mai tîrziu, pentru ea vinerea a devenit la fel de sfîntă ca pentru orice alt credincios, doar că a continuat să țină și sabatul ca fiind ziua cînd își primea prietenii evrei și le dădea de pomană rudelor ei sărăcite.

Nu la fel s-a întîmplat cu următoarea soție a Profetului, care aparținea unui clan din Mecca. Căsătoria lui cu femeia de 35 de ani numită Umm Habiba a fost celebrată pe fundalul uniunii cu Safiyah. Într-adevăr, ea îl aștepta atunci cînd armata se întorcea victorioasă de la Khaybar. Era așteptată de multă vreme, iar în curtea casei-moschee a lui Mahomed fusese deja construită o nouă colibă. Căsătoria cu Umm Habiba reprezenta în esență o uniune politică, pentru că, deși era văduva unui musulman și se comportase exemplar – făcea parte din grupul primilor credincioși care înduraseră persecuții și treisprezece ani de exil în Abisinia –, ea era și fiica lui Abu Sufyan (conducătorul Meccăi păgîne), și verișoară cu nobilul Usman. Prin această alianță făcută cu conducătorul păgîn din Mecca, Mahomed pregătea calea pentru un aranjament negociat. După toate relatările, Habiba era o femeie foarte serioasă care îl întreba pe Profet detalii ale legii – de pildă, care este intervalul corect de doliu pentru o femeie musulmană (ce era de trei zile, cu excepția perioadei de doliu păstrate pentru soț, care dura trei luni și zece zile). Aceste întrebări e posibil să fi venit din faptul că avusese un contact îndelungat cu cultura abisiniană, pentru că primul ei soț, deși venise ca refugiat musulman, se convertise la creștinismul copt în lungii ani de exil. Odată intrată în casă, Umm Habiba s-a alăturat imediat grupului lui Umm Salamah, pe care o cunoscuse pe cînd erau copii. Astfel și-a atras dușmănia Aișei.

Pe patul de moarte (la aproape treizeci de ani de la căsătorie), s-a împăcat cu Aișa, spunîndu-i vechii ei rivale: „De vreme ce am fost amîndouă soții ale Profetului și e posibil să fi spus vorbe

aspre la adresa ta, îţi cer acum să mă ierţi dacă te-am rănit". Aişa a iertat-o şi cele două rivale s-au binecuvîntat una pe alta din toată inima pentru prima şi ultima oară: „Fie ca Dumnezeu să te ţină fericită". Pe piatra ei de mormînt nu s-a scris nici că a fost fiica lui Abu Sufyan sau una dintre soţiile Profetului Mahomed, sau că ar fi fost una dintre Maicile Credincioşilor sau verişoara celui de-al treilea calif. În schimb, erau scrise numele ei adevărat şi cel al mamei ei: „Ramla, fiica lui Safiyah".

Aişa şi susţinătoarele ei – Hafsah, Safiyah şi Sawdah – se coalizaseră acum şi formau toate patru un grup. Sawdah era aproape un fel de mamă vitregă pentru ea. Verişoara Profetului, Zaynab, era un fel de frunză în vînt, plutind în direcţia în care o duceau vorbele ei, dar de partea cealaltă erau Umm Salamah, Umm Habiba şi fiica Profetului, Fatima.

Era o separare obişnuită, dar, în afară de puternicele pasiuni ascunse, existau şi momente de relaxare. Lui Mahomed îi plăcea mierea, şi Umm Salamah obişnuia să aibă întotdeauna în casă o anumită cantitate pe care o împărţea cu el atunci cînd venea în vizită. Aişa, temîndu-se că aceasta va face ca Profetul să petreacă mai mult timp cu rivala ei, le-a convins pe celelalte soţii să spună că mierea făcea ca respiraţia lui să fie acră, ştiind cît de mult ţine Profetul la curăţenie. Şmecheria a mers, chiar dacă mai tîrziu Aişa avea să regrete faptul că pusese la cale păcăleala şi îl făcuse pe Mahomed să nu mai guste miere – care pînă atunci îi plăcuse foarte mult.

Aişa îşi va aminti şi de o altă rundă din lungul război purtat împotriva lui Umm Salamah. Îşi aştepta soţul şi a fost supărată să afle că acesta fusese la Umm Salamah. Atunci a spus: „Nu te-ai săturat de femeia asta?". Şi cînd, în chip de răspuns, a primit doar un zîmbet, a continuat cu o parabolă. Mai întîi a întrebat: „O, trimis al lui Dumnezeu, spune-mi ceva despre tine însuţi. Dacă te-ai afla între doi versanţi, unul ce ar fi deja păscut, iar celălalt neatins, pe care ţi-ai duce turmele la păscut?"

„Pe cel care nu a fost păscut", a replicat Mahomed.

„Ah", a exclamat Aişa triumfătoare, „chiar aşa. Eu sînt cea neatinsă, nu precum celelalte soţii ale tale. Toate celelalte au avut un alt soţ înaintea ta, cu excepţia mea".

Din nou Mahomed s-a uitat la ea şi a zîmbit în tăcere, dar nu a spus nimic. Cu o altă ocazie, cînd era tristă, Mahomed a oprit-o

și i-a spus: „Nu-mi este necunoscut cînd ești supărată pe mine și nici cînd ești fericită". Aișa era îngrozită de ideea că el îi putea citi gîndurile, dar Mahomed a asigurat-o de îndată că nu era nici un fel de magie care îi permitea să facă lucrul acesta, ci era vorba doar despre o simplă observație. Cînd era fericită, rostea: „Nu, pe Domnul lui Mahomed", iar cînd era supărată pe el, spunea: „Nu, pe Domnul lui Avraam".

Profetul a fost adesea întrebat pe care dintre credincioși îi iubea mai mult. Printre bărbații pe care îi numea erau fiul său adoptiv, Zayd, tînărul său văr și ginere, Ali, cel mai vechi prieten al său, Abu Bakr, nepoții săi și cîteodată Usama, fiul lui Zayd. Dintre femei, avea întotdeauna să le numească pe fiicele sale, pe nepoata sa Umamah (copila fiicei sale Zaynab) și era știut că doar pe Aișa o menționa întotdeauna dintre soțiile sale aflate în viață. Aișa a știut mereu că a existat o femeie care i-a fost încă și mai apropiată – așa cum a văzut într-o zi chiar în camera ei, cînd cineva a bătut fără nici o reținere la ușă și a salutat, spunîndu-și numele: Halah. Vocea lui Halah suna la fel ca și cea a surorii ei, Khadidja (cea dintîi soție a lui Mahomed); Aișa s-a uitat cum Mahomed a pălit și s-a înfiorat de durere la amintirea femeii care însemnase atît de mult pentru el.

Cîteva zeci de ani mai tîrziu avea să-și amintească: „N-am fost niciodată atît de geloasă pe vreuna dintre celelalte soții ale Profetului așa cum am fost geloasă pe Khadidja pentru că el o pomenea mereu și pentru că Dumnezeu i-a vestit prin Profet despre o casă în paradis făcută pentru ea din pietre prețioase. Și, cînd sacrifica o oaie, le trimitea o bucată din ea celor ce-i fuseseră prieteni Khadidjei. De multe ori i-am spus Profetului: «E ca și cum n-ar fi exitat nici o altă femeie pe lume în afară de Khadidja»". Menționarea „pietrelor prețioase" trebuie să fi fost puțin exagerată de Aișa din cauza amărăciunii pe care o simțea, pentru că Mahomed, atunci cînd vorbea de speranța sa de a ajunge în paradis, spunea doar că o să fie acolo singur cu Khadidja într-o casă făcută din trestie.

Gelozia pe care Aișa o simțea față de demult dispăruta Khadidja (la care se referea adesea disprețuitor ca fiind bătrîna quraișită) era nutrită și de celelalte soții ale lui Mahomed față de ea. Nu erau singurele care observaseră că Mahomed era mai ușor de abordat după ce își petrecea noaptea cu Aișa. Într-adevăr, în

curînd a devenit în mod neoficial recunoscută drept „ziua" în care să îi fie înaintate cereri Profetului, şi acestea erau adesea însoţite de un dar lăsat pe pragul colibei Aişei. Celelalte soţii erau iritate de acest obicei şi de sporirea influenţei pe care Aişa se pare că o avea printre credincioşi. Mai întîi Umm Salamah, mai tîrziu Fatima şi în cele din urmă răutăcioasa Zaynab i s-au plîns Profetului, chiar dacă Aişa a fost cea care în final a rezolvat problema într-o discuţie directă cu celelalte soţii. Profetul trebuia să le trateze în mod egal şi să fie drept cu soţiile sale, iar ele ştiau că judecata lui nu avea să fie niciodată afectată de considerente exterioare – dar el nu le putea impune o astfel de imparţialitate altora.

Dragostea Profetului pentru Khadidja se sprijinea şi pe conştiinţa faptului că această femeie bogată şi puternică sacrificase totul de dragul credinţei pe care o propovăduia el. Uneori i se părea că soţiile pe care şi le luase de cînd se mutase în siguranţă la Medina făceau exact pe dos. După cucerirea Khaybarului, urmată de un număr de expediţii încununate de succes, bogăţiile au curs în mod constant spre oaza Medinei. Profetul avea partea sa, care era o cincime, dar aceasta era risipită repede prin darurile făcute săracilor, călătorilor, bolnavilor din comunitate şi cunoştinţelor sale. Într-o asemenea ocazie, soţiile s-au certat cu el, spunînd că ar fi bine ca generozitatea lui să se extindă şi asupra casei sale – şi mai ales nu le-ar fi displăcut să aleagă dintr-o grămadă de veşminte ce tocmai sosiseră, înainte ca Profetul să le dăruiască pe toate străinilor. Profetului nu-i plăcea să refuze nici o cerere, dar, în mijlocul acestor negocieri pline de patimă, a intrat Omar. Salutul său morocănos, aspru le-a făcut pe femei să tacă de îndată şi să fugă din faţa bătrînului puritan, ascunzîndu-se în spatele unei perdele.

Cîţiva ani mai tîrziu, Aişa îşi va aminti conversaţia din acea zi, cuvînt cu cuvînt. Profetul a izbucnit în rîs cînd a văzut cum s-a schimbat pe loc comportamentul soţiilor lui şi a spus că e minunat faptul că s-au ascuns chiar la primul sunet al vocii lui Omar. Omar a răspuns, cu obişnuita sa seriozitate: „Ar trebui mai degrabă să se teamă de tine, iar nu de mine" şi pe urmă, întorcîndu-se spre perdeaua tremurătoare, a adăugat: „O, voi, ce vă duşmăniţi singure, de ce vă temeţi de mine, şi nu de trimisul lui Dumnezeu?". O voce care nu a fost identificată – poate Aişa? – a răspuns: „Asta e aşa pentru că tu eşti mai aspru şi mai nemilos

decît Trimisul lui Dumnezeu". Mahomed a fost de acord: „Asta e adevărat, o, fiu al lui Khattab [Omar], căci sînt convins că, dacă Satana însuși ar avea cunoștință că te afli pe o cărare anume, ar alege alt drum decît al tău". Mai tîrziu, cînd Omar a insistat să întrebe soțiile pe rînd, s-a ciocnit – pentru prima dată – de un front unit. Chiar și pașnica Umm Salamah l-a certat pentru această impertinență: „Pe tot ce e minunat, ce anume te-a făcut să-ți dea prin cap să te așezi între Profet și soțiile acestuia? Da, pe Dumnezeu, vorbim liber cu el și, dacă el ne permite să facem lucrul acesta, cu siguranță că asta îl privește doar pe el". Trebuie să ținem cont că pînă în acest moment întreaga familie trăise mult sub ceea ce astăzi ar fi considerat pragul sărăciei. După standardele secolului XXI, erau cu toții niște sfinți nevoitori; Aișa avea să-și amintească mai tîrziu că numai după căderea Khaybarului a mîncat curmale pe săturate, în timp ce Umm Salamah și-a pregătit singură bucatele pentru nuntă, măcinînd niște orz și făcînd o pîine simplă pe care a împărțit-o cu noul ei soț.

Totuși, cea mai mare criză în familie încă nu avusese loc. Lui Mahomed îi fuseseră trimise o mie de măsuri de aur, douăzeci de rochii fine, un catîr, o măgăriță și o coroană de la un conducător al Egiptului cunoscut sub numele de Maqawqis[1]. Cu această avalanșă de daruri au venit și două sclave tinere de neam copt, extraordinar de frumoase: Mariyah și Sirin. Mahomed, cu obișnuita sa generozitate, a dăruit toate aceste lucruri, cu excepția lui Mariyah, pe care a păstrat-o pentru sine. În mod clar, fusese impresionat de ea și a cazat-o într-o casă separată lîngă moschee, unde se ducea s-o viziteze și ziua, și noaptea. Soțiile au fost supărate de această nouă dragoste, dar criza s-a declanșat cînd Hafsah l-a găsit pe Profet cu Mariyah în camera ei, în ziua rezervată Aișei. Și-a ieșit din minți de gelozie și, fără îndoială, lucrurile au fost agravate de înfățișarea exotică a lui Mariyah, de completa ei lipsă de credință în islam și de fecunditatea ei tinerească. Deși Hafsah s-a liniștit în cele din urmă, mai ales după ce Profetul i-a promis că n-o s-o mai vadă pe Mariyah, chestiunea s-a aprins din nou cînd Aișa a aflat de incident.

---

1. Acesta nu mai este considerat acum un nume autentic, ci reprezintă probabil versiunea arabă a numelui copt al viceregelui Bizanțului, Chiril – despre care vom afla mai multe mai tîrziu.

De data asta Profetul n-a mai răbdat. Şi-a părăsit casa şi s-a refugiat pe o terasă de pe acoperiş unde nu se putea ajunge decît urcînd pe scara din interiorul moscheei. Această terasă micuţă nu era prea luxoasă pentru cel care conducea jumătate din Arabia, era decorată doar cu un covoraş de trestie şi trei piei uscate, dar era singurul loc pe care Mahomed îl putea considera doar al său. În timp ce stătea acolo nemişcat, chiar atît de nemişcat, încît urma împletiturii covoraşului a rămas imprimată pe trupul său, s-au răspîndit zvonuri în toată oaza conform cărora s-ar fi despărţit de toate soţiile sale după cearta cu Hafsah. Omar, tatăl lui Hafsah, era foarte preocupat de efectul pe care lucrul acesta l-ar fi avut asupra micuţei comunităţi de credincioşi devotaţi din care făcea şi el parte, precum şi de slăbirea poziţiei lui în interiorul cercului credincioşilor. Mai trebuie spus şi că era o perioadă extrem de tensionată pentru că se temeau cu toţii de un atac asupra Medinei din partea războinicilor bine înarmaţi ai regatului arab al ghassanizilor.

Omar s-a dus mai întîi la fiica sa şi a întrebat-o: „De ce plîngi? Nu te-am prevenit? În cele din urmă Profetul a divorţat de tine". Dar ea a replicat: „Nu ştiu. Acum e în camera de sus". Pe urmă, Omar s-a dus spre amvonul moscheei şi a stat alături de cei cîţiva oameni întristaţi care se adunaseră acolo, dintre care unii chiar plîngeau. De trei ori l-a întrebat pe slujitorul abisinian care păzea scara spre pod dacă Profetul îl poate primi şi de trei ori s-a întors în mijlocul celor ce se rugau, lîngă amvon, iar în cele din urmă a fost chemat. Cînd a urcat, Profetul stătea sprijinit în cot pe un divan uzat umplut cu fire de palmier. Omar l-a întrebat dacă renunţă la soţiile sale. La care Profetul a privit în sus şi a spus: „Nu". Omar, stînd tot în picioare, a încercat să-l liniştească schimbînd vorba. I-a spus cum îşi ţin bărbaţii din Mecca soţiile sub control, numai că ei au ajuns în mijlocul unor oameni (din oaza Medinei) unde femeia e cea care deţine controlul. A continuat să pălăvrăgească depre propriile probleme cu soţia şi fiica lui pînă cînd l-a făcut pe Profet să zîmbească, după care s-a simţit suficient de binevenit ca să se aşeze. Pe urmă, uitîndu-se în jur la cele cîteva obiecte uzate, i-a cerut lui Mahomed să aibă mai multă grijă de el; pentru că de fapt Dumnezeu le-a dat multă bogăţie perşilor şi bizantinilor – şi de ce nu ar face acelaşi lucru şi pentru comunitatea din jurul Profetului? Cu această digresiune a captat în cele din urmă

întreaga atenţie a Profetului care s-a uitat drept în ochii lui Omar şi l-a întrebat: „Te îndoieşti, o, fiu al lui Khattab? Bunurile lor le-au fost toate îngrămădite în viaţa lor pământească" – deci, ca o consecinţă a acestui lucru, credincioşii nu trebuie să aştepte nimic din lumea aceasta ca să se poată concentra asupra celei ce va veni. Omar a murmurat: „Trimis al lui Dumnezeu, roagă-L pe Dumnezeu să mă ierte".

Ca să pună capăt acestei poveşti, Mahomed a decis să stea separat de soţiile sale întreaga lună. Mariyah a fost mutată într-o casă dintr-un cătun mai îndepărtat, tot în oază – chiar dacă statutul ei avea să fie mult îmbunătăţit atunci cînd avea să se afle că este însărcinată, şi încă şi mai mult cînd a adus pe lume un copil ce avea să poarte numele Ibrahim. După naşterea lui Ibrahim, Mariyah avea să fie primită iar în casă, deşi pare clar că nu s-a convertit niciodată la islam, nu şi-a schimbat niciodată statutul de concubină şi nu a fost niciodată aşezată între Maicile Credincioşilor.

După o lună, Mahomed s-a întors la soţiile lui, deşi le-a reamintit ce aveau de ales: această lume sau cealaltă.

„Dacă viaţa în lumea aceasta e cea pe care o doriţi, şi toată frumuseţea ei, atunci veniţi şi am să vă dau ceea ce rîvniţi şi am să vă permit să plecaţi cu bine", dar „aceleia dintre voi care ascultă de Dumnezeu şi de trimisul Lui şi face binele o să-i dăm răsplată dublă; şi am pregătit pentru ea un venit onorabil". Exact acelaşi lucru îl oferise tuturor adepţilor săi. Aişa, ca şi celelalte soţii, au fost de acord că tot ceea ce doreau erau „Dumnezeu şi Trimisul său, ca şi locul din viaţa de apoi". Ca să nu pară complet înfrîntă, Aişa şi-a arătat şi surprinderea (probabil cu o arcuire ironică a sprîncenelor) că luna a trecut deja. Socotise timpul şi constatase că stătuse doar 29 de nopţi separat de ele. Cei mai mulţi comentatori musulmanii adaugă o mică notă de subsol pioasă în care spun că luna poate varia între 28 şi 30 de zile. Ei par să ignore cu bunăştiinţă farmecul şi umorul aflat îndărătul acestui schimb de replici, neobosita încîntare a Aişei de a fi în compania soţului ei, amestecată cu înţelegerea faptului că Mahomed trebuie să se fi plictisit şi el de-acum de aceste nopţi de singurătate – şi că, de asemenea, putea suporta să fie tachinat un pic.

O singură femeie va mai intra de-acum înainte în această casă deja plină. În timpul primului pelerinaj la Mecca (în 624, îngăduit

de armistiţiul de la Hudaibiya), Profetul s-a întîlnit cu Abbas, dibaciul său unchi bancher, care i-a propus o alianţă prin căsătorie. Mahomed a acceptat mîna surorii soţiei lui Abbas, care era văduvă, Maymunah, ceea ce avea să-l facă unchi prin alianţă cu Khalid, unul dintre cei mai promiţători tineri comandanţi arabi. Nu li s-a permis să celebreze căsătoria cu o masă în Mecca încă păgînă şi ostilă; într-adevăr, musulmanii nu erau îngăduiţi să stea decît trei zile în sanctuar. Chiar dincolo de zidurile oraşului, la popasul Sarif, Mahomed a aşteptat împreună cu armata sa disciplinată formată din 2 000 de musulmani pelerini – deopotrivă femei şi războinici încercaţi. Aici s-a ţinut banchetul şi s-a consumat căsătoria. A fost recunoscută ca o uniune politică la nivel foarte înalt şi curînd avea să-şi aducă roadele. Khalid, omul care îi înfrînsese pe musulmani în bătălia de la Uhud – şi care chiar încercase să-l prindă pe Profet cînd şi-a condus oamenii neînarmaţi în pelerinajul de la Hudaibiya –, a abandonat cauza păgînilor. Apropiindu-se de Mahomed în Medina, Khalid îşi amintea că „pe faţa lui strălucea o lumină cînd mi-a întors salutul de pace" şi pe urmă Khalid a trecut la islam: „Mărturisesc că nu există alt dumnezeu decît Dumnezeu, iar tu eşti Trimisul Său". Dacă creştinii pot sărbători convertirea lui Saul, cel ce-i persecutase şi s-a transformat în Sfîntul Pavel, la fel se pot bucura şi musulmanii de convertirea lui Khalid. Mahomed l-a lăudat: „Am văzut în tine întotdeauna o minte luminată şi am sperat că ea te va duce în cele din urmă pe calea ce bună", şi l-a asigurat că a pus un început nou, pentru că „Islamul şterge tot ce-a fost mai înainte".

Dar avea să fie şi un an de durere, în care fiica mai mare a Profetului, Zaynab, avea să fie îngropată lîngă sora ei Ruqayyah. Povestea lui Zaynab este tragică, dar e în acelaşi timp luminată de cavalerismul şi respectul reciproc care a conferit atîta noblеţe suferinţei arabilor din deşert. Ea fusese căsătorită cu un văr dinspre mamă, foarte bine situat social, Abd al-As bin Ar-Rabi, care era şi nepotul favorit al lui Khadidja şi pe care de fapt îl tratase ca pe un fiu. Copiii lor, Umamah şi Ali, au fost cei dintîi nepoţi ai Profetului. Abd al-As nu s-a numărat printre cei care au îmbrăţişat islamul încă de la început, aşa că nici el, nici Zaynab nu s-au alăturat migraţiei spre Medina. De fapt a făcut chiar parte din armata păgînă care s-a luptat ca să protejeze

comerțul făcut de caravanele din Mecca ce se întorceau din Siria și erau jefuite de trupele musulmane ale lui Mahomed. Abd al-As avea să fie capturat la Badr, dar în timpul negocierilor pentru răscumpărarea lui a fost oferit un colier foarte prețios. Mahomed avea să-l recunoască de îndată ca fiind unul dintre cele ce-i aparținuseră iubitei sale soții Khadidja și îi fusese dăruit lui Zaynab în ziua nunții. Reacția lui emoțională a fost observată de adepții săi care, de îndată, au renunțat la plata răscumpărării, returnîndu-i lui Zaynab, care trăia încă în Mecca, și soțul, și colierul. Abd al-As i-a promis în schimb lui Mahomed că îi va restitui fiica și nepoții. Cea dintîi încercare a eșuat – dar, așa cum a explicat Abu Sufyan, a părăsi Mecca ziua în amiaza mare ar fi fost un afront prea direct adus mîndriei celor de acolo, dar a garantat că nimeni n-o s-o oprească pe Zaynab dacă o să plece la adăpostul nopții. Odată ajunsă în siguranță la Medina, Zaynab a locuit în casa tatălui său.

Va avea o întîlnire-surpriză cu soțul ei cel înstrăinat cînd acesta se va strecura în camera ei – după ce scăpase cu greu de soarta pe care o avusese restul caravanei din Mecca, cînd a fost capturată într-un raid condus de Zayd. Seara, după ce rugăciunile se încheiaseră, a ieșit din rîndul femeilor și a anunțat că i-a acordat protecție lui Abd al-As (așa cum avea dreptul fiecare musulman). Mai tîrziu, bunurile lui, capturate odată cu caravana, i-au fost înapoiate și i s-a îngăduit să se întoarcă în pace la Mecca. După ce s-a achitat de toate obligațiile, ca un onorabil negustător quraișit, ducînd bunurile înapoi la cei cărora le aparțineu de drept, și-a mărturisit oficial credința musulmană, lucru care i-a surprins pe locuitorii Meccăi. Numai atunci s-a simțit liber să plece înapoi călare spre Medina, să-și facă jurămîntul oficial și să-și capete înapoi soția și copiii după șase ani de separare dureroasă. Nu au mai stat decît un an împreună, înainte ca Zaynab să se îmbolnăvească și să moară. Mahomed a cerut ca trupul femeii să fie spălat cu grijă de patru ori, iar a cincea oară să fie spălat cu un amestec de camfor și apă. Pe urmă, le-a dat propria haină ca să o înfășoare și s-o coboare în mormînt cu ea și s-a rugat cu fervoare lîngă trupul neînsuflețit al lui Zaynab.

Doi dintre copiii Profetului care se aflau încă în viață, Ruqayya și Umm Kulthum, vor fi înmormîntați mai tîrziu lîngă sora lor Zaynab, în cimitirul din Medina. Nu la fel avea să se întîmple cu

fiul său la fel de iubit, chiar dacă era adoptiv, care a murit pe dealurile Siriei (alături de vărul mai tînăr al Profetului, Jafar) în bătălia de la Mutah. Mahomed nu s-a putut ruga la aceste morminte aflate la mare distanţă, chiar dacă a ieşit în întîmpinarea armatei ce se întorcea din această bătălie, ţinînd măgarul său favorit, Duldul, de căpăstru, iar pe măgar stătea fiul încă mic al lui Jafar. Cu o zi înainte Aişa a privit prin perdea pe furiş şi l-a văzut pe Profet împărtăşind familiei lui Jafar vestea cea tristă. Deşi Jafar era fratele bun al lui Ali, şi astfel ar fi avut de suferit în ochii Aişei, nici o aluzie la aceasta nu face parte din descriere. Profetul, odată ce a intrat în casă, i-a chemat pe băieţi ca să le dea el însuşi vestea, dar mai întîi i-a îmbrăţişat – şi, pe cînd făcea lucrul aceasta, ochii lui s-au umplut de lacrimi. Cînd s-a întors în casa sa (în care era adunată toată familia îndoliată a lui Zayd), a dat poruncă să se gătească bucate şi pentru familia lui Jafar în următoarele cîteva zile, „deoarece durerea îi apasă într-o asemenea măsură, că nu pot avea grijă de ei înşişi". Chiar cînd să intre pe uşă, a fost văzut de micuţa fată orfană a lui Zayd, care a alergat în braţele sale. Poate că pentru o clipă şi-a amintit de pierderea suferită de el în copilărie pentru că a strîns copilul în braţe şi a plîns din toată inima cu suspine. Un credincios uimit care se afla în preajmă a întrebat: „Ce este aceasta?". Profetul a răspuns: „Acesta este cel ce tînjeşte după cei iubiţi". Din aceste amintiri foarte preţioase despre felul în care Profetul a reacţionat la moartea fiicei sale şi a fiului său adoptiv s-au născut practicile de înmormîntare şi de jelire, practicate şi azi la musulmani.

În ciuda morţii lui Zayd şi a înfrîngerii armatei musulmane la Mutah în 629, următoarele 12 luni aveau să aducă o creştere enormă a autorităţii Profetului, odată cu cucerirea oraşului Mecca şi victoria asupra beduinilor în bătălia de la Hunayn din 630. Din partea tuturor vechilor puteri din Arabia aveau să vină soli spre Medina ca să deschidă negocieri cu puterea aflată în ascensiune a islamului. Una dintre acestea a adus o ofertă de căsătorie cu o prinţesă din dinastia Kinda, familia care condusese Arabia Centrală în ultimii 150 de ani. Aişa şi Hafsah au fost foarte alarmate de pericolul potenţial pe care această propunere îl prezenta pentru statutul lor, mai ales cînd au văzut că tinereţea şi frumuseţea se adăugau la impresionantul nume de familie ce acoperea secole de eroism arab, ceea ce în situaţia de faţă era mai mult chiar decît

mîndria lor de a aparține Quraișiților din Mecca. Dar, în loc să arate vreun semn de ostilitate exterioară, s-au ocupat de pregătirile de nuntă: îmbăierea, decorarea cu *henna*, parfumarea și îmbrăcarea noii pretendente la iubirea Profetului. Au simțit că ceva din măreția regală amestecată cu o nou-descoperită găsită pietate ar fi fost cît se poate de potrivite pentru cea dintîi noapte, și au învățat-o să spună: „Mă refugiez la Dumnezeu dinaintea ta", lucru pe care ar fi trebuit să-l spună cînd ar fi rămas singură cu Mahomed.

A fost, desigur, o frază absolut catastrofică. Indiferent dacă Profetul a bănuit sau nu înșelăciunea, a luat în serios vorbele prințesei din neamul Kinda. I-a fost imediat trimisă înapoi tatălui ei, Numan, cu toate semnele cinstei intacte, dar timp de cîțiva ani avea să-și plîngă soarta și felul în care a fost păcălită să-și piardă fericirea.

În același an (630) Profetul avea să conducă în interiorul granițelor Siriei o mare oștire beduină, cu multe corturi și mii de războinici călîți în lupte. Aișa, cu instinctul ei în cele lumești, știa că mult respectatul ei soț era pe zi ce trece tot mai puternic – și tot mai rîvnit de anumite femei din lume. Ea își făcea griji în privința lui pînă într-atît, încît îl urmărea noaptea în plimbările lui ca nu care cumva vreo aventurieră fermecătoare să i se arunce în cale. Într-o seară, oarecum spre rușinea ei, l-a urmat pe Profet afară, în oază, și a privit mai multe ore cum se ruga pentru morți. A plecat pe nesimțite și l-a lăsat să-și facă datoria, iar el, la rîndul lui, s-a făcut că nu a observat-o – cu toate că vreo cîteva zile mai tîrziu a strecurat o remarcă afectuoasă cu privire la „grija cu care veghea ca să-l protejeze". Aceste rugăciuni făcute pentru morți în cimitir erau, din punct de vedere spiritual, chinuitor de epuizante. După o astfel de priveghere, Profetul avea să constate că durerea sa de cap era asemenea celei pe care o resimțea Aișa, care fusese la o înmormîntare la un alt cimitir. Mai în glumă, mai în serios, i-a spus că n-ar fi chiar atît de rău dacă ea ar muri înaintea lui, astfel încît să poată să o spele și să o înfășoare în giulgiu pe preaiubita lui soție mai înainte de a o îngropa și a se ruga pentru ea. Aișa a fost ageră și a ripostat în glumă, acuzîndu-l pe Mahomed că plănuiește să aducă altă nevastă în coliba ei.

Într-o altă ocazie, a fost bucuroasă că își poate ..răta profunda admirație pentru tovărășia acestui bărbat remarcabil. Sentimentele

ei au fost mai mult decît împărtăşite. Într-o zi, pe cînd era ocupată cu treburile ei şi torcea nişte lînă, a ridicat ochii şi l-a văzut pe Mahomed încununat de o strălucitoare aură de mulţumire, alături de ea – chiar cînd făcea un lucru atît de neînsemnat cum era repararea sandalelor, stînd pe jos. Ea l-a lăudat citînd din poeţi, iar el, care era neîntrecut în galanterie, s-a ridicat şi a sărutat-o pe frunte, spunînd: „O, Aişa, fie ca Dumnezeu să te răsplătească. Nici pe departe nu-ţi aduc atîta bucurie cîtă îmi aduci tu mie".

Cînd Mahomed s-a îmbolnăvit de febra care avea să-l răpună, după ce fusese încă o dată ca să se roage pentru morţi, era ziua în care trebuia să fie cu Maymunah. Aici, în coliba lui Maymunah, a fost vizitat de soţiile lui speriate, şi cu toate că îl cuprinsese delirul, a încercat să stabilească unde avea să doarmă a doua şi a treia zi. Soţiile lui au înţeles că încerca să-şi dea seama cît mai avea pînă cînd avea să fie iar în coliba Aişei. Lucrul s-a adeverit atunci cînd le-a cerut, ca pe o favoare specială, să i se îngăduie să stea cu Aişa. Acesta a fost locul în care şi-a petrecut ultimele zece zile din viaţă şi aici avea să moară în braţele Aişei, la 11 iunie 632. Cînd a fost sigură că spiritul lui a plecat, i-a aşezat cu grijă capul pe perna ei, iar ea s-a alăturat femeilor din casă care plîngeau unite de aceeaşi durere.

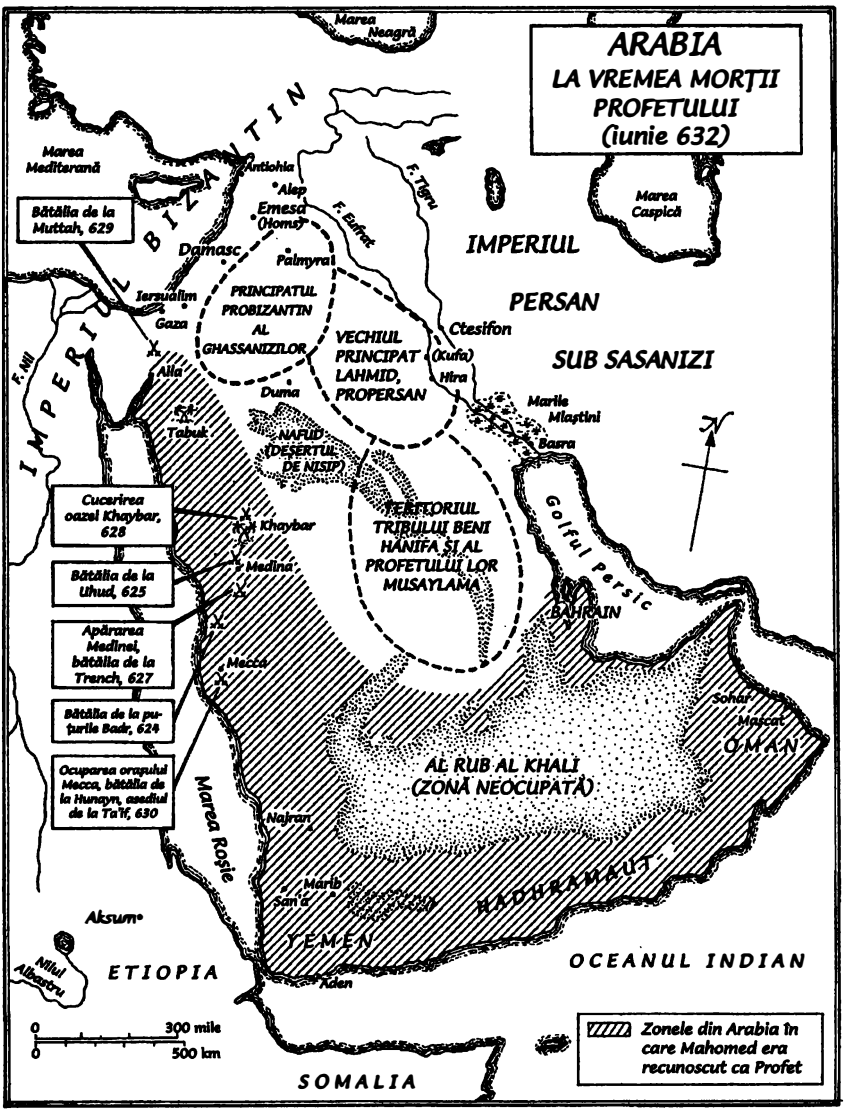
ARABIA
LA VREMEA MORȚII PROFETULUI
(iunie 632)
Marea Neagră
Marea Mediterană
IMPERIUL BIZANTIN
Antiohia
Alep
Emesa (Homs)
Damasc
Palmyra
F. Eufrat
F. Tigru
Marea Caspică
IMPERIUL PERSAN SUB SASANIZI
Bătălia de la Muttah, 629
Ierusalim
Gaza
PRINCIPATUL PROBIZANTIN AL GHASSANIZILOR
VECHIUL PRINCIPAT LAHMID, PROPERSAN
Ctesifon
(Kufa)
Hira
F. Nil
Alla
Duma
Marile Mlaștini
Basra
Tabuk
NAFUD (DESERTUL DE NISIP)
Golful Persic
Cucerirea oazei Khaybar, 628
Khaybar
TERITORIUL TRIBULUI BENI HANIFA ȘI AL PROFETULUI LOR MUSAYLAMA
Bătălia de la Uhud, 625
Medina
BAHRAIN
Apărarea Medinei, bătălia de la Trench, 627
Mecca
Sohar
Muscat
OMAN
Bătălia de la puțurile Badr, 624
Ocuparea orașului Mecca, bătălia de la Hunayn, asediul de la Ta'if, 630
AL RUB AL KHALI (ZONĂ NEOCUPATĂ)
Marea Roșie
Najran
HADHRAMAUT
Marib
Sana'a
YEMEN
Aksum
ETIOPIA
OCEANUL INDIAN
Aden
0 300 mile
0 500 km
SOMALIA
Zonele din Arabia în care Mahomed era recunoscut ca Profet

Partea a-II-a

5

Califul Abu Bakr și războaiele din epoca *Ridda*

Abu Bakr se simțise ușurat cînd l-a văzut pe Profet că participă la rugăciunile din acea dimineață fatală de luni. Într-o asemenea măsură, încît a simțit că veghea lui personală se încheiase, și a părăsit curtea lui Mahomed ca să se ducă să-și vadă soțiile, pe Habiba și Kharidja, care trăiau la o fermă în cătunul al-Sunh din Medina. Pe la amiază, el și toată lumea din oază au aflat că s-a întîmplat ceva foarte rău. Cătunele risipite din oaza Medinei erau pline de bărbați și femei care țipau și plîngeau (fără să țină cont de faptul că Profetul detesta manifestarea excesivă a emoțiilor în public). Cînd Abu Bakr s-a întors la moschee, în curtea Profetului era mare gălăgie. Abu Bakr s-a strecurat în liniște printre cei ce-și manifestau durerea atît de zgomotos și a intrat în camera fiicei sale, Aișa. O pelerină brodată de Yemen acoperea trupul fără viață al lui Mahomed. Abu Bakr a ridicat stofa ca să sărute fruntea Trimisului lui Dumnezeu, care murise, și a murmurat: „Îmi ești mai drag decît mama și tatăl meu. Tu ai gustat din moarte așa cum a poruncit Dumnezeu: o a doua moarte n-o să te atingă niciodată". Pe urmă, și-a făcut loc prin mulțime și a încercat să-l întrerupă pe Omar, care striga și gesticula în fața mulțimii aflate afară, amenințîndu-i pe oameni cu cele mai grozave pedepse dacă mai auzea vreun zvon despre moartea Profetului. Promitea să taie mîinile și picioarele oricărui bărbat care va mai îndrăzni să murmure că Mahomed murise. Omar a încercat să explice mulțimii că „Profetul s-a dus la Domnul său la fel ca Moise și a fost ascuns departe de oameni pentru patruzeci de zile, reîntorcîndu-se la ei după ce s-a spus că ar fi murit. Pe bunul Dumnezeu, apostolul o să

se întoarcă la fel ca Moise...". Poate că și l-a și imaginat pe Profetul renăscut conducîndu-i în triumf spre o victorie militară, tot așa cum triburilor lui Israel nu li s-a permis să intre în Pămîntul făgăduinței decît după moartea lui Moise. Mult mai tîrziu avea să aducă mărturie despre o convingere încă și mai tainică: aceea că Profetul nu avea să moară mai înainte de a se fi rugat la mormîntul celui din urmă dintre credincioși.

Nimic din ceea ar fi făcut Abu Bakr, să-l tragă de haine, să-i șoptească la ureche, nu putea opri discursul înflăcărat al lui Omar. Abu Bakr a renunțat la lupta inegală și s-a dus într-un colț al curții unde calmul său și vocea sa măsurată au reușit încet-încet să capteze atenția cîtorva oameni care să-l asculte.

„Oameni buni! Acelora care îl venerau pe Mahomed, le spun că Mahomed este mort. Dar pentru aceia care îl venerau pe Dumnezeu, Dumnezeu este viu și nu poate să moară". A reamintit mulțimii că Profetul cita din Coran ca să nu uite că era muritor: „Mahomed este doar un mesager, un mesager asemenea celor care mai înaintea lui au murit. Cînd va muri sau va fi ucis, o să-i întoarceți spatele?".

Fervoarea lui Omar s-a stins la aceste vorbe. Iată cum își amintește el scena: „L-am auzit chiar pe Abu Bakr... picioarele mi s-au tăiat și am căzut la pămînt". Dacă aceasta este ce-și amintește Omar, cel ce avea credința cea mai fierbinte și mai dreaptă, ne putem imagina panica ce a umplut inimile altor credincioși musulmani. Un contemporan își amintește starea sufletească din acele zile în care, spune el, se simțea „ca o oaie într-o noapte ploioasă". Ironia face ca Abu Bakr, care era cunoscut ca un bărbat extrem de sensibil, cu o voce nu prea puternică și gata să plîngă atunci cînd citea din Coran, să se dovedească a fi cel mai puternic caracter în acest moment critic. Pe urmă, un mesager a venit în grabă să-i anunțe că unii șefi militari din Medina convocaseră o adunare. Chiar dacă mulți comentatori sînt tentați să dea un iz de trădare acestei adunări, șefii clanurilor din Medina, aveau tot dreptul să se reunească. Populația din Medina făcuse un jurămînt de credință foarte personal față de Profetul Mahomed, care, ca judecător numit și arbitru, nu numai că pusese capăt războaielor civile ce se tot reaprindeau în oază, dar mai mult, îi condusese din victorie în victorie. Nu aveau nici un fel de dorință să reînceapă un război civil, și acum, cînd conducătorul lor ales murise, aveau

nevoie de altă călăuză. Neîndoielnic că omul care i-a chemat să se adune, Saad ibn Ubadayah din clanul Beni Saidah, avea aspiraţii politice, dar acestea se puteau extinde doar la o poziţie recunoscută în politica din oază. Omar îşi recăpătase de-acum stăpînirea de sine şi a insistat să conducă o delegaţie a musulmanilor din Mecca – muhajirunii – la această întîlnire foarte importantă a ansarilor – musulmanii din Medina. Au fost întîmpinaţi politicoşi de „doi Însoţitori cinstiţi" care l-au sfătuit de Omar să convoace o adunare a muhajirunilor şi să-i lase pe cei din Medina să delibereze singuri. Cum îi era obiceiul, Omar nu a ascultat sfatul şi a declarat cu tărie: „Pe Dumnezeu, ne vom duce la ei". Au sosit într-un moment critic şi au fost impresionaţi de credinţa musulmană ce răzbătea din cuvintele fiecărui vorbitor. Omar s-a înfuriat cînd a auzit că muhajirunii erau descrişi ca fiind un clan oarecare ce fusese bine-venit în oaza Medinei şi pregătea o replică suficient de mîndră şi de muşcătoare cînd Abu Bakr s-a înclinat spre el, i-a atins discret braţul şi a şoptit: „Cu blîndeţe, Omar". Abu Bakr avea dreptate: un discurs agresiv al lui Omar la această întrunire ar fi dus la o ripostă. Mai tîrziu, atunci cînd avea să conducă un vast imperiu din poziţia de calif, Omar avea să-l portretize astfel: „El [Abu Bakr] era un bărbat cu mai multă ştiinţă şi mai multă virtute decît mine şi, pe Dumnezeu, n-a omis nici un cuvînt dintre cele pe care eu le gîndisem, dar a făcut-o în felul său inimitabil, mai bine decît aş fi putut eu s-o fac vreodată".

Aşa că, în felul său măsurat, plin de tact, discursul lui Abu Bakr a repetat lauda Profetului la adresa oamenilor din Medina, dar a insistat asupra faptului că islamul era de acum un fenomen larg răspîndit în Arabia şi că trebuiau să aleagă un candidat chiar din tribul Profetului, adică un quraişit din cetatea sfîntă a Meccăi, dacă voiau să se bucure în continuare de respectul marilor triburi de beduini, al regilor din Yemen şi al căpeteniilor de la fruntariile cu Siria şi Omanul. Abu Bakr, care avea o vîrstă venerabilă, a sfîrşit prin a propune doi candidaţi, din care adunarea avea să aleagă unul. Nu s-a propus pe sine. Zarva creată de vocile surescitate a umplut curînd încăperea cînd ideile lui Abu Bakr au început să fie dezbătute de şefii clanurilor rivale din Medina. Un şeic bătrîn şi foarte respectat a spus: „Sînt stîlpul de sprijin şi palmierul bătrîn plin de fructe sprijinit cu proptele", o vorbă tradiţională în oază care însemna că el era un bătrîn cu barba albă al cărui sfat s-a dovedit

a fi bun de-a lungul anilor, după care a sugerat ca musulmanii din Medina să aleagă un conducător, iar cei din Mecca altul. Această sugestie stranie a fost refuzată de Omar, care a strigat: „Cine o să treacă de bunăvoie înaintea celui pe care Profetul l-a desemnat să conducă rugăciunile?". Era o întrebare la care nu exista răspuns. Omar a profitat de scurta tăcere ca să ia repede mîna lui Abu Bakr și să-și declare înaintea tuturor supunerea față de acesta. Unul cîte unul, cei din delegația muhajirunilor care îl însoțeau i-au urmat exemplul. Solemnitatea momentului i-a cuprins și pe solii clanurilor din Medina și, luați de valul de emoție colectivă, și-au făcut și ei jurămîntul de credință. În timp ce se întîmplau acestea, Saad ibn Ubadayah (ce pare să fi fost slăbit de un acces de febră) a fost împins la o parte și sufocat.

A doua zi, la rugăciunile de dimineață, această lovitură de stat nepregătită a fost oficializată. Cînd credincioșii au intrat în moschee, Abu Bakr era deja în amvon și conducea rugăciunile. Imediat ce rugăciunile s-au încheiat, Omar s-a ridicat și s-a adresat mulțimii credincioșilor. El a repetat jurămîntul de loialitate (*bay'a*) și l-a descris pe Abu Bakr adunării cu citate din Coran (sura 9 : 40): „cel mai bun dintre voi, cel mai îndrăgit de trimisul lui Dumnezeu, al doilea dintre ei, cînd au fost ei în peșteră" (atunci cînd au fugit din cauza persecuțiilor din Mecca). Adunarea l-a aclamat pe Abu Bakr la unison ca fiind *Khalifat Rasul Allah*, succesorul Trimisului lui Dumnezeu. Titlul de *Khalifa* era derivat din arabă, din „a lăsa în urmă" sau „succeda" și mai poate fi tradus ca „succesor" sau „delegat".

Așa a luat naștere Califatul, în aclamațiile mulțimii de credincioși, la sfîrșitul rugăciunii de dimineață. Răspunsul lui Abu Bakr către adunare a luat tot forma unui jurămînt, tot așa cum răspunsese și Mahomed la acel prim jurămînt de credință făcut la miezul nopții, către locuitorii Medinei, la Aqaba. Avea să fie scris în piatră pe porțile tuturor palatelor prezidențiale și în sala de primire a fiecărui monarh musulman. Avea să fie imprimat pe toate cărțile de identitate și pașapoartele, astfel încît poliția și forțele de securitate ale lumii musulmane să-și amintească zilnic de acest măreț și nobil contract dintre cel ce guvernează și cei ce sînt guvernați.

> Mi s-a dat putere asupra voastră, chiar dacă nu sînt cel mai bun dintre voi. Dacă fac bine, ajutați-mă; și, dacă fac rău, îndreptați-mă.

Adevărul înseamnă loialitate, iar nesocotirea lui este trădare. Cel slab dintre voi va fi puternic înaintea mea pînă cînd îi voi asigura drepturile, dacă aceasta este voinţa lui Dumnezeu: iar cel puternic dintre voi va fi slab înaintea mea pînă cînd voi smulge de la el drepturile pentru ceilalţi, dacă aceasta este voinţa lui Dumnezeu. Ascultaţi-mă atîta vreme cît ascult de Dumnezeu şi de Trimisul Său. Dar dacă am să calc ascultarea către Dumnezeu şi către Trimisul Lui, nu-mi datoraţi nici o supunere. Ridicaţi-vă din rugăciune, Dumnezeu să pogoare mila Sa asupra voastră!

Este limpede că Ali fusese mult prea preocupat de înmormîntarea Profetului ca să ia parte la discuţiile privind succesiunea. Fiind un tată tînăr, de numai 30 de ani, e posibil să nu-şi fi dorit să fie numit succesor politic al Profetului – într-adevăr, atunci cînd a fost îndemnat să-şi depună candidatura atît de către unchiul său Abbas, cît şi de către bătrînul conducător din Mecca, Abu Sufyan, a respins cu indignare propunerea. Este sigur însă că se aştepta să facă parte dintre cei care aveau să aleagă un nou conducător şi să fie consultat. A fost cu siguranţă cel mai cunoscut dintre musulmanii care s-au abţinut să se alăture jurămîntului făcut faţă de Abu Bakr în primele luni ale Califatului. În tot acest timp, Ali se retrăsese la el acasă, unde auzise cu inima grea ultima discuţie pe care Profetul a purtat-o în şoaptă cu fiica sa, Fatima. Aceasta a fost văzută plîngînd şi pe urmă rîzînd. Acum îi povestea soţului ei că plînsese cînd tatăl său o avertizase că avea să moară. „Pe urmă, mi-a spus că dintre cei ai casei voi fi prima care o să-l urmeze şi de aceea am rîs." Aceasta era moştenirea lui Ali: moartea preaiubitei lui soţii doar la cîteva luni după ce murise şi cel pe care îl considera tată adoptiv, care îi era văr, mentor, socru, adică Mahomed, Profetul lui Dumnezeu.

Pentru a înrăutăţi lucrurile, a avut loc o discuţie neplăcută între muribunda Fatima şi Abu Bakr. Aşa cum Aişa va explica generaţiilor de musulmani ce aveau să vină, Trimisul lui Dumnezeu murise fără să lase un dinar, un dirham, o oaie sau o cămilă care să-i aparţină, în timp ce armura lui de războinic era amanetată la un neguţător evreu pentru 30 de măsuri de orz. Familia sa nu se aştepta la nimic altceva de la un om care predica cu atîta pasiune că un credincios este dator să aibă grijă de săraci, de bătrîni şi de cei bolnavi, de orfani şi de călători. Totuşi, se aştepta

ca pămînturile lui – mai ales cele aflate în oazele Khaybar şi Fadak – să le revină lor. Abu Bakr nu a permis acest lucru, aducînd ca argument o vorbă pe care îşi amintea că a spus-o Profetul: „Noi nu avem moştenitori, tot ceea ce lăsăm este pomană". Partea Profetului din aceste pămînturi cucerite a intrat într-un fond de terenuri agricole administrate de calif în scopuri caritabile. Tot ceea ce Abu Bakr a permis să fie moştenit de copiii şi nepoţii care îi supravieţuiseră Profetului era o parcelă în oază: şapte bucăţele de grădină în Medina ce îi fuseseră lăsate Profetului prin testament de un evreu din clanul Beni Nadir, care nu avea moştenitori, se convertise la islam şi murise în bătălia de la Uhud. Aceste micuţe grădini au fost incluse într-o dotă ce era administrată de Abbas împreună cu Ali. Fatima s-a înfuriat pe Abu Bakr, iar cînd Ali a citat din Coran ca argument în sprijinul ei, pentru că sura 26:16 dădea exemple clare despre faptul că profeţii din vechime aveau moştenitori: „Şi Solomon îl moşteni pe David, iar Zaharia a întrebat: «Cine să mă moştenească pe mine?»". Dar nu a fost de nici un folos.

Cînd Aişa a susţinut pe baza doctrinei poziţia tatălui ei, cearta s-a înteţit. Exista, de asemenea, bănuiala că Abu Bakr fusese foarte strict în acest caz ca să discrediteze cu orice chip ideea că Ali şi Fatima ar fi fost în vreun fel adevăraţii moştenitori ai Profetului – ceea ce ar fi presupus că, politic şi spiritual, tot ei ar fi fost moştenitorii lui. În ceea ce priveşte moştenirile, erau anomalii clare. De exemplu, cei din clanul Beni Haşim au reuşit să păstreze pentru ei cincimea din prada de război care i se cuvenea înainte Profetului şi care era împărţită între membrii clanului. În ciuda acestei reglementări foarte aspre, Abu Bakr a avut grijă totuşi ca toate vechile stipendii pe care Profetul obişnuia să le împartă cu familia sa, provenind din produsul anual al oazelor Khaybar şi Fadak, să fie plătite în continuare. Fatima nu a fost singura care s-a îngrijorat de felul cum se prefigura viitorul. Soţiile Profetului au continuat să locuiască în colibele din jurul moscheii publice, dar îşi doreau un spaţiu mai ferit de ochii oamenilor, în care să jelească. Ele i-au cerut lui Usman să intervină din partea lor pe lîngă Abu Bakr pentru a putea moşteni cîte ceva de la Profet, dar această cerere a fost retrasă la insistenţele Aişei, care spunea că Mahomed şi-ar fi dorit ca „tot ceea ce a lăsat în urmă pe lumea aceasta să fie pentru ajutorarea celor aflaţi în

necaz". Ceva mai tîrziu Abu Bakr avea să-i dea Aişei nişte pămînturi în zona Aliyah a oazei şi nişte proprietăţi în Bahrain.

Atîta vreme cît Fatima a fost în viaţă, conflictul nu a putut fi stins. Numai după ce ea a murit, Ali a fost în stare să-şi explice poziţia într-o întîlnire faţă în faţă cu Abu Bakr. Ali a spus: „Ştiu bine care este locul şi superioritatea ta, ca şi ceea ce Dumnezeu ţi-a dăruit, şi nu sînt invidios pe nici unul din lucrurile pe care Dumnezeu a făcut să fie ale tale. Dar tu ne-ai pus în faţa faptului împlinit şi nu ne-ai lăsat să avem nici un cuvînt de spus, iar noi simţeam că avem nişte drepturi pentru că eram cele mai apropiate rude ale Trimisului lui Dumnezeu". Abu Bakr a răspuns de îndată că ar prefera să aibă probleme cu familia sa mai degrabă decît să existe vreo neînţelegere între el şi familia Profetului. Pe urmă, au făcut înţelegerea publică la sfîrşitul rugăciunilor de amiază de vineri.

Unii cronicari încearcă să indice faptul că, pentru tot restul perioadei cît a fost calif, Abu Bakr a lucrat în armonie cu toţi Însoţitorii Profetului şi că a stabilit prototipul musulman al împărţirii administrative între patru ministere. În acest scenariu idilic, Ali ar fi fost şeful secretariatului, Omar era un fel de ministru al Justiţiei, Abu Ubaydah ministru de Finanţe, iar Usman era însărcinat cu comunicarea şi informarea. Pare neverosimil, chiar dacă e să ţinem cont doar de viteza de desfăşurare a evenimentelor, care nu au lăsat timp pentru asemenea aranjamente formale. Ceea ce se ştie este că Abu Bakr nu a încredinţat comanda militară unui singur Însoţitor mai vechi al Profetului, ci a preferat să-şi aleagă oamenii dintre musulmanii recent convertiţi care îşi demonstraseră deja talentele. Abu Bakr ştia că proaspătul stat musulman era înconjurat de potenţiali duşmani şi, ca atare, era dator să-i folosească pe cei mai ambiţioşi şi mai eficienţi bărbaţi dacă voia ca lumea lor să supravieţuiască.

Islamul datorează enorm modestiei lui Abu Bakr. El era decis să conducă fără pompă şi ritualuri regale, să menţină tradiţia comunicării fără oprelişti cu supuşii şi a grijii pline de compasiune pentru ei, aşa cum hotărîse Profetul. Spre nemăsurata sa cinste, a decis că era profeţiilor s-a încheiat odată cu Mahomed. „Succesorul", califul, avea în grijă păstrarea autorităţii politice în mod colectiv asupra comunităţii, dar Abu Bakr a susţinut cît se poate de limpede că funcţia nu oferă nici un fel de puteri spirituale. Nimic

nu trebuia să stea între Dumnezeu și om. Nimic nu trebuia să întunece vreodată relația directă care exista în timpul rugăciunii între credincios și divinitatea unică.

Abu Bakr a fost în stare să impună această conduită datorită încrederii extraordinare pe care și-o cîștigase în interiorul comunității musulmane. El ocupa o poziție unică: era cel dintîi bărbat adult care se convertise la islam (chiar dacă Ali se convertise înaintea lui: o făcuse cînd încă era copil), era unul dintre puținii credincioși pomeniți în versetele coranice (sura 9:40) și care fusese ales de Profet să conducă pelerinajul către proaspăt cucerita cetate Mecca, în 631, și, lucru hotărîtor, să conducă rugăciunile în ultimele zile ale lui Mahomed, cînd acesta era bolnav.

Mai avea și avantajul vîrstei: era doar cu trei ani mai tînăr decît Mahomed (exact de două ori vîrsta lui Ali) și avea o experiență de viață egală cu a Profetului. Pe vremea cînd era tînăr adunase ceva avere din comerțul cu caravanele transarabe, pe care mai apoi, la vîrsta maturității depline, o cheltuise în slujba islamului, hrănindu-i pe săraci, ajutîndu-i pe cei care erau boicotați și eliberînd musulmanii persecutați, cum a fost cazul sclavului Bilal, prin dreaptă răscumpărare. Din averea sa de 40 000 de dirhami nu mai rămăseseră decît vreo 6 000 atunci cînd l-a însoțit pe Profet în îndrăzneața lor evadare din Mecca, retrăgîndu-se în siguranță la Medina. Chiar și această sumă a fost pusă imediat la dispoziția lui Mahomed, cînd au ajuns la Medina, și a fost folosită pentru achiziționarea locului pentru casa-moschee de la orfanii care dețineau această bucată de pămînt. Abu Bakr era numit „as-Saddiq", care se traduce prin „cel cinstit" sau „cel sincer", și își merita cu adevărat epitetele. Nici vîrsta mai înaintată nu l-a făcut mai puțin generos, pentru că, refăcîndu-și o parte din rezervele financiare prin practicarea comerțului în Medina, a pus încă o dată totul la dispoziția Profetului, atunci cînd Mahomed a apelat la adepții săi ca să ajute la echiparea expediției spre Tabuk. Se spunea pe drept cuvînt că nimeni nu a sacrificat mai mult decît el în slujba islamului. Abu Bakr nu era renumit nici ca războinic și nici ca șef militar. Profetul nu-i încredințase niciodată comanda unor trupe și, chiar dacă știm că a luptat alături de Omar în expediția din 629, numele lui nu e asociat cu nici o relatare a bătăliei. S-a numărat și printre primii credincioși care s-au luptat

la puţurile de la Badr – şi există o poveste din acea zi ce relatează despre zelul său în lupta pentru islam, chiar dacă, implicit, arată că nu era un spadasin prea grozav. Mulţi ani mai tîrziu după acea confruntare, unul dintre fiii lui Abu Bakr, care atunci luptase alături de păgîni (dar care mai tîrziu s-a convertit şi el la islam) a mărturisit: „Dragă tată, ai fost de două ori sub sabia mea la Badr, dar n-am putut să ridic mîna asupra ta, pînă într-atît te iubesc". La care Abu Bakr a replicat, uitîndu-se în ochii fiului său mai mare: „Dacă mi s-ar fi întîmplat mie, te-aş fi ucis".

Liderii şiiţi moderni, inclusiv răposatul ayatollah Khomeini, s-au străduit destul de mult să rezolve neînţelegerile dintre cele două facţiuni ale islamului şi să cinstească realizările lui Abu Bakr. Nu acelaşi lucru s-a întîmplat cu şiiţii într-un trecut mai îndepărtat (cum ar fi secolul al XVI-lea, în timpul Imperiului persan sefevid), cînd erau încurajaţi să-i blesteme public pe primii trei califi. Partizanii dreptului lui Ali ca unic succesor al Profetului erau foarte porniţi împotriva celui care, credeau ei, uzurpase Califatul. Ei au analizat cu atenţie evenimentele petrecute ca să scoată la lumină conspiraţia ce îi răpise lui Ali locul pe care era îndreptăţit să-l ocupe. Ei considerau că mare parte din autoritatea lui Abu Bakr s-a sprijinit pe un pact politic secret făcut cu Omar, ce depindea de manipularea abilă a evenimentelor din casa Profetului, mai cu seamă de către Aişa (şi într-o măsură mai mică de către Hafsah).

Este cel puţin un sîmbure de adevăr în această analiză. Era un pact puternic (chiar dacă unii l-ar putea numi prietenie) între Abu Bakr şi Omar, iar poziţia lor printre ceilalţi Însoţitori ai Profetului era limpede că se sprijinea şi pe faptul că erau socrii lui Mahomed şi că aceasta presupunea un acces fără limite în casa lui. Într-adevăr, chiar numele lui Abu Bakr este o reflectare a rolului-cheie pe care fiica sa l-a jucat în imaginarul comunităţii. Căci Abu Bakr se poate traduce prin „Tatăl Fecioarei" – şi nu este nici o îndoială la cine se face referire, pentru că Aişa n-a lăsat pe nimeni să uite că doar ea singură dintre soţiile lui Mahomed a intrat în casa lui ca fecioară. Numele lui Abu Bakr era Abdallah Abu Abdallah ibn Abi Quhafah, dar acest nume nu a mai fost folosit pentru că oamenii voiau să şi-l amintească drept „Tatăl Aişei". În acest rar exemplu, obiceiul arab de a fi cinstit şi amintit

ca tată al unui bărbat și fiu al tatălui tău a fost inversat, ca tribut adus unei fiice[1].

Autoritatea lui Abu Bakr a fost pusă de îndată la încercare. În ultima zi a vieții sale, Profetul ceruse ca nepotul său adoptiv, Usama, care avea 18 ani, să conducă armata dincolo de granița siriană. Aceasta fusese întotdeauna o decizie nepopulară – chiar dacă, arabi fiind, recunoșteau cu toții că era potrivit ca lui Usama să i se dea șansa să-și răzbune tatăl, pe Zayd, care murise în bătălia de la Mutah (629). La insistențele Profetului, armata a trebuit să treacă peste îndoielile privind faptul de a avea drept comandant un tînăr necopt într-o bătălie împotriva unei armate bizantine bine antrenate și a părăsit oaza. Au ajuns însă doar pînă la primul popas din afara Medinei, înainte ca vestea înrăutățirii stării Profetului să-i aducă înapoi acasă.

Odată ce comunitatea s-a obișnuit cu noua situație după disperarea ce-o cuprinsese la moartea Profetului, Abu Bakr a dat ordine noi, socotind că e timpul ca expediția să pornească iar. Împotrivirea soldaților era acum de două ori mai mare, dar Abu Bakr le-a explicat cu răbdare: „Cum aș putea eu să împăturesc flamura pe care însuși Profetul a făcut-o să fluture și totuși să pretind că urmez exemplul pe care el l-a dat în toate celelalte lucruri?". Cînd soldații au acceptat, dar au cerut ca măcar să se gîndească să le schimbe comandantul, Abu Bakr i-a întrebat din nou dacă „e dorința lor ca el să renunțe la un om ce fusese numit chiar de Trimisul lui Dumnezeu". Situația era și de data aceasta fără ieșire, chiar dacă Abu Bakr ascultase plîngerile și a făcut în așa fel încît temerile să fie atenuate prin celelalte dispoziții pe care le-a dat. Usama a fost lăsat să conducă formal expediția, dar a fost însoțit de sfetnici cu experiență care l-au învățat discret să facă „o demonstrație de forță", dar să nu intre în contact direct cu armata bizantină sau ghassanidă. Abu Bakr nu uita că există gesturi care te pot face să cîștigi aprobarea celorlalți arabi. Așa că, atunci cînd soldații care ezitau să plece în această expediție

1. Chiar dacă îl putem numi pe Abu Bakr prin fiica sa, prin fiul său (Abu Abdallah) și prin tatăl său (ibn Abu Quhafah), numele Abdallah este un atribut al tuturor primilor califi, așa că nu știm care a fost numele pe care i l-au dat părinții săi.

au părăsit în cele din urmă Medina, ei au fost conduşi de Abu Bakr – comandantul lor –, care mergea pe jos cu umilinţă, alături de oamenii călare, ca să le ureze drum bun şi să-i binecuvînteze. În acelaşi timp păstrase în Medina suficienţi soldaţi ca să poată face faţă oricărei ameninţări, şi o astfel de situaţie a fost prevenită cînd un raid al beduinilor a fost interceptat şi contracarat fără drept de apel la Dhu al-Kassa. Cînd membrii exepediţiei s-au întors victorioşi la Medina după 40 de zile, după ce impresionaseră triburile de beduini din nord cu disciplina lor, încrederea în politica lui Abu Bakr a crescut şi ea.

Şi avea nevoie de lucrul acesta. Nu exista nici un fel de justificare în Coran pentru ceea ce el şi Omar afirmaseră la acea întîlnire vitală cu şeicii din oaza Medinei, după moartea Profetului. Fusese pur şi simplu un argument politic – şi anume acela că restul Arabiei avea să respecte doar un conducător ales din rîndul quraişiţilor din Mecca – şi nu avea nimic de-a face cu învăţătura lui Mahomed, aşa cum avea mai tîrziu să recunoască de bunăvoie Omar. Profetul spusese doar că nu trebuie să existe nici un fel de ierarhie în rîndul credincioşilor, iar în două sure coranice (8:72-74 şi 9:100,117) ansarii – credincioşii din oaza Medinei – erau asiguraţi de faptul că erau egali cu ceilalţi. Într-adevăr, muhajirunii nici măcar nu erau cu toţi quraişiţi – acesta era doar un nume dat celor ce se refugiaseră la Medina şi categoria se compunea din oameni provenind din triburile de beduini, din abisinieni şi din alţii din afara oazei, ca şi din cei veniţi din Mecca. Singura indicaţie în Coran privind o ierarhie printre credincioşi se găseşte în sura 56:10-12: „şi cei ce merg înainte [pe pămînt] – merg înainte [şi în rai]. Ei sînt cei aduşi în apropiere [de Dumnezeu], în grădinile plăcerii" – şi e limpede că nu se face referire la lumea aceasta. Pentru cei care cunoşteau suficient de bine Coranul, există trei referinţe vagi la *khalifa* (un calif), strecurate în numeroasele sale versete. În sura 38:26, Coranul vorbeşte depre regele David: „Noi te-am făcut Calif pe pămînt, deci, judecă între oameni cu dreptate şi nu urma poftei, căci ea te abate de la drumul lui Dumnezeu". În timp ce în alt verset îngerii sînt avertizaţi de Dumnezeu că prin Adam „«Voi să pun pe pămînt un locţiitor»; au zis ei: «Vrei să pui pe unul care face stricăciuni acolo şi varsă sînge?»".

În aceste două versete coranice rolul califului este limpede unul care poate fi supus viciilor omenești, și nu unul care să aibă inviolabilitatea semidivină, cum avea să se întîmple mai tîrziu, cînd conducătorii aveau să fie aclamați ca fiind „umbra lui Dumnezeu pe pămînt". Dacă Abu Bakr a cugetat îndelung asupra acestor referințe, este puțin probabil că ar fi folosit-o în public pe cea de-a treia (sura 7:142): Moise zise către fratele său Aaron: „Ține-mi locul la poporul meu și poartă-te bine". Așadar, bine cunoscuta discuție dintre Mahomed și Ali, cînd profetul i-a asemănat pe cei doi cu Moise și Aaron, în combinație cu versetele coranice, ar sugera limpede faptul că Mahomed intenționa să-l lase pe Ali ca succesor al său. Pasiunea și experiența dovedite de conducerea lui Abu Bakr, susținute energic de Omar, trebuie să fi fost foarte îmbietoare pentru comunitatea dezorientată a musulmanilor. Trebuie însă să ne amintim că nu a existat nici un fel de suport doctrinar pentru „lovitura de palat" dată de cei doi, că nu s-au consultat cu ceilalți Însoțitori de frunte, nu au recunoscut poziția specială a lui Ali și s-au consultat cu comunitatea numai după ce faptul a fost împlinit. Am sugerat deja că, dacă Zayd (fiul adoptiv al Profetului și totodată cel mai experimentat conducător militar dintre Însoțitori) nu ar fi murit în 629 în bătălia de la Mutah, moștenirea Profetului ar fi urmat cu siguranță alt drum. În cazul în care cei doi bărbați din casa Profetului, Zayd și Ali, s-ar fi susținut reciproc în moschee, pînă și strălucirea parteneriatului Abu Bakr – Omar ar fi fost eclipsată.

Analizînd ultimii ani ai lui Mahomed petrecuți în Medina, vedem că existau anumite precedente cărora Abu Bakr trebuia să se conformeze, ca să respecte felul în care un musulman trebuie să-și guverneze frații. Profetul numise comandanți ai expedițiilor, uneori specificînd cine ar fi trebuit să preia comanda în cazul morții acestora, dar, altminteri, se aștepta ca toți musulmanii (orice funcție ar fi îndeplinit mai înainte) să se mulțumească a servi doar ca simpli soldați, cu toată inima. Cînd pleca la război, Profetul lăsa întotdeauna la Medina pe cineva care să-i țină locul și să aibă grijă de oază. Numise și oameni care să se ocupe de prada și de prizonierii de război. Nu impusese niciodată un guvernator unui trib liber care se convertise la islam, ci apela la șefii existenți, fie că dorea ca ei să-și adune bărbații pentru război, fie să dea a cincea parte datorată pentru acte de milostenie, chiar dacă în

cazul teritoriilor agricole cucerite (cum era cazul Khaybarului sau al unui trib proaspăt cucerit) era trimis mai întîi un evaluator şi să estimeze şi să primească partea corectă din recoltă. După cucerirea cetăţii Mecca, Mahomed numise acolo un guvernator şi a confirmat necesitatea existenţei unor asemenea oficiali de rang inferior, cum ar fi inspectorii pieţelor şi custozii pentru întreţinerea lăcaşelor sfinte. Din prada de război, Mahomed lua a cincea parte, iar restul se împărţea în mod egal între soldaţi. Comandantul armatei beneficia de vechiul drept al căpeteniilor militare arabe de a alege cel dintîi *safi*, „calitatea întîi", indiferent dacă era vorba de o minunată cămilă, un cal, o sabie sau o sclavă. Cînd se ajungea la împărţire cirezilor capturate, împărţeala era cît se poate de dreaptă, zece oi fiind evaluate ca echivalînd cu o cămilă sănătoasă. Dacă era vorba despre bunuri materiale, şi ele erau împărţite în loturi de valoare egală, deşi uneori aveau loc negocieri aprinse după ce erau distribuite, cînd bunurile erau schimbate sau vîndute pe bani.

În cele patruzeci de zile în care Usama şi grosul armatei musulmane s-au aflat în campanie în nordul deşertului, Abu Bakr a avut timp să cîntărească pe îndelete care-i erau opţiunile politice. Doar cu două luni înainte de moartea Profetului, plecaseră soli către triburi pentru a le reaminti să trimită zeciuiala destinată daniilor, aşa că angrenajul politic tribal se pusese deja în mişcare

Multe dintre marile triburi de beduini din Arabia reacţionaseră la moartea Profetului, recîştigîndu-şi pe tăcute independenţa cu care erau de mult obişnuite. Deşi această perioadă este cunoscută sub numele *Ridda* – „apostazia" –, în realitate foarte puţine triburi au renunţat la învăţăturile Profetului sau la proaspăt dobînditul obicei al rugăciunilor zilnice. Ceea ce au respins a fost plata daniei, calculată ca fiind o cotă anuală din turmele lor, iar cei ce aveau pămînturi plăteau în piei prelucrate, coşuri, curmale, saci de ovăz şi coţi de pînză de in, toate fiind transportate de-a lungul şi de-a latul deşertului, spre oaza Medinei[1]. Majoritatea triburilor, în orice caz, resimţeau jurămîntul de loialitate ca fiind un contract

1. Numele arabe pentru taxe, *uşr* („a zecea parte") şi *khums* („a cincea parte"), reflectă diferitele cote plătite în animale sau în produse agricole şi se mai numeau şi *zakat* – „purificare".

personal între ei și Profetul lui Dumnezeu. Acum, că Mahomed murise, motivul pentru colectarea cotelor pentru danie și pentru organizarea transportului dispăruse, mai ales că obiceiul nu era atît de încetățenit, pentru că musulmanii deveniseră o putere în Arabia Centrală doar de trei ani. Multe triburi au trimis plini de respect înapoi către Medina soli prin care îl recunoșteau pe Abu Bakr ca „succesor", dar refuzau plini de tact să mai plătească acea cotă sau cereau ca ea să fie anulată. Omar și cei mai apropiați Însoțitori ai Profetului au pledat pentru o politică îngăduitoare care să nu insiste foarte mult pe plata taxei de caritate pentru ca ea să nu devină principalul element definitoriu al loialității față de islam. Era o inversare interesantă de roluri, pentru că, în alte momente de cumpănă, Omar era acela care voia să impună o linie dură: el a cerut ca prizonierii din Mecca, capturați în bătălia de la Badr, să fie executați, și nu răscumpărați, și tot el a fost cel care n-ar fi vrut ca Profetul să semneze ceea ce lui i se părea a fi un armistițiu de compromis la Hudaibiya și nici să le acorde o amnistie generală vechilor lui dușmani politici, după căderea cetății Mecca – și cu atît mai puțin să-i răsplătească oferindu-le turme întregi de cămile.

Acum Abu Bakr era cel care adopta linia dură, declarînd: „Dacă ar ține pentru ei chiar și numai frînghia cu care împiedicau cămilele, din ceea ce-i dădeau Profetului [în cămile], m-aș lupta cu ei pentru asta". În această situație, ca și în multe altele, Abu Bakr urma cu strictețe exemplul Profetului, care fusese întotdeauna suficient de realist în politică încît să recunoască faptul că, atunci cînd avea de-a face cu triburile libere, undeva trebuia trasă linia. Iar transferul fizic al turmelor era un indicator esențial al respectului, chiar dacă, așa cum proceda frecvent Profetul, suma primită ca tribut era adesea mai mică decît darurile oferite în schimb. Abu Bakr era expert în politicile tribale și de multe ori fusese chemat de Mahomed ca să lămurească vreun aspect complicat privind diplomația tribală sau ca să descurce țițele alianțelor genealogice ale vechilor dușmănii de sînge. Deși harta clanurilor poate fi desenată cu exactitate și putem împărți lumea Arabiei islamului timpuriu în teritorii clar delimitate – fiecare cu eticheta sa tribală specifică –, situația era cu mult mai nesigură și mai interesantă pe teren. Între triburi existau întotdeuna rivalități cu privire la hegemonie, în timp ce în interiorul clanurilor se puneau mereu la cale comploturi între familiile conducătoare –

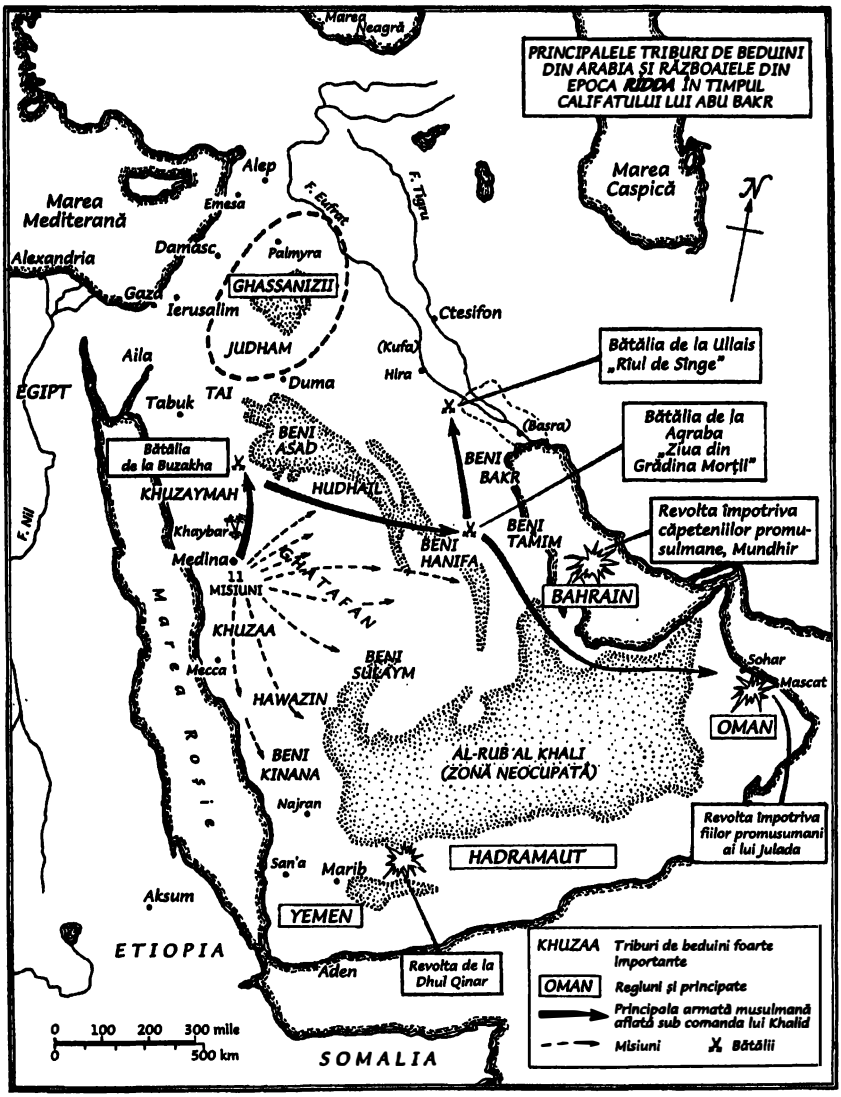
PRINCIPALELE TRIBURI DE BEDUINI DIN ARABIA ŞI RĂZBOAIELE DIN EPOCA RIDDA ÎN TIMPUL CALIFATULUI LUI ABU BAKR
Marea Neagră
Marea Mediterană
Marea Caspică
Alep
Emesa
Damasc
Palmyra
Alexandria
Gaza
Ierusalim
GHASSANIZII
F. Eufrat
F. Tigru
Ctesifon
JUDHAM
Aila
EGIPT
Tabuk
TAI
Duma
(Kufa)
Hira
Bătălia de la Ullais „Rîul de Sînge"
(Basra)
Bătălia de la Aqraba „Ziua din Grădina Morţii"
BENI ASAD
BENI BAKR
Bătălia de la Buzakha
KHUZAYMAH
HUDHAIL
Revolta împotriva căpeteniilor promusulmane, Mundhir
Khaybar
Medina
BENI HANIFA
BENI TAMIM
F. Nil
11 MISIUNI
GHATAFAN
BAHRAIN
Marea Roşie
KHUZAA
Mecca
BENI SULAYM
Sohar
Mascat
HAWAZIN
OMAN
BENI KINANA
AL-RUB AL KHALI (ZONĂ NEOCUPATĂ)
Najran
Revolta împotriva fiilor promusumani ai lui Julada
HADRAMAUT
San'a
Marib
Aksum
YEMEN
ETIOPIA
Aden
Revolta de la Dhul Qinar
0 100 200 300 mile
0 500 km
SOMALIA
KHUZAA Triburi de beduini foarte importante
OMAN Regiuni şi principate
Principala armată musulmană aflată sub comanda lui Khalid
Misiuni
Bătălii

așa că mici grupări neînsemnate se rupeau adesea din corpul-mamă. Abu Bakr știa că e necesar să existe un act palpabil de obediență care să includă întregul trib dacă voia ca învățătura islamului să fie respectată.

Nimeni în toată Arabia nu cunoștea mai bine decît Abu Bakr această rețea complicată de identități tribale, pentru că el le studia – și învățase cum să profite de aceste cunoștințe – de vreo 50 de ani. Pentru că, deși Abu Bakr era pus în fața recuceririi întregii Arabii tribale dacă avea să tot invoce dreptul de a continua să colecteze taxele – și probabil că avea doar cîteva mii de oameni de încredere în Medina pe care putea conta și cu care putea face lucrul acesta –, el mai știa la fel de bine că există multe feluri în care se pot purta și cîștiga războaie în Arabia.

Dinspre Medina spre apus, califul Abu Bakr știa că situația este sub control. Tribul Khuzaa, care ocupa deșertul la vest de Medina pînă la țărmurile Mării Roșii (și păzea portul Jar al Medinei), avea să rămînă neclintit în loialitatea sa față de Abu Bakr. Lucrul acesta era valabil în special pentru clanul Aslam, care acționa în calitate de conducător al faimosului Khuzaa. Dacă guvernarea era iscusită, vechile legături din Mecca puteau și ele să fie folosite – pentru că un alt clan din Khuzaa, Kinanah, condusese odată Mecca, înainte ca tribul quraișiților să ajungă la putere. Ca rezultat al faptului că îi invitaseră pe șefii din Khuzaa să locuiască la Medina sau să-și înființeze locuri semipermanente de popas în care să-și desfășoare comerțul, întregul clan a fost asimilat treptat de comunitatea musulmană. Așa că, dacă analizăm armata musulmană din această perioadă, Khuzaa era un fel de a treia diviziune în interiorul islamului timpuriu, pe lîngă ansarii din Medina și muhajirunii din Mecca.

Spre nord dinspre oaza Medinei, califul Abu Bakr știa că situația era mult mai întunecată. Aici, Asad, clanul conducător din marea confederație tribală Khuzaymah, era un dușman de temut, hotărît să reziste expansiunii islamului. La nord de Asad, se întindeau pămînturile dușmanilor lor mai vechi, Tai (sau Beni Tayyi). Dacă propunerea era făcută cum trebuie, Abu Bakr știa că Tai putea fi oricînd cooptat într-un atac care ar fi slăbit puterea clanului Asad. Membrii tribului Tai, în ciuda conflictelor apărute la început între ei și musulmani, fuseseră cuceriți de un gest extraordinar de generos al lui Mahomed, pînă într-atît încît Adi,

fiul lui Hatim al-Tai, un şeic faimos prin generozitate, s-a lăsat convins să renunţe la traiul în exil în Siria bizantină şi, după ce s-a convertit la islam, a trăit în oaza Medinei, unde a fost foarte respectat. Lucru neobişnuit, cei din clanul Tai, deşi locuiau la graniţele Siriei creştine, se aflau totuşi în sfera culturală persană. Toate celelalte triburi arabe creştine din nordul şi nord-estul Arabiei puteau fi socotite aliate de nădejde ale islamului, dacă acest lucru presupunea raiduri făcute în Irakul guvernat de perşi – mai ales dacă erau promise prăzi bogate şi mulţi prizonieri. Vechea rivalitate dintre arabii de la frontiera Bizanţului şi cei de la graniţa Persiei putea fi folosită ori de cîte ori era nevoie. Se spune că şi atunci cînd se întîlneau ca neguţători în îndepărtatul Ceylon se certau cu privire la meritele celor două regimuri politice rivale şi, în semn de loialitate, băteau cu degetul în efigia imperială de pe monezile rivalilor.

Chiar dacă tribul Judham de la graniţele Siriei pare să le fi făcut daruri la doi delegaţi ai Profetului, triburile Qudaah, Bali, Bahra şi mai ales mîndrii ghassanizi nu au făcut-o. În această perioadă, Abu Bakr avea să considere aceste triburi ca făcînd parte din statul bizantin. Era mai mult decît improbabil ca vreunul dintre ele să fie implicat într-un război tribal purtat în Arabia Centrală. Chiar şi aşa, un diplomat abil putea identifica anumite posibilităţi. Spre exemplu, Hadas era unul dintre clanurile ce se convertiseră la islam dintr-un trib care altminteri era complet creştin, Lakhm, în timp ce mama generalului musulman Amr ibn al-As era din tribul Bali. Piloni puternici ai imperiului, ca nobilul arab Farwah ibn Amr din tribul Judham, care era guvernator bizantin peste oraşele Amman şi Maan, aveau să se convertească la un moment dat la islam.

În alte părţi ale deşerturilor nordice existau alte ameninţări potenţiale. Abu Bakr ştia că trebuia să procedeze cu mare grijă cu confederaţia tribală Hudhail. Ei se dovediseră aliaţi de nădejde ai conducerii păgîne a quraişiţilor, pe vremea cînd aceştia erau puternic antimusulmani, chiar dacă după căderea cetăţii Mecca depuseseră jurămîntul de credinţă alături de vechii lor aliaţi. Poate că puteau fi convinşi să li se alăture vechilor lor prieteni, conducătorii quraişiţilor, dar trebuia să fie ţinuţi departe de orice armată musulmană dominată de Khuzaa (mai ales de clanul Kinana), cu care se aflau de secole într-o duşmănie de sînge.

Abu Bakr știa că nu poate avea încredere în marele trib Ghatafan și la fel stăteau lucrurile și cu tribul Asad. Pierderea unor vechi teritorii cum erau oazele Khaybar și Fadak, în favoarea musulmanilor nu putea fi trecută cu vederea de șeicii ghatafani. Aveau să fie cu siguranță în spatele oricărei rebeliuni împotriva islamului. Două mii de războinici Ghatafan ajutaseră în atacul împotriva Medinei musulmane în 627, în timpul bătăliei de la Trench. Mai tîrziu, Mahomed avea să cîștige de partea lui unul dintre clanurile cele mai importante din Ghatafan, pe Așja, care îi va pune la dispoziție 300 de oameni pentru cucerirea cetății Mecca. În timpul cuceririi Khaybarului, tribul Ghatafan fusese împiedicat să reziste armatelor lui Mahomed din cauza luptelor interne dintre clanuri, situație despre care se credea că fusese provocată de agenții musulmani. Prin urmare, chiar dacă Abu Bakr trebuia să-i socotească printre dușmanii săi, știa că, la fel ca în trecut, dușmăniile puternice existente între clanurile rivale puteau fi folosite pentru a neutraliza acest trib.

Dacă nu reușea lucrul acesta, Abu Bakr știa că se poate sprijini doar pe tribul Beni Sulaym, ca să-l ajute dacă voia să atace vechiul lor dușman comun, tribul Ghatafan – chiar dacă un diplomat abil trebuia să se asigure că nu i se vor alătura celuilalt mare rival al lor, tribul Hawazin. Abu Bakr știa că nu trebuie să aibă prea mare încredere în convertirea șeicilor tribului Sulaym, mult prea atrași de lucrurile lumii acesteia ca să cugete prea mult la lumea ce va să vină. Existența minelor de aur pe teritoriile care aparțineau tribului – mine ce fuseseră deschise cu ajutorul quraișiților – îi făcuse pe conducătorii acestui trib foarte bogați. Deși unul dintre clanuri fusese întotdeauna de partea lui Mahomed, totuși, în bătălia de la Trench, cînd s-au stabilit liniile de atac, 700 de războinici Beni Sulaym au trecut de partea păgînilor. Chiar dacă mai tîrziu, cînd a devenit limpede faptul că musulmanii sînt în ascensiune, s-a spus că 1 000 de oameni din tribul Sulaym au plecat sub flamura Profetului ca să cucerească Mecca.

Cînd Abu Bakr a început să se gîndească la deșerturile de la sud de Medina, a luat mai întîi în considerare felul în care avea să reacționeze tribul Hawazin. Acest trib nu fusese obiectul negocierilor tribale musulmane din vremurile de început – poate și pentru că, fiind vechi dușman al quraișiților, Mahomed s-a gîndit

că prezenţa sa ar putea aduce prejudicii în negocierile de pace cu Mecca. Generozitatea cu care Profetul a tratat tribul după victoria de la Hunayn îi cucerise pe mulţi – şi mai ales pe Malik, care a ajuns şef peste membrii tribului său ce se convertiseră la islam. Dar Abu Bakr bănuia că tribul Hawazin era mai degrabă dispus să rămînă neutru decît să fie un aliat activ.

Privind mult mai departe, la sud şi sud-est de teritoriul Hawazin, se intra într-o lume politică diferită, aceea a Arabiei de Sud şi a vechilor regate ale Yemenului şi Omanului. Pînă la căderea cetăţii Mecca (630) contactele musulmanilor cu locuitorii Arabiei de Sud erau sporadice. Dar, la vremea la care primii misionari musulmani au pătruns în sudul Yemenului, lucrul acesta a coincis în mod fericit cu slăbirea aproape totală a influenţei persane.

Înainte de 628, protectoratul Persiei peste Arabia sudică era suficient de puternic pentru a respinge chiar şi cea mai motivată armată. Din punct de vedere politic, regiunea fusese bine administrată, de un guvernator persan (un marzaban de rang inferior) care îşi făcea datoria alături de conducătorii locali. În Bahrain, în Golful Persic, şeful local Mundhir ibn Saura era „sfătuit" de un guvernator persan, iar un aranjament similar era valabil şi în Oman. În Yemen, Sayf ibn Dhiu Yazan era conducătorul local, „ajutat" de guvernatorul persan a cărui garnizoană, ce iniţial avea 1 800 de oameni, a fost ulterior întărită cu un aport de 4 000 de soldaţi: un exemplu clasic de pumn de fier acoperit de o mănuşă de catifea. După înfrîngerea armatei persane în bătălia de la Ninive, în 627, de către împăratul Bizanţului, acest pumn de fier avea să fie retras în grabă ca să poată proteja ţara, lăsînd în munţii şi deşerturile Arabiei de Sud doar ceva mănuşi de catifea risipite şi fără putere. Cînd misionarii musulmani au ajuns în Yemen, aceşti cîţiva oficiali persani erau sprijiniţi de o mînă de soldaţi neplătiţi ce trăiau în mijlocul semicastelor din Abna (copiii cu taţi persani şi mame arabe). În loc să li se opună misionarilor musulmani, aceste grupuri au fost cele dintîi care s-au convertit, recunoscînd faptul că noul stat musulman, care deja deţinea controlul asupra unor importante oraşe comerciale cum ar fi Khaybar, Medina, Mecca şi Ta'if, era singura lor speranţă într-o reînnoire a autorităţii centrale. Acesta a fost şi cazul guvernatorului persan din provinciile San'a şi Badham, în vreme ce conducătorii locali din

Yemen (un amestec de prinți, *Qayl*, regi, *Malik*, și seniori, *Dhu*[1]) au fost cu toții confirmați și menținuți în funcție după convertirea la islam – într-o măsură atît de mare, încît unitățile administrative ale Yemenului, cum erau San'a, Hamdan, Marib, Najran și Hadramaut, au intrat fără nici un fel de probleme în era islamică.

Orașele yemenite fuseseră folosite pentru plata unor taxe către guvernele centrale de secole, așa că au găsit că taxa lui Mahomed (majoritatea celor ce stăteau la oraș erau sau creștini, sau evrei) și contribuția donată pentru opere de milostenie reprezentau o importantă reducere și o simplificare față de ceea ce erau obligate să plătească înainte, fiind de acord și cu sugestia Profetului că ar trebui să-i hrănească și să-i găzduiască pe trimișii săi pentru trei zile și, atîta vreme cît nu exista obligația de a servi în armată (decît dacă se converteau la islam), au consimțit și să procure armuri și cai dacă li se cerea. Expedițiile musulmane conduse de Khalid și Ali fuseseră adevărate călătorii misionare, nu cuceriri militare, lucru valabil și în Oman și de-a lungul Golfului Persic, unde fiii foștilor conducători susținuți de perși în Oman (Iulanda) deveniseră aliați entuziaști ai musulmanilor, așa cum s-a întîmplat și cu bătrînul rege arab al Bahrainului, al-Mundhir ibn Sawa.

Prin urmare, privind harta politică a Arabiei de Sud, Abu Bakr putea să fie suficient de sigur că regiunea avea să rămînă fidelă islamului dacă musulmanii aveau să se dovedească în continuare niște guvernatori puternici în Arabia Centrală. Altfel, știa că, dacă armata musulmană avea să fie învinsă în luptă și începea să piardă controlul asupra rutelor comerciale și a orașelor din oaze, autoritatea sa în sud avea să dispară ca fumul în vînt.

Dacă triburile de la vest de Medina erau prietenoase, triburile din nord ostile, iar regatele de la sud în mod fundamental neutre, Abu Bakr știa precis de unde vine adevăratul pericol. La est de Medina, platoul deșertic cu pante line se întindea pînă în Irak și pînă la pămînturile fertile ale Mesopotamiei. Vastul teritoriu deșertic era cunoscut sub numele de Yamamah (sau Najd) și era dominat de tribul Beni Hanifa. Chiar dacă acesta putea părea un peisaj pustiu și ostil oricărui locuitor venit dintr-o zonă

1. *Dhu* poate fi tradus „senior", sau, mai precis, „omul". Pluralul este *dhawa*, așa cum *muluk* („regi") este pluralul pentru *malik*, iar *aqyal* („prinți") e pluralul lui *qayl*.

cu pămînt fertil, Yamamah părea bogat din punctul de vedere al beduinilor din Arabia Centrală. În Yamamah se găsea un şir de oaze mari, cu păduri şi livezi de palmieri, iar ploile de sezon permiteau într-un an bun obţinerea unor recolte mari de cereale, pentru că ele creşteau repede în pămîntul arid. Beni Hanifa erau bine organizaţi şi obişnuiţi să se guverneze singuri. Conducătorul lor, şeicul Hawdha ben Ali, colaborase cu Imperiul Persan şi sprijinise un om sfînt din regiune, Musaylama. După moartea bătrînului şeic în 630, Musaylama a fost recunoscut ca profet al tribului Beni Hanifa. În acest timp el a încercat să corespondeze cu profetul Mahomed, aflat în Medina şi a sugerat o divizare în două zone a Arabiei, una estică şi una vestică. Propunerile sale au fost respinse public, chiar dacă în practică nu a fost trimisă nici o forţă expediţionară în teritoriul Yamamah în ultimii doi ani de viaţă ai Profetului. Astfel, chiar dacă Beni Hanifa nu a fost acuzat de rebeliune (de vreme ce nu se supusese niciodată şi nu plătise niciodată tributul pentru milostenie), ei erau de fapt singurii adversari reali ai musulmanilor cînd venea vorba de controlul asupra Arabiei Centrale. Doar ei aveau o structură politică solidă şi încredere deplină în forţa lor, iar în Musaylama o sursă de autoritate religioasă şi politică putînd rivaliza cu Profetul Mahomed şi revelaţiile sale. Nu a rămas nimic din învăţăturile lui, deşi se pare că predica credinţa în Dumnezeul Unic, un ritual de rugăciune zilnic şi că ar fi primit prin revelaţie un corp de învăţături divine care se sincroniza cu multe dintre doctrinele lui Mani şi cu cele nestoriene. E posibil ca sura 6 : 93 din Coran să se refere la Musaylama : „Şi cine e nelegiuit decît cel ce născoceşte minciună asupra lui Dumnezeu sau cel ce zice : «Voi să trimit ceva asemenea cu ceea ce a trimis Dumnezeu» ?".

Cînd Usama şi armata musulmană s-au întors cu bine la Medina, Abu Bakr luase deja o decizie. Nenumăraţii săi duşmani aveau să fie păcăliţi, avea să-i convingă că îi atacă pe toate fronturile, cînd, în realitate, în spatele acestui nor de praf provocat de o aparentă activitate intensă, mica armată musulmană aflată sub comanda sa avea să se concentreze mai întîi ca să înfrîngă triburile din nord, pentru ca mai apoi, întărită de noii aliaţi, să avanseze şi să lupte împotriva adevăratului duşman, singurul care, de fapt, conta – Musaylama şi tribul Beni Hanifa. Aşa cum

spune tradiția: „Domnul nostru a întărit inima lui Abu Bakr, care i-a dat Dreptcredinciosului *porunca* să nu lase nici o clipă de răgaz apostaților, dîndu-le răspuns prin aceste trei cuvinte: Supunere, Exil sau Sabie".

Primul lovit avea să fie un mic subclan al tribului Ghatafan, atacat de o armată musulmană condusă personal de Abu Bakr, care i-a înfrînt la Dhu al-Kassa. Aici, Abu Bakr a arătat care este pedeapsa pentru cei ce se rătăcesc în neascultare, confiscîndu-le unele dintre terenurile de păşunat şi alipindu-le definitiv pe cele mai bune la pămînturile statului. Pe urmă, la întoarcerea sa la Medina, Abu Bakr a dat o avalanşă de porunci uimitoare, răsplătind fiecare comandant cu o flamură şi o binecuvîntare. Unsprezece misiuni, toate escortate de detaşamente ale cavaleriei tribale, au fost trimise spre toate punctele cardinale – şi putem fi siguri că toţi comandanţii lor au fost instruiţi în amănunt, li s-a spus la ce popas să se oprească mai întîi, cum să recruteze aliaţi şi cui să se arate ca fiind gata de război. Duceau cu ei un mesaj oficial de la calif: „Căiţi-vă şi supuneţi-vă şi veţi fi iertaţi şi primiţi înapoi în islam". Cei ce ar fi refuzat aveau să fie atacaţi, recoltele lor aveau să fie călcate de copitele cailor musulmanilor, bărbaţii lor tăiaţi în bucăţi, iar femeile şi copiii luaţi prizonieri. Aşa cum însuşi Profetul spusese, chemarea la rugăciunea de dimineaţă avea să fie folosită ca un test de credinţă. Musulmanii care plecau într-un raid nu trebuiau să renunţe la elementul-surpriză, ci să rămînă mereu înarmaţi, pîndind o tabără în zori. Dacă auzeau *Adhan*, chemarea la rugăciunea de dimineaţă, trebuiau să-i salute ca pe nişte fraţi; dacă nu auzeau chemarea, aveau să se repeadă asupra lor ca un duşman.

Unul dintre aceşti comandanţi aleşi de Abu Bakr a fost Ikrima ibn Abi Jahl. Unii dintre primii musulmani trebuie să fi tresărit la gîndul că fiul celui mai neîmpăcat duşman păgîn al Profetului Mahomed era acum un emisar-cheie al credinţei. Dar au considerat aceasta o decizie tactică, iar judecata lui Abu Bakr era fără cusur. Ikrima, un tînăr nobil provenit din clanurile quraişite conducătoare, a fost trimis într-o misiune la tribul Hawazin – în acest caz, oarecum pe cont propriu. Acesta nu numai că i-a măgulit pe cei din Hawazin, ci a adus în discuţie cu delicateţe şi problema plăţii taxei de milostenie, încercînd totodată să recruteze călăreţii Hawazin pentru următoarea etapă a misiunii sale – ţinta era

Oman, unde trebuia să sprijine aliaţii musulmani aflaţi sub asediu, fiii lui Iulanda. Printr-o operaţiune rapidă tribul Hawazin a fost convins să treacă de la neutralitate la participarea la război alături de musulmani. O misiune similară i-a fost încredinţată altui tînăr nobil quraişit dintr-o veche familie păgînă, Muhajir ibn Abi Umayya, care nu a avut o escortă militară care să-l însoţească. El a fost instruit să recruteze oameni din tribul Bajila (în regiunea de la sud de Mecca) şi să mai adune susţinători şi arme în oraşul Najran, pentru misiunea sa în Yemen.

Pe urmă, îndărătul acestui paravan de intensă activitate, care implicase atît de mulţi aliaţi tribali pe cît fusese posibil, Abu Bakr şi-a pregătit adevărata campanie. Majoritatea trupelor încercate în luptă ale musulmanilor, în special cele din Medina, fuseseră reţinute ca să fie folosite ca escortă pentru cele 11 misiuni. Acest nucleu a fost pus sub comanda celui mai eficient comandant militar, Khalid ibn al-Walid (în ciuda obiecţiilor de ordin moral pe care mulţi Însoţitori ai Profetului le-au ridicat – şi printre ei s-a numărat şi Omar). Sarcina sa declarată era aceea de a „uşura" viaţa oazei Khaybar, tulburată de raidurile sporadice ale tribului Ghatafan. Aceasta era pură dezinformare, căci adevărata misiune a lui Khalid era să lovească fulgerător confederaţia de triburi din nord care se consolida sub comanda unui respectat războinic din clanul Asad, Ibn Khuwaylid. Aşa cum se aştepta Abu Bakr, clanul Asad şi tribul Ghatafan erau centrul coaliţiei rebele şi, spre surpriza tuturor, reuşiseră să atragă de partea lor şi o parte a tribului Tai, ca şi alte facţiuni din triburile nordice.

Totuşi, cumva, înaintea bătăliei cruciale de la Buzakha, mulţi luptători din Tai dezertaseră şi se întorseseră la armata musulmană, oferind informaţii detaliate importante care i-au permis lui Khalid să cîştige bătălia rapid şi decisiv. Acea zi de luptă (pentru că se poate ca diplomaţia secretă a lui Abu Bakr şi aranjamentele cu cei din Tai să fi pregătit victoria) a fost unul dintre momentele de cotitură în războaiele din epoca *Ridda*. Ca să dea greutate rezistenţei lor, coaliţia de triburi nordice susţinea un profet propriu. Îi atribuiseră lui Tulayhah, un poetic prezicător, rolul de şef religios. Tulayhah trebuie totuşi considerat mai mult o marionetă folosită în scopuri politice şi un subterfugiu pentru colectarea unor danii pentru stăpînii lui – şeicii din neamul Asad – decît o autoritate religioasă. El va supravieţui bătăliei şi, după ce va fugi

cu soția sa în Siria, unde era în siguranță, va fi mai tîrziu în situația de a face el însuși jurămînt de credință față de islam. După mai mulți ani a fost chestionat de Omar, care voia să afle dacă mai avea vreunul dintre darurile de ghicitor. Tulayhah a răspuns: „Era doar ca o adiere, două, venite parcă de la niște foale". Un răspuns modest, dar ciudat care sugerează că în mod sincer el simțea că fusese atins de ceva de esență divină. Khalid a stat în regiunea deșertului nordic încă o lună după victoria de la Buzakha, pentru că un nucleu dur al rezistenței Ghatafane a rămas sub conducerea unei femei, Umm Siml, care și-a condus războinicii călare pe cămila sfîntă a mamei sale. Odată ce ea și vestita ei cămilă au fost ucise, Khalid a putut să plece spre est.

Între timp, Abu Bakr îmbina clemența maximă cu cealaltă linie a politicii sale, și anume cea dură. Uyaynah, unul dintre șeicii captivi trimiși înapoi în Medina de Khalid la sfîrșitul campaniei, era batjocorit de toți copiii din oază în timp ce era dus în lanțuri înaintea lui Abu Bakr, acuzat că e un trădător cu două fețe. Dar, odată ce i-a spus califului: „Nu sînt un apostat pentru că nu am fost un credincios... pînă acum!", Abu Bakr l-a iertat de îndată și i-a scos lanțurile. Chiar și „apostații" adevărați, cum erau vechii regi din dinastia Kinda (foștii conducători din Arabia Sudică și Centrală ce refuzau nu doar taxa de milostenie, ci și supunerea față de islam), au fost bine primiți înapoi în vechiul grup musulman, odată ce au făcut din nou jurămîntul de credință. Abu Bakr avea să-l invite pe șeicul conducător din neamul Kinda să locuiască la Medina, unde i-a fost dată de soție sora lui Abu Bakr și, cu abilitate, a fost cooptat în structurile de putere ale musulmanilor.

Tactici similare au permis principalei armate musulmane din deșertul nordic să-i facă pe mulți dintre foștii adversari să devină noi aliați în marea încercare care avea să urmeze. Abu Bakr și mesagerii săi se ocupaseră și de regiunea Yamamah, testîndu-i pe rivalii locali ai tribului Beni Hanifa, cum erau Beni Tamim, ca potențiali aliați. Membrii clanului Beni Tamim care locuiau pe coastă erau în majoritate creștini și se aflau sub conducerea spirituală a lui Sajah, care, deși izvoarele o etichetează drept profetesă, e foarte posibil să fi fost doar o poetă creștină charismatică mistică. Trimișii musulmani nu prea au avut succes în găsirea unor aliați printre membrii clanului din Beni Tamim, dar

majoritatea s-au decis s-o urmeze pe Sajah, care formase o alianţă cu scop defensiv cu Musaylama. Se spune că împreună ar fi putut ridica o amată de 40 000 de oameni, deşi este posibil ca numărul să se refere de fapt la membrii triburilor, mai degrabă decît la cei ce puteau fi chemaţi la arme.

Această armată avea să se dovedească a fi adversarul cel mai puternic în războaiele din epoca *Ridda*. Ei luptau strîns uniţi, hotărîţi şă-şi apere independenţa, pămînturile, profetul şi mai ales femeile. Două expediţii musulmane mai mici fuseseră deja respinse, iar ei căpătaseră în felul acesta încredere în victorie. Cele două armate aveau să se ciocnească pe 12 mai pe cîmpia nisipoasă de la Aqraba. Strigînd: „Luptaţi pentru cei pe care îi iubiţi!", cei din tribul Beni Hanifa s-au năpustit asupra taberei musulmanilor la ivirea zorilor şi, printr-un atac de un curaj disperat, i-au împrăştiat. Pînă şi cortul lui Khalid a avut frînghiile tăiate, deşi ceva mai tîrziu, în aceeaşi dimineaţă, el a reuşit să-şi regrupeze trupele şi să contraatace. Armata musulmană era dispusă în trei corpuri, soldaţii din Medina aflîndu-se în centru, flancaţi de aliaţii lor beduini. Contraatacul musulman a fost întrerupt brusc de o furtună de nisip ce venea dinspre sud, după care bătălia s-a transformat într-o crîncenă luptă corp la corp – o luptă purtată pînă la capăt, între două viziuni spirituale. În cele din urmă, luptătorii Beni Hanifa au fost siliţi să se retragă şi să se pună la adăpostul zidurilor ce înconjurau livezile de palmieri. În această etapă a bătăliei, în aceeaşi zi, cavaleria musulmană a blocat toate căile de retragere şi astfel livezile de palmieri s-au transformat din refugiu în capcană. Aici luptătorii Beni Hanifa aveau să fie măcelăriţi, chiar dacă şi forţele musulmane au suferit importante pierderi de vieţi omeneşti în timp ce se încercau să intre în livezile dese de palmieri.

Numărul victimelor la sfîrşitul acelei zile depăşea cu mult tot ce se mai văzuse pînă atunci într-un război dintre triburi în Arabia. Şapte sute de musulmani au murit la Aqraba (dintre care 39 erau Însoţitori ai Profetului) plus încă 1 200 de „musulmani proaspăt convertiţi" dintre aliaţii beduini. Cînd s-a constatat că tribul Beni Hanifa pierduse şi mai mulţi oameni, bătălia de la Aqraba a devenit cunoscută sub numele de „ziua din grădina morţii". Cu atît de mulţi credincioşi proaspăt convertiţi ucişi în acea zi, comunitatea musulmană a decis ca niciodată să nu mai rişte ca

memoria colectivă asociată cu Coranul și cu tradițiile să mai fie pusă în pericol în felul acesta. Pentru că aceștia erau anii în care Coranul nu fusese încă scris, cînd el exista doar ca tradiție orală. A durat mult pînă cînd au fost indentificate toate cadavrele risipite printre frunzele de palmier rupte din grădina morții. În cele din urmă, a fost găsit și trupul lui Musaylama – tradiția spune că ar fi fost ucis de Wahși, același țintaș abisinian care aruncase sulița și îl ucisese pe Hamza, unchiul Profetului, cu ani în urmă, la Uhud. Mult mai tîrziu, ca bătrîn veteran (care își păstrase o înclinație neislamică pentru berea de mei produsă în Etiopia sa natală), lui Wahși îi plăcea să le arate vizitatorilor sulița sa purtată în războaie, spunînd: „Cu asta i-am omorît pe cel mai bun și pe cel mai rău dintre oameni: Hamza și Musaylama". Cît despre Omar, acesta era cumplit de supărat pentru că fratele său Zayd căzuse și el în acea zi, chiar dacă fiul său Abdallah supraviețuise. Avem aici un exemplu extrem de asprime părintească, un tată adresîndu-i-se fiului său care se întorsese victorios la Medina: „De ce te-ai întors acasă cînd unchiul tău Zayd este printre cei căzuți? De ce nu ai murit apărîndu-l? Să pleci dinaintea ochilor mei!". La care Abdallah a răspuns: „Tată, el a a cerut să fie martir și Dumnezeu i-a împlinit voia. Am vrut și eu același lucru, dar voia mea nu s-a împlinit".

Se spune că după bătălie Khalid și-a celebrat victoria căsătorindu-se cu fiica virgină a unei căpetenii din Beni Hanifa care era captivă, petrecîndu-și noaptea nunții chiar pe pămîntul încă ud de sîngele a mii de luptători. Khalid a păstrat armata în Yamamah ca să încheie cucerirea acestei noi provincii a Arabiei musulmane, chiar dacă, datorită numărului imens de victime, ambele părți erau dispuse acum să cadă la o înțelegere. Erau acum suficiente trupe sub comanda lui Khalid ca să trimită coloane întregi care să-i ajute pe musulmanii aflați în dificultate în Golful Persic și în munții Omanului. Pe urmă, a condus armata spre nord, către granița cu Irakul, mărșăluind prin cîmpiile roditoare și prin mlaștinile Mesopotamiei de Sud.

Khalid a primit și un sprijin semnificativ de la Beni Bekr, confederație tribală care domina de multă vreme această regiune. Chiar de cînd ultimul rege lahmid fusese detronat de împăratul Persiei în 605, Beni Bekr se găsise tot timpul în stadiul de revoltă incipientă. Loialitatea lor față de vechea dinastie arabă fusese

dovedită pentru că, atunci cînd li s-a încredinţat paza haremului şi a tezaurului ultimului lahmid, s-au luptat cu străşnicie cu perşii care vroiau să le confişte. Acea zi de luptă de la Dhu Qar din 606 avea o însemnătate aproape legendară în toată Arabia pentru că era prima dată cînd un trib arab cîştigase o bătălie împotriva armatei regulate a perşilor. Într-adevăr, ibn Harith, căpetenia care îi convinsese pe cei din tribul său să se alieze cu armata musulmană a lui Khalid, îşi cîştigase faima încă de tînăr în „ziua de la Dhu Qar".

Împreună, Khalid şi ibn Harith călăreau acum de-a lungul graniţelor, măturînd din calea lor neînsemnatele trupe ale miliţiilor persane la Kahdima (aproape de locul în care se află azi oraşul Al-Kuwait), dar permiţînd oraşului-port Ubulla (situat aproape de locul unde azi se află Basra) să-şi cumpere liniştea cu 50 000 de dirhami din banii meniţi pentru asigurarea protecţiei. Un scurt raid peste Eufrat, în zona agricolă foarte bogată a provinciei Sawad, a fost întrerupt atunci cînd Khalid a primit informaţii că armata perşilor se apropia de ei. În bătălia de la Ullais, purtată la marginea deşertului, campania şi-a atins sîngerosul punct culminant atunci cînd triburile arabe de beduini care mai erau loiale Imperiului Persan s-au luptat cu forţele lui Khalid pînă la capăt. Era acel tip de armată – formată din luptători arabi veniţi din deşert, susţinuţi din resursele financiare ale Imperiului şi incluzînd ofiţeri persani cu experienţă – de care musulmanii se temeau cel mai mult. Aceasta ar putea fi una dintre explicaţiile pentru felul nemilos în care acţiona Khalid. După bătălia grea purtată de cavaleria sa, toţi prizonierii şi răniţii de război au fost executaţi în mod metodic într-un masacru care a durat trei zile şi care e cunoscut sub numele de „Rîul de sînge". Tratamentul acesta era într-un contrast evident cu termenii acceptabili oferiţi cetăţenilor din cetatea Hira (vechea capitală lahmidă), de la care Khalid a acceptat plata anuală a unui tribut în schimbul căruia le erau garantate practicarea credinţei creştine şi comerţul liber.

În Bahrain, căpetenia locală (al-Mundhir), care trecuse la islam în timpul vieţii Profetului, fusese răsturnată de la putere atunci cînd vestea morţii lui Mahomed ajunsese acolo. În această perioadă Bahrainul nu cuprindea doar statul-insulă, ci şi întreaga zonă cu o populaţie vorbitoare de arabă, coasta *bahr-ain* „cele

două mări"[1] – adică Golful Persic. După victoria sîngeroasă a lui Khalid din „ziua din grădina morții", sosirea trupelor musulmane victorioase a înclinat în mod decisiv balanța în conflictul dintre triburile Beni Bekr și Beni Abd al-Qays, care se luptau pentru controlul regiunii. Musulmanii triumfători au urmărit tribul învins pînă în insula de refugiu Darin, unde i-au ucis pe toți bărbații, au luat o pradă uriașă și o mulțime de prizonieri. Marele succes al acestei expediții a stimulat triburile locale care, fără să aibă o conducere oficială „islamică" au început să preseze puternic granițele vechiului Imperiu Persan.

Cînd vestea morții Profetului a ajuns în Oman, conducătorii care sprijineau islamul în regiune, cei doi fii ai lui Iulanda, au fost răsturnați de numeroșii lor dușmani și au trebuit să se refugieze la triburile din munții Hajar. Două forțe expediționare musulmane de mici dimensiuni au încercat să-i ajute, chiar dacă numai după „ziua din grădina morții" au fost disponibile suficiente trupe în zonă pentru a înfrînge rezistența tribală. Pe urmă, după ce au traversat munții Hajar trupele musulmane au cules roade materiale consistente prădînd porturile de-a lungul coastei Oman, zonă care înflorise economic datorită comerțului cu India. Atît de puternice erau legăturile culturale cu Orientul în acest îndepărtat colț al Arabiei, încît coloana de soldați musulmani aflată sub conducerea lui Ikrimah a capturat 2 000 de cămile cu două cocoașe și cu părul mai lung, din Asia Centrală, înainte de a-și continua marșul de-a lungul coastei arabe, spre Yemen.

În Yemen situația devenise încă și mai complicată. Chiar înainte ca Profetul să se îmbolnăvească, bătrînul guvernator persan din San'a (care devenise musulman) murise și el. Fiul său Shahr a încercat să preia funcția tatălui lui, dar a fost înfrînt de un războinic local, al-Aswad, care a ajuns să cîștige titlul de Dhul Qina, Omul Vălului, datorită faptului că a sprijinit cu toată energia sa practicile magice și divinația ocultă, pe care le încuraja ca să facă opoziție fățișă islamului. Sprijinul pentru acest misterios Dhul Qina a crescut rapid în toată regiunea cînd vestea morții Profetului a ajuns în Yemen. Dhul Qina a fost, de asemenea,

1. *Bahrain* înseamnă „cele două mări" în arabă, nu pentru că ar despărți Golful Persic în ape interioare și ape exterioare, ci pentru că izvoarele submarine sînt dovada că există și apă sărată, și apă dulce în zonă.

capabil să se pună în fruntea criticilor locali ai vechiului regim propersan. Odată ce Abu Bakr şi-a demonstrat tăria de caracter în calitate de calif şi Khalid a început să repurteze victorii militare, Dhul Qina s-a transformat într-o povară mai degrabă decît o valoare pentru Yemen. El a fost în cele din urmă asasinat şi musulmanii din Yemen au reuşit să-l învingă şi pe succesorul lui cu puţin timp înainte de intrarea în ţară a coloanelor militare ale musulmanilor din Arabia Centrală.

Suprimarea aşa-numitei rebeliuni din epoca *Ridda*, a fost un triumf total. Diplomaţia lui Abu Bakr şi tacticile de război ale lui Khalid au fost fără cusur, reuşind să recucerească Arabia tribală în mai puţin de doi ani. În acest timp, Abu Bakr a dublat dimensiunile statului musulman. Yamamah, jumătatea estică a Arabiei, care nu se supusese niciodată Profetului Mahomed, era acum o parte a statului islamic. După ce Abu Bakr le-a pus unor prizonieri din clanul Beni Hanifa întrebări despre învăţătura profetului Musaylama, le-a spus cu blîndeţe: „Ce fel de vorbe sînt aceastea? Nu există în ele nici sensul răului şi nici al binelui, ci o stranie prostie care v-a fermecat". Cu vorbele acestea, i-a iertat şi i-a trimis înapoi la casele lor.

Califul nu s-a culcat însă pe laurii victoriei. Înainte de a se încheia ultima operaţiune împotriva apostaţilor, începuse deja pregătirile pentru faza următoare a noi Arabii islamice. Era conştient de faptul că triumful total al islamului în Arabia va presa într-un mod insuportabil asupra dinamicii sociale a triburilor. Raidurile, duşmăniile dintre triburi, răzbunările şi furtul reciproc al turmelor erau practic în sîngele oricărui beduin arab. Era acea strălucire a emoţiei intense, sentimentul veşnic prezent că trebuie să fii tot timpul cu ochii în patru, ce contracara senzaţia de blîndă monotonie a vieţii celor ce-şi purtau turmele prin deşert. Era nevoie de timp – de foarte mult timp – pentru ca „pacea" care reprezenta mesajul central a islamului, să intre în sufletul acestor beduini ce trebuiau să înţeleagă că de-acum era un păcat să te războieşti cu vecinii tăi de religie musulmană. Era nevoie de un duşman extern, de un loc în care energia năvalnică a beduinilor să se verse în apărarea unei cauze mai bune. Din fericire, un astfel de duşman exista deja. Membrii triburilor puteau cîştiga faimă şi onoare, eventual chiar şi ceva pradă de război, atacînd stăpînirea Imperiului Bizantin peste arabii sirieni, în aşa fel încît să le acorde fraţilor vorbitori

de arabă şansa de a îmbrăţişa cu toţii islamul. Au fost trimişi din nou soli de la Medina cu scrisori de la califul Abu Bakr, care, ca să citäm cuvintele cronicarului Baladhuri „le-a scris oamenilor din Mecca, Ta'if, Yemen şi tuturor arabilor din Najd [Yamamaḥ] şi Hijaz, chemîndu-i la un «război sfînt» şi făcînd să crească în ei dorinţa de a-l purta şi de a obţine prada de război ce putea fi luată de la greci [Imperiul Bizantin]".

Era vremea ca destinul să se împlinească. Armatele Imperiului Bizantin păzeau Ţara Sfîntă în timp ce întreaga suflare a Arabiei musulmane era chemată la luptă. Cucerirea începuse.

6

Invadarea Țării Sfinte și moartea primului calif

Scrisorile califului, bucățele de pergament albit, purtînd caligrafia neagră, hieratică, sculptată parcă în piatră a scrierii arabe timpurii, erau trimise în toate colțurile Arabiei. Îndoite în așa fel încît să formeze și propriul plic, ele purtau și sigiliul Profetului, imprimat cu un inel ce avea o cornalină mică pe care stătea scris: „Dumnezeu, cel mai mare dintre puternicii lumii". Inelul era una dintre puținele bunuri materiale care au rămas de la Mahomed pe pămînt. După încheierea cu succes a războaielor din epoca *Ridda*, heralzii din Medina erau tratați cu un respect înnoit și cu o atenție sporită. În orașele, cetățile și piețele săptămînale din sudul Arabiei, scrisoarea lui Abu Bakr le era înmînată guvernatorilor musulmani, adică unor oameni importanți ca bătrînul Abu Sufyan (care odată fusese cel mai important lider militar din Mecca păgînă), care acum era unul dintre delegații oficiali ai califului în provincia Yemen. După ce era sărutat cu mult respect, sigiliul scrisorii era rupt în public, iar scrisoarea era citită după rugăciuni, astfel încît să fie auzită de întreaga populație musulmană de sex masculin.

În deșert, veștile călătoreau destul de repede. Vestitorii erau salutați de un păstor din depărtare și apoi imediat conduși spre pășunile care îi aparțineau șefului de trib. Aici erau bine primiți în cortul mare, negru, al șefului de clan și așezați la loc de cinste, de-a dreapta gazdei lor. După ce acceptau obișnuitul bol făcut din tărtăcuțe plin ochi cu lapte proaspăt, era pregătită repede o masă tăindu-se un vițel, în timp ce erau trimiși în grabă soli călare să îi cheme pe ceilalți șefi de clanuri aliați, astfel încît să afle cu toții veștile. Acestea erau ascultate cu mare atenție, pentru că în deșert

ciculau cu mare repeziciune zvonurile despre victoria sîngeroasă a musulmanilor împotriva clanului Beni Hanifa din „ziua din grădina morții" ca și cele despre jefuirea orașelor situate de-a lungul coastei Golfului Persic și Omanului – de către ostașii din armata lui Khalid, care aduna și acum prăzi bogate cînd făcea incursiuni în zona deșertică de la granițele Imperiului Persan. Invitația lui Abu Bakr de a se alătura luptei armate „pentru binele sufletului", pentru faimă și posibilitatea de a aduce pradă de război acasă a produs rezultate rapide.

Tinerii războinici din Arabia s-au strîns sub steagul său, deși ceea ce știau ei despre învățăturile lui Mahomed nu trecea probabil dincolo de repetarea rugăciunilor zilnice. Acești luptători ce doreau să lupte sub flamura islamului trebuia să călătorească mai întîi pînă în oaza Medinei. Ei soseau într-un flux constant, călătorind pe vechile rute comerciale. În Medina erau întîmpinați și dirijați spre zona în care caravanele își așezau în mod obișnuit corturile, unde se aflau uedurile ce înconjurau munții Uhud. Celor ce nu aveau echipamentul necesar le era oferit cu generozitate din vistieria statului, aflată sub controlul califului, ce de curînd primise a cincea parte care i se cuvenea din toată prada adunată în timpul războaielor contra apostaziei și pe care de îndată a început s-o împartă celor săraci și prost echipați. Vistieria, la acea vreme, nu era nimic mai mult decît o veche colibă cu o singură ușă în care înainte se depozitau curmalele. Abu Bakr avea să intre acum în cel din urmă an al vieții sale, dar nici măcar o fărîmă din bogăția care se adunase în Medina nu i-a afectat modul de viață. Continua să poarte cu mîndrie tunica simplă de bumbac și o pelerină de lînă, care fuseseră întotdeauna hainele sale obișnuite. A continuat să respecte obiceiul Profetului de a considera ca fiind prima sa datorie să întrebe de bunăstarea comunității după rugăciunile de dimineață. De asemenea, patrula seara pe străzile din oază, verificînd personal ca nu care cumva să existe vreo văduvă săracă sau orfani de care nu avea nimeni grijă, care să nu aibă o masă și un acoperiș deasupra capului.

Cînd Abu Bakr a fugit cu Profetul în 622, a trebuit să-și lase ambele soții la Mecca. Cea dintîi soție, Kutayla, și fiii ei au rămas păgîni și au locuit în Mecca, iar cea de-a doua soție a sa, provenită dintre beduini, Umm Ruman (mama Aișei) a venit ceva mai tîrziu după el. Odată stabilit în Medina, avea să-și mai ia două soții.

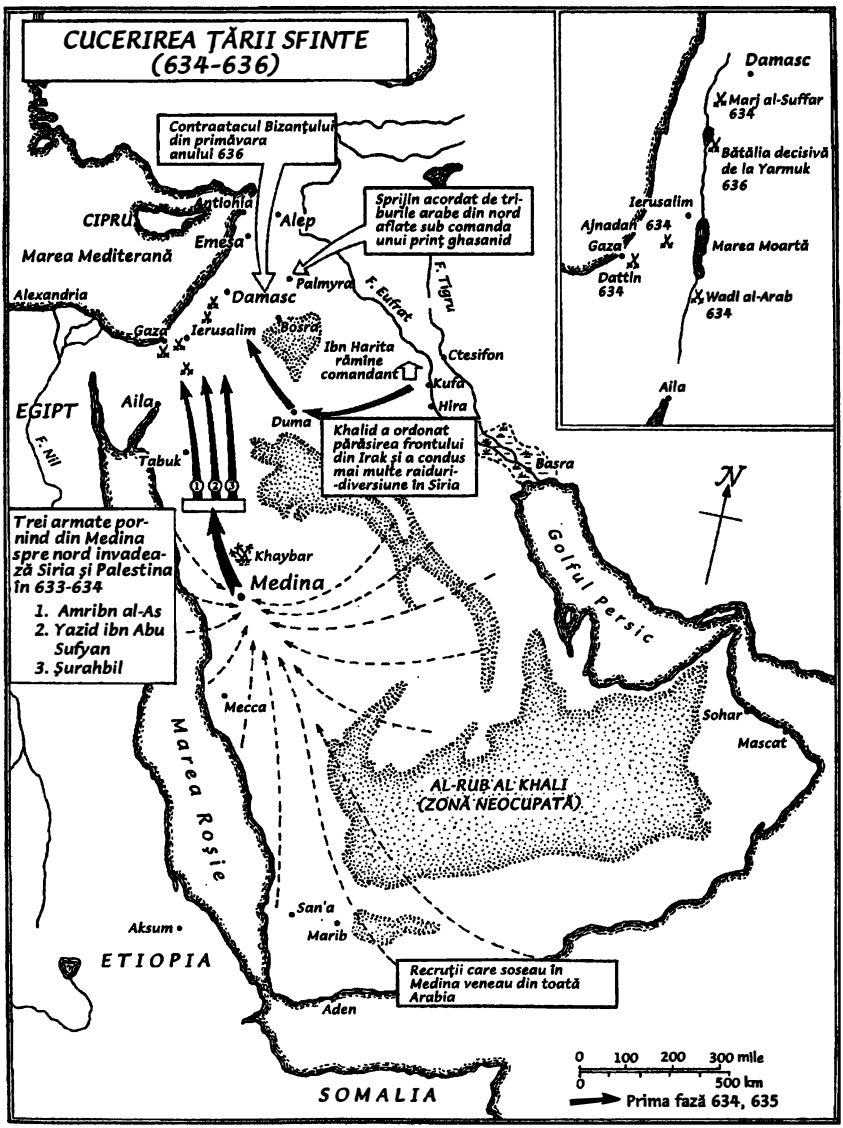
CUCERIREA ŢĂRII SFINTE
(634-636)
Contraatacul Bizanţului din primăvara anului 636
Sprijin acordat de triburile arabe din nord aflate sub comanda unui prinţ ghasanid
Antiohia
Alep
CIPRU
Emesa
Marea Mediterană
Palmyra
Damasc
Alexandria
Gaza
Ierusalim
Bosra
Ibn Harita rămîne comandant
F. Tigru
F. Eufrat
Ctesifon
Kufa
Hira
EGIPT
Aila
Duma
Khalid a ordonat părăsirea frontului din Irak şi a condus mai multe raiduri-diversiune în Siria
F. NIL
Tabuk
Basra
Trei armate pornind din Medina spre nord invadează Siria şi Palestina în 633-634
1. Amribn al-As
2. Yazid ibn Abu Sufyan
3. Şurahbil
Khaybar
Medina
Golful Persic
Mecca
Marea Roşie
Sohar
Mascat
AL-RUB AL KHALI
(ZONĂ NEOCUPATĂ)
San'a
Marib
Aksum
ETIOPIA
Recruţii care soseau în Medina veneau din toată Arabia
Aden
SOMALIA
0 100 200 300 mile
0 500 km
Prima fază 634, 635
Damasc
Marj al-Suffar 634
Bătălia decisivă de la Yarmuk 636
Ierusalim
Ajnadain 634
Gaza
Marea Moartă
Dattin 634
Wadi al-Arab 634
Aila

Asma bint Umays venea dintre beduinii ce locuiau în deșert, din tribul Beni Khatham. Habiba era o adevărată fiică a Medinei și urma tradiția oazei centrată pe rolul femeii. Era cunoscută doar prin descendența ei pe linie feminină, fiind fiica lui Kharidja din clanul al-Harith ibn Khazradj. Și din aceste două căsătorii tîrzii, Abu Bakr a avut copii: Asma a adus pe lume un băiat, Mahomed ibn Abn Bakr (de care vom auzi încă multe), iar Habiba o fată, Umm Kulthum.

E limpede că trupul bătrîn al lui Abu Bakr era încă plin de viață. Abu Bakr era, de asemenea, decis să conducă el însuși pelerinajul la Mecca – pe care îl ratase în anul precedent din pricina faptului că supraveghease zilnic operațiunile războaielor din epoca apostaziei.

Se spunea că nimic nu scăpa atenției sale, așa că, atunci cînd numărul voluntarilor tineri a ajuns la 3 000, a format cu ei o divizie, le-a dat un comandant și i-a trimis la luptă cu binecuvîntarea sa. Astfel, Abu Bakr s-a asigurat că rezervele de apă și terenurile de pășunat ale oazei nu vor fi epuizate, că tinerii beduini nu se vor plictisi din pricina lipsei de activitate și că vechile cicatrici ale vendetelor tribale nu aveau să se redeschidă. Cum sosirea beduinilor nu putea fi niciodată prevăzută cu exactitate, fiecare dintre aceste trupe conținea o părticică semnificativă din fiecare trib, ceea ce sublinia încă o dată natura unificatoare a islamului dincolo de loialitățile, altminteri puternice, locale și tribale. O poveste care a supraviețuit, transmisă de la tribul Beni Fazarah, amintește de sosirea lui Abu Bakr în tabăra lor de la Jarf. Tinerii s-au ridicat în picioare în cinstea lui și au strigat: „O, calif al Profetului, am adus armăsari și iepe sănătoase și sîntem buni călăreți. Te rugăm să ne dai un stindard mare!".

Abu Bakr i-a instruit pe toți recruții din această armată, învățîndu-i cum să se comporte dacă vor să fie considerați soldați musulmani. „Nu trădați. Nu purtați pică, nu înșelați, nu mutilați, nu ucideți copii, nu-i ucideți pe cei bătrîni, nu ucideți femei. Nu distrugeți stupi și nu-i ardeți, nu tăiați copaci ce rodesc, nu tăiați oile, vitele sau cămilele mai mult decît aveți nevoie pentru hrană. Veți da peste oameni care își petrec viața în mînăstiri, lăsați-i să facă lucrul căruia și-au închinat viața... Și acum, înainte în Numele lui Dumnezeu".

Primele trei armate au fost puse sub comanda unor tineri lideri arabi charismatici: nobilul Yazid ibn Abu Sufyan (fiul unui

bătrîn lider militar din Mecca), Amr ibn al-As şi Şurahbil ibn Hasana ale căror calităţi fuseseră deja dovedite în luptă. Amr şi-a condus armata pe ruta dinspre vest, de-a lungul coastei Mării Roşii, direct spre Gaza şi în sudul Palestinei. Yazid a mers pe drumul central ce trecea pe lîngă Tabuk şi ajungea la ţărmul estic al Mării Moarte. Armata condusă de Şurahbil a mers mai spre nord, spre Bostra şi munţii vulcanici cu coame negre şi retezate pe care îi cunoaştem acum sub numele de Jebel Druze. Multiplicare rutelor era destinată, pare-se, să încurce orice încercare a amatei bizantine de a-şi concentra forţele. Cele trei armate musulmane mai fuseseră instruite să traverseze deşertul cu viteză egală – în aşa fel încît Abu Bakr să poată completa fiecare armată cu noii recruţi ce soseau în Medina. Probabil că acesta a fost momentul în care Omar l-a făcut pe Abu Bakr să înţeleagă că, deşi alegerea comandanţilor fusese, din punct de vedere tactic, foarte bună, ei erau totuşi „musulmani noi" la care ambiţia şi dorinţa de a-şi face o carieră prevalau în raport cu pietatea. Ca să compenseze lucrul acesta, unul dintre Însoţitorii Profetului, a cărui credinţă nu putea fi pusă la îndoială, Ab Ubaydah, a fost trimis în zona de război cu întăriri. Era unul dintre musulmanii vechi şi din această cauză sfaturile sale aveau să fie primite cu mult respect, chiar dacă Abu Bakr nu a mers pînă la a-i încredinţa în mod oficial comanda supremă.

Pe urmă, Abu Bakr a pus în mişcare ultimul dintre instrumentele militare pe care le alesese. Un mesager de încredere a fost trimis în grabă spre est cu un alt pergament plin de ordine, sigilat. Khalid a primit ordin să oprească atacurile lui încununate de succes de la frontiera irakiană şi să traverseze deşertul ca să participe la asaltul general asupra Siriei bizantine. Khalid s-a mişcat cu viteza lui obişnuită şi cu hotărîre în fruntea unei armate ce e estimată a fi numărat între 900 şi 10 000 de bărbaţi. Aliatul său tribal din interiorul graniţelor Irakului, ibn Harith, a fost lăsat la comanda războinicilor săi din tribul Beni Bekr. Khalid şi-a condus forţele sale extrem de mobile prin deşertului sirian, călătorind prin partea nordică a Arabiei, care, prin tradiţie, rămăsese loială Imperiului Bizantin (şi care, în mare măsură, rămăsese neatinsă atît de diplomaţia Profetului, cît şi de cea a lui Abu Bakr). Khalid a devastat totul în cale. Mînăstirea creştină fortificată de la Ain al Tamar, „izvorul curmalului" (o comunitate nestoriană aflată la marginea deşertului, aproape de Eufrat) nu s-a predat

și a fost jefuită, iar cei 40 de tineri învățăcei călugări au fost luați ca sclavi. Unul dintre acești captivi tineri, Nusayr, avea să se convertească la islam și va ajunge să lucreze ca funcționar în Medina. Fiul său, Musa, avea să-și cîștige ceva mai tîrziu o nemuritoare aură de cuceritor al Spaniei și al Marocului – el este marele Musa ibn Nusayr. Alți prizonieri nu au fost la fel de norocoși: Khalid, în timp ce înainta prin Duma și Palmyra, apropiindu-se de frontiera Siriei, le-a măcelărit pe căpeteniile arabe probizantine, iar pe una a răstignit-o. Khalid, ca măsură de precauție, luase de trei ori mai multe cămile decît ar fi avut nevoie în mod obișnuit, pentru a fi tăiate, iar cocoașele lor pline cu apă folosite pentru adăparea cailor – aceștia nu erau călăriți, ca să fie odihniți în timpul luptei. Într-o anumită etapă a acestei călătorii, călăuza sa, un om din tribul Tai, a orbit din pricina soarelui și nu i-a putut duce la un izvor de apă ascuns. Din fericire, călăuza oarbă și-a amintit în cele din urmă că știa din auzite de existența unui mare *awsaj*, un merișor spinos, în apropierea acestui izvor. Imediat ce copăcelul a fost zărit, soldații trimiși să cerceteze zona au săpat cu frenezie mai bine de o oră pînă să găsească prima urmă de sol umed care semnala existența apei.

La 24 de kilometri depărtare de orașul Damasc, Khalid a întâlnit un adversar pe măsura lui: o forță armată a arabilor din deșert condusă de un prinț Ghassanid. După o încăierare a cavaleriei la Marjal-Rahit, care e posibil să fi fost o încercare deliberată a musulmanilor de a-i induce în eroare pe bizantini în ceea ce privește direcția de atac, Khalid a încheiat ostilitățile și s-a deplasat spre sud ca să se alăture celorlate armate arabe. Abu Bakr prevăzuse rivalitățile posibile ce aveau să fie iscate de aceste manevre și îi informase pe ceilalți conducători de decizia sa, trimițîndu-i lui Amr următoarele instrucțiuni: „I-am dat poruncă lui Khalid al-Walid să vi se alăture imediat. Cînd va fi alături de voi, acordă-i respectul cuvenit. Nu-l așeza sub comanda ta, nu încerca să rezolvi problemele ce se ivesc fără să-l consulți și nu te împotrivi deciziilor lui".

Atenția armatei bizantine principale a fost în cele din urmă îndreptată către Siria după ce Khalid traversase deșertul și se luptase lîngă Damasc. Prin urmare, cele trei armate trimise din Medina puteau înainta direct spre Palestina bizantină. Prima încleștare avea să aibă loc la Wadi al-Arabah, chiar la sud de

Marea Moartă, unde Yazid a condus atacul asupra unor trupe la comanda cărora se afla Sergios, patricianul bizantin din Palestina, ai cărui soldaţi au fost siliţi să se retragă spre coastă. La Dattin[1], la doar 20 de kilometri de oraşul de coastă Gaza, armata lui Amr a prins într-o a doua încleştare trupele ce se retrăgeau. Sergios, care aici a luptat îmbrăcat în minunata uniformă albă de ceremonie purtată de *Candidatos*, adică de fiecare membru onorific al corpului de gardă al împăratului, era detestat de arabi, care îl ştiau de multă vreme. La începutul carierei sale, închisese toate pieţele din Damasc pentru neguţătorii arabi ca să-i stoarcă de 20 de livre de aur. După încheierea bătăliei, corpul său a fost identificat şi cusut într-un stomac de cămilă, ca ultimă mărturie a lăcomiei lui.

Superioritatea armatelor arabe avea să fie confirmată în iulie în a treia bătălie purtată în Palestina, la Ajnadayn. Sfîntul Ierusalim era acum izolat de porturi cum ar fi Cezareea şi Gaza, ameninţate de armatele arabe ce-şi făcuseră tabăra la porţile lor. Bostra, odată capitala administrativă a Siriei interioare, era acum izolată şi obligată să ceară pace. Aceste prime succese ale arabilor vor fi consolidate atunci cînd armata bizantină din Siria va fi înfrîntă pe cîmpia de la Marj al-Suffar (Scitopolis) la doar 32 de kilometri de zidurile Damascului. Victoria i-a aparţinut lui Khalid, căruia i se încredinţase comanda de către ceilalţi generali, ca o recunoaştere a strălucitelor sale calităţi de tactician şi a faptului că miza era extrem de mare.

La Medina, Abu Bakr avea suficientă încredere în comandanţii pe care îi numise pentru ca el să-şi îndeplinească între timp cea mai arzătoare dorinţă, aceea de a conduce pelerinajul la Mecca. La capătul unei săptămîni întregi de ritualuri îndeplinite în umbra Kaabei, în marea curte deschisă ce reprezintă centrul geografic al islamului, le-a cerut tuturor credincioşilor care au vreo nemulţumire să vină înaintea lui ca să le facă dreptate – dar nu s-a găsit nici unul.

Cînd bătrînul calif s-a întors la Mecca după o călătorie călare de zece zile în care traversase deşertul, a primit soli ce i-au adus vestea celor trei victorii obţinute în Palestina: mai întîi la Wadi al-Arabah, apoi la Dattin şi la Ajnadayn. Chiar şi de la

1. Numele mai poate fi scris şi Dathin şi este probabil acelaşi loc cu biblicul Dothan.

frontiera ce fusese mai înainte slăbită, cea cu Irakul, veneau vești bune, pentru că tribul Beni Bakr, sub conducerea lui ibn Harith, respinsese o încercare a perșilor de a recuceri Hira. Totuși, ibn Harith a primit și vești neliniștitoare. Începînd cu 628, cînd monarhul sasanid Chosroes Anușirwan (vechiul oponent al lui Heraclie) a fost asasinat de unul dintre fiii săi, Imperiul Persan a intrat într-o degringoladă dinastică. Masacrul care a urmat, în care au pierit 18 prinți din familia regală, răpuși de acela care le era doar pe jumătate frate, Șirnya (Siroes pentru istoricii greci ai Bizanțului), nu a deschis drumul către o succesiune normală la tronul Persiei; în schimb s-a dezlănțuit haosul atunci cînd diverși conducători regionali au încercat să impună fiecare alt pretendent la tronul regelui regilor, fie din dinastia sasanidă, fie dintre rudele mai îndepărtată ale sasanizilor. În vara lui 634, tînărul prinț Yazdegird a reușit în cele din urmă să reunifice imperiul și intenționa acum să-și concentreze toate forțele ca să respingă atacurile arabilor musulmani. Ca să fie sigur că primul calif a înțeles pe deplin gravitatea amenințării, ibn Harith a decis să fie propriul mesager și a plecat călare pînă la Medina ca să vorbească direct cu Abu Bakr și să-l convingă că are nevoie de întăriri. Cînd a ajuns, l-a găsit pe calif bolnav la pat.

În acea vară a victoriilor, Abu Bakr, în vîrstă de 63 de ani, fusese cuprins de febră – la fel ca Profetul. Această febră era o boală caracteristică a ținuturilor bine alimentate cu apă ale oazei Medina, iar cei din Mecca (crescuți într-o climă mult mai uscată), erau foarte sensibili la ea. Febra îl lovise atît de puternic pe Abu Bakr, încît acesta a decis să nu lase nimic la voia întîmplării. A chemat la el șase dintre Însoțitorii Profetului (printre care de data aceasta se număra și Ali) și a propus ca Omar să fie acceptat ca succesor al său. Acest lucru nu avea la bază nici un verset din Coran și nici vreo vorbă spusă de Profet pe care cineva să și-o amintească, ci era pur și simplu părerea lui Abu Bakr. Mai tîrziu, asemenea decizii aveau să fie definite ca *itjihad* de cei ce aveau dreptul să stabilească legile[1]. Însoțitorii Profetului și-au exprimat îngrijorarea legată de severitatea lui Omar, de strictețea și asprimea caracterului său. Abu Bakr era însă convins că povara slujbei avea să îmblînzească firea lui Omar, așa cum făcuse și cu el, așa

1. *Itjihad* înseamnă „efort" sau „strădanie" și sugerează faptul că intelectul a fost supus unei încercări îndelungate ca să producă o judecată limpede.

că propunerea a fost acceptată. Mai tîrziu avea să fie ridicată problema în fața unei adunări a credincioșilor pentru confirmarea succesiunii. Abu Bakr și-a petrecut ultimele zile cu soțiile sale și cu fiica lui Aișa, care a avut grijă de el pînă în ultima clipă. Ca o recunoaștere a tăriei ei de caracter, Abu Bakr a rugat-o pe Aișa să aibă grijă de familia lui și să împartă cu aceasta pămînturile pe care i le dăduse. A avut, de asemenea, grijă ca toate proprietățile de care se folosise în timpul vieții și care aparțineau statului să fie returnate pentru folosință publică.

Abu Bakr a mai rugat-o pe fiica sa: „Nu folosi pînză nouă pentru giulgiul meu. Spală cearșaful pe care stau acum și înfășoară-mi trupul mort în el". După două săptămîni de febră, Abu Bakr a părăsit lumea aceasta la 23 august 634. A fost îngropat acolo unde merita să stea – cu capul lîngă umărul Profetului –, în coliba ce fusese a fiicei lui pe timpul căsătoriei. Domnia sa a fost scurtă (doar doi ani și trei luni), dar, după Mahomed, nu era nimeni pe lume pentru care credința să fie mai importantă. Ca și stăpînul său, avea un simț înnăscut al prezenței permanente a eternității. Precum poetul englez John Keats, putea să suspine cînd auzea cîntecul unei privighetori și să dea glas invidiei pe care o resimțea privind o pasăre lipsită de griji pe care o zărise odată în grădina sa din satul al-Sunh: „O, pasăre, ce norocoasă ești! Mănînci și bei cînd vrei, zbori și nu trebuie să te temi de Ziua Judecății. Aș vrea să fiu ca tine". În altă împrejurare simțise invidie chiar și față de lucrurile nesimțitoare: „Aș vrea să fiu un petic de iarbă, a cărui viață să înceteze atunci cînd e păscută. sau un copac care să fie tăiat și astfel să se termine cu el".

Aișa a urmat cu sfințenie instrucțiunile lăsate de tatăl ei, s-a asigurat chiar că două vaci de lapte care îi fuseseră împrumutate tatălui ei au fost restituite de îndată la Bait al-Mal, averea publică, în timp ce micuța grădină pe care o cumpărase din venitul de 6 000 de dirhami pe an ce i-a fost plătit cît a fost calif i-a fost dată lui Omar. Cînd Omar a acceptat cheia de la această micuță grădină înconjurată de ziduri pentru a o folosi cît va fi calif, a ridicat mîinile, spunînd: „Fie ca Dumnezeu să-l binecuvînteze. Nu a lăsat nici un motiv în urma lui pentru ca vreun om să deschidă gura împotriva lui". Cînd vistieria publică a fost deschisă pentru inspecție, a fost găsită goală – nu era acolo decît o singură monedă de aur care căzuse din punga lui Abu Bakr și pe care o acoperise praful.

7

Omar și marile victorii

Omar va deveni un mare conducător, un strateg inspirat și un administrator strălucit, la care se mai adaugă și faptul că a dat un exemplu personal extraordinar. Nu există nimeni asemenea lui în toate secolele de istorie a Occidentului, poate doar Giuseppe Garibaldi, Abraham Lincoln și Cato se apropie oarecum de unele aspecte ale caracterului lui Omar. El va cinsti rolul pe care îl jucase și Abu Bakr, considerîndu-se succesor al succesorului trimisului lui Dumnezeu. Uneori se folosea de un titlu încă și mai modest, *amir al-mu'minin*, „comandant al credincioșilor".

Cu toată modestia sa, nimeni dintre musulmani nu se îndoia de faptul că Omar fusese puterea din spatele tronului lui Abu Bakr, sfetnicul său cel mai de seamă și, de asemenea, jucase un rol decisiv în preluarea controlului asupra comunității după moartea Profetului. Aceasta nu era o simplă bîrfă de la curte, ci un lucru recunoscut de însuși Abu Bakr, care, atunci cînd niște musulmani au venit să i se plîngă de comportamentul lui Omar, spunînd că „se poartă de parcă ar fi însuși califul, în locul tău", a răspuns: „E normal. E cea mai potrivită persoană ca să fie calif. Eu sînt doar un slujitor umil al Atotputernicului, care a fost obligat să ocupe funcția aceasta înaltă... Jur pe Dumnezeu că n-am vrut niciodată să fiu calif. Nici nu m-am gîndit la lucrul acesta, nu l-am dorit nici în secret și nici nu mi-am exprimat vreodată dorința în mod deschis... Jugul Califatului mi-a fost pus cu forța". Omar nu ar fi putut însă să pretindă lucrul acesta.

Deși Omar era un bărbat pe care nu se putea să nu-l respecți, era în același timp imposibil să îl iubești. Cerea totul de la subordonații săi pentru că nu cerea cu nimic mai puțin de la sine însuși. Fiind calif, conducătorul recunoscut al unui imperiu ce se întindea cu mare

repeziciune, se simţea îndreptăţit să aibă doar două haine pe an, una pentru vară şi una pentru iarnă, şi suficienţi bani ca să-i permită să meargă în pelerinaj la Mecca în fiecare an şi să-şi hrănească familia şi musafirii cu obişnuita asprime a unui beduin. La fel ca Profetul şi Abu Bakr înaintea lui, a tras concluzia că orice lucru în plus avea darul să abată atenţia omului de la adevărata relaţie cu Dumnezeu. De-a lungul guvernării sale, a rămas un puritan legendar, un bărbat aspru, auster, care pedepsea cu severitate orice beţie publică, jocurile, îmbrăcămintea nepotrivită sau folosirea abuzivă a proprietăţilor statului sau a puterilor delegate. Se aştepta ca toţi cei care primeau demnităţi în stat să aibă o moralitate care să se ridice la înălţimea funcţiei. Ca un unchi cu puteri mari, îi avertiza pe cei cărora le încredinţa o misiune, fie că erau guvernatori peste o vastă provincie, fie generali ce aveau sub comanda lor zeci de mii de luptători, să nu se lase atraşi de plăcerea de a purta haine frumoase, de a mînca bucate gustoase sau să fie vreodată găsiţi cu uşile caselor lor închise (aici se referea la bucătăriile lor) înaintea săracilor. Cînd călătorea, asemenea Profetului, Omar nu dormea în pat, în cort sau pe saltea, ci direct pe pămînt, acoperit cu mantia sa, ca într-un bivuac, întins între două tufişuri scunde. În timp ce Mahomed fusese fericit să recunoască dragostea sa pentru femei şi pentru mirosuri; nu există asemenea imagini de o caldă umanitate legate de Omar. Chiar şi în timpul vieţii Profetului se spunea că era suficientă umbra lui Omar în pragul uşii ca să se facă linişte într-o încăpere plină de femei şi copii, în timp ce, dacă vedeau că era umbra lui Mahomed, continuau nestînjeniţi să rîdă şi să pălăvrăgească. Pe cînd eram copil, am fost foarte impresionat de o poveste în care se spune că Omar vărsase lacrimi o singură dată în viaţă, pe vremea cînd era un tînăr tată păgîn şi a îngropat de vie în nisipuri o fetiţă nou-născută şi nedorită. Am fost uşurat să aflu acum că povestea este considerată neadevărată, un fals creat de un cronicar medieval care vroia astfel să îi păteze reputaţia. Omar era impresionant şi din punct de vedere fizic, pentru că, aşa cum îşi amintesc contemporanii lui, „era atît de înalt faţă de ceilalţi, încît părea să umble călare", în timp ce sinceritatea sa brutală este atestată şi de Profet, care spunea: „Dumnezeu a pus adevărul pe limba lui Omar ibn al-Hattab, dar şi în inima lui".

Cînd Omar a preluat în mod oficial conducerea de la Abu Bakr în august 634, una din primele sale acţiuni a fost aceea de a-i lua

lui Khalid rangul de comandant suprem al armatei, chiar dacă i-a permis ca în continuare să conducă armata cu care venise dinspre Irak. În acea iarnă, cele patru armate ale musulmanilor arabi erau risipite în toată Siria și Palestina și continuau să supună multe cetăți mici (cum ar fi Pella, aflată între Marea Moartă și Marea Galileei), înainte de a face joncțiunea lîngă zidurile Damascului, în primăvară. În martie, armatele arabilor musulmani înconjuraseră complet marele oraș sirian. Cunoștințele lor legate de asedieri ca modalitate de a purta un război nu se îmbunătățiseră prea mult față de vremea cînd Profetul eșuase în asedierea cetății Ta'if, dar știau suficient de mult încît să înțeleagă că armele cele mai importante în asemenea acțiuni erau capacitatea de a tăia complet aprovizionarea cu hrană și apă, răbdarea, negocierile și faptul că era bine cunoscut că își țineau întotdeauna cuvîntul. După șase luni, bătrînii orașului Damasc au trimis o solie la comandantul suprem Abu Ubaydah și au cerut pace. Exact în același timp Khalid a atacat Poarta de Răsărit (ajutat de un trădător din interior) și a intrat în cetate. Odată cu ascensiunea lui Omar, autoritatea lui Abu Ubaydah fusese confirmată ca fiind absolută, așa că orașul a beneficiat de o capitulare în termenii unei înțelegeri onorabile – chiar dacă, tehnic vorbind, căzuse în urma asediului și era deci complet la mila cuceritorilor.

Urmînd exemplul dat de Profet în Yemen, pe evreii și pe creștinii din Damasc i-au lăsat să-și păstreze casele și lăcașurile de închinăciune, dar trebuiau să plătească o taxă anuală de un dinar și o măsură de grîu. După această mare victorie, cele patru armate s-au despărțit și au atacat alte ținte locale, ceva mai mici. Abu Ubaydah s-a îndreptat spre nord, unde i s-au închinat unele orașe din nordul Siriei, cum ar fi Homs și Baalbek, în timp ce Yazid a lovit în sud ca să încheie cucerirea vechilor regate ale Moabului și Edomului (sudul Iordaniei). Șurahbil ibn Hasana, a forțat predarea Tiberiadei și a nordului Iordaniei, în timp ce Amr a înaintat pe dealurile Iudeei și a început să pregătească terenul pentru un atac concertat asupra Ierusalimului.

Împăratul Heraclie era foarte bine informat în ceea ce privește invazia arabă pentru că el nu rămînea îndărătul triplelor ziduri ale Constantinopolului, absorbit de ritualurile vieții unui monarh bizantin, ci locuia în nordul Siriei, în Antiohia – pe atunci al patrulea oraș ca mărime din lumea mediteraneană. Era adînc

implicat în extrem de complicatele negocieri teologice prin care se încerca realizarea unui compromis doctrinar în ceea ce priveşte natura lui Hristos (deşi compromisul pragmatic la care a reuşit să ajungă va ajuta la naşterea unei noi Biserici, aflată în rivalitate cu celelalte – maroniţii din Libanul de azi). Heraclie supraveghea şi evacuarea reciprocă a garnizoanelor bizantine şi persane odată cu soluţionarea treptată de către cele două imperii a problemei frontierelor create prin pacea din 629. Tripla victorie a arabilor în urma invadării Palestinei în 634 (Wadi al-Arabah, Dattin şi Ajnadayn) ar fi putut fi temporar ignorată şi socotită doar rodul unor incursiuni barbare (cu care Imperiul Bizantin, cu frontierele lui lungi şi foarte expuse, era obişnuit). Campania metodică a musulmanilor, strategia lor şi în special căderea Damascului au captat în cele din urmă toată atenţia lui Heraclie. La sfîrşitul anului 635 resursele imperiului erau folosite doar pentru înfrîngerea arabilor musulmani care invadaseră Siria şi Palestina.

Ca să facă lucrul acesta, Heraclie a început să adune o armată formidabilă. Aceasta avea să fie cea mai bună dintre cele mai bune, fala Imperiului Bizantin, soldaţii pe care îi recrutase din Armenia şi Anatolia şi pe care îi condusese la victorie împotriva perşilor în 629. Armata va fi pusă sub comanda lui Teodor, însuşi fratele împăratului, care va fi ajutat de Vahan (uneori numele este scris Baanes), un general armean experimentat. Unele surse autorizate susţin că împăratul ar fi ridicat în acea iarnă o armată formată din 80 000 de soldaţi. S-ar putea ca estimarea să nu fie foarte corectă, dar e sigur că în 636, pentru prima dată în acest război, armata Imperiului Bizantin depăşea în mod substanţial ca număr cele patru armate arabe.

De-a lungul anilor 634 şi 635 arabii nu numai că se bucuraseră de o libertate de mişcare ameţitoare, ci fuseseră în permanentă superioritate numerică, lucru pe care l-au pus în valoare şi prin tacticile lor desăvîrşite. Acum, în primăvara anului 636, situaţia se schimbase şi, unul după altul, regimente disciplinate soseau dinspre Podişul Anatoliei şi umplînd văile munţilor Taurus, ca să se reunească în taberele ce se înmulţeau lîngă oraşul Antiohia. Aveau şi un excepţional corp de cavalerie pentru că prinţul ghassanid Jabala ibn al-Ayham, mîndrul moştenitor al unei seculare clase de conducători arabi, comanda personal escadroanele cavaleriei siriene arabe care şi ea se aduna acum sub flamura imperială. În

fața acestei forțe militare masive, cei patru comandanți arabi au decis să se retragă. Toate victoriile cîștigate în bătălii grele și după asedii nesfîrșite aveau să fie inutile. Cetățile cucerite și orașele ocupate erau acum evacuate în grabă. Chiar și Damascul, care fusese cucerirea cea mare, era acum abandonat fără nici un fel de rezistență. În schimb, forțele musulmane s-au retras în deșert, în stepele aride din care apăruseră pe neașteptate în primăvara anului 634.

În mai 636 toate trupele musulmane evacuaseră complet Țara Sfîntă, iar oficialii bizantini preluau din nou frîiele autorității peste tot în sate, orașe și cetăți, atît în Siria, cît și în Palestina. La sfîrșitul lunii, armata imperială avansase spre est atît cît era prudent. Stăpîneau acum Hauranul, un platou strategic cu pămînt foarte fertil, de unde se putea supraveghea orice înaintare spre Siria sau Palestina și unde se găseau orașe prospere, livezi de măslini și cetăți străvechi. La răsărit, în imediata apropiere, teritoriul vulcanic Jebel Druze marca ultima frontieră de teren arabil înainte de a începe deșertul, în timp ce la apus se ridicau înălțimile Golan. Aici, armata imperială și-a așezat tabără pe durata întregii veri. În ciuda unei enorme superiorități numerice, nu a făcut nici o mișcare spre deșert, nici nu a atacat Medina și nici vreuna dintre oazele strategice. Dar existau rațiuni tactice foarte serioase pentru această inactivitate. Imperiul își recîștigase provinciile fără să piardă un singur soldat, iar prezența copleșitoare a unei astfel de forțe avea să rupă în timp alianțele stabilite cu atîta grijă de musulmani la frontierele deșertului. Heraclie știa poate și că Imperiul Persan avea să facă în curînd presiuni similare la granița Irakului, dacă nu în acel an, în mod sigur în următorul. În orice caz, lunile de primăvară sau de iarnă erau singurele luni în care o armată „venită din afară" se putea gîndi să avanseze în Arabia Centrală.

Cum armata musulmană se retrăsese în deșert, au fost trimiși de îndată mesageri înapoi la califul Omar, în oaza Medinei, ca să-l informeze de această rapidă răsturnare de situație. Ei mai cereau și întăriri masive pentru ca arabii să mai aibă vreo speranță în confruntarea directă cu marea armată a Imperiului Bizantin. Și, dacă nu aveau să reușească să adune o astfel de armată, au înțeles că toată loialitatea impetuoasă față de islam arătată de triburile de beduini arabi recent disciplinate va începe să se destrame. În

timp ce califul trimitea sol după sol, cerînd tuturor triburilor să-şi trimită războinicii tineri, Khalid a ţinut armata Bizanţului ocupată în acea vară. În lungile luni de vară, fierbinţi şi uscate, escadroane mici ale cavaleriei lui au hărţuit tot timpul armata mult mai mare a Bizanţului, dar nu s-au lăsat niciodată prinse într-o luptă directă. Atît de mare era nevoia de întăriri în rîndul armatei arabe, încît Omar nu a mai respectat decizia lui Abu Bakr de a exclude din luptă triburile care mai înainte luptaseră împotriva musulmanilor în războaiele din epoca *Ridda*. I-a chemat şi pe aceşti recent apostaţi să se alăture armatei musulmane pentru acest test care era crucial pentru puterea arabă.

În primele zile ale lui august, Khalid a primit întăriri. Armata musulmană număra acum între 20 000 şi 40 000 de soldaţi. Această forţă a fost ridicată de califul Omar folosind resursele materiale ale tînărului stat musulman pînă aproape de epuizare. Pînă într-atît încît se spunea că pînă şi Abu Sufyan, care avea 80 de ani şi era pe jumătate orb, precum şi agresiva sa soţie Hind puteau fi număraţi printre războinici. Această armată nu mai putea fi înlocuită, iar dacă avea să fie distrusă în război, odată cu ea pierea întreaga forţă de luptă experimentată a armatelor musulmane arabe. Oricare ar fi fost rangul lor oficial în interiorul comunităţii musulmane, toţi comandanţii importanţi au convenit să-i permită lui Khalid să preia conducerea tactică a operaţiunilor militare zilnice. După luni de marşuri forţate, raiduri şi retrageri, Khalid şi armata sa erau acum pe deplin familiarizaţi cu terenul. Pe 19 august o furtună de nisip cumplită a venit din deşert, una dintre furtunile care durează cam trei zile şi pot apărea oricînd din senin în această perioadă a anului. Acestea sînt, chiar şi pentru cei obişnuiţi cu ele, aspre şi devastatoare. Suflul furtunii de nisip este adesea combinat cu o creştere extraordinar de rapidă a temperaturii şi cu o umiditate îngrozitoare, în timp ce praful roşu care le însoţeşte pătrunde peste tot. Nu mai poţi mînca fără să ai gura plină de nisip, în timp ce devine imposibil să gătesti, să scoţi apă şi să aprinzi focul. Nici nu se mai poate dormi decît în reprize scurte, deoarece corturile fie sînt luate de vînt, fie culcate de greutatea nisipului adus de furtună. O astfel de furtună avea să fie norocul lui Khalid. Pentru că pămîntul neted şi fertil al Hauranului, atît de potrivit pentru manevrele disciplinate ale armatei imperiale, a fost pe

neașteptate transformat într-un mediu străin, specific deșertului arab.

Khalid i-a trimis pe unii dintre cei mai experimentați războinici pe cărările pe care numai ei le mai puteau recunoaște, care străbăteau platoul vulcanic, și pe urmă, după ce au ocolit pe flancuri tabăra armatei imperiale, au traversat ținutul ca să ocupe poziții strategice, cum era podul peste Wadi al Ruqqada. La mijlocul lui august, toate uedurile erau la fel de uscate ca și pămîntul care le înconjura, dar Khalid știa că, pe măsură ce se îndreptau spre vest, aceste albii pietroase ce păreau inofensive se adînceau în mod progresiv pînă cînd se transformau în niște văi abrupte străjuite de stînci, care ajungeau pînă la dealurile Galileii. Acestea aveau să devină capcane mortale.

Înainte de răsăritul soarelui, pe 20 august, Khalid a adunat toți războinicii bătrîni ai islamului, oamenii care se luptaseră la puțurile de la Badr și la Uhud, și a plecat cu ei în acel pelerinaj de mulțumire care s-a încheiat la Hudaibiya. Ei formau un corp spiritual, ca profeții Vechiului Testament: se vor ruga toată ziua pentru victorie, dar nu vor intra în luptă. Această afirmare fermă a puterii rugăciunii e posibil să fi fost o reacție la acuzația de carierism care îi era adusă mereu. Khalid știa că fusesră convocați toți musulmanii, pînă la ultimul, pentru această bătălie care promitea să fie foarte sîngeroasă. Intenția lui a fost să-i cruțe pe acești veterani, pentru că ei reprezentau memoria colectivă a islamului, cunoșteau Coranul nescris, precum și vorbele și faptele neașternute pe hîrtie ale Profetului. Cînd a zdrobit apostazia (*Ridda*), în marea bătălie dusă împotriva tribului Beni Hanifa, a pierdut și 39 dintre aceste „biblioteci" de neînlocuit.

După chemarea la predica de dimineață, Khalid a dat ordinul de atac. Relatările despre bătălie sînt confuze, dar confuză a fost chiar natura îngrozitorului masacru care a durat două zile. Arabii aveau un avantaj decisiv, cel al unei experiențe de o viață petrecută în condiții atroce, și, mai mult decît atît, aveau vîntul în spate, lucru care mărea viteza săgeților lor, în timp ce soldații din armata Bizanțului erau derutați și orbiți de vîntul îngrozitor. Nu aveau nici o speranță să comunice unul cu celălalt în această furtună, nu puteau să facă apel la disciplina lor superioară și nici să-și aplice strălucitele manevre militare. În schimb, la Yarmuk au avut loc doar o serie de lupte crîncene corp la corp care le-au

adus arabilor victoria, pentru că se bazau atît pe o structură de comandă flexibilă, cît şi pe individualismul lor înflăcărat. Înainte de amiază, Khalid s-a asigurat că trupele sale au produs o breşă între infanteria Bizanţului şi cavaleria ghassanidă. De-a lungul acelei zilei şi în ziua următoare, disciplinatele regimente ale infanteriei bizantine au fost încet-încet împinse înapoi, spre reţeaua de ueduri cu maluri abrupte. Chiar dacă furtuna de nisip se oprise acum în mod miraculos, în acest moment al luptei, armata imperială se rupsese într-o mulţime de unităţi, separate din cauza de terenului, toate aflate în incapacitate de a comunica una cu cealaltă sau de a se ajuta reciproc. Deşi erau prinşi în capcană, derutaţi şi izolaţi, soldaţii regimentelor din Anatolia şi Armenia nu au rupt rîndurile, ci au continuat să lupte. Unităţile bizantine erau distruse una cîte una şi împrăştiate de arcaşii arabi practic invizibili care îşi făceau drum printre şirurile de soldaţi coborînd de pe înălţimile ravernelor. Şi pe urmă a venit rîndul paloşelor. Albia secată a rîului Yarmuk, cu lutul ei întărit de soarele lunii august, era plină de oleandri înfloriţi. În acea noapte, la Yarmuk, a curs spre marea Galileii un rîu de sînge presărat de petale roz. Armata bizantină nu a fost înfrîntă la Yarmuk, a fost distrusă.

Cînd soldaţi răzleţi au ajuns în Antiohia, împăratul Heraclie a ştiut de îndată că imperiul pierduse Orientul Apropiat. Investise totul în acea armată şi acum era distrusă în totalitate. Dacă avea noroc, poate va păstra măcar restul imperiului, dar pînă şi lucrul acesta părea nesigur. Întreaga forţă a Bizanţului a fost zdobită la Yarmuk şi împăratul nu mai avea nici o armată cu care să încerce o ofensivă, doar rămăşiţe răzleţe din corpuri auxiliare cantonate în garnizoane mici risipite în Africa de Nord, Balcani şi Anatolia. A dat ordin ca toate trupele mobile din Siria să se retragă, spunînd: „Adio, o, Sirie, şi ce ţară minunată este aceasta pentru duşman". O nouă linie defensivă avea să fie trasată, dar nu traversînd nisipuri, ci pe lîngă munţii Taurus din Anatolia. Acesta va rămîne cîmpul de luptă a două culturi rivale, Bizanţul medieval şi Califatul musulman, în următorii 400 de ani.

Yarmuk este locul uneia dintre bătăliile cruciale care, şi de data aceasta, nu au scos la iveală nici un fel de tactică nouă şi nici un fel de arme noi. Totuşi, se poate spune ceva legat de această bătălie şi de acea furtună din deşert, care a distrus încrederea

împăratului. Arabii au simțit că în acea zi Dumnezeu a fost de partea lor, iar împăratul Bizanțului a început să se teamă că lucrul acesta era adevărat. Heraclie a căzut într-o depresie adîncă, paralizantă, gîndindu-se la Yarmuk, în timp ce își încheia lungul marș traversînd Anatolia, spre capitala sa. Pentru oamenii lui, el rămînea totuși un erou în viață extraordinar: omul care îi salvase de tirania lui Focas, îi salvase de perși, repetase cuceririle lui Alexandru și adusese iar Sfînta Cruce în Ierusalim. Dar eroul Heraclie era și el pe punctul de a avea o cădere nervoasă. Căsătoria aproape incestuoasă cu una dintre nepoatele sale a început să-l preocupe excesiv și a căpătat o fobie privind traversarea oricărei ape. A rămas în vila imperială de la Hieram, în partea asiatică a Bosforului, dar era incapabil să dea ordinul de îmbarcare pentru scurta călătorie de traversare a strîmtorii, spre leii ce priveau dincolo de Porta Leonis – poarta care străjuia intrarea în portul privat al împăraților, apărată de zidurile dinspre mare ale palatului Bucoleon din Constantinopol. În cele din urmă, curtenii lui au reușit să-l păcălească, făcîndu-l să se suie într-o corabie camuflată, astfel ca împăratul să se poată întoarce în palatul construit de Constantin cel Mare.

În Siria, lupta s-a încheiat în ziua în care furtuna de nisip s-a domolit și adevărata dimensiune a victoriei musulmanilor s-a putut vedea în văile rîului Yarmuk. Pînă și fratele împăratului, Teodor, a fost găsit printre cei uciși. Damasc, Baalbek și Homs au fost reocupate în grabă de armatele arabe și de atunci au rămase citadele islamice de necucerit. Se știe că, în unele orașe bizantine din Siria, armata musulmană a fost primită înapoi cu cîntece și dansuri, cu elogii oficiale în care era declarată în mod poetic preferința pentru justiția și onoarea arabilor, mai degrabă decît pentru „tirania arbitrară" a Imperiului Bizantin. Era un lucru de așteptat, pentru că orașele erau pretutindeni hotărîte să reînnoiască termenii primei capitulări ce fuseseră negociați deja cu musulmanii, termeni care cel mai adesea erau destul de blînzi – și doreau să facă uitat felul cum fusese primită armata bizantină, cu tot atîta căldură, ca armată eliberatoare ce le scăpa de sub „tirania arbitrară" a arabilor barbari, doar cîteva luni mai înainte.

Cît despre conducătorii armatei musulmane, aceștia erau mulțumiți că își retrăseseră de bunăvoie garnizoanele, așa că orașele nu aveau să fie tratate cu severitatea cu care islamul îi judeca întotdeauna pe apostați.

Cele cîteva oraşe care au rezistat, cum ar fi Chalchis (Qinnassin), au căzut sub asediul lui Khalid şi au fost complet devastate de război. Înainte de sfîrşitul toamnei, cavaleria lui Khalid traversase stepa din nordul Siriei şi stabilise deja avanposturile nordice ale Califatului la Maraş, Urfa şi Samsat. Este o linie care încă marchează frontiera lingvistică arabă. La nordul acestor oraşe începeau dealurile Anatoliei – o zonă unde mobilitatea cavaleriei arabe era un avantaj tactic ce nu putea fi folosit din pricina trecătorilor, a castelelor de piatră, a pădurilor şi a frigului muşcător din timpul lunilor de iarnă.

O bătălie de felul acesta a avut loc lîngă Antiohia, dar garnizoana bizantină, achitîndu-se de sarcină cu oarece cinste, a abandonat în cele din urmă oraşul, retrăgîndu-se în munţi, unde era în siguranţă. Aceasta le-a permis bătrînilor oraşului să negocieze cu venerabilul Abu Ubaydah nişte termeni onorabili de predare – Abu Ubaydah era încă o dată salutat drept comandant suprem. În afară de oraşele de coastă, ce erau bine protejate, cum ar fi Cezareea, mai era doar cetatea apărată de ziduri a Ierusalimului, aflată sub comanda unui vrednic patriarh, Sofronie, care continua să reziste energic cuceririi musulmane. În toamnă (nimeni nu e sigur dacă a fost vorba despre anul 636 sau 637), patriarhul Sofronie a început să realizeze dimensiunea izolării sale şi a fost obligat se ceară pace. Dar zidurile Ierusalimului erau încă bine apărate şi Sofronius a reuşit să-şi impună voinţa, cerînd să i se predea doar califului Omar, personal. Ar fi putut fi doar o şmecherie pentru ca patriarhul – numit de greci şi „apărătorul Bisericii cel cu limba de miere" – să cîştige timp în speranţa unei resuscitări a imperiului. Mesajul a fost trimis repede de Abu Ubaydah la Medina şi în acea iarnă califul a plecat călare prin deşert, spre nord, şi a ajuns în zona dealurilor Iudeei în februarie 638.

Sosirea lui Omar a fost precedată de un ordin dat de acesta prin care le cerea tuturor comandanţilor militari musulmani să se adune în tabăra de la Jabiyah. În lunga sa călătorie, o luase pe vechiul drum al caravanelor care trebuie să-i fi fost familiar de pe vremea cînd era neguţător quraişit în Mecca. Atotputernicul calif era acum salutat de o solie de arabi din stepa siriană. Ei l-au salutat în stilul lor tradiţional, cu complimente cîntate şi foarte elaborate, cu jonglerii făcute cu săbiile, cu tobe şi dansatoare lascive, ce sunau aţîţător din tamburine. Omar a fost îngrozit de

ceremonie și a ordonat escortei lui să oprească imediat spectacolul – cu biciul dacă era nevoie. În loc să fie ascultat, lui Omar i s-a atras politicos atenția că „așa este obiceiul": dacă locuitorii erau împiedicați să-și sărbătorească victoria, aveau să se teamă că nu le-a acceptat capitularea și că va porunci curînd masacrarea lor. Omar, fără îndoială furios, a fost obligat să călărească încojurat de această grămadă de cîntăreți lăudători profesioniști. Mai tîrziu, cînd se apropia de tabăra militară de la Jabiyah, cei patru comandanți militari au venit călare ca să-l întîmpine și să-l salute pe calif plini de respect. Omar era îmbrăcat în aceeași pelerină zdrențuită pe care o avea și o cîrpea cu răbdare de zece ani. După ce distruseseră definitiv armata Imperiului Bizantin și cuceriseră întreaga Sirie și Palestina, iar Ierusalimul, Orașul Sfînt, era gata să se predea, cei patru generali trebuie să se fi așteptat la cîteva cuvinte de laudă. E limpede că uitaseră cum era Omar. Acesta a aruncat o privire la pelerinele lor siriene elegante și la minunata broderie în purpură și aur a șeilor lor și a explodat: „Veniți la mine îmbrăcați în felul acesta? V-ați schimbat atît de mult în doar doi ani? Meritați cu toții să fiți aruncați în dizgrație!". Se spune că, drept răspuns, Khalid și-ar fi rupt pelerina de paradă ca să arate că pe dedesubt purta încă armura, care era plină urme de lovituri și ruptă în locurile în care săbiile inamicului loviseră în cei patru ani de războaie purtate în numele credinței. Ar fi trebuit să fie o mărturie suficient de elocventă pentru devotamentul cu care slujise, dar Omar a rămas neînduplecat în fața corupției și a faptului că uitaseră de exemplul Profetului.

Odată instalat în tabăra de la Jabiyah, a sosit o solie din Ierusalimul creștin care aștepta venirea califului. Acesta a fost de acord cu termenii capitulării. Conform unor relatări, califul ar fi renunțat atunci la hainele murdare de călătorie ca să se apropie de Orașul Sfînt îmbrăcat nu cu armura cuceritorului, ci în haine albe de pînză ale pelerinului. S-a apropiat de porțile orașului pe o cămilă albă ca laptele, venind călare de-a lungul văii Iordanului, prin Bansan. Scena de la porți în care califul îmbrăcat în alb primește cheile Ierusalimului de la patriarhul îmbrăcat în negru a fost imortalizată în mii de xilogravuri, oglinzi pictate și portrete. Este o imagine-simbol a transferării puterii și a pătruns adînc în conștiința arabă.

Patriarhul l-a luat apoi într-un tur al orașului pe pelerinul desculț ce cucerise Ierusalimul și i-a arătat locurile cele mai

vestite. Pe cînd vizitau Sfîntul Mormînt, Omar l-a auzit pe muezin făcînd chemarea la rugăciunea de la amiază. Cu multă demnitate, a refuzat invitaţia patriarhului de a-şi face rugăciunea acolo unde se afla şi a ieşit afară. Acolo a întins un covoraş de rugăciune şi s-a rugat în pridvorul bisericii. A explicat mai tîrziu că nu făcuse asta decît pentru a salva Sfîntul Mormînt, care altminteri ar fi fost transformat în moschee de adepţii săi. Şi avea dreptate. În cîteva zile, adepţii lui au transformat pridvorul în moschee. Exemplul dat de patriarh şi de calif avea să fie urmat timp de secole. Guvernatorul musulman, paşă al Ierusalimului, avea cinstea să-l însoţească pe patriarh în interiorul altarului bisericii Sfîntului Mormînt în fiecare duminică a Paştelui. Ei reapăreau în faţa mulţimii cu o candelă ce se aprindea în mod miraculos, de la care se aprindeau toate luminile din oraş pînă cînd erau stinse din nou înainte de Paştele următor.

La sfîrşitul zilei, patriarhul l-a luat pe califul Omar sus, pe terasele vechiului templu al lui Solomon, reconstruit de Irod. Aici lui Omar i-a fost arătată piatra Sakhra, cunoscută şi ca „buricul pămîntului" despre care se crede că e totodată locul în care este înmormîntat Adam şi unde regele David şi-a cîntat psalmii de slăvire a lui Dumnezeu, iar Profetul Mahomed s-ar fi ridicat la ceruri în zborul său mistic. Omar a stat încremenit şi a contemplat acest centru extraordinar al puterii spirituale. Şaizeci de ani mai tîrziu, în 695, piatra avea să fie acoperită de Qubbat as-Sakhra, minunatul Dom al Pietrei. Era un moment şi nu o moschee, al doilea loc sfînt al islamului, după Kaaba din Mecca. În timp ce Omar stătea în veşmîntul lui simplu, dar plin de demnitate, şi privea oraşul, patriarhul i-a şoptit în greacă unuia dintre ajutoarele sale aflat lîngă el: „Priveşte urîciunea pustiirii din Locaşul Sfînt de care a vorbit profetul Daniel".

Această şoaptă adesea citată, fiind foarte des repetată de istoricii occidentali şi de ghizii ce fac turul oraşului, mi s-a părut întotdeauna un exemplu extraordinar de „dubla gîndire". Lăsînd la o parte lipsa de gratitudine cu care Sofronie a răsplătit respectul extraordinar pe care Omar l-a arătat Ierusalimului, patriarhului, locurilor sfinte ale creştinătăţii şi rolul de modest pelerin pe care şi l-a asumat, trebuie menţionat că viziunea lui Daniel a fost întotdeauna asociată cu invazia romană, pîngărirea Ierusalimului cu idoli păgîni, totul încheindu-se cu distrugerea oraşului şi a

templului. Cum Omar tocmai îi învinsese pe descendenții direcți ai romanilor și reinstaurase în Locașul Sfînt al Templului lui Solomon venerarea fără imagini a unui Dumnezeu Unic, nu pare să existe vreo îndoială în ceea ce-i privește pe cei cărora li se pot aplica vorbele lui Daniel.

Cînd seara s-a pogorît asupra orașului, califul s-a rugat în partea sudică a vechiului templu. În lunile care au urmat, el și cu războinicii săi aveau să curețe acest loc de munții de gunoi ce fuseseră în mod simbolic aruncate de creștini peste templul în ruine al evreilor. Acesta avea să fie sfințit ca Masjid al-Aqsa, „sanctuarul îndepărtat". Pentru o bună bucată de vreme, moscheea ridicată aici avea să rămînă o clădire mare, dar simplă, ce respecta astfel dorințele Profetului și ale califului. La exact 30 de ani de la acest moment, un pelerin creștin ajuns aici, episcopul Arculf, va strîmba din nas în mod dezaprobator cînd va vedea această structură ușoară făcută din trunchiuri de palmier, chiar dacă 3 000 de credincioși se puteau ruga aici împreună. Vremea adevăratului regret avea să vină mai tîrziu, cînd Califii Omeiazi au măturat cu un singur gest mîndria întru sărăcie a islamului timpuriu și au înlocuit-o cu o mîndrie zidită în piatră. Moscheea pe care au construit-o aici a avut o istorie tristă. A fost reconstruită de șapte ori, chiar dacă edificiul ce există în prezent, înălțat de un sultan mameluc pe la mijlocul secolului al XIV-lea, încă mai stă în picioare.

S-a spus adesea că diferitele Biserici creștine din Orientul Mijlociu au primit cu ușurare cucerirea musulmană. Sau că ar fi format o coloană a cincea semită. În cel mai bun caz, a fost o acceptare calmă a *statu-quo*-ului. Era imposibil pentru oricare dintre marile orașe din Siria și din Palestina să se împotrivească armatei musulmane victorioase. Strategia militară bizantină se sprijinea în totalitate pe faptul că orașele împrejmuite de ziduri ar fi trebuit să încerce să reziste pînă cînd armata imperială avea să le vină în ajutor. Dar armata imperială fusese distrusă: mai întîi legiunile locale staționate în Orientul Apropiat fuseseră învinse în apropiere de Gaza, la Ajnadayn, pe urmă lîngă Damasc în 634 și 635, dar, mai important, întreaga armată bizantină fusese pur și simplu masacrată la Yarmuk în 636. Împăratul abandonase Antiohia și se întorsese în capitala sa. Nu era nimic altceva de făcut decît să negociezi termeni de pace cît mai favorabili.

Aşa cum scrisese un înţelept egiptean cu cîteva generaţii mai înainte, „arta oraşelor nu stă în a ţine partea cuiva".

Mult mai alarmant pentru viitorul Imperiului Bizantin a fost faptul că a urmat o pierdere a oraşelor fortificate de pe coastă, care, teoretic, puteau fi aprovizionate şi susţinute de flotă zeci de ani la rînd. Imperiul ducea la vremea aceea un război pe patru fronturi şi fiecare prezenta în mod potenţial o situaţie la fel de disperată ca în Orientul Apropiat. În Balcani, slavii şi avarii atacau Grecia, longobarzii năvăliseră în zona fortificată a Bizanţului, în Italia, bogatele oraşe ale Spaniei căzuseră în mîinile vizigoţilor, iar războinicii Luwata din Sahara făceau raiduri în Africa de Nord. Abia dacă mai aveau trupe ca să apere Constantinopolul. Fiecare provincie trebuia să supravieţuiască din propriile resurse: iar estul imperiului era lăsat să se prăbuşească sau să dăinuiască pe cont propriu. Cezareea s-a descurcat cel mai bine şi avea să reziste mai bine de patru ani asediului continuu ce a urmat înfrîngerii de la Yarmuk.

Khalid fusese absolut necesar atîta vreme cît s-au confruntat cu armata Bizanţului, dar, odată cu victoria de la Yarmuk, Omar a simţit că se poate descurca şi fără el. Este posibil ca Omar să fi bănuit faptul că războinicii islamului se simţeau mai încrezători sub comanda lui Khalid decît atunci cînd îşi rosteau rugăciunile. Faima sa de comandant trebuie să fi fost mai mare chiar decît cea a califului. Khalid a fost înlocuit cu Abu Ubaydah, acesta fiind reconfirmat în postul de comandant suprem, avîndu-l pe Yazid ca adjunct. Khalid a acceptat cu smerenie noua sa poziţie, aceea de simplu soldat, unul dintre miile de arabi ce mergeau călare la război; această stoică faptă îi va completa imaginea în panteonul eroilor arabi. În anii care au urmat, a slujit cu atîta loialitate la frontiera de nord, încît Omar a început să se întrebe dacă nu cumva făcuse o greşeală şi a exclamat public: „Dumnezeu să binecuvînteze sufletul lui Abu Bakr, el cunoştea mai bine decît mine oamenii. El a fost acela care l-a aşezat pe Khalid la locul meritat". Pe urmă, la Omar au ajuns alte veşti despre comportamentul lui Khalid, ce părea mai degrabă un conducător de oşti din epoca păgînă şi nicidecum ca un războinic respectînd principiile islamului. Două istorii l-au înfuriat foarte tare pe calif: povestea unei orgii într-o baie bizantină unde bazinul era plin cu vin cald şi darul mai mult decît princiar de 1 000 de monezi de aur făcut unui bard ce dedicase

un cîntec faptelor de arme ale lui Khalid. Acesta a fost chemat la Medina ca să fie judecat de Omar, care l-a întrebat prin ce mijloace adunase o avere atît de mare. Khalid, umilit și îngenuncheat, se va întoarce pe frontul sirian și se va stinge doi ani mai tîrziu, neștiut de nimeni, lovit de una dintre epidemiile care secerau primele tabere permanente ale beduinilor. Mormîntul său există și astăzi la Homs, unde este înmormîntat alături de soția sa, Fada. În secolele ce au urmat, cultul personalității lui avea să fie resuscitat, mai ales de Baibars, sultanul mameluc din secolul al XIII-lea (care avea multe în comun cu Khalid), fiind invocat ca un sfînt capabil să săvîrșească minuni, căruia i se puteau adresa frecvent rugăciuni, folosind numele cu care Profetul i-l dăduse mai întîi: Sabia Islamului. Moscheea-altar care a fost ridicată deasupra mormîntului său a fost construită în ultima decadă a Califatului otoman, în 1908, chiar dacă minunatul său catafalc sculptat avea să fie mutat în muzeul din Damasc.

Un vechi adversar al lui Khalid pe cîmpul de luptă va fi și el judecat de imparțialul Omar. Jabala ibn al-Ayham, un mîndru prinț din dinastia Ghassanidă, luptase cu loialitate pentru Imperiul Bizantin chiar pînă în ziua catastrofală a bătăliei de la Yarmuk. După încheierea luptei, împreună cu un număr tot mai mare de creștini arabi din deșerturile Siriei, nu a avut încotro și s-a convertit. Prințul Jabala a mers călare la Medina ca să depună jurămîntul oficial de credință chiar înaintea califului, deși era limpede că nu înțelegea nimic din învățătura Profetului. Într-adevăr, departe de a se considera un frate între ceilalți frați credincioși, s-a simțit extrem de jignit cînd un beduin l-a împins în moschee; Jabala l-a lovit cu atîta sălbăticie, încît i-a scos un ochi. Prințul a fost chemat de victima sa înaintea califului pentru judecată. Omar a ignorat orice considerente diplomatice și i-a oferit beduinului, ce erau un simplu păstor, posibilitatea de a-i aplica prințului o lovitură similară. A doua zi, ex-monarhul, foarte indignat, a plecat călare din Medina, însoțit de cîteva mii de oameni care erau rudele sale, oameni din tribul lui și slujitori. Omar a fost criticat pentru că a pierdut un „convertit" așa de prestigios, un reprezentant al uneia dintre familiile care au dominat nu doar politica, ci și comerțul și cultura poetică arabe timp de aproape 400 de ani. Prințul Jabala avea să-și conducă poporul în afara granițelor Arabiei, într-un exil permanent în Imperiul Bizantin.

Ca bătrîn refugiat, trăind pe lîngă curtea din Constantinopol, îşi aminteşte cu regret cît de mîndru fusese:

Furia din inima mea ne-a făcut iar creştini.
Am urît lovitura ce mi-a fost dată în obraz.
Am simţit că nu pot să-mi recapăt demnitatea
Dacă mă închinam înaintea unei astfel de ruşinoase umilinţe.
Ah! Dacă mama mea n-ar fi născut niciodată un fiu
Şi nici numele meu nu ar fi avut un loc în istorie.
Cît de mult tînjesc după pămîntul strămoşilor mei,
Damascul, casa neamului meu.

La trei ani după ocuparea Ierusalimului, califul Omar avea să plece iar călare la nord de Medina, ca să viziteze din nou tabăra de la Jabiyah. Îi chemase să se adune pe toţi ofiţerii săi, în „ziua de la al-Jabiyah", cum avea să se numească acea întîlnire care, chiar dacă va dura trei zile, se va încheia cu un jurămînt, *ahd*-ul lui Omar. Deşi clauzele cuprinse în acest legămînt nu se mai cunosc astăzi, puterea autorităţii lui Omar şi limpezimea viziunii sale au pus bazele unui sistem politic şi militar care va dura secole – se poate chiar susţine că încă mai modelează lumea arabă musulmană şi în zilele noastre.

Exista şi o motivaţie stringentă în spatele deciziei lui Omar de a revizita tabăra de la Jabiyah. În 638, Imperiul Bizantin începuse în sfîrşit să riposteze, lansînd un atac pe mare în urma căruia, pentru scurtă vreme, reocupase Antiohia, în timp ce avea loc o rebeliune a triburilor creştine din deşertul Siriei. Aceasta a fost înăbuşită şi, în cursul acestui proces, frontiera nordică lărgită, dar incidentul a fost cît se poate de îngrijorător, pentru că ameninţa să întrerupă comunicaţiile şi să izoleze armata musulmană. În anul care a urmat, 639, a fost încă şi mai rău. O secetă sălbatică a diminuat resursele şi aşa sărace din Arabia Centrală pînă sub pragul foametei. Criza a fost agravată de lipsa bărbaţilor, a cămilelor şi a cailor la frontierele unde se ducea războiul, în aşa fel încît nu existau mijloace de distribuire a ajutoarelor de urgenţă. În Medina se povestea că Omar cărase el însuşi saci cu grîne celor săraci şi în timpul foametei a refuzat să se atingă de cele două delicatese preferate ale sale, untul şi mierea, ca să împartă astfel suferinţa cu poporul său.

Tot în 639, tabăra aglomerată a armatei beduinilor arabi de lîngă Homs (care fusese baza centrală a celor mai recente operaţiuni militare) a devenit un focar de boli. De acolo a pornit ciuma care a decimat garnizoanele arabe, ucigînd zeci de mii de luptători în doar cîteva luni; acest lucru a făcut ca victimele din război să pară neînsemnate. Printre morţi s-a numărat şi prietenul şi confidentul de o viaţă al lui Omar, Abu Ubaydah, în timp ce locţiitorul său la comanda trupelor, Yazid, avea să fie şi el curînd înmormîntat. Fratele mai mic al lui Yazid, Moavia, era un comandant excepţional, un adevărat conducător arab din şcoala veche. Curtenitor, răbdător şi înţelegător, el ştia că trupele lui arabe trebuiau întîi consultate şi apoi convinse, înainte de a putea fi conduse cu succes. Aşa cum explica el însuşi: „Nu folosesc sabia acolo unde e suficient biciul şi nici biciul acolo unde limba e de ajuns. Şi, chiar dacă ar fi doar un fir de păr care să mă lege de Însoţitorii mei, n-am să-l las să se rupă. Atunci cînd ei trag, eu slăbesc şi, cînd ei slăbesc, eu trag". Avea de lucru pînă peste cap. Nu numai că trebuia să păzească noua frontieră cu Bizanţul, ci şi să arbitreze – şi în cele din urmă să liniştească – triburile implicate în situaţia de criză din 638. Triburile de beduini din deşertul Siriei, devenite stabile de mult timp, cum ar fi Judham şi Kalb, erau extrem de pornite împotriva diviziilor armatei musulmane care se mutaseră în Siria. Mai exista un trib de beduini foarte puternic, Beni Taghlib, care refuzase să se convertească de la creştinism la islam şi să plătească taxa fixă pe care, pe bună dreptate, o asocia cu popoarele cucerite. Omar nu a acceptat termeni diferiţi de negociere, dar Moavia, conştient de faptul că Beni Taghlib avea o poziţie strategică (mai ales după recentul contraatac bizantin), a reuşit să facă acceptat un compromis care le permitea membrilor Beni Taghlib să-şi păstreze demnitatea, plătind doar două procente din taxa musulmană pentru milostenie. Omar nu era singurul care credea că fratele mai mic al lui Yazid se dovedise a fi un comandant excepţional, aşa că Moavia a preluat funcţia de comandant suprem pe care o deţinuse Abu Ubaydah în Siria.

Ultimele lupte demonstraseră şi că tabăra militară de la Jabiyah, aflată la frontiera dintre cîmpurile cultivate şi păşuni (şi care fusese o bază tradiţională a regilor ghassanizi), nu era chiar aşa de utilă atunci cînd venea vorba de apărare. Acesta

rămăsese teoretic principalul centru de comandă, dar taberele garnizoanelor urmau să fie plasate strategic în jurul teritoriilor Siriei şi Palestinei. O tabără a fost instalată lîngă Damasc, de unde era controlat sudul Siriei, alta lîngă oraşul Homs (vechea Emessa) pentru a controla nordul Siriei, încă una era plasată lîngă Tiberiada (Tibarrayah), de unde se putea veghea asupra Iordaniei (al-Urdun), în timp ce a patra păzea Palestina (Filastin) de pe locul vechii Lydda, deşi mai tîrziu această tabără a fost abandonată în favoarea uneia stabilite la Ramlah.

Dar mai presus şi dincolo de aceste pregătiri tactice, califul dorea să stabilească un plan pentru viitor. Primul principiul al lui Omar era acela al separaţiei. Armata musulmană de cucerire trebuia să rămînă izolată de popoarele cucerite ale Orientului Apropiat şi nu trebuia să li se permită nici să locuiască în tîrguri sau cetăţi, nici să cultive pămîntul războinicilor, pentru a nu se integra în comunităţile provinciilor cucerite: Palestina, Siria şi Iordania. Ostaşii acestei armate aveau să se abţină de la carafele de vin, de la dansurile şi de la cîntecele tradiţionale locale. Aveau să formeze o elită militară mobilă cu o credinţă în islam foarte profundă, sinceri în ataşamentul lor faţă de tradiţiile beduinilor arabi şi gata să plece în orice moment.

Locuitorii Siriei şi Palestinei, în marea lor majoritate creştini, la care se adăugau cîteva comunităţi evreieşti mai vechi, aveau să devină plătitori de taxe demilitarizaţi. *Dhimmi*, oamenii care erau protejaţi prin înţelegeri cu arabii, trebuiau să plătească o taxă anuală. În anii următori, aceasta avea să reprezinte o parte din recolte (*kharaj*), plus o taxă fixă (*jizyah*), chiar dacă vor apărea o mulţime de variante locale. Taxa fixă era de obicei stabilită în funcţie de o scală descendentă : patru monezi de aur (dinarii de aur cîntăreau pe atunci patru grame) pentru neguţătorii bogaţi, doi dinari de aur pentru cei ce aveau o prăvălie şi unul singur pentru muncitorul sărac. În ciuda imaginii foarte populare a cuceritorului arab ce sosise cu sabia într-o mînă şi Coranul în cealaltă, acest lucru a fost adevărat doar ca metaforă în timpul războaielor din epoca *Ridda*. Este evident că nu acesta a fost cazul cînd au fost cucerite Siria şi Palestina. Nu a existat nici o încercare de a-i converti pe evrei, care încă de

la început au fost socotiți o resursă taxabilă ce trebuia separată de musulmani[1].

Al doilea principiu foarte important al lui Omar era acela că toate pămînturile cucerite urmau să rămînă o resursă inalienabilă a statului musulman. Chiar dacă bunurile mobile, oamenii și turmele, puteau fi – și au fost – confiscate de războinicii victorioși ai islamului ca pradă de război, ei nu aveau aceleași drepturi și asupra pămînturilor. Cîmpurile ce puteau fi cultivate, livezile și pășunile aparțineau în mod colectiv statului musulman și nu aveau să fie niciodată parcelate pentru a crea o nouă aristocrație – așa cum s-a întîmplat în cazul cuceririi normande în Anglia sau al colonizării Virginiei de către englezi. În schimb, valoarea acestui pămînt, calculată în bani, reprezentînd o cotă pentru milostenie, rente și taxe, avea să fie considerată un soi de dotă perpetuă (*fay*) ce aparținea întregii comunități musulmane: era destinată ajutorării săracilor, bătrînilor și văduvelor, nu doar războinicilor aflați sub arme.

În termeni practici, aceasta însemna că trupele arabe musulmane aveau să stea la un loc, trăind împreună ca o armată a credinței într-o tabără militară, și nu risipită pe tot, ca niște moșieri arivișți. Noile resurse provenind din teritoriile cucerite aveau să fie adunate într-o vistierie centrală și apoi redistribuite pentru sprijinirea comunității musulmane. Ca un corolar al acestei politici, Omar era, de asemenea, hotărît să-i țină pe Însoțitorii Profetului adunați în Medina și să nu le permită să se transforme într-o clasă conducătoare risipită în teritoriile cucerite. El a explicat public că „nu a folosit persoane foarte respectate în funcții înalte din pricina virtuților lor... de teamă ca nu care cumva din pricina vreunei greșeli să piardă respectul de care pînă acum s-au bucurat".

Moavia și-a dovedit curînd calitățile, întărind asediul în jurul Cezareei, cetatea-port apărată de ziduri (asediul dura de cîțiva

1. Această imagine ce dăinuie încă – cu sabia într-o mînă și Coranul în cealaltă – nici nu poate fi adevărată literalmente. Coranul încă nu exista în formă scrisă și nici chiar atunci cînd a fost scris nu existau atîtea còpii cît să aibă fiecare soldat cîte una. Mai exista și un alt impediment: Coranul nu ar fi putut fi ținut cu mîna stîngă, socotită necurată. Imaginea ar fi putut fi adevărată doar dacă ar fi existat un număr foarte mare de luptători arabi stîngaci.

ani), şi a reuşit să o facă să capituleze în anul următor, 640. Experienţa cîştigată în acest asediu foarte lung, în timpul căruia Cezareea fusese în mod constant aprovizionată pe mare, l-a făcut să înţeleagă că grecii bizantini nu aveau să fie niciodată înfrînţi dacă arabii nu învăţau să-i înfrunte pe mare. Lunga tradiţie de navigatori a arabilor ce trăiau de-a lungul coastei Yemenului şi a Golfului Persic nu le era cunoscută quraişiţilor din Mecca. Unul dintre contemporanii lui Moavia spunea: „Dacă o corabie stă nemişcată, îţi sfîşie inima; dacă se mişcă, îţi îngrozeşte mintea. La bordul ei puterea omului scade mereu, iar cea a dezastrelor creşte. Cei ce se află acolo sînt precum carii în bîrne şi, dacă nava se rostogoleşte, ei se îneacă". Omar i-a interzis acestui tînăr guvernator al Siriei să facă planuri pentru orice fel de cucerire pe mare, chiar dacă lui Moavia i s-a permis să formeze în timp un escadron cu funcţie defensivă, în special după ce capturarea Acrei îl făcuse stăpîn pe un şantier naval complet utilat. Pentru găsirea unor constructori de nave şi a lucrătorilor pricepuţi, Moavia era dependent de forţa de muncă locală, care era formată din creştinii din Siria.

Dar Moavia nu s-a folosit doar de excepţionala pricepere în chestiuni navale a locuitorilor Siriei şi Palestinei. Medicul său personal şi poetul curţii erau creştini, la fel era şi vistiernicul, un anume Manşur ibn Sarjun, care se pare că şi-a transferat talentul şi funcţionarii deja şcoliţi din slujba Imperiului Bizantin în cea a Califatului Islamic. Moavia şi-a luat pînă şi o nevastă creştină, pe nume Maysun, ce avea să rămînă creştină toată viaţa ei. Fiul său, Yazid, va creşte în acest mediu cosmopolit al curţii, printre prietenii săi din copilărie numărîndu-se Sfîntul Ioan Damaschinul, nepotul lui Mansur, şeful inspectorilor financiari. Deşi Moavia dorea să facă nişte raiduri maritime în estul Mediteranei, a respectat instrucţiunile lui Omar şi a organizat în schimb atacuri anuale împotriva poziţiilor bizantine de la frontiera nordică a Siriei – în teritoriile romane, *bilad al-Rum*. Aici, la frontiera de nord-est a Siriei, armatele sale ajungeau pînă la vechea graniţă ce separa Bizanţul de Imperiul Persan. Pe malul Eufratului se afla un şir de castele străvechi, cetăţi în ruină şi ziduri de apărare distruse, mărturii ale unuia dintre cele mai vechi cîmpuri de luptă din lume.

Acum trebuie să ne îndreptăm iar atenţia spre frontiera estică a Arabiei şi să vedem cum au reuşit armatele califilor să înfăptuiască şi un al doilea miracol, adică să cucerească şi Imperiul Persan. Îl

vom lăsa pe Moavia la comandă pe frontiera de nord-est în anul 640 și ne vom întoarce la evenimentele din Irak dintre 634 și 640.

Profetul Mahomed, tribul său Quraișit și orașul Mecca au fost întotdeauna mai interesați de ceea ce se întîmpla în Siria bizantină decît de provincia Irak, ocupată de perși. Rutele lor comerciale tradiționale și vechile alianțe tribale conduceau mai degrabă spre Bostra, Gaza și Damasc decît spre Mesopotamia. Irakul, cu solul său dens și negru, cu cele două mari fluvii, veche vatră de civilizație, cu rețeaua complicată de credințe religioase și cu sistemul de irigații organizat ireproșabil, a rămas întotdeauna mai degrabă un mister pentru primii musulmani. Incursiunea încununată de succes a lui Khalid la granițele Irakului a dus la încheierea victorioasă a războaielor din epoca *Ridda* prin alianța locală stabilită cu tribul Beni Bekr. Odată ce situația militară din Siria și din Palestina s-a încins în 634, Abu Bakr a poruncit să se pună capăt războiului din Irak. În absența lui Khalid, autoritatea califului a fost transferată, aproape din întîmplare pe umerii lui Muthanna ibn Harith, un șef de clan din tribul Beni Bekr. Ibn Harith era unul dintre acele caractere extraordinare ce întruchipau vitejia și noblețea înnăscută pe care lumea ajunsese să le asocieze cu beduinii arabi. Cu toată natura sa eroică, trebuie totuși să spunem că ibn Harith, ca reprezentant al islamului, era o alegere destul de bizară. Se convertise foarte tîrziu la islam (cam după războaiele din epoca *Ridda*) și o făcuse doar datorită admirației pe care i-o stîrnise felul în care Khalid comandase armatele și datorită dușmăniei istorice pe care o resimțea față de Imperiul Persan. Așa cum am mai spus, ibn Harith își cîștigase faima ca tînăr războinic atunci cînd, împreună cu tribul său, a apărat cu cavalerism haremul și tezaurul regilor lahmizi. Acestea fuseseră lăsate în grija lor pentru a fi protejate. Deși nu fusese decît o încăierare dacă e să ne raportăm la standardele bătăliei de la Yarmuk, „ziua de la Dhu Qar", din anul în 606[1], era amintită cu mîndrie de arabi, ca fiind prima dată cînd respinseseră armata imperială persană. În ciuda acestei tradiții, arabii din triburi ce luptau ca voluntari pentru islam nu prea voiau la început să fie

1. S-a stabilit că bătălia de la Dhu Qar ar fi avut loc în 611, dar nu toți istoricii au căzut de acord în privința acestui an.

trimişi la frontiera de est cu Persia şi preferau să lupte în Siria.

După plecarea lui Khalid şi a armatei sale spre frontiera Siriei, în traversarea epopeică a deşertului din 634, respingerea atacurilor Persiei a fost lăsată în seama lui ibn Harith. El i-a învins pe perşi într-o bătălie lîngă ruinele Babilonului, unde, datorită spaimei provocate în rîndurile beduinilor de un elefant de război persan, ibn Harith a condus personal un escadron de călăreţi care să ucidă fiara, doborîtă cu o suliţă înfiptă în ochi. Bătălia de la Babilon le-a permis arabilor să păstreze controlul asupra cetăţii Hira şi a ambelor maluri ale Eufratului. După această mică victorie, ibn Harith a primit foarte curînd veşti neliniştitoare din capitala Imperiului Persan. Imperiul, slăbit de un război de succesiune ce dura de zece ani, fusese în cele din urmă reunit sub comanda regelui-copil Yazdegird şi a regentului său, Rustam, care plănuia să sărbătorească unitatea regăsită printr-un atac împotriva vechilor lor duşmani, arabii. Ca să demonstreze iminenţa ameninţării, ibn Harith a decis să fie el însuşi mesager, să plece călare spre Medina şi să vorbească personal cu Abu Bakr. El s-a întîlnit cu califul abia în august 634, cînd Abu Bakr era bolnav şi victoriile musulmane din Ţara Sfîntă înflăcăraseră imaginaţia tuturor. Omar l-a invitat pe ibn Harith să li se adreseze credincioşilor după rugăciune: acesta a subliniat că o „imensă pradă era pentru pe cei ce urmaseră calea Domnului şi luptaseră împotriva celor ce venerau focul". Ca să-i răsplătească pe cei ce erau credincioşi întru islam, Omar a încredinţat comanda acestei expediţii primului ce s-a oferit voluntar, adică lui Abu Ubayd, din Thaqif, un trib din Ta'if.

Abu Ubayd s-a dovedit cît se poate de zelos şi a condus armata de voluntari spre est, ajungînd la marginea deşertului şi pe malurile Eufratului în octombrie 634. Comandantul persan l-a lăsat în mod deliberat pe Abu Ubayd să înainteze cu armata sa fără să întîmpine nici o rezistenţă şi să traverseze rîul pe un pod de vase. Cele două armate s-au ciocnit pe pămînturile fertile din centrul Irakului. Aici arabii aveau un dezavantaj major: cavaleria lor nu putea să folosi întinderile nesfîrşite aşa cum făcea în deşert şi în stepe, ca să facă manevre după voie, să cadă în spatele inamicului şi să-l atace dinspre flancuri. În schimb, erau înnămoliţi într-un pămînt dens ce reprezenta un avantaj pentru disciplinata infanterie a Imperiului Persan. Din nou perşii au folosit elefanţii de război şi

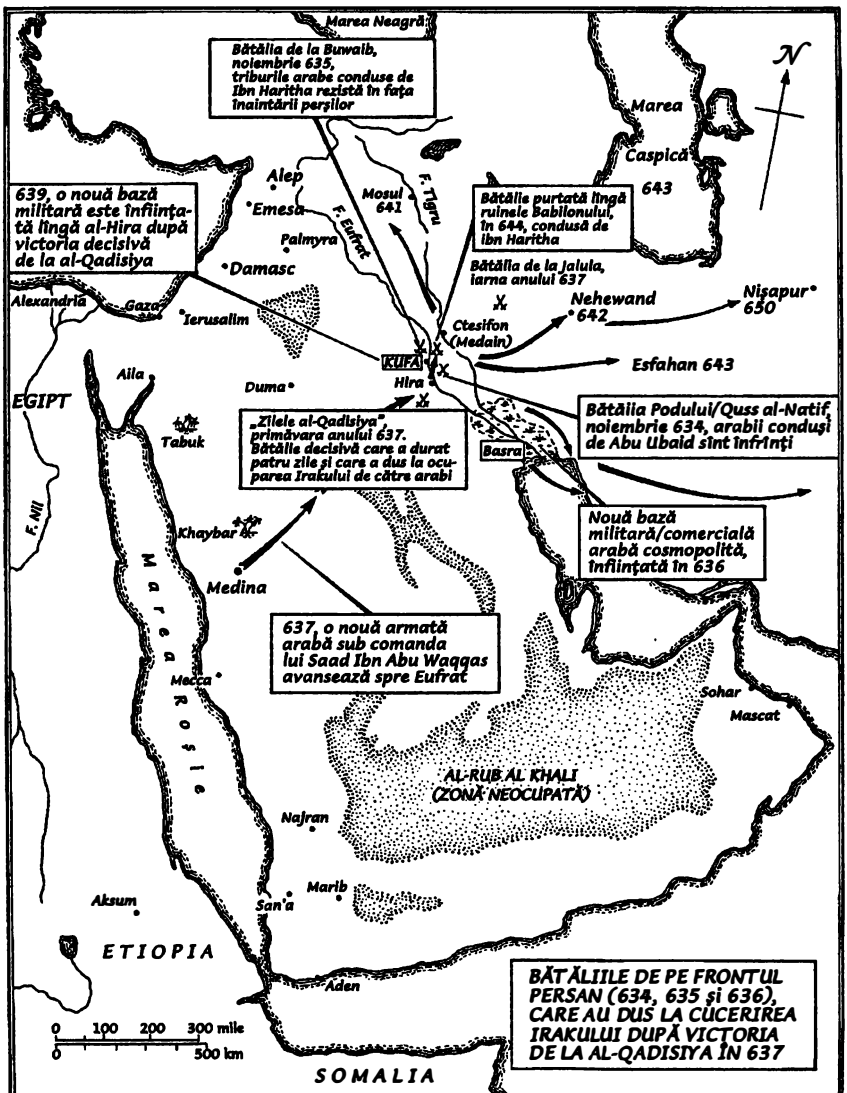
Marea Neagră
Bătălia de la Buwaib, noiembrie 635, triburile arabe conduse de Ibn Haritha rezistă în fața înaintării perșilor
N
Marea Caspică
643
639, o nouă bază militară este înființată lângă al-Hira după victoria decisivă de la al-Qadisiya
Alep
Emesa
Palmyra
Damasc
Mosul 641
F. Tigru
F. Eufrat
Bătălie purtată lângă ruinele Babilonului, în 644, condusă de Ibn Haritha
Bătălia de la Jalula, iarna anului 637
Nehewand 642
Nișapur 650
Alexandria
Gaza
Ierusalim
Ctesifon (Medain)
KUFA
Hira
Esfahan 643
Aila
Duma
EGIPT
Tabuk
„Zilele al-Qadisiya", primăvara anului 637. Bătălie decisivă care a durat patru zile și care a dus la ocuparea Irakului de către arabi
Basra
Bătălia Podului/Quss al-Natif, noiembrie 634, arabii conduși de Abu Ubaid sînt înfrînți
F. Nil
Khaybar
Nouă bază militară/comercială arabă cosmopolită, înființată în 636
Medina
637, o nouă armată arabă sub comanda lui Saad Ibn Abu Waqqas avansează spre Eufrat
Marea Roșie
Mecca
Sohar
Mascat
AL-RUB AL KHALI (ZONĂ NEOCUPATĂ)
Najran
Aksum
San'a
Marib
ETIOPIA
Aden
0 100 200 300 mile
0 500 km
SOMALIA
BĂTĂLIILE DE PE FRONTUL PERSAN (634, 635 și 636), CARE AU DUS LA CUCERIREA IRAKULUI DUPĂ VICTORIA DE LA AL-QADISIYA ÎN 637

încă o dată curajul personal al celor ce comandau armata arabă a fost pus în evidenţă cînd Abu Ubayd a condus atacul împotriva acestor animale magnifice, protejate de armuri. Abu Ubayd le spusese oamenilor lui că trompa este punctul slab al animalului şi, ca s-o demonstreze, a plecat în galop spre un elefant, s-a apropiat din spate şi i-a lovit trompa cu paloşul. Abu Ubayd s-a trezit smuls din şa, ridicat în aer şi apoi aruncat la pămînt, înainte de a fi călcat în picioare şi făcut una cu pămîntul. Încurajată de această întîmplare, infanteria perşilor a început să-i împingă pe războinicii arabi spre zona mlăştinoasă de pe malul Eufratului. Pe urmă, bătălia s-a centrat pe menţinerea controlului asupra podului de vase de peste fluviu. La un moment dat, podul, care era vital, a fost tăiat de perşi, pe urmă recapturat de musulmani şi reparat în grabă. Podul a fost menţinut, în ciuda intenselor atacuri ale perşilor, numai datorită rezistenţei disperate a lui ibn Harith (ajuns din nou la comandă din întîmplare). Aceasta a permis armatei arabe să se retragă în siguranţa deşertului, chiar dacă pierduse o treime din oameni – aproximativ 3 000 de luptători – pe cîmpul de la Quss al Natif – eveniment cunoscut şi sub numele de Bătălia Podului – în 26 noiembrie 634.

În ciuda sîngeroasei răsturnări de situaţie, ibn Harith a reuşit totuşi să menţină frontiera toată iarna şi în primăvara ce a urmat. Veştile de pe frontul sirian erau însă încurajatoare (aceasta era înainte de Yarmuk, dar în anul triplei victorii de la Wadi al-Arabah, Dattin şi Ajnadayn), aşa că au început iar să vină voluntari în tabăra lui ibn Harith. Vara a fost consacrată unor manevre inutile, pentru că generalul perşilor încerca să-i atragă din nou pe arabi dincolo de Eufrat, în timp ce ibn Harith era cît se poate de hotărît ca orice altă eventuală bătălie să fie purtată în deşert. Vechea capitală lahmidă al-Hira, aflată pe un braţ estic al Eufratului, a fost punctul strategic în jurul căruia pivotau ambele armate. În cele din urmă, în noiembrie 635, s-au întîlnit pe cîmpia de la Buwaib („mica poartă") – la est de Eufrat, unde fusese ademenită armata persană şi acum înainta în deşert. Cele două armate erau cam de acelaşi nivel, dar, spre deosebire de trupele musulmane din Siria, care erau foarte amestecate, aici soldaţii erau organizaţi în funcţie de triburi şi avîndu-i în frunte pe tradiţionalii lor conducători. Într-un moment critic al zilei, cînd cele trei coloane persane ce avansau păreau că vor rupe liniile lui

ibn Harith, acesta s-a așezat el însuși în fruntea luptătorilor din Beni Namir și Beni Taghlib (două mîndre triburi de beduini creștini) și, cerîndu-le să demonstreze că sînt cu adevărat arabi, chiar dacă nu se numărau printre musulmani, a condus un contraatac disperat. În urma acestei șarje, însuși fratele lui ibn Harith și șeful tribului Beni Namir au fost uciși, împreună cu nenumărați alți arabi. Moartea lor nu a fost însă zadarnică, pentru că ibn Harith și-a atins obiectivul: spărsese rapid linia frontului perșilor și capturase podul aflat în spatele ei.

Așa cum anticipase ibn Harith, perșii au fost mai întîi derutați, după care au început să se retragă în ordine, încercînd să recucerească podul, dar în cursul acestui proces au rupt rîndurile, iar panica instalată a generat haos. La căderea nopții, morții din armata persană zăceau grămezi în fața podului, de-a lungul malurilor fluviului și împrăștiați prin stepă, ca semn al răzbunării pentru înfrîngerea suferită cu un an mai înainte în Bătălia Podului.

A doua zi dimineață ibn Harith, așezat pe un covoraș simplu țesut de femeile din clanul său, a primit felicitările șefilor de trib ce-i fuseseră aliați în bătălie. În ultimii ani, cu toții se plînseseră că trebuiau să lupte alături de un simplu șef de clan din tribul Beni Bekr – dacă nu chiar sub comanda lui –, dar acum mîndrii șefii ai triburilor Beni Bajeela, Beni Taghlib, Azad și noul conducător al tribului Namir treceau pe dinaintea lui ca să-i sărute mîna și să binecuvînteze inspirata lui conducere. În timpul nopții, Selma, soția lui beduină, i-a oblojit rănile și a observat cu îngrijorare că rănile pe care le primise cu un an înainte – pe cînd apăra podul peste Eufrat – se redeschiseseră. Nu aveau să se mai vindece niciodată. După luptă, numai ibn Harith își mai amintea cît de apropiate fuseseră ca forță cele două armate. Pe patul de moarte, ibn Harith a făcut încă un apel către Omar: avea nevoie de mai multe trupe. De asemenea, l-a instruit pe unul dintre frații săi, care supraviețuise, să-i înmîneze flamura de luptă și să-i transmită un sfat celui ce-i va fi succesor: „Luptă-te cu dușmanul numai în deșert. Numai acolo poți fi victorios, iar de vei fi înfrînt, o să ai în spate deșertul prietenos și familiar. Perșii nu te pot urma acolo și doar așa poți să te întorci o dată și încă o dată ca să ataci". Ca explicație a uimitorului succes al cuceririlor musulmane din secolul al VII-lea, chintesența tacticii lui ibn Harith nu este nici azi depășită.

În iarna anului 636, după victoria hotărîtoare de la Yarmuk, califul îşi putea permite să înceapă deplasarea trupelor din proaspăt cuceritele Siria şi Palestina înapoi în Irak. Într-adevăr, într-un moment de avînt, Omar a propus să fie el cel care avea să conducă următoarea armată ce avea să plece din Medina. Sfetnicii săi l-au convins însă rapid să nu facă lucrul acesta. Într-adevăr, Saad ibn Abu Waqqas, care avea pe atunci 40 de ani, a fost ales să îndeplinească această sarcină. Se numărase printre primii convertiţi la islam, era văr cu Profetul Mahomed şi fusese unul dintre cei dintîi războinici musulmani ce îşi vărsaseră sîngele pentru cauză. Deoarece fusese unul dintre Însoţitorii Profetului, acest lucru avea să fie garanţia faptului că nici un conducător militar local nu avea să se simtă dezonorat să lupte sub comanda lui. În primăvara lui 637, o armată musulmană formată din circa 30 000 de bărbaţi, sub comanda lui Saad, se aduna încet din păşunile risipite de-a lungul Eufratului, în deşertul din sud (pe teritoriul actual al Kuweitului). Această armată fusese în mod predominant formată din recruţi proveniţi din marile triburi din Yemen, care se adunaseră în masă la Medina conduşi de şefii lor tradiţionali. Omar dusese mai departe tradiţia instituită de Profet de a-i „mitui" pe marii şefi de trib cu cadouri în argint şi, deşi în acele zile de victorie inflaţia crescuse, 2 000 de dirhami era socotită o sumă acceptabilă.

Cum cele două armate s-au ciocnit din nou, cei care confundă între ele cele două campanii din războiul din Irak au o scuză. Încă o dată, Eufratul a rămas frontiera, şi din nou complicatele manevre ale generalilor care se înfruntau s-au centrat pe oraşul al-Hira – Verdunul secolului al VII-lea în Mesopotamia. Dar de data aceasta miza era încă şi mai mare pentru că întreaga armată persană se afla sub comanda directă a generalului Rustam. Cifrele exacte au stîrnit întotdeauna dispute, dar ambele părţi au aruncat în luptă totul, ceea ce pentru perşi însemna probabil în jur de 30 000 de soldaţi, trupe de front, ajutate de încă 10 000 de luptători civili. Paralela cu campania de la Yarmuk este limpede, mai ales pentru că armata imperială nu putea cîştiga decît dacă îşi menţinea poziţiile. Bătrînul general Rustam a înţeles foarte bine lucrul acesta, chiar dacă tînărul său stăpîn, regele Yazdegird, insista să fie adoptată o tactică ofensivă pentru obţinerea unei victorii decisive. Rustam a reuşit să tragă de timp pînă la sfîrşitul primăverii, cu doar cîteva marşuri şi trimiterea unor solii, dar, în ciuda a ceea

ce credea, a ascultat în cele din urmă porunca monarhului său și a traversat Eufratul în iunie.

Saad a folosit cît se poate de bine timpul pe care l-a avut la dispoziție, obișnuindu-și amata, formată în majoritate din yemeniți, cu un teren foarte diferit din această parte a Arabiei și organizînd triburile în unități apte să primească ordine. El a fost prototipul generalului modern, dar în ziua luptei și-a pierdut ceva din respectul de care se bucura printre arabi pentru că a ocupat poziția din vechiul fort Qadisiya. Acesta oferea o perspectivă foarte bună asupra cîmpului de luptă și era amplasat ca un centru de comunicații, dar, desigur, acest mod de a conduce operațiunile nu semăna cu cel al lui ibn Harith. Saad a susținut mai tîrziu că avea o criză de sciatică la vremea aceea, dar nici oamenii lui și nici noua sa soție, Selma, nu l-au crezut. Soldații beduini intonau un cîntec care suna cam așa:

Am luptat cu răbdare pînă cînd Dumnezeu ne-a dăruit victoria,
În timp ce Saad stătea la adăpost între zidurile Qadisiyei.

În tot acest timp Selma (care era văduva lui ibn Harith) și-a scos din minți noul soț exclamînd de mai multe ori: „O, pentru o oră cu ibn Harith; din păcate nu mai există nici un al-Muthanna", pînă cînd Saad, înfuriat și gelos, a luat-o la palme și a gonit-o.

Bătălia de la al-Qadisiya a fost o încleștare crîncenă și impresionantă – ce poate fi socotită un fel de Borodino sau Waterloo al invaziei arabe în răsărit. Atît Saad, cît și Rustam și-au dovedit măiestria în a controla numărul uriaș de soldați aflați sub comanda lor. Prima zi de luptă s-a soldat cu pierderi importante, dar fără vreo slăbire vizibilă nici a liniilor persane, nici a celor arabe. În dimineața următoare, cele două forțe s-au ciocnit iar într-o încleștare titanică, după ce ambele armate adunaseră morții, răniții și muribunzii. La mijlocul celei de-a doua zile, arabilor li se alăturase o coloană de 6 000 de oameni, întăriri venite de pe frontul sirian, lucru care a adus un spor de energie atacului lor. La căderea nopții, a fost însă iar limpede că nici una din părți nu avea de gînd să dea bir cu fugiții. Situația s-a repetat și în a treia zi, cînd au căzut cam 3 000 de luptători din fiecare tabără. Acesta era un război de uzură pe care arabii nu aveau cum să-l ducă la nesfîrșit, în ciuda întăririlor primite.

Lupta decisivă a avut loc în aşa-numita „noapte a furiei", deşi nu fusese plănuită şi nici controlată de nici unul din comandanţi. A fost un atac spontan lansat de războinicii beduini care, în spiritul arab preislamic, i-au chemat pe toţi la luptă ca să-şi răzbune fraţii morţi. În noaptea luminată de lună, beduinii au atacat val după val tabăra perşilor. Au fost suficient de inspiraţi să repete atacurile şi după ivirea zorilor, chiar dacă se crede că muriseră deja mai mult de 5 000 de arabi. A fost un atac necugetat, lansat după aproape patru zile de lupte continue în căldura ucigătoare a deşertului arab, care a reuşit însă să rupă pe loc liniile armatei persane. Bătrînul general Rustam a fost identificat şi ucis, după care arabii au reuşit să spargă frontul şi să înainteze spre fluviu, ajungînd în spatele armatei persane. Cele două flancuri ale armatei persane s-au putut retrage în ordine, dar pierderile neîntrerupte suferite în „zilele de la al-Qadisiya" se făceau simţite. Situaţia nu a fost aceeaşi ca la Yarmuk, cînd armata bizantină a fost complet distrusă: aici armata Imperiului Persan era învinsă, dar nu distrusă. Regele Yazdegird a decis să se întoarcă în Persia cu ce mai rămăsese din trupele sale, împreună cu familia lui şi atîtea bogăţii cîte puteau fi cărate, în siguranţă. O nouă linie defensivă avea să fie trasată la poalele munţilor Zagros, ce străjuiau cîmpia aluvionară a Mesopotamiei (aproximativ frontiera actuală dintre Iran şi Irak). Irakul avea să fie evacuat.

Nu numai perşii au fost zdrobiţi; arabii, care erau totuşi învingători, au avut nevoie de un răgaz de două luni înainte ca Saad să dea ordin armatei să avanseze şi să ocupe cetatea al-Hira, care, asemenea unui stindard de luptă zdrenţuit, trecea din nou dintr-o mînă în alta.

Saad a părut că înaintează exagerat de prudent pe pămînturile bine irigate ale Irakului. Chiar şi acum, după atîtea secole, încă mai putem simţi uimirea şi spaima cuceritorilor arabi pe măsură ce înaintau în această zonă dens populată, prin livezile dese de curmali şi printre zecile de mii de oameni ce munceau din greu. Le era greu să realizeze faptul că ei, sărmanii beduini din deşert, erau acum stăpînii uneia dintre zonele agricole cele mai productive din lume, proaspeţii moştenitori ai unei lungi liste de imperii: Sumerul, Caldeea, Babilonul, Persia, Asiria, Seleucia, Imperiul Part şi cel Sasanid. S-au apropiat cu inima strînsă de imensa cetate veche de o mie de ani a Seleuciei (oraş comercial

în care se vorbeau greaca și aramaica, situat pe malul celălalt față de fosta capitala sasanidă a perșilor, Ctesifon), pe malul de vest al Tigrului, la 32 de kilometri sud-est de Bagdadul de astăzi. În timp ce încerca să-și dea seama ce trebuie să facă pentru a trece de zidurile acelea, iscoadele i-au raportat lui Saad că cetatea era evacuată pe mare cu ajutorul corăbiilor. Un an mai tîrziu, pe malul estic al Tigrului, arabii, care încercuiseră complet capitala administrativă a imperiului, ce era pe atunci Ctesifon, s-au trezit încă o dată că zidurile neatinse ale cetății erau abandonate în mîinile lor. Bogățiile din aceste cetăți (cunoscute de arabii din această perioadă sub numele generic de „Madain") depășeau cu mult imaginația luptătorilor arabi și, cum provincie după provincie se predau în Irakul cucerit, musulmanii au înțeles că avea să fie imposibil de aplicat enormei populații păgîne alternativa: convertire sau moarte. Cei cîndva disprețuiți sub numele „cei ce venerează focul", zoroastrienii, erau recunoscuți ca fiind o altă populație pomenită în Carte (în principiu, mai degrabă decît în practică, de vreme ce nu apăreau în vreun capitol sau verset din Coran) și li s-a permis să plătească un tribut anual în schimbul dreptului de a-și practica liber religia, alături de vecinii lor creștini și evrei.

În acea toamnă, armata persană, ce se retrăsese în munții Zagros, a lansat un contraatac. Saad, urmînd ordinele pe care le primise de la Omar, din Medina, a trimis o armată musulmană de mărime medie, aproximativ 12 000 oameni, ca să respingă contraatacul. Au reușit să oprească atacul perșilor, dar pierderile au fost foarte mari, așa că, pentru menținerea pozițiilor, a fost nevoie de întăriri substanțiale. Această armată întărită a cîștigat o bătălie decisivă pe dealurile de la Jalula și apoi i-a gonit pe persani pînă în munți, prin trecători, pătrunzînd chiar și în Persia. Jalula s-a dovedit a fi o a doua (deși neplănuită) al-Qadisiya, care a avut drept consecință fortuită apariția pentru musulmani a posibilității ocupării platoului persan central. Arabii au întîmpinat însă rezistență. Se vor duce lupte 30 de ani înainte ca vechea capitală Persepolis să fie ocupată de armata musulmană. Regele Yazdegird avea să continue să lupte pînă în ultima clipă a vieții sale.

Cele două victorii decisive repurtate împotriva celor două imperii, mai întîi împotriva Bizanțului, la Yarmuk, în Siria, și apoi

împotriva Persiei, la al-Qadisiya, în Irak, au transformat complet Arabia. Acestea au fost cu adevărat vremuri glorioase. Două dintre cele mai mari imperii ale lumii fuseseră învinse în luptă. Islamul nu pătrunsese numai în inimile oamenilor, ci şi în paginile istoriei. Cei ce se îndoiau nu mai aveau nici un motiv s-o facă de acum înainte. A fost o perioadă de convertiri în masă, cînd ultimul trib de beduini păgîni, arabi doar pe jumătate convinşi, şi triburi creştine care înainte fuseseră ostile, s-au adunat sub flamura islamului. Chiar şi unul dintre regimentele de gardă ale armatei persane, ce număra vreo 4 000 de oameni, a jurat credinţă califului. Aproape în acelaşi timp, o altă divizie de 4 000 de războinici a venit călare de pe dealurile din nordul Irakului ca să depună jurămîntul de credinţă. Este plauzibil că aceşti oameni, cei dintîi kurzi ce aveau să treacă la islam (şi dintre care mai tîrziu aveau să apară eroi musulmani ca Saladin), au făcut-o de bunăvoie. Aceşti noi aliaţi erau porecliţi oamenii roşii, al-Hamra, şi au fost incluşi în armata musulmană sub protecţia unui trib arab. Era încă mult prea devreme pentru oricare dintre primii credincioşi să înţeleagă un islam ce nu avea identitate arabă totală. (Într-adevăr, problema încă mai stîrneşte şi azi controverse.)

La început Saad a transformat marea sală de recepţie a monarhilor Sasanizi din Ctesifon într-o moschee publică şi şi-a stabilit centrul administrativ şi cartierul general al armatei în clădirile pe jumătate jefuite ale dinastiei Sasanide, ce se aflau dispuse în jurul acestei uriaşe săli de primire (care mai există şi astăzi). Omar i-a cerut lui Saad să retragă din Ctesifon armata de musulmani şi s-o îndepărteze de centrul multietnic plin de tentaţii al Irakului. Omar voia să înfiinţeze o nouă bază a armatei musulmane pe vechea frontieră deşertică a Arabiei, la Kufa, la doar patru kilometri distanţă de zidurile marcate de lupte ale vechii capitale a lahmizilor, al-Hira. Lîngă acest magnet al istoriei arabe se va ridica noul oraş-garnizoană, corturile negre vor fi înlocuite treptat cu colibe din stuf, care, la rîndul lor, vor fi înlocuite de case făcute din chirpici, conform tradiţiei milenare din Mesopotamia.

Kufa va deveni şi ea musulmană, prin contrast cu al-Hira cea plină de biserici. Moscheea în care încăpea întreaga armată la rugăciune domina centrul oraşului Kufa. Perimetrul ei fusese stabilit de un arcaş care trăsese săgeţi în toate cele patru zări.

Din aceste patru puncte a fost trasat un pătrat perfect și zona de rugăciune a fost delimitată prin săparea unui șanț. În anii care au urmat, s-au cărat coloane de marmură din palatele, bisericile și mînăstirile din al-Hira. Din ele s-a ridicat un nou edificiu. Au fost distribuite în așa fel încît să suporte un acoperiș a cărui secțiune trebuia să acopere o moschee cu latura de 200 de coți*. Clădirea asigura umbra în miezul zilei și constituia un loc propice pentru învățătură, recitări din Coran și întîlniri între musulmani. Un credincios se putea apropia de de acest loc de rugăciune venind din orice direcție. Curînd însă, cartierul general de comandă, Dar al-Imara, avea să fie înălțat pe latura sud-estică a moscheei. Toate acestea respectau învățătura Profetului, care locuia lîngă moscheea din Medina, ce servise întotdeauna ca loc de rugăciune, de întîlnire și de manifestare a ospitalității. După ce hoții au furat din tezaurul din Kufa, califul Omar a decretat ca el să fie protejat și vegheat de credincioși. În cei dintîi ani ai islamului, Bait al-Mal, casa tezaurului, a fost un pavilion ridicat în mijlocul curții marilor moschei publice[1]. Era un simbol ce ilustra perfect caracterul deschis al societății și responsabilitatea publică în lumea islamului timpuriu.

O tabără asemănătoare a arabilor musulmani avea să fie stabilită în sud, la Basra, pentru că, odată cu euforia acestor prime victorii, s-a instalat și deruta. Triburile răzlețe de beduini arabi cărora nu le păsa de islam, dar erau foarte interesate de jafuri au continuat să prade pămînturile cultivate ale Irakului. În alte cazuri, mici armate de musulmani ortodocși, pierzîndu-și răbdarea din cauza întîrzierilor produse de faptul că autoritatea, califul, se afla în Medina, porneau războaie de cucerire pe cont propriu. Pentru că Mesopotamia Centrală era sub ocupație, conflictele se deplasau spre zonele mai înalte din nord și spre sudul mlăștinos. Basra era bine plasată și mai tîrziu avea să fie bază pentru cuceriri și incursiuni de-a lungul coastei persane. La început a fost un centru alternativ separat al islamului, dar curînd va intra sub autoritatea lui Omar, chiar dacă rivalitatea cu Kufa va continua

---

* Unitate de măsură egală cu distanța de la cot pînă la vîrful degetului mijlociu. Aproximativ 45-48 de centimetri (n.t.).

1. Lucrul acesta mai este valabil și azi în Marea Moschee omeiadă din Damasc.

să existe. Basra va prospera de pe urma războiului, dar şi ca rezultat al legăturilor ei comerciale cu Golful Persic şi Oceanul Indian, ceea ce contribuia şi la menţinerea caracterului său eterogen complex. În istoria islamului timpuriu avea să fie al cincilea oraş din punctul de vedere al importanţei sale politice şi spirituale, alături de Mecca, Medina, Damasc şi Kufa.

Mai exista încă un centru urban întemeiat în această perioadă care va avea un rol decisiv în politica islamului timpuriu. Al-Fustat (din care se va dezvolta mai tîrziu Cairo) va fi al şaselea oraş al califilor. După ce am asistat la cucerirea Orientului Apropiat bizantin, apoi a Irakului persan, trebuie să ne îndreptăm atenţia spre vest, adică spre cucerirea arabă a Egiptului, şi să ne mai întoarcem încă o dată la acei uimitori primi ani de realizări, perioada cuprinsă între 636 şi 645.

În 636 guvernatorul bizantin al Egiptului, disperat din cauza sorţii pe care le avuseseră Palestina vecină şi Siria, căzute sub stăpînire arabă după bătălia de la Yarmuk, încheiase cu califul Omar un armistiţiu pe trei ani. Tributul plătit pentru această pace era foarte mare, dar la vremea aceea trebuie să i se fi părut că merită să plătească preţul pentru că, fără îndoială, el trebuie să fi sperat că armata musulmană se va destrăma într-un război civil tribal sau va fi învinsă de armatele perşilor. Nici unul din aceste lucruri nu s-a întîmplat însă, deşi contraatacul bizantin din 638, ca şi ciuma şi foametea din 639, au fost momente de grea încercare pentru musulmani. În 640 cei trei ani armistiţiu se încheiau. Omar şi-a dat încuviinţarea pentru un raid de explorare împotriva Egiptului. Acest raid pornea din garnizoana musulmană din Palestina, dar, între timp, califul şi-a schimbat gîndul şi a ordonat un atac concentrat la frontiera nordică. Omar a dat instrucţiuni ca Anatolia bizantină să fie atacată de două armate musulmane. Una din armate trebuia să cucerească provincia de coastă a Ciliciei (sud-estul Turciei), cealaltă să invadeze munţii Armeniei (în nord-estul Turciei). Invazia Egiptului nu se mai afla pe agenda oficială, deşi e limpede că exista o vagă confuzie legată de intenţiile exacte ale lui Omar în ceea ce priveşte raidul iniţial. Amr ibn al-As, care comanda armata musulmană în Palestina, era hotărît să atace. Amr se temea că va fi trecut cu vederea în favoarea unui comandant mai popular decît el în Siria de nord,

Moavia. Amr se mai temea și de faptul că Omar nu-l privea cu ochi buni pe Khalid, dezaprobare ce s-ar fi putut extinde și asupra sa, pentru că amîndoi se convertiseră tîrziu la islam și proveneau dintre conducătorii tradiționali din Mecca păgînă. Exista ceva în mod iremediabil păgîn în Amr, care avea fizicul și charisma unui Ahile sau Alcibiade, avînd niște strămoși misterioși și exotici. Mama lui Amr fusese o fată vestită pentru frumusețea ei, din tribul beduin Anaza, luată ca sclavă și apoi cumpărată pe un preț fabulos la tîrgul din Ukaz de un negustător de vază din rîndul quraișiților. Fusese considerată o concubină foarte costisitoare, ce avea propriile camere și, în cele din urmă, își cîștigase libertatea, deși, la vremea la care l-a conceput pe Amr, se zvonea că ar fi fost amanta a șase nobili din Mecca.

Așa că Amr, înainte de a primi ordine care să-i interzică în mod categoric să intre în Egipt, a pornit călare spre vest în fruntea a 3 000 de războinici beduini, dintre care majoritatea aparțineau tribului Akk din Hijazul de sud. Chiar dacă luăm în considerare șirul de victorii musulmane obținute pînă atunci, rămîne un mister cum plănuia o armată atît de mică să cucerească o țară atît de mare cum era Egiptul, cu o populație de milioane de locuitori și o garnizoană stabilă de 25 000 de oameni. Capitala Egiptului, Alexandria, era foarte bine protejată de ziduri și de șanțuri de apărare, dar și de lacurile interioare, de mare și de o unitate navală stabilă. Cu ajutorul flotei și a celor trei porturi, Alexandria putea comunica liber cu restul imperiului. Egiptul era, de asemenea, un tărîm al creștinismului fervent, unul dintre primele locuri unde apăruse viața monastică.

Căderea Egiptului este adesea socotită un fel de versiune timpurie a principiului dominoului pe care strategii americani l-au aplicat în cazul Indochinei. Mai întîi au căzut Siria și Palestina, pe urmă sigur că a venit rîndul Egiptului. Probabil că așa ar înțelege un occidental vulnerabilitatea Egiptului în partea dinspre deșertul arab. În Egipt se consideră însă altfel. Vechiul regat al Nilului știa tot ce se putea ști despre beduini și raiduri pornite din deșert. Într-adevăr, acestea fuseseră aspecte importante ale vieții militare a Egiptului de mii și mii de ani. Nu există nici o trecere accesibilă între zona cultivată intensă de-a lungul Nilului și deșertul înconjurător. Nicăieri pe fața pămîntului nu există un contrast atît de violent între pămînturile cultivate și cele aride, despărțite uneori doar de un pas de om. Este, de asemenea, o frontieră foarte lungă

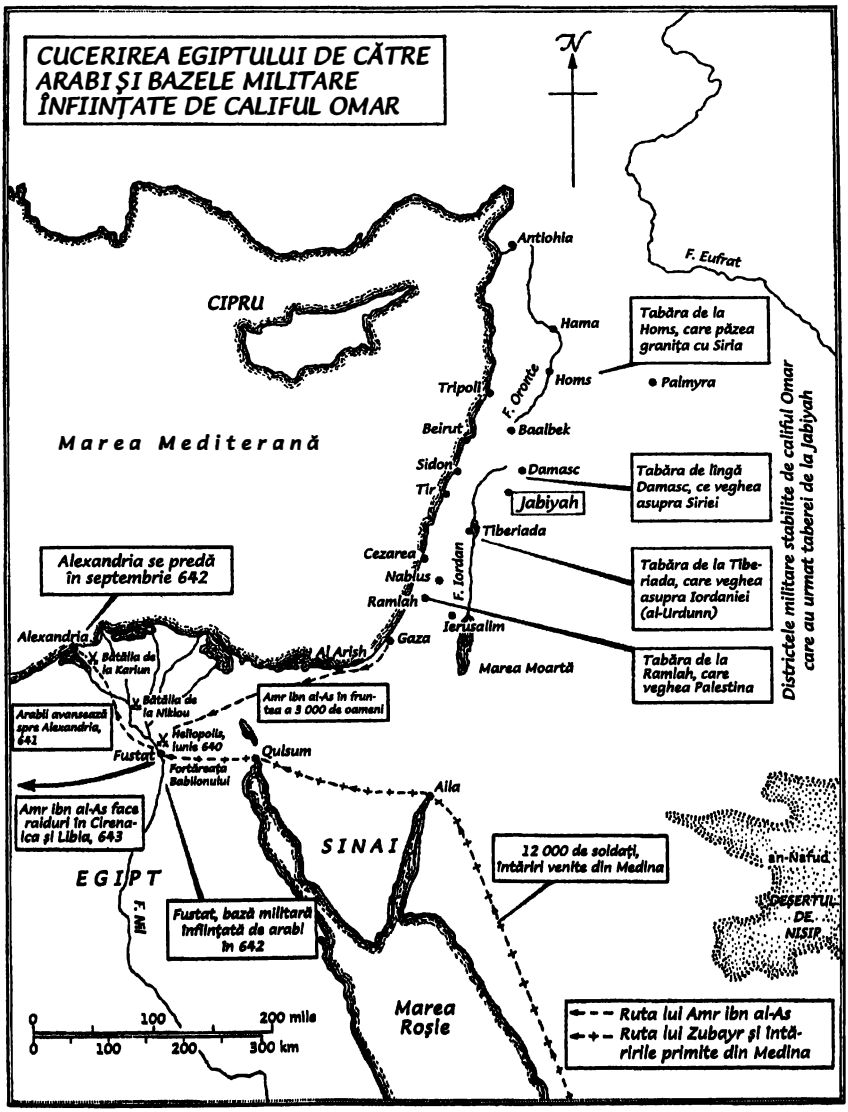
CUCERIREA EGIPTULUI DE CĂTRE ARABI ŞI BAZELE MILITARE ÎNFIINŢATE DE CALIFUL OMAR
N
CIPRU
Antiohia
F. Eufrat
Hama
Tabăra de la Homs, care păzea graniţa cu Siria
Homs
Palmyra
Tripoli
F. Orontes
Beirut
Baalbek
Marea Mediterană
Sidon
Damasc
Tabără de lîngă Damasc, ce veghea asupra Siriei
Tir
Jabiyah
Tiberiada
Alexandria se predă în septembrie 642
Cezarea
Nabluş
F. Iordan
Tabăra de la Tiberiada, care veghea asupra Iordaniei (al-Urdunn)
Ramlah
Ierusalim
Alexandria
Bătălia de la Karîun
Al Arish
Gaza
Tabăra de la Ramlah, care veghea Palestina
Marea Moartă
Districtele militare stabilite de califul Omar care au urmat taberei de la Jabiyah
Bătălia de la Nikiou
Amr ibn al-As în fruntea a 3 000 de oameni
Arabii avansează spre Alexandria, 641
Heliopolis, iunie 640
Fustat
Qulsum
Fortăreaţa Babilonului
Amr ibn al-As face raiduri în Cirenaica şi Libia, 643
Aila
SINAI
12 000 de soldaţi, întăriri venite din Medina
an-Nafud
EGIPT
DEŞERTUL DE NISIP
F. Nil
Fustat, bază militară înfiinţată de arabi în 642
Marea Roşie
0 100 200 mile
0 100 200 300 km
Ruta lui Amr ibn al-As
Ruta lui Zubayr şi întăririle primite din Medina

și aproape imposibil de apărat în totalitate. Apărarea a trebuit să se facă întotdeauna în profunzime. Egiptul a fost nevoit dintotdeauna să controleze deșertul înconjurător dacă voia să apere Nilul. Existau forturi construite pentru a apăra toate drumurile umblate, locuri de adăpare, piețe plasate în deșert, mine și cariere situate în deșertul Libiei (vestic) și în cele din est. Cerințele militare în această privință nu se schimbaseră prea mult. De Zidurile construite de Ramses al II-lea au cunoscut și marșurile persane, dialectul macedonean al soldaților lui Ptolemeu, latina vorbită în taberele legiunilor romane și greaca comandanților bizantini. Egiptul, ca provincie a Bizanțului, era bine protejat. 2-3 000 de beduini veniți călare din Arabia nu aveau cum să zguduie Egiptul. Așadar, ce s-a întîmplat?

Amr a intrat pe teritoriul Egiptului în apropiere de locul unde se ridică astăzi modernul oraș Port Said. Aceasta nu a fost o surpriză, pentru că era singurul loc prin care o armată călare putea intra în Egipt. Amr s-a îndreptat apoi spre vest, adică spre Nil. Din nou, o manevră previzibilă, pentru că urma traseul a ceea ce poate fi considerată varianta antică a Canalului Suez, o lucrare strălucită de inginerie care permitea corăbiilor de pe Nil să ajungă în Marea Roșie. Acest canal le permitea negustorilor din Alexandria să aibă o legătură directă cu traseul pe care se făcea negoț cu condimente și cu rutele spre India. August a fost cel care a dezvoltat acest comerț foarte profitabil, iar banii au intrat în vistieria imperiului. Succesorul său, Tiberius, a construit o puternică fortăreață romană, cunoscută sub numele de Babilon, în punctul strategic în care acest canal întîlnea Nilul. Se mai pot vedea și astăzi zidurile acestei construcții. S-a mai scufundat un pic din pricina ridicării nivelului solului, dar încă este o mărturie arhitecturală. Poarta romană frumos sculptată este ușor de remarcat datorită uneia dintre cele mai vechi biserici copte din vechiul Cairo, ce se ridică deasupra sa ca un cuib de barză făcut din pietre străvechi. În vremea lui Amr, era cu aproape 1,83 m mai înaltă decît șanțul de apărare ce-o înconjura, un uriaș dreptunghi lung de 305 m, format din ziduri groase de 2,44 m făcute din piatră și cărămizi zidite cu mortar.

La Babilon, Amr a primit un ajutor neașteptat. Omar aflase de acțiunile sale și trimisese forțe proaspete sub comanda lui Zubayr, și astfel numărul războinicilor se ridica la aproximativ 12 000. Amr a trecut pe lîngă zidurile de apărare ale Babilonului și a lovit

infanteria bizantină care se îndrepta spre Heliopolis (acum o suburbie elegantă a oraşului Cairo), localitate aflată la mai puţin de o zi de mers călare. La 19 iunie 640, Amr şi-a condus armata spre victorie în bătălia de la Heliopolis.

În septembrie, fortăreaţa bizantină a Babilonului era izolată, iar armata lui Amr instituise blocada în jurul ei. Nu se poate spune că era chiar sub asediu, ar fi o exagerare, pentru că această armată simplă formată din beduini nu avea mijloacele necesare instituirii unui asediu şi nici experienţa unui atac direct asupra unor poziţii fixe. Nici unul dintre lucrurile acestea nu pare să fi contat pentru că, în acea iarnă, Cirus, patriarhul-guvernator al Egiptului, a început să negocieze un armistiţiu. În aprilie 641 a predat Babilonul, lucru care a însemnat în fapt cedarea către arabi a întregii părţi centrale a Egiptului, în schimbul retragerii în siguranţă a garnizoanei bizantine (inclusiv a patriarhului), în Alexandria. Cirus încerca poate să cîştige ceva timp ca să-i ceară întăriri împăratului Heraclie, dar, dacă aşa au stat lucrurile, nici măcar contemporanii săi nu i-au înţeles tactica. Cirus a fost chemat înapoi în capitală, la Constantinopol, unde avea să fie acuzat de trădare. Totuşi, evenimentele se desfăşurau cu repeziciune şi scăpaseră de sub control la curtea cezarilor. Bătrînul împărat războinic Heraclie a murit la 11 februarie 641. Fiul său, Constantin al III-lea, a murit şi el la scurtă vreme după ce a urcat pe tron, după care un tînăr prinţ, sprijinit de a doua soţie a lui Heraclie, a preluat tronul. Aveau să fie amîndoi detronaţi de către rivalii lor dinastii de la curte, după care puterea a fost exercitată de regenţi în numele fiului de doar 11 ani al lui Heraclie, Constans al II-lea, ce fusese înscăunat în mod oficial. În această situaţie confuză, deciziile care priveau Egiptul şi soarta lui Cirus pur şi simplu nu au fost luate.

Aşa că, în mai, Amr, după ce ocupase zona-cheie cel mai bine apărată din Egipt, era liber să pornească spre nord. Cînd a venit momentul ca armatele arabilor care asediau Babilonul să-şi strîngă tabăra, a fost găsit un porumbel care îşi făcuse cuibul chiar în cortul lui Amr şi care avea pui ce tocmai ieşiseră din ou. Ca să nu deranjeze această pasăre ce-şi găsise adăpost acolo, Amr a preferat să lase cortul pe loc.

Armata lui a traversat Nilul şi a trecut călare printre ruinele impozante ale Memfisului, vechea capitală a faraonilor, care pe

vremea aceea era încă un oraș viu. Dincolo de oraș, erau liberi să traverseze călare și fără grijă deșertul, pe partea vestică a văii Nilului, evitînd astfel pericolul de a lupta în delta dens populată și cultivată intensiv. La o săptămînă după ce au părăsit Babilonul, au spulberat o forță armată ce încercase să-i oprească la Tarrana, lansînd apoi un atac asupra orașului-fortăreață Nikiou. Pentru că au opus rezistență, locuitorii au fost măcelăriți, după obiceiurile brutale ale războiului, dar aceasta nu este o explicație pentru îngrozitoarele masacre comise după căderea cetății Nikiou în satele din deltă, locuite de niște fermieri copți săraci. Aceasta a afectat reputația de onorabilitate care însoțea armata musulmanilor arabi, rămasă neștirbită atîta vreme cît au fost respectate principiile lui Abu Bakr privitoare la felul în care trebuia purtat un război drept. Poate că și neașteptata imensitate a Egiptului și populația ei formată din milioane de fermieri au făcut ca micuța armată de beduini arabi să se simtă izolată și neliniștită. Terorismul de stat se naște din asemenea spaime.

Pe măsură ce Amr se apropia de Alexandria, rezistența bizantină creștea. Ciocnirile de la Kom Sharik și Damanhur, din deltă, au culminat cu o bătălie care a durat zece zile, la Kariun, înainte ca forțele Bizanțului să se retragă la adăpostul zidurilor cetății Alexandria, în iulie. Primul asalt precipitat al lui Amr a fost respins. În luptă, au fost folosite foarte mult catapultele care fuseseră ridicate pe zidurile cetății. Arabii au fost siliți să se retragă dincolo de raza de acțiune a acestor arme și să-și ridice o tabără fortificată în sud-estul cetății. Din această tabără, ei puteau să hărțuiască suburbiile și să păstreze controlul asupra recent cuceritelor orașe din deltă, în timp ce Amr a folosit grosul armatei sale ca să facă o incursiune rapidă în sud, înainte ca inundațiile provocate de Nil în fiecare an să mături regiunea. Cînd au ajuns la vechea tabără de lîngă Babilon, cortul lui Amr era încă în picioare. Folosind acest cort ca punct central, armata arabă și-a întins încă o dată corturile negre.

Între timp, patriarhul Cirus se întorsese în Alexandria. Nu numai că nu fusese executat în urma acuzației de trădare și intrigilor criminale de la curte în Constantinopol, ci, mai mult decît atît, a reușit să fie din nou numit viceregе. Într-o scenă ce frizează grotescul, Cirus a chemat populația Alexandriei la o predică menită să-i ridice moralul, ținută în enormul amfiteatru al cezarilor. Trebuie să fi fost un discurs destul de jalnic.

Pe lîngă eşecurile sale personale tactice, strategice şi morale, mai era şi unul dintre cei mai detestaţi oameni din Egipt. Cirus ajunsese pentru prima oară în Alexandria în anul 631. În mod excepţional fusese numit în acelaşi timp şi patriarh ortodox, şi vicerege imperial – chiar dacă dispreţuia în mod profund aceste două înalte funcţii şi prefera obiceiurile poliţiei secrete. Împăratul îi poruncise să încerce să pună capăt disputelor teologice dintre creştinii copţi egipteni şi ortodocşi. Timp de zece ani, Cirus a persecutat clerul local egiptean şi călugării copţi (care deja fuseseră de mult deposedaţi de veniturile, proprietăţile şi catedralele lor) şi, mai mult decît atît, a încercat să-l asasineze pe patriarhul copt. Pentru aceasta s-a folosit de preoţi vorbitori de greacă, de funcţionarii imperiali şi de soldaţii lor. Nereuşind să-l prindă pe patriarhul Veniamin, banda lui Cirus a pus mîna pe fratele acestuia, Menas, pe care l-a răpit şi l-a torturat într-o încercare de a-l face să accepte public politica oficială. Menas nu a cedat, dar, după ce l-au desfigurat, l-au ars şi l-au mutilat în timpul interogatoriilor, au început să se simtă ruşinaţi de ceea ce făcuseră. Aşa că au mai încercat o dată să-l facă să se comporte „rezonabil", l-au legat, l-au băgat într-un sac cu pietre şi l-au pus într-o barcă mică. Martirajul lui Menas este şi astăzi cinstit în întreg Egiptul.

Acelaşi Cirus îndemna populaţia Alexandriei să reziste atacurilor lui Amr – lucru pe care reuşise să-l facă cu oarece succes în absenţa lui. O lună mai tîrziu, Cirus a început să poarte negocieri secrete cu Amr. A semnat un acord la 8 noiembrie 641, care stabilea un an de armistiţiu, după care plănuia să le predea arabilor întreaga regiune şi oraşul Alexandria. El le-a explicat răbdător ofiţerilor săi uimiţi: „Arabii vor învinge, iar Dumnezeu a decis să le dea lor pămîntul Egiptului". Acţiunile sale sînt greu de înţeles, deşi există o poveste în tradiţia arabă care arată cît de afectat a fost Cirus de raportul făcut de unul dintre trimişii săi care petrecuse două zile în timpul negocierilor într-o tabără musulmană. El îi spusese stăpînului său: „Musulmanii sînt oameni care iubesc moartea mai mult decît iubim noi viaţa. Iubesc smerenia mai mult decît mîndria. Lăcomia le e necunoscută. Nu li se pare că e un lucru degradant să stai pe jos. Mănîncă fără să stea la masă. Au un singur comandant. Acesta nu are nici un fel de semn distinctiv. Musulmanii nu cunosc diferenţa dintre cel

situat mai sus și cel situat mai jos, între stăpîn și slugă. Cînd vine momentul rugăciunii, se spală cu toții, se așază umăr la umăr cu toată smerenia înaintea Domnului". În poveste se spune că Cirus ar fi replicat: „Asemenea oameni au să înfrîngă orice putere, mai bine am face pace cu ei".

Amr și-a respectat cuvîntul și a așteptat 12 luni înainte de a apărea iar călare pe un cal alb în fața zidurilor Alexandriei, la poarta soarelui. Îl urmau, tot călare, 6 000 de oameni. În acea dimineață, în numele califului, Amr a luat în primire în mod solemn cheile orașului ce fusese fondat de Alexandru și înfrumusețat de Cleopatra. În Medina, califul Omar l-a primit cu curmale și lapte pe solul venit din Alexandria ce aducea această știre. Pe cînd stăteau la masă împreună, Omar a citit scrisoarea lui Amr: „Am luat un oraș despre care pot să spun doar că are 4 000 de palate, 4 000 de băi, 400 de teatre, 1 200 de vînzători de fructe și legume și 40 000 de evrei".

Printre monumentele cele mai importante se numărau farul din insula Pharos și mausoleul lui Alexandru, care încă domina acest oraș cu un milion de suflete. Strada principală, ce se întindea de la marea poartă de răsărit (a soarelui – Bab Shems) pînă la cea de apus (a lunii – Bab el Qamar). De acum înainte, impunătorul bulevard central avea să fie umbrit de flamurile verzi de mătase. Un pelerin musulman din acele vremuri merge pînă la a spune (aproape blasfemator): „Am fost în pelerinaj la Mecca de 60 de ori, dar, dacă Dumnezeu mi-ar îngădui să stau în Alexandria doar o lună... luna aceea mi-ar fi mai dragă". La marile monumente din marmură ce stăteau mărturie trecutului măreț, musulmanii aveau să adauge în curînd Moscheea celor 1 000 de coloane, Moscheea Îndurării și pe cea a lui Daniel. Iskender (Alexandru, la musulmani) și turnul din insula Pharos vor fi adoptate cu entuziasm de noua cultură islamică și vor genera în curînd o mulțime de povești. Distrugerea înfloritorului oraș al Alexandriei este adesea considerată o consecință a cuceririi arabe. Însă și mai mulți sînt cei ce deplîng arderea bibliotecii din Alexandria (cea mai mare comoară a lumii mediteraneene), care încă este pusă de obicei tot pe seama arabilor. Dar incendiul avusese loc cu 250 de ani mai înainte ca Amr să treacă de porțile orașului fără să întîmpine nici un fel de rezistență și era opera fundamentaliștilor creștini. În anul 391 o gloată de călugări, îndemnați de Teofil, patriarhul Alexandriei, au distrus și au

prădat templul lui Serapis şi au făcut ruguri din cărţile ce conţineau învăţătura păgînă, adăpostite în clădirile ce înconjurau templul. Deasupra cenuşii fumegînde a învăţăturii anticilor a fost ridicată o mînăstire, iar zece ani mai tîrziu, călugării au trecut de la cărţi la sînge, linşînd-o pe Hypatia, o profesoară de matematică de vîrstă mijlocie, care studia pe atunci lucrările filosofice ale tatălui ei. Totuşi, povestea cu iz de propagandă conform căreia arabii ar fi incendiat biblioteca a prins, pentru că pînă şi un specialist în tradiţia orală alexandrină, E.M. Forster, menţionează acest neadevăr.

Alţi comentatori continuă să citeze relatarea mincinoasă fabricată în Evul Mediu potrivit căreia Omar ar fi spus despre cărţi: „Dacă sînt în acord cu Coranul, atunci nu sînt necesare; dacă nu, atunci sînt periculoase, aşa că în ambele cazuri trebuie distruse".

Cutremurele aveau să distrugă în mod progresiv un alt monument al Alexandriei ce se numără printre cele şapte minuni ale lumii – legendarul far din insula Pharos. Pe o uriaşă fundaţie pătrată, se ridica un turn octogonal, terminat cu unul rotund. Lanterna circulară originală s-a dărîmat în 700, iar turnul octogonal în 1100, după ce arabii îl restauraseră în 880 şi 980. Un cutremur încă şi mai puternic, în secolul al XIV-lea, a lăsat în picioare doar baza pătrată, măturînd şi moscheea ce fusese integrată în structura construcţiei. Contopirea poetică a luminii menite să călăuzească navigatorii şi cea a credinţei adevărate aduse de o moschee era pe placul oricărui călător musulman. Al-Derawi a scris: „Platforma cea înaltă călăuzeşte călătorul în noapte, cu lumina sa, cînd întunericul coboară. Într-acolo am purtat un veşmînt al bucuriei perfecte alături de prietenii mei, un veşmînt înfrumuseţat de amintirea iubiţilor mei Însoţitori. Pe înălţimea sa un dom mi-a ţinut umbră şi atunci mi-am văzut prietenii asemenea stelelor. M-am gîndit că marea de sub mine este un nor şi că mi-am întins cortul în văzduh".

Amr trebuie să fi fost conştient de pericolul pe care oraşul îl reprezenta pentru soldaţii săi, în timp ce delta foarte irigată nu era un loc în care să ţii miile de cai arabi de rasă pură şi cămilele de care avea nevoie armata. Nutreţul este prea bogat în sezonul inundaţiilor, iar cămilele şi caii crescuţi în deşert puteau contracta boli care să le slăbească picioarele. Omar spusese limpede la întrevederea de la Jabiyah din 640 care erau condiţiile ce trebuia respectate de către armatele de credincioşi cînd aveau să ocupe teritoriile cucerite. Amr a decis să stabilească noul centru

musulman din Egipt în locul său preferat, vechea tabără de lîngă fortăreața romană Babilon. Cortul său, în care un porumbel își făcuse cuibul, avea să fie reperul pentru direcționarea rugăciunilor în noua moschee, construită ca un dreptungi cu laturile de 17,5 pe 29 de metri. Acoperișul din trunchiuri de palmier despicate, acoperite cu crengi va fi susținut de coloane clasice grecești, aduse din ruinele din jur. Raze de lumină se strecurau prin acoperiș în sala de rugăciune și prin cele șase uși ce erau tăiate în zidurile laterale. Deși a fost reconstruită de zeci de ori, moscheea aceasta încă mai există. Orașul ce se va naște în jurul ei va fi cunoscut sub numele Fustat, la doi pași de locul în care va apărea orașul medieval ce va deveni apoi Cairo.

Omar a refuzat cererea lui Amr privind construirea în această nouă moschee, la Fustat, a unei *minbar* (o platformă de pe care să fie ținute predicile). În schimb, pentru că deja ajunseseră la el zvonuri despre imensa bogăție pe care o adunase comandantul său din Egipt, și-a trimis un om de încredere ca să evalueze situația la fața locului. Omar i-a scris în stilul său direct: „Am avut destule experiențe cu dregători necinstiți și bănuielile mele se îndreaptă acum împotriva ta, de aceea l-am trimis pe Mahomed ibn Maslama ca să împartă cu tine tot ceea ce ai".

În ciuda faptului că Alexandria se predase, multe tîrguri mai mici din deltă refuzau cu încăpățînare să se supună, așa că armata arabă a petrecut tot sezonul de campanii din 642 îndeplinind obositoarea sarcină de a subjuga citadelele egiptene izolate. Doar un an mai tîrziu, în 643, Amr avea să fie din nou în ofensivă. A pornit călare spre vest și acesta avea să fie începutul unei lungi perioade de stăpînire arabă a Africii de Nord, prin capturarea unor orașe libiene legendare, cum era Cirene, așezat pe vîrful muntelui, Apollonia, apărată de ziduri, cu portul său larg, și cetatea Ptolemais de lîngă mare. Totuși, nu acele orașe neprețuite cu arhitectură greacă i-au trezit admirația, ci zonele mai înalte, populate de berberi. El a scris: „Dacă averile mele n-ar fi în Hijaz [Arabia Centrală], aș trăi în Barca și nu aș mai pleca de aici niciodată, pentru că nu cunosc nici un loc pe pămînt mai plin de pace". Acest sentiment de înrudire cu berberii era recunoscut și prin faptul că Amr a acceptat să nu le fie impus nici un colector de taxe și le-a acordat privilegiul de a-și evalua și a-și trimite singuri tributul. Reiese de asemenea clar, din corespondența pe care a purtat-o cu califul, că au existat printre ei și convertiți la islam. Provincia Libiei de Est (cunoscută sub numele de Cirenaica

sau Pentapolis) fusese anexată deja de patru secole Egiptului. Aşa că Amr putea pretinde că doar „încheia" cucerirea Egiptului. Această campanie nu făcuse decît să-i deschidă apetitul. În anul următor, a lansat un atac încă şi mai ambiţios, traversînd călare deşertul sirtic, ca să facă raiduri în Tripolitania cea bogată în livezi de măslini. Aici Amr a cucerit oraşele Tripoli, Sabratha şi Leptis Magna, ale căror ruine de marmură din epoca de aur a Africii de Nord romane încă ne mai înfierbîntă imaginaţia.

În acest timp, unul dintre locţiitorii lui Amr, tînărul său văr Oqba ibn Nafi, a fost însărcinat să preia o parte din trupe şi să lovească în sud, înaintînd adînc în Sahara, acolo unde nici un alt cuceritor, fie el cartaginez, grec, roman sau bizantin, nu îndrăznise pînă atunci să pună piciorul. Oqba a ocupat aşezări ce păreau invulnerabile, cum ar fi oaza Zuwaya, care mai tîrziu se va transforma într-un oraş înfloritor unde se găseau preţioasele mărfuri specifice comerţului transsaharian, astfel că poarta principală a oraşului Cairo va purta numele Bab Zuwaya. Oqba a pătruns pînă şi în văile ascunse ale vechiului regat garamantian, în Fezzan – deşi, ca să reuşească lucrul acesta, cu siguranţă trebuie să-şi fi făcut aliaţi locali printre berberii din triburile sahariene, cum ar fi Luwata, ce se deplasau călare pe cămile.

În 644, coloanele armatelor victorioase ale lui Amr şi Oqba ibn Nafi s-au reunit la Barca şi de acolo au plecat călare înapoi spre Egipt, ducînd cu ele prăzi, sclavi, poveşti eroice, poveşti despre ţinuturile cele noi şi un prestigiu ce avea să devină legendar. O parte din predica pe care Amr le-a ţinut-o în acel an soldaţilor în moscheea de la Fustat s-a păstrat: „Lenea şi frivolitatea sînt sursele cele mai importante ale păcatului şi ale viciului", dar o notă mai blîndă s-a strecurat în vorbele lui cînd a spus: „apele revărsate ale Nilului s-au retras, păşunile de primăvară sînt bune pentru voi. Este lapte pentru miei şi iezi. Ieşiţi afară avînd binecuvîntarea lui Dumnezeu şi bucuraţi-vă de pămînt, de laptele şi turmele sale. Şi aveţi grijă de vecinii voştri, copţii, pentru că însuşi Trimisul lui Dumnezeu ne-a poruncit să facem astfel". Într-o altă împrejurare avea să evoce pămînturile acestea astfel: „Într-unul din anotimpuri, Egiptul este o perlă albă; pe urmă ambră aurie şi apoi un smarald verde, mai apoi o broderie colorată". În 645, un sol din partea califului îl aştepta pe Amr, care a fost înlăturat de la guvernarea Egiptului şi rechemat la Medina.

Omar era hotărît să mențină controlul total asupra statului musulman. Cu trei ani înainte de a-l rechema pe Amr, îl înlăturase și pe Saad din funcția sa de comandant al armatei din Kufa și de guvernator al Irakului. Cu acea ocazie, Omar a fost foarte iritat să audă că Saad făcuse un gard în jurul casei sale, lîngă moscheea centrală, ca să poată controla mulțimea care în mod repetat îi întrerupeau întîlnirile consiliului și îl sîcîiau cu petiții și sfaturi pe care nu le ceruse nimeni. În locul său, Omar l-a trimis pe bătrînul, dar piosul Ammar ibn Yasir, care își începuse viața ca un biet sclav în Mecca și fusese printre primii care îl recunoscuseră pe Mahomed ca Profetul lui Dumnezeu. Abu Bakr îl răscumpărase pe Ammar, care, liber fiind, a rămas unul dintre cei mai modești primi musulmani, neatins de mîndrie, invidie sau ambiție. În ochii califului Omar și ai tuturor musulmanilor adevărați, acesta era un model de credință. Asupra miilor de beduini certăreți adunați în garnizoana de la Kufa, Ammar ibn Yasir nu a reușit să-și exercite autoritatea. Cunoștințele lor legate de islam erau foarte superficiale și prea adesea puse în umbră de mîndria de războinic victorios, de prăzile și sclavii pe care îi cîștigaseră în ultimele războaie. Omar a apelat atunci la Mughira ibn Șuba, un războinic cu un singur ochi, aspru și neîndurător, și i-a încredințat acestuia funcția. În loc să-i încredințeze unui singur om o misiune imposibilă, Omar a început să dezvolte o administrație coerentă și să numească direct un vistiernic, un perceptor de taxe, un supraveghetor al pămînturilor și un judecător care să îl ajute pe guvernator.

Toți acești oficiali aveau să locuiască în taberele centrale ale garnizoanelor: la Kufa și Basra în Irak, la Fustat în Egipt, sau în cele patru rezultate în urma divizării garnizoanei de la Jabiyah menite să păzească Siria și Palestina – Damasc, Homs, Tiberiada și Ramla. Au ajuns să fie cunoscute ca *misr*, care în arabă înseamnă „orașele", cel mai adesea referirile la ele se făceau în mod colectiv, la plural – *amsar*. Fiecare *misr* avea în centru o moschee în care soldații se puteau ruga cu toții, împreună. Urmînd exemplul Profetului, la fel ca în Medina, casa comandantului musulman era ușă în ușă cu spațiul public de rugăciune. Mai tîrziu, vistieria va fi plasată în curtea moscheei, pentru ca dreptcredincioșii să poată veghea asupra ei. Mai tîrziu, cînd cuceririle se vor extinde și mai mult spre vest și spre est, această formulă va fi aplicată din nou în mod conștiincios la fondarea unor viitoare *amsar*, cum ar fi Kairouan,

în centrul Tunisiei, Sigilmassa, la frontierele Saharei, în sud-estul Marocului, precum şi în viitoarele capitale ale Irakului – Bagdad, Raqqa şi Samara.

Cum tributul anual adunat din provinciile cucerite curgea în vistierii, Omar a trebuit să se gîndească cum să-l cheltuiască. Chiar şi după experienţa acelui an catastrofal marcat de secetă şi ciumă (cînd nevoia de rezerve strategice care să fie folosite în caz de dezastru putea avea un temei concret), Omar a subliniat că nu este de acord cu constituirea unui fond de rezervă în vistierii. El le-a spus şi sfetnicilor săi care aveau o viziune pragmatică: „Avem încredere în Dumnezeu şi în Profet, ei sînt rezerva noastră". La început, surplusul le era dat războinicilor aflaţi sub arme în acel moment sau şefilor de trib, ca să li-l distribuie oamenilor lor atunci cînd ajungeau în Medina ca să se înroleze ca voluntari. Acest lucru a fost adecvat în acei primi ani plini de entuziasmul cuceritorilor, dar, după victoriile decisive de la Yarmuk şi al-Qadisiya, întregul imperiu era sub controlul său şi devenise necesar să se stabilească un mod mai ordonat şi mai transparent de distribuire a veniturilor.

Aşa că Omar a creat o listă anuală oficială de salarii, numită *divan*. Era graduală, păstrînd la bază o prioritate legată de convertire şi serviciile aduse islamului, şi includea rudele apropiate ale Profetului Mahomed şi pe cei care se distinseseră în timpul serviciului militar. Creată de Omar, scala ce stabilea importanţa persoanelor în cadrul comunităţii musulmane a fost cunoscută sub numele *sabiqa*. Omar era hotărît ca nici un fel de rang ereditar să nu apară în listă. Astfel, un mîndru lider militar provenit dintr-o străveche linie de mari confederaţii tribale putea fi amplasat mult mai jos decît un fost sclav care se convertise de timpuriu la islam. Se mai cunosc şi astăzi unele cifre de salarizare anuale. Noii recruţi arabi intraţi în armată erau plătiţi cu 200 de dirhami pe an şi soldaţii cu experienţă puteau încasa pînă la 500 de dirhami pe an. Cei care luptaseră şi la Yarmuk, şi la al-Qadisiya primeau cîte 2 000 de dirhami pe an, în timp ce veteranii războaielor din epoca *Ridda* primeau cîte 3 000. Pentru cei 1 500 de musulmani care participaseră alături de Profet la marşul credinţei ce se încheiase cu armistiţiul de la Hudaibiya, renta se ridica la 4 000, în timp ce aceia care mai trăiau dintre cei aproximativ 300 de răboinici ce participaseră la prima bătălie de la puţurile Badr primeau cîte 5 000 de dirhami pe an. Aceasta îi ridica la un rang

egal cu verii Profetului, deși cel mai bine plătite erau Maicile Credincioșilor, nevestele Profetului aflate în viață, ce primeau 10 000, cu excepția Aișei, al cărei primat era recunoscut și prin salariul de 12 000 de dirhami pe an pe care îl primea.

Omar conducea acest nou și vast imperiu din Medina. Deși se dovedise neîndurător cu comandanții armatei sale, lucrul acesta s-a întîmplat numai deoarece credea cu putere în cinstea publică, în accesibilitatea conducătorilor și în demnitatea poporului. Deși neîndoielnic era sever, Omar putea fi abordat oricînd și putea fi găsit în moscheea publică sau făcînd cumpărături pentru gospodărie pe străzi, în piețe sau în prăfuitele locuri publice din Medina. Era, de asemenea, un orator înflăcărat: ținea discursuri adresate credincioșilor după rugăciuni sau la întîlniri special organizate. Deși era departe de a fi o democrație funcțională, pentru că nu vota niciodată nimeni și nici un oficial nu era ales, totuși califul încuraja libertatea cuvîntului și criticile. Într-adevăr, o dată, cînd o mulțime a vrut să-l reducă la tăcere pe un bine cunoscut cîrtitor care se ridicase în picioare și vroia să vorbească, Omar a insistat furios că trebuie să i se permită să spună ce are de spus pentru că „e liber să-și spună părerea. Dacă oamenii nu își spun părerea, atunci nu sînt de nici un folos [aici] și, dacă nu ascultăm de ei, nu ne îndeplinim menirea". În mod repetat, i-a încurajat pe credincioși să se implice în mod activ, spunînd: „Nu sînt decît un om obișnuit, la fel ca voi. Nu pot decît să vă cer să mă ajutați în misiunea ce mi-a fost încredințată de către voi". În practică însă, cea mai puternică obiecție era cel mai puțin ascultată, așa cum a fost strigătul venit din mulțime, al unei femei cu fața acoperită de un văl: „O, Omar, ai frică de Dumnezeu", prin care îl avertiza pe calif că noua sa propunere în ceea ce privește zestrea nu era în strictă conformitate cu un bine cunoscut verset din Coran.

Femeile islamului trebuiau să fie în permanentă stare de alertă în ceea ce privește inovațiile lui Omar pentru că el făcea diverse încercări de a reduce libertățile de care se bucurau pe vremea Profetului. A interzis cu de la sine putere căsătoriile temporare, a încercat să împiedice femeile să mai participe la pelerinaj și să le încurajeze să se roage mai degrabă acasă decît în moschee, toate acestea fiind într-o contradicție clară cu exemplele date de Profet. Neîncrederea instinctivă pe care Omar o avea față de sexualitatea femeilor se extinsese și asupra propriei familii. Cînd

Abu Musa, un respectat bătrîn care se numărase printre Însoţitorii Profetului, a încercat să-i dăruiască o micuţă carpetă persană uneia dintre soţiile lui Omar (Atikah bint Zayd), Omar a luat carpeta de jos, i-a aruncat-o în cap lui Abu Musa şi l-a certat pentru îndrăzneala de a-i face un cadou uneia dintre soţiile lui. Deşi Aişa nu avea decît cuvinte de laudă la adresa lui Omar cînd venea vorba de calităţile lui de conducător – „A fost un bun administrator, unic în felul său, mereu la înălţimea sarcinii" –, aproape că se pot simţi încă urmele biciului lui într-o altă observaţie a ei legată de caracterul acestuia: „Cînd spunea ceva, o făcea doar o dată, cînd mergea, pasul lui era sprinten, iar cînd lovea, simţeai durerea". Omar mersese foarte conştiincios pe cărarea pe care Profetul o trasase în foarte multe privinţe, dar se afla la polul opus faţă de maestrul său atunci cînd venea vorba de tratamentul aplicat femeilor. El va asigura muniţia textuală şi exemplul semnificativ din care aveau să se hrănească generaţii întregi de clerici misogini.

Era, de asemenea, conştient din instinct de corupţia pe care o aducea în mod inevitabil cu sine marea bogăţie. După căderea oraşului Ctesifon, i s-a trimis a cincea parte din toate prăzile de la curtea persană. Credincioşii săi au fost uimiţi să-l găsească cu lacrimi în ochi în faţa grămezilor de armuri, veşminte aurite, tunici cu blazoane din pietre preţioase şi vase somptuoase de argint, din cele mai frumoase din lume. A privit spre chipurile lor surprinse şi a spus: „Plîng pentru că bogăţia naşte duşmănie şi amărăciune reciprocă". Într-o altă celebră ocazie, Omar, care fusese citat personal într-un caz la o curte de judecată, s-a înfuriat cînd a intrat acolo pentru că judecătorul l-a tratat ca pe un conducător (ridicîndu-se în picioare în onoarea sa), şi nu ca pe un cetăţean oarecare. Omar a tunat: „Asta este cea dintîi nedreptate pe care o faci", înainte de a se aşeza alături de cel cu care se judeca. Probabil că era greu să faci lucrurile cum trebuie ca să-l mulţumeşti pe Omar, aşa cum mărturiseşte el însuşi în rugăciunea pe care a făcut-o atunci cînd a devenit calif: „O, Doamne, dacă sînt aspru, îmblînzeşte-mă. Dacă sînt slab, întăreşte-mă".

Cu siguranţă, Omar avea nevoie de tărie. Pentru că, odată cu extraordinarele schimbări provocate de cuceriri, apăruse o nevoie constantă de a adapta societatea musulmană din Arabia Centrală la presiunile noilor circumstanţe. Nu toate aceste acţiuni aveau să fie imediat acceptate sau înţelese. În fiecare an, Omar mergea

personal cu caravana în pelerinaj de la Medina la Mecca și privea cum numărul de pelerini creștea tot mai mult. A văzut că, la un moment dat, spațiul în care se desfășura ritualul din jurul Kaabei devenise neîncăpător, așa că s-a apucat să cumpere toate casele dimprejur și curțile negustorilor din centrul orașului Mecca și a dat poruncă să fie repede demolate pentru a mări spațiul Haramului. Acest spațiu sacru a fost apoi delimitat – pentru prima dată – de un zid circular străpuns de porți, iar vechile pînze arabe ce acopereau Kaaba au fost acum înlocuite de inul egiptean. O altă inovație a fost construirea unei închisori la Mecca, într-un oraș ce nu cunoscuse niciodată asemenea lucru. În Medina, de asemenea, a trebuit să cumpere toate împrejurimile moscheei pentru a putea mări locul central de întîlnire al tuturor arabilor. Condițiile din orașele-garnizoane *amsar* aveau nevoie de o atenție constantă, mai ales că războinicii beduini nu erau deloc obișnuiți să le fie îngrădită libertatea de mișcare. Devenise un obicei încă din vremea Profetului ca legătura cu fiecare om din trib să fie ținută prin șefii lor de clan tradiționali, și așa au fost plătite și salariile la început. În armatele formate din sute de triburi diferite, aflate pe o frontieră situată la mare distanță, lucrul acesta nu era însă întotdeauna posibil, așa că Omar a creat un rang mediu, *Arif*, ca să ușureze efectuarea plăților către soldați. Familiile beduinilor puteau migra către orașele-garnizoană ca să fie aproape de rudele lor, iar războinicilor li se dădea permisie la fiecare patru luni.

O altă reformă majoră a lui Omar a fost crearea unui calendar islamic specific. Acest lucru trebuie să li se fi părut foarte ciudat la început credincioșilor fervenți care știau că Omar, la fel ca Profetul Mahomed (și cei mai mulți dintre creștini din primele secole), trăiau cu convingerea că sfîrșitul lumii era foarte aproape. Pentru astfel de credincioși, o datare precisă trebuie să fi părut ceva complet irelevant. Dar existau detalii practice care trebuiau stabilite. Pe măsură ce *divanul*, lista de salarii a lui Omar, creștea și devenea tot mai complexă, căpătase importanță stabilirea precisă a anului în care un războinic musulman se convertea ca să se poată aprecia apoi prioritatea pe care o avea în interiorul islamului. Ideea lui Omar a fost de a lua ca punct de pornire (anul 1 al calendarului islamic) anul migrației spre Medina 622 d.Hr., deși dintr-o perspectivă teologică ne-am fi putut gîndi că anul în care Mahomed a avut cea dintîi revelație putea fi fixat ca început pentru o eră

nouă. Existau raţiuni întemeiate. Migraţia a sute de oameni de la Mecca spre Medina (şi existenţa unui acord semnat) era un eveniment asupra căruia nu se puteau ivi dispute în lumea musulmanilor. Cît despre adevărata succesiune a evenimentelor în Mecca, nu putem spune că a fost vreodată stabilită vreo cronologie. Nici atunci, nici acum, după 1 400 de ani de studii intense. Această confuzie există şi în ceea ce priveşte primele bătălii din perioada cuceririlor. Nu există foarte multe dispute legate de locul în care ar fi avut loc aceste bătălii, dar, cînd vine vorba de data exactă, chiar şi în ceea ce priveşte evenimente cruciale cum ar fi cele de la Yarmuk şi al-Qadisiya ori cucerirea Egiptului, există o marjă de eroare între doi şi patru ani. Succesiunea de 12 luni (cu doar una sau două schimbări) şi baza lunară a calendarului islamic au rămas stabilite conform tradiţiilor preislamice din Arabia ce fuseseră reconfirmate şi de Profetul Mahomed.

Omar, deşi se bucura de triumful islamului, era conştient şi de felul în care o campanie militară prelungită poate distruge însăşi esenţa credinţei lui Mahomed. El insista ca toţi comandanţii săi să facă un apel oficial către duşmanii lor ca să se alăture islamului sau să se supună termenilor negociaţi. Nu putea fi vorba despre un război drept dacă nu exista o astfel de schimbare oficială. Era împotriva prozelitismului făcut cu de-a sila: Oamenii Cărţii Sfinte nu trebuiau să fie forţaţi să se lepede de credinţă prin ameninţare sau violenţă şi nu aveau nevoie de nici un fel de misionari nesinceri. Atracţia superioară a islamului avea să fie demonstrată prin modul de viaţă al credincioşilor musulmani şi prin trăinicia Coranului sau nu avea să fie demonstrată deloc. Cu sunau şi cuvintele Profetului: „Vă veţi certa cu noi pentru cuvîntul lui Dumnezeu? Cînd El este Stăpînul tău şi este Stăpînul meu! Noi avem cuvintele noastre şi voi aveţi cuvintele voastre, dar noi sîntem cu adevărat ai Lui".

Mai tîrziu vor privi înapoi cu căldură spre această perioadă de autoritate şi îi vor aduna realizările în *awliat-i-Omar*, cele 41 de iniţiative ale lui Omar, cum ar fi întemeierea *amsar*-elor, salarizarea conform divanului, datarea unei ere noi şi alte îmbunătăţiri administrative despre care am discutat deja. Pentru majoritatea sunnită din interiorul islamului, acesta este un fel de cod de legi adiţional – chiar dacă şiiţilor nu le inspiră acelaşi respect. În mod similar, cuvintele atribuite Profetului Mahomed: „Dacă ar fi să

vină vreun profet după mine, cu siguranță că acela ar fi Omar" sunt recunoscute ca adevărată de sunniți, dar nu și de șiiți, care, chiar dacă îl privesc ca pe un om cinstit, îl văd totodată și ca pe unul care a stat în calea lui Ali.

Ceea ce uimea foarte tare la Omar era integritatea sa personală. El a fost aproape singurul care avusese puterea interioară de a nu ține cont de greșelile copiilor, soțiilor și verilor săi, ale clanului și tribului din care făcea parte. Această unică slăbiciune avea să tragă în jos multe generații de lideri arabi, această totală incapacitate de a îndrepta greșelile celor din familia lor, slăbiciune ce transformă chiar și cel mai inteligent om de stat într-o cochilie goală. Nu trebuie decît să ne uităm la lumea islamului contemporan ca ne dăm seama ce om excepțional a fost Omar. Jumătate din islam este condus de monarhii ereditare, iar cealaltă jumătate, republicile socialiste revoluționare de acum 30 de ani (cum ar fi Libia, Egiptul și Siria), se transformă tot mai mult în regimuri dominate de familii.

Integritatea l-a costat scump pe Omar. Cînd fiul său Abu Șahmah a fost văzut beat în public, lucrurile nu au fost rezolvate în particular. Abu Șahmah a simțit pe pielea lui forța legii: a primit 80 de bice. A murit din pricina asta.

Omar disprețuia capcanele relațiilor de înrudire și ale bogăției. Era obișnuit să fie oprit pe stradă și să i se ceară părerea. Vizitatorii străini erau întotdeauna uimiți să vadă că nu există nici un fel de procedură care să implice portari, secretari, săli de audiențe și paznici și să afle că „nu există nici o ușă între el și oameni. Poți vorbi cu el în fiecare zi pe stradă și în moschee". Într-o dimineață, a fost salutat de Abu Lulu Firuz, un sclav creștin de origine persană ce dorea să protesteze împotriva felului în care era tratat de stăpînul său, chiar dacă acesta din urmă era recent numitul guvernator al Kufei, numit în funcție chiar de Omar. Abu Lulu fusese luat prizonier în timpul războiului din Irak, dar în realitate avea libertate deplină de mișcare, cu condiția să stea în Medina și să-i plătească stăpînului său doi dirhami pe zi. A fi sclav în lumea arabă nu era același lucru cu a fi sclav pe o plantație din America de Nord, ci se apropia mai mult de conceptul modern de „prizonier de război". Omar a întrebat la ce se pricepe Abu Lulu și, aflînd că e tîmplar și zugrav, a răspuns că, dacă aceste calități sînt folosite cum trebuie, atunci avea să-i fie ușor

să plătească stăpînului său cei doi dirhami și să trăiască liniștit în Medina. În ciuda satisfacției de a-și fi spus păsul califului, lui Abu Lulu nu i-a trecut supărarea. Adevărul este că avusese parte de multe necazuri : fusese luat ca sclav pe cînd era copil, în timpul unei invazii bizantine, și mai apoi tîrziu aruncat iar în sclavie de armata musulmană – așa că imaginea șirului de prizonieri deznădăjduiți aduși din orașul persan în care se născuse, Nehewand, i-a redeșteptat amintirile și l-a făcut să izbucnească în lacrimi.

În dimineața următoare, Abu Lulu a avut grijă să intre printre primii în moschee. Cînd califul s-a aplecat ca să-și rostească rugăciunile, Abu Lulu s-a năpustit asupra lui – mînat de o furie dementă – și l-a înjunghiat de vreo șase ori pe Omar, care avea 63 de ani, înainte de a fi tîrît afară de credincioși. Nici atunci nimeni nu a reușit să-l imobilizeze pe Abu Lulu, care a lovit cu cuțitul în mulțimea din jur, înainte de a-l înfige adînc în propriul trup.

Cele șase răni ale lui Omar erau prea adînci pentru a se mai putea vindeca, dar muribundul calif s-a simțit ușurat să afle că acela care îl atacase nu era un musulman supărat, ci un prizonier supărat. A fost întrebat cu delicatețe cine ar trebui să-i fie succesor, dar Omar nu a vrut să răspundă pentru că, așa cum a spus, avea înaintea sa două exemple contradictorii : Profetul lui Dumnezeu nu făcuse nici un fel de testament în acest sens, în timp ce Abu Bakr făcuse. Mai tîrziu, a mărturisit că, dacă Abu Ubaydah ar fi fost în viață (omul căruia el îi încredințase comanda supremă în Siria, dar care murise în timpul ciumei din 639), l-ar fi rugat pe el să-și asume povara misiunii. Omar a respins iritat propunerea făcută de un adept sicofant care îl recomanda pe fiul lui Omar, Abdullah, ca fiind un posibil calif de ispravă. Într-un tîrziu, și-a amintit că Profetul vorbise cu multă prețuire despre șase dintre adepții săi, despre care spunea că vor intra în Împărăția Cerurilor. A lăsat instrucțiuni ca tocmai acest grup să se reunească după moartea sa și să aleagă un succesor dintre ei în următoarele trei zile. El i-a transmis succesorului său să aibă frică de Dumnezeu și să apere drepturile celor dintîi musulmani, atît ale celor ce emigraseră din Mecca, cît și pe cele ale celor din oaza Medinei ; a amintit că un calif trebuie să ia de la bogați și să dea la săraci, să-i trateze bine pe nemusulmanii din imperiu și să-și țină întotdeauna cuvîntul.

Pe urmă s-a întors spre fiul său Abdullah și a cerut să fie înmormîntat alături de Profet, în coliba Aișei – ce rămăsese în

picioare, izolată, cînd moscheea fusese din nou extinsă. Aișa a spus că păstrase locul acela pentru ea, însă „Îl prefer pe Omar Aișei". Cînd i-a venit sfîrșitul, i-a cerut fiului său să-l ajute să-și îndoaie trupul slăbit într-o atitudine de rugăciune și cu ultima suflare a murmurat: „O, Dumnezeule, acoperă-mă cu iertarea Ta".

Este o credință comună la adepții islamismului conform căreia morții, în cea dintîi noapte în mormînt, sînt cercetați de doi îngeri și nimeni nu scapă fără să fie certat și pedepsit.

Omar avusese o viață bogată, plină de împliniri. Se născuse cu 12 ani mai tîrziu decît Mahomed, în 583. Profetul se referea adesea la el folosind patronimul, „fiul lui Khattab"; deși, atunci cînd era într-o dispoziție mai puțin prietenoasă, șuiera: „fiu al lui Khatamah [mama lui]". Tatăl lui Omar aparținea clanului Adi din tribul Quraișit, ai cărui membri erau renumiți pentru priceperea lor în negocieri, mai ales cînd era vorba de înțelegeri cu triburile de beduini pentru trecerea prin deșert, în siguranță, a caravanelor. Omar nu avea nimic de diplomat în firea lui. Era vestit în Mecca păgînă ca orator și campion la lupte. În tinerețe, fusese un oponent agresiv al islamului. La un moment dat, era atît de furios pe diviziunile apărute în societatea din Mecca, încît era hotărît să-l omoare el însuși pe Mahomed. Purtat de gîndul nobilului sacrificiu de sine, și-a făcut intenția publică, dar a fost ridiculizat de un glumeț care l-a sfătuit să se asigure mai întîi că la el acasă sînt lucrurile în ordine. Cînd Omar a ajuns acasă, i-a auzit pe sora și cumnatul lui recitînd liniștiți din Coran. A intrat în casă atît de furios, încît l-a luat la bătaie pe cumnatul său, Said, și s-a repezit chiar și la sora lui. Cînd i-a trecut furia, s-a uitat rușinat la fața desfigurată a surorii lui. Ea l-a privit în ochi și i-a spus: „Da, am devenit musulmani, fă ce crezi de cuviință". Omar s-a așezat și a cerut să vadă și el ce citeau. Sora lui s-a asigurat că mîinile lui Omar sînt curate înainte de a-i oferi prețioasa bucată de pergament. Omar a citit cu voce tare versetul și apoi a mutit, fermecat, înainte de a pleca grăbit ca să-și facă jurămîntul de credință înaintea lui Mahomed. Omar nu a făcut niciodată nimic cu jumătate de măsură și, curînd, acest proaspăt convertit organiza mărturisiri publice ale credinței și pe urmă i s-a alăturat unchiului Profetului, Hamza, un lider foarte puternic, atunci cînd trebuiau apărați musulmanii care făceau demonstrații publice ale ritualului de rugăciune. Cînd a venit timpul ca musulmanii să se

mute la Medina, Omar a făcut *hijira* – migraţia – aşa cum a vrut el. Nu era pentru el o plecare pe tăcute după lăsarea întunericului, ori sub pretextul unei călătorii de afaceri, ci a plecat în plină zi, înarmat pînă în dinţi, lansînd o provocare răsunătoare: „Dacă cineva doreşte să mă oprească, să vină să ne întîlnim dincolo de vale. Şi atunci mama lui nu va mai avea decît lacrimi pentru el".

Omar şi-a lăsat a doua şi a treia soţie şi o mulţime de copii (printre care cinci băieţi) în urma sa, în Mecca păgînă, chiar dacă nu va divorţa de ele pînă cînd musulmanii nu vor deveni o forţă considerabilă, în 628. Pentru această jumătate din familia sa nu va manifesta decît un dispreţ distant, chiar dacă sub această mîndrie agresivă se ascundea o rană adîncă. Prima sa soţie, Zaynab, murise înainte de migraţie, aşa că numai cei trei copii ai ei aveau să-l însoţească pe Omar la Medina. Omar a fost un părinte foarte sever pentru aceşti trei copii: Abdullah, Abdurrahman şi, bineînţeles, Hafsah. Ei reprezentau singurii membri ai familiei la care ţinea cu adevărat, şi cu toţii apar ca figuri minore în islamul timpuriu. Era şi o familie de oameni educaţi, pentru că Omar se număra printre cei 17 primi credincioşi ce ştiau să scrie şi să citească, însă el a încurajat-o şi pe fiica lui să practice această îndeletnicire, atît de rară pe atunci. Asprimea caracterului lui Omar se pare că le-a îndepărtat şi pe cele două soţii musulmane pe care le-a avut. Umm Hakim şi Jamila bint Asim au părăsit amîndouă casa lui după ce i-au născut fiecare cîte un fiu. Dacă faimoasa maximă a Profetului: „De vrei să cunoşti caracterul unui om, uită-te la sănătatea soţiilor lui", i-ar fi aplicată lui Omar, marele calif n-ar ieşi prea grozav. Totuşi, spre sfîrşitul vieţii lui, i-a cerut lui Ali mîna fiicei acestuia, Umm Kulthum. Ali nu prea voia să-şi lase tînăra fiică să intre în casa cu reguli atît de stricte a lui Omar, dar, în această etapă a vieţii (după victoriile de la Yarmuk şi al-Qadisiya), Omar dobîndise ceva din blîndeţea pentru care se rugase atît de mult. El era şi conducătorul întregului Orient Mijlociu, aşa că era greu pentru Ali să refuze cererea oficială a lui Omar privind încheierea unei alianţe prin căsătoria cu nepoata Profetului Mahomed. În cei cinci ani pe care i-au petrecut împreună, tînăra Umm Kulthum avea să aducă pe lume doi copii, Ruqayyah şi Zayd, astfel că linia ereditară a Profetului şi a celui de-al doilea calif s-au amestecat, la fel cum şi trupurile lor stau acum unul lîngă celălalt.

8

Usman: al treilea calif al islamului

Însoţitorii apropiaţi Profetului au dus corpul învelit în giulgiu al lui Omar în locul în care avea să fie înmormîntat. Podeaua de pămînt din vechea colibă-dormitor a Aişei a fost din nou săpată şi Omar a fost înmormîntat alături de Profet şi de Abu Bakr. Capul său, îndreptat spre Mecca, a fost aşezat lîngă umărul Profetului. Pe urmă, discipolii apropiaţi ai Profetului, ce se mai aflau încă în viaţă, s-au adunat într-un conclav solemn. Trebuiau să-l aleagă dintre ei pe cel care va conduce imperiul arab, rugăciunile zilnice din moschee şi pelerinajul anual de la Mecca. Era un grup unit, cu toţii convertiţi de timpuriu, aparţinînd tribului Quraişit; împreună suportaseră deceniul de persecuţii în Mecca, cel al războiului împotriva acestei cetăţi şi tocmai ieşiseră dintr-o nouă decadă de cuceriri victorioase sub conducerea lui Omar. Analizînd istoria şi încercînd să explice schisma apărută mai tîrziu în islam, comentatorii vor împărţi acest grup în facţiuni structurate pe grade de înrudire. Lucrurile nu stau chiar aşa, pentru că în 644 legăturile dintre cei şase oameni – Ali, Zubayr, Saad, Usman, Talha, Abd Er-Rahman – erau mult prea strînse şi mult prea complicate. Ali, Zubayr şi Saad erau veri ai Profetului, Talha era văr cu Abu Bakr, în timp ce obiceiul căsătoriilor multiple făcea ca ţesătura acestor relaţii să fie încă şi mai strînsă. Să analizăm, spre exemplu, legăturile de sînge asociate cu copiii Asmei. După moartea primului ei soţ, Jafar (fratele mai mare al lui Ali), ea s-a căsătorit cu Abu Bakr, cu care a avut un copil, şi pe urmă, după moartea celui dintîi calif, a intrat în casa lui Ali. Sau să luăm ca exemplu parcursul marital al uneia dintre surorile lui Usman: mai întîi s-a căsătorit cu fiul adopt[illegible] al Profetului, Zayd, apoi cu Zubayr, pe urmă cu Abd Er-Rahman, înainte de a ajunge la Amr, cuceritorul Egiptului. Printre multe alte legături

matrimoniale existente în acest grup era și căsătoria surorii vitrege a Aișei, Asma, cu Zubayr, în timp ce Ali devenise socrul lui Omar, care, la rîndul său, fusese socrul lui Mahomed... și așa suveica strînselor alianțe maritale lega între ele toate figurile islamului timpuriu.

În ceea ce privește prestigiul militar al celor ce formau acest grup, Saad cîștigase faimă cu victoria de la al-Qadisiya împotriva perșilor, în timp ce Zubayr dovedise o mare vitejie în recenta cucerire a Egiptului, iar Ali fusese cel mai cunoscut luptător individual din timpul vieții Profetului.

Fuseseră, de asemenea, chemați cu toții în diverse ocazii ca să-l sfătuiască pe calif, și unii fuseseră numiți chiar judecători, guvernatori și generali. Cînd Omar a părăsit Medina ca să viziteze Ierusalimul și armata din Siria, îl alesese pe Ali ca să-i țină locul – la fel cum procedase și Profetul înaintea lui. În această intersectare de calități, Ali părea să fie succesorul firesc. Dar probabil că exista încă o îngrijorare ascunsă: dacă Ali ar fi ajuns calif, atunci funcția ar fi devenit ereditară și le-ar fi revenit apoi copiilor lui Ali, singurii descendenți de sex masculin ai Profetului Mahomed. Pe măsură ce dezbaterea între electori continua, devenea clar că trebuia să se aleagă între Ali și Usman, dar nici unul dintre ei nu avea o majoritate clară de susținători printre cei cinci (Talha, care era al șaselea elector, se afla într-o misiune care îl obligase să părăsească Medina, așa că a lipsit la toate întîlnirile). Ali era încă suficient de tînăr ca să aștepte o altă șansă de a ajunge conducător, spre deosebire de Usman, care avea 70 de ani, se afla la vîrsta respectului maxim pe care prin tradiție arabii li-l acordă bătrînilor cu barba albită. Electorii trebuie să fi avut în minte și faptul că, dintre candidați, Ali era cel mai „strict" și că, după ce puritanul Omar condusese timp de zece ani, ar fi fost nevoie de mai multă libertate. Într-o întîlnire furtunoasă care a avut loc în a treia zi, Abd Er-Rahman (care conducea discuțiile pentru că renunțase să-și depună candidatura) le-a pus o singură întrebare candidaților: „Juri să urmezi Legămîntul cu Dumnezeu, să asculți cuvîntul lui Dumnezeu, prin practica Profetului și precedentele stabilite de cei doi succesori ai săi?". Capcana era dibacea adăugare a ultimei condiții care, în mod surprinzător, a ridicat problema deciziilor politice luate de primii doi califi ce se adăugau textelor sacre. Ali a răspuns cu toată sinceritatea și cu o omenească modestie: „Sper că așa voi face. Am să fac tot ceea ce cred că e bine, după cunoștințele

și puterile mele". Cînd a fost întrebat Usman, acesta a răspuns: „Da, așa voi face". După care Abd Er-Rahman a declarat că răspunsul lui Usman a fost mai mulțumitor și i-a cerut: „Întinde mîna ta ca să pot să-mi fac jurămîntul de credință înaintea ta".

Nu trebuie să fii un partizan șiit ca să simți o undă de manipulare în aceste proceduri de ultim moment, care, încă o dată, i-au răpit lui Ali locul de conducător. Totuși, comportamentul lui Ali a fost încă o dată impecabil și, departe de a constitui un grup de opoziție sau a contesta rezultatele, a fost printre primii care i-au jurat credință lui Usman. Ali trebuie să-și fi amintit enormul respect de care Usman se bucura în ochii Profetului, ce spunea despre el că arată ca Avraam.

Usman, după informarea ritualică a credincioșilor, în moschee, chiar în acea zi, a rostit o scurtă cuvîntare din amvon, promițînd că își va respecta rolul și va face ceea ce fusese deja stabilit, ca să urmeze cu credință Coranul și Sunna – calea Profetului. Pe urmă emoția momentului l-a sufocat, așa că abia a reușit să adauge: „O, voi, oameni buni, nu-i ușor să stăpînești un cal nou. Dacă Dumnezeu va voi să trăiesc, vor mai fi și alte ocazii în care am să vă vorbesc. Nu pot spune mai mult, dar voi știți cu toții că nu m-am priceput niciodată să țin discursuri în public". Credincioșii adunați trebuie să fi zîmbit cu afecțiune în acea zi, cînd venerabilul Usman a rămas mut înaintea lor. Era o mare ușurare să vezi cît de diferit era față de Omar, a cărui strălucire ca orator nu fusese niciodată pusă la îndoială, dar care, de asemenea, nu prea era văzut fără să aibă biciul la el.

Usman s-a diferențiat întotdeauna puțin de ceilalți Însoțitori ai Profetului. Lucrul acesta era încă și mai evident în tinerețe, cînd era cunoscut ca fiind un prinț-negustător elegant, știutor de carte și cultivat, într-o comunitate formată în special din săraci pioși și inimoși. Lucrul acesta fusese recunoscut chiar și de Profet: Aișa își amintea perfect că soțul ei, cînd se afla la ea în colibă, stătea tolănit și vorbea liber cu Abu Bakr și cu Omar, dar se ridica și își aranja veșmintele cu grijă, într-o atitudine mai oficială, atunci cînd era anunțată sosirea lui Usman. Mai tîrziu l-a întrebat de ce se poartă altfel cu Usman decît cu tatăl ei și cu Omar, la care Profetul i-a răspuns: „Usman este modest și rușinos și, dacă m-aș purta așa degajat cu el, nu ar mai spune lucrul pentru care venise".

Usman, cu toată modestia sa, arătase întotdeauna bine. Cînd s-a convertit la islam, era un tînăr frumos cu umerii largi, de înălțime medie, poate cu coapse un pic cam cărnoase, dar tenul său palid-auriu era înconjurat de o barbă minunată, în timp ce buclele ce-i coborau în cascadă pe după urechi erau foarte admirate: într-adevăr, se spunea despre el că e posibil să nu „mai vezi niciodată o față mai frumoasă decît a lui". Totuși, dacă te apropiai mai mult de Usman, puteai observa că avea pe obraji niște vagi urme de la vărsatul de vînt de care suferise în copilărie. Cînd zîmbea, avea literalmente „gură de aur" pentru că dinții săi fuseseră legați între ei cu fir de aur de către un bijutier.

Usman era membru al clanului Abd Șams, cel mai puternic din Mecca, din care prin tradiție se alegea șeful quraișiților. Făcea parte dintr-o minoritate de locuitori ai Meccăi și suficient de educați ca să poată fi socotiți erudiți. Încă și mai important pentru ceilalți cetățeni din Mecca era faptul că era un neguțător și un negociator de excepție. Pentru că, deși ca unic fiu moștenise o avere imensă la vîrsta de 20 de ani, aceasta nu a constituit decît sămînța din care el a făcut o avere încă și mai mare. Usman nu era nici pe departe doar un zaraf sedentar și viclean. Fusese pe deplin inițiat în greutățile și pericolele legate de rutele caravanelor pe care, copil fiind, le traversase în lung și în lat alături de tatăl său, Affan. Copilăria lui Usman era plină de amintiri legate de achizițiile ieftine din Yemen, vînzările în Siria, dar mai presus de toate învățase virtutea răbdării – fie că era vorba despre piețe, fie despre puncte de vamă – și cum să evalueze un om mai degrabă după faptele sale decît după vorbe.

Dar chiar și pentru un astfel de tînăr și încă neexperimentat prinț-neguțător din Mecca au existat vremuri în care comportamentul elegant și demnitatea nu erau îndeajuns: așa s-a întîmplat cînd tatălui lui Usman i s-a încredințat marfa unui coleg care murise în timpul călătoriei. Caravana a fost interceptată de o bandă de beduini războinici care au venit cu niște dovezi false conform cărora ar fi fost adevărații moștenitori ai acestei averi. Usman a refuzat să le dea vreo lețcaie – dar o asemenea atitudine principială însemna că trebuiau să lupte ca să traverseze deșertul cu caravana și multe vieți aveau să fie pierdute. Quraișiții au fost dezgustați de o astfel de jignire și au trimis imediat o armată ca să se răzbune și să-i atace pe beduini, chiar dacă,

într-un tîrziu, povestea s-a încheiat doar cu plata sumei datorate pentru vărsare de sînge. Dar în general asemenea evenimente nu făceau decît să condimenteze o viață care altminteri era confortabilă.

Usman era probabil cu vreo șase ani mai tînăr decît Profetul, iar în copilăria sa nu a trăit nici una dintre acele experiențe tulburătoare ale pierderilor și ale austerității. Usman se născuse în Ta'if și nu în Mecca, pentru că mama sa, Urwa (la fel ca și soțul ei, care-i era văr și membru al clanului Abd Șams), prefera să fugă de arșița verii și să-și petreacă zilele în grădinile umbroase cu livezi de palmieri pe care le aveau în proprietate într-un oraș apărat de ziduri – care în acea vreme, fiind situat într-o zonă deluroasă, juca și rolul de stațiune de vară pentru cei mai bogați dintre quraișiți.

După moartea prematură a tatălui lui Usman, mama lui s-a recăsătorit cu Uqba, aducînd în viața lui o nouă familie de frați vitregi pe care Usman avea să-i iubească întotdeauna. El a fost considerat mereu o partidă bună pe „piața" căsătoriilor. Nu avusese parte de experiența lui Mahomed, care se întrebase cu disperare de cîți ani avea nevoie ca să adune banii necesari ca dotă pentru o mireasă sau să îndure privirile iubitei sale, condamnată să fie oferită unui bărbat mai bine situat din punct de vedere social. Usman s-a căsătorit de tînăr și foarte bine, aducînd în casa lui două fete ce proveneau din aristocrația din Mecca și care i-au dăruit cel puțin opt copii de care avem cunoștință. Soția sa Asma era fiica șefului clanului Makhzum, iar grabnica venire pe lume a celui dintîi fiu i-a permis lui Usman să dețină titlul cel mai prețuit de toți bărbații arabi, așa că formula de adresare către el putea fi și Abu Amr, adică tatăl lui Amr.

Dat fiind trecutul lui Usman, convertirea lui este încă și mai surprinzătoare. Dacă ne gîndim la lucrurile lumești, nu avea nimic de cîștigat, ci doar de pierdut. Dar Usman a fost unul dintre cei dintîi 12 convertiți, trecînd la islam pe vremea cînd acesta se limita la casa și familia lui Mahomed. În ce privește convertirea lui, Usman avusese o experiență directă extraordinară ce nu era legată nici de sunetul magic al Coranului și nici de viața fascinantă a Profetului. I s-a întîmplat într-o noapte, fiind plecat de cîteva săptămîni din Mecca, la un popas între Zarqa și Maan, pe ruta caravanelor către Siria. Pe jumătate adormit, întins pe un pat de nisip, se uita în noapte la stelele ce erau atît de frumoase,

că îți tăiau respirația, la constelațiile luminoase, la Calea Lactee, ce se răsucea spre orizontul întunecat ca un drum spre paradis. Pentru cei ce crescuseră în regiunile din nord și au dormit întotdeauna protejați de acoperișul casei și de nori, o asemenea priveliște poate reprezenta o revelație zguduitoare a infinității spațiului – dar nu avea o asemenea putere asupra lui Usman, care se născuse în deșert, deși își amintea că se gîndea chiar înainte de a adormi că și stelele trebuie să aibă un stăpîn. A fost trezit de o voce care striga în liniștea nopții deșertului: „Cei ce dorm să se trezească pentru că Ahmad a ajuns în Mecca". Usman n-a știut ce să înțeleagă din asta pînă cînd caravana sa s-a întîlnit cu o alta ce venea din Siria și din care făcea parte și Talha, vărul lui Abu Bakr. Cînd într-un tîrziu au ajuns la Mecca, amîndoi s-au dus la Abu Bakr, care de îndată i-a dus la casa Profetului, în fața căruia au mărturisit credința.

Mai tîrziu, cînd ura celor din Mecca s-a întors împotriva Profetului și a familiei sale, cei doi bărbați quraișiți care fuseseră logodiți în vederea căsătoriei cu două dintre fiicele lui Mahomed (Kulthum și Ruqayyah) s-au despărțit în mod public de ele. Această jignire cu caracter social, care fusese făcută în mod deliberat, a fost complet ștearsă cînd Usman, unul dintre cei mai iubiți oameni din Mecca, a luat-o pe Ruqayyah de soție. În Arabia tribală, a fi ginere era întotdeauna o legătură ce conferea mai multă onoare decît cea pe care o obținea un tată-socru care își mărita fetele. La ceremonia de nuntă, invitații au cîntat despre acest cuplu de aur:

Cel mai dulce cuplu văzut de vreun om
Sînt Ruqayyah și Usman.

Aveau să scape de persecuțiile îndreptate împotriva musulmanilor din Mecca părăsind orașul în fruntea unei avangarde formate din 11 bărbați și patru femei, conduși spre un loc sigur, Imperiul Abisiniei, ce era creștin. Este, de asemenea, posibil ca Usman să fi primit instrucțiuni de la Profet să continue practicarea negoțului, pentru că averea comunității musulmane din Mecca se risipea rapid din cauza embargoului comercial ce fusese instituit împotriva sa. În siguranță, în Imperiul abisinian Aksum, soția lui Usman l-a adus pe lume pe Abdullah, dar copilul acesta avea să moară la vîrsta de numai 2 ani din pricina unor răni pe care i le

făcuse un cocoș care îl lovise în față cu ciocul. Această tragedie a afectat-o iremediabil pe Ruqayyah, care nu a mai fost niciodată în stare să aducă pe lume vreun copil. Cam în această perioadă, Usman avea să-și mai ia o soție: pe aristocrata Ramla, pentru care a plătit suma de 40 000 de dirhami.

Cînd Usman a auzit că socrul său se stabilise în siguranță în oaza Medinei, unde era respectat, și-a mutat familia înapoi în Arabia. La început, a locuit cu Aws, fratele faimosului poet Hassan ibn Thabit, înainte de a-și găsi o locuință. Cei veniți din Mecca se îmbolnăveau adesea de o febră pe care o contractau în aceste ținuturi bine irigate din oaza Medinei în care se practica agricultura, iar Ruqayyah nu a făcut excepție. A fost atît de bolnavă, încît Mahomed i-a permis lui Usman să stea acasă și s-o îngrijească, pe cînd ceilalți musulmani se pregăteau pentru lupta de la puțurile Badr. Se spune că, atunci cînd s-au auzit strigătele de victorie după bătălia de la puțurile de la Badr, strigătele de durere au eliberat sufletul lui Ruqayyah din trupul chinuit de febră. Cînd Profetul s-a întors acasă, la Medina, una dintre primele sale griji a fost s-o consoleze pe Fatima, care plîngea lîngă trupul mort al surorii ei. Mahomed a ridicat chipul fiicei sale și i-a șters cu grijă lacrimile cu tivul cămășii sale. La cimitir, la sfîrșitul rugăciunilor făcute la mormînt, a exclamat: „Lăudat fie Dumnezeu, să-ți îngropi fiica este un lucru ce-ți sfîșie inima".

Profetul era conștient de faptul că Usman fusese un soț excepțional de grijuliu – și că rămînea o achiziție utilă pentru foarte mica lor comunitate. Mahomed și-a logodit și cea de-a treia fiică, pe Umm Kulthum, cu fiul lui Affan, „pentru aceeași zestre și același mod de viață". Umm Ayman – geniul feminin aproape indestructibil care a existat în viața lui Mahomed[1] – își amintea: „Mi-a spus s-o gătesc și să o conduc la soțul ei bătînd din tamburină". În a treia noapte după căsătorie, Mahomed și-a vizitat fiica și a întrebat-o: „Cum îl găsești pe soțul tău?" „Cel mai bun dintre soți", a răspuns ea. Mai tîrziu, Mahomed avea să remarce: „i-am dat pe două dintre fiicele mele să-i fie soții, iar ele îl numesc acum Dhun al-Nurayn („cel ce are două lumini")". Pentru refugiații

1. Ea și-a început viața ca sclavă abisiniană a tatălui lui, numindu-se Barakah, înainte de a se căsători cu fiul adoptiv al lui Mahomed, Zayd, și de a-l aduce pe lume pe urmașul acestuia, Usama.

săraci din Mecca, Usman s-a dovedit a fi o sursă constantă de ajutor. A săpat un puț pentru ca ei să aibă acces la apă curată, a aprovizionat oaza în vreme de foamete, a trimis 14 cămile încărcate cu hrană unei expediții militare ce rămăsese fără provizii, a cumpărat o proprietate lîngă casa Profetului, astfel încît curtea moscheei a putut fi extinsă atunci cînd numărul de credincioși a început să crească, a cumpărat o prăvălie de curmale în oază și astfel îi hrănea pe musulmanii săraci. Cînd bărbații din clanul evreiesc Beni Qaynuqa au fost cu toții executați, iar femeile lor luate ca sclave (în 627, după ce acest clan colaborase cu dușmanul în timp ce Medina era sub asediu), Usman a rezolvat repede această situație: a cumpărat toate femeile aflate în captivitate și a depus banii în vistieria comună. A fost apoi în situația de a avea grijă de toate văduvele îndurerate și de copiii lor și le-a eliberat cu bucurie pe cele care s-au convertit la islam, dar a rămas suficient de priceput ca om de afaceri ca să-și acopere o parte din pierderi prin vînzarea celorlalte.

Usman era un exemplu viu a ceea ce e mai bun in islam: generozitatea și grija lui față de ceilalți nu aveau margini; în același timp, a reușit să combine afacerile și eficiența administrativă cu caritatea, rugăciunea, studiul și o viață de familie plină de iubire și de împliniri. Totuși, exista un „călcîi al lui Ahile" care face ca „alegerea" lui în calitate de calif în vremea marilor cuceriri musulmane să fie surprinzătoare. Omenos, cult, inteligent și credincios era, nu încape îndoială, dar nu putea fi considerat nicicum un viteaz conducător militar – precum Khalid, Amr sau ibn Harith, care și-au condus luptătorii chiar în linia întîi și au cîștigat astfel respectul și loialitatea lor. Usman a evitat să participe la toate luptele din vremea islamului timpuriu, și toată lumea știa că fugise în timpul bătăliei de la Uhud, chiar dacă la scurtă vreme după aceea Profetul l-a iertat în mod oficial.

Usman trebuie să fi știut că nu va fi niciodată iubit de încercații soldați ai islamului. Totuși, el avea alte arme cu care să cîștige respectul supușilor săi: mila, generozitatea și o administrație eficientă. Și, cu toată lipsa sa de experiență militară, va dovedi suficientă abilitate ca să continue să aplice măreața strategie a Imperiului Musulman Arab. A început cu un gest menit să-l facă simpatizat, și anume a mărit solda anuală cu 100 de dirhami. În

același timp, a început să-și extindă cu prudență controlul administrativ asupra afacerilor din orașele-garnizoană. A instituit un control vigilent al registrelor, a reevaluat salariile persoanelor din *divan*, a cerut ca surplusurile să fie trimise vistieriei din Medina. Concomitent, a continuat practica lui Omar de a fărîmița treptat excesiva autoritate de care se bucurau guvernatorii provinciilor, ce erau și comandanții armatelor. A făcut lucrul acesta prin numirea unor administratori financiari care să se ocupe doar de veniturile provenite din taxe. Forțat de împrejurări, le-a permis funcționarilor deja existenți, în marea lor majoritate moșteniți de la Imperiile Bizantin și Sasanid, să-și continue activitatea, dar, ori de cîte ori existența forței de muncă specializate i-a permis, a început un lung și anevoios proces de convertire a socotelilor în arabă, folosind cifre arabe.

Zakat-ul, taxa pentru milostenie pe care o plăteau toți musulmanii, a fost reformată în așa fel încît acum includea și sclavii și caii și reprezenta 2,5% din valoarea capitalului. Deși era obligatorie, ea avea să fie evaluată de fiecare musulman în parte și doar colectată de autoritățile desemnate. Ca venit, nu era foarte semnificativă prin comparație cu sumele provenite din taxa pe terenurile agricole și tributul anual (*jizya*), plătit în schimbul protecției de toate popoarele nemusulmane menționate în Cartea Sfîntă și care trăiau pe cuprinsul imperiului. Așa cum era de așteptat, Usman a trebuit să facă față unei opoziții pasive din partea guvernatorilor în funcție, a dregătorilor și a vistiernicilor din provincii, care își vedeau slăbită vechea autoritate. Usman avea farmecul, abilitatea, perseverența și devotamentul necesare ca să îndeplinească pînă la capăt aceste sarcini administrative. Cînd cea dintîi generație de luptători a murit, era foarte important să fie curățate listele, să fie stabilite drepturile văduvelor și să fie răsplătiți noii recruți. În cîțiva ani, prin controlul *divanului* și creșterea veniturilor provenite din taxele din provincii, califul a reușit să mărească stipendiile cu aproximativ 25%. El a putut astfel să le acorde văduvelor dreptul de a moșteni 10% din salariul soțului lor și să le ofere o mică alocație la venirea pe lume a fiecărui băiat arab născut în orașele-garnizoane. Menținerea acestui sistem, ce cuprindea aproximativ 100 000 de salarii anuale, plătibile în luna Moharrum, reprezintă o uimitoare confirmare a priceperii financiare a negustătorilor quraișiți din Mecca.

Pentru a realiza lucrul acesta, Usman a creat un secretariat permanent, folosindu-l pe unul dintre tinerii săi veri, o minte cu adevărat strălucită, Marwan, ca să supervizeze partea de birocrație. Este limpede că a dezvoltat și un sistem de fișiere care îi permitea să citeze din ordinele date înainte de Omar, atunci cînd trimitea scrisori. Pe măsură ce Mecca și Medina creșteau, califul a instituit funcția de „inspector al piețelor" salarizat, care va rămîne un post-cheie în orice oraș islamic și din care va deriva o funcție asemănătoare cu cea de primar. Din nou l-a pus în funcție pe unul dintre numeroșii veri foarte talentați pe care îi avea.

Usman a impus și un ambițios program de lucrări publice sprijinit pe administrarea eficientă a vistieriei centrale. Au fost construite diguri care aveau rolul de a proteja de inundațiile periodice casele tot mai numeroase din Medina, inundații care, cam o dată la zece ani, transformau albiile pietroase ale uedurilor în torente furioase. De asemenea, a început să extindă rețeaua de puțuri ca să poată asigura apă potabilă pentru populația în continuă creștere atît în Medina, cît și în Mecca, și a supervizat consolidarea cu piatră de carieră și adîncirea vechilor puțuri. De atunci, acesta a reprezentat unul dintre actele de maximă generozitate publică pentru conducătorii islamului: asigurarea apei potabile gratis, pentru toată lumea – acte destul de des însoțite de cîte un distih ce stabilește o legătură literară cu apa ce țîșnește la Mecca din izvorul Zamzam.

Usman a mai stabilit și alte modele de comportament regal, cumpărînd terenuri și construind piețe din a căror închiriere se adunau fonduri pentru hrana săracilor. Pe măsură ce nevoile statului creșteau, erau necesari mai mulți secretari și soli, așa că Usman s-a folosit din nou de banii adunați în vistieria centrală ca să mai cumpere terenuri, pentru ca hergheliile de cai și cămilele cele iuți de picior ce aparțineau statului să poată paște din belșug. Usman era întotdeauna generos cînd încheia asemenea tîrguri, dînd la schimb proprietăți foarte bune aflate în alte zone ale marelui imperiu, în așa fel încît să se asigure că are suficient pămînt în apropierea principalului centru administrativ. Mai tîrziu, cînd aceste pășuni au fost suficient de mari, a ordonat să fie îngrădite și delimitate de pășunile tribale. A urmat construirea unor grajduri aparținînd statului, unde aveau să stea caii necesari

celor ce călătoreau, solilor și pelerinilor săraci. A urmat din nou exemplul lui Omar și a continuat să extindă marile spații publice ale islamului: marea moschee din Medina și moscheea-altar din centrul orașului Mecca. Lucrul acesta nu a fost realizat fără să întîmpine rezistență, pentru că unii cetățeni refuzau să-și vîndă proprietățile, dar, urmînd exemplul lui Omar, Usman a mers cu hotărîre înainte. Se obișnuise cu faptul că pînă și cea mai hotărîtă opoziție are prețul său. În orice caz, furtuna controverselor s-a stins cînd cei dintîi credincioși au intrat în moscheea cea nouă pe care o construise pentru ei la Medina și în care vechile trunchiuri putrezite de palmieri fuseseră înlocuite cu coloane tăiate în piatră. De asemenea, cu mintea sa iscoditoare și cu viziunea sa pragmatică a luat în considerare și marea. Usman era de mult nemulțumit de felul tradițional învechit în care era făcut portul Șuaba, așa că a început să construiască un port nou la al-Jeddah (locul în care se găsește mormîntul Evei), care de atunci a rămas poarta de aur spre Mecca și Medina dinspre Marea Roșie.

De asemenea, mașinăria complexă prin care Usman administra statul i-a permis să înceapă să relaxeze o parte dintre măsurile austere luate de Omar. Acesta insistase ca nimeni să nu aibă mai mult de patru case (cîte una pentru fiecare soție) și că nici una dintre aceste case nu trebuie să depășească proporțiile foarte modeste pe care le stabilise Profetul Mahomed, ceea ce limita construcția clădirilor noi la un etaj. Omar restricționase și numărul de sclavi străini ce erau admiși în Medina, le interzisese Însoțitorilor Profetului să părăsească oaza (cu excepția plecărilor în pelerinaj) fără să aibă permisiunea sa explicită și, cel mai important dintre toate, interzisese vînzarea oricărui teren cucerit sau aparținînd statului. Usman a eliminat, rînd pe rînd, toate aceste restricții.

Visul lui Omar ca musulmanii arabi să rămînă o armată extrem de mobilă formată din oameni săraci și cu credință adevărată era distrus, la fel și dorința sa de a-i ține pe Însoțitorii profetului ca un grup apolitic, într-o captivitate onorabilă, sub supravegherea sa în Medina. Liberalizarea inițiată de Usman au avut ca efect crearea unei noi aristocrații, pe măsură ce bogățiile adunate de liderii musulmani arabi și salariul legal pe care îl primeau (ca să nu mai vorbim de procentele din prada de război pe care le primiseră în vremea primelor cuceriri) erau îndreptate spre cumpărarea unor

terenuri, în special în mult rîvnitele zone de la graniţa Siriei cu Irakul. Unii dintre Însoţitorii Profetului, cum ar fi Zubayr şi Abd Er-Rahman, au devenit noii magnaţi ai Imperiului Musulman. Zubayr avea tot atîţia sclavi cîţi cai (şi cai avea cam 1 000) şi palate în toate cetăţile-cheie ale imperiului: Damasc, Medina, Mecca, Kufa şi Basra. Într-adevăr, ultimul dintre ele era atît de frumos construit, că 400 de ani mai tîrziu încă le era arătat vizitatorilor ca reper al oraşului. Abd Er-Rahman avea să lase în urma lui o avere princiară similară, cu terenuri evaluate la 400 000 de dinari, 1 000 de cămile şi 10 000 de oi. În Medina, Usman a deschis drumul, construindu-şi drept reşedinţă un palat, „Zawar", la marginea aglomerării urbane ce avea în centru Marea Moschee. Această reşedinţă a fost un model pentru acea epocă, avea grădini înconjurate de ziduri, apartamente cu mai multe etaje, o căsuţă pentru portar, pereţii cu stucaturi elegante şi coloane de marmură. Aici puteau locui împreună toate soţiile şi toţi copiii şi, în plus, mai exista spaţiu pentru secretari şi pentru bucătari, ca să-i poată hrăni pe toţi cei ce veneau la calif: vizitatori, soli, ambasadori, călători şi săraci. Ordinele furioase date de Omar împotriva oricărui credincios care îndrăznea să călărească un frumos cal străin, să poarte haine elegante, să mănînce făină cernută sau să ţină un portar la uşa lui au fost date uitării.

Zilele hranei simple a clanului Khattab (la fel ca tradiţionalele mese frugale preferate de Profet, încă şi mai subţiri în timpul guvernării lui Omar ibn Khattab) aveau să fie curînd de domeniul trecutului. În locul pîinii nedospite făcute de sclavii persani şi de cei eliberaţi erau acum coapte pîini din cele mai delicate aluaturi aromate cu seminţe, în timp ce bucătarii luaţi prizonieri din Armenia şi Anatolia măcinau seminţele şi frămîntau pîini plate, ca un foitaj, şi produsele de patiserie coapte pe plitele de fier. Iaurtul şi grîul zdrobit probabil că încă nu fuseseră importate în Arabia din Asia Centrală şi nici cuşcuşul din Africa de Nord ori îndrăgitele pătlăgele vinete din India, deşi felurile de mîncare aromate persane făcute din orez şi supa de tăiţei bizantină ori laptele bătut, cunoscut sub numele de „laban", se consumau deja. Carnea era acum amestecată, tocată, condimentată, îmbogăţită cu făină, scorţişoară, coriandru, cuişoare, ghimbir, chimion, piper adus din Cochin, sare gemă din Palmyra, era stropită, prăjită în tigaie sau fiartă înăbuşit cu stafide, coacăze uscate, smochine

uscate, migdale și nuci. Zahărul încă nu-și făcuse apariția în bucătăriile palatelor din vremea islamului timpuriu, dar probabil că nu prea i s-a simțit lipsa pentru că exista mierea și se fabrica din curmale presate un sirop dulce foarte gros ce era folosit din abundență și era pus în valoare de suc de struguri caramelizat sau de *rummanya* (suc de rodii). Trufele negre din deșertul arab, apreciatele măsline mici, amărui, provenite din oaza Palmyrei, *Zaytun Tadmuri*, sparanghel (mai ales cel cultivat în zona Damascului), prazul (fie nabatean, fie din cel sirian), merele acre, ceapa albă, morcovii, menta, tarhonul, lintea, fasolea, lămîile amare și o sumedenie de tipuri de oțet, uleiul de măsline și brînzeturile sărate completau lista de ingrediente de bază în bucătăria din Medina. Peștele trebuia să fie sărat ca să poată fi consumat în deșert și era de obicei fript și uneori servit cu un sos ce semăna cu cel de soia, numit mai tîrziu „sos bizantin". În ciuda faptului că mîncărurile acre și cele dulci, vegetalele conservate, peștele fript și supele trebuiau neapărat servite la masă pentru a face o impresie bună, tradiționalul *zarb* din carne friptă (mai ales de miel), gătit pe pietre încinse într-o groapă, era încă socotit un fel de mîncare la loc de cinste. Fructele importate erau mult prea perisabile ca să reziste traversării deșertului, chiar dacă struguri, pepeni și castraveți cultivați în oază, și faimoasele curmale din Medina puteau fi servite alături de prăjitura, tradițională în deșert, a călătorului flămînd, făcută din pîine uscată, măcinată și presată cu migdale, curmale, fistic și nuci.

În ceea ce privește doctrina, Usman era un conservator desăvîrșit, pînă într-atît încît încercarea lui de a se întoarce la cel dintîi exemplu al Profetului și a reintroduce încă două serii de rugăciuni pe lîngă cele două devenite deja tradiționale, în timpul ritualului pelerinajului la muntele Arafat, pare să fie lucrul cel mai disputat dintre propunerile pe care le-a făcut el. Chiar dacă această dispută ar putea părea azi un lucru neînsemnat, un detaliu abstract dintr-un ritual, el arată totuși cu cîtă strictețe cei dintîi musulmani respectau practicile stabilite. Celelalte reforme administrative ale lui Usman privind practica rugăciunilor zilnice au fost mai puțin disputate, au pătruns în curentul principal al practicilor islamice și sînt respectate și azi. El a introdus o a doua chemare la rugăciune vinerea, la amiază (ca să sublinieze importanța participării la această mare reuniune a săptămînii), și a

stabilit practica înființării unor bucătării pentru săraci în luna Ramadanului și le-a mărit și alocația zilnică. A folosit vistieria publică pentru întreținerea și construirea moscheilor (o inovație importantă dacă e să o comparăm cu faptul că Mahomed a apelat la voluntariat, munca în comun a credincioșilor, ca să înalțe casa de rugăciune) și a făcut din muezin cel dintîi funcționar „religios" cu salariu. Înainte, funcția de muezin era neremunerată. Usman a fost cel dintîi care a stabilit un personal format din patru muezini pentru Moscheea din Medina, cărora le-a plătit un salariu regulat. Ei trebuiau să fie pioși, demni de încredere, erau aleși dintre bărbații adulți, capabili să calculeze cu exactitate momentul rugăciunii și să fie foarte punctuali. Pe măsură ce bogăția Imperiului Musulman creștea, numărul muezinilor a crescut și el, dar prestigiul slujbei lor a scăzut, astfel încît devenise un lucru obișnuit să vezi trei muezini într-un singur balcon chemînd credincioșii la rugăciune. Marele călător din Evul Mediu Ibn Batuta, avea să noteze că existau 70 de muezini în Marea Moschee din Damasc, în timp ce marile moschei otomane din Istanbul din secolul al XVI-lea, cu minaretele lor ascuțite ca niște creioane, erau construite cu mai multe balcoane. Moscheea Albastră a sultanului Ahmet de la Istanbul a atins un fel de record, fiind prevăzută cu 16 balcoane la șase minarete. Marele avantaj al unui balcon de minaret era acela că îi permitea muezinului să vadă în curțile private din cartierele interzise. În unele moschei, muezinul era pus să urce legat la ochi sau să jure că va păstra secretul, în altele amestecau caritatea cu discreția și erau folosiți muezini orbi sau cu probleme de vedere. Stabilirea orei avea să cadă curînd în sarcina altui funcționar, *muwaqqit*, astronomul moscheei. Cei de la Al-Azhar din Cairo vor avea în cele din urmă șase cadrane solare pe care să le consulte și privilegiul de a face cea dintîi chemare la rugăciune, care abia după aceea avea să fie urmată de restul orașului. În sala de rugăciune, muezinul stătea adesea într-un fel de amvon – sprijinit de obicei pe coloane. Aici, la amiază, vinerea, el putea să repete chemarea în timpul rugăciunii ori să recite din Coran la sărbători și în timpul Ramadanului. Muezinul trebuia să-și înceapă chemarea la rugăciune cu fața spre Mecca, pe urmă să se întoarcă la dreapta și la stînga. Din proprie inițiativă, Bilal, cel dintîi muezin din Medina, introdusese în chemarea de dimineață această formulă: „Binecuvîntarea și pacea fie cu tine, o, Apostol

al lui Dumnezeu, și mila și paza Domnului". După moartea Profetului, Bilal nu a mai avut inima să continue și a plecat ca voluntar să lupte pe frontul din Siria, înainte de a se stabili definitiv la Damasc. Acolo a fost convins, cu ocazia vizitei făcute de califul Omar, să mai cheme credincioșii la rugăciune pentru ultima dată. Sunetul acelei voci curate, venită din vremea inocenței, cînd islamul stăpînea doar o singură oază, i-a făcut pe distinșii generali, guvernatori și cuceritori adunați acolo să izbucnească în lacrimi. În Medina, muezinul i se adresa lui Abu Bakr numindu-l „Khalifat Rasul Allah" – „calif [locțiitor] al Profetului lui Dumnezeu". Omar și Usman erau și ei binecuvîntați la rugăciunea de dimineață, dar în calitate de *amir al-mu'minin* – „comandant al celor credincioși". Această binecuvîntare de dimineață avea să se transforme într-o importantă modalitate de recunoaștere a suveranității comunității musulmane. În secolele ce au urmat s-a răspîndit atît de mult, încît erau menționați pînă și guvernatorii provinciilor, după sultan, care era menționat după califul aflat în îndepărtatul Bagdad. A fost nevoie de cineva cu siguranța de sine a lui Saladin ca să se renunțe la acest obicei sofisticat, iar muezinii să se întoarcă la chemarea lui Bilal și la binecuvîntarea făcută din inimă adresată Apostolului lui Dumnezeu. Chiar dacă muezinul reprezintă o funcție specifică islamului, mai ales pentru nemusulmani, este important să ne amintim că, începînd chiar din vremea lui Usman, nu au avut niciodată un statut comparabil cu al preotului. Muezinii au fost și au rămas personal salarizat.

Firea lui Usman era foarte diferită de cea a lui Abu Bakr și de a lui Omar. Influența lui asupra viitorului islamului avea să fie însă la fel de importantă. Este uimitor și să ne amintim că lucrurile acestea au fost înfăptuite de un bătrîn cu barba albă, care a ajuns calif la vîrsta de 70 de ani. Usman a început să sufere de o sîngerare nazală cronică chiar din primul an al califatului, îndeajuns de gravă ca să-l împiedice să conducă pelerinajul la Mecca ; se pare însă că a fost o epidemie în întreaga Arabie în acel an. Dar vîrsta și infirmitățile sale nu aveau mare importanță pentru că toate aceste planuri de dezvoltare și proiecte de construcție aveau să fie îndeplinite într-o perioadă de zece ani de război continuu purtat practic la toate frontierele imperiului.

Cînd a ajutat la așezarea lui Omar în mormînt, Usman a fost auzit murmurînd : „Dintre noi o să poată careva să-i fie egal lui

Omar?". Această înaltă apreciere pe care o avea față de Omar era împărtășită de toată lumea. Cînd s-a răspîndit vestea că marele calif a murit, a aprins în mod spontan revolte pe măsură ce națiunile cucerite din Imperiul Musulman vedeau în aceasta o oportunitate de a-și recîștiga independența. Persia, în mod special, a fost zguduită de nenumărate revolte locale, astfel încît din 644 pînă în 649, cele două mari armate musulmane stabilite la Kufa și Basra au fost prinse într-o serie de campanii locale. Principatele aflate la o distanță mai mare, în zonele muntoase din Armenia, Azerbaidjan și Caucaz, și-au recăpătat cu mare repeziciune suveranitatea. Ele au respins contraatacurile puternice ale arabilor, distrugînd cel puțin două armate. Unii dintre acești soldați musulmani ce formau o coloană de 4 000 de oameni vor dobîndi oficial statut de martiri pentru că, izolați fiind de khazarii turci, au luptat pînă la ultimul om, afirmîndu-și tot timpul credința prin strigătul sfidător: „Allahu Akbar". Cinci ani de campanii și contracampanii au reușit în cele din urmă să reinstituie autoritatea musulmană asupra ținuturilor aflate altădată sub stăpînirea vechiului Imperiu Persan. În 650, armatele arabe se aflau din nou în ofensivă și împinseseră frontiera pînă în Asia Centrală, pe măsură ce își stabilea avanposturi în vechile orașe Herat, Merv, Balkh și Kabul armata musulmană, refăcînd frontiera la care ajunsese Alexandru cel Mare cu cuceririle. Doi ani mai tîrziu, Yazdegird, ultimul lăstar din dinastia sasanidă, a pierit asasinat în coliba unui morar ce rîvnise la cele cîteva bijuterii pe care prințul refugiat încă le mai purta. Acest trist sfîrșit al unei mari dinastii a fost îndelung comemorat de Biserica Nestoriană (care beneficiase mult de pe urma toleranței luminate a Sasanizilor), în timp ce parții, populația care încă mai practica cultul vechi de 1 000 de ani în Persia al zoroastrismului, își încep calendarul modern cu moartea lui Yazdegird.

Și în Egipt aveau să se aprindă revoltele în 644, cel dintîi an al conducerii lui Usman, sprijinite de un îndrăzneț contraatac al Imperiului Bizantin, care a trimis o flotă de 300 de vase în marele port al Alexandriei. Populația vorbitoare de greacă a orașului s-a ridicat și ea în sprijinul acestei forțe și i-a masacrat pe cei 1 000 de soldați arabi din garnizoană. Generalul bizantin Manuel era hotărît să reocupe pămînturile din Delta Nilului și a părut la un moment dat capabil să expulzeze toți arabii din Egipt. Situația

era periculoasă din două puncte de vedere pentru Usman, care, ca să îmbunătățească administrarea impozitelor în Egipt, îl concediase pe generalul Amr, charismaticul cuceritor, și îl promovase în locul lui pe Abdullah, șeful finanțelor. Numai după ce Amr a fost reinstalat la comanda trupelor, situația a fost din nou adusă sub control. Amr, cu îndelungata sa experiență de luptă în Egipt, a reușit să-l atragă pe Manuel cu întreaga lui armată mai la sud, pe un teren mai favorabil trupelor arabe, extrem de mobile. Încă o dată Nikiou, la extremitatea estică a deltei, a fost locul pe care Amr l-a ales ca să ducă bătălia. Poveștile care ne-au parvenit sugerează că a doua bătălie de la Nikiou a fost la fel de grea ca prima, însă în cele din urmă cei 15 000 de soldați musulmani arabi ai lui Amr au învins. În urma unei serii de atacuri în forță, Manuel a fost împins înapoi la adăpostul zidurilor orașului Alexandria, dar prin trădare (sau în urma unui asalt încununat de succes) Amr a ajuns să controleze una dintre porțile-cheie ale orașului: va pătrunde astfel din nou în cetate, în calitate de cuceritor, în anul 646. De data aceasta cetățenii rebeli nu vor mai găsi îndurare: au fost măcelăriți sau luați ca sclavi, după bunul plac al cuceritorilor, care, de asemenea, au devastat jumătate din uriașul oraș înainte ca Amr să poruncească încetarea jafurilor. Pentru ca orașul să nu mai poată fi niciodată folosit ca o bază sigură de către armata bizantină, toate zidurile care apărau Alexandria la est au fost făcute una cu pământul. După bătălie, Veniamin, patriarhul local al Bisericii Egiptene Copte, a fost obligat să susțină cauza celor pe care îi reprezenta. El a admis că într-adevăr ei s-au luptat cu vitejie prima dată cu Amr, pe vremea celei dintîi invazii arabe, dar că rebeliunea aceea fusese organizată în secret de Biserica Ortodoxă a Imperiului Bizantin și nu era fapta localnicilor. Atît de convingătoare a fost pledoaria sa, încît Amr a fost de acord ca tuturor celor ce aparțineau comunității copte să li se permită să-și păstreze averile și, mai mult decît atît, să li se restituie și tributul pe un an – pentru că armata musulmană nu și-a respectat partea sa de contract, care consta în a-i proteja de dușmanii externi.

După cîștigarea victoriei, încă o dată Usman a arătat că e hotărît să își ducă proiectele la îndeplinire. Eroul victorios al celei de-a doua cuceriri arabe a Egiptului își putea păstra funcția de guvernator-general în Fustat, dar finanțele aveau să fie controlate

separat, de Abdullah. Amr a protestat: „Eu trebuie să țin vaca de coarne în timp ce altul o mulge?". Amr a fost din nou demis și Abdullah reinstaurat în funcție. Acesta, socotit de istoricul Nawawi ca fiind „cel mai inteligent dintre quraișiți", a avut mari probleme cînd a trebuit să-și afirme autoritatea morală asupra armatei musulmane, dezgustată de felul cum fusese tratat Amr, comandantul pe care soldații îl socoteau un erou. Așa că, și din cauza problemelor de politică internă, ca și din alte considerente, Usman a ordonat ca în anul următor să fie atacată Africa de Nord, expediție în care Abdullah avea să-și cîștige gloria militară.

A fost adunată o forță militară importantă. Usman a trimis aproape 20 000 de oameni ca să se alăture puternicei armate de 20 000 de soldați care se aflau deja în Egipt. În 647, Abdullah a condus această forță spre vest, traversînd Libia, ce fusese cucerită de Amr doar cu cinci ani în urmă. Guvernatorul bizantin al Tunisiei a plecat în marș spre sud, părăsind capitala fortificată Cartagina, ca să staționeze în Sbeitla, principalul oraș din stepele sudice. La Sbeitla mărețul templu roman și forumul fuseseră transformate în fortăreață bizantină. Aici își stabilise cartierul general viceregele Gregorie, însoțit de eleganta lui fiică. Stepele din sud erau un teren favorabil manevrelor cavaleriei foarte mobile a arabilor, dar viceregele Bizanțului, Gregorie, avea motivele sale să aleagă Sbeitla. Pentru că aici, la extremitatea sudică a provinciei sale, adunase călărețiii din principatele berbere independente din munți și din stepa presahariană ca să-l ajute să apere Africa de Nord. Ca să-i încurajeze și mai mult pe mîndrii conducători berberi, el a dat veste că oferă mîna fiicei sale oricui avea să-i aducă capul lui Abdullah, comandantul armatei musulmane arabe. Datorită predicilor starețului Maxim, populația creștină din Tunisia bizantină fusese prinsă de o fervoare milenaristă. Rezultatul a fost că la Sbeitla s-au dat lupte grele, dar cei 40 000 de soldați arabi bine antrenați au învins încă o dată. Gregorie a fost răsturnat de la putere de Abdullah, așa că fata viceregelui a ajuns concubina omului care i-a decapitat tatăl. Abdullah l-a trimis pe fiul lui Zubayr, care luptase cu multă vitejie, să îi ducă vestea victoriei califului, la Medina. Deși armata bizantină fusese distrusă, Abdullah a fost îndeajuns de prudent ca să nu-și angajeze trupele istovite de bătălii în alte operațiuni nici împotriva triburilor berbere din munți, nici împotriva cetăților de pe coasta tunisiană. În schimb,

Abdullah s-a lăsat cumpărat cu un tribut uriaș din veniturile marilor livezi de măslini din Tunisia. S-a întors în Egipt, la sfîrșitul raidului, aducînd cu el prizonieri, prăzi și o reputație ușor îmbunătățită printre soldați. Mai tîrziu avea să se nască însă o dispută legată de distribuirea prăzilor, pentru că Usman i-a lăsat cu generozitate lui Abdullah a cincea parte datorată lui și au apărut plîngeri potrivit cărora tînărul văr al califului care îndeplinea și rolul de secretar, Marwan, cîștigase un profit prea mare din specularea părții din pradă care aparținea statului.

Campania a avut ca efect și faptul că Abdullah s-a convins că o flotă arabă devenise necesară. Deoarece mersese de-a lungul coastei nord-africane, care era încă dotată cu porturi-fortificate înșirate unul după altul la o zi distanță, a înțeles că nu va putea cuceri definitiv acest teritoriu fără ajutorul flotei. Altminteri, forțele Bizanțului din Creta, Sicilia, Cipru și sudul Italiei puteau contraataca oricînd, stîrnind revolte printre berberi, în momentul în care armata arabă va apărea la orizont. Contraatacul bizantin în Egipt, soldat cu o rapidă reocupare a Alexandriei, era un exemplu viu pentru ce erau ei în stare să facă. Usman, în ciuda precedentului stabilit de Omar, care ordonase limpede ca nici o armată musulmană să nu se afle vreodată izolată pe mare, departe de îmbrățișarea protectoare a deșertului, a început să plece urechea la cei ce pledau pentru formarea unei flote – cauza era susținută și de Moavia, guvernatorul Siriei. Moavia îi scrisese vărului său, califul, ca să-i dea asigurări că insula bizantină Cipru se află atît de aproape de țărmul sirian, încît se putea auzi lătratul cîinilor. Este, cu siguranță, adevărat că într-o zi senină se pot vedea munții Siriei din capătul peninsulei Karpas a Ciprului, dar singurul mod în care se puteau auzi cîinii era prinzînd un ecou din vuietul mării. Usman s-a lăsat convins, dar a impus două condiții: la cel dintîi atac naval musulman aveau să participe doar voluntari și, în cazul în care comandanții erau atît de siguri de victorie, o puteau demonstra luîndu-și cu ei în expediție soțiile.

Atacul combinat al lui Abdullah și Moavia, care au folosit marinari egipteni și sirieni pentru a forma echipajele ce urmau să manevreze vasele de război construite în porturile Alexandria și Acra, dar au avut pe punte numai războinici arabi, a fost încununat de succes. Insula Cipru a fost ocupată în 649 și i-a plătit califului un tribut egal cu cel pe care pînă atunci i-l trimitea

împăratului, la Constantinopol: 7 000 de dinari pe an. Luptele nu au fost foarte grele și singura victimă cunoscută a fost Rumeysa bint Milhan: măgarul ei s-a împiedicat pe țărmul lacului Larnaca și, cum nota istoricul Ibn al-Athir, ea „și-a rupt gîtul diafan și și-a dat sufletul victorios, fiind de îndată înmormîntată în acea insulă ce mirosea atît de dulce". Au așezat-o lîngă trei menhiri preistorici, în timp ce al doilea ei soț, judecător-șef în una dintre garnizoanele Palestinei, a intonat rugăciunile. A fost o înmormîntare plină de veselie, pentru că Rumeysa, femeia cu ochi căprui din oaza Medinei, se numărase printre Însoțitorii Profetului (într-adevăr, primul ei soț fusese o căpetenie militară importantă în Medina și unul dintre primii martiri) și totodată mătușa unuia dintre principalii secretari ai Profetului, Anas. Mahomed adormise odată în poala Rumeysei (în timp ce aceasta îi pieptăna părul ca să-i scoată păduchii) și se trezise după o revelație avută în vis, cu convingerea că ea avea un loc în paradis ca martir ce nu trebuie să își sacrifice viața. Acum visul fusese în sfîrșit înțeles. Mormîntul ei este astăzi acoperit de o frumoasă moschee ce a fost mai tîrziu construită de otomani, pe marginea un lac sărat. Înconjurată de chiparoși, lămîi și palmieri, este încă un loc încîntător, un altar „dulce-mirositor", cunoscut de localnici ca Umm Haram – „pioasa mamă".

Noua flotă va fi pusă la încercare trei ani mai tîrziu, cînd va sosi altă flotă bizantină, care amenința coasta Alexandriei și care justifica temerile strategice ale lui Abdullah și Moavia. Armata arabă, neînvățată cu astfel de lupte, a fost de îndată trimisă pe mare într-o bătălie riscantă împotriva mult mai experimentatei flote bizantine. Lupta a rămas nedecisă, deși, cînd amiralul bizantin a dat ordinul de retragere a flotei la adăpost în Siracusa, arabii au socotit că pot sărbători. Aici, comportamentul rușinos al armatelor bizantine îi înfuriase așa de tare pe sicilieni, încît au pătruns în palat și l-au linșat pe amiral, care tocmai se afla în baie – ca o încurajare pentru ceilalți. Moavia a considerat că Ciprul, sfidînd termenii tratatului, ajutase Bizanțul în această operațiune, așa că în anul următor, în 653, a ordonat o nouă debarcare pe insulă. Orașele de coastă au fost jefuite și distruse, un lung șir de prizonieri au fost urcați pe corăbiile arabe, și s-a înființat o garnizoană permanentă de 12 000 de oameni. Acestea nu au fost decît manevrele premergătoare marii schimbări ce avea să urmeze în istoria mediteraneană, marcată de lupta flotei bizantine cu cea

musulmană la Dhat al-Sawari – Bătălia Catargelor –, lîngă coasta Liciei, în Turcia. Ceea ce le lipsea arabilor din punctul de vedere al experienței pe mare a fost compensat de curajul lor disperat: au abordat vasele de luptă ale adversarilor lor și au transformat bătălia pe mare într-o încleștare corp la corp. Nici chiar prezența fratelui împăratului Constans al II-lea (nepotul lui Heraclie) nu a avut nici un efect în această zi, în care s-a născut puterea maritimă a arabilor. După victorie, Abdullah ibn Qais a devenit cel dintîi erou-corsar al musulmanilor; neînvins în 50 de bătălii, „arăta ca un negustor, dar făcea daruri împărătești" și avea să-și sfîrșească zilele pe eșafod, după ce fusese capturat de dușmani pe cînd umbla deghizat spionînd într-un alt port al Bizanțului. Povestea lui Abdullah ibn Qais poate fi asemănată cu cea lui Odiseu, precedînd totodată apariția infamilor căpitani corsari precum Barbarossa, Dragut și Turgut Reis, ce aveau să cutreiere aceleași ape 1 000 de ani mai tîrziu. Faptele de arme ale unor bărbați ca Abdullah ibn Qais la frontierele bizantine răvășite de război aveau să netezească drumul pentru încercarea epopeică de a cuceri Constantinopolul (674-679), la mai puțin de o generație după ce primii războinici arabi au primit permisiunea de a pleca pe mare.

Nu toate inițiativele militare ale Califatului au fost însă încununate de succes. Cea dintîi încercare de a invada coasta Sudanului și a Etiopiei (din timpul Califatului lui Omar) s-a încheiat cu distrugerea escadronului arab la țărmul Mării Roșii, în același an în care un vulcan de lîngă Medina a erupt. În timpul domniei lui Usman, arabii au încercat din nou să ocupe Sudanul, deși de data aceasta armata va porni în marș spre sud, în josul Nilului. Generalul care intrase în Sahara și cucerise Fezzanul libian, Oqba ibn Nafi, a fost cel căruia i s-a încredințat comanda armatei. Oqba, care mai tîrziu avea să conducă epopeicile raiduri de cucerire din Tunisia, Algeria și Maroc, a fost înfrînt de tăcuții arcași nubieni. Cîțiva ani mai tîrziu, guvernatorul general al Egiptului, Abdullah, va organiza încă o expediție în Sudan, dar din nou arabii vor fi neputincioși în fața preciziei nemiloase cu care arcașii nubieni își apărau stepele. Cînd coloana s-a retras în Egipt, atît de mulți războinici fuseseră loviți în ochi de săgeți, încît arcașii nubieni din Sudan au fost numiți cu mult respect „arcașii ochiului". S-a încheiat atunci un armistițiu și a fost stabilită o frontieră.

A fost semnat și un acord comercial oficial, permițînd cumpărarea anuală a 360 de sclavi – dîndu-se la schimb grîu egiptean. (Sudanul creștin copt va rămîne independent de Egiptul musulman încă 500 de ani, pînă cînd sultanii mameluci aveau să extindă granița credinței și a dominației lor spre sud la începutul secolului al XIV-lea.)

Cea mai importantă și mai durabilă realizare a lui Usman nu va fi nici militară, nici politică și nici administrativă. Usman hotărîse să creeze o ediție scrisă definitivă a revelațiilor divine – Coranul. La început, lucrarea părea să fi fost doar o continuare a modului în care practica el religia, o parte a vieții sale întru credință în încercarea de a înțelege pe deplin mesajul lui Mahomed. Însă, odată ajuns calif, a văzut că acele prețioase ore pe care le dedica studiului și contemplației ar trebui împărtășite și restului lumii musulmane. E posibil să fi prevăzut și perioada în care competiția existentă între diversele armate, deja active în lupta pentru impunerea unor recitatori diferiți, putea duce la apariția unor versiuni ale Coranului.

Mai întîi a numit un „colegiu de redacție" condus de fostul secretar al lui Mahomed, Zayd ibn Thabit, asistat de Abdullah ibn Zubayr, Said ibn al-As și Abd al-Rahman ibn al-Harith, care erau ajutați de Însoțitorii Profetului ce se mai aflau încă în viață. Pe urmă, Usman a adunat toate versiunile scrise pe care le-a putut găsi în garnizoanele din provincii și în bibliotecile din Medina și Mecca. Nu au fost toate predate, deși a recuperat multe fragmente prețioase, unele scrise pe oase, altele scrijelite pe tăblițe de piatră, altele notate pe bucăți de scoarță de palmier. Zayd și grupul care-l conducea i-au notat și pe marii recitatori ai islamului chiar în timp ce recitau[1]. Pe lîngă toate acestea mai exista și o protoediție a Coranului care îi aparținuse lui Hafsah, fiica lui Omar, una dintre soțiile Profetului și totodată unul dintre cei mai severi critici ai săi. Se crede că această copie includea cîteva dintre notele originale făcute de scribii și secretarii Profetului.

Cei care aveau sarcina de a aduna textele erau extrem de conservatori și au refuzat să elimine chiar și cea mai mică contradicție

1. Se pare că au fost trei, șapte sau zece asemenea faimoși recitatori. Într-o listă care cuprinde șapte dintre ei sînt numiți: Nai, Ibn Kathir, Abu Amr, Ibn Amir, Asun, Hamza și Kisai.

ce apărea între unele versete sau capitole, ce păreau un fel de amalgam avînd la bază două sau mai multe revelații istorice. De exemplu, se știa că sura 9 a fost revelată în Medina, cu excepția a două versete, care fuseseră rostite pentru prima dată în Mecca. De asemenea, au inclus și niște mărci textuale (cel mai probabil preluate din copia lui Hafsah) al căror înțeles nu a fost niciodată descifrat. Datorită practicii vechi a islamului de a se recita toată noaptea, nu a fost nevoie de nici un fel de muncă editorială. Și aceasta pentru că recitarea corectă a Coranului fusese deja încheiată în timpul vieții Profetului. Există referințe la lucrul acesta risipite în tot Coranul, de pildă în sura 73 : 4 : „A adunat și aranjat cum se cade toate părțile componente", în sura 16 : 101-103 : „Și dacă schimbăm un semn [verset] în loc de alt semn – și Dumnezeu știe ce trimite", în sura 25 : 32 : „și noi l-am citit frumos" și în sura 23 : 32 : „Le recapitulăm unul după altul". Usman și echipa sa de învățați, aleși pe sprînceană, nu trebuie priviți ca editori, ci mai degrabă ca niște copiști meticuloși.

Pînă în 650, Usman supervizase crearea celui dintîi exemplar complet al Coranului. 77 000 de cuvinte fuseseră adunate în 6 211 versete și împărțite în 114 *sure* (derivat din cuvîntul arab care înseamnă „rînduri"), așa cum sînt cunoscute capitolele. Surele au fost aranjate în ordinea lungimii lor și nu a existat nici o încercare de a ordona capitolele în funcție de data la care fuseseră rostite pentru prima dată. Această ordine ce părea arbitrară se va dovedi extrem de importantă în epocile ulterioare. Din punct de vedere doctrinal, nu există nici un capitol mai important decît altul. Nici un capitol nu poate fi socotit ca avînd o autoritate mai mare decît altul, pentru că nu se poate dovedi în mod limpede dacă e vorba despre o revelație din perioada de început sau despre una tîrzie și, chiar dacă acest lucru ar putea fi stabilit, toate vin de la Dumnezeu, deci importanța lor este egală. Tot ce se află în Coran are egală însemnătate, ceea ce face ca versetele care aparent se contrazic unul pe celălalt să prezinte un interes deosebit. De exemplu, un musulman onest știe că unul dintre cuvintele cele mai comune este *salaam*, „pace", care poate fi găsit de 129 de ori în Coran. El mai știe că în sura 2 : 86 se spune că „nu există obligații în religie" și sura 42 :15 acceptă în mod explicit adevărul celorlalte credințe : „Dumnezeu este Domnul nostru și Domnul vostru ; cuvintele noastre sînt ale noastre și cuvintele voastre sînt

ale voastre; să nu fie ceartă între noi și voi. Dumnezeu ne va aduna și spre El este drumul". La fel și în sura 109:6 : „Pentru voi credința voastră, și pentru mine credința mea !". Atunci ce trebuie să înțeleagă același credincios din sura 4:89? „Ei doresc să fiți necredincioși, precum sînt și ei necredincioși și să fiți asemenea [lor]. Deci nu prindeți cu ei prietenie, pînă ce nu purced pe drumul lui Dumnezeu; dacă, însă, se abat, apoi prindeți-i și omorîți-i, unde-i aflați, și nu primiți de la ei nici prieten, nici ajutător". Nu există un răspuns ușor. Unii au încercat să scoată din Coran toate contradicțiile, aducînd ca argument faptul că un verset îl „anulează" pe celălalt, dar în situația aceasta e limpede că interpretarea omenească e ridicată mai presus de revelația divină.

Diferitele capitole din Coran conțin răspunsurile divine, dar nu și întrebările muritorilor. Coranul reprezintă o serie de răspunsuri divine la o serie de rugăciuni, meditații sau probleme sociale pentru care Profetul a căutat un răspuns. Mulți învățați musulmani din toate epocile au lucrat la redactarea unor comentarii exhaustive, încercînd să extragă sensul exact din contextul revelației, dar, deși foarte util, acest lucru poate implica erori profunde ca instrument teologic, pentru că din nou ridică studiul mai presus de revelația divină. Există o zicală care adună în ea frustrările și infinitele precauții ale juriștilor și teologilor: „Dacă toate rîurile din lume s-ar transforma în cerneală și toate firele de nisip în hîrtie, tot n-ar fi material suficient pentru a așterne toate înțelesurile Coranului".

Alții au venit cu argumentul că, din moment ce Coranul este un document complex, covîrșitor și divin, e o revelație adresată întregului neam omenesc, valabilă în orice epocă, pentru toți oamenii, pentru toate nivelurile de înțelegere spirituală, nu ar trebui să ne tot agităm cu întrebări, ci să ne concentrăm asupra adevărurilor care sînt limpezi și la vedere. Unele versete încă își așteaptă vremea cînd vor fi înțelese sau apariția nevoilor umane pentru care constituie un răspuns. Trebuie să ai încredere în tine și să lași spiritul întregii cărți să ajungă la inima ta ca să o poți folosi ca unealtă spirituală pe drumul către Dumnezeu. În această abordare, contradicțiile nu reprezintă o problemă care trebuie corectată cu o analiză textuală inteligentă, ci doar porți spre o înțelegere mai largă. Usman a înțeles importanța vitală a încrederii în Coran și nu a încercat să-l curețe ca un redactor metodic sau să-l reducă la un simplu cod de legi.

Sacralitatea textului fusese deja păstrată prin deschiderea ritualului lecturii fiecărui verset recitat cu formula: „În numele lui Dumnezeu cel milostiv, îndurător" și prin încheierea: „Dumnezeu atotputernicul a grăit adevărat!". Micul capitol format din doar șapte versete care a devenit foarte pregnant datorită recitării sale în timpul rugăciunii zilnice a căpătat mare importanță prin așezarea sa la începutul Coranului. A rămas cunoscut ca *fatiha*, „Sura care deschide cartea", și se mai face referire la el ca fiind chintesența islamului și „Mama cărții".

În numele lui Dumnezeu, cel milostiv, îndurător
Laudă lui Dumnezeu, Domnul veacurilor
celui milostiv, îndurat
ce domnește în ziua judecății.
Ție voim să-ți servim și la Tine să ne rugăm.
Ocîrmuiește-ne pe dumul cel drept,
pe drumul acelora de care Te-ai îndurat,
nu pe calea celor asupra cărora ești înfuriat,
și nu al celor ce rătăcesc.

Spre deosebire de textele sacre tradiționale ale iudaismului, Coranul nu a fost scris pe suluri de papirus, ci pe foi de pergament legate într-un volum – în același fel în care creștinii își păstrau Evangheliile. Exista o deosebire importantă: în arabă se scrie de la dreapta la stînga, așa că toate textele arabe pornesc în sens opus și sfîrșesc unde, spre exemplu, această carte ar începe. Pentru niște oameni care își evaluau bunurile mobile în turme, posesia oricărei cărți scrise pe pergament era un indiciu privind statutul social: fiecare pagină reprezinta un animal de preț pentru că o filă de pergament se obținea din pielea de pe burta moale a unei oi sau capre, tratată și albită special. Oricum, Coranul a avut chiar de la început statutul de carte a cărților, întotdeauna mai presus de celelalte, învelit în pînză în orice călătorie, ținut întotdeauna deasupra taliei credinciosului și deschis numai de cei care, din punct de vedere ritualic, erau curați. În timp ce un credincios se putea mulțumi să stea pe jos, Coranul era întotdeauna pus mai sus, pe un pupitru micuț – *kursi*, „scaunul cărții". Chiar dacă astăzi toate versetele și capitolele sînt numerotate pentru simplificarea trimiterilor, aceasta este o inovație modernă. Titlurile capitolelor:

„Sura Albinei", „Sura Vacii", au fost adăugate ceva mai tîrziu, ca formule mnemotehnice, deja cunoscute de arabii iubitori de poezie. Există referințe la formule de memorare similare folosite de evrei cînd regele David rostește faimosul verset cunoscut ca „Arcul" chiar dacă era un panegiric compus în cinstea lui Saul și a lui Ionatan.

Coranul, în primele sale ediții, nu avea semne de punctuație și destul de puține puncte și semne diacritice existente azi în scrierea arabă modernă. Lucrul acesta permite apariția unor variații interesante în ceea ce privește anumite cuvinte, dacă unele litere arabe sînt marcate astfel. Mai tîrziu, cei ce vor copia manuscrisul aveau să noteze moștenirea neschimbată a Coranului lui Usman cu negru, iar presupunerile lor legate de text privind alegerea corectă a vocalei, a accentelor și a pauzelor în versete printr-o caligrafie codificată ierarhic, conform cu autoritatea sursei, de la auriu pînă la roșu și galben. Variațiile minore aveau să fie codificate în cele din urmă în șapte moduri diferite de lectură a Coranului care uneori sînt asociate cu diverse accente ale diverselor triburi din jurul cetăților Mecca și Medina sau cu cei șapte vestiți recitatori ai Coranului din orașele-garnizoane. Nici una dintre aceste variante de lectură nu va fi exploatată de rivalitățile doctrinale, teologice sau dinastice ce vor diviza mai tîrziu islamul. Nici chiar vestita schismă dintre sunniți și șiiți nu va duce la apariția unor versiuni diferite ale Coranului.

Se spune, conform tradiției, că în următoarele patru luni (timpul necesar unui copist atent pentru a reproduce integral textul Coranului) au fost făcute patru copii după originalul lui Usman, cîte una pentru fiecare punct cardinal, și acestea sînt sursele miilor și sutelor de mii de copii manuscrise ale Coranului ce aveau să apară în secolele următoare. Nu s-a găsit nici măcar un fragment din manuscrisul original al lui Usman, deși cîteva copii timpurii, făcute poate chiar la sfîrșitul secolului al VII-lea, iar dacă nu, cu siguranță în secolele al VIII-lea și al IX-lea, au fost păstrate în Marea Moschee la San'a, în Yemen[1] și la Marea Moschee din Damasc, în Siria.

1. Exemplarele din Coran foarte deteriorate din cauza folosinței îndelungate erau depozitate sub tavan, deasupra grinzilor de lemn din sala de rugăciune, astfel încît să fie ferite de pîngărire.

A fost o sarcină măreață și sfîntă, îndeplinită cu repeziciune și cu autoritatea necesară, dar, inevitabil, au existat și anumite obiecții. Se zvonea că anumite versete fuseseră pierdute (în special unul care conținea o referință insultătoare la clanul Omeiad al lui Usman) și că altele lipsesc fiindcă fuseseră mîncate de o capră care se rătăcise în scriptorium și care rontăise din bucățile de scoarță de palmier inscripționate. Totuși, aceste povești sînt rezultatul confuziei dintre Coran și Hadith – vorbele Profetului din timpul vieții.

Cîțiva credincioși mai bătrîni nu au fost de acord nici cu ideea primatului revelațiilor scrise, în raport cu cele transmise prin viu grai. Unii dintre recitatorii vestiți ai Coranului, ce erau legați acum de marile moschei din orașele-garnizoană, priveau, desigur, cu un vag dispreț la acest proces care acum punea o carte scrisă mai presus de trudnica remomorare a vocii Profetului lui Dumnezeu. Dar nimeni nu poate nega marea realizare a lui Usman: existența unei cărți unice, cu o autoritate recunoscută, ce-i unește pe musulmani într-un respect comun față de cuvîntul lui Dumnezeu, așa cum a fost el pronunțat de Profetul Mahomed. Mulți ani mai tîrziu, cînd Ali va auzi critici la adresa lucrării lui Usman din partea susținătorilor săi din Kufa, îi va reduce la tăcere cu o replică hotărîtă, spusă din inimă: „Usman a acționat la sfatul nostru, al tuturor celor ce eram conducători, și, dacă la vremea aceea eu aș fi fost conducătorul, aș fi făcut exact același lucru". Laudele din partea unui asemenea om (pe care în mod greșit unii l-ar fi putut considera dușmanul lui Usman) sînt cel mai important testament.

Anul 650 avea să marcheze punctul culminant al domniei pașnice a lui Usman. Cei șase ani de cînd era calif fuseseră remarcabili, încărcați de împliniri și de o părintească generozitate a spiritului. În anul ce a urmat, un accident minor a schimbat totul, așa că următorii șase ani ai domniei lui Usman vor aduce lumea islamică în pragul războiului civil. Bătrînul calif era din nou preocupat de asigurarea apei potabile pentru oamenii din oază și dirija o echipă de lucrători care adînceau puțul Arees din Medina. S-a aplecat peste ghizd, uitîndu-se în groapa proaspăt săpată, ținîndu-se cu degetele de zidul de piatră. Și-a schimbat puțin poziția și pe urmă și-a mișcat mîna dreaptă ca să arate spre o piatră care încă mai avea nevoie să fie consolidată. Chiar în acel moment, un inel

străvechi i-a alunecat de pe deget și a căzut în adîncuri. Usman s-a ridicat șocat și îngrozit. Inelul cu sigiliu al Profetului căzuse de pe mîna califului. În săptămînile care au urmat puțul a fost golit metodic, noroiul curățat și totul trecut prin sită de mai multe ori, în încercarea tot mai disperată de a găsi inelul pierdut. Cu cît căutau mai fervent, cu atît ideea că pierderea inelului e un semn rău se accentua. Sigiliul lui Mahomed, sigiliul Profeților, nu mai era. În ciuda spaimei superstițioase, toți solii care soseau în oază galopînd nu aduceau decît vești bune de pe frontul persan. Cu fiecare lună, cu fiecare an, faptele glorioase s-au înmulțit pe măsură ce armatele Califatului împingeau frontiera arabă și stăpînirea islamică mai departe spre răsărit. Mult mai tîrziu incidentul avea fie cunoscut mai bine, iar Califatul lui Usman să fie divizat în două – șase ani buni urmați de șase ani proști – din cauza pierderii inelului-sigiliu al Profetului pe care stătea scris: „Dumnezeu este cel mai bun dintre cei puternici".

Ultimii șase ani ai domniei lui Usman (651-656) au fost plini de necazuri. Nu a reușit să urmeze exemplul înțelept al lui Omar, care în ultimii ani ai guvernării sale se obișnuise să-i demită în mod regulat pe guvernatorii-generali ca să poată menține controlul asupra orașelor-garnizoană aflate în continuă creștere și să împiedice personaje precum Khalid să se transforme în eroi pentru soldați. Una dintre ultimele înlocuiri pe care le făcuse numindu-l pe Mughira, un individ de o răutate fascinantă, era o alegere complet neobișnuită pentru Omar, dar guvernarea arabilor era o artă aparte și erau greu de găsit administratori printre cei sfinți, pioși și simpli. Omar nu fusese singurul care avea această părere, pentru că în Arabia toată lumea știa că politica e o treabă murdară. Într-adevăr, Omar a reușit să facă un principiu din aceasta și a refuzat în mod sistematic să-i pună în funcții pe Însoțitorii Profetului, de teamă să nu fie diminuat statutul spiritual pe care îl dobîndiseră. Acest mod de a privi lucrurile este încă foarte răspîndit printre musulmanii arabi și astăzi, care cred că, dacă dorești să-ți păstrezi onoarea și să fii fidel credinței tale, nu trebuie să te amesteci în politică. Acest pesimism sănătos, combinat cu înțelegerea faptului că cel ce se ridică prin sabie de sabie va pieri, dă politicii arabe o vioiciune și o impredictibilitate

foarte intense. Cei mai buni dintre oameni au tendința de a sta în afara scenei politice, lăsînd-o pe seama coloneilor tineri și ambițioși, a șefilor poliției și a pitoreștilor oportuniști. Pentru că, pe lîngă prea puținii eroi politici arabi însuflețiți de o morală desăvîrșită cum au fost Saladin, Nasser, Abu Bakr, Omar, există mii și mii de altfel de lideri care vin pe cealaltă linie tradițională, la capătul căreia se află Mughira. Usman era probabil la fel de conștient ca și Omar de realitatea brutală pe care o presupune exercitarea puterii și a intrat într-o altă fundătură a politicii arabe, care constă în a avea încredere doar în rudele foarte apropiate și în propriul clan.

Mughira era un oportunist de mîna întîi. Carierismul său viclean, asociat cu o viață zgomotoasă și o sexualitate nerușinată, pare a fi o ficțiune istorică greu de crezut – este un Flashman al islamului timpuriu. William Muir îl descrie astfel : „Avea un aspect grosolan și respingător și un harem format din patru soții și zeci de concubine ce nu-i putea satisface pasiunile de vagabond". Mughira își face apariția în timpul vieții Profetului, ca un modest refugiat ce căuta adăpost în Medina, după ce fugise din orașul său, Ta'if, unde era căutat pentru că ucisese 13 oameni aparținînd unui trib. Pe capul lui era pus un preț de 1 300 de cămile. Convertirea lui Mughira la islamism s-a dovedit cît se poate de profitabilă. Nu numai că a primit asigurări chiar de la Profet că „o convertire face iertate toate păcatele trecutului", dar, în 630, Ta'if era încă un bastion al păgînismului, iar sfaturile înțelepte ale lui Mughira legate de divizările din interiorul tribului Thaqif din Ta'if s-au dovedit a fi de mare folos în strategia diplomatică a lui Mahomed. Cînd Ta'if s-a predat în anul următor, nemernicul Mughira s-a putut întoarce în orașul său, și nu pe ascuns, ci cu fruntea sus, ca unul dintre ambasadorii-guvernatori ai islamului. Mughira a fost cel care a organizat distrugerea templului păgîn numit al Doamnei al-Lat din Ta'if și au existat zvonuri că a profitat de topirea obiectelor votive ce se aflau îngropate în sanctuar de secole.

Oportunistul Mughira a dat întotdeauna dovadă de abilitate politică și, mai tîrziu, o să-l găsim ajutîndu-l pe Profet să schițeze tratatele cu Yemenul și Siria, în timp ce pacea pe care el o negociase la Ta'if a permis orașului să rămînă la adăpost de toate furtunile războaielor din epoca *Ridda*. Valoarea sa nu putea fi

pusă la îndoială, pentru că era suficient să te uiți la fața lui. După importanta bătălie din „ziua din grădina morții", în 633, fața lui avea să poarte o cicatrice permanentă, pentru că în urma unei răni rămăsese fără un ochi. Numirea sa ca guvernator-general la Basra în 638 a fost făcută într-un moment critic al războaielor cu perșii, cînd Utba, comandantul încununat de victorii, tocmai murise și Omar avea nevoie de cineva pe care să se poată bizui. Mughira s-a dovedit rapid a fi un bun administrator chiar dacă senzualitatea lui lipsită de inhibiții îi șoca pe cei pioși. În ciuda faptului că avea 40 dintre cele mai dorite concubine și patru neveste elegante (utimele dintr-o serie de 80 cu care se căsătorise, se culcase și apoi divorțase), a făcut o pasiune pentru Umm Jamil, o femeie provenind dintr-un trib de beduini, foarte cunoscută pentru spiritul ei independent, despre care se spunea că doar ea singură pe lume ducea o viață mai dezmățată decît Mughira. Flirtul a fost spionat de adversarii lui, care au pus la cale un incident memorabil în Marea Moschee, unde Mughira a fost acuzat public de adulter. Această acuzație a ajuns repede la Omar, care l-a chemat de îndată pe Mughira înapoi la Medina ca să-l judece. Trei dintre cei patru martori impuși prin lege într-un asemenea proces au jurat că au văzut cu ochii lor perechea adulteră, dar al patrulea martor (despre care o să auzim mai tîrziu mai multe) și-a schimbat puțin declarația, spunînd că, deși a văzut o femeie îmbrăcată în văluri negre, nu ar fi putut jura că era Umm Jamil. Astfel, din punct de vedere tehnic, cazul nu a putut fi susținut și Omar a fost nevoit să urmeze exemplul Profetului și nu numai să-l achite pe Mughira, ci, mai mult decît atît, să ordone pedepsirea martorilor acuzării cu 80 de bice. Mughira, recăpătîndu-și stăpînirea de sine cu mare repeziciune, s-a lăsat cuprins de o bucurie nerușinată, l-a rugat pe cel ce aplica pedeapsa „să lovească tare": „lovește zdravăn cu biciul și alină-mi inima". Era mai mult decît putea accepta Omar, care și i-a poruncit îmbufnat lui Mughira. „Vezi-ți de treaba ta, n-a lipsit mult să te condamn; și, dacă am fi reușit, acum ai fi fost ucis cu pietre pentru adulter". După scandal, Mughira a fost înlăturat de la guvernare, însă era mult prea inteligent ca analist politic pentru a nu fi păstrat de calif ca un valoros sfetnic. Cîțiva ani mai tîrziu, așa cum îi era obiceiul, Omar l-a îndepărtat pe victoriosul Saad ibn Abu Waqqas de la conducerea orașului Kufa, dar cel care l-a înlocuit, deși era

foarte pios (se număra printre primii convertiți la islam), nu avea autoritatea necesară ca să se facă ascultatat de zecile de mii de veterani aspriți în lupte. Din nou Omar și-a călcat pe inimă și, pentru că avea nevoie de o mînă forte ca să-i țină sub control pe turbulenții războinici care populau Kufa, la numit iar pe Mughira guvernantor.

Cînd Usman a preluat Califatul, i-a permis lui Mughira să rămînă la Kufa pentru un an, dar mai apoi l-a înlocuit cu Saad ibn Abu Waqqas. Gurile rele își aminteau că Saad făcuse parte din consiliul Însoțitorilor Profetului care îl alesese pe Usman. Dacă a fost o răsplată, nu a durat foarte mult timp. Saad a intrat în conflict cu austerul conducător al trezoreriei locale, care nu putea fi de acord cu obiceiul guvernatorului de a lua împrumuturi neasigurate din vistierie. Așa că, în cel de-al doilea an al domniei sale, Usman l-a numit pe Walid ibn Uqba în post. Nu a fost o alegere bună.

Walid era fratele vitreg al lui Usman și, cu toate că, la fel ca verii lui din neamul Omeiad era foarte talentat, inteligent, avea multă încredere în forțele proprii, ca musulman avea mai multe păcate chiar și decît Mughira. Puternicul tată al lui Walid fusese pe vremuri, în Mecca, unul dintre principalii persecutori ai musulmanilor și, cînd a fost luat prizonier în timpul bătăliei de la Badr, Profetul poruncise să fie ucis. Atunci a cerut îndurare: „Cine va avea grijă de copiii mei cînd am să mor?", a pledat el, la care Profetul, aflat într-o dispoziție proastă, i-a răspuns că toți copiii lui păgîni vor ajunge în iad. Nici Walid nu s-a dovedit a fi mai vrednic în islamismul său, căci s-a convertit chiar în ultimul moment, după cucerirea cetății Mecca. În ciuda a tot ceea ce stătea între ei, Profetul s-a dovedit mai tîrziu generos și i-a încredințat lui Walid conducerea unei solii ce trebuia să ajungă la tribul Beni Mustaliq. Chiar și în această situație s-a dovedit a fi un om de nimic, pentru că i-a acuzat pe nedrept pe cei din trib de rebeliune.

Ajuns la Kufa, avînd deja o reputație îndoielnică și tîrînd după sine un prieten foarte talentat, liber-cugetător și liber-băutor, poetul creștin Abu Zubayd din tribul Tai, Walid nu a fost deloc îndrăgit de cei pioși. Într-un caz bine cunoscut, se pare că el a părăsit o adunare ce trebuia să dureze toată noaptea și s-a întors în zori ca să conducă rugăciunea de dimineață încă mirosind a

băutură. În alte relatări este acuzat că ar fi vomitat în timp ce se întorcea acasă, deși povestea care spune că i s-a făcut rău la pupitru și a leșinat în timp ce ținea predica de vineri în Marea Moschee pare să fi fost mult exagerată de dușmanii săi. Cu altă ocazie, a fost găsit zăcînd inconștient, fie din pricina băuturii, fie doar pentru că era obosit și covîrșit de prea multă activitate, ceea ce le-a permis opozanților săi să-i ia inelul cu sigiliu și să-l trimită înapoi la Medina, fratelui său vitreg, califul. Walid a fost revocat din funcție, judecat în grabă și iertat – autoritățile au declarat că nu a putut fi găsit nimeni care să fie gata să-i aplice pedeapsa pentru beție, care era de 80 de bice. Nu putea exista un contrast mai mare cu dreptatea nepărtinitoare pe care o împărțea Omar.

Între timp, garnizoana Basra demisese pe guvernator și alesese altul. Reacția lui Usman a fost de a nu alege un vechi politician dur din școala lui Mughira, sau un venerabil Însoțitor al Profetului, ci tot pe cineva din familia sa. Doi dintre verii lui Usman, ambii în vîrstă de 25 de ani, Abdallah ibn Amir și Said ibn al-As, au fost numiți comandanți la Basra și, respectiv, Kufa. Acești tineri (ce se dovediseră a fi niște generali excelenți) vor strînge legăturile cu familia lui Usman căsătorindu-se cu fiicele lui. Usman era convins că, în sfîrșit, reușise să formeze o echipă eficientă de guvernatori ai provinciilor, ce răspundeau personal instrucțiunilor date de el. Pentru cei aflați în afara curții sale restrînse situația arăta cu totul altfel.

Acolo unde Usman vedea un grup ce se definea prin eficiență, promptitudine și pricepere, restul Arabiei vedea doar triumful total al familiei lui, clanul Omeiad din tribul Quraișit. Omeiazii controlau acum toate posturile importante din imperiu. Secretarul de stat din Medina, Marwan, era tot Omeiad; supraveghetorul pieței din Medina, Harith ibn al-Hakim, era tot Omeiad; la fel Moavia în Siria, iar acum și cei doi comandanți din Kufa și Basra. Căsătoriile aranjate in interiorul cercului conducător au înrăutățit situația, mai ales pentru că familia lui Usman își putea permite zestre mai mare și petreceri mai strălucitoare decît celelalte clanuri. De asemenea, și-au folosit bogăția ca să cumpere proprietăți în teritoriile cucerite. Gurile rele au început să spună că aceste proprietăți fuseseră plătite din vistieria statului, ceea ce nu era adevărat.

În realitate, din punct de vedere fiscal, acestea erau împrumuturi oficiale, garantate de calif, din surplusul aflat în vistierie sau daruri generoase făcute de Usman din resursele personale, dar toate acestea nu au putut stăvili furtuna generată de suspiciuni și invidie care se va stîrni împotriva clanului Omeiad. Tocmai această îngrijorare privind monopolul puterii, care îi făcuse pe Însoțitorii Profetului să-i refuze lui Ali Califatul – de teamă ca nu care cumva verii Hașemiți ai Profetului să ajungă să controleze statul islamic. Cu atît mai rea li se părea acum dominația membrilor clanului Omeiad, pentru că, în ciuda inteligenței și a vioiciunii lor de spirit, erau percepuți ca fiind în mod fundamental neislamici. Era greu de găsit vreun Omeiad care să nu-și fi cîștigat o reputație care să-l pună în umbră pe Mughira.

Marwan, secretarul de stat, la fel ca Walid, se convertise în ultima clipă, după ce Profetul cucerise Mecca. Într-adevăr, familia sa avea legături atît de strînse cu opoziția păgînă față de islam, încît tatăl său, Hakim, fusese exilat la Ta'if, la indicațiile personale ale Profetului. Această interdicție fusese menținută atît de Abu Bakr, cît și de Omar, așa că Marwan a trebuit să se obișnuiască cu porecla „ibn Tarid", „fiul celui exilat". Iertarea pe care Usman i-a acordat-o lui Hakim, care a fost eliberat de această interdicție, a fost la început acceptată ca un act de supunere venit din partea unui nepot (pentru că Hakim îi era unchi după tată lui Usman), dar mai tîrziu, pe măsură ce suspiciunile îndreptate împotriva clanului Omeiad s-au accentuat, a fost văzut și ca o nerespectare a Sunnei – exemplul stabilit de Profet și de cel dintîi calif.

Abdullah, guvernatorul Egiptului, putea fi văzut, dintr-o perspectivă ostilă, ca fiind o altă mărturie vie a geniului rău al clanului Omeiad. Abdullah ibn Abu Sarh era același cu fratele prin alianță al lui Usman care se convertise la islam de la început. Calitățile sale intelectuale, ce nu puteau fi puse la îndoială, au fost folosite de Mahomed, care a avut suficientă încredere în el ca să-l lase să noteze unele dintre primele versete coranice. Totuși, Abdullah va dezerta din rîndurile musulmanilor și se va întoarce în Mecca păgînă să-l denunțe pe Mahomed ca fiind un fals profet. E posibil ca antipropaganda făcută de Abdullah să fie în spatele poveștilor ridicole despre profețiile lui Mahomed, cum ar fi cea cu pasărea antrenată să mănînce semințe din urechea lui sau istoria conform căreia la Mahomed nu venea ca mesager Arhanghelul Gavriil, ci

un rabin evreu renegat sau un anahoret creştin. Trădarea lui Abdullah l-a supărat atît de tare pe Profet, încît l-a exclus din amnistia generală garantată tuturor după cucerirea cetăţii Mecca – totuşi, aşteptînd vremuri mai blînde şi făcînd apel la sentimente, Usman a reuşit în cele din urmă să obţină de la Mahomed iertarea trădătorului Abdullah. Acesta era omul pe care Usman l-a impus armatei Egiptului, cu preţul demiterii de două ori la rînd a lui Amr, un comandant încununat de glorie. Îndepărtarea lui Amr de la guvernarea Egiptului a mai adăugat un duşman implacabil şi foarte abil celor ce deja se opuneau clanului Omeiad.

Moavia, experimentatul guvernator al Siriei, era cel mai admirat din clanul Omeiad – şi, chiar dacă era fiul celui mai mare duşman al Profetului, Abu Sufyan, făcut cu o nevastă rea ca o vrăjitoare, pe nume Hind (care o dată şi-a sărbătorit răzbunarea mîncînd ficatul unui duşman mort), acest lucru nu i-a fost imputat niciodată. Oare nu Profetul, în timpul vieţii sale, fusese cel care se căsătorise cu fiica lui Abu Sufyan, nu el i-a ajutat fără reticenţă pe cei doi fii mai mici ai acestuia (Moavia şi fratele lui mai mare Yazid), nu tot el a acceptat convertirea lui Abu Sufyan, trimiţîndu-l ca misionar în Yemen? Totuşi, în timp ce un musulman adevărat accepta cu uşurinţă prezenţa unui Omeiad convertit în mod sincer la islam în funcţia de guvernator al Siriei, acesta cu siguranţă nu înseamnă că accepta ca întregul clan să monopolizeze conducerea tuturor armatelor islamului. Dacă mai era nevoie de muniţie suplimentară pentru dezaprobarea stîrnită de clanul Omeiad, atunci se amintea faptul că tatăl noului guvernator Omeiad al oraşului Kufa luptase împotriva musulmanilor la Badr.

În această unică privinţă Usman, care altminteri era atît de inteligent şi de capabil să evalueze şi să folosească o situaţie în favoarea sa, a fost orbit complet. Fusese avertizat în particular şi cu multă înţelegere de către Însoţitorii Profetului, ca şi de Maicile Credincioşilor, că nu trebuie să permită clanului său şi rudelor apropiate să apară ca forţe dominante în statul islamic. Ne putem imagina că doar slăbiciunea personală a lui Usman, eşecurile sale ca războinic tînăr, sau faptul că nu fusese nciodată ales de Profet ca să conducă vreo expediţie militară ori vreun raid, exacerbate de lipsa lui de implicare în bătăliile spectaculoase din epoca *Ridda* şi pe urmă în cuceriri, l-au făcut să fie mult prea preocupat de controlul armatei. E posibil ca lipsa oricărei licăriri de charismă

adusă de gloria militară să-l fi făcut pe Usman să dorească să aibă oameni total dependenți de el în aceste posturi.

Oricare ar fi motivația, nu a fost în stare să reacționeze la norul de nemulțumiri ce se aduna deasupra capului său – nici măcar prin îndepărtarea unui singur om dintre cei numiți. Istoriile personale ale multora dintre cei de la curtea sa (sau ale taților lor), mai ales cele ale lui Walid, Abdullah și Marwan, au făcut mai ușoară sarcina rivalilor lui care îi vedeau ca pe o amenințare la însăși natura statului islamic. Remarcile aruncate la întîmplare ale unuia dintre guvernatorii din clanul Omeiad, care se referise în treacăt la marile terenuri agricole din Irak ca fiind „grădina quraișiților", tot așa cum altădată spusese că fusese surprins să vadă că „în Kufa originea nobilă nu înseamnă nimic", au fost reproduse și înflorite de dușmani, ca și cum ar fi fost vorba despre politica oficială. Dar Omeiazii se dovediseră a fi iritant de pricepuți și nu exista loc de nici un fel de reclamație despre felul în care guvernau imperiul ce continua să-și extindă toate frontierele – spre coasta Mării Egee, spre Africa de Nord, în Asia Centrală și chiar la granițele Indiei. Cînd criticile au început să vină din partea unor familii puternice și extrem de bogate, Usman nu și-a putut permite să replice. Ei puteau invoca faptul că nimeni dintre cei care nu aparțineau clanului Omeiazilor ori care nu sînt rude apropiate cu Usman nu putea spera să capete o slujbă importantă. Usman putea însă răspunde, oarecum pe bună dreptate, că multe dintre numiri, cum erau cea a lui Moavia în Siria și cea a lui Abdullah în Egipt, fuseseră făcute mai înainte de către marele Omar.

Mai erau însă și alți nemulțumiți care, deși erau săraci și, teoretic, lipsiți de putere, reprezentau o amenințare mult mai mare. Cel mai cunoscut dintre aceștia a fost Abu Dharr al-Ghafari, unul dintre cei ce se convertiseră de la început la islam și rămăseseră fideli exemplului personal dat de Profet, acela al sărăciei, simplității și generozității nesocotite. Într-o vizită în Siria, sfîntul cel bătrîn nu s-a putut abține și a predicat împotriva extraordinarei transformări a arabilor, împotriva locuirii în palate, a faptului că ajuseseră să fie serviți de sute de sclavi și înconjurați de tot ceea ce se putea socoti lux. Abu Dharr a promis : „acest aur și argint al vostru o să fie într-o zi încins pînă la roșu în focul iadului și cu el veți fi arși pe frunte, pe părțile laterale și pe spate,

voi, cei fără de Dumnezeu, ce cheltuiți averi nemăsurate. Cheltuiți de-acum tot atît pe milostenie, lăsîndu-vă suficient pentru pîinea zilnică, altminteri nenorocirea o să se abată asupra voastră în Ziua Judecății". Cei care aveau cît de cît cunoștință de exemplul Profetului sau știau cîte ceva despre obiceiurile lui Omar trebuie să fi fost îngroziți auzind cum erau mustrați noii stăpîni ai Siriei pentru trufia lor. Moavia a încercat să-l supună pe ardentul credincios unui mic test de corupție, trimițîndu-i lui Abu Dharr o traistă cu o mie de monezi, iar cîteva zile mai tîrziu a pretins că s-a înșelat și le-a cerut înapoi. A fost foarte impresionat să afle că predicatorul trăia la înălțimea retoricii sale și că donase întreaga avere în aceeași seară în care o primise. Moavia a înțeles că un astfel de om nu putea fi redus la tăcere cu bani la fel de repede ca alții. L-a trimis la vărul său, Usman, la Medina, și l-a avertizat în taină pe calif că omul era cinstit, dar prost orientat. În Medina, Abu Dharr a avertizat poporul: „V-ați îndepărtat de calea arătată de Sfîntul Profet. Adunați averi, ridicați palate și sînteți victime ale luxului. Vin să vă anunț că vă așteaptă vremuri tulburi pentru că Sfîntul Profet a spus că, atunci cînd orașul [Medina] va ajunge la dealul Salaa, va fi necaz mare pentru popor".

La o recepție organizată în palatul califului, predicatorul și conducătorul au ajuns curînd să se certe, pentru că Usman a argumentat: „Odată ce oamenii și-au îndeplinit obligațiile sacre, ce putere mai am eu să-i silesc la alte sacrificii?". Pe urmă, cînd Usman s-a întors către învățatul de la curtea sa, Kaab, un faimos evreu instruit ce se convertise la islam, cerîndu-i să găsească în cărțile sfinte ale evreilor și ale creștinilor și alte dovezi de îngăduință față de averile cîștigate pe drept, Abu Dharr a izbucnit furios, lovindu-l pe Kaab în burtă și strigînd: „Afară cu tine, fiu de evreu. Ce ai tu a face în această dispută?". Ca rezultat al acestui dezacord public, Abu Dharr a fost expulzat din Medina și trimis să trăiască în exil, la Rabada, în deșert, și să-și practice austeritatea acolo. Era o persecuție destul de blîndă, deși moartea lui Abu Dharr, doar doi ani mai tîrziu, a creat un nou martir, care a devenit un exemplu foarte puternic pentru toți cei care nu erau de acord cu mulțumirea de sine și bogăția pe care cu mîndrie o afișa noua clasă conducătoare. Cuvîntarea generoasă pe care Usman a ținut-o la moartea lui Abu Dharr – „Fie ca Dumnezeu să aibă

milă de Abu Dharr. A fost un suflet mare și era mai degrabă un cetățean al lumii ce va să vină decît unul al lumii acesteia" – va fi însă uitată. Dar se ridicau acum alte voci care preluau mesajul, precum Ammar, care i-a spus în față califului că inovația ce permitea vînzarea pămînturilor statului și crearea unei noi clase conducătoare era dăunătoare. Felul în care Ammar i s-a adresat venerabilului calif a înfuriat foarte tare curtenii, verii săi mai tineri aparținînd clanului Omeiad. Ammar a fost tîrît într-un loc ascuns și bătut pentru obrăznicia sa pînă a rămas inconștient. Aceste acțiuni, reprobabile în sine, au sporit temerile soldaților din garnizoane care vedeau că membrii clanului Omeiad își făceau o curte princiară pentru ei înșiși la Medina.

Chiar în interiorul orașelor-garnizoană se năștea o nouă generație. Pe măsură ce respectații Însoțitori ai Profetului și căpeteniile militare dispăreau, pierea odată cu ei și zelul înflăcărat al celor dintîi credincioși. Noua generație de tineri războinici arabi nu știa nimic despre anii persecuției și adversitățile care îi făcuseră pe cei dintîi musulmani să se adune într-o comunitate strînsă. Vechile identități tribale ieșeau treptat iar la suprafață și, destul de straniu, fuseseră întărite prin crearea orașelor-garnizoană, în care cartiere întregi (chiar dacă la început fuseseră doar corturi și colibe) erau ocupate de triburi distincte.

Mai mult decît atît, se înregistra o extraordinară explozie demografică a populației arabe, pe măsură ce războinicii victorioși își adunau acasă cîte patru neveste legitime și un număr nelimitat de concubine și sclave provenite din prada de război. Coranul îi permitea în mod explicit stăpînului casei să aibă relații sexuale cu femeile din casa lui, dar, în același timp, prevedea un mecanism automat al eliberării lor odată ce deveneau Umm Walad – mamă a unui copil. Din genealogiile care ne-au parvenit apare ca fiind un lucru obișnuit pentru bărbații arabi din a doua generație a islamului să fie tați a 20 de copii. Cei mai puternici, cu haremuri și mai mari, cum era Mughira, aveau să lase și cîte 80 de urmași. Orașele-garnizoană erau fabrici de reproducere pentru o populație ce se extindea cu mare repeziciune – și e posibil să se fi triplat în primii 30 de ani. În acest proces, războinicii beduini arabi și-au pierdut ceva din vechea lor libertate, pentru că familii atît de mari nu puteau fi întreținute din păscutul turmelor în stepele aride. Nu se mai punea problema întoarcerii în deșert cînd se

săturau de război sau de calif, căci familiile acestea uriașe depindeau de solda anuală și de stipendii ca să supraviețuiască și să-și mențină standardul de viață ceva mai ridicat. În același timp, identitatea etnică a triburilor era în schimbare datorită noilor limbi ce se făceau auzite. Sunetele altor limbi – berberă, persană, turcă, aramaică, caucaziană, greacă, egipteană, siriană și armeană – erau auzite în orașele-garnizoană arabe din gura miilor de concubine și a fetelor sclave care se adunau în tabără, la puțuri, în piețe și în brutării. Rasa amestecată a copiilor războinicilor arabi avea să fie capabilă să moștenească gradul militar și solda garantată de *divan*? Vor avea văduvele vreun drept la pensie? Aceste întrebări au devenit încă și mai stringente pentru o clasă profesională tot mai numeroasă de războinici salariați. Orașele-garnizoană ale Imperiului Islamic începeau să fie îngrijorate în legătură cu viitorul lor financiar și să privească cu invidie orașele rivale și regimul instituit în Medina.

Într-atît, încît fermentul revoluționar al nemulțumirii fierbea, mai ales în garnizoanele Kufa și Fustat, unde guvernatorii Omeiazi erau atacați public. Practica pelerinajului anual le permitea, de asemenea, multor indivizi nemulțumiți să-și împărtășească unul altuia îngrijorările. Un grup de zece disidenți a fost izolat și îndepărtat din garnizoana Kufa, într-un exil intern în Siria, la ordinele directe ale lui Usman, dar era nevoie de acțiuni mai energice, așa că, îngrijorat, comandantul Saeed a plecat călare spre Medina ca să se consulte cu califul. În absența sa, unul dintre exilați, Malik al Aștar, s-a întors pe furiș în Kufa și a întărîtat populația prin elocvente discursuri în care enumera plîngerile lor comune și vinovățiile colective ale Omeiazilor. Cînd Saeed s-a întors, după o discuție aprinsă cu califul, a trebuit să înfrunte o forță formată din 1 000 de oameni care, în mod simbolic, se adunaseră pe vechiul cîmp de luptă de la al-Qadisiya și amenințau că îl vor ucide dacă mai încearcă să se întoarcă în Kufa. Cînd veștile au ajuns la Medina, Usman, care avea 82 de ani pe atunci, a început să aibă îndoieli în privința alegerii făcute. Simultan, de la Fustat a venit o altă solie care îi cerea să-l înlocuiască pe nepopularul guvernator Abdullah. Usman a admis legalitatea acțiunii rebelilor din Kufa, confirmînd demiterea lui Saeed și a numit în loc un veteran (pe Abu Musa), dar nu a acceptat petiția din Fustat.

Pelerinajul de la Mecca din 655 avea să fie condus încă o dată de bătrînul calif. El a discutat neoficial cu toți guvernatorii importanți și cu sfetnicii săi, căci vremurile erau tulburi. Unii l-au sfătuit să înceapă o nouă ofensivă majoră, ca să îndrepte atenția disidenților spre război, alții au venit cu ideea de a-i cîștiga cu bani, alții au susținut că e pur și simplu o problemă de eficiență administrativă. Cînd a venit rîndul lui Amr să se adreseze adunării, l-a sfătuit pe Usman fără menajamente: „O, prinț al credincioșilor, ai pus întreaga națiune în slujba celor din Beni Omeia. Te-ai rătăcit, și același lucru s-a întîmplat și cu poporul. Sau te hotărăști să fii drept, sau renunți la slujbă". A aruncat o provocare publică și curînd aceasta avea să dea roade.

În timpul acestui pelerinaj din 655, delegații din armata dezafectată de la Fustat, Kufa și Basra își țineau propriile adunări. Ei s-au pus de acord în privința planului de a organiza un marș către Medina cu trei luni înainte de următorul pelerinaj ca să-i înainteze califului o petiție prin care să-i ceară să-și demită rudele nepopulare și să renunțe la tron. E posibil ca Moavia să fi auzit vreun zvon despre conspirație (chiar dacă nimeni din garnizoana siriană nu era implicat) pentru că, în în taină, l-a sfătuit pe bătrînul calif să se mute în Damasc, unde avea să fie în siguranță, sau să-i permită să înființeze o garnizoană formată din oameni de încredere din Siria, la Medina. Usman a fost îngrozit cînd a auzit propunerea – prin care într-adevăr i s-ar fi putut asigura o oarecare protecție, dar, în același timp, s-ar fi desăvîrșit stăpînirea Omeiazilor peste imperiu.

În 656 disidenții și-au dus la îndeplinire planul cu o uimitoare viteză și eficiență. Trei coloane de bărbați, mergînd în mod evident spre Mecca pentru pelerinaj, au părăsit cele trei orașe-garnizoană. În Egipt, acțiunea lor a scos la iveală cît de fragilă devenise guvernarea lui Abdullah, pentru că el a decis în grabă să părăsească provincia și să traverseze frontiera Siriei ca să ajungă în garnizoana Palestinei, unde avea să fie în siguranță, sub autoritatea lui Moavia. Odată ajunse la Medina, cele trei forțe rebele și-au făcut baze separate în locurile obișnuite de instalare a taberelor, pe albiile secate ale rîurilor care înconjurau oaza. Cei din Kufa s-au așezat la Awas, cei din Basra la Dhu Khușub, iar cei din Fustat la Dhu al-Marwah. Nu s-au înregistrat violențe, dar populația a fost șocată de apariția bandelor înarmate și și-a

reînnoit sprijinul acordat bătrînului calif. Rebelii au trimis delegaţi către trei dintre cei mai respectaţi membri ai consiliului Însoţitorilor Profetului: Ali, Talha şi Zubayr – pentru că Abd-Er Rahman murise deja. La început, ei i-au certat pe rebeli pentru că veniseră înarmaţi şi neinvitaţi în oraşul sfînt şi au refuzat să discute cu ei. Mai tîrziu, pe măsură ce criza se acutiza, Ali a acceptat să discute cu ei şi l-a sfătuit pe Usman să-l demită pe nepopularul Abdullah de la guvernarea Egiptului – lucru care ar fi reprezentat un compromis suficient de mare pentru a-i trimite pe rebeli înapoi în taberele lor. Această strategie a fost, din fericire, susţinută cu tărie şi de Aişa, care a spus că, dacă lui Amr avea să-i fie redată vechea funcţie, situaţia politică se va schimba de îndată. Rebelii din garnizoana egipteană mai aveau însă şi o altă doleanţă: vroiau ca funcţia să fie preluată de unul dintre ai lor, de tînărul Mahomed, ultimul dintre copiii lui Abu Bakr (fiu vitreg al lui Ali). Usman a acceptat cu greu cererea şi rebelii s-au întors la corturi şi s-au pregătit să plece în marş înapoi spre casă. Un oftat de uşurare colectiv a străbătut oaza şi mulţi au folosit prilejul pentru a pleca la Mecca, mai înainte ca mulţimile să se adune în oraş.

După trei zile de marş înapoi, spre Fustat, rebelii au fost ajunşi din urmă de un sclav african care ducea poşta călare spre frontieră. Sclavul a fost urmărit şi adus înapoi. În sacul său de piele a fost găsită o singură scrisoare, închisă cu noul sigiliu al lui Usman. Scrisoarea a fost deschisă: i se cerea lui Abdullah (considerat încă guvernator al Egiptului, deşi, în fapt, fugise la Ramlah) să-i aresteze pe liderii rebelilor şi să-i ucidă la întoarcere. Rebelii s-au înfuriat cînd au văzut înşelăciunea şi s-au întors pe loc spre Medina. Li s-au alăturat fraţii lor din Basra şi Kufa, care şi-au reluat poziţiile în vechile lor tabere. Din nou, Ali a acceptat să acţioneze ca mediator, deşi, cu abilitate, a pus două întrebări: dacă scrisoarea interceptată era autentică şi cum de au reuşit să comunice atît de repede cu rebelii din Kufa şi din Basra, care plecaseră în direcţii opuse. Răspunsurile nu au fost niciodată considerate mulţumitoare. Cînd o delegaţie a rebelilor a ajuns în faţa bătrînului calif, Usman a negat faptul că ar fi avut cunoştinţă de scrisoare, dar a admis că sclavul era într-adevăr al lui şi a adăugat: „Da, scrisoarea pare să poarte într-adevăr sigiliul meu". Misterul ce înconjoară scrisoarea nu a fost niciodată elucidat, deşi

în mod obișnuit ea este socotită fie un fals făcut de rebeli, fie aparținîndu-i tînărului secretar de stat Marwan, care lua decizii pe la spatele califului, fie una dintre mașinațiunile lui Amr.

Oricare ar fi fost intenția, a ajutat la radicalizarea pozițiilor, pentru că rebelii se temeau acum că vor fi uciși dacă aveau să părăsească Medina atîta vreme cît Usman mai era pe tron. L-au acuzat de minciună și i-au spus că e un bătrîn incompetent care se lasă condus de familia lui de trădători mai degrabă decît de preceptele islamice. Reformele pe care le promisese se dovediseră a fi minciuni la adăpostul cărora se ascundeau alte rele. Nu mai era califul lor: trebuia să renunțe la tron, dacă nu, aveau să se întoarcă și să-l ucidă.

Usman s-a purtat cu toată demnitatea vîrstei. A promis să le asculte necazurile, dar a spus că „nu putea să renunțe la o haină cu care însuși Dumnezu îl înveșmîntase". Cît despre lupta cu alți musulmani, aceasta nu avea să facă niciodată, căci, dacă ar fi dorit, ar fi putut chema altă armată la Medina, dar prefera să-și accepte moartea, mai degrabă decît să verse sîngele fraților săi întru credință. Într-un tîrziu, rebelii au părăsit casa lui Usman, dar au refuzat să plece din oraș și și-au făcut tabără în cartierul al-Aswaf din oază, iar un număr destul de mare pichetau casa califului și marea moschee. În vinerea următoare cearta a reizbucnit, cînd, în predica sa săptămînală de la amiază, califul le-a cerut oamenilor din Medina să nu se lase intimidați de rebeli, căci aceștia păcătuiseră cînd îl atacaseră pe succesorul Apostolului lui Dumnezeu. Predica nu a putut fi încheiată, pentru că rebelii din adunare au început să arunce cu pietre în Usman și în apropiații săi. Bătrînul calif a fost lovit, și-a pierdut cunoștința și a trebuit să fie dus spre casă prin mulțimea care îl batjocurea. Începînd din acest moment rebelii l-au împiedicat să mai intre vreodată în moschee sau să-și părăsească locuința.

Aflat în imposibilitatea de a mai conduce hagialîcul, Usman i-a încredințat unuia dintre verii lui Ali, Abdullah ibn Abbas, sarcina de a conduce pelerinajul la Mecca în acel an. Rebelii au încercat să-l forțeze pe calif să abdice sau măcar să-l expulzeze pe Marwan. Casa califului nu avea un puț al ei și, din această pricină, era vulnerabilă la un asediu prelungit. Ali îndura greu neplăcerile pe care rebelii i le făceau lui Usman și familiei sale și a trimis trei burdufuri cu apă. Alt gest plin de bunătate a fost făcut mai tîrziu

de Umm Habiba, una dintre văduvele Profetului, care s-a dus personal și a lăsat la ușa lui Usman un măgar încărcat cu apă, dar atît de supărați erau rebelii, încît au oprit-o pînă și pe una dintre cele mai respectate Maici ale Credincioșilor să-și ducă pînă la capăt gestul de milostenie.

Ali, Zubayr și Talha și-au trimis propriii fii ca să păzească ușa lui Usman de orice atac direct, dar altminteri s-au ferit să se opună în mod activ asediului. Ei îndeplineau întocmai instrucțiunile din Coran, sura 48: 9, „Dacă două tabere de credincioși se luptă, fiți aceia care negociază între ele, dar dacă vreuna dintre ele face vreun rău celeilalte, luptați-vă împotriva celei ce atacă". Din punct de vedere politic, s-au situat într-o zonă delicată, pentru că subliniaseră faptul că se opun rebeliunii și au căutat să-l protejeze pe calif punîndu-și fiii de strajă la ușa lui, dar nu există nici o îndoială că ar fi privit cu plăcere detronarea lui Usman și înlăturarea familiei lui de la putere. Oricare ar fi fost adevărul despre scrisoarea sigilată, în acest moment majoritatea oamenilor credeau că Marwan era îndărătul mașinațiunilor și doreau ca măcar acum bătrînul calif să facă o declarație publică prin care să renunțe la tînărul său văr.

Timpul în care s-a fi putut ajunge la un compromis mulțumitor se scurgea cu mare repeziciune. Rebelii primiseră vești potrivit cărora Moavia trimisese o trupă de cavalerie siriană de elită ce se deplasa în marș forțat ca să-l elibereze pe bătrînul calif. Existau și rapoarte credibile potrivit cărora „loialiști" cam de același tip fuseseră trimiși și din Basra. La mijlocul lui iunie, se știa că o coloană similară din Damasc se afla la doar 320 de kilometri distanță, după ce traversaseră deja uedul al-Qura. Dacă rebelii amînau atacul, aveau să fie prinși în capcană. Primul asalt asupra locuinței califului, lansat după ce arcașii au curățat acoperișurile caselor înconjurătoare, a fost un eșec, pentru că fiul lui Ali, Hasan, și fiul lui Talha, Mahomed, au apărat cu mult curaj ușa lui Usman. Rebelii se temeau acum să nu îi fi îndepărtat de cauza lor pe doi dintre cei mai puternici oameni din Medina, care puteau să-și adune acum rudele și clanurile ca să răzbune rănile pe care Hasan ibn Ali și Mahomed ibn Talha le căpătaseră. Totuși, moartea lui Niyar ibn Iyad, care îi strigase lui Usman să abdice pînă cînd un sclav eliberat al acestuia l-a lovit cu o piatră, a înfierbîntat din nou spiritele. În acea noapte de 16 iunie au fost aprinse focuri în

jurul casei lui Usman ca să se adune toți rebelii. Dimineața a fost lansat un atac concertat. Unii atacau poarta, în timp ce alții mișunau pe acoperișul palatului, folosindu-se de scări lăsate de pe casa din vecinătate a lui Ibn Hazm. Alții au venit apoi cu torțe aprinse în mînă și au adus butoaie cu păcură pe care au turnat-o pe porțile din lemn și pe grinzile de la acoperiș și i-au dat foc.

Usman s-a dovedit de o măreție imperturbabilă în ultimele sale ore. Le-a poruncit tuturor celor care îi apărau casa să nu mai opună rezistență – căci doar el era ținta urii rebelilor – și le-a spus să se ducă să aibă grijă de familiile lor. Majoritatea adepților s-au supus și au depus armele, dar alții au preferat să-l urmeze pe Marwan, care organizase rezistența armată. Într-adevăr, la un moment dat, în dimineața luptei, Marwan și trupele sale reușiseră să respingă atacul uneia dintre bande pînă dincolo de poartă, izbutiseră să o închidă și apoi să lanseze dinspre o ușă laterală un contraatac foarte energic. Erau însă cu mult mai puțini decît rebelii. Marwan a fost lovit de o sabie în gît și a căzut fără simțire. În zăpăceala aceasta, bătrîna sa doică, Fatima bint Aws, o umilă femeie de neam beduin din deșert, s-a aruncat peste trupul lui, crezînd că e mort, dar dorind să-l protejeze de orice mutilare ritualică. Mai tîrziu, a reușit să tîrască trupul lui Marwan la ea în casă, unde l-a îngrijit pînă cînd și-a revenit.

Dar pentru Usman nu mai exista nici o scăpare. Rebelii îl localizaseră chiar în timp ce se făceau strigările pentru rugăciunea de vineri de la prînz. Era singur în camera soției sale Naila, citind calm din Coranul său. Mahomed ibn Abu Bakr l-a apucat de barbă pe bătrînul patriarh și a strigat: „Fie ca Dumnezeu să te facă să te rușinezi, bătrîn înfumurat". „Nu sînt înfumurat, ci doar un servitor al lui Dumnezeu", a răspuns Usman, la care Mahomed a replicat: „Marwan și cei asemenea lui nu-ți pot fi acum de nici un ajutor". Usman a strigat: „Fiu al fratelui meu, dă drumul bărbii mele, căci tatăl tău nu s-ar fi atins de ceea ce tu ai apucat". La care atacatorul a răspuns: „Dacă tatăl meu ar fi văzut ce faci, te-ar fi oprit..., dar vreau să-ți administrez un tratament mai puternic decît trasul de barbă". Pe cînd Mahomed străpungea fruntea lui Usman cu lama sabiei sale, bătrînul calif a strigat: „Cer ajutor de la Dumnezeu". O a doua sabie i-a fost înfiptă în spatele urechii, astfel încît vîrful i-a ieșit prin gît. Mîndria cea mare a lui Usman, exemplarul lui personal din cel dintîi Coran,

ce rămăsese neatins, dar deschis pe scăunel, a fost udat de sîngele califului.

Cînd trupul său zăcea la pămînt, unul dintre asasini s-a așezat pe pieptul lui și i-a străpuns de nouă ori cămașa, dar apoi tînăra sa soție, Naila (provenită dintr-un trib de beduini creștini din nordul Siriei), s-a aruncat peste trupul lui Usman ca să-l protejeze de alte profanări. Nici chiar după ce lama i-a tăiat două degete Naila nu și-a părăsit soțul mort. Rebelii n-au permis ca Usman să fie îngropat în cimitirul Baqi Gharqad, ce era folosit de Însoțitorii și de familia Profetului. În schimb, cei 12 prieteni îndurerați care îi duceau năsălia au fost obligați să-l înmormînteze într-un cimitir evreiesc abandonat, Habș Kawkab. Întregul clan Omeiad, împreună cu clientela lui, s-a ascuns de gloata rebelă. Casa lui Umm Habiba bint Sufyan, văduva Profetului din clanul Omeiad, era plină pînă la refuz de refugiați și cîteva rude au fost ascunse în hambarul ei. Se pare că atunci și-au amintit de unul din proverbele Profetului ce rămăsese doar pe jumătate descifrat: „Cu adevărat Domnul are o sabie în teacă atîta vreme cît Usman trăiește, iar cînd Usman va fi ucis, acea sabie va fi scoasă din teacă și nu va mai fi pusă la loc pînă în ziua învierii". În islam a izbucnit un război intern din ziua în care sîngele lui Usman a fost vărsat peste paginile curate de pergament alb pe care era scris pentru prima dată Coranul.

Usman a fost credincios principiilor sale și viziunii asupra islamului. În ciuda opoziției pe care a stîrnit-o, mai tîrziu avea să fie pomenit cu mîndrie pentru că, în timpul lungii sale domnii nu a poruncit niciodată ca vreun musulman să fie ucis. Nu s-a lăsat niciodată tîrît spre violență sau vărsare de sînge și preferase să moară în felul acesta. Împăcat cu sine însuși, respingînd orice încercare de a fi protejat de trupele de gardă și eliberîndu-i cu curaj pe toți servitorii din casa sa, în final nu a fost apărat decît de credința și de soțiile lui.

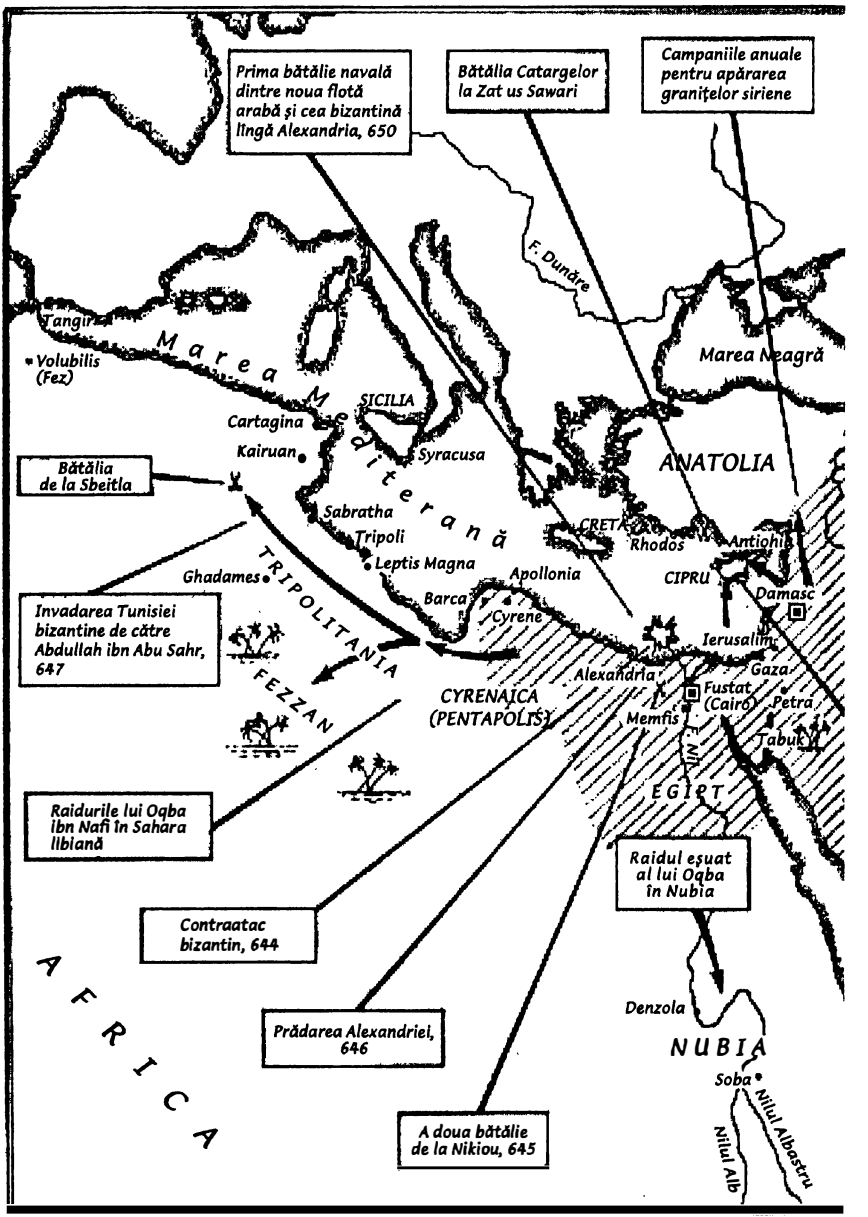
Prima bătălie navală dintre noua flotă arabă și cea bizantină lîngă Alexandria, 650
Bătălia Catargelor la Zat us Sawari
Campaniile anuale pentru apărarea granițelor siriene
F. Dunăre
Tangi
Volubilis (Fez)
Marea Mediterană
Marea Neagră
SICILIA
Cartagina
Kairuan
Syracusa
ANATOLIA
Bătălia de la Sbeitla
Sabratha
Tripoli
CRETA
Rhodos
Antiohia
Leptis Magna
Ghadames
Apollonia
CIPRU
Damasc
Barca
Cyrene
TRIPOLITANIA
Invadarea Tunisiei bizantine de către Abdullah ibn Abu Sahr, 647
Ierusalim
Gaza
Alexandria
Fustat (Cairo)
Petra
FEZZAN
CYRENAICA (PENTAPOLIS)
Memfis
Tabuk
NIL
EGIPT
Raidurile lui Oqba ibn Nafi în Sahara libiană
Raidul eșuat al lui Oqba în Nubia
Contraatac bizantin, 644
Denzola
NUBIA
Prădarea Alexandriei, 646
Soba
Nilul Albastru
Nilul Alb
A doua bătălie de la Nikiou, 645
AFRICA

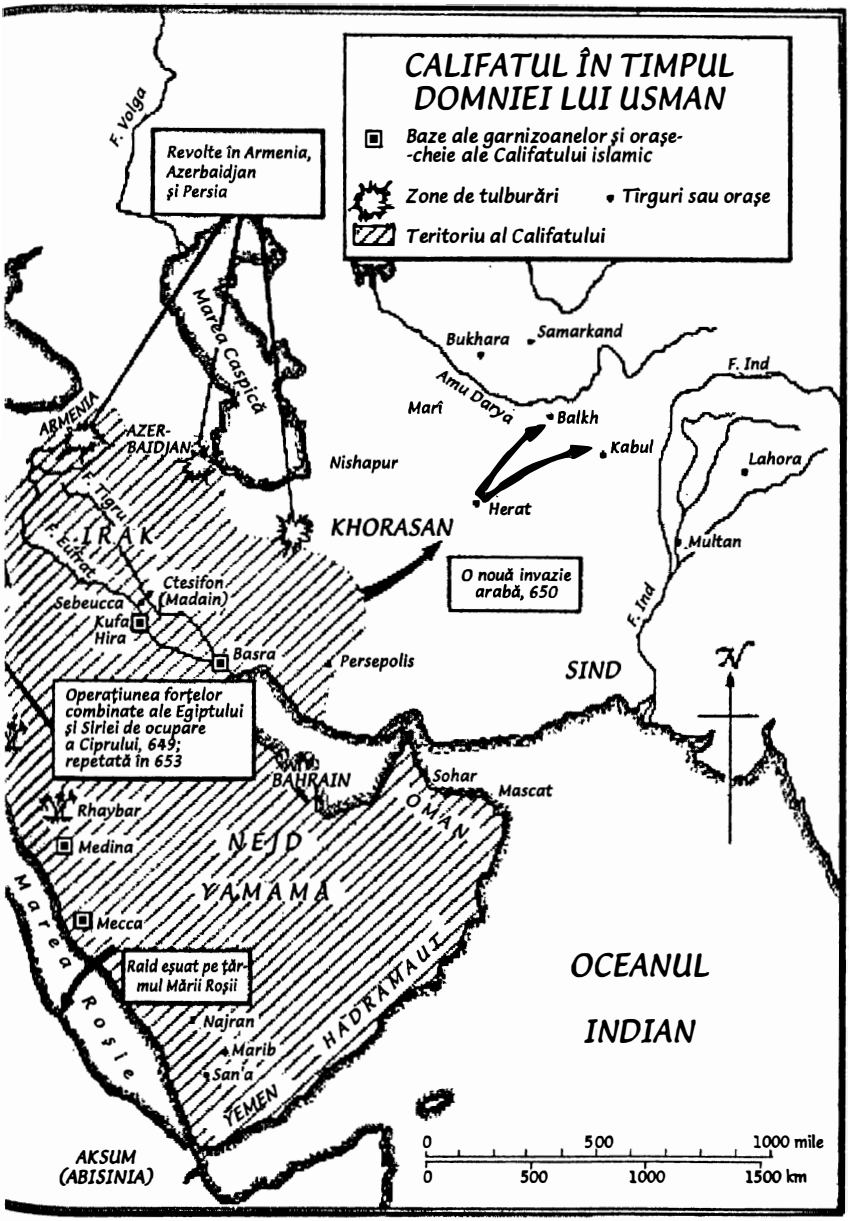
CALIFATUL ÎN TIMPUL DOMNIEI LUI USMAN
Baze ale garnizoanelor și orașe--cheie ale Califatului islamic
Zone de tulburări
Târguri sau orașe
Teritoriu al Califatului
F. Volga
Revolte în Armenia, Azerbaidjan și Persia
Marea Caspică
ARMENIA
AZER-BAIDJAN
Bukhara
Samarkand
F. Ind
Amu Darya
Marî
Balkh
Kabul
Lahora
Nishapur
Herat
Multan
IRAK
Tigru
Eufrat
KHORASAN
O nouă invazie arabă, 650
Ctesifon (Madain)
Sebeucca
Kufa
Hira
Basra
Persepolis
SIND
F. Ind
N
Operațiunea forțelor combinate ale Egiptului și Sirlei de ocupare a Ciprului, 649; repetată în 653
BAHRAIN
Sohar
Mascat
OMAN
Rhaybar
Medina
NEJD
YAMAMA
Mecca
Marea Roșie
Raid eșuat pe țărmul Mării Roșii
HADRAMAUT
OCEANUL INDIAN
Najran
Marib
San'a
YEMEN
AKSUM (ABISINIA)
0 500 1000 mile
0 500 1000 1500 km

9

Imamul Ali, al patrulea calif

În dimineaţa următoare, Ali a fost aclamat în calitate de calif de către mulţimea adunată în piaţă. Era acum conducător al unui imperiul arab ce se întindea spre est cuprinzînd Irakul, Persia, Afganistanul şi Asia Centrală, în timp ce spre vest autoritatea sa se exercita asupra Egiptului şi Libiei, iar în nord cuprindea Siria, Iordania, Palestina, Cipru, şi mare parte din Armenia.

Ali era un fel de corn al abundenţei în ceea ce priveşte virtuţile: era singurul ginere încă în viaţă al Profetului, tatăl unicului nepot al lui Mahomed, văr primar cu acesta, fiu adoptiv al lui, cel dintîi bărbat care l-a urmat întru credinţă, cel mai apropiat discipol, tînărul războinic erou al islamului care în ultimii zece ani se dovedise a fi şi cel mai important expert în Lege şi în interpretarea Coranului. De asemenea, le jurase credinţă unor oameni care – pînă la urmă – erau mai puţin îndreptăţiţi decît el să devină califi: mai întîi lui Abu Bakr, pe urmă lui Omar şi, în sfîrşit, lui Usman; nu exista nici o îndoială acum că era singurul care merita să fie în fruntea comunităţii islamice.

De asemenea, în acest moment, era omul zilei. Era singura persoană în care aveau încredere atît rebelii ce-şi făcuseră tabăra în oază, cît şi quraişiţii din Mecca, garnizoanele aflate la distanţă ori populaţia din Medina. Într-adevăr, ansarii, oamenii din Medina care îi oferiseră sprijin şi refugiu Profetului Mahomed, vedeau în Ali pe omul lor, Abu Bakr, Omar şi Usman îşi aleseseră guvernatorii şi generalii doar dintre quraişiţii lor sau din triburile beduine aliate şi arareori promovau pe cineva din Medina. Într-adevăr lovitura de palat prin care Abu Bakr ajunsese cel dintîi la putere poate fi privită şi ca o reacţie instinctivă la ameninţarea constituită de afirmarea oricărei persoane provenite din clanurile din Medina.

Ceremonia publică a avut loc a doua zi (18 iunie 656) în moscheea din Medina, ce fusese mult extinsă, credincioșii jurînd fiecare să-i fie fideli lui Ali într-o ceremonie care semăna perfect cu jurămîntul făcut înaintea Profetului sub un arbust cu spini, în urmă cu 28 de ani la Hudaibiya. Atît Talha, cît și Zubayr, membrii încă în viață ai grupului electoral format din șase bărbați care se întrunise după moartea lui Omar în 644, se aflau printre cei ce i-au jurat supunere lui Ali. Abdullah, fiul lui Omar, a declarat, lucru rău prevestitor, că se abține de la acest jurămînt, pînă cînd avea să vadă „oamenii" jurînd – și prin aceasta Abdullah înțelegea puternicii bărbați din clanul Quraișit care încă nu se întorseseră din hagialîc. Ali nu le va permite susținătorilor săi militanți să-l oblige pe acest om să săvîrșească un act ipocrit. „Lăsați-l în pace, am să-l păzesc eu. Jur pe Dumnezeu că nu-l știu altfel decît ca un copil și un om rău".

Exista o veche dușmănie între Ali și fiii lui Omar. Cu 12 ani înainte, Ali protestase în mod public împotriva crimelor lui Ubaydallah, unul dintre fiii lui Omar. Ubaydallah ucisese cinci musulmani persani ca să răzbune uciderea tatălui său, califul Omar, de către Abu Lulu, tîmplarul persan. Ali a cerut ca legea islamică să fie aplicată riguros, de teamă ca nu care cumva imperativele onoarei tribale să înlocuiască legea Coranului – o atitudine pe care însuși Omar ar fi adoptat-o. Poziția lui fusese respinsă de Usman, care, după cum îi era firea, hotărîse să arate îndurare și i-a cerut lui Ubaydallah să plătească banii pentru vărsarea de sînge, după care a fost încă și mai generos și a plătit această amendă din buzunarul propriu.

Ali își atrăsese întotdeauna dușmănii din pricina respectului său nestrămutat pentru adevăr. Era ceva în sfințenia naturii sale care fie îi atrăgea un sprijin necondiționat, fie stîrnea o teamă aproape la fel de mare. Pentru că Ali a rămas mereu un radical și un idealist, împărtășind cu Profetul viziunea prezenței imanente a lui Dumnezeu în toate cele și a permanentei amenințări a pedepsei divine. El era adeptul unui rol militant al Califatului, ca instrument de inspirație a unei credințe mai profunde în islam și ca modalitate de a călăuzi credincioșii pe calea cea dreaptă. Poate că unii dintre oponenții să se temeau, de asemenea, că Ali ar putea încerca să-și asume ceva din autoritatea religioasă a Profetului. Conform unei tradiții islamice ce a rezistat în timp,

Profetul le-ar fi împărtășit lui Ali și Fatimei mai multe rugăciuni, practici și concepte despre care credea că sînt mult prea dificile pentru credincioșii obișnuiți. Acest lucru va fi mai tîrziu transformat de șiiți în convingerea că Ali era imamul ales, singurul care avea autoritatea necesară ca să poată să explice și să interpreteze Coranul. Tot așa, diferitele frății sunnite îl consideră pe Ali izvorul primar al tradițiilor învățăturii lor ezoterice. Oricare ar fi fost adevărul, el s-a confruntat cu o opoziție fățișă chiar de la începutul mandatului său.

Nucleul acestei opoziții poate s-a adunat în jurul unei singure persoane. Aișa a auzit pentru prima dată de faptul că Ali, vechiul ei rival, ajunsese calif cînd caravana ei a făcut popas la Sarif, la 20 de kilometri nord de Mecca. Se întorcea acasă, la Medina, după ce încheiase ceremoniile de despărțire de la sfîrșitul pelerinajului din acel an, dar a preferat să-și întrerupă călătoria și a poruncit pe loc caravanei să se întoarcă la Mecca, decît să înfrunte numirea lui Ali ca lider. Acolo s-a plasat în fruntea unei opoziții vehemente față de Ali. Fără poziția ei înflăcărată, probabil că nu ar fi existat printre cei din Mecca o opoziție unită la ascensiunea lui Ali. Dar, odată ce cea mai importantă dintre nevestele lui Mahomed și dintre Maici Credincioșilor a pornit la luptă fățiș, cei ce se îndoiau și cei ce erau dezamăgiți au avut o figură publică foarte respectată în jurul căreia să se poată grupa.

Primul lucru pe care l-a făcut Aișa a fost să ia distanță față de cei ce îl contestaseră pe Usman în ultimii săi șase ani de Califat (deși făcuse și ea parte din opoziție). A început să rescrie trecutul, declarînd: „I-am reproșat lui Usman anumite lucruri, pe care i le-am spus. Usman s-a căit și a cerut iertare de la Dumnezeu. Musulmanii i-au acceptat căința pentru că nu era nimic altceva de făcut". Pe urmă, l-a acuzat pe Ali că a manipulat disputa politică în așa fel încît s-a ajuns la asasinarea lui Usman: „Și un singur deget al lui Usman era mai bun decît Ali cu totul" – conform estimării ei personale. Era o propagandă făcută cu abilitate ce ignora cu grijă rolul de mediator pe care Ali și l-a asumat fără voia lui. De asemenea, nu se pomenea nici faptul că Ali rămăsese în Medina ca să-l protejeze pe Usman printr-o pace negociată sau că Hasan, fiul lui Ali, fusese rănit în timp ce păzea ușa califului. Aișa, în ciuda apelurilor făcute de Marwan și de Usman, nu își făcuse simțită prezența în vreun fel.

Odată ce Aișa a intrat în dispută, liniile de atac au fost trasate cu rapiditate. Talha și Zubayr au fugit din Medina ca să se alăture taberei Aișei, la Mecca. Au și abjurat legămîntul de credință față de Ali, spunînd că a fost făcut doar de teama rebelilor. Unii au văzut în acțiunile lor doar o ambiție rămasă nesatisfăcută pentru că, dacă Ali ar fi fost detronat sau s-ar fi stabilit un consiliu electoral, ei doi ar fi fost, cu siguranță, candidații favoriți. S-a discutat îndelung despre faptul că Aișa ar fi conspirat și l-ar fi favorizat în secret pe Talha, chiar dacă în acele vremuri legăturile de rudenie deveniseră atît de confuze, încît era foarte greu de pus problema în termenii unității de clan. De exemplu, fratele vitreg al Aișei, Mahomed (ultimul dintre copiii preaiubitului ei tată, Abu Bakr), era el însuși foarte atașat de tatăl său vitreg, Ali – dar, fiind unul dintre principalii asasini ai lui Usman, Mahomed constituia o problemă pentru ambele tabere.

La Mecca, în casa Aișei, conspiratorii au ținut un consiliu de război. Se pare că aveau de ales doar între trei soluții: să îl lovească rapid pe Ali, în Medina, să se alăture armatei lui Moavia în Siria sau să ceară sprijin de la unul dintre orașele-garnizoană. Nu erau suficient de puternici ca să încerce prima variantă (și nici nu prea doreau să fie văzuți ca fiind primii ce atacă într-un război civil) și erau încă și mai puțin dornici de a depinde de Moavia (ambițiosul văr al lui Usman, ce tocmai fusese asasinat . A treia opțiune a fost singura care li s-a părut posibilă. Pentru că se știa că susținătorii lui Ali erau foarte puternici, atît în Fustat (în Egipt), cît și în Kufa (în centrul Irakului), singura opțiune pentru conspiratori rămînea deci să se deplaseze cu repeziciune spre Basra (sudul Irakului) și să preia acolo conducerea armatei. Au fost ajutați să plece mai iute de un fost guvernator al lui Usman care a contribuit cu 400 000 de dirhami la fondul pentru campanie.

Numărul celor implicați în această primă schismă a islamului a fost mic. Marea majoritate a musulmanilor erau îngroziți de perspectiva de a se lupta cu frații lor și au preferat să nu țină partea nimănui. Așa că, în loc de cei 40 000 de soldați cu care musulmanii erau obișnuiți să plece în marș pentru a purta războaie simultan la cele trei frontiere, probabil că numai vreo 900 de oameni au plecat călare din Mecca sub conducerea tripartită a Aișei, a lui Thala și a lui Zubayr. Umm Salamah, cea mai inteligentă în materie de politică dintre nevestele Profetului, a refuzat să se

lase tîrîtă în povestea aceasta și, în schimb, a insistat să plece înapoi călare spre Medina, unde să-și depună jurămîntul de credință înaintea lui Ali. Tot așa, și Hafsah a refuzat să lase ca numele ei să fie folosit în orice fel de complot care sugera că Ali ar fi fost responsabil de moartea lui Usman și se pare că l-a convins și pe fratele ei mai puțin dăruit, Abdallah ibn Omar, să rămînă neutru. Existau deja zvonuri potrivit cărora Moavia își trimisese deja agenții ca să cîștige sprijin pentru candidatura lui Zubayr la Califat (dacă Ali avea să fie detronat), deși atît Talha, cît și Zubayr au refuzat să se lase tîrîți în orice fel de speculație care ar fi putut duce la divizarea taberei lor. Au făcut un apel public pentru *șura*, un consiliu, astfel încît Califatul „să fie atribuit aceluia dintre noi care avea să fie ales de popor".

Califul Ali, la rîndul său, s-a purtat cu obișnuita onestitate cu care era de așteptat să se comporte. Rezervele adunate cu grijă de Usman le-au fost împărțite de îndată săracilor și celor care beneficiau de pensii din partea statului, așa că nu a mai rămas nici măcar o monedă de argint în trezorerie. Ali intenționa să aducă înapoi comunitatea musulmană la credința în răsplata lui Dumnezeu mai degrabă decît să o mențină dependentă de plata salariilor și deci de eficiența administrației imperiale. Cea dintîi predică pe care le-a adresat-o credincioșilor reuniți, ținută la doar două zile după ce fusese depus jurămîntul de credință, nu a fost deloc un exercițiu retoric de ademenire făcut de un om care se gîndea la crearea unui consens politic foarte larg. În schimb, Ali i-a avertizat cu severitate despre pericolul complacerii, lenei, lipsei de loialitate și de sinceritate în credință. S-a remarcat faptul că primii doi califi nu numai că nu au fost dezaprobați, ci au fost chiar lăudați de Ali, ca exemple potrivite pentru adevăratul musulman. Ali nu a încercat nici să justifice moartea violentă a lui Usman, nici să-i condamne pe ucigașii acestuia, dar și-a reafirmat părerea că bătrînul calif care tocmai murise îi provocase pe oameni prin actele sale nedrepte.

Noii funcționari pe care i-a numit au marcat nașterea unei noi ordini, care să-i cuprindă pe toți musulmanii, indiferent dacă aparțineau sau nu nobilului clan al quraișiților. Noul guvernator general de la Basra era un ansar din Medina, un om a cărui integritate fusese dovedită cînd fusese numit de Omar supraveghetor al terenurilor. Pentru funcția de guvernator al Egiptului

și al orașului-garnizoană Fustat nu a luat în seamă pretențiile rebelilor răsculați (cu toții partizani înfocați ai lui Ali) și a numit pe cineva din Medina, Qays, din clanul Khazraj. În această perioadă critică a existat o întîlnire particulară între Ali și acel bătrîn viclean și nemernic, chiorul cu ochi alunecos, Mughira. Unul dintre verii mai tineri ai lui Ali, Abdallah (fiul lui Abbas, bogatul unchi al Profetului), după mai mulți ani, își va aminti cum s-a desfășurat acea discuție. Mughira, un Machiavelli (și un Casanova) expert în realitatea politică din prima perioadă a islamului, a încercat să-l sfătuiască pe Ali cum să devină un politician eficient. „Trimite soli care să confirme îndată guvernatorii aflați în funcție", l-a sfătuit el, „scrie-le, flatează-i, fă apel la mîndria și la lăcomia lor, promite-le ce vor – chiar dacă nu ai nici o intenție să le împlinești aceste promisiuni. În aceeași scrisoare în care le confirmi și le întărești poziția, instruiește-i să aibă grijă ca soldații aflați sub comanda lor să depună noul jurămînt de loialitate față de califul Ali – și vor fi blînzi ca mieii". Ali a fost de acord că această politică poate fi eficientă, dar, „Pe bunul Dumnezeu, nu voi face niciodată așa". El era obligat să acționeze cu dreptate și în conformitate cu misiunea lui religioasă și să aplice învățătura Coranului. Mughira l-a ascultat în liniște și cu vădit respect pe acest om ce nu făcea compromisuri cînd era vorba despre principii, dar, la scurtă vreme după aceasta, a plecat călare, pe furiș, din oază și a mers spre nord, către Siria, unde știa că Moavia este mai dispus să-i aprecieze sfaturile.

Între timp, cei 900 de oameni ce formau partida radicală din Mecca, evitînd rutele caravanelor ce treceau pe lîngă Medina, ajunseseră aproape de frontiera Irakului. Au fost întîmpinați cu precauție de cîțiva soli ai garnizoanei din Basra, care, plini de respect, au întrebat dacă Aișa a venit acolo pentru că așa a judecat ea sau ca să împlinească *hadith*-ul (cuvîntul Profetului). Aișa a declarat că a hotărît singură cum să acționeze după ce auzise povestea morții lui Usman. A fost de acord că multă lume era mînioasă pe fostul calif pentru că vînduse pămînturile statului, își numise doar rudele în funcții de guvernatori și îi nedreptățise pe credincioși, dar cei care se ridicaseră împotriva autorității lui „călcaseră în picioare trei drepturi sfinte: suveranitatea Medinei, sfințenia califului și cea a lunii sfinte a Ramadanului".

Acesta era motivul pentru care veniseră să ceară sprijin de la armata din Basra, „ca să răzbune sîngele lui Usman și să aibă

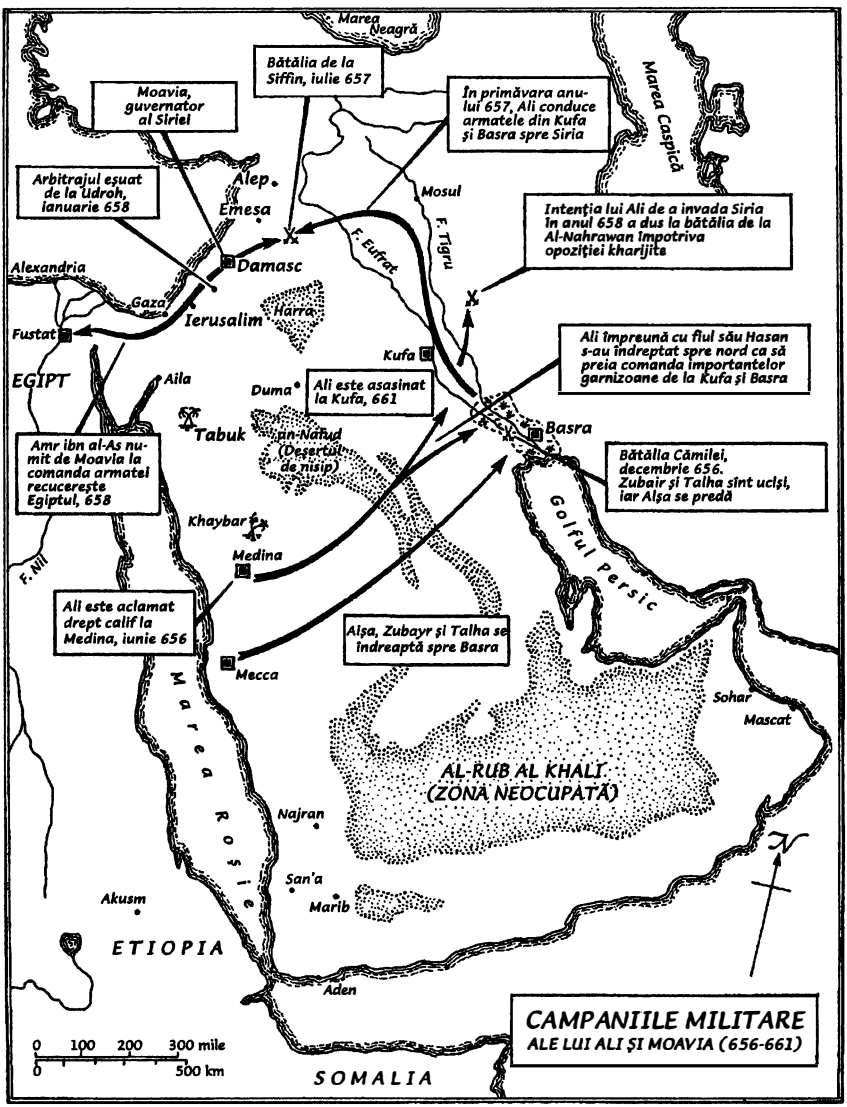
Marea Neagră
Bătălia de la Siffin, iulie 657
Moavia, guvernator al Siriei
În primăvara anului 657, Ali conduce armatele din Kufa și Basra spre Siria
Marea Caspică
Arbitrajul eșuat de la Udroh, ianuarie 658
Alep
Emesa
Mosul
F. Tigru
F. Eufrat
Intenția lui Ali de a invada Siria în anul 658 a dus la bătălia de la Al-Nahrawan împotriva opoziției kharijite
Damasc
Alexandria
Gaza
Ierusalim
Harra
Fustat
Kufa
Ali împreună cu fiul său Hasan s-au îndreptat spre nord ca să preia comanda importantelor garnizoane de la Kufa și Basra
EGIPT
Aila
Duma
Ali este asasinat la Kufa, 661
Tabuk
An-Nafud (Deșertul de nisip)
Basra
Amr ibn al-As numit de Moavia la comanda armatei recucerește Egiptul, 658
Bătălia Cămilei, decembrie 656. Zubair și Talha sînt uciși, iar Alșa se predă
Khaybar
Golful Persic
F. Nil
Medina
Ali este aclamat drept calif la Medina, iunie 656
Alșa, Zubayr și Talha se îndreaptă spre Basra
Mecca
Sohar
Mascat
Marea Roșie
AL-RUB AL KHALI (ZONA NEOCUPATĂ)
Najran
San'a
Akusm
Marib
ETIOPIA
Aden
0 100 200 300 mile
0 500 km
SOMALIA
CAMPANIILE MILITARE
ALE LUI ALI ȘI MOAVIA (656-661)

grijă să fie înființat unui consiliu elector care să decidă în privința succesiunii". Despre ura implacabilă pe care Aișa o manifesta față de Ali nu au spus nici o vorbă. Delegația nu a fost convinsă pe deplin, dar și-a manifestat prețuirea pentru acești distinși Însoțitori ai Profetului, prin rugămintea de a-și așeza corturile lîngă ale lor, în piața deschisă de la Mirbad, lîngă Basra. Aici cei 900 de oameni veniți din Mecca și-au făcut tabăra pe locul care, în mod obișnuit, era rezervat tribului Beni Sulaym. Ei și-au putut susține cauza ca să adune prozeliți într-o suită de întîlniri ce au avut loc toată ziua în tabără, înainte de a-și muta corturile – în miez de noapte – într-o zonă în care se afla un aliat mai flexibil, clanul Beni Tahiya din tribul Azd. Guvernatorul cel nou numit de Ali le-a permis să stea acolo pînă cînd califul (pe care îl convocaseră deja) avea să ajungă în oraș și să preia conducerea negocierilor.

În noaptea următoare, oamenii Aișei au atacat, răpindu-l pe guvernator în timp ce se îndrepta spre moschee. Nefericitul om a fost umilit cu 40 de bice, după care cel ce aplica pedeapsa i-a smuls în public tot părul de pe față (inclusiv sprîncenele și genele), înainte de a-l arunca în închisoare. Rugăciunile de dimineață din moscheea centrală au fost conduse de Talha și Zubayr, ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic. Preluarea controlului asupra clădirilor publice s-a dovedit o treabă mai murdară, căci au fost obligați să-i omoare pe soldații loiali din Sind (scalvi recent convertiți din sudul Pakistanului), ce refuzau să predea vistieria provinciei și hambarele cu grîne.

Dacă oamenii din Mecca, ce obținuseră deja victoria, reușeau acum să-și extindă controlul atît la Basra, cît și la Kufa, soarta noii autorități de calif a lui Ali era pecetluită. Scrisorile și solii se intersectau permanent, pentru că Ali, aflat la Medina, și Aișa împreună cu Talha și Zubayr, aflați în Basra, comunicau cu susținătorii lor din Kufa. Guvernatorul în funcție din Kufa, un om sever și cu o gîndire independentă, Abu Musa (care servise sub toți ceilalți trei califi), și-a sfătuit războinicii să stea deoparte de orice activitate politică menită să ducă la slăbirea unității islamului. O altă figură importantă, căpetenia tribului Beni Saad, a declarat că nu o să lupte nici împotriva Maicii Credincioșilor și nici împotriva vărului Profetului, așa că și-a dus cei 6 000 de oameni din tribul său înapoi, pe teritoriul neutru al deșertului.

Trebuie subliniat din nou cît de mici erau grupurile politice active în această poveste confuză a schismei islamului. Pentru că, atunci cînd însuși califul Ali a părăsit Medina, armata sa nu era mai mare decît cea a Aișei și a confederaților ei, iar grosul acestei forțe, vreo 700 de soldați, era format din oameni importanți din vechile clanuri ale societății din Medina, cum ar fi Najjer și Khazraj. În timp ce Ali se îndrepta direct spre o zonă unde puteau fi așezate corturile, aflată la jumătatea distanței dintre cele două orașe-garnizoană, i-a lăsat instrucțiuni fiului său Hasan să plece călare direct spre Kufa, acolo unde autoritatea morală a nepotului Profetului îi putea permite să-l pună în umbră pe guvernator. Hasan a putut apoi să adune 7 000 de oameni (recrutați din toate triburile de beduini) și să-i aducă în tabăra tatălui său.

În iarna anului 656, cele două forțe aflate în conflict au avansat cam fără voie pe calea ostilităților, întîlnindu-se pe un teren pustiu pe care mai tîrziu avea să fie construit castelul Ziyad. Timp de trei zile, cei trei principali lideri, Ali, Talha și Zubayr, au încercat să negocieze o înțelegere. S-au întîlnit într-un cort rotund.

În dimineața zilei de joi, 8 decembrie 656, Ali a părăsit cortul, pentru că discuția se încheiase. La amiază, cele două armate s-au așezat în poziție de luptă, dar, din fragmentele de povești despre această zi extraordinară care au ajuns pînă la noi, se pare că prea puțini războinici erau dornici să lupte. Fiecare se aștepta să se ajungă la o înțelegere de ultim moment. Numai această dorință de a încheia o pace în ultimul minut explică de ce se povestește că fiul al lui Ali, altminteri un erou, ce era și purtător de drapel, Mahomed ibn al-Hanafiyya, a ezitat în fața lăncilor inamice, sau cum Zubayr a părăsit cîmpul de luptă și a fost ucis de trei beduini din armata sa. Pare imposibil ca Zubayr, unul dintre cei mai bravi și mai hotărîți Însoțitori ai Profetului, să fi devenit laș – totuși, este cît se poate de plauzibil ca în ultima clipă să fi refuzat să verse sîngele fraților săi musulmani. Cînd capul și sabia lui i-au fost aduse lui Ali, califul a spus plin de tristețe că îl cunoștea bine, căci nu de puține ori luptaseră alături în primele rînduri și că amîndoi îl protejaseră pe Trimisul lui Dumnezeu. Moartea lui Talha, care a murit din pricina unei săgeți care i-a rupt vena sciatică, poate fi privită tot ca un incident ce făcea mai degrabă parte dintr-un duel decît dintr-o adevărată bătălie. La fel stau lucrurile și cu cavalereasca încheiere a acelei zile,

cînd, în lumina amiezii tîrzii, lupta era concentrată în jurul şeii cu baldachin a cămilei pe care stătea Aişa. Soldat după soldat din tabăra ei au ieşit înainte ca să ocupe locul de onoare – şi să înfrunte o moarte aproape sigură –, străduindu-se să ţină căpăstrul cămilei Maicii Credincioşilor şi să-i servească drept cavaler protector. Unul cîte unul, au fost nimeriţi de arcaşii care îi înconjurau, ca şi cum un vers dintr-o odă de război preislmaică ar fi fost adus iar la viaţă. Kab, cu Coranul agăţat de gît, a fost ucis, pe urmă a venit rîndul lui ibn Attab, cunoscut de cei ce-l urmau ca „şeful quraişiţilor", urmat chiar de unul dintre fiii lui Talha şi apoi de însuşi nepotul Aişei, Abdullah, fiul lui Zubayr, care a fost doborît şi lăsat să moară. Aceşti semeţi lideri quraişiţi aveau să fie urmaţi de războinici simpli, dar disperaţi în mîndria lor, din tribul Beni Dabba, care se aflau în garnizoana Basra. Se spune că 40 dintre oamenii tribului Dabba şi-au primit moartea plini de mîndrie în timp ce păzeau cămila Aişei, înainte ca Ali să dea ordinul hotărîtor prin care animalului i s-au tăiat tendoanele. Cînd a căzut la pămînt, unul dintre cei mai zeloşi războinici ai lui Ali, Mahomed ibn Abu Bakr, a păşit înainte, în aşa fel încît nimeni să nu o atingă pe sora lui mai mare, cu a cărei armată se luptase neobosit toată ziua. Şaua cu baldachin pe care stătuse Aişa toată ziua şi de unde privise cîmpul de luptă, fusese lovită de atît de multe săgeţi ale arcaşilor lui Ali, încît arăta ca un arici. Fratele ei mai tînăr i-a şoptit: „Ai fost lovită?", la care Aişa a replicat liniştită: „Da, o săgeată în partea de sus a braţului". Mahomed a întins braţul, a simţit coada săgeţii şi, trăgînd-o pe sora lui mai mare aproape de el, a scos cu îndemînare vîrful – fără ca de pe şaua cu baldachin să se audă mai mult decît un scîncet.

Pe urmă s-a apropiat Ali, a lovit cu pumnul în apărătorile de piele şi a spus: „Cu siguranţă acesta este Humayra din Iram, care voia să mă ucidă la fel cum l-a ucis pe Usman ibn Affan". Salutul viguros al lui Ali era plin de referinţe alese cu grijă: Iram, numele unei grădini dintr-o oază a uneia dintre populaţiile arabe preislamice, care fusese distrusă din cauza acţiunilor nechibzuite a unuia dintre membrii săi, Humayra („cel mic şi roşu") era una dintre poreclele de alint favorite pe care Profetul Mahomed le folosea cînd i se adresa iubitei sale Aişa, iar în final Ali a întors asupra ei una dintre marile supărări publice, uciderea lui Usman. În replică, Aişa s-a predat cu blîndeţe: „Ai cîştigat domnia, fiu al lui Abu Talib, iartă acum cu bunătate".

Ali a ordonat ca Aișa să fie escortată de tînărul ei frate vitreg într-o casă din Basra, după care avea să fi dusă înapoi în locuința ei din Medina. Pe urmă le-a ordonat heralzilor să anunțe:

Nimeni din cei ce au întors spatele nu va fi urmărit;
Nici unul dintre răniți nu va fi ucis;
Oricine depune armele o să fie în siguranță.

Ali a iertat cu bunătate. Morții au fost îngropați și numai armele capturate și animalele au putut fi oprite ca pradă de război pentru că Ali nu permitea ca vreun musulman (fie el și adversar al său) să fie făcut sclav, iar moștenitorii celor uciși au primit asigurări că nu vor fi nicicum pedepsiți. Ca să le dea o compensație și oamenilor săi, căci arătase prea multă dușmanilor învinși, i-a oferit cîte 500 de dirhami fiecăruia din vistieria de la Basra. Singurul dușman care a fost executat și-a pierdut viața pentru că a folosit sintagma „religia lui Ali", care, din pricină că insinua o deviere de la mesajul Profetului, l-a înfuriat întotdeauna pe Ali.

Ali a plecat călare spre Kufa. Odată ajuns acolo, a refuzat să stea în uriașul palat al guvernatorului, pe care l-a numit Qasr al-Khabath („castelul corupției"), și a ales în schimb o curte modestă. Rudele și fiii lui Usman fuseseră deja îndepărtați din posturile publice pe care le ocupaseră, dar acum li se garanta libertatea și imunitatea. În locul lor, ruda credincioasă a Profetului, vărul lui Mahomed, Abdallah ibn Abbas, și fiul său vitreg Umar au fost numiți guvernatori la Basra și al-Bahrain. Mult mai discutabilă a fost alegerea fiului său vitreg, Mahomed ibn Abu Bakr, care avea să fie noul guvernator al Egiptului, pentru că el fusese unul dintre ucigașii lui Usman. Totuși, Ali era sigur că Mahomed împărtășea viziunea lui, dorind întoarcerea Imperiului Musulman la puritatea, simplitatea și sărăcia anilor de la început.

Mai era o problemă importantă de rezolvat, înainte ca Ali să fie liber să părăsească acest stat major temporar din garnizoana orașului Kufa și să se întoarcă la Medina. Trebuia să hotărască soarta lui Moavia, omul care condusese Siria timp de aproape două decenii. Sfatul lui Mughira, pe care Ali îl respinsese cu indignare, era să tragă din timp și să-și facă un aliat din puternicul guvernator general. În cele șase luni care trecuseră de la

numirea lui Ali, în iunie, și bătălia Cămilei, din decembrie, nici una din părți nu făcuse vreo încercare de a rezolva această situație. Ali era mult prea preocupat de amenințările imediate, în timp ce Moavia încă mai spera într-o înțelegere pașnică în urma căreia ar fi fost reconfirmat în funcția de guvernator al Siriei.

Moavia avea motive serioase să fie convins că putea supraviețui căderii lui Usman. Deși era văr cu acesta, fusese în mod special ocolit de valul general de revoltă împotriva rudelor califului. Moavia nu ajunsese la putere datorită vărului său, ci urcase pînă acolo datorită calităților sale personale. În anul 656 erau foarte puțini musulmani care aveau în spate o carieră atît de lungă și de strălucită în slujba islamului ca Moavia. Totuși, el nu s-a numărat printre muhajiruni, adică printre cei ce se convertiseră devreme la islam. Și-a făcut jurămîntul de supunere numai după ce orașul său natal, Mecca, a căzut în mîinile Profetului. Era incontestabil și faptul că el era fiul a doi mari oponenți ai islamului (tatăl său liderul păgîn Abu Sufyan și mama sa, mîncătoarea de ficați, Hind), chiar dacă în acea perioadă nu era decît un copil în casa tatălui său. Cînd Moavia a ajuns bărbat, Profetul a avut suficientă încredere în el ca să-l folosească temporar secretar la Medina. Moavia va participa la toate bătăliile de la începutul Califatului, luptînd alături de fratele său mai mare Yazid, căruia Abu Bakr îi încredințase comanda supremă în campania de cucerire a Țării Sfinte. Ca urmare, marele Omar l-a ridicat pe Moavia pînă la rangul de guvernator general al Siriei. Atît de evidente erau talentele sale organizatorice, demonstrate și de energia cu care în fiecare an continua războiul împotriva Bizanțului (și cu care respinsese rapid două contraatacuri), încît încet-încet a ajuns să controleze încă trei garnizoane din Siria și Palestina. Sub conducerea lui Usman, lărgise frontierele Imperiului Musulman spre Mediterana și Armenia, în timp ce zona guvernată de el a fost singura care nu a avut parte de revoltele ce caracterizaseră ultimii șase ani. Dacă i s-ar fi oferit șansa să își păstreze funcția și sub Ali, așa cum făcuse sub ceilalți trei califi, ar fi fost, fără îndoială, mulțumit să o facă. Doar hotărîrea lui Ali de a-l da la o parte odată cu ostentația luxului și a puterii asociate cu autoritatea lui Moavia l-au făcut pe acesta să se transforme într-un oponent.

Sosirea la Damasc a primilor refugiați de la discreditata curte a lui Usman formată din rudele sale din Medina trebuie să fi fost

un lucru stînjenitor pentru Moavia. Cu siguranță, fratele lui Usman, Walid (omul care fusese demis din funcția de guvernator în Kufa pentru faptul că se îmbătase în public), trebuie să fi fost considerat mai degrabă o povară decît orice altceva. Walid l-a ironizat în public pe Moavia, provocîndu-l la respectarea obiceiului răzbunării sîngelui vărsat:

Pe bunul Dumnezeu, Hind nu-ți va fi mamă dacă zilele trec
Fără ca răzbunătorul să-l răzbune pe Usman.
Poate sclavul de rînd să-l ucidă pe stăpînul casei sale
Și tu să nu-l ucizi la rîndul tău? O, de-ar fi fost mama ta stearpă!
Cu siguranță că, dacă îi vom ucide, nimeni nu-i va răzbuna.
Roata sorții s-a întors spre tine.

Aceste versuri trebuie să-l fi iritat destul de tare. Walid era cea mai apropiată rudă de sînge de parte bărbătească a lui Usman, dar prin aceste versuri era clar că încerca să treacă povara răzbunării pe umerii vărului său. Limbajul folosit amintea direct de obiceiurile preislamice din Arabia, neluînd în considerare noua ordine morală a islamului. În cele șase luni care s-au scurs între iunie și decembrie 656, Moavia și-a dorit să rămînă un prieten loial al tuturor candidaților principali ca să poată rămîne guvernatorul *de facto* al Siriei. Walid, în aceeași perioadă, încerca să provoace o ruptură publică cu Amr, cuceritorul Egiptului, despre care Moavia credea, din instinct, că s-ar putea dovedi un aliat folositor mai tîrziu. În perioada imediat următoare morții lui Usman, Amr a fost considerat de marea majoritate ca fiind principalul vinovat. Nu numai că se despărțise public de Usman cu un an înainte și, ca să întărească lucrul acesta, a mers și mai departe, repudiindu-și soția, care era sora lui Usman, ci, mai mult decît atît, bătrînii soldați din garnizoana egipteană (dintre care mulți continuau să-i fie loiali vechiului lor comandant, Amr) fuseseră în prima linie a acelui lanț de evenimente care îi transformase cu repeziciune pe petiționari din protestatari în asasini.

Totuși, spre sfîrșitul lui decembrie, a fost clar și pentru Moavia că Ali era acum liderul absolut al Imperiului Musulman. Aișa fusese învinsă și respecta pacea încheiată, în timp ce Talha și Zubayr erau morți. Nu numai că Ali ieșise învingător, dar refuzase orice încercare de a încheia o „înțelegere" și se pregătea să invadeze

Siria în primăvara anului 657, ca să poată numi un guvernator pe placul lui. Aşa că, dacă Moavia voia să-i opună rezistenţă, era obligat să-şi construiască o poziţie politică personală, ca să aibă o cît de mică şansă să se opună legitimităţii incontestabile a lui Ali. Singura posibilitate pe care o avea era de a poza în răzbunător al lui Usman. Rudele lui Usman, pe care mai înainte le considerase ca fiind incomode, erau acum la loc de cinste la Damasc. Sora sa din Medina, Umm Habiba (una dintre soţiile Profetului), trimisese între timp un pachet conţinînd relicve de familie ca să fie păstrate în siguranţă la Damasc. Cămaşa plină de sînge a lui Usman, cu multiplele urme unde fusese înjunghiat, a fost trimisă în toată Siria ca să însufleţească garnizoanele provinciei, înainte de a fi bătută în cuie de amvonul Marii Moschei din Damasc. Degetele tăiate ale tinerei soţii a lui Usman, Naila, ce fuseseră ciopîrţite în timp ce proteja trupul soţului ei de alte profanări, au mărit încărcătura emoţională. Versetul 33 din sura 17 din Coran a devenit elementul-cheie al campaniei lui Moavia: „Dacă s-a omorît cineva pe nedrept, atunci dăm Noi putere [să-l răzbune] celui mai înrudit cu el; însă el să nu se întreacă în omor".

Numirea de către Ali a lui Mahomed ibn Abu Bakr ca guvernator al Egiptului a ajutat în mod nesperat noua ofensivă diplomatică a lui Moavia. Pentru că, deşi nu îndrăznea să spună direct că Ali ar fi fost implicat în asasinarea lui Usman, cunoscutul regicid Mahomed era acum un membru de onoare al noii administraţii a lui Ali. Situaţia a deschis posibilitatea desfăşurării unei campanii de şoapte insinuante şi de poezii publice defăimătoare, ceea ce i-a oferit lui Moavia o anumită securitate politică. Acum putea cere în mod public să fie pedepsiţi ucigaşii lui Usman, ştiind că Ali nu avea cum să facă lucrul acesta. Moavia avea acum o cauză adevărată care îi permitea să justifice de ce refuza să părăsească postul de guvernator al Siriei, aşa cum ordonase noul calif. Aşa cum spunea chiar el: „Poporul sirian nu o să accepte nimic înainte de a-i fi predaţi ucigaşii lui Usman".

Moavia era pragmatic. Ştia că Ali era încă respectat de războinicii musulmani şi de ofiţerii mai tineri ce se aflau sub comanda sa şi era suficient de viclean ca altminteri să pară loial: „Cît priveşte noblețea ta întru islam şi strînsa înrudire cu Profetul

lui Dumnezeu, precum și locul tău printre quraișiți, toate astea nu pot să le neg". În această perioadă, departe de a se gîndi că ar putea ajunge el însuși calif, Moavia se mulțumea să atragă de partea sa diverși candidați. El a trimis soli la Damasc ca să-i cîștige de partea sa pe unii dintre Însoțitorii Profetului, promițîndu-le cîte-n lună și-n stele, cum rezulta din extrem de elaboratul mesaj către fiul lui Omar, Abdullah: „Nu dorea să guverneze peste el, ci să guverneze sub el". Dar solii erau trimiși înapoi cu urechile pline încă de mustrări. Ce avea a face Moavia, care era doar *taliq* (unul ce se convertise la islam după ce trecuse perioada grea de încercări și persecuții) și pe deasupa fiul unui om care se războise cu Profetul, cu procesul prin care un Însoțitor al lui Mahomed plin de virtuți urma să fie ales calif? Trebuia să se țină cont și de faptul că liderii islamului din această perioadă erau încă rezidenți în Medina. Într-adevăr, în timpul Califatului lui Omar, li se interzisese să părăsească oaza fără a li se acorda în mod expres permisiunea. Usman, desigur, îi scutise de această obligație și le permisese să cumpere pămînturi și în alte zone, deși marea majoritate a Însoțitorilor Profetului vor rămîne întotdeauna legați de această oază, plină de amintirea vie, neprețuită a lui Mahomed, și lîngă locurile în care diverse fragmente din Coran fuseseră revelate. Cimitirul din Medina se transformase acum într-un panteon populat de eroii din vremurile de început ale islamului. Exista, de asemenea, în comunitate puternic înrădăcinată credința că pînă în Ziua Judecății – care este descrisă pe larg în Coran – mai erau doar cîțiva ani, nu decenii sau secole. Dată fiind această concepție plină de teamă privind iminentul sfîrșit al lumii și apropierea teribilei Zile a Judecății (Yaum al-Din), faptul că se aflau în proximitatea urmelor materiale ale trecerii Profetului pe pămînt reprezenta o consolare extraordinară. Cînd Moavia a afirmat că Siria ar trebui să aibă un cuvînt de spus în noua *șura*, consiliul care îl alegea pe calif, Ali a replicat cu dispreț că nu există în Siria vreun bărbat demn de a sta într-o astfel de *șura*. A avut și prilejul de a-i reaminti lui Moavia că, în 632, chiar tatăl lui, Abu Sufyan, venise personal la Ali, ca să-l asigure de sprijinul său la vremea cînd Abu Bakr era numit calif: „Dar am refuzat oferta pentru că poporul era aproape de necredință și m-am temut să nu apară diviziuni în interiorul islamului. Așa că tatăl tău era mai dispus decît ține să-mi recunoască îndreptățirea". Alți partizani ai lui Ali, care țineau încă și mai puțin la fineturile diplomatice, și-au

amintit că eroul lor, în bătălia de la puțurile Badr (în 624), omorîse trei dintre rudele lui Moavia: pe fratele mai mare al acestuia, Hansala, pe un unchi și un bunic dinspre mamă, și că poate Moavia se temea că era probabil inevitabil ca într-o zi să cadă și el sub sabia lui Ali, precum restul familiei sale.

Într-un consiliu deschis în care s-au reunit liderii islamului, căpeteniile din Medina și quraișiții din Mecca, Ali a cerut tuturor sfatul. Cu toții au fost de acord că trebuie atacați dușmanii din Siria, care „aveau ca unică motivație lăcomia lumească"; un războinic bătrîn a declarat că războiul împotriva acestor oameni „îi era mai drag decît cel purtat împotriva turcilor păgîni și a bizantinilor". Alte minți luminate au declarat că ei sînt alături de Ali „fie că e pace, fie că e război", dar l-au sfătuit ca mai întîi să se asigure neapărat că are sprijinul oamenilor din Kufa, care „s-ar putea dovedi crucial pentru el".

În Siria, Moavia luase decizii tactice. Făcuse pace cu împăratul Bizanțului (chiar acceptînd să plătească un tribut), în așa fel încît să aibă la dispoziție cît de multe trupe putea să desfășoare atunci cînd va veni clipa înfruntării cu Ali. Pe urmă, a trimis soldații care erau de partea lui Ali (mai ales cei de origine yemenită) să păzească frontiera cu Bizanțul. Apoi, și-a îmbunătățit relațiile deja excelente cu căpeteniile războinice ale triburilor din Siria, iertînd-o pe una dintre ele pentru că jefuise o vistierie de provincie, promovîndu-l pe fiul altuia, în așa fel încît să fie sigur de sprijinul celor mai importante triburi din deșert, de la frontiera Siriei cu Irakul. Aceste manevre au ajutat și la întărirea rivalității destul de accentuate ce exista între garnizoanele musulmane irakiene și cele siriene, prin reaprinderea vechii dușmănii dintre regatul arab bizantin ghassanid și cel arab pro-persan al regilor Lakhmizi. Toate poemele ce slăveau această rivalitate (erau mai multe secole de dușmănie îngropate sub doar 20 de ani de islam) puteau fi scoase la lumină în conflictul ce avea să vină.

Văd Siria rîzînd la Irak,
Iar poporul irakian disprețuind Siria.
Fiecare dintre ele își urăște partenerul.

Moavia a început, de asemenea, să-l ademenească pe Amr ca să-l atragă de partea sa chiar dacă lumea credea că Amr jucase

un oarecare rol în moartea lui Usman. Acest zvon inacceptabil a fost înlăturat, în așa fel încît oamenii să se poată concentra asupra unuia mai atrăgător, acela privind soarta Egiptului. Moavia i-a promis lui Amr că îl va ajuta să-și recapete funcția de guvernator al Egiptului, pe care Amr îl cucerise de două ori în numele islamului. Ca să-și demonstreze bunele intenții, Moavia a început să-i intercepteze pe solii lui Ali care treceau prin Palestina pe drumul dintre Medina și Egipt. Numirea de către Ali a tînărului Mahomed ibn Abu Bakr ca guvernator al Egiptului a făcut ca pactul dintre cei doi bătrîni și experimentați generali să fie încă și mai probabil. A mai existat un ingredient, aproape incredibil, al acestei înțelegeri secrete. Patronimul lui Amr, ca și locul lui în sistemul clanurilor din Mecca, venea de la tatăl său oficial, Sahmi al-As ibn Wail, care fusese în vremea concepției lui Amr unul dintre cei șase iubiți ai mamei acestuia, vestită pentru frumusețea ei. Cei care voiau să-l insulte în public pe Amr aminteau cu plăcere incertitudinea paternității sale, numindu-l nu fiul unui bărbat, ci al unei prostituate – „fiul lui al-Nabigha" – pentru că mama sa era sclavă cînd venise în Mecca și a trebuit să se prostitueze înainte de a-și cîștiga libertatea și a-și putea alege singură iubiții. Se spunea că mama lui Amr îl alesese pe Sahmi al-As ibn Wail ca să fie tatăl oficial al copilului pentru că era cel mai bun și mai generos dintre cei șase amanți ai săi. Cînd Amr a ajuns bărbat, mai ales statura și calitățile de războinic îl făceau să aducă neliniștitor de mult cu Abu Sufyan, care se numărase și el, după cum știa toată lumea, printre cei șase iubiți. Era posibil ca Moavia și Amr să fie frați de sînge. Oricare ar fi fost legăturile lor de familie, cu siguranță erau frați întru ambiție, uniți la vîrsta înaintată pe care o aveau de hotărîrea de a rămîne conducătorii celor două mari regate ale anticului Orient Mijlociu, pe care ei le cîștigaseră separat în numele islamului.

*

În mai 657, Ali și-a scos armata din garnizoana Kufa și a mărșăluit prin zona centrală, fertilă a Irakului, pe marginea fluviului Tigru. Odată ce au ajuns la Mosul, coloana lui, care număra zeci de mii de oameni, a luat-o spre vest și a ajuns la Eufrat prin Raqqa. Aici, solul negru și fertil ale Sawadului a fost înlocuit de stepele aride ce se întindeau peste dealurile pietroase – un loc bun de pășunat. Valea Eufratului, care este acum doar o

fîșie de verdeață lată de cîteva sute de yarzi, era și pe atunci un obstacol destul de serios pentru înaintarea a cîteva mii de călăreți. Totuși, Ali și-a stabilit linia de aprovizionare și a asigurat-o ordonînd construirea unui pod de vase peste Eufrat, astfel încît să poată avansa, dacă ar fi fost necesar, spre Siria Centrală. La Siffin, o veche cîmpie inundabilă de pe malul vestic al fluviului, cele două mari armate ale Califatului s-au întîlnit față în față. Armata lui Ali a pus pe fugă avangarda lui Moavia de lîngă fluviu – dar după aceea i-a lăsat pe soldați cu mult cavalerism, să-și adape caii.

Ali și Moavia au fost amîndoi dispuși să negocieze, dar nu mai exista loc pentru nici un compromis. Pe urmă, Ali l-a provocat pe Moavia să-și rezolve problemele printr-o luptă „unu la unu", în așa fel încît să nu fie vărsat sîngele musulmanilor nevinovați. Moavia a declinat această invitație letală. În schimb, în zilele următoare, s-a deschis lupta cu un fel de turnir pe măsură ce războinic după războinic venea călare din tabăra rivală și provoca la o luptă în doi un adversar pe care îl numea chiar el. În unul dintre aceste dueluri Ubaydallah ibn Omar l-a provocat pe fiul lui Ali, Mahomed, să vină cu o mică trupă și să lupte. Cînd Ubaydallah s-a îndepărtat călare de armata lui Moavia, a fost salutat cu strigătul: „Cu noi este cel bun, fiul celui bun, fiul lui Omar". Adversarii au răspuns la provocare strigînd: „Cu voi este cel nemernic, fiul celui bun". Ubaydallah a căzut în acea zi. În lumina serii, o tînără femeie acoperită de văluri, mergînd călare pe un măgar și însoțită de servitorii ei, a părăsit tabăra lui Moavia și s-a îndreptat fără frică spre tabăra lui Ali. Era Bahriyya, o fiică a tribului Rabia, ai cărui războinici se distinseseră în duelul împotriva lui Ubaydallah și a trupei sale alese pe sprînceană, formată din călăreți sirieni bine înarmați. Venise să-și laude rudele din tribul Rabia pentru curajul dovedit în acea zi. Numai după ce și-a îndeplinit această datorie a cerut să-i fie dat trupul soțului ei, Ubaydallah – așa cum Paris l-a rugat pe Achile să-i dea trupul lui Hector. Pe cînd spăla trupul soțului ei de sîngele și praful bătăliei, slujitorii ei săpau în tăcere un mormînt. Cînd Ubaydallah a fost așezat în groapă, Bahriyya a recitat două versuri dintr-o elegie, după care s-a suit pe măgarul ei și a plecat înapoi călare, în noapte, spre tabăra adversă.

Cînd luna nouă a luminat cerul deșertului (pe 19 iunie), perioada de turniruri s-a încheiat brusc, odată cu luna Muharram. Era o

perioadă de armistițiu și comerț liber respectată în anii de dinaintea islamului și, cu toate că nu mai era valabilă, ambele armate au evitat o bătălie generală în Muharram. Prima săptămînă a lunii Safar (19-25 iulie) ar putea fi socotită o *Iliadă* arabă, pentru că în fiecare zi liderii militari mergeau călare pînă la liniile adversarilor și îi blestemau pe aceștia, se lăudau în ceea ce privește viitoarea victorie și le spuneau „să aibă frică de Dumnezeu și să asculte chemarea dreptății".

Conform povestirilor tradiționale, bătălia de la Siffin a început în a opta zi din Safar, miercuri, 26 iulie. Ali își conducea trupele din centru, înconjurat de oamenii din Medina, armata din Kufa și cea din Basra formînd flancurile. Lupta a durat „trei zile, trei nopți și încă o zi", în cea dintîi zi sirienii au fost mai buni, în timp ce a doua zi au fost împinși înapoi spre tabăra lor. A treia zi de luptă, „ziua sabiei" a fost cea mai sîngeroasă și mai nedecisivă dintre toate. Confuzia luptei corp la corp a continuat și în „noaptea strigătelor" – *layat al-harir*. La revărsatul zorilor, în a patra dimineață de lupte, ceva asemănător cu ceea ce s-a întîmplat la al-Qadisiya a decis învingătorul. Doar aprigii susținători ai lui Ali păreau să mai aibă puterea de a lansa atac după atac. La jumătatea dimineții, armata lui Ali părea să aibă toate șansele de a obține victoria.

În acest moment critic, cînd soarta Imperiului Credinței avea să fie decisă într-un fel sau altul de încă o oră de măcel nemilos, s-a întîmplat ceva total neașteptat. Un corp din cavaleria siriană a venit între cele două linii cu exemplare deschise din Coran legate de capetele lăncilor, strigînd: „Cuvîntul lui Dumnezeu, să lăsăm cuvîntul lui Dumnezeu să hotărască între noi. Cine va apăra orașele de graniță ale Siriei dacă noi sîntem uciși și cine îi va apăra pe irakieni dacă voi n-o să mai fiți? Lăsați cartea lui Dumnezeu să aleagă între noi". Acest lucru trebuie să fi corespuns dorințelor secrete ale soldaților lui Ali, pentru că au preluat de îndată acest refren, acest nou strigăt de luptă pentru pace. Ali și comandanții lui se temeau că este o înșelătorie a lui Moavia, un truc pentru a amîna înfrîngerea iminentă, și și-au îndemnat oamenii să continue să lupte. Dar pare plauzibil faptul că o decizie spontană a fost luată de ambele armate – chiar dacă unii istorici îl plasează în spatele ei pe Amr. Recitatorii semiprofesioniști ai Coranului și lectorii, care formau un soi de regiment de

gardă în ambele armate, au susținut foarte mult încercarea făcută cu ajutorul cărții. Ali și șefii săi confederați s-au înfuriat pe oamenii lor, dar nu mai exista nici o cale de întoarcere pentru ei acum. Un sol a fost trimis la Moavia care era fericit să accepte un armistițiu chiar în momentul cînd armata sa era pe punctul de a fi înfrîntă. Acum, soldații lui Ali, majoritatea din Kufa și Basra, aclamau numele unuia dintre bătrînii lor comandanți, Abu Musa, care avea să fie arbitru. Ali a protestat pentru că Abu Musa era neutru și nu putea fi considerat unul dintre susținătorii săi. Nu ar fi ales niciodată un astfel de om ca să-i fie ambasador. Cît despre Moavia, acesta l-a numit repede pe Amr ca să îl reprezinte. Amr, în ochii luptătorilor musulmani, la fel ca Abu Musa, era o figură eroică, din vremurile de început ale expansiunii, și un respectat guvernator general. Era departe de a fi neutru, din moment ce comandase cu pricepere una dintre diviziile lui Moavia în bătălia de patru zile de la Siffin. Mai știm, de asemenea, că deja făcuse un pact secret cu Moavia ca să-i susțină cauza pînă la capăt și, în schimb, să primească înapoi funcția de guvernator al Egiptului – chiar dacă acesta era un lucru despre care nu prea se știa nimic. În acele puține și imprevizibile ore, pe la amiază, în mijlocul gloatei de soldați epuizați, derutați peste măsură de șirul de evenimente care duseseră la o confruntare cu frații lor musulmani, îndelung așteptatul Califat al lui Ali a început să se destrame rapid. Nu trecuse decît un an de cînd fusese aclamat de o mulțime aflată în extaz în piața din Medina și de cînd acceptase jurămîntul de credință.

Două zile mai tîrziu, Amr traversa călare cîmpul de luptă și intra în tabăra lui Ali. Înarmat cu noua sa legitimitate, fiind unul din cei doi delegați, avînd încrederea ambelor părți în ceea ce privește arbitrajul pe care avea să-l facă bazîndu-se pe cuvîntul lui Dumnezeu, a început să stabilească protocolul negocierilor. Cînd secretarii au început cea dintîi schiță de protocol cu fraza: „Acest lucru a fost stabilit între Comandantul Credincioșilor și Moavia...", Amr l-a întrerupt imediat cu vorbe pline de o studiată indignare. Ali era doar comandantul armatei sale, la fel ca Moavia, dar, pe bunul Dumnezeu, dacă era să fie recunoscut ca fiind Comandantul Credincioșilor chiar de la primul rînd, nu exista nici un fel de rațiune și nici un scop pentru acest arbitraj. Amr a reușit să influențeze redactarea protocolului cu atîta abilitate,

încît în mod gradual s-a renunțat la titlul lui Ali, acesta și Moavia fiind așezați pe același nivel, ca fiind candidații la un arbitraj unic. La sfîrșitul întîlnirii, pe 2 august 657, textul lui Amr spunea: „Ambele părți se obligă să asculte cuvîntul lui Dumnezeu și, acolo unde Coranul va tăcea, vor urma precedentul musulman. Cu toții trebuie să accepte decizia celor doi arbitri care se obligă să judece cu dreptate". Un armistițiu militar a fost menținut pînă cînd cei doi arbitri s-au putut întîlni într-un loc aflat la mijlocul distanței dintre Kufa și Damasc.

Amr stabilise un armistițiu ce va reprezenta un incontestabil dezastru pentru cauza lui Ali. În timp ce armata din Kufa și cea din Basra se îndreptau înapoi spre sud traversînd cîmpiile cultivate ale Irakului, dimensiunea pierderilor suferite în timpul bătăliei de la Siffin a devenit și mai evidentă. Nu se întorceau victorioși, plini de cicatricile rămase de pe urma luptelor, și nici măcar ca o eroică armată a lui Dumnezeu aflată sub comanda califului lor. Clauzele stipulate în armistițiu îi făceau să se perceapă ca o facțiune ce luase parte la un război civil. Ali îi condusese spre nord ca un comandant de necontestat al credincioșilor, ducîndu-i la război pentru a lupta cu ambiția unui guvernator al Siriei care ajunsese prea puternic și nu se mai supunea. Pe măsură ce lungile coloane se tîrau înapoi prin cîmpiile negre, mănoase ale Sawadului, soldații au înțeles că, într-un anumit fel, rangul lui Ali scăzuse în importanță și el era acum doar unul dintre cei doi petiționari ce așteptau decizia judecătorilor.

Cînd au ajuns lîngă Kufa, în septembrie, cel puțin o treime dintre soldați s-au simțit dezgustată de rezultatul armistițiului. Ei fuseseră cei mai înflăcărați susținători ai dreptului lui Ali de a guverna, tot așa cum fuseseră cei mai dezgustați de oligarhii bogați ce le fuseseră impuși în ultimii șase ani ai domniei lui Usman. Au refuzat să-și instaleze tabăra alături de ceilalți în vechea garnizoană de la Kufa; și-au făcut o tabără dincolo de Tigru, la Hurara. Mai tîrziu aveau să li se alăture cei ce gîndeau la fel ca ei, din armata de la Basra. Vor deveni cunoscuți ca fiind „cei ce s-au retras", *khawarij*. Se opuneau cu tărie ideii de arbitraj, susțineau „doar judecata Domnului" și vorbeau de alegerea unui lider propriu. Ali i-a tratat cu înțelegere, trimițîndu-l la ei pe cel mai bun orator dintre partizanii săi, pe Abdullah ibn Abbas, să le vorbească înainte de a merge el însuși la ei. Ali le-a amintit

cum în acea zi, la Siffin, le ceruse în zadar soldaților să continue lupta. Și cum fusese dorința lor să țină seama de strigătele călăreților din Siria care aveau legat de lănci Coranul și cît de tare l-a nemulțumit acest lucru. Majoritatea celor ce se retrăseseră s-au întors la casele lor.

Ca să fie confirmată noua înțelegere, s-a luat decizia de a se repeta jurămîntul făcut prima dată în fața lui Ali, pe cînd era tînăr. Acesta era faimosul jurămînt de la Ghadir Khumm compus de Profet în ultimul an al vieții sale. În martie 632, cînd caravana a poposit la Ghadir Khumm, la întoarcerea lui Mahomed din pelerinaj, el le ceruse adepților lui să-i jure lui Ali că „vor fi prieteni prietenilor lui și dușmani oricui Ali îl va socoti a-i fi dușman". Adresîndu-se mulțimii credincioșilor, ce stăteau în așteptare în piața prăfoasă de lîngă moscheea centrală a orașului Kufa, Ali a întrebat dacă mai trăiește cineva dintre cei ce asistaseră la acel jurămînt care să vină și să depună mărturie despre cele întîmplate atunci. Doisprezece Însoțitori ai Profetului au depus mărturie solemnă, după care jurămîntul de credință față de Ali, vechi de 25 de ani, a fost înnoit încă o dată de soldații din Kufa și din Basra.

În ianuarie 658 cei doi arbitri-judecători s-au întîlnit în mod oficial la Udruh, în Iordania. Amr și Abu Musa veniseră fiecare cu cîte 400 de adepți, precum și cu o mulțime de Însoțitori ai Profetului și recitatori din Coran, toți adunați să fie martori la marea pace ce avea să se încheie. Acest conclav solemn a început sub auspicii favorabile: Abu Musa a declarat cu gravitate că toți musulmanii trebuie să dorească încheierea războiului civil și să lucreze pentru unitate – la care Amr a adăugat și el rugăciunile sale pioase. Abu Musa spera să creeze un cadru în care moartea lui Usman să fie socotită o crimă, după care se putea forma o *șura* care le-ar fi permis lui Moavia să fie confirmat în post și lui Ali (sau unui candidat de compromis) să fie aclamat drept calif. Amr s-a prefăcut că acceptă înțelegerea, dar, unul după altul, diverșii candidați de compromis au fost respinși, în așa fel încît cu toții au căzut de acord că atît Ali, cît și Moavia trebuiau să se retragă și să lase poporul să aleagă. Amr, plin de tact, a spus că, dat fiind faptul că Abu Musa era cel mai înaintat în vîrstă, era dreptul lui să facă anunțul din partea amîndurora. Abu Musa a făcut așa cum hotărîseră. Pe urmă, așa cum stabiliseră împreună, Amr a

venit să confirme decizia. Dar, în schimb, Amr a făcut alt anunț. „Ați auzit decizia lui Abu Musa", a strigat el cu bucurie, „căci el a decretat depunerea candidatului său, Ali, și eu confirm această decizie. Cît despre candidatul meu, Moavia, îl confirm ca fiind adevăratul calif, moștenitorul lui Usman și răzbunătorul sîngelui acestuia".

Era un furt nerușinat și conferința de pace a fost întreruptă imediat de certuri violente, blesteme și reproșuri amare. Abu Musa, disprețuit acum și socotit prost și credul de către Moavia și Amr și considerat trădător de partizanii lui Ali, a pornit singur spre Mecca, unde a dus pînă la sfîrșitul zilelor sale o viață pioasă, retras de lume și în rugăciune. Înșelătoria lui Amr a fost imediat denunțată ca o fraudă grosolană, chiar dacă acum Moavia se simțea suficient de sigur pe poziție ca să se proclame calif. În acel mai 658, a primit în Marea Moschee din Damasc jurămîntul de credință al trupelor sale. Ali, care nu a încetat nici o clipă să fie socotit calif de către susținătorii săi, a răspuns blestemîndu-i în mod oficial pe Moavia și pe acoliții săi în timpul rugăciunii de dimineață. Totuși, dezastruoasa și aproape comica păcăleală de la judecată i-a supărat foarte tare pe cei ce se retrăseseră, pe *khawarij*. Deși majoritatea se împăcaseră cu Ali, odată ce au auzit de farsa jucată la arbitraj, și-au părăsit casele din Basra și Kufa și au plecat în exod, încercînd să întemeieze o comunitate printre ruinele persane, înainte de a porni spre nord, către un loc promițător pe malul Tigrului, la Nahrawan – aproape de locul pe care se află astăzi Orașul Păcii, Bagdadul. Deși împărtășeau dorința puternică a lui Ali de a avea o adevărată comunitate musulmană, au fost șocați de șicanele care au dus la această răsturnare politică și au decis să-și creeze propria așezare independentă și autoguvernată. Și-au ales un consiliu al credincioșilor ca să administreze treburile zilnice și un imam ca să conducă rugăciunile – și, dacă va fi nevoie, să fie în fruntea lor și în caz război.

În martie 658, Ali s-a hotărît încă o dată să conducă armatele din Kufa și Basra spre nord și să se confrunte în mod decisiv cu uzurpatorul Moavia. A mai încercat o dată să-i convingă pe *khawarij* să i se alăture pentru că în trecut se număraseră printre cei mai îndrăzneți susținători din eroica avangardă a armatei sale. Misiunile lui de pace, predicile și trimișii, combinate cu promisiunea că vor fi iertați și tratați corect, au reușit să-i

înduplece pe o parte dintre *khawarij* și să reducă astfel numărul lor de la 4 000 la vreo 2000. Totuși, nucleul, chiar dacă pierduse ceva membri, a devenit tot mai militant și a început să facă raiduri în zonele înconjurătoare. Era un lucru pe care Ali nu-și putea permite să-l ignore, mai ales că urma să lase oamenii fără apărare atîta vreme cît avea să fie plecat cu armatele în afara Irakului.

La mijlocul lui mai (există cronici care spun însă că ar fi fost jumătatea lui iunie) cele două armate s-au ciocnit la Nahrawan, iar cei 1 800 de *khawarij* ce mai rămăseseră au luptat cu un curaj aproape sinucigaș împotriva armatei lui Ali, care era cam de zece ori mai numeroasă. Majoritatea au pierit avînd pe buze strigătul „Paradisul, paradisul".

Odată cu moartea lor a pierit și ceva din spiritul armatei lui Ali. Printre morții din acea zi tații și-au găsit fiii, frații și-au găsit frații, dar au putut jeli împreună moartea celor mai ardenți, mai zeloși și mai puri dintre musulmani. Mulți dintre bărbații care conduseseră șarjele la Siffin sau luptaseră cu înflăcărare pentru Ali în bătălia Cămilei ori suferiseră foarte mult sub trufașa domnie a rudelor lui Usman puteau fi numărați printre morții de pe cîmpia de la Nahrawan. Era un război civil în interiorul unui război civil purtat nu atît împotriva lui Ali, cît mai degrabă, cu disperare, împotriva corupției politice care copleșise cu atîta repeziciune visul lui Mahomed: un islam pur în care toți oamenii erau liberi să se adreseze în mod egal lui Dumnezeu și în care liderul lor se putea lăuda că sărăcia este mîndria lui.

Khawarijii sînt condamnați atît de istoricii sunniți, cît și de cei șiiți, care îi consideră primii și cei mai violenți schismatici. Credința lor se află pe linia care desparte cele două mari secte, pentru că liderii lor au declarat: „Ne revendicăm de la cei doi șeici" (adică Abu Bakr și Omar), dar „ne despărțim de cei ce fac răul" (prin care îi desemnează atît pe Usman, cît și pe Ali). Ei datorează foarte mult culturii triburilor nomade de beduini, unde decizia de a îndepărta sau a exclude grupurile disidente este firească (la fel ca plecarea spre o nouă pășune sau despărțirea unui clan de tribul principal); dar acest lucru a contat prea puțin odată cu cristalizarea naturii tot mai urbane a marilor orașe-garnizoană islamice. Spre deosebire de sunniți, dar și de șiiți, khawarijii nu aveau să fie niciodată de acord să ridice Hadithul (proverbele

Profetului) la rangul de fundament pentru legea și cultura islamice. Ei aveau încredere doar în Coran și continuau să se bucure de tradiția orală a triburilor arabe nomade, care excelau în oratorie și în poezie.

Pentru Ali era al doilea dezastru accidental care trebuie pus alături de hotărîrea soldaților săi de a accepta arbitrajul de la Siffin, cînd aproape obținuseră victoria. Acum ei insistau că trebuie să se întoarcă în orașele-garnizoană din care proveneau înainte de a se gîndi la invadarea Siriei. Pentru că „săgețile lor erau boante, săbiile tocite și capetele lăncilor căzuseră". Aceasta era o metaforă foarte puternică pentru starea lor interioară, căci zelul și sufletul lor erau tocite de amintirile legate de Nahrawan. Cînd Ali i-a imobilizat în același anotimp, răspunsul a fost atît de stins, încît a trebuit să abandoneze orice gînd de campanie în acel an.

Cît despre Moavia, acesta era hotărît să joace cît mai sigur. Armatei sale din Siria i se permisese să facă vreo cîteva raiduri rapide pe valea superioară a Eufratului din zona irakiană, dar nu a fost lansată nici o campanie care s-ar fi putut transforma într-o bătălie decisivă. Aceste manevre nu erau în orice caz nimic mai mult decît o diversiune sub care se ascundea adevăratul obiectiv din acel an – instituirea controlului asupra Egiptului. Unul dintre supușii cei mai destoinici ai lui Ali, al-Aștar, prevăzuse lucrul acesta. El străbătuse în grabă, călare, deșertul arab și traversase cu o corabie Marea Roșie (pentru a evita agenții lui Moavia din Siria și Palestina), ca să coordoneze garnizoana lui Ali din Egipt. Cînd a debarcat în Egipt, a fost salutat la vamă de ofițeri prietenoși care i-au servit o băutură făcută din apă cu miere în chip de bun-venit. Era otrăvită.

Între timp, alți agenți de încredere ai lui Moavia identificau aliații necesari printre susținătorii lui Amr din Egipt – ca și printre cei ce își aminteau cu nostalgie de domnia lui Usman. Amr își primise și el răsplata, comanda a 6 000 de oameni cu care acum avansa spre Egipt. Mahomed ibn Abu Bakr a simțit că susținerea sa în orașul-garnizoană Fustat scădea, așa că s-a decis să-și pună la încercare mai devreme puterea. Oricum, tot încercînd să angajeze o bătălie care să aibă loc mai devreme, a permis avangardei sale să rămînă izolată și, în consecință, a fost prinsă în capcană și nemilos anihilată de către Amr. După această

timpurie răsturnare de situație, restul armatei lui Mahomed a dezertat și a aclamat reîntoarcerea lui Amr, care încă o dată a intrat victorios în Fustatul „său". Amr dăduse dispoziții ca Mahomed să fie prins viu, dar trupele care l-au găsit ascunzîndu-se printre niște ruine vechi au avut altă părere. Mai întîi l-au blocat acolo în așa fel încît să îi slăbească puterile din cauza lipsei apei, pe urmă, după ce a acceptat să se predea, l-au provocat la luptă, ucigîndu-l în timp ce se opunea arestării. Corpul său a fost băgat în cadavrul unui măgar și apoi îngropat. Cînd vestea a ajuns la Amr, acesta s-a înfuriat, iar la Medina, Aișa a fost doborîtă de durerea morții și a dezonoarei suferite de mai tînărul său frate vitreg. Ea i-a blestemat pe Amr și pe Moavia, s-a scufundat într-un doliu radical, dar în același timp a avut grijă să pună la adăpost familia fratelui său și a celor ce depindeau de ea. (Fiul mai mic al lui Mahomed, Qasim, va crește sub oblăduirea Aișei la Medina și va deveni unul dintre primii mari învățați ai islamului. Amr, la rîndul său, a evitat orice menționare pe timpul campaniei din Egipt a rolului său de răzbunător al uciderii lui Usman. Cei cu o memorie stînjenitor de bună îșI puteau aminti că el era încă unul dintre principalii suspecți. Ali a adunat cu greu din Egipt o armată de eliberare de 2 000 de oameni. Aceasta a fost chemată înapoi cinci zile mai tîrziu, după ce coloana pornise deja la drum, cînd a ajuns la el vestea că atît Mahomed, cît și al-Aștar muriseră.

Peisajul politic tot mai accidentat nu a schimbat nicicum hotărîrea lui Ali de a guverna bine. După ce a văzut toate cifrele, conturile, sursele exacte ale veniturilor și cheltuielile rezultate de pe urma guvernării Basrei de către vărul său, l-a destituit pe Abdallah ibn Abbas (unul dintre puținii aliați politici și sfetnici care-i mai rămăseseră). Ali a afirmat că nici el, care era calif, nici Abbas, care era guvernator, nu aveau dreptul să aibă un venit mai mare decît oricare alt musulman. Deși, atîta vreme cît membrii familiei Profetului se puteau dovedi demni prin cunoașterea Coranului și a exemplului dat de Mahomed, erau cei mai îndreptățiți să servească comunitatea ca imami. Cînd a fost întrebat de adepții săi despre adevăratele sale sentimente față de Abu Bakr, Ali a recunoscut că „de bunăvoie se dăduse pe el la o parte și ținuse interesul islamului mai presus de interesul propriu, jurîndu-i credință lui Abu Bakr, ajutîndu-l să-i supună pe apostați și sprijinindu-l cu sfaturi sincere". Despre al doilea calif a declarat

că „purtarea lui Omar era plăcută și binecuvîntată cu mari succese". Cîțiva ani mai tîrziu, Abbas avea să-i scrie fiului lui Ali: „Știi că oamenii și-au întors fața de la tatăl tău, de la Ali, și s-au îndreptat spre Moavia doar pentru că el făcuse egale părțile ce le erau repartizate și îi trata la fel cînd venea vorba de cheltuielile lor". Așa de curată era guvernarea sa, încît propriul lui frate, Aqil, înfuriat de refuzul lui Ali de a-i răsplăti familia cu pensii, împrumuturi sau posturi, avea să treacă de partea lui Moavia.

Moavia a preferat să erodeze lent autoritatea lui Ali, oferindu-le slujbe celor nemulțumiți, dublînd soldele ostașilor din garnizoană și explicînd cu tact cît de „profitabilă avea să fie guvernarea sa pentru toți cei implicați". Regatul lui Moavia ce-și avea baza în Damasc se întindea acum și peste Egipt (unde guvernator era Amr), Siria, Palestina, Cipru, Armenia, în timp ce Califatul legitim al lui Ali avea sub control Arabia, Irakul, Persia, proaspăt cuceritele țări din Asia Centrală și Afganistanul. Dintre toate regiunile, situația din Arabia era printre cele mai complexe. Enorma creștere a populației atît în Medina, cît și în Mecca depășea acum cu mult puterea lor de a se susține. În fapt, ambele orașe deveniseră puternic dependente de importul de hrană din Egipt – care se afla acum sub autoritatea lui Amr, un aliat de nădejde al lui Moavia.

Din bazele sale din deșertul sirian, Moavia a continuat să facă raiduri în nordul Irakului, dar, s-a asigurat că nici unul dintre comandanții armatei sale nu riscă să se angajeze într-o luptă atacînd Kufa sau Basra. De-a lungul anilor 658 și 659, Ali a fost în orice caz preocupat de frontul de est. Pînă într-atît, încît Kufa și Basra deveniseră centre ale guvernării sale, chiar dacă tînjea să se întoarcă în Medina de îndată ce războiul civil cu Moavia avea să fie încheiat. Una dintre bandele de *khawarij* care supraviețuise a ridicat flamura rebeliunii în Persia: mai întîi în Fars și apoi în Kerman. Ei se bucurau de un sprijin local considerabil, pentru că mîndrii persani susțineau orice rebeliune împotriva cuceritorilor lor, dar și pentru că doctrina *khawarij*, ce presupunea un imam ales, sprijinit de un consiliu al drepților, prezenta o anumită atracție. În cele din urmă, ambele revolte aveau să fie înăbușite de Zayyad, guvernatorul ambițios cu un acut simț practic pe care îl desemnase Ali. Zayyad trebuia să-și croiască un drum propriu în societate fără sprijinul vreunui clan sau trib, pentru că

el era fiul bastard al Sumaiyei, o prostituată din Ta'if despre care se presupunea că era măritată cu un sclav grec eliberat. Prima dată s-a afirmat cînd mărturia sa (sau mai degrabă absența ei) s-a dovedit a fi decisivă în achitarea lui Mughira de acuzația de adulter ce-i fusese adusă înaintea lui Omar. Zayyad i-a fost sprijin în acea zi. Cu Mughira putea depăna amintiri legate de Ta'if, orașul lor natal – în care amîndoi fuseseră niște proscriși –, și, de asemenea, amîndoi erau interesați de o politică pragmatică. Acești doi fii ai orașului Ta'if vor fi incluși de istoricii tîrzii printre cele patru minți strălucite ale arabilor, alături de Moavia și Amr.

Anul 660 a fost marcat de două jurăminte. Mai întîi, o armată formată din musulmani arabi din garnizoana Siriei s-a întors în Peninsula Arabia, obligînd locuitorii din orașele sfinte Mecca și Medina și populația din Yemen să facă, sub amenințarea sabiei, jurămînt de credință față de Moavia. Un marș de contraatac al soldaților din garnizoana Kufa a urmat imediat după aceea și, chiar dacă nu au reușit să intercepteze armata lui Moavia, măcar au supervizat un nou jurămînt de credință față de califul legitim, Ali. Totuși, ambele tabere au sesizat faptul că acest tip de rivalitate submina atît încrederea, cît și credința adevărată. La sfîrșitul anului, un schimb de scrisori făcut sub pază a instaurat un armistițiu neoficial. Moavia avea să continue să administreze Egiptul, Siria și Palestina, în timp ce Ali deținea Irakul, Persia, Asia Centrală și Arabia. Fără voie, vechea frontieră ce împărțea Orientul Mijlociu între Imperiul Bizantin și cel Persan era impusă din nou.

Incidentul reprezentat de cele două jurăminte de loialitate care se băteau cap în cap și le fuseseră impuse musulmanilor arabi de către armate rivale i-a umplut de dezgust pe mulți dintre vechii credincioși. De asemenea, a reaprins dreapta mînie a trei *khawarij* – care pînă și în timpul sfîntului pelerinaj la Mecca s-au trezit prinși în lumea murdară a compromisului politic și a limbajului dublu. La încheierea hagialîcului s-au întîlnit și și-au jurat că vor trece la fapte. Au tras la sorți și au promis că, la a 40-a aniversare a plecării Profetului Mahomed, din orașul Mecca spre Medina din pricina persecuțiilor, aveau să lovească și să elibereze încă o dată islamul de persecuții prin îndepărtarea lui Ali, a lui Amr și a lui Moavia.

Atacul lor va avea loc în timpul rugăciunilor de vineri, în a doua săptămînă a Ramadanului, în Marile Moschei de la Fustat,

Damasc și Kufa, unde erau siguri că Amr, Ali și Moavia vor conduce personal rugăciunile. La Fustat imamul înveșmîntat în alb care zăcea prosternat în rugăciune în fața primului rînd de credincioși a fost doborît ca un taur pe altar cu o singură lovitură puternică dată de lama asasinului. Totuși, Amr hotărîse să nu conducă el rugăciunile în acea dimineață, așa că, pînă la sfîrșitul zilei l-a putut executa el însuși pe cel ce voia să-l ucidă. În Damasc, Moavia era îngenuncheat în fruntea rîndurilor de musulmani, dar un soldat din gardă, iute de mînă, observînd o mișcare neobișnuită în mulțime, a reușit să-și salveze stăpînul de o lovitură aproape fulgerătoare. În Kufa, khawarijul asasin ibn Muljam se învîrtea în umbră lîngă modesta ușă a lui Ali, alături de alți petiționari. Atacul său, cu un paloș, s-a îndreptat spre capul lui Ali și nu a fost nici anticipat, nici interceptat. Al patrulea calif al islamului, imamul Ali, primise o lovitură mortală și, chiar dacă avea să rămînă conștient încă două zile, soarta lui era pecetluită. A murit la vîrsta de 63 de ani, aceeași vîrstă la care iubitul său învățător, Mahomed, Profetul lui Dumnezeu, cel dintîi calif, Abu Bakr, și succesorul succesorului, Omar, fuseseră cu toții trimiși în mormînt. Trupul său a fost spălat de cei trei fii ai săi, Hasan, Husayn și Mahomed, și de nepotul lui, Abdallah ibn Jafa, dar, de teamă că mormîntul său ar putea fi pîngărit de dușmani, n-au spus niciodată unde l-au îngropat. Astfel, chiar dacă mormîntul lui Ali nu este niciunde, el se află pretutindeni, pentru că altarele sale sînt împrăștiate de-a lungul și de-a latul lumii musulmane, cum ar fi la Mazar-E-Sharif în Afganistan și Hyderabad pe subcontinentul indian, dar mai ales sub domul de aur și minaretele marii moschei din Najaf, aflată față de Kufa la doar jumătate de zi de mers călare.

Ucigașul lui Ali, deși considerat de majoritatea musulmanilor ca fiind un asasin schismatic, atît de sunniți, cît și de șiiți, va fi cinstit asemenea unui erou, prin cîntece, de micuța comunitate *khawarij* – care încă mai există și azi, în interiorul islamului, răspîndită în trei enclave aflate în zone geografice distincte. Pînă într-atît încît un mit romantic avea să fie țesut în jurul poveștii lui ibn Muljam, a cărui misiune ar fi fost inspirată de Qatam, soția sa *khawarij*. Qatam își pierduse și tatăl, și fratele pe cîmpia de la Nahrawan. Ca o Salomee islamică, ea ceruse ca zestre 3 000 de dirhami, două sclave și capul lui Ali, înainte de a accepta să-i

fie mireasă lui ibn Muljam. Așa că, în în ascunzătorile lor secrete din deșert, poeții *khawarij* vor cînta:

Niciodată o zestre n-a fost mai bogată
Decît cea a lui Qatam, cînd s-a auzit cuvîntul
Trei mii de dirhami, sclavă neagră, o fată,
Și capul lui Ali, tăiat de o sabie sclipitoare.

Dar restul lumii islamice a înțeles curînd că reușiseră să-l asasineze pe cel ce reprezenta musulmanul desăvîrșit. Cu fiecare zi care trecea, virtuțile lui personale deveneau încă și mai evidente: desăvîrșita sa cinste, neclintita lui credință în adevărata practică a islamului, simțul dreptății înnăscut, mila și generozitatea. Ar fi putut pretinde pe bună dreptate că era cel care cunoștea mai bine decît oricine altcineva mesajul și practica Profetului. Mahomed a spus: „Sînt cetatea cunoașterii, iar Ali este poarta ei, oricine vrea să ajungă la cunoaștere trebuie să treacă mai întîi prin poartă". Viitoarele generații se vor referi la Ali numindu-l Bab – poarta prin care misticii, poeții și gînditorii religioși pot aspira să aibă contact cu Profetul Mahomed. El se află în capul complicatei diagrame păstrate de maeștrii sufiți, care vor construi perpetuarea din generație în generație a cunoașterii mistice și a practicilor spirituale, pentru că el este în fruntea genealogiei tuturor dinastiilor descendenților Profetului. El este și maestrul asociațiilor, patron respectat și exponent al tuturor profesiilor: umilul împletitor de coșuri sau apreciații maeștri ai caligrafiei arabe, profesorii, soldații, cadeții, cu toții mărșăluiesc în umbra lui Ali.

Ali mai era înzestrat și cu o profundă noblețe ce putea fi socotită o nesăbuință. Refuzul său de a intra în jocul murdar al politicii puterilor tribale l-a făcut să nu ajungă niciodată un lider politic eficient al arabilor. Acest lucru ține de adevărata frumusețe a acestui bărbat, pentru că Ali stă mărturie faptului că idealurile cele mai frumoase sînt sortite să piară în lumea sordidă a politicii umane. Ali a preferat calea suferinței mai degrabă decît să accepte compromisul. El este exponentul cel mai de seamă al cavalerismului, cel dintîi cavaler desăvîrșit al islamului. Este omul care ar urma o cauză nobilă oricînd și împotriva oricui. Este omul care nu s-a temut să lupte singur în linia întîi, să muncească ore

nesfîrșite acolo unde se ridicau clădiri și la fîntîni, să rostească adevărul mai degrabă decît să cîștige o ceartă apelînd la lingușire și la mită, să-și împartă puținul cîștig zilnic cu vecinii și cu maestrul său, omul ce nu și-a dorit niciodată să aibă mai mulți bani decît ar fi fost nevoie pentru a ține un acoperiș deasupra capului, ceva haine care să-i apere trupul și hrană suficientă ca s-o împartă cu oricine ar fi fost flămînd.

Ali este, de asemenea, un erou model pentru poveștile de dragoste ale islamului. Dragostea lui pentru Fatima a fost idealul unei căsătorii perfecte, pentru că ea era un adevărat Însoțitor, un prieten din copilărie, îi era verișoară și egală din punct de vedere spiritual. Erau și ei oameni, așa că au avut încercările și neînțelegerile lor, ca orice cuplu, dar Ali a rămas întotdeauna credincios contractului încheiat cu tatăl ei: „Fatima este a ta, Ali, cu condiția să trăiești cu ea în înțelegere".

Cînd Fatima a cerut un dar pentru fiul ei, tatăl său i-a dăruit nu cai sau podoabe prețioase, ci l-a binecuvîntat pe Hasan ca să aibă răbdare, înfățișare plăcută și o natură iubitoare, iar pe Husayn cu curaj și generozitate. Cu o altă ocazie, ea i-a cerut tatălui ei un dar ca să-i scape de sărăcie pe ea și pe Ali. Mahomed i-a spus să aleagă între cinci capre și cinci binecuvîntări. În ciuda foamei, ea și Ali le-au ales pe cele din urmă și li s-au dat binecuvîntările pentru săraci: „O, Doamne, Tu ești înainte de toate și, la urma urmelor, Tu, cel ce ai puterea, cel mai puternic, mai milos față de cel sărman, cel mai îndurător față de cei ce arată îndurare". Iar cînd Ali se pregătea să plece într-o lungă călătorie, Fatima a cerut ceva care să-i ușureze drumul. Din nou Profetul nu i-a dat nici curmale și nici piei de capră noi, ci binecuvîntări pentru călători: „Mergi în paza Domnului, fie ca El să-ți ierte păcatele și să te îndrepte spre bunătate oriunde te-ai afla". În cel din urmă an al vieții lui Mahomed, ochii lui Ali au rătăcit spre atrăgătoarea Juwayryah, dar știa că alegerea nu va fi pe placul celorlalți pentru că Abu Jahl, tatăl ei, fusese unul dintre cei mai cruzi persecutori ai adepților islamului din vremurile de început. Profetul n-a interzis căsătoria, dar i-a spus lui Ali că s-ar putea ca mai întîi să fie necesar să divorțeze de Fatima. În fapt, Ali nu a avut altă soție atîta vreme cît a trăit Fatima, deși, la fel ca maestrului său, și lui îi plăceau compania și mîngîierea femeilor. La sfîrșitul vieții sale, Ali schimbase silueta zveltă de războinic pe care o avusese

în tinerețe cu una de patriarh cu barbă albă, ceva mai rotunjită în dreptul pîntecelui. Nobila sa frunte avea o vînătaie de la desele rugăciuni, dar nimic nu putea schimba limpezimea pătrunzătoare și inteligentă a ochilor săi. Pe patul de moarte, Ali a fost jelit de patru soții (printre care și Umamah – nepoata Profetului de la fiica acestuia, Zaynab), 11 fii, 16 concubine și 15 fiice. Știau cu toții că titlul de care era cel mai mîndru nu era acela de calif sau comandant al credincioșilor, ci Abu Turab, „Tatăl țărînei". Era porecla cu care Profetul îl răsplătise pe Ali atunci cînd îl găsise pe tînărul său văr rugîndu-se în moschee după muncă, cu mantia căzută neglijent pe podeaua prăfuită. Mahomed ridicase în tăcere mantia, o scuturase un pic de praf și pe urmă așteptase pînă cînd tînărul său discipol și-a terminat rugăciunile. Apoi l-a salutat pe Ali ibn Abu Talib ibn Abdul Muttalib cu numele Abu Turab, pentru că, asemenea lui Mahomed, se putea ruga cu toată inima: „O, Doamne, ține-mă în viață sărac fiind, lasă-mă să mor sărac și înalță-mă printre săraci".

Ali a avut imensul noroc de a fi crescut în casa Profetului lui Dumnezeu, pe care l-a cunoscut fiindu-i prieten, văr, ginere și discipol. El își amintea: „Trimisul lui Dumnezeu era vesel, cu o figură luminoasă, avea o bunătate naturală și o înfățișare smerită, era plin de îngăduință și avea o morală superioară. Nu avea un temperament violent și nici inimă de piatră. Nu a spus niciodată o vorbă rea, nu s-a interesat de greșelile oamenilor și nu le-a azvîrlit niciodată în față defectele lor... s-a abținut să spună lucruri care ar putea răni. Aceia care îi știau moralitatea puteau ghici ce dorea din atitudinea sa".

Ali, personajul-cheie din întreaga poveste a moștenitorilor Profetului, era o figură modelată din cele mai curate principii ale onoarei, adevărului, curajului și credinței. Ca toți cei asemenea lui, nu era menit să prospere în păcătoasa noastră lume, nu era măcinat de ambiții secrete, spaime personale și invidii ascunse. Toți musulmanii îl socotesc pe Ali ca fiind cel mai luminat, din punct de vedere spiritual, după Profetul Mahomed. Cu toții îl recunosc ca fiind calif. Toți musulmanii sînt de acord că, odată cu asasinarea lui Ali în 661, epoca sfințeniei în comunitatea islamică s-a încheiat. Așa că, doar la o generație după moartea Profetului Mahomed în 632, guvernarea moștenitorilor luminați ai Profetului

s-a încheiat. Astfel, după doar 30 de ani, generalii abili, politicienii, șefii poliției și cei ai vechilor clanuri se aflau din nou la putere. În 661, oameni de felul lui Moavia, Amr, Mughira triumfau peste Imperiul Musulman al arabilor. Nimeni nu se îndoiește de lucrul acesta, fie că este vorba despre musulmani sunniți sau șiiți. Acest concept, legat de viteza cu care exemplul Profetului Mahomed a fost trădat de neamul omenesc, se află în centrul tuturor disputelor legate de natura islamului. Aceasta este diferența de bază dintre cele două ramuri principale ale islamului. În timp ce majoritatea sunniților ortodocși numără patru califi aflați sub Dreapta Îndrumare – Abu Bakr, Omar, Usman și Ali –, istoricii șiiți susțin că există doar un singur moștenitor adevărat.

Pentru șiiți, trădarea moștenirii Profetului începe la cîteva ore de la moartea lui, în timp ce sunniții consideră că, în ciuda instaurării lente a decăderii valorilor spirituale, cea dintîi generație de moștenitori ai Profetului a dat un exemplu al cărui studiu poate fi util neamului omenesc. Astfel, exemplul cumulat al lui Abu Bakr, Omar, Usman și Ali (precum și al altor Însoțitori ai Profetului) formează un tipar eroic model, o sursă secundară de inspirație pentru comunitatea musulmană.

Șiiții își concentrează energia spirituală asupra sensului pierderii imediate a viziunii divine, ce fusese atît de repede trădată de neamul omenesc. Ei aduc ca argument faptul că Ali putea susține valorile spirituale care țineau de esența islamului. Aceasta este o viziune melancolică, deși, la alt nivel, le permite șiiților să aspire la crearea unui stat sfînt pe pămînt, așa cum l-ar fi realizat Ali. Prețul pe care îl plătesc pentru această viziune catalizatoare asupra viitorului este totuși mare, pentru că trebuie să renunțe la multe dintre împlinirile eroice ale primei generații de moștenitori ai Profetului. Ei trebuie, de asemenea, să facă un greu jurămînt de credință, care constă în aceea că trebuie să creadă că adevărata succesiune a guvernării Islamului trece direct prin linia descendenților lui Ali. Asemenea evreilor care așteaptă mult amînata venire a unui Mesia sau a creștinilor ce veghează cu gîndul la teribilul sfîrșit al lumii prezis de sfîntul Ioan în Apocalipsă, șiiții așteaptă și ei cu răbdare venirea unei lumi în care puterea să fie deținută de adevăratul lor imam.

Ca să înțelegem adevărata durere a șiiților, nu putem încheia istoria moștenitorilor Profetului cu moartea lui Ali, în 661. Mai

există o tragică răsturnare de situație, o suferință ce avea să înghită în flăcări casa lui Dumnezeu și să înece în sînge linia moștenitorilor Profetului, și toate acestea tot pe pămîntul Irakului.

10

Moavia Omeiadul, imamul Hasan și imamul Husayn

Sînt două lucrurile prin care bărbații cuceresc regatele,
Unul e albastrul oțelului, iar celălalt de culoarea șofranului.
Unul este aur, cu numele regelui scris pe el,
Celălalt este albastru, călit în Yemen.
Acela ce vrea să fie rege
Trebuie să aibă limba de miere, o mînă darnică,
În inima-i să fie loc și pentru dragoste și pentru răzbunare.

Daqiqi

Hasan s-a aplecat să sărute fruntea rănită a tatălui său. Pe urmă, a ieșit din casă și le-a anunțat oamenilor din Kufa moartea imamului lor. Era încă luna Ramadanului, așa că străzile din jurul moscheii centrale și aripile laterale erau pline de musulmani care îi ascultau toată noaptea pe cei ce recitau din Coran, lucru obișnuit într-o lună sfîntă de post. Hasan avea din naștere un mic defect de vorbire, dar își depășise handicapul și devenise un vorbitor sigur pe el care se exprima încet și al cărui cuvînt, rostit măsurat, era în evident contrast cu iuțeala și ușurința cu care se aprindeau contemporanii săi cînd vorbeau. În acea noapte l-a descris pe tatăl său ca pe un om ale cărui fapte nu aveau egal și așa aveau să rămînă pe vecie. El a amintit adunării curajul în luptă al tatălui său, care îl protejase pe Profet de mai multe ori, riscîndu-și propria viață. Ca legatar cu drepturi depline, Hasan a mai informat în mod oficial poporul că Ali nu deținea nici un împrumut guvernamental, nici un fel de avere în lingouri de aur ce ar fi trebuit restituite, ci doar o sumă de 700 de dirhami pe care îi economisise din salariul propriu ca să poată plăti un slujitor

pentru familia sa. Amintind de omul pe care acum îl pierduseră şi care era demn să stea alături de Abu Bakr şi de Omar prin rectitudinea morală desăvîrşită a administraţiei sale, Hasan, care avea 37 de ani, era mult prea emoţionat ca să-şi mai poată continua discursul. Adunarea credincioşilor a plîns pentru el şi, la sfîrşitul omagiului adus tatălui său, Ubaydallah ibn Abbas s-a ridicat în picioare şi i-a îndemnat pe oameni să-i jure credinţă nepotului celui ce fusese mesagerul bunei vestiri, fiului celui ce dăduse de ştire, fiului celui ce-L invocase pe Dumnezeu (puternic şi exaltat) şi, cu voia Lui, fusese lampă strălucitoare. Adunarea nu avea nevoie de un astfel de îndemn. Hasan era adorat de toată lumea.

El era, de asemenea, după toate spusele, imaginea vie a bunicului său şi un vorbitor fermecător care nu rostise un cuvînt urît despre nimeni. Era un ascet adevărat, care fusese deja în hagialîc de 25 de ori, parcurgînd pe jos întreaga distanţă de 400 de kilometri care separa Medina de Mecca. El este unul dintre marii eroi ai islamului ce nu au fost slăviţi în cîntece, un pacifist, un învăţat cu o minte deschisă care cerceta întotdeauna adevărata natură a unei cauze. Hasan a fost cel care a stat de pază la uşa lui Usman pînă cînd a căzut inconştient în urma loviturilor primite de la rebeli. Pentru că, în ciuda opoziţiei tatălui său faţă de Usman în ultimii şase ani de domnie ai acestuia, Hasan a privit întotdeauna dincolo de neînţelegerile de zi cu zi legate de politică şi de numirile în diverse funcţii. Hasan aprecia strălucitele împliniri ale lui Usman şi, de asemenea, avea şi o simpatie personală pentru blîndul, inteligentul, învăţatul său unchi. Avea, totodată, o afinitate legată de reticenţele personale ale acestui unchi aristocratic şi iubitor. Mai presus de toate, Hasan avea însă, asemenea lui Usman, o înţelegere naturală a faptului că mila, iertarea şi compasiunea stăteau la baza islamului. Islamismul său era de aşa natură, încît el „nu dorea niciodată răul şi nu concepea să facă rău cuiva". Îl admira foarte mult pe Usman pentru că a fost gata să moară mai degrabă decît să ucidă pentru convingerile sale. Cînd predica, el extrăgea din învăţăturile Coranului nu un motiv pentru război, ci o chemare la pace. De multe ori sublinia că lupta armată era doar un jihad neînsemnat şi trebuia să fie doar o pregătire pentru jihadul cel mare, reprezentat de lupta ce dura întreaga viaţă, aceea de a te stăpîni pe tine însuţi. El cita sura 2, versetul 216: „Războiul vă este orînduit şi el vă este urît".

Hasan era cu mult înaintea vremurilor sale cu viziunea lui despre islam ca o religie a păcii – și poate că ar fi la fel și azi, dacă ar mai fi cu noi. Soldații din garnizoana Kufa, aceiași oameni ce refuzaseră să lupte pentru tatăl său în a patra zi la Siffin și după acea zi tragică de la Nahrawan, acum îi cereau furioși să-i conducă în luptă. Cele două decenii de victorii neîntrerupte în care armatele arabe cuceriseră jumătate din lumea cunoscută reprezentau un dezechilibru periculos pentru islamul timpuriu. Mult prea mulți musulmani crescuseră cu ideea că doar victoriile militare reflectă credința lor. În mod greșit, ei vedeau mărețele triumfuri din această lume, faima, gloria și bogăția ca dovezi ale faptului că islamul e o credință dreaptă. Nu mai puteau înțelege că mesajul lui Mahomed se referea în întregime la relația individuală cu Dumnezeu și nu era un stindard fermecat sub care ei erau sortiți să cucerească lumea.

În zadar predica Hasan că, asemenea tuturor adevăraților musulmani, ei nu trebuiau să aspire decît la renunțarea la ambiția lumească și că „rușinea e mai bună decît flăcările infernului" explicîndu-le că el nu căuta să stăpînească lumea, ci „aștepta doar îndurarea Domnului și dorea să cruțe sîngele poporului său". În loc să-l asculte, soldații au început să-l atace în public pînă cînd au reușit să stîrnească o revoltă. Casa lui Hasan a fost jefuită, covorașul său de rugăciuni a fost smuls de sub el și tunica de pe umeri. Numai protecția călăreților din tribul Rabia, partizani devotați ai lui Ali și ai familiei sale, a făcut ca Hasan să nu devină martir în acea zi. Violența nu a făcut decît să-i întărească lui Hasan convingerea că trebuie să pună capăt schismei din interiorul islamului și să oprească orice alte vărsări de sînge între frații musulmani.

Moavia, în schimb, s-a mișcat repede și cu tact de îndată ce a înțeles că Hasan nu făcea o simplă propagandă ca pregătire de război, ci căuta în mod sincer să instituie o pace durabilă. Și-a retras armata din Siria, iar pe măsură ce se apropia de Kufa și Basra, arăta o blîndă toleranță față de adversarii săi. El răspundea la pioasa modestie a lui Hasan, renunțînd la toate pretențiile sale privitoare la titlurile care să-i confirme puterea. Astfel, corespondența privind pacea care se purta între cei doi era doar un schimb de scrisori între Hasan ibn Ali și Moavia ibn Abu Sufyan. Un alt cronicar nota că Moavia și-a trimis sigiliul alături

de o foaie albă pe care urma să fie aşternut tratatul propus, în aşa fel încît Hasan să poată scrie orice dorea în acel document. E posibil ca aceste gesturi pline de curtoazie să fi fost făcute cu adevărat: era un duel în public al cavalerismului, chiar dacă nici unul din ei nu avea vreo îndoială în ceea ce priveşte adevăratele soluţii aflate la îndemînă. Hasan a acceptat faptul că Moavia urma să aibă autoritate deplină; în schimb, Moavia se obliga să nu le facă nici un rău partizanilor lui Ali şi să guverneze în lumina Cărţii lui Dumnezeu şi a exemplului dat de Profet. Acest lucru trebuia împlinit în scris şi prin cuvînt, iar Hasan avea să explice adunării din moscheea din Kufa că renunţase la dreptul său de a guverna „avînd în vedere interesul comunităţii şi dorinţa de a opri vărsarea de sînge". Moavia a recunoscut „dreptul lui Hasan de a guverna după ce el nu va mai fi" (chiar dacă acest lucru va fi curînd dat uitării) şi că, pentru a evita orice neînţelegere viitoare, următorul calif avea să fie ales de un conciliu electoral oficial. Lui Hasan i s-a acordat un salariu anual de un milion de dirhami, din care îşi putea întreţine cu generozitate însoţitorii, pe toţi cei din clanul Beni Haşim, precum şi pe foştii clienţi ai tatălui său.

În iulie 661, Hasan împreună cu fratele său mai mic, Husayn, au plecat călare din Kufa, înapoi spre Medina. Hasan guvernase doar şase luni şi mărturisea: „toate posibilităţile arabilor erau în mîna mea, iar eu eram gata să pornesc război împotriva oricui aş fi declarat eu război, şi totuşi le-am abandonat, ca să caut în schimb chipul lui Dumnezeu". Duşmanii săi vor încerca mai tîrziu să-i ponegrească natura sfîntă, iubitoare de pace, numindu-l pe Hasan „al-Mitlaq", „marele despărţitor". Poveşti despre petrecerile extravagante de la nunţile sale, despre generozitatea lui nemăsurată şi despre sutele de neveste pe care şi le-a luat în Medina, unele doar pentru o noapte, erau citite asemenea unor episoade din *O mie şi una de nopţi*. Deşi detaliile acestor fantazări au încă o savoare de cultură populară, trebuie totuşi identificate ca făcînd parte dintr-o contrapropagandă al cărei scop era discreditarea acestui om al păcii. Cele şapte căsătorii ale lui Hasan, precum şi descendenţii săi sînt foarte bine prinşi în cronici pentru că toate cele aproape o mie de familii de şarifi ce pretind că sînt descendenţi ai profetului Mahomed îşi proclamă descendenţa genealogică pornind

de la unul din cei doi fii ai lui Hasan care i-au supraviețuit: Zayd și Hasan[1].

Moavia a intrat în Kufa ca unic calif recunoscut al Imperiului Arab. Le-a promis iertare tuturor celor din garnizoana Kufa care vor veni de îndată să depună jurămîntul de credință și i-a avertizat că după trei zile perioada de iertare și protecție se va încheia. Le-a mai promis soldaților săi un vast nou orizont pentru ambițiile lor: un Imperiu Arab în veșnică expansiune ce avea să fie durat din viitoarele lor cuceriri. Salariile aveau să fie plătite cu punctualitate de acum încolo, războaiele aveau să fi purtate întotdeauna pe teritoriile inamicilor, cu perioade de șase luni de campanii de raiduri la granițe, în timp ce, pentru cuceriri încă și mai ambițioase, războinicii arabi trebuiau să fie pregătiți pentru o absență din familiile și bazele lor stabile ce avea să dureze în jur de un an.

Armatele Califatului aveau să pornească iar în marș, lărgind și mai mult frontierele imperiului. Moavia a fost întotdeauna convins că o armată arabă poate fi ținută în ascultare într-un singur mod: dîndu-i mereu de lucru. În fruntea acestor armate arabe stătea un om pe care Omar îl numise în mod profetic „Un Cezar al arabilor". Moavia era într-adevăr un prinț printre quraișiți, înalt, măsliniu și frumos. Avea, de asemenea, ceva din talentul lui Cezar: charisma, capacitatea de a convinge, de a delega puterea, mai degrabă decît de a comanda doar. Moavia crescuse în centrul politic al orașului Mecca și înțelegea instinctiv cultura politică arabă: știa cînd era necesar să asculte, cînd era bine să se consulte cu alții și cînd trebuia să aibă răbdare. Cel mai important adversar militar al său, Imperiul Bizantin, în care se vorbea limba greacă, a ajuns să-l cunoască și să-l aprecieze corect pe Moavia datorită unei activități diplomatice intense, prin intermediul ambasadorilor. De aceea, este foarte straniu faptul că istoricul bizantin Theophanes a decis să-l descrie pe Moavia ca fiind nici regele, nici împăratul ci cel dintîi sfătuitor al arabilor. Atîta vreme cît Moavia putea conduce armatele arabe la victorie, nu este nici o îndoială că oamenii acceptau sfatul lui. În calitate de

1. Familiile care își revendică apartenența la arborele genealogic al lui Husayn, fratele lui Hasan, sînt cunoscute în mod obișnuit sub numele de Sayyid.

comandant suprem, Moavia era aproape un geniu şi simpla contemplare a razei de acţiune a viziunii sale strategice ne poate umple de uimire.

Pe frontul de vest, Oqba ibn Nafi, mult încercatul în lupte nepot al lui Amr, a fost trimis să încheie cucerirea nordului Africii. În 670, pentru a-i uşura acţiunea, va fi stabilită o bază foarte avansată la aproape 2 500 de kimometri vest de Fustat, în Tunisia Centrală. Acest *kairuan*, „un loc de popas" al cavaleriei armatei arabe, era bine situat: nu numai că domina terenurile bune de păşunat ale stepei, ci îi permitea lui Oqba să se înfigă în mod strategic, ca o pană în despicătură, între cei doi adversari ai lui: Bizanţul, cu oraşele sale de coastă apărate de ziduri, şi puternicele principate berbere din munţi. Locul de popas al lui Oqba se va transforma mai tîrziu în oraşul sfînt Kairuan. Au fost şi piedici pentru că, după moartea unchiului său Amr (în Egipt), Oqba va intra în conflict cu noul general-guvernator şi, asemenea unchiului său, va fi demis. Şi, tot ca unchiul său, se va întoarce la comandă şi se va răzbuna. În 681, avea să întreprindă extraordinara traversare a stepelor din Africa de Nord, ajungînd pînă la ţărmul Oceanului Atlantic, cunoscut de arabi sub numele Marea Întunericului. Aici, nemulţumit, a spus că, dacă ar fi un loc cu apa mai mică prin care să se poată traversa, ar face lucrul acesta doar ca să găsească pămînturi noi pe care să le cucerească în numele lui Dumnezeu. Pe cînd făcea drumul înapoi, Oqba va fi ucis de prinţul berber Kusayla, lîngă oaza Biskra (în sudul Algeriei), după care regina-vrăjitoare a munţilor, preoteasa Kahina, va ridica triburile berbere într-o revoltă generală împotriva arabilor musulmani. Cu aceste poveşti extraordinare, islamismul nord-african şi-a creat propria mitologie cu substrat istoric.

La frontiera nordică, flota arabă pe care Moavia o crease cu atîta răbdare timp de două decenii va fi în cele din urmă lăsată să acţioneze în sudul Mării Egee. Sicilia şi Creta au fost atacate în mod repetat şi, în 672, a fost ocupată Insula Rhodos. O inscripţie arabă recent descoperită pe podeaua unei biserici în Cnidus (pe coasta turcă, în dreptul Insulei Rhodos) ar putea data din aceşti ani tumultuoşi, situaţie în care poate fi socotită una din cele mai vechi inscripţii arabe cunoscute. A fost atunci înfiinţată pe Insula Rhodos o colonie arabă şi un întreprinzător local din acest nou avanpost musulman va face avere topind Colosul din Rhodos,

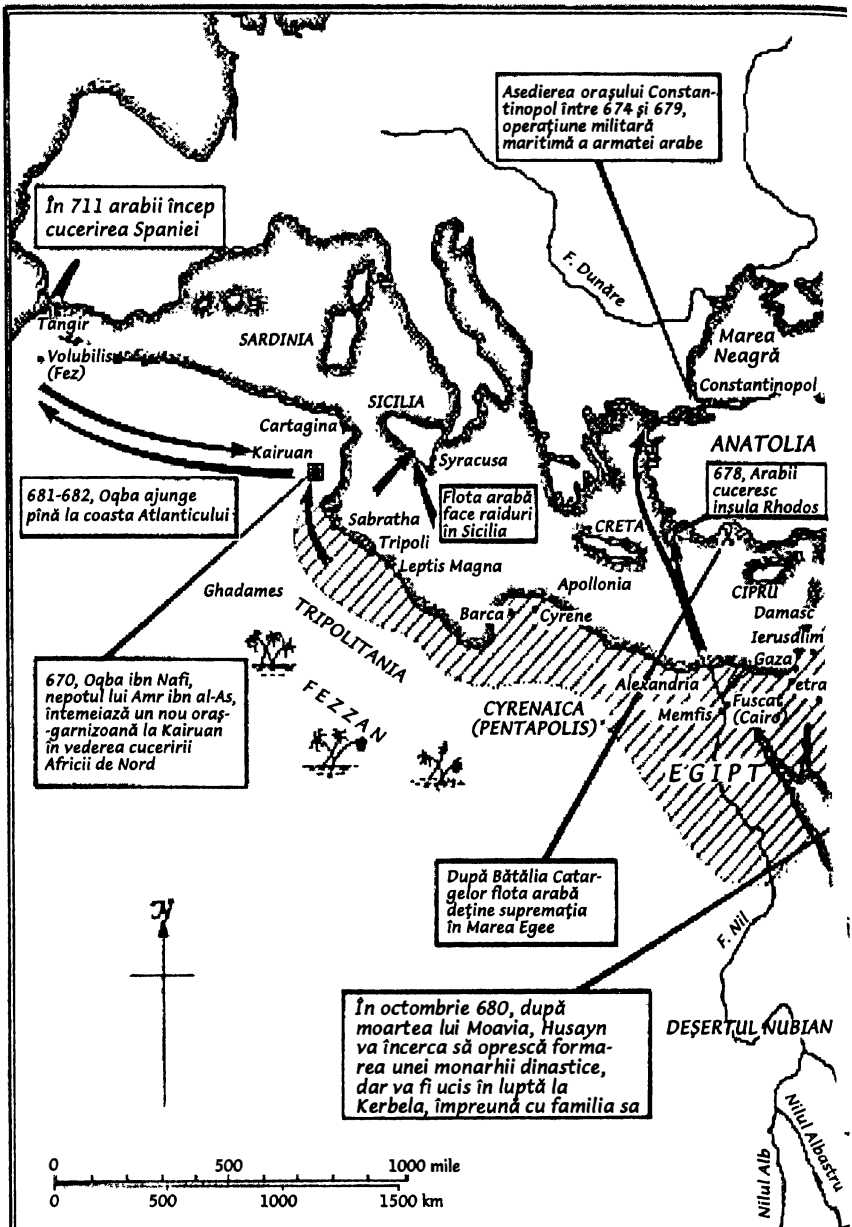
Asedierea oraşului Constantinopol între 674 şi 679, operaţiune militară maritimă a armatei arabe
În 711 arabii încep cucerirea Spaniei
F. Dunăre
Tăngir
Volubilis (Fez)
SARDINIA
Marea Neagră
Constantinopol
SICILIA
Cartagina
Kairuan
Syracusa
ANATOLIA
681-682, Oqba ajunge pînă la coasta Atlanticului
Flota arabă face raiduri în Sicilia
678, Arabii cuceresc insula Rhodos
Sabratha
Tripoli
CRETA
Leptis Magna
Ghadames
Apollonia
CIPRU
Damasc
Barca
Cyrene
TRIPOLITANIA
Ierusalim
Gaza
670, Oqba ibn Nafi, nepotul lui Amr ibn al-As, întemeiază un nou oraş-garnizoană la Kairuan în vederea cuceririi Africii de Nord
Alexandria
Petra
Fuscat (Cairo)
FEZZAN
CYRENAICA (PENTAPOLIS)
Memfis
EGIPT
După Bătălia Catargelor flota arabă deţine supremaţia în Marea Egee
F. Nil
În octombrie 680, după moartea lui Moavia, Husayn va încerca să oprească formarea unei monarhii dinastice, dar va fi ucis în luptă la Kerbela, împreună cu familia sa
DEŞERTUL NUBIAN
Nilul Albastru
Nilul Alb
0 500 1000 mile
0 500 1000 1500 km

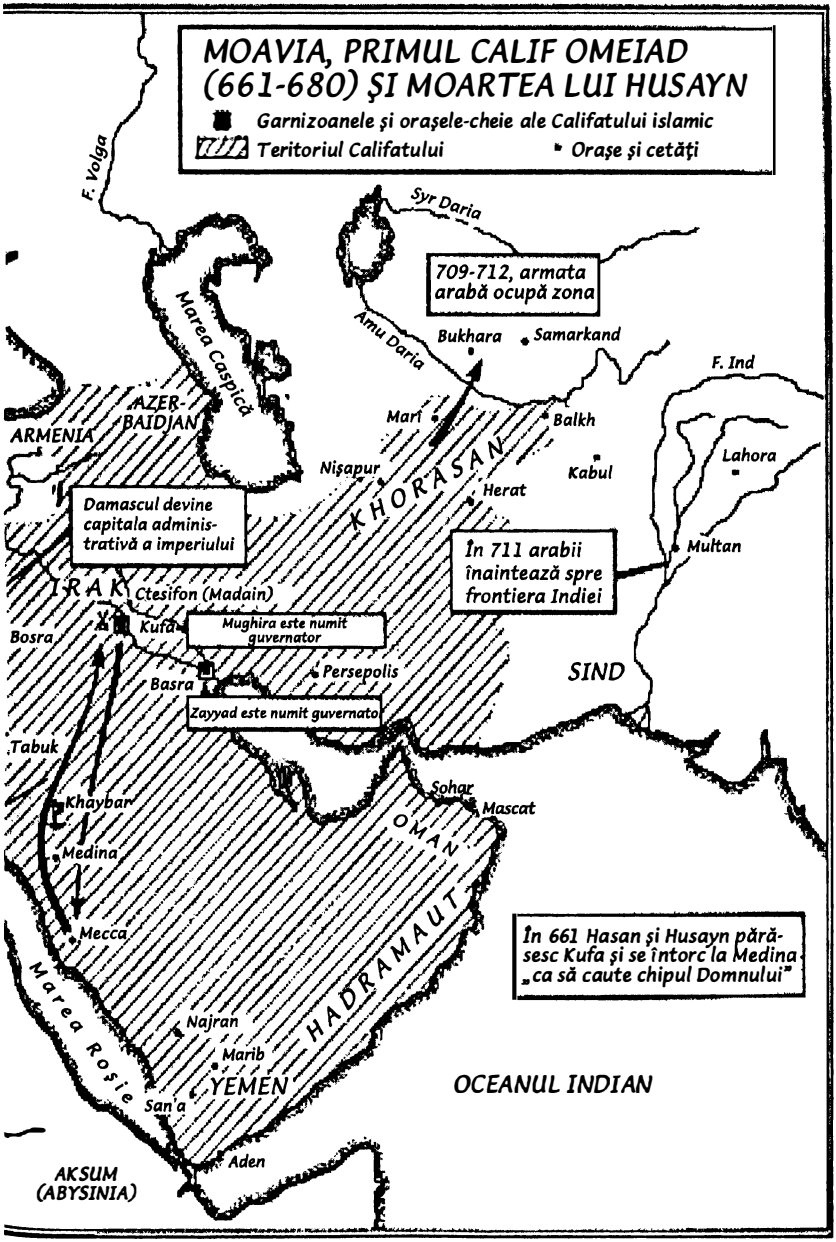
MOAVIA, PRIMUL CALIF OMEIAD (661-680) ŞI MOARTEA LUI HUSAYN
Garnizoanele şi oraşele-cheie ale Califatului islamic
Teritoriul Califatului
Oraşe şi cetăţi
F. Volga
Syr Daria
709-712, armata arabă ocupă zona
Amu Daria
Bukhara
Samarkand
F. Ind
Marea Caspică
AZER-BAIDJAN
ARMENIA
Mari
Balkh
Nişapur
KHORASAN
Kabul
Lahora
Herat
Damascul devine capitala administrativă a imperiului
În 711 arabii înaintează spre frontiera Indiei
Multan
IRAK
Ctesifon (Madain)
Kufa
Mughira este numit guvernator
Bosra
Persepolis
SIND
Basra
Zayyad este numit guvernato
Tabuk
Sohar
Mascat
Khaybar
OMAN
Medina
Mecca
În 661 Hasan şi Husayn părăsesc Kufa şi se întorc la Medina „ca să caute chipul Domnului"
Marea Roşie
Najran
HADRAMAUT
Marib
YEMEN
OCEANUL INDIAN
San'a
Aden
AKSUM (ABYSINIA)

statuia de bronz a lui Helios ce se răsturnase în timpul unui cutremur cu 300 de ani mai-nainte.

Folosind Rhodosul ca avanpost, Moavia a lansat una dintre cele mai ambițioase operațiuni, un atac pe mare asupra orașului apărat de trei rînduri de ziduri, Constantinopol. Acest asediu – de fapt o serie de atacuri venite dinspre mare va dura zece ani, între 668 și 678. Moscheea ce a fost construită în Eyup, baza militară situată chiar lîngă zidurile Constantinopolului, va fi redescoperită de arheologii musulmani în secolul al XV-lea și splendid restaurată, devenind cea mai veche moschee din Europa. Să ții armata pe cîmpul de luptă o perioadă atît de lungă, departe de țară, era o realizare de excepție. Dependența de controlul pe care îl exercitau asupra rutelor pe mare era totală, astfel încît, atunci cînd o flotă arabă a fost învinsă de o escadră bizantină, în bătălia de la Syllaeum în 678, Moavia a retras strategic asediul, care era comandat de întîiul său născut, Yazid. În timpul acestei retrageri, a fost negociat un armistițiu cu Bizanțul, armistițiu ce avea să dureze o întreagă generație. Lumea musulmană trebuia să mai aștepte încă 800 de ani pînă cînd să aibă un lider capabil să treacă de zidurile cetății cezarilor. Frontiera terestră a Bizanțului, întărită de o duzină de castele puternice ce păzeau toate trecătorile importante prin munții Taurus, a fost de neclintit de-a lungul celor zece ani de asediu. Pe această frontieră, Moavia l-a pregătit pe unul dintre fiii lui Khalid, pe Abdal Rahman, ca să devină guvernator în Homs și să conducă raidurile de vară ale armatelor arabe împotriva pozițiilor fortificate din munți.

În estul turbulent, Moavia nu va lăsa nimic la voia întîmplării. L-a ales pe cel ce avea mintea cea mai deschisă dintre politicienii aflați la putere și i-a încredințat guvernarea celor două puncte care ridicau probleme potențiale: orașele irakiene Kufa și Basra. Așa că, încă o dată, nemernicul chior Mughira a fost promovat în rolul de conducător la Kufa, în timp ce Însoțitorul și protejatul său născut în Ta'if, Zayyad, veghea peste Basra. Neavînd încredere în buna-credință a nimănui, Mughira și Zayyad au dezvoltat o infrastructură a puterii de stat completă, cu forță polițienească (temuta *șurta*), curți de judecată, închisori, funcționari care să aibe în grijă trezoreria; circulația pe timp de noapte era interzisă și existau agenți sub acoperire ce raportau starea de spirit ce domnea în piețe, precum și bîrfele de la ușa moscheii. Sub acești doi șefi

politici, cele două oraşe-garnizoană ale Irakului şi-au concentrat energiile în vederea cuceririi coordonate a frontierelor estice îndepărtate ale Persiei. Moavia îl plasase cu abilitate pe Zayyad într-o poziţie de loialitate personală, rezolvînd problema delicată a originii lui sociale (pentru că, de fapt, era bastardul unei prostituate), recunoscîndu-l ca fiind unul dintre fiii pierduţi ai tatălui său. Despre Zayyad nu avea să mai spună nimeni, în batjocură, că este ibn Abihi, „fiul tatălui său", ci va fi socotit unul dintre fiii lui Abu Sufyan, marele senior din Mecca. Mai tîrziu, Moavia îi va acorda şi alte răsplăţi acestui „frate nou", făcîndu-l pe fiul lui Zayyad, Ubaydallah, guvernatorul noului şi puternicului oraş-garnizoană Khurasan, ce număra 50 000 de oameni, în timp ce Saeed, fiul califului Usman, primea comanda în Bukhara, un avanpost proaspăt cucerit.

De-a lungul celor 19 ani de domnie ai lui Moavia (661-680), centrul puterii administrative a fost stabilit cu fermitate la Damasc. Ambasadorii străini, agenţii de încredere, oficialii şi delegaţiile nu vor mai străbate drumul lung şi obositor pînă în Arabia Centrală, la Medina. În schimb, vor bate din nou drumul spre vechea capitală comercială a Siriei bizantine, care era cu mult mai vestită acum ca nou centru al unui imperiu întins în toată lumea. Totuşi, nu a existat nici o încercare de a transforma cuceririle într-un imperiu unitar vorbitor de arabă. Toate provinciile cucerite au continuat să-şi folosească limba lor, organizarea statală indigenă a rămas neschimbată, la fel şi unităţile de măsură, au fost menţinute monezile aflate în circulaţie în forma lor tradiţională, cum ar fi vechiul dinar de aur bizantin şi dirhamul de argint persan. Simplitatea vieţii Profetului şi a guvernării lui au fost transformate complet, astfel încît pînă şi guvernatorii delegaţi ai lui Moavia erau acum înconjuraţi de o multitudine de însemne ale puterii, modelate cu acurateţe după cele practicate la curtea bizantină şi la cea sasanidă. Un ambasador aflat în vizită putea observa o mulţime de lictori cu beţe de argint, precum şi garda formată din 500 de soldaţi călare ce păzea poarta.

La începutul Califatului său, Moavia a făcut călătoria de la Damasc la Medina ca să primească jurămîntul de credinţă al venerabililor Însoţitori ai Profetului care locuiau acolo. Puţini au venit la moschee ca să jure credinţă pentru că, deşi, vrînd-nevrînd, admiteau faptul că guvernarea lui Moavia era eficientă şi că

armatele continuau să obțină victorii, acceptau cu greu și cu o anumită pasivitate uzurparea pe care o săvîrșise și nu doreau să îl sprijine în mod activ sau să-i acorde binecuvîntarea lor. Se știe că Moavia a încercat să-i oblige să iasă din această indiferență. El a întrebat: „Cum se face că toată lumea, cu excepția celor din Medina, a venit să depună jurămîntul de credință?". La care a primit un răspuns laconic: „Nu avem cămile de călărit". Moavia, știind foarte bine că toți Însoțitorii Profetului aveau acum turme destul de mari, a replicat cu aceeași sprinteneală: „Dar ce s-a ales de toate cămilele pe care le foloseați ca să cărați apă?". „Au rămas șchioape cînd vă goneau pe tine și pe tatăl tău după bătălia de la Badr", a venit replica plină de sarcasm. Pentru a-și susține punctul de vedere, l-au informat pe Moavia că Profetul îi avertizase că după moartea sa avea să vină o calamitate, înaintea căreia „ne-a cerut să ne purtăm cu resemnare". Acesta era maximumul de loialitate care putea fi așteptat din partea tuturor șefilor islamului – resemnare răbdătoare. Alți musulmani din oază își aminteau că Mahomed prezisese că succesorii îi vor continua misiunea sa timp de treizeci de ani, după care avea să urmeze „o regalitate dură". Un poet din Medina a cîntat la vremea aceea, codificînd aceste credințe din plăcuta perspectivă a damnării eterne pentru califul uzurpator:

Prințul credincioșilor, Moavia, pe el îl salutăm,
În acest mesaj care vine din cetatea Profetului:
Vom fi resemnați pînă în Ceasul în care-l vom întîlni,
Ceasul Judecății, Ceasul în care mila piere.

Spre sfîrșitul domniei sale, Moavia avea să mai încerce o dată să-i cîștige de partea sa pe conducătorii islamului. Imperiul fusese extins fără încetare în toate direcțiile, stipendiile lor anuale erau plătite cu o punctualitate desăvîrșită și cu eficiență, dar, cînd conducătorii musulmani din generația a doua a islamului au auzit că Moavia, califul, venea iar spre Medina, au părăsit oaza. Husayn ibn Ali, Abdur Rahman ibn Abu Bakr, Abdullah ibn Zubayr și Abdullah ibn Omar au așteptat pînă cînd bătrînul conducător a ajuns la cîteva zile de mers călare de oază, apoi au pus șaua pe cămile și au părăsit orașul. Se temeau că Moavia venise să-i oblige să accepte candidatura la Califat a fiului său, Yazid. Nu-i

îngrozea doar faptul că Yazid era desfrînat şi un vînător împătimit pentru că, asemenea tatălui său, el era şi un administrator cu experienţă, un lider militar ce-şi dovedise priceperea, precum şi poet şi patron al învăţăturii. Ceea ce li se părea şi mai jignitor era faptul că Yazid urma să le fie impus asemenea unui prinţ de sînge, după ce fusese mai întîi salutat de generalii lui Moavia şi de sicofanţii guvernatori de la curtea din Damasc. Şura, conciliul Însoţitorilor Profetului din Medina, fusese dat deoparte, deopotrivă cu toate pretenţiile lor privind locul de cinste care li se cuvenea de drept în noua societate. Toţi cei patru primi califi aflaţi sub Dreapta Îndrumare fuseseră mai întîi aclamaţi de populaţia Medinei, dar acest drept şi această datorie fuseseră acum încălcate în favoarea linguşitorilor de la curtea din Damasc. Moavia îşi călca şi jurămîntul solemn de a ţine o *şura*, lucru care făcea parte din acordul de pace încheiat cu Hasan. Nici unul dintre califii de pînă atunci nu se gîndise să îl impună comunităţii pe vreunul din propriii fii şi privise dincolo de loialităţile înguste de familie, spre fraţii lor întru credinţă. Moavia transformase o comunitate de credincioşi într-un regat ereditar ce avea să se sprijine pe puterea militară ce-şi avea sediul în îndepărtata Sirie. Decît să accepte această ultimă umilire, aceşti tineri, moştenitorii celor mai de seamă Însoţitori ai lui Mahomed şi ai celor patru primi califi aflaţi sub Dreapta Îndrumare, erau pregătiţi, fiecare în felul său, să-şi dea viaţa. Acesta avea să fie ultimul act, încărcat de amărăciune, din lunga tragedie a moştenitorilor Profetului.

În 680, Moavia a fost îngropat la vîrsta de 77 de ani, trupul său a fost împodobit cu relicve adunate cu grijă, pentru că bucăţi din unghiile lui Mahomed şi fire din barba şi părul său erau deja venerate asemenea totemurilor, lucru care l-ar fi îngrozit pe Profet[1]. La Damasc, Yazid era aclamat ca „succesor al Profetului lui Dumnezeu" de toţi funcţionarii corupţi loiali tatălui său, de toată acea curte de guvernatori, generali, şefi ai poliţiei şi funcţionari ai vistieriei pe care Moavia îi avusese jumătate din viaţă sub comanda sa.

1. Deşi această comoară avea să fie distrusă 80 de ani mai tîrziu de rivalii săi dinastici, mormîntul său mai există încă în vechiul cimitir din Damasc.

În Medina, moscheea era plină de suspine și lacrimi tăcute din pricina faptului că monarhia dinastică triumfase în mod decisiv asupra religiei lui Dumnezeu. Din Kufa plecau soli unul după altul, cerîndu-i lui Husayn să părăsească Medina și să plece spre nord ca să-i conducă în lupta împotriva uzurpării lumii islamice de către Yazid, care avea 37 de ani, și pentru a-și revendica locul ce i se cuvenea în fruntea comunității. Husayn, îndemnat de cei mai de seamă oameni din Medina, s-a hotărît să accepte și să urmeze modelul tatălui său, plecînd călare din oază ca să preia conducerea adevăratei armate a islamului. Deși l-au chemat pe nepotul Profetului ca să-i elibereze din sclavie, musulmanii din Kufa au lipsit de la întîlnire. Păziți de poliție și de agenții secreți ai implacabilului lor guvernator, nici unul nu a părăsit garnizoana orașului ca să i se alăture în deșert lui Husayn. În schimb, vărul mai tînăr al lui Husayn, Muslim, care călătorise în secret la Kufa și urma să-l aștepte pe Husayn într-o casă conspirativă, a fost trădat. Muslim împreună cu gazda sa Hani au fost arestați de către *șurta* și trimiși la moarte.

Guvernatorul Ubaydallah (care îi succedase tatălui său, Zayyad, atît în Basra, cît și în Kufa) se simțea acum suficient de sigur pe poziție ca să-și trimită propria armată în deșert. Husayn împreună cu mica sa trupă de adepți devotați și cu familia lui, formau o comunitate ce număra în jur de 30 de călăreți și 40 de luptători pedeștri, și nu aveau să fie împiedicați în misiunea lor. Triburile de beduini pe ale căror teritorii treceau se uitau cu dragoste și nostalgie la tînărul care le-ar fi putut fi calif, chiar dacă nici unul dintre șefi (care auziseră că în Kufa era liniște) nu avea să-și lase oamenii să se ralieze acestei cauze juste. Un susținător fervent, poetul Farazdaq, a plecat călare ca să-l avertizeze pe Husayn de trădarea din Kufa : „chiar dacă inima orașului este alături de tine, sabia lui este împotriva ta". Totuși, Husayn și-a continuat drumul.

Un detașament de cavalerie aflat sub comanda lui Hurr din garnizoana Kufa i-a ieșit în cale atît pentru a-i bara drumul spre oraș, cît și pentru a împiedica micuța caravană a lui Husayn să se întoarcă spre Mecca. Apoi, cîteva săptămîni mai tîrziu, o forță mult mai mare, de vreo 4 000 de călăreți, a pornit din Kufa ca să-i încercuiască pe Husayn și pe oamenii lui. Au fost forțați să-și instaleze tabăra la Kerbela[1], dincolo de malul Eufratului, la

1. Sau „Karbala".

aproximativ 40 de kilometri de Kufa. Comandantul acestei noi forţe de cavalerie era Amr, unul dintre fiii lui Saad ibn Abu Waqqas, învingătorul de la al-Qadisiya. El primise ordin de la Ubaydallah să-i lipsească pe Husayn şi pe partizanii săi de orice posibilitate de a ajunge la apă pînă cînd aveau să jure cu toţii supunere necondiţionată. Husayn a cerut doar să-i fie îngăduit să-l întîlnească pe Yazid faţă în faţă sau, dacă lucrul acesta era imposibil, să i se permită să se alăture jihadului pe o frontieră uitată de lume şi să lupte împotriva duşmanilor islamului. În ciuda setei îngrozitoare impuse tinerei sale familii şi celor cîţiva adepţi rămaşi credincioşi, Husayn a refuzat să depună jurămîntul necondiţionat ce îi era cerut. Demnitatea cu care s-a comportat l-a impresionat atît de tare pe Amr ibn Saad, încît a început să se clatine în hotărîrea de a-şi duce la îndeplinire misiunea. Totuşi, sosirea lui Şamir, un agent secret al lui Ubaydallah care a cerut să preia comanda dacă Amr avea să se dovedească incapabil de acţiune, a întărit hotărîrea armatei. În acea seară, a fost înăsprit asediul împotriva micii tabere de la Kerbela a lui Husayn ce era formată doar din cîteva corturi apărate de un gard mic făcut din crengi şi spini.

Husayn se temea acum de tot ce era mai rău şi, în seara zilei de 9 a lunii Muharram (9 octombrie 680), le-a ordonat rudelor apropiate şi tinerei sale familii să părăsească tabăra şi să ceară refugiu la duşman. Însă ei au refuzat, chiar dacă fiul mai mic al lui Husayn, Ali, zăcea acum cu febră, cuprins de delir, şi nu mai exista nici măcar o picătură de apă cu care să fie umezite buzele arse ale copilului ce era strănepotul Profetului. În acea noapte strigătele înăbuşite ale copiilor s-au amestecat cu suspinele femeilor şi cu zgomotul blînd al pietrelor de gresie cu care mica trupa de războinici deshidrataţi îşi ascuţeau cu grijă săbiile şi lăncile pentru cea de pe urmă bătălie pe care aveau să o poarte. Dimineaţa, şi-au stabilit linia de front, 70 de oameni aliniaţi împotriva a 4 000, şi din nou Husayn şi-a expus demn pretenţiile. Pe măsură ce mica trupă înainta, luptătorii ei erau doborîţi de arcaşii aliniaţi, care trimiteau o ploaie nemiloasă de săgeţi, val după val, ca grindina. Nici nepotul de 10 ani al lui Husayn, Kasim, nici copilul său nu au fost cruţaţi : unul cîte unul, membrii familiei lui Mahomed cădeau la pămînt, zbătîndu-se. Pe urmă, membrii acestui clan rănit de moarte au fost călcaţi în picioare de o şarjă de cavalerie,

după care capetele lor au fost tăiate de spadasini. Înainte ca seara să se lase peste cîmpul de la Kerbela, cele 70 de capete au fost rostogolite la picioarele guvernatorului din Kufa, din sacii de piele în care fuseseră puse. Cînd Ubaydallah împreună cu oamenii săi, au predat cu grijă aceste relicve sinistre pentru a se putea identifica morții, unul dintre bătrînii cadii atașați la curtea sa a strigat: „Cu grijă, este nepotul Profetului și, pe bunul Dumnezeu, am văzut cum buzele acestea au fost sărutate de însuși Apostolul lui Dumnezeu".

Amintirea acestei zile cumplite[1] dezlănțuie în fiecare an un regret violent, însoțit de autoincriminare, cînd se aniversează Așura („ziua a zecea") în ziua de 10 a lunii Muharram. Recunoscută atît de șiiți, cît și de sunniți ca zi de doliu, comemorarea plină de patos a Așurei este percepută ca fiind unul dintre semnele distinctive ale comunității șiite.

Veștile de la Kerbela au provocat un val de oroare în toată lumea islamică. În Medina și în Mecca, Abdallah ibn Zubayr conducea acum o revoltă pe față, prin insubordonare față de funcționarii lui Moavia care încercau să impună guvernarea fiului său, Yazid. Pentru ca tragedia de la Kerbela să fie completă, avea să urmeze o profanare a orașelor sfinte. La trei ani de la Kerbela, în 688, armata trimisă din Damasc, întărită de regimente creștine din Siria, mai întîi i-a măcelărit pe cei ce apărau Medina într-o bătălie purtată în peisajul vulcanic al dealurilor Harran, după care a jefuit, a ucis și a violat în capitala islamului timp de trei zile. Pe urmă, însăși cetatea sfîntă Mecca a fost asediată. După două luni de ofensivă, Kaaba a ars pînă în temelii cînd a fost lovită accidental de săgețile înmuiate în păcură lansate de asediatori. Piatra neagră sfîntă, ce fusese așezată în zidul de la Kaaba în vremea Profetului Mahomed, a crăpat în trei bucăți din pricina căldurii flăcărilor, „ca pieptul sfîșiat al unei femei care jelește". Această piatră, despre care se crede că a fost altarul lui Avraam, avea să fie ținută la un loc, de acum încolo, doar cu ajutorul unor piroane de argint. Cam în același timp, califul, care ordonase acest atac și avea cam 40 de ani, a murit într-un loc izolat din

1. Singurul supraviețuitor dintre oamenii lui Husayn a fost fiul său, Ali Zayn al-Abidin, care zăcea în cortul său din cauza febrei și care mai tîrziu s-a însănătoșit.

deşertul sirian, unde se afla la vînătoare. Un inspirat poet persan a scris la moartea lui aceste versuri:

Trupul mort al lui Yazid
Zace în palatul plăcerilor lui la Hawwarin.
Cupa-i stă lîngă pernă,
Alături e şi un burduf de vin al cărui nas încă sîngerează.

Cînd vestea a fost adusă la cunoştinţă armatei sale, asediul a fost oprit şi soldaţii s-au întors la Damasc.

Trecuseră puţin peste 50 de ani de la moartea lui Mahomed. Un vast imperiu fusese cucerit şi din el curgea un tribut anual ce atingea sume de milioane de monezi de aur şi argint, care mai întîi ajungeau în cuferele califului, la Damasc, şi, de acolo, se scurgeau pentru susţinerea clasei conducătoare salariate. O sută de mii de războinici arabi locuiau acum în şase oraşe-garnizoană, confortabil, echipaţi cu cele mai bune arme, avînd cei mai buni cai şi slujiţi de sclavi, totul depăşind orice şi-ar fi putut imagina străbunicii lor. Casa Domnului în Mecca fusese incendiată şi transformată într-o ruină, iar pe cîmpul uitat de la Kerbela trupurile decapitate ale familiei Profetului lui Dumnezeu fuseseră îngropate. Era ca şi cum cele pămînteşti ar fi fost cucerite, dar în procesul acesta împărăţia cerurilor fusese dată uitării.

Toţi musulmanii resimt monstruozitatea acestei transformări, coruperea treptată a legii morale a lui Dumnezeu, aşa cum o stabilise Profetul Mahomed, prin transformarea islamului într-un imperiu aflat sub timp, condus de moştenitorii lui Moavia: dinastia Omeiazilor. Acest exemplu trist ne ajută să înţelegem fatalismul politic ce este adesea atît de prezent în comunităţile musulmane. Dacă la doar 50 de ani după ce Profetul lui Dumnezeu a fost îngropat guvernarea cu frica lui Dumnezeu a „sfinţilor Însoţitori ai Profetului" a fost răsturnată definitiv, ce speranţă mai poate fi pentru cei ce trăiesc în această lume ce e încă şi mai coruptă şi mai puţin însufleţită de credinţă? Oare nu a spus însuşi Profetul: „Vremurile care vin peste voi nu vor fi mai rele decît cele care le vor urma" şi „Cei mai buni din lumea mea sînt cei din generaţia mea, după aceea urmează cei ce vin după ei, iar apoi, cei ce vin după aceştia"? Nu este adevărat că lumea aceasta

le aparține celor asemenea lui Moavia, Mughira, Amr și Zayyad, mai degrabă decît sfinților?

Pentru ca scurta perioadă a adevăratului islam pe pămînt să rămînă un spațiu sigur, majoritatea musulmanilor continuă să considere guvernarea primilor patru califi (Abu Bakr, Omar, Usman și Ali, 632-661) ca fiind un fel de Eden al bunei guvernări, lumea de dinainte de izgonirea din Paradis. Aceasta este poziția sunniților. Alții văd chiar și în această perioadă o versiune greșită și coruptă a adevăratului islam și, în schimb, încearcă să-și imagineze cum ar fi arătat statul musulman dacă adevărații eroi spirituali, Ali și cu fiii săi, ar fi fost liderii acestei comunități întru credință. Aceasta este diferența dintre felurile în care sunniții și șiiții privesc istoria moștenitorilor Profetului. Pornind de la acest detaliu, care ascunde însă pasiuni puternice, islamul avea să se dezvolte pe două căi distincte, fiecare cu povestea sa ce spune cine sînt adevărații moștenitori ai Profetului. Nu există nici o grupare în vasta lume a musulmanilor, fie că ne referim la vremurile prezente sau mergem înapoi în secolul al VII-lea, care să privească triumful lui Moavia și al strălucitei sale echipe de politicieni – Mughira, Amr și Zayyad – altfel decît ca pe o tragedie profundă.

Cei ce s-au născut în afara moștenirii lăsate de credința musulmană sînt liberi să prețuiască ambele căi și să considere că cele două povestiri pot încă să se unească într-o zi. Versiunea sunnită povestește că Profetul a murit în poala Aișei, iar șiiții spun că el a murit sprijinit de umărul lui Ali, dar noi știm acum că ambele versiuni pot fi, atît în plan real, cît și simbolic, adevărate.

Cu zece zile înainte de a muri, Profetul să rugase lîngă morminte: „Pacea fie cu voi! O, voi, cei din morminte. Bucurați-vă de starea în care vă aflați, căci e cu mult mai bună decît cea a oamenilor vii. Neînțelegerile vin ca valurile întunecatei nopți, unul după altul, cel ce vine e mai rău decît cel de dinaintea lui". E o mărturie descurajantă, venită din partea unui lider strălucit, încununat de succes, despre ceea ce este în general considerat ca fiind o încheiere triumfală a vieții sale. Dar atunci conducerile ce au urmat și organizarea politică a neamului omenesc nu s-au numărat niciodată printre țintele sale. Coranul spune limpede (sura 42 : 15): „Dumnezeu este Domnul nostru și Domnul vostru; faptele noastre sînt faptele noastre și faptele voastre sînt ale

voastre; să nu fie ceartă între noi şi voi. Dumnezeu ne va aduna şi spre El este drumul".

Dacă cineva va căuta să găsească un adevărat moştenitor al Profetului Mahomed, nu de tronuri va întreba şi nici nu va privi la lista regilor dinastici, nici spre triumfala înaintare a marilor cuceritori ori la zîmbetele largi ale vreunui politician foarte cunoscut. Va trebui să-l caute pe unul dintre cei care merg pe drumul ce duce spre Dumnezeu.

Anexa A

Moştenitorii politici ai Profetului după moartea lui Husayn

După asasinarea lui Ali în 661 şi uciderea lui Husayn în 680, autoritatea politică a fost deţinută în mod ferm de Omeiazi. Această dinastie va conduce lumea islamică, avînd Damascul drept capitală pentru încă o sută de ani, dar, exceptînd scurta şi sfînta guvernare a califului Omar al II-lea (717-720), familia conducătoare va fi în mod continuu ameninţată de revoltele credincioşilor, fie ei adevăraţii urmaşi ai Însoţitorilor Profetului (în Medina sau Mecca), implacabilii *khawarij* care locuiau în deşert (şi care îi vor converti şi pe berberii din Africa de Nord la cauza lor) sau cei ce au susţinut dreptul lui Ali şi al familiei sale la funcţia de calif (în marea lor majoritate ei locuiau în oraşele Basra şi Kufa sau în Persia). Omeiazii au rămas la putere în special din pricina abilităţii lor militare şi administrative, dar, în cele din urmă, vor fi înlăturaţi de o revoltă care a pornit din Persia, avîndu-l în frunte pe Abu Muslim, o figură încă înconjurată de mister. Rebeliunea, condusă de războinici recrutaţi din oraşul Marî şi din afara provinciei Khorasan[1], va avea drept simbol flamurile negre, semnul că rebelii susţineau „cauza" familiei lui Ali. Ei au obţinut o victorie decisivă în ianuarie 750 pe malurile rîului Zab, un afluent al Tigrului. Totuşi, după această victorie, Abu Muslim îi va sprijini pe Abbasizi – descendenţii familiei lui Abbas, unchiul Profetului Mahomed, foarte priceput în finanţe –, şi nu pe Alizi (adică pe descendenţii lui Ali). Această înşelăciune istorică (detaliile conspiraţiei sînt încă departe de a fi lămurite)

1. Cunoscută şi sub numele „Khurasan".

va aduce la putere califii Abbasizi ce vor guverna vastul imperiu islamic din capitale vestite cum erau Bagdadul, Raqqa și Samara – toate situate în centrul Irakului.

Chiar dacă a fost epoca de aur a culturii islamice, mai ales în ce privește arhitectura, agricultura, comerțul, literatura și spiritul efervescent al căutărilor intelectuale, regimul Abbasizilor avea un element violent doctrinal în esența sa. Deși în aparență păreau devotați cauzei descendenților în linie directă ai lui Ali, în ce privește sprijinul și politica publică, califii Abbasizi (printre care se numără figuri vestite precum califul al-Mansur, vizirul Jafar și Harun al-Rașid) au reușit totuși pe ascuns să pună la cale chiar asasinarea oamenilor pe care îi ridicau în slăvi în public. Astfel, nici unul dintre moștenitorii în linie directă ai Profetului Mahomed, descinzînd din fiica sa Fatima și vărul său Ali (adică alizii), nu au exercitat în mod concret vreo autoritate politică de-a lungul guvernării Abbaside, din 750 pînă în 1258.

Totuși, comunitatea șiită îi va venera mai tîrziu pe acești oameni, pe descendenții lipsiți de putere ai lui Ali, pe „adevărații imami", care ar fi trebuit să domnească în această perioadă. În această viziune, Abu Bakr, Omar și Usman nu figurează pe lista adevăraților imami, ca să nu mai vorbim de Omeiazii criminali de la Damasc sau de uneltitorii califi Abbasizi de la Bagdad. Lista adevăraților imami începe cu Ali, urmat de fiul său mai mare, Hasan (al doilea imam), apoi de fratele său mai tînăr, mort ca un martir, Husayn (al treilea imam), urmează fiul lui Husayn, Ali Zayn al-Abidin (care este cel de-al patrulea imam). Toții șiiții, indiferent de crez sau afiliere, urmează această moștenire după care cărările credinței se despart într-o jumătate de duzină de tradiții de afiliere. Tradiția centrală, cea mai puternică, îl venerează din următoarea generație a moștenitorilor alizi pe Mahomed al-Baqir, ca fiind al cincilea imam. Alții vor susține pretențiile fratelui acestuia, Zaydi, și vor fi cunoscuți drept cei ce-l venerează pe al cincilea imam sau zaidizi. Ei vor accepta mai tîrziu că demnitatea de imam și calitatea de lider al islamului desemnat sub pavăza divină nu trebuie să fie în mod necesar restrînse la urmașii Profetului. Vor rămîne pentru totdeauna un grup militant activ în interiorul islamului și un catalizator – cum a fost Zaydi, imamul Yemenului – pentru un număr de state independente care vor pretinde legitimitatea.

În curentul principal al șiiților islamiști, următorul descendent al lui Ali care este venerat ca imam (al șaselea) este Jafar as-Sadiq: un învățat mistic care a dispărut în închisoarea de stat a unuia dintre Abbasizi, unde a fost asasinat în jurul anului 763. După moartea lui apare o nouă bifurcație în credința șiiților: unii văd linia descendenților ce coboară de la fiul mai mare al lui Jafar, Ismail (care a murit înaintea lui), alții susțin că succesiunea a trecut la fiul ce i-a supraviețuit, Musa al-Kazim. Aceasta este originea despărțirii dintre șiiții ce îl venerează pe al șaptelea imam și cei ce-l venerează pe al doisprezecelea, între ismaeliți și principalul curent șiit. Tradiția apărută mai tîrziu care urmează linia alizilor dinspre Musa, continuă să-i venereze pe adevărații imami încă patru generații, urmînd linia Ali al-Rida, Mahomed al-Jawad, Ali al-Naqi și Hasan al-Askari, care nu au fost decît niște cetățeni obișnuiți în statul abbasid. Asemenea strămoșilor lor, erau onorați în public și asasinați în secret. Spre exemplu, califul abbasid al-Mamun și-a căsătorit sora cu Mahomed al-Jawad (al nouălea imam), dar mai tîrziu va avea grijă ca el să aibă o moarte „provocată de mîncatul în exces al strugurilor". Moartea inexplicabilă a celui de-al unsprezecelea imam, Hasan al-Askari, pe 1 ianuarie 874, este considerată de mai toată lumea alt asasinat reușit al abbasizilor, de data aceasta executat la ordinele directe ale califului al-Mutamid. Hasan al-Askari nu a avut nici un moștenitor cunoscut, deși adepții principalului curent șiit cred că din căsătoria sa secretă cu o prințesa bizantină, Narjis Khatun, ar fi rezultat un ultim moștenitor, al doisprezecelea imam: Mahomed al-Muntazar al-Mahdi. Ca să scape de agenții secreți ai abbasizilor, acest ultim imam adevărat și-a petrecut viața ascunzîndu-se și este cunoscut sub numele de „imamul ascuns". La început, a continuat să-și învețe credincioșii prin intermediari (*naib*), dar după ce patru generații de astfel de oficiali s-au stins în 939, „imamul ascuns" s-a „ascuns" și nu mai poate fi văzut de oameni.

Perioada dintre moartea lui Hasan în 874 și ascunderea din 939 a fost decisivă pentru crearea unei poziții argumentate teologic și istoric, pentru susținerea principalului curent șiit. În aceeași perioadă, fermentul intelectual din întreaga lume islamică a secolelor al VIII-lea și al IX-lea, concentrat în marea capitală abbasidă Bagdad, va produce ceea ce poate fi socotit, din punct de vedere literar, pietrele de temelie ale gîndirii islamice. Această perioadă

a început în 760 cu biografia Profetului Mahomed scrisă de Ibn Işaq, ce avea să fie urmată de o colecţie cuprinzînd mai multe volume de *hadith* (proverbele Profetului). Este, de asemenea, perioada în care este alcătuită gramatica arabă şi sînt scrise comentariile la Coran (pentru mai buna înţelegere a acestuia), precum şi ambiţioase naraţiuni istorice.

Întoarcerea imamului ascuns, Mahdi, este aşteptată cu răbdare de credincioşii şiiţi, ca semn al zorilor unei Ere Noi, a purităţii, a dreptei acţiuni şi a dreptei credinţe – ultima manifestare a adevăratului islam înainte de sfîrşitul lumii.

În sprijinul acestei credinţe au fost adunate multe *hadith*, care sînt citate adesea, precum această afirmaţie a Profetului: „Dacă ar fi să rămînă din viaţa lumii o singură zi, Dumnezeu ar prelungi acea zi pînă cînd o să trimită un om din comunitatea mea şi din casa mea. Acesta va purta acelaşi nume ca mine. Va umple pămîntul de dreptate şi echitate, aşa cum mai-nainte fusese plin de oprimare şi tiranie". Un alt *hadith* foarte citat este cel în care Ali îl întreabă pe Mahomed: „O, tu, Profet al lui Dumnezeu, cînd va veni *qaim* [sprijinitorul] din familia noastră?". Profetul i-a replicat: „Situaţia lui este precum cea a Orei [învierii]", pentru care există o referinţă în Coran, sura 7 : 186 : „Nimenea nu poate descoperi timpul hotărît pentru ea, decît numai El. Va fi [o oră] grea pentru ceruri şi pămînt. Nu va veni asupra noastră altfel decît pe neaşteptate". Mai există şi altă tradiţie ce avertizează că sosirea „orei" va fi adusă de vremurile în care „ignoranţa religioasă va fi răspîndită pe scară largă, cunoaşterea va dispărea şi va fi multă ucidere între oameni".

Credinţa în Mahdi, care se sprijină pe proverbele *hadith*, dar care nu se regăseşte în mod explicit în Coran, este un aspect central în principalul curent al credinţei şiite. Într-adevăr, logica istorică a veneraţiei pe care o resimt faţă de situaţia actuală în care imamii puri, din spiţa lui Ali, lipsesc de la guvernare presupune impunerea unei conduceri juste ca o mult amînată răsplată pentru răbdarea lor. Această credinţă va fi asmilată gradual şi de imaginarul sunniţilor, pentru că şi ei au trebuit să îndure califii nedemni, fără credinţă în Dumnezeu, începînd din momentul morţii celui de-al patrulea calif, Ali, în 661. În timp ce în lumea celor mai elevaţi musulmani din punct de vedere spiritual, cea a sufiţilor mistici – care nu recunosc nici un fel de graniţe doctrinare

între comunitățile sunnită și șiită (nu mai mult decît admit existența granițelor confesionale al iudaismului, hinduismului sau creștinismului) și ar deschide într-adevăr brațele islamului pentru a-i cuprinde pe toți oamenii din lume –, aceasta este, de asemenea, o doctrină foarte îndrăgită.

Pornind de la acest substrat erudit, tradiția celui de-al doisprezecelea imam a prins rădăcini ferme în estul Arabiei, în sudul Irakului și mai ales în Persia, deși aceasta nu avea să fie transformată în „religie de stat" în Persia decît odată cu apariția dinastiei Sefevide a șahilor persani în secolul al XV-lea. Învățații care au păstrat adevărul acestei tradiții vor fi numiți mai tîrziu, în funcție de rangul lor, *mujtjahid* („cei ce se străduiesc să întemeieze o judecată cu adevărat legală"), sau *hajjatalIslam* („dovada islamului"), apoi *ayatollah* („semnul lui Dumnezeu"), ierarhia avîndu-l în vîrf pe proeminentul *ayatollah al-uzma*. Deși au fost deseori acuzați de rivalii lor sunniți că sînt doar o clasă de preoți intelectuali impuși poporului, ayatollahul Khomeini (1902-1989) avea să conducă revoluția populară ce l-a înlăturat pe șahul Iranului în 1979 și a întemeiat o Republică Islamică. Parte din entuziasmul stîrnit de guvernarea lui Khomeini venea din credința larg răspîndită potrivit căreia, fiind un adevărat descendent al profetului Mahomed, era foarte posibil ca el să fie și îndelung așteptatul Mahdi.

Întorcîndu-ne la secolul al VIII-lea și la schisma șiită dintre cei care cred în al doisprezecelea imam și cei ce cred în al șaptelea ca fiind adevăratul imam, ne putem acum concentra asupra celor din urmă. Ei sînt cunoscuți și sub numele de ismaeliți pentru sprijinul pe care l-au acordat candidaturii lui Ismail, și nu fratelui acestuia Musa, pentru a deveni al șaptelea imam. Aceasta ar putea rămîne doar o problemă științifică dacă nu s-ar fi întîmplat ca linia descendenților să continue să existe și după dispariția sau ascunderea celui de-al doisprezecelea imam. Este încă un punct care concentrează loialități puternice chiar și azi. Conduși de imamii lor, ismaeliții au rămas tot timpul activi, chiar dacă și ei tot așteaptă o rezolvare istorică odată cu venirea lui Mahdi/mesia.

Într-adevăr, cauza ismaeliților va da roade odată cu crearea Califatului fatimid în același moment în care teologii adepți ai doctrinei celui de-al doisprezecelea imam își desăvîrșeau conceptul de *Imam Ascuns*. În 909 este creat „imperiul șiit viu", pornind din

așezările lor situate în munții din Africa de Nord. Într-adevăr, în aproape tot secolul al X-lea au părut pe punctul de a prelua controlul asupra întreagii lumi islamice, deși vor avea printre adversari ceea ce mai rămăsese din statul Omeiad din Spania (Califatul de Córdoba) și Califatul Abbasid, care controla Irakul și Persia. În cele din urmă, Imperiul Fatimid își va stabili drept capitală noul și marele oraș Cairo, ce, de la înălțimea pe care era situat, va guverna toată Africa de Nord, Egiptul, Siria și mare partea din Arabia.

Califatul fatimid va fi distrus la 1171 de marele erou sunnit Saladin (de origine kurdă), care a unit Egiptul și Siria pentru a crea un stat suficient de puternic ca să-i alunge pe cruciați de pe Pămîntul Sfînt. Saladin a reafirmat dreptul califilor abbasizi din Bagdad de a fi considerați sursa legitimă a autorității politice, chiar dacă puterea reală rareori trecea de zidurile palatului--închisoare în care locuiau.

Din zilele de glorie ale imperiului șiit fatimid (911-1171) se vor dezvolta trei tradiții spirituale distincte. Druzii din sudul Siriei au apărut la începutul secolului al XI-lea și încă îl mai venerează pe al șaselea calif fatimid, al-Hakim, ca pe un viitor mîntuitor, asemenea lui Mahdi. În 1090 o dispută legată de succesiune între doi fii (al-Mustali și Nizar) ai califului fatimid va polariza comunitatea ismaeliților. S-a crezut că majoritatea celor ce făceau parte din familia conducătoare Mustali au dispărut după ce Saladin a dezmembrat în mod oficial statul fatimid; și totuși vor reapărea multe secole mai tîrziu, în alianță cu secta Bohra din India. Mult mai militantă și mai activă politic, aripa Nizari a credinței părăsise deja teritoriul Imperiului Fatimid mai-nainte ca Saladin să-l dizolve. Deși erau puțini la număr, hotărîrea credincioșilor Nizari nu a fost niciodată pusă la îndoială. Fortărețele Nizari, numite și castelele asasinilor, risipite în munții Libanului, în Siria și în Persia, au intrat de atunci în istoria omenirii alături de alte comunități a căror credință a fost la fel de fierbinte: catarii și zeloții.

Chiar dacă fortărețele lor aveau să cadă, credința ismaeliților șiiți nizari a supraviețuit și sub conducerea imamilor lor ereditari. Ei încă mai cred că pot îndrepta lumea, deși acum sînt cunoscuți pentru susținerea arhitecturii islamice, a drepturilor femeii musulmane, a construirii unor locuințe sociale și a reformei educaționale.

Imamul lor a fost cunoscut în Vest sub numele de Aga Khan, care provine de la un titlu acordat de șahul Qajar, în secolul al XIX-lea. În urma unui proces care a avut loc în secolul al XIX-lea, un tribunal din Bombay, aflat pe atunci sub administrația judiciară a britanicilor, a confirmat pretenția lor dinastică la calitatea de descendenți ai Profetului Mahomed, prin fiica acestuia Fatima și imamul Ali.

Cînd este examinată practica religioasă a sunniților și cea a șiiților musulmani pentru a vedea care sînt diferențele, se constată că acestea sînt mici. Recunosc același Coran, aceeași practică a rugăciunii repetate de cinci ori pe zi, același calendar, aceleași practici ale posturilor, același ritual al hagialîcului. \Diferențele care separă fațiunile sînt practic următoarele : șiiții își întrerup postul cîteva minute mai tîrziu decît sunniții (diferența este foarte mică și e generată de discuțiile legate de ceea ce înseamnă de fapt apusul soarelui) și adesea combină rugăciunile de la amiază și cele de după-amiază, la fel ca și pe cele de seară și de noapte, ca să facă doar trei vizite la moschee pe zi, mai degrabă decît cinci. Șiiții, de asemenea, vizitează mormintele-altar ale imamilor lor care au murit ca martiri și care sînt descendenți ai Profetului, dar oricine are o cît de mică experiență a vieții religioase a sunniților în Africa de Nord, Africa de Vest, Sudan și Egipt știe că acest obicei al rugăciunii la mormîntul marilor eroi ai islamului este foarte larg răspîndit. Practica șiită specifică este *rawdah-khani*, care, conform lui Seyyed Hossein Nasr, combină „predica, recitarea unor poeme și versete coranice, precum și scene dramatice care descriu viața tragică a diverșilor imami, în special cea a imamului Husayn". Aceste sărbători sînt oficiate adesea în așa-numitele „săli de doliu", special construite, ce pot fi găsite în Persia, India, sudul Irakului și estul Arabiei. Acestea se țin cel mai adesea joi seara de-a lungul anului, dar își ating vîrful emoțional în lunile Muharram și Safar, cînd este comemorată moartea tragică de la Kerbela a lui Husayn. Aceasta este perioada anuală a procesiunii numite *ta'ziyah*, cînd redește sentimentul de regret istoric, apăsarea implacabilă pe care o produce o tragedie, precum și nesfîrșitele dezamăgiri politice ale șiiților. Procesiunile publice de pe străzi, cîntecele înflăcărate, țipetele și uneori scenele de

automutilare a tinerilor bărbați șiiți readuc în minte trădarea în urma căreia Ali și descendenții săi au fost nimiciți.

Tradiția sunniților este credința majoritară a lumii musulmane. Nimeni nu trebuie să facă greșeala să socotească ramura sunnită ca o alternativă conformistă la ramura șiită, pentru că există și o tradiție sunnită a contestării liderilor nedrepți, ei au maritirii lor și sînt animați de un idealism aprins supus continuu dezbaterii. Gardianul ortodoxiei sunnite nu este nici un imam care moștenește pe linie ereditară funcția și nici unul delegat, așa cum nu e nici califul aflat în funcție. Sunniții ascultă de un consiliu format din cei mai mari învățați musulmani ai momentului atunci cînd trebuie să exprime o părere despre ceva, o *fatwa*, privitoare la ce este corect sau nu în materie de credință. Uneori învățații provin din universități respectate, cum ar fi al-Azhar din Cairo, alteori sînt acceptați în această postură ca membri ai consiliului învățaților, *ulema*, de către conducătorul acceptat din vremea respectivă.

Pînă în 1258 califul abbasid care locuia în unul dintre palatele din Bagdad era recunoscut ca fiind conducătorul de drept al unei comunități sunnite răspîndite în toată lumea, chiar dacă puterea efectivă era exercitată de dinastiile locale, cum ar fi sultanii selgiucizi. În 1258, această veche tradiție a fost măturată cînd mongolii au distrus Bagdadul și au lăsat în urmă turnuri făcute din cranii, provenite de la sutele de mii de musulmani măcelăriți. A fost un holocaust făcut cu metode vechi, egal ca intensitate emoțională cu felul în care lumea occidentală reacționase la căderea Romei. Conform tradiției populare, ultimul calif a fost băgat într-un sac de catifea și călcat în picioare pînă a murit de către cavaleria mongolă sau a fost înfășurat într-un covor și bătut cu bîtele pînă cînd a murit, pentru ca nici o picătură din sîngele lui să nu fie vărsată pe pămînt. O ramură mai tînără a abbasizilor avea să continue să domnească la Cairo (sub protecția mamelucilor) începînd cu 1259, pînă cînd sultanul otoman Selim cel Groaznic a cucerit Egiptul și Siria și în 1517 l-a detronat pe al-Mutawakkil, ultimul abbasid titular. Generațiile de sultani otomani care au urmat aveau să fie recunoscuți drept cei mai mari conducători ai lumii musulmane, chiar dacă au ridicat pretenții la Califat abia în 1774, în urma modului întîmplător în care au fost alese

cuvintele într-un tratat cu Rusia. Fiind o dinastie exclusiv turcă, fără un strop de sînge arab în vine, ca să nu mai vorbim de vreo înrudire cu Profetul Mahomed, pretenția otomanilor la Califat nu a fost întotdeauna acceptată în afara teritoriilor pe care le stăpîneau. Ultimul calif otoman a fost destituit de Kemal Atatürk în 1924, după care khedivii din Egipt, nizamii din Hyderabad și liderul unei familii hașemite din Mecca au manifestat cu toții un oarecare interes în revendicarea titlului, chiar dacă pînă la urmă nu s-a ajuns la nici o înțelegere oficială. Mulți dintre musulmanii sunniți încă mai tînjesc după o eventuală reinstaurare a Califatului, în care văd un centru emoțional al aspirațiilor lor politice și al unității culturale. Deși, de la moartea lui Ali, ultimul dintre cei patru califi aflați sub Dreapta Îndrumare, în 661, nu au mai așteptat îndrumare spirituală de la nici unul dintre suveranii lor. Sunniții, asemenea tuturor musulmanilor, cred în primatul Coranului însoțit de proverbele și tradițiile Profetului Mahomed. Ei mai cred că exemplul primilor patru moștenitori ai Profetului – Abu Bakr, Omar, Usman și Ali – este util, constituind o a doua filieră a exemplului și autorității religioase. Un musulman sunnit ar putea venera în continuare califii Omeiazi din Damasc, califii abbasizi din Bagdad și sultanii otomani din Istanbul pentru că au fost „comandanți ai credincioșilor", socotindu-i un măreț exemplu de conducere a popoarelor musulmane, dar nu consideră că ei ar avea vreo autoritate spirituală sau etică.

Figurile cele mai marcante ale tradiției sunnite nu sînt conducătorii, ci învățații, istoricii și judecătorii islamului, în special cei din primele două secole. Ei au ajutat la păstrarea și codificarea tradiției musulmane pure în acea perioadă de o importanță crucială, cînd biografia Profetului era așternută în scris la Bagdad de către Ibn Ișaq și cînd cele dintîi culegeri de *hadith* erau întocmite pe baza memoriei colective a locuitorilor Medinei. A fost și perioada în care au fost culese biografii ale celor dintîi musulmani pioși și ale Însoțitorilor Profetului, iar tradiția dintru început a cadiilor, învățătorilor și apărătorilor legii a fost adunată în cele patru școli canonice de drept sau de cultivare a tradițiilor care încă mai funcționează și azi în lumea islamului sunnit. Primele decizii luate de un respectat judecător din Medina, Malik ibn Anas (care a murit în 795), au constituit temelia tradiției judiciare malikite. Pornind de la tradițiile puțin diferite din orașul-garnizoană Kufa,

Abu Hanifa (un nobil învățat care provenea dintr-o familie de negustori din Persia și care a trăit între 699 și 767) va compila ceea ce avea să constituie baza codului de legi Șafi. Egiptul și tradițiile vechiului oraș-garnizoană Fustat au reprezentat sursele codului de legi Șafi. Acestea vor fi reunite într-un corpus unic de către Șafi (un băiat orfan din Palestina care la vîrsta maturității a ajuns un învățat de geniu al vremurilor sale). Șafi a avut o influență benefică extraordinară asupra gîndirii islamice. El a încercat să creeze o lege islamică universal acceptată. A stabilit odată pentru totdeauna ierarhia definitivă a izvoarelor din islamul sunnit, insistînd asupra primatului absolut al Coranului, urmat de *hadith*. A insistat și asupra primatului exemplului dat de Profet prin viața sa, care poate fi doar lămurit și nu contrazis de oricare dintre tradițiile păstrate cu grijă și de exemplele date de Însoțitorii lui Mahomed și de cei patru primi califi aflați sub Dreapta Îndrumare.

Chiar în Bagdad s-a mai dezvoltat și o a patra școală pornind de la învățăturile controversate ale lui Ahmad ibn Hanbal, care a fost persecutat de autoritățile abbaside și avea să moară în jurul anului 855. El a susținut toată viața sa că nu trebuie creat nici un fel de cod de legi și nici un fel de sistem al autorității clericale ori teologice sprijinit de guvern. Ibn Hanbal susținea că islamul adevărat trebuie să se întoarcă mereu la primele sale izvoare de inspirație, la Coran și la exemplul dat de Profet. Acest mesaj atractiv și dinamic își va trăda totuși naivitatea atunci cînd generații ulterioare de învățați ce urmau doctrina lui Hanbal se vor înnămoli în argumente textuale. Printre dificultățile recurente ale tuturor școlilor de drept sunnite se numără și contradicțiile inerente ce există chiar și în Coran, precum și numeroasele discuții privind ce este și ce nu este cu adevărat *hadith*. Apoi, mai este și un permanent pericol ce pîndește corpul „clericilor învățați", care include și *muhaddithun* (experții în *hadith*), ce ar putea evolua treptat spre un statut de preoțime care se autodeservește și se autodefinește, lucru evident în totală antiteză cu învățăturile Profetului Mahomed și contrar întregului etos islamic, care își propune să realizeze o conexiune spirituală directă între om și divinitate.

În ciuda acestor tensiuni inerente, doi dintre cei mai influenți reformatori sunniți vor proveni din rîndurile tradiției Hanbali.

Ibn Taymiyyah (1263-1328), care se refugiase la Damasc ca să scape de mongolii ce devastau Irakul, ţara sa de origine, a încercat să se întoarcă la adevăratul spirit egalitarist al islamului, dar învăţăturile sale au făcut ca el să fie persecutat de cei ce guvernau Siria şi Egiptul. Patru sute de ani mai tîrziu, un învăţat care gîndea cam la fel şi provenea tot din tradiţia Hanbali, Abd al-Wahhab (1703-1792), va deveni o figură proeminentă în Arabia Centrală. Deşi era bine intenţionat, reformele lui Abd al-Wahhab erau departe de compasiunea ce îl anima de Ibn Taymiyyah (care, în loc să insiste pe lapidarea adulterinilor nepocăiţi, susţinuse ideea restituirii zestrei către femeile musulmane care divorţau). Situaţia s-a înrăutăţit atunci cînd mişcarea lui Wahhabi s-a confruntat cu ambiţia unor lideri influenţi locali cum ar fi emirii Saudi şi Raşdi din Arabia Centrală. Un stat inspirat de doctrinele lui Wahhabi s-a născut din această îngemănare între reforma islamului şi ambiţia politică, dar el va fi zdrobit de puterea militară a noului regat egiptean al lui Mahomed Ali, al cărui fiu, Ibrahim Paşa, a cucerit Mecca şi Medina în 1813.

Wahhabismul a reapărut ca o forţă de care trebuia să se ţină cont cu o sută de ani mai tîrziu, cînd un emir saudit a desăvîrşit cucerirea Arabiei Centrale, smulgînd din mîinile haşemiţilor Oraşele Sfinte în 1926. Aceasta a fost şi o perioadă în care influenta Frăţie Musulmană era întemeiată în Egipt de către Hasan al-Banna. Era o reformă educaţională care privea cetăţenii de rînd şi a cărei principală aspiraţie consta în educarea oamenilor simpli, a muncitorilor şi a studenţilor, ce trebuiau aduşi înapoi pe calea deschisă de Profet. Ca în toate reformele sunnite de acest tip, considerau perioada moştenitorilor Profetului, primii patru califi aflaţi sub Dreapta Îndrumare, o preţioasă oază a unităţii islamice şi a dreptei gîndiri. Ea a împrumutat deopotrivă elemente de la organizaţiile tradiţionale ale frăţiilor sufite, precum şi din disciplina partidelor comuniste şi marxiste. Frăţia Musulmană, cu diversele ramuri pe care le-a generat, a fost una dintre forţele care au rezistat cel mai mult în politica islamică din a doua parte a secolului XX, deşi, din cînd în cînd, în incidente izolate în Siria, Egipt şi Algeria, a fost zdrobită prin violente războaie civile chiar cînd se afla pe punctul de a prelua puterea. E posibil să vină şi vremea ei – mai ales dacă obiceiurile democratice continuă să se instaleze lent, chiar dacă există deja curente reformatoare noi –

și aceasta ar însemna o întoarcere la rădăcinile și la ramurile islamului din vremurile lui de început, o întoarcere completă la autoritatea Coranului și o renunțare la toate codurile de legi ce se sprijină doar pe autoritatea *hadith*.

Anexa B

Cum putem şti? Moştenirea Aişei printre povestitorii din Medina

Triumful lui Moavia în 661 a dus la pierderea autorităţii politice de către capitala-oază Medina. Deşi a fost privată de acest rol-cheie de centru al vieţii politice, financiare şi administrative a Califatului, Medina va supravieţui totuşi, în mentalul colectiv, ca o capitală alternativă. Foarte puţine familii ce coborau din verii Însoţitorilor Profetului vor părăsi Medina şi teritoriul Arabiei ca să-şi mute reşedinţa alături de Omeiazi în Siria. Ei au ales să stea în oază, un loc impregnat de nenumăratele reprezentări asociate cu Mahomed şi sanctificat, ca fiind unul din cele două oraşe în care Dumnezeu alesese să comunice cu Profetul său. Pentru cei pioşi, Medina strălucea în lumina asociaţiilor ce puteau fi făcute, nu numai pentru că acolo erau mormintele marilor credincioşi, ci era chiar locul în care versetele Sfîntului Coran fuseseră trimise pe pămînt. Preferau să zăbovească asupra acestui trecut sfînt mai degrabă decît să se înjosească înghesuindu-se printre ariviştii de la curte, colectorii de taxe, şefii poliţiei, secretarii creştini şi generalii pe care Omeiazii îi adunaseră în jurul lor. Asigurîndu-li-se salarii conforme cu poziţia proeminentă pe care o deţineau în interiorul islamului, descendenţii Însoţitorilor Profetului au format o elită intelectuală şi spirituală în interiorul oazei.

De asemenea, au preferat să se căsătorească alegîndu-şi soţii dintre egalii lor, aşa încît legăturile şi aşa strînse prin credinţă, strămoşi şi limbă să fie încă şi mai strînse prin căsătoriile făcute în interiorul grupului. Ca să luăm un singur exemplu: cînd Hasan s-a retras la Medina după ce a renunţat la tron, şi-a luat-o de soţie pe Umm Işaq, care nu numai că era „nemaipomenit de

frumoasă", ci și dintr-o familie de islamiști foarte respectabilă, pentru că era fiica lui Talha și nepoata lui Abu Bakr. După moartea lui Hasan ea se va căsători cu fratele mai tînăr al acestuia, Husayn, și va aduce pe lume o fată, Fatima, care, la rîndul ei îi va fi promisă unuia dintre strănepoții lui Abu Bakr. Dacă analizăm căsătoriile fiicelor lui Hasan – de exemplu, Umm Abdallah, care s-a căsătorit cu vărul ei primar Ali ibn al-Husayn, sau Umm Salamah, care a fost măritată cu unul din nepoții lui Zubayr –, ne vom afla din nou în fața aceluiași tablou al strînselor legături făcute prin căsătorii între rude, ce întăresc aceste familii. Lipsite de putere, dar nu și de bogăție, nu este surprinzător faptul că insistau asupra întîmplărilor din trecut în care tații, bunicii și mătușile lor deținuseră rolurile principale. Aceste povești au devenit sîngele ce curgea prin vinele oazei și vor fi rememorate de martori, de cîntăreți profesioniști și chiar de unii dintre cei ce luaseră parte la evenimente. Știm că Aișa și Umm Salamah aveau să trăiască în oază încă vreo 46 de ani după moartea Profetului, povestind și repovestind istoriile lor favorite grupurilor mereu însetate de cunoaștere ale noilor convertiți sau ale mîndrilor credincioși bătrîni care se întîlneau sau erau primiți în audiență la respectatele „Maici ale Credincioșilor". Bărbații știau că nu pot concura cu femeile în ceea ce privește cunoașterea detaliilor intime din viața lui Mahomed. Ei preferau să insiste asupra istoriilor campaniilor de la început, a expedițiilor militare și a călătoriilor misionare ale Profetului. Această oază era atît de plină de povești, încît nu era nici o nevoie ca ele să fie puse în ordine și cu atît mai puțin să fi așternute pe hîrtie, pentru că ele constituiau seva conversațiilor la Medina.

După ce a fost înfrîntă de Ali în Bătălia Cămilei din 656, Aișa a renunțat complet la exprimarea oricărei opinii politice, dar a continuat să fie o figură foarte activă în oază. Îmbrăcată în zdrențe, ea și-a închinat viața milosteniilor, îngrijirii rudelor ei, mai ales a celor doi băieți rămași orfani (Qasim și Quraibah) în urma nepotului ei Mahomed ibn Abu Bakr, și n-a încetat să se învinovățească pentru greșeala comisă. A dezvăluit toate detaliile implicării ei în controversatele evenimente care au urmat morții lui Usman, pînă într-atît încît era în stare chiar să citeze apelul făcut de Marwan personal către ea, să stea deoparte și să-l sprijine pentru ca împreună să găsească o soluție pașnică, căci ea fusese

cea care „pusese paie pe foc și ridicase țara și pe urmă, cînd flăcările au urcat la cer, a fugit". Dar, dincolo de remușcările pentru șirul tragic de evenimente la a căror dezlănțuire și-a adus și ea contribuția, mai exista reala încîntare pe care i-o trezea arta povestirii. Aișa s-a considerat a fi o mare expertă în bătălia de la al-Qadisiya, care fusese purtată departe de Medina, în Irak. Rivalitatea ei cu Ali, mai ales după triumful lui Moavia din 661, a fost îngropată sub umilință și o reală părere de rău. Dar nu și-a pierdut nici unul dintre vechile atribute de primă doamnă a islamului și nici statutul ei nu a scăzut nicicum în ochii celorlalți. Spre exemplu, cînd Sawdah a murit la vîrsta de 54 de ani în 674, în timpul domniei lui Moavia, i-a lăsat Aișei prin testament vechea colibă pe care o împărțise cu Profetul. În ciuda veșmintelor ei zdrențuite și a durerii afișate în public, Aișa a rămas un amestec fascinant de mîndrie și pietate pînă în zilele sale de pe urmă. A făcut o listă a celor zece unice privilegii de care se bucurase în timpul vieții, precum acela de a fi singura soție virgină pe care a avut-o Profetul sau faptul că Mahomed primise revelații în prezența ei ori că murise în brațele ei, în casa ei, în noaptea consacrată ei și că fusese înmormîntat acolo. Totuși, cînd ea însăși va fi pe patul de moarte, în 678, la vîrsta de 64 de ani, Aișa a fost auzită spunînd din inimă că ar fi vrut să nu fi existat niciodată sau să se scufunde într-o uitare totală. Nu simțea nici o nevoie să celebreze o viață trăită din plin, nu aștepta vreo răsplată pentru credința ei și nu s-a considerat demnă de a fi înmormîntată în vechea ei colibă, alături de trupul tatălui ei, Abu Bakr, și al iubitului ei soț, Mahomed.

Indiferent dacă a fost încurajată sau nu de Aișa, vechea rivalitate ce a existat între ea și Ali va continua și în următoarea generație pentru că nepoata Aișei, care purta același nume (fiica surorii ei vitrege mai tinere, Talha), a fost una din cele două „perle ale quraișiților" și a trăit toată viața rivalizînd, pentru ocuparea primei poziții în societatea din Medina, cu Sukainah, nepoata lui Ali. Cu ajutorul banilor, al influenței și al meselor îmbelșugate, își disputau patronajul celor cei mai buni cîntăreți, poeți și povestitori din cele două cetăți. Nu era un eveniment ce se desfășura doar în oază, pentru că Medina ajunsese să fie o universitate deschisă a Imperiului Islamic, unde bărbații recitatori din Coran și fetele sclave care aveau darul cîntatului erau

trimiși să învețe miile de versuri înainte de a fi răspîndiți în toate provinciile și orașele-garnizoană ale Califatului ca să cîștige faimă și avere.

Aceasta a fost perioada în care vreo 12 bărbați ce țineau de societatea din oaza Medinei au fost recunoscuți de toată lumea pentru că dovediseră discernămînt și o amănunțită cunoaștere a evenimentelor istorice. Pe unii dintre ei îi cunoaștem după nume: bărbați ca Urwa, unul dintre fiii lui Zubayr, sau Aban, unul dintre fiii califului Usman, precum și Șurahbil, care fusese sclav, un apropiat al casei lui Ali ce a trăit mai mult de 100 de ani. Urwa se putea lăuda că „mama mea este Asma, fiica lui Abu Bakr, bunica mea este Safiya și a fost mătușa Profetului; Aișa îmi este mătușă dinspre mamă și Khadidja mătușă dinspre tată". În timp, pentru el a devenit o practică regulată să se întîlnească după rugăciunile și masa de seară cu prietenii în moscheea din Medina și să discute cu ei despre vremurile bune din trecut. Unul dintre acești prieteni își amintea cum Urwa l-a criticat public pe un tînăr vizitator ce de-abia sosise de la curtea din Damasc, aducînd cu el bîrfele legate de toate promovările făcute de curînd, de favorurile și răsplățile ce erau acordate la curtea Omeiazilor. Urwa a spus: „Nu vreau nici unul din lucrurile astea pe care tu le dorești. Dorința mea e să fiu pios în această lume, să am parte de Paradis în cea care va veni și să le aparțin acelora prin care cunoașterea este transmisă generațiilor viitoare". Urwa va ajunge o adevărată instituție printre arabi, vizitat de califii aflați la putere în drumul lor spre locul de pelerinaj de la Mecca. Într-adevăr, întîlnirile sale publice de întrebări și răspunsuri cu califul Abdel Malik vor fi consemnate de scribii de la curte, și astfel, datorită acestui noroc întîmplător, vor deveni cea mai veche „istorie" scrisă în limba arabă. Urwa le va spune mai tîrziu lui (Hișam și al-Zuhri) în particular că aveau să fie indispensabili dacă vor duce mai departe ceea ce știa el. Urwa nu s-a îndoit niciodată de adevărul istoriilor sale, care ajunseseră la el direct de la Aișa. Cînd a fost lăudat de un vizitator: „Nu știu pe nimeni care să recite mai multe versuri decît Urwa", a negat imediat acest primat: „Ce să fie ceea ce recit eu prin comparație cu ceea ce putea spune Aișa? Nimic nu a trecut pe lîngă ea despre care să nu fi recitat o odă".

Doar cînd această generație a început să dispară (e vorba despre copiii principalilor actori din povestea moștenitorilor

Profetului Mahomed), a apărut prima generație de culegători de povești, cum ar fi Jabir al-Jufi, care petrecuse și el ceva timp în Kufa culegînd istorisiri despre Ali și care a murit în preajma anului 730. Mai tipic pentru structura socială din Medina era Saad ibn Ibrahim, care, fiind nepotul unuia dintre cei mai importanți Însoțitori ai Profetului, Abd Er-Rahman ibn Awf, era cel mai în măsură să culeagă vechile povești. O figură mai puțin obișnuită a fost cea a învățatului ascet Wahb ibn Munabbih, care provenea din sudul Arabiei, dintr-o castă administrativă preislamică pe jumătate persană, pe jumătate yemenită, cunoscută sub numele Abna. Vorbea și scria fluent în multe limbi și a adus cu sine în principalul curent islamic propriile cunoștințe despre tradițiile istorice evreiești, creștine, persane și yemenite. În această perioadă, poveștile orale vor căpăta două forme stabile: poveștile bărbaților, *al-maghazi*, ce se refereau la campaniile Profetului, și *aşab al-nuzul*, momentele cînd au avut loc revelațiile coranice și care proveneau din prețioasele amintiri ale Aișei și ale lui Umm Salamah.

Următoarea generație de învățați și de culegători de istorii ce avea să apară din sînul vechilor familii islamice din Medina îi include pe Abdallah ibn Abi Bakr (al cărui străbunic fusese unul dintre ambasadorii misionari trimiși de Profet în Yemen) și Asim (al cărui bunic fusese unul dintre purtătorii de drapel de la Hunayn). Deși ei vor fi considerați izvoare primare, contemporanul lor, Mahomed al-Zuhri (din clanul Beni Zuhra) este cel ce a transformat tradițiile orale din Medina în istorie scrisă. Al-Zuhri a lucrat la o culegere de proverbe ale Profetului, o biografie oficială a acestuia și o genealogie definitivă a clanurilor din nordul și centrul Arabiei. Aceste proiecte vaste și ambițioase nu vor fi niciodată încheiate, chiar dacă tinerii care lucrau alături de el vor aduce completări la opera maestrului lor.

Nici unul dintre acești tineri (Musa ibn Oqba, Mamar ibn Rașid și Mahomed ibn Ișaq) care lucrau pentru al-Zuhri nu provenea din cercul descendenților Însoțitorilor Profetului din Medina. Ei erau descendenți ai unor foști sclavi, robi sau clienți de mai mică importanță. Spre exemplu, bunicul lui Ibn Ișaq, Yasar, era un creștin arab din Irak care fusese făcut sclav în timpul primelor raiduri musulmane în Imperiul Persan. Yasar a fost trimis la Medina, dar, eliberat după ce se convertise la islam, a decis să

rămînă acolo, în oaza-oraș care se dezvolta rapid la vremea aceea. Astfel, cei trei fii ai săi au fost născuți în credința musulmană și au crescut în Medina. Cel mai învățat dintre cei trei băieți ai lui Yasar, Işaq, a fost unul dintre cei ce au cules proverbele Profetului, și astfel fiul său Mahomed a crescut într-o casă de învățați. Mahomed ibn Işaq aparținea unei caste inferioare și se pare că acest lucru l-a făcut să aibă unele resentimente față de „izvoarele" care prin naștere aveau o poziție socială mai bună în societatea din Medina. Într-o anumită împrejurare, a fost ras și biciuit din porunca guvernatorului orașului din cauză că fusese prea insistent în chestionarea unor femei în spatele moscheii. După ce a învățat tot ceea ce era de învățat de la cei trei mari povestitori ai vremii (Abdallah, Asim și, desigur, maestrul său, al-Zuhri), a verificat informațiile cu sute de alte surse mai puțin autorizate din interiorul oazei. Mai tîrziu, va călători la Alexandria, Fustat și Kufa ca să asculte și să chestioneze și alți învățați, înainte de a părăsi Medina (probabil din cauza invidiei academice) și a se stabili în proaspăta capitală a abbasizilor, Bagdad. Aici, înainte de a muri (în 761 d.Hr./150 conform calendarului musulman) a scris o biografie a Profetului care a ajuns pînă în zilele noastre și care e considerată principalul izvor scris. Deși a fost publicată în cosmopolitul oraș Bagdad, marea operă a lui Ibn Işaq a fost plămădită în cultura orală unică a Medinei. Pe acest fundal vor apărea și ceilalți contemporani mai tineri ai lui Ibn Işaq precum al-Sindi și al-Waqidi (cel mai profesionist și mai imparțial dintre primii istorici). Ei vor fi ultimii: secretarul lui Waqidi (și moștenitorul literar) se născuse în Basra, în timp ce, dintre cei 15 tineri învățați care se adunaseră în jurul lui Ibn Işaq în Bagdad, numai unul era din Medina.

Odată cu scrierea acestor prime biografii și cronici, Medina își împlinise destinul istoric. „Capitala din umbră" cum a fost supranumită oaza Medinei, din pricina populației sale formate din familii eminente, dar depolitizate, păstrase povestea Profetului și a vremurilor de la începuturile islamului pentru viitoarele generații. Memoria colectivă se va dovedi remarcabil de fidelă în ceea ce privește toate evenimentele care avuseseră loc în oaza Medinei. Citind acest ultim paragraf, ați devenit parte a lanțului de povestitori care pornește de la Ibn Işaq și de mai înainte, de la acea mulțime de oameni cărora le plăcea să se întîlnească seara în

moscheea din Medina. Cel mai important dintre aceștia, Urwa, va refuza orice laudă, spunîndu-le ascultătorilor săi: „Ce poate să însemne ceea ce vă povestesc eu în comparație cu ceea ce putea povesti Aișa?".

Date-cheie pentru istoria politică şi militară a primilor 50 de ani de după moartea Profetului Mahomed, 632-683

(Trebuie reţinut faptul că datele tuturor bătăliilor importante din timpul cuceririlor nu pot fi socotite sigure şi că pot apărea diferenţe de pînă la patru ani.)

632 Moartea Profetului Mahomed în timp ce era adunată o armată ce va fi pusă sub comanda lui Zayd, fiul lui Usama. Armata urma să efectueze un raid de răzbunare pentru înfrîngerea de la Mutah, Siria, în 629.

Ascensiunea la putere a califului Abu Bakr, care decide că plata taxei pentru milostenie rămîne dovada hotărîtoare care arată dacă un trib a acceptat sau nu islamul. Opoziţie largă.

Moartea Fatimei. Ali rămîne să îi crească pe cei doi fii ai lor: Husayn şi Hasan.

633 Războaiele din epoca *Ridda*, aşa-numitele războaie împotriva apostaziei.

Abu Bakr îl numeşte pe Khalid comandant al armatei. Acesta cîştigă trei victorii.

Bătălia de la Buzakha: înfrîngerea tribului Ghatafan şi a aliaţilor săi.

Bătălia de la Aqraba. „Ziua din grădina morţii": înfrîngerea tribului Beni Hanifa şi moartea profetului lor Musaylama.

Bătălia de la Ullais, „rîul de sînge" (purtată împotriva triburilor arabe loiale Imperiului Persan).

634 Patru armate arabe invadează Ţara Sfîntă: trei veneau dinspre Medina şi una de pe frontul irakian, sub comanda lui Khalid. Trei victorii militare în Palestina, la Wadi al-Arabah, Ajnadayn şi Dattin, precum şi una în Siria, la Marj al-Suffar.

În august moare Abu Bakr; ascensiunea lui Omar la conducerea Califatului.

Pe frontul din Irak, armata persană o înfrînge pe cea musulmană în bătălia de la al-Jisr, lîngă Hira.

635 Armatele musulmane ocupă cele mai importante oraşe din Siria şi Palestina.

La frontiera irakiană, ibn Harith reuşeşte să respingă contraatacul perşilor în bătălia de la Buwayb.

636 Armatele arabe abandonează toate cuceririle teritoriale din Siria şi Palestina odată cu angajarea în luptă a Imperiului Bizantin.

La mijlocul lui august, Khalid zdrobeşte armata bizantină în bătălia decisivă de la Yarmuk şi recucereşte rapid tot Orientul Apropiat.

637 Contraofensiva armatei Imperiului Persan condus de Sasanizi. Yazdegird (ultimul dintre împăraţii sasanizi) şi experimentatul său comandant Rustam sînt înfrînţi la al-Qadisiya într-o bătălie care a durat patru zile.

După victorie, musulmanii ocupă întreg Irakul, în timp ce forţele sasanide se retrag în munţi.

Predarea Ierusalimului de către patriarhul Sofronie în mîinile califului Omar.

638 Armatele musulmane presează în nordul Irakului şi înaintează în Persia şi în nordul Siriei.

639 Un an de ciumă şi de foamete.

640 Califul Omar prezidează conferinţa comandanţilor armatei la Jabiyah.

Amr ibn al-As conduce mai multe raiduri în Egiptul bizantin în timp ce grosul forţelor musulmane avansează în Anatolia şi în Persia.

Victoria împotriva armatei Bizanţului în Egipt, în bătălia de la Heliopolis.

Amr avansează spre nord în Delta Nilului, poartă bătălia de la Nikiou şi încearcă să asedieze Alexandria.

641 Împăratul Heraclie moare în februarie.
Contraatacul bizantin în Siria și revolta triburilor din deșertul sirian.

642 Alexandria îi este predată lui Amr de către Chiril. Amr înființează la Fustat o nouă garnizoană, centru administrativ pentru Egipt.
Victoria musulmanilor în bătălia de la Nehawand, în Persia.

644 Omar este asasinat de Abu Lulu Firoz, un sclav prizonier de război, nemulțumit de o hotărîre a califului.
Alegerea lui Usman de către un consiliu format din cei mai importanți șase Însoțitori ai Profetului.
Amr și nepotul său Oqba ibn Nafi se întorc victorioși la Fustat după ce întreprinseseră raiduri și cuceriseră părți din Libia și din Sahara.

645 Revolte împotriva Imperiului Musulman în mai multe zone, cum ar fi Persia, Armenia, Azerbaidjan și Egipt, sprijinite de sosirea flotei bizantine. Generalul Manuel recucerește delta Nilului.

646 Amr (reinstalat pentru o scurtă perioadă la conducerea armatei) recucerește Egiptul, purtînd o a doua bătălie la Nikiou, asediază și jefuiește Alexandria.

647 Guvernatorul numit de Usman în Egipt, aflat în fruntea unei armate de 40 000 de soldați, se îndreaptă spre vest și înfrînge armata condusă de guvernatorul bizantin al Tunisiei, în bătălia de la Sbeitla.

648 Flota arabă are cîteva ciocniri încununate de succes cu flota Bizanțului lîngă Alexandria.

649 Musulmanii ocupă Ciprul printr-o operațiune combinată organizată de trupele arabe din Siria și din Egipt.

650 La Medina, este încheiată ediția definitivă a Coranului.
Armatele arabe își stabilesc baze avansate în orașele Herat, Marî, Balkh și Kabul din Asia Centrală.

651 Usman pierde sigiliul Profetului.

652 Moare Yazdegird.

653 După ce flota bizantină a început să constituie din nou o amenințare, Ciprul este recucerit printr-o a doua invazie în același an în care armatele arabe ocupă și Armenia.

654 Flota arabă atacă portul Rhodos.

655 Bătălia Catargelor: arabii dețin controlul în Marea Egee după bătălia din largul coastei Lyciei.

656 Asasinarea lui Usman în Medina de către războinici disidenți din garnizoanele Fustat, Kufa și Basra.
Ali este aclamat la Medina și devine al patrulea calif.
Aișa complotează împreună cu Talha și Zubayr: pun la cale o revoltă în Mecca.
Aișa și aliații ei preiau controlul garnizoanei Basra. Fiul lui Ali, Hasan, preia conducerea garnizoanei Kufa.
Bătălia Cămilei, lîngă Basra. Talha și Zubayr sînt uciși, iar Aișa se întoarce la Medina după ce l-a recunoscut pe Ali drept calif.

657 Candidatul lui Ali, Mahomed ibn Abu Bakr, devine guvernator al Egiptului.
Ali mărșăluiește spre Siria ca să îl destituie pe Moavia din postul de guvernator al acestei provincii.
După patru zile de lupte, bătălia de la Siffin se încheie cu decizia surprinzătoate de a se recurge la un arbitraj.
Schisma khawarijilor, care încearcă să se separe de Califatul lui Ali, furioși din pricina deciziei de a apela la un arbitraj.

658 Arbitrajul se transformă într-o farsă la conferința din Iordania.
Abu Musa este păcălit de Amr.
Moavia este proclamat calif de partizanii săi din Damasc.
Ali este obligat să se lupte împotriva khawarijilor militanți.
Are loc bătălia de la Nahrawan.

659 Amr, susținut de Moavia, preia comanda Egiptului pentru a treia oară. Moartea lui Mahomed ibn Abu Bakr.

660 Moavia reia atacurile împotriva Imperiului Bizantin.

661 Ali este asasinat în Kufa.
Fiul lui Ali, Hasan, este aclamat drept calif, dar, ca să oprească vărsarea de sînge, renunță la titlu în favoarea lui Moavia.

662 Zayyad și Mughira conduc Basra și Kufa ca guvernatori ai lui Moavia.

663 Primul atac arab asupra Siciliei.

669 Asediul musulmanilor asupra orașului Constantinopol, care este însă sprijinit dinspre mare.

670 Kairuan este întemeiat ca o bază avansată pentru cucerirea Africii de Nord de către nepotul lui Amr, Oqba ibn Nafi.

Sînt întemeiate și Marî ca o bază nouă pentru cucerirea Asiei Centrale și Khorasan prin recrutări făcute în Basra și Kufa. Hasan Moare la Medina.

671 Revolta khawarijilor din Irak este înăbușită de Zayyad.

678 Înfrîngerea flotei arabe în bătălia de la Syllaeum face ca asediul arab asupra orașului Constantinopol să fie ridicat. Între cele două imperii se încheie o pace care va dura 30 de ani.

680 Moavia moare și este urmat la tron de fiul său Yazid.
Husayn acceptă cererea soldaților din garnizoana Kufa de a conduce o revoltă împotriva acestei monarhii ereditare. Abandonat de cei în ajutorul cărora venise, el și adepții săi sînt uciși la Kerbela.
În Medina și în Mecca, Abdallah, fiul lui Zubayr, conduce o revoltă împotriva lui Yazid.

681 Oqba ibn Nafi atinge coasta marocană a Atlanticului la sfîrșitul călătoriei sale legendare de traversare a Africii de Nord.

683 O armată a Omeiazilor mărșăluiește de la Damasc la Medina. Cîștigă bătălia de la Harran, devastează și jefuiește Medina, după care asediază Mecca. Kaaba este incendiată în mod accidental. Yazid moare.

Personaje-cheie în viața Profetului Mahomed

Numele arabe indică de obicei atît al cui copil ești, cît și care sînt copiii tăi. *Abu* înseamnă „tatăl lui", *ibn* sau *ben* înseamnă „fiul lui", *bint* înseamnă „fiica lui", *Umm* se traduce prin „mama lui". Un clan sau un trib poate fi descris ca *Beni* (sau *Banu*), pentru că membrii săi sînt „copiii aceluia" care este strămoșul comun: de exemplu, Beni Hașim sau Beni Omeia, care sînt numiți și Hașemiți sau Omeiazi.

Al-Abbas – unchiul dinspre tată al Profetului Mahomed, bogat și influent, frate vitreg cu Abu Talib, din care dinastia abbasizilor pretinde că se trage.

Abdallah ibn al-Abbas – fiul lui Al-Abbas și deci văr primar cu Ali. Abdallah a fost unul dintre cei mai importanți susținători și sfetnici ai lui Ali în timpul Califatului acestuia, dar în final a fost demis din postul său de guvernator al Basrei.

Abd al-Muttalib – veneratul bunic al Profetului Mahomed, un negustător priceput care era și șeic al clanului Beni Hașim din tribul quraișiților.

Abd Er-Rahman ibn Awf – unul dintre primii oameni convertiți la islam și totodată Însoțitor al Profetului; unul dintre cei șase care au format comitetul ce l-a ales pe Usman calif în 644.

Abdullah ibn Ubbay – unul dintre cei mai importanți șefi de trib din Medina, înainte de sosirea Profetului Mahomed.

Abu Bakr – tatăl Aișei; aclamat ca prim calif după moartea Profetului. Probabil primul bărbat care s-a convertit la islam, Însoțitor apropiat și adept devotat al Profetului

Mahomed. A fost singurul bărbat care l-a însoțit pe Mahomed cînd acesta a fugit din Mecca. În ultima lui săptămînă de viață, Profetul l-a desemnat să conducă rugăciunile, lucru care l-a ajutat să fie recunoscut ca succesor.

Abu Jahl – „Tatăl ignoranței", un personaj de vază în Mecca păgînă și unul dintre primii adversari importanți ai lui Mahomed.

Abu Lahab – „Tatăl flăcărilor", unul dintre unchii lui Mahomed care s-a numărat printre persoanele ce l-au ajutat cel mai puțin.

Abu Musa al-Așari – un respectat comandant al armatelor arabe de pe frontul persan. A fost un om pios și a guvernat pentru o vreme Basra și Kufa. Ales de armată ca să-l reprezinte pe Ali după bătălia de la Siffin din 657, a fost păcălit de Amr ibn al-As.

Abu Sufyan – nobil din Mecca; timp de zece ani a fost în fruntea opoziției față de islam, după plecarea lui Mahomed la Medina. După ce s-a convertit la islamism, lucru care s-a pregătit prin căsătoria fiicei sale Umm Habiba cu Mahomed, va deveni un aliat de nădejde al Profetului. Va fi guvernator al provinciei Yemen în timpul domniei primilor doi califi și se știe că ar fi luptat la Yarmuk. Tată legitim al lui Yazid și al lui Moavia și probabil și al altora, cum ar fi Amr și Zayyad.

Abu Talib – tatăl lui Ali și unchi al lui Mahomed. Abu Talib a avut grijă pînă la ultima lui suflare de Mahomed, nepotul lui rămas orfan de mic, dar nu a trecut niciodată la islamism.

Abu Ubaydah – ales de Omar să fie comandant suprem în Siria și probabil că Omar i-ar fi încredințat Califatul dacă nu ar fi murit de ciumă în 639.

Aișa – frumoasa mezină a lui Abu Bakr și a lui Umm Ruman, care s-a căsătorit cu Mahomed la trei ani după ce a murit Khadidja, prima și mult iubita lui soție. Cea mai temperamentală, mai geloasă și mai plină de viață dintre numeroasele soții pe care le-a avut Profetul, un izvor important pentru stabilirea întîmplărilor din viața Profetului și o marcantă figură politică.

Ali – tînărul văr al lui Mahomed (mezinul lui Abu Talib) care a crescut în casa Profetului. A fost primul om care a aderat public la islam, un erou al comunității islamului timpuriu,

atît ca războinic, cît și ca promotor al credinței vii. Ali a fost ginerele Profetului, fiind căsătorit cu fiica acestuia, Fatima, și a fost tatăl lui Hasan și al lui Husayn. A fost al patrulea calif în ierarhia sunnită și este singurul imam, unicul și adevăratul moștenitor al Profetului, conform tradiției șiite.

Aminah – fiica lui Wahb din clanul Zuhrah din tribul quraișiților, mama lui Mahomed.

Amr ibn al-As – influent nobil din Mecca; Amr a luptat împotriva musulmanilor la Medina, dar mai tîrziu se va converti la islamism și va ajunge relativ rapid să dețină funcții înalte. A fost unul dintre cei trei comandanți numiți de Abu Bakr în fruntea armatei musulmane ce a plecat din Medina ca să cucerească Țara Sfîntă. Îîr 640 a condus un raid ce va duce la cucerirea Egiptului, pe care îl va cuceri, recuceri și guverna în trei reprize separate. Înlăturat din funcție de Usman, el își va recăpăta poziția aliindu-se cu Moavia.

Barakah (cunoscută și sub numele Umm Ayman) – tînără sclavă pe care Mahomed a moștenit-o de la tatăl lui. O figură îndrăgită din copilăria lui Mahomed, pe care a eliberat-o în ziua cînd s-a căsătorit cu Khadidja. Mulți ani mai tîrziu, ea a devenit una dintre soțiile lui Zayd ibn Haritha și, deși trebuie să fi fost cu vreo 20 de ani mai în vîrstă decît soțul ei, au avut un fiu, pe Usama.

Bilal – sclav abisinian care s-a convertit printre primii la islamism. Stăpînul lui păgîn l-a tratat foarte rău pînă cînd Abu Bakr i-a cumpărat libertatea. A fost ales să fie cel dintîi muezin (cel care cheamă la rugăciune) al islamului.

Cyrus – patriarh ortodox grec și guvernator civil al provinciei bizantine a Egiptului, Cyrus avea să se dovedească catastrofic de incapabil.

Dhul Qina – „Omul vălului", lider militar charismatic care a condus rezistența yemenită păgînă imediat după moartea Profetului Mahomed.

Fatima – una dintre cele patru fiice pe care Mahomed le-a avut cu Khadidja. Fatima a fost soția lui Ali și mama lui Hasan și a lui Husayn, precum și unul dintre cei mai importanți credincioși dintre primii convertiți. Răbdarea ei, modestia și zelul ei în practica religioasă vor constitui un model alternativ pentru rolul femeii, prin comparație cu Aișa.

Hafsah – a patra soție a Profetului Mahomed, fiica lui Omar. Primul soț al lui Hafsah a murit în bătălia de la puțurile Badr, lăsînd-o văduvă la numai 18 ani. Era apreciată pentru temperamentul ei mîndru, pentru faptul că era educată, știa să citească și pentru gîndirea ei independentă. Ea a avut cel dintîi prototip scris de Coran, ce a constituit baza de la care mai tîrziu, în timpul domniei lui Usman, va fi compilat primul Coran.

Halimah – mama adoptivă a lui Mahomed, din clanul Hawazin din tribul beduin Beni Saad.

Hamza – unchi al lui Mahomed. Un mare luptător, vînător și băutor de vin, în jurul figurii căruia, secole mai tîrziu, perșii vor țese o mulțime de povești.

Hasan (scris uneori Hassan) – fiul mai mare al lui Ali și al Fatimei, nepot al lui Mahomed, al cincilea calif al islamului. Un erou al credinței islamice ca religie a păcii.

Hașim – străbunicul lui Mahomed, ai cărui numeroși descendenți vor forma clanul Beni Hașim. Membrii acestui clan vor deveni în mod ereditar paznicii Kaabei, la Mecca, timp de secole, și mai tîrziu vor pune bazele dinastiei hașemite.

Husayn (scris uneori Hussein) – Al doilea fiul al lui Ali și al Fatimei, nepot al lui Mahomed. După moartea fratelui său mai mare, Hasan, a preluat cauza alizilor și va răspunde la chemarea oamenilor din Kufa ca să-i ajute să-și recîștige libertatea. Abandonat de susținătorii săi, a ales să moară ca un martir la Kerbela, mai degrabă decît să fie dezonorat.

Ibn Harith, Muthana – șeful clanului Beni Bekr; în tinerețe a luptat împotriva perșilor și a devenit aliatul militar al lui Khalid în timpul primelor raiduri efectuate în Irak. A luptat în bătăliile de la Ullais, Al-Jisr și Buwayba.

Jabala ibn al-Ayham – ultimul prinț din dinastia Hasanidă, care, loial Imperiului Bizantin, a luptat în bătălia de la Yarmuk în 636.

Jafar – tînărul văr al lui Mahomed, fiu al lui Abu Talib; unul dintre primii credincioși care s-au refugiat în Abisinia creștină; va fi ucis luptînd alături de Zayd în bătălia de la Mutah, în 629.

Juwayriya – soție a Profetului Mahomed, fiică a șefului tribului de beduini Beni Mustaliq.

Khadidja – prima soție a Profetului Mahomed, mai în vîrstă decît el și mult mai bogată. A fost mama celor patru fiice ale profetului (Zaynab, Ruqayyah, Umm Kulthum și Fatima) și a doi fii (care au murit foarte mici amîndoi). Principala confidentă a lui Mahomed, l-a întovărășit în primele lui căutări religioase. A fost prima persoană care l-a recunoscut ca Profet al lui Dumnezeu.

Khalid ibn al-Walid – nobil din Mecca păgînă care, înainte de a se converti el însuși, s-a luptat împotriva musulmanilor la Medina. A fost unul dintre cei mai capabili generali din vremurile de început ale islamului, apreciat și promovat de însuși Profetul Mahomed. O succesiune de trei victorii în războaiele din epoca *Ridda* a culminat cu o manevră inspirată în timpul luptelor pentru cucerirea Țării Sfinte, care a dus la marea sa realizare, victoria de la Yarmuk. Mai tîrziu, Omar avea să-l destituie și să-l arunce în dizgrație.

Mahomed ibn Abu Bakr – mezinul lui Abu Bakr, care va crește în casa iubitului său tată vitreg, Ali. A fost unul dintre cei care au participat la asasinarea califului Usman; Ali l-a numit guvernator al Egiptului.

Maryah sau **Marya** sau **Meriem** – concubină din neamul copt care i-a fost trimisă Profetului ca dar din partea lui Muqawqis, conducătorul Egiptului. I s-a acordat libertatea după ce i-a adus pe lume lui Mahomed un fiu, pe nume Ibrahim, chiar dacă niciodată nu i s-a făcut cinstea de a fi numită, precum celelalte neveste, „Maică a Credincioșilor".

Maymunah – soție a Profetului și cumnată rămasă văduvă a unchiului lui Mahomed, Abbas, cel ce se pricepea la manevre financiare.

Moavia – întemeietorul dinastiei Omeiazilor. Strălucit politician și comandant militar. Cezarul arabilor. Era al doilea fiu al lui Abu Sufyan și al lui Hind. Se pare că, după ce s-a convertit la islamism, a servit pentru o scurtă perioadă ca secretar al Profetului Mahomed, în ultimii ani de viață ai acestuia. A devenit o figură proeminentă atunci cînd a participat alături de fratele său mai mare, Yazid, la cucerirea Țării Sfinte, și va prelua el însuși comanda după moartea lui Yazid în timpul ciumei. Excepționalele sale talente militare și organizatorice au fost recunoscute atît de Omar, cît și de

Usman, care l-au lăsat să conducă Siria. Refuzul lui Ali de a reînnoi mandatul lui Moavia a fost una dintre motivațiile-cheie în războiul civil ce se va încheia cu triumful acestuia din urmă.

Mughira ibn Șuba – renegat de tribul Thaqif din Ta'if, el a beneficiat din plin de faptul că s-a convertit la islamism foarte devreme. În ciuda moralității dubioase, calitățile sale politice l-au făcut un sfetnic indispensabil pentru Profet și pentru Omar și va încerca să intre și în slujba lui Ali, înainte de a dezerta în tabăra lui Moavia, în timpul războiului civil. Va muri în funcție, fiind temutul guvernator pe care Moavia l-a numit peste garnizoana din Kufa.

Musaylama – profet din tribul Beni Hanifa, din estul Arabiei, care avea să fie ucis în timpul bătăliei de la Aqraba în războaiele din epoca *Ridda*.

Omar ibn al-Hattab (uneori scris Umar) – al doilea calif al islamului, o figură importantă în dezvoltarea civilizației musulmane, a supervizat instalarea lui Abu Bakr ca prim calif. În timpul său, au fost înfrînte cele două mari imperii, Bizantin și Persan. A fost tatăl lui Hafsah, soția Profetului; era un puritan implacabil și a fost arhitectul politic al Imperiului Islamic.

Oqba ibn Nafi – nepot al lui Amr, apare în primele anale musulmane ca o figură aproape legendară de cuceritor și explorator. A participat la cucerirea Egiptului, a condus raiduri și a străpuns granița Saharei libiene; atacurile sale au fost respinse în Sudan, înainte de a întemeia orașul Kairuan, ca o bază avansată pentru viitoarea cucerire a Africii de Nord.

Ruqayyah – fiica Profetului Mahomed și a Khadidjei, soția lui Usman; a murit la Medina în ziua în care a fost cîștigată bătălia de la Badr.

Saad ibn Abu Waqqas – unul dintre primii convertiți la islamism, care s-a numărat printre primii 70 de credincioși ce au migrat spre Medina și cel dintîi care a făcut vărsare de sînge în războiul de zece ani împotriva păgînilor din Mecca. El a comandat marea armată arabă care a înfrînt în mod decisiv Imperiul Persan în bătălia de la al-Qadisiya și se va număra printre cei șase Însoțitori apropiați ai Profetului pe care Omar îi va desemna pentru a alege următorul calif.

Saad ibn Ubadayah – căpetenie a clanului Saidah din Medina; a fost unul dintre primii susținători ai Profetului și cel care a chemat oamenii din Medina la adunare după moartea acestuia.

Safiyah – soție a Profetului. A fost fiica șeicului Huayy, lider al clanului ebraic Bani Nadir din Medina, și văduva altui mare șeic evreu care a fost executat în timpul asediului de la Khaybar.

Sawdah – a doua soție a Profetului, care a intrat în casa lui după moartea Khadidjei, fiind văduvă, în vîrstă de 36 de ani, ca mamă vitregă a fiicelor Profetului. A fost una dintre primele femei musulmane care, ca să scape de persecuțiile din Mecca, a emigrat în Etiopia.

Șurahbil ibn Hasana – alături de Yazid, fiul lui Abu Sufyan, și de Amr al-As, a fost unul dintre cei trei comandanți ai armatei, numiți la Medina de Abu Bakr, pentru cucerirea Țării Sfinte.

Sofronie – patriarh ortodox grec al Ierusalimului care va organiza predarea Orașului Sfînt în fața lui Omar.

Talha ibn Ubaydallah – văr al lui Abu Bakr, unul dintre primii credincioși, care va fi inclus de Omar în comitetul celor șase Însoțitori ai Profetului ce aveau să aleagă următorul calif. Împreună cu Zubayr, i se va alătura Aișei în revolta ei împotriva lui Ali.

Umamah – nepoata lui Mahomed, fiica fiicei lui, Zaynab, și a lui Abu al-As, fiul lui Rabi.

Umm Habiba – soție a Profetului și fiică a lui Abu Sufyan, mare șeic al tribului Quraișit, ce domina Mecca preislamică.

Umm Salamah – soție a Profetului. Ea era văduva lui Abu Salama, vărul primar al lui Mahomed, care a murit de pe urma rănilor primite în bătălia de la Uhud. A fost în exil în Etiopia și și-a adus copilul în casa lui Mahomed. Sfatul ei înțelept a fost cel care a pus capăt scurtei perioade de nesupunere la Hudaibiya.

Usama – nepotul lui Mahomed, prin fiul său adoptiv, Zayd. El a cîștigat prietenia Aișei sprijinind-o atunci cînd s-a aflat în dificultate și va fi numit (într-un mod discutabil) la comanda armatei musulmane de către Profetul Mahomed, în cea din urmă lună a vieții acestuia.

Usman ibn Affan – al treilea calif al islamului, omul care a supervizat întocmirea primei ediții scrise a Coranului. Învățat, inteligent, bogat, va fi printre primii convertiți la islamism. Era și descendentul uneia dintre cele mai importante familii din Mecca. Profetul îi va încredința două dintre fiicele sale, care îi vor deveni soții, și va fi ales calif în 644, datorită calităților sale administrative. Marea sa greșeală a fost dependența excesivă de clanul și familia lui, lucru cauzat poate mai ales de faptul că era un războinic nu foarte priceput; își va răscumpăra totuși acest păcat prin felul în care a murit.

Yazdegird – ultimul Sasanid care a condus Imperiul Persan. Era de credință zoroastriană.

Zayd ibn Harithah – capturat într-un raid al beduinilor pe cînd era copil și apoi adus la tîrgul anual care avea loc în Mecca, la Ukaz, ca sclav. A fost cumpărat la licitație de unul dintre nepoții bogați ai Khadidjei și apoi dăruit acesteia. Khadidja i l-a dat pe Zayd lui Mahomed ca dar de nuntă. Mai tîrziu, Mahomed i-a dăruit libertatea lui Zayd, l-a adoptat și i-a dat-o pe Barakah ca primă soție. De la aceasta, Zayd va avea un fiu, pe Usama. Zayd a fost unul dintre cei mai înfocați adepți ai lui Mahomed și, mai tîrziu, se va număra printre cei mai importanți lideri militari ai islamului timpuriu, pînă la moartea sa, în bătălia de la Mutah.

Zaynab – fiică a lui Mahomed, s-a căsătorit cu unul dintre nepoții favoriți ai mamei sale, chipeșul Abu al-As, care a rămas păgîn pînă aproape de sfîrșit. Ea este mama lui Umamah.

Zaynab – fiica lui Khuzaymah, a cincea nevastă a Profetului, ce era fiica unei influente căpetenii a beduinilor din tribul Amir. A rămas văduvă după ce primul ei soț a murit în bătălia de la puțurile Badr. Vestită pentru generozitatea ei față de săraci, a murit la numai opt luni de la căsătoria ei cu Profetul.

Zaynab – vrăjitoare evreică din Khaybar; a vrut să-și răzbune comunitatea încercînd să-l otrăvească pe Profet.

Zaynab bint Jayș – verișoară a celei de-a șasea neveste a Profetului, care mai întîi s-a căsătorit cu Zayd, fiul adoptiv al lui Mahomed. Această căsătorie a fost desfăcută și ea i-a fost dată (așa cum se spune într-un verset din Coran)

Profetului ca o nevastă în plus, astfel încît numărul soţiilor din casa lui din Medina să ajungă la cinci.

Zayyad – un politician foarte viclean care, asemenea lui Mughira, provenea din tribul Thaqif din oraşul Ta'if. Fiind bastardul unei prostituate aflate în proprietatea unui neguţător străin, nu avea nici un fel de statut social sau aliaţi de clan care să-l ajute în viaţă; totuşi, va reuşi să ajungă la demnitatea de secretar de încredere şi apoi guvernator, pentru ca în final să guverneze peste Basra, Kufa şi toată Persia sub controlul lui Moavia. Zayyad a fost în mod oficial adoptat în familia lui Moavia, iar fiilor săi li s-au acordat posturi de guvernatori de mai mică importanţă în timpul regimului său. Aceasta a făcut ca familia lui să fie foarte loială faţă de Omeiazi. Ubaydallah ibn Zayyad era unul dintre fiii săi, guvernator la Kufa, ce a pus la cale şirul de evenimente care au dus la tragedia de la Kerbela.

Zubayr ibn al-Awwam – unul dintre primii convertiţi; Omar îi va încredinţa conducerea armatei trimise să-l sprijine pe Amr ibn al-As în raidurile sale în Egipt. Va cîştiga faimă printre oamenii săi conducînd un asalt asupra Babilonului, care la vremea aceea era fortăreaţă a Bizanţului. A fost unul dintre cei şase membri ai comitetului ales să desemneze un nou calif după moartea lui Omar; i s-a alăturat Aişei în revolta ei împotriva lui Ali.

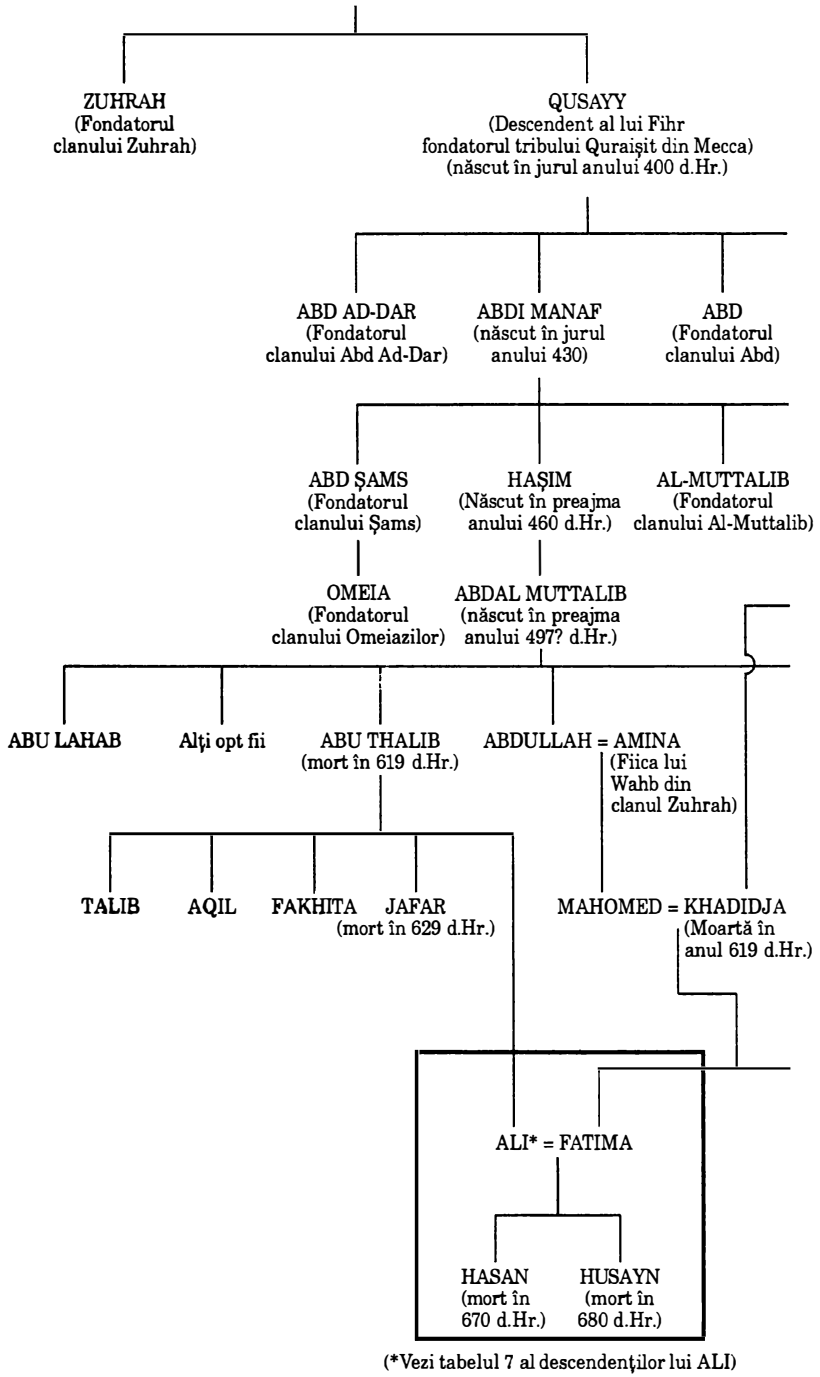

(*Vezi tabelul 7 al descendenţilor lui ALI)

TABELUL 1
Familia PROFETULUI MAHOMED şi şefii tribului *Quraişit* din Mecca

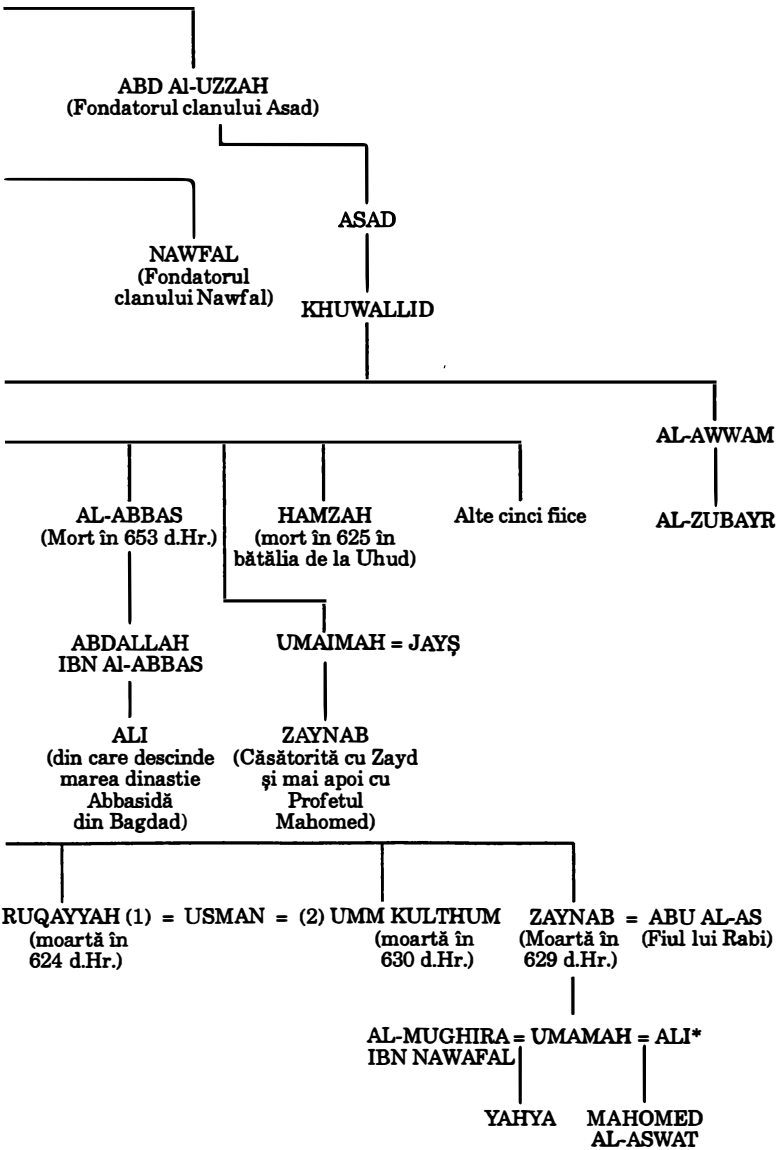

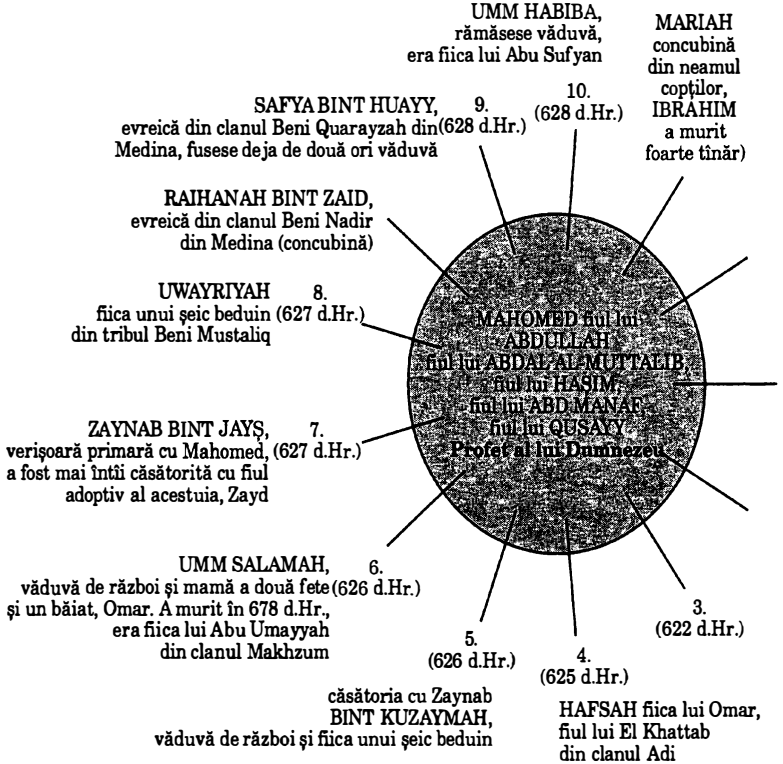
UMM HABIBA,
rămăsese văduvă,
era fiica lui Abu Sufyan
MARIAH
concubină
din neamul
coptilor,
IBRAHIM
a murit
foarte tînăr)
SAFYA BINT HUAYY, 9.
evreică din clanul Beni Quarayzah din (628 d.Hr.)
Medina, fusese deja de două ori văduvă
10.
(628 d.Hr.)
RAIHANAH BINT ZAID,
evreică din clanul Beni Nadir
din Medina (concubină)
UWAYRIYAH 8.
fiica unui şeic beduin (627 d.Hr.)
din tribul Beni Mustaliq
MAHOMED fiul lui
ABDULLAH
fiul lui ABDAL'AL-MUTTALIB
fiul lui HAŞIM
fiul lui ABD MANAF
fiul lui QUSAYY
Profet al lui Dumnezeu
ZAYNAB BINT JAYŞ, 7.
verişoară primară cu Mahomed, (627 d.Hr.)
a fost mai întîi căsătorită cu fiul
adoptiv al acestuia, Zayd
UMM SALAMAH, 6.
văduvă de război şi mamă a două fete (626 d.Hr.)
şi un băiat, Omar. A murit în 678 d.Hr.,
era fiica lui Abu Umayyah
din clanul Makhzum
3.
(622 d.Hr.)
5.
(626 d.Hr.)
4.
(625 d.Hr.)
căsătoria cu Zaynab
BINT KUZAYMAH,
văduvă de război şi fiica unui şeic beduin
HAFSAH fiica lui Omar,
fiul lui El Khattab
din clanul Adi

TABELUL 2
soțiile, concubinele și copiii PROFETULUI MAHOMED

11. (629 d.Hr.) MAYMUNAH ruda apropiată a lui Mahomed, era cumnata rămasă văduvă a unchiului său, Abbas

1. (595 d.Hr.) KHADIDJA fiica lui KHUAWALLID, rămasă de două ori văduvă înainte de căsătorie, prietenă și tovarășă spirituală a lui Mahomed. Moartă în 619

2. (622 d.Hr.) AIȘA fiica lui Abu Bakr

- ZAYNAB = ABU AL-AS
  - UMAMAH
- QASIM (mort la o vîrstă fragedă)
- RUQAYYAH
  - = USMAN
  - = UMM KULTHUM
- ABDULLAH (mort la o vîrstă fragedă)
- FATIMA = ALI
  - HASAN
  - HUSAYN

SAWADAH, gospodină văduvă

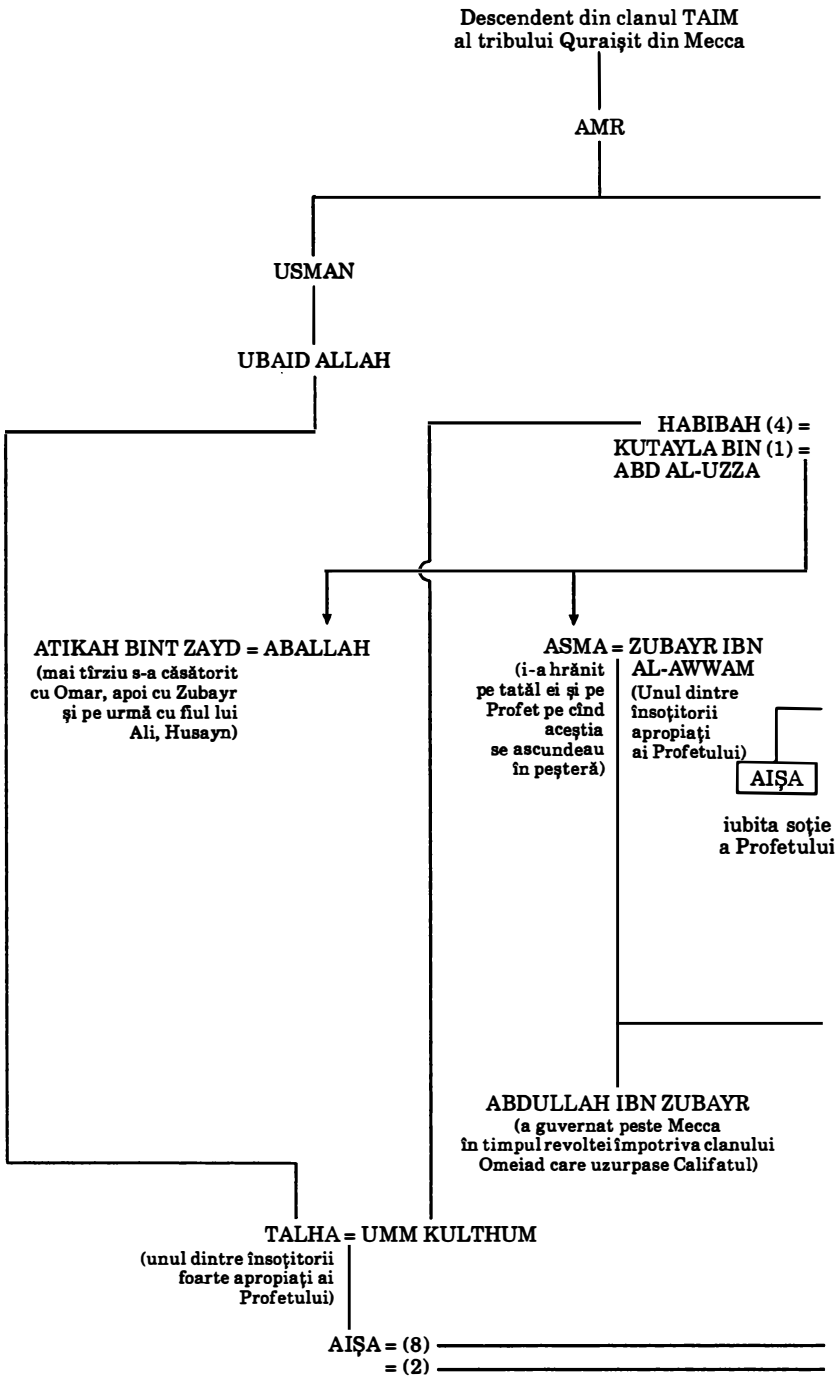
Descendent din clanul TAIM
al tribului Quraişit din Mecca
AMR
USMAN
UBAID ALLAH
HABIBAH (4) =
KUTAYLA BIN (1) =
ABD AL-UZZA
ATIKAH BINT ZAYD = ABALLAH
(mai tîrziu s-a căsătorit
cu Omar, apoi cu Zubayr
şi pe urmă cu fiul lui
Ali, Husayn)
ASMA = ZUBAYR IBN
AL-AWWAM
(i-a hrănit
pe tatăl ei şi pe
Profet pe cînd
aceştia
se ascundeau
în peşteră)
(Unul dintre
însoţitorii
apropiaţi
ai Profetului)
AIŞA
iubita soţie
a Profetului
ABDULLAH IBN ZUBAYR
(a guvernat peste Mecca
în timpul revoltei împotriva clanului
Omeiad care uzurpase Califatul)
TALHA = UMM KULTHUM
(unul dintre însoţitorii
foarte apropiaţi ai
Profetului)
AIŞA = (8)
= (2)

TABELUL 3

Familia lui ABU BAKR, cel dintîi calif al islamului, și legăturile strînse pe care le avea cu familiile lui TALHA și ZUBAYR

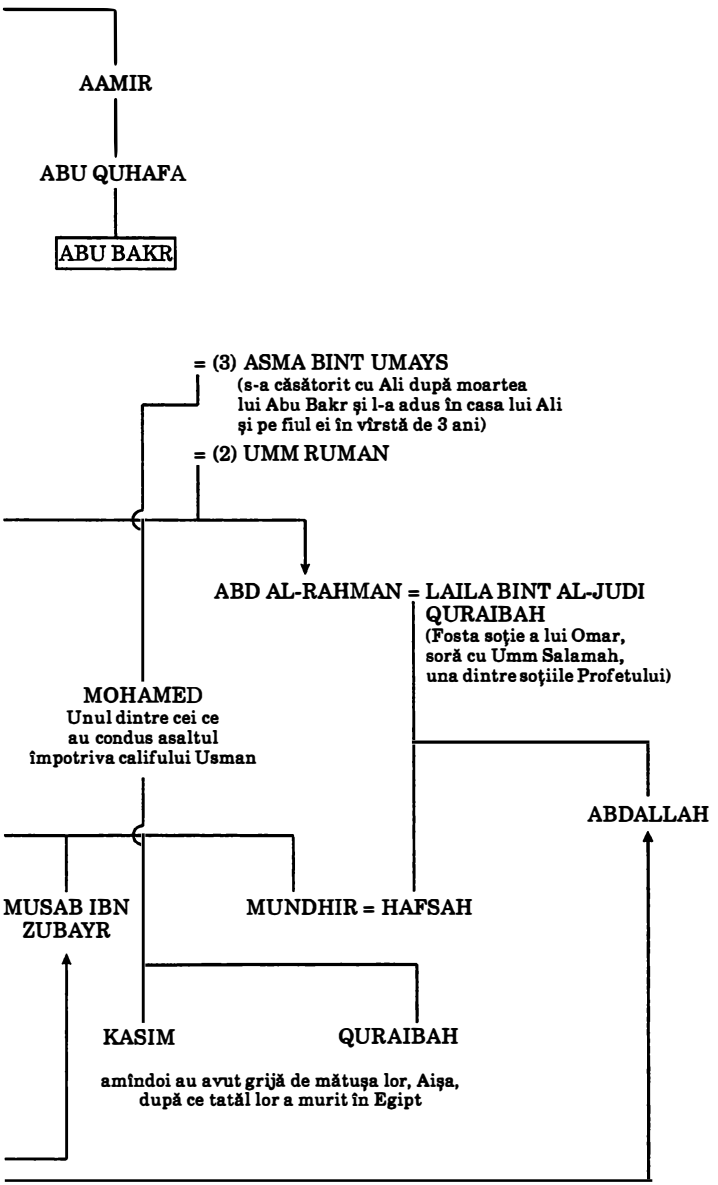
AAMIR
ABU QUHAFA
ABU BAKR
= (3) ASMA BINT UMAYS
(s-a căsătorit cu Ali după moartea lui Abu Bakr și l-a adus în casa lui Ali și pe fiul ei în vîrstă de 3 ani)
= (2) UMM RUMAN
ABD AL-RAHMAN = LAILA BINT AL-JUDI QURAIBAH
(Fosta soție a lui Omar, soră cu Umm Salamah, una dintre soțiile Profetului)
MOHAMED
Unul dintre cei ce au condus asaltul împotriva califului Usman
ABDALLAH
MUSAB IBN ZUBAYR
MUNDHIR = HAFSAH
KASIM
QURAIBAH
amîndoi au avut grijă de mătușa lor, Aișa, după ce tatăl lor a murit în Egipt

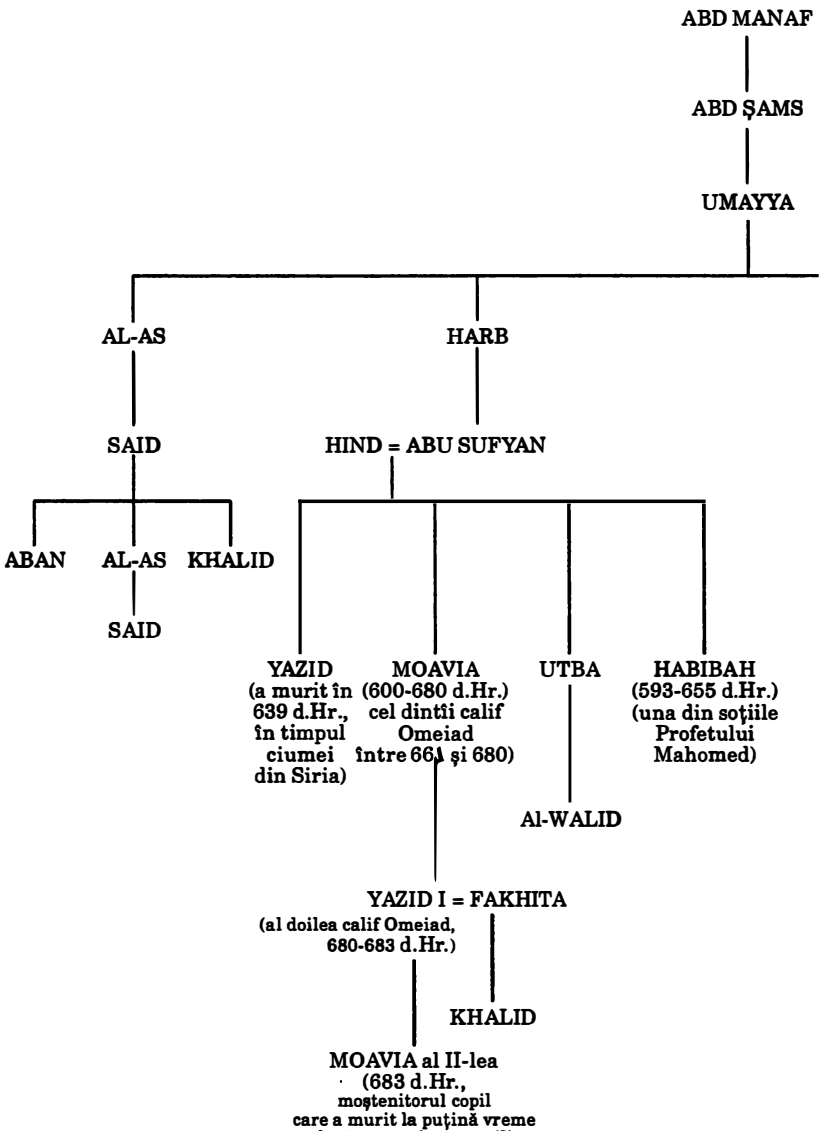
ABD MANAF
ABD ŞAMS
UMAYYA
AL-AS
HARB
SAID
HIND = ABU SUFYAN
ABAN
AL-AS
KHALID
SAID
YAZID (a murit în 639 d.Hr., în timpul ciumei din Siria)
MOAVIA (600-680 d.Hr.) cel dintîi calif Omeiad între 661 şi 680)
UTBA
HABIBAH (593-655 d.Hr.) (una din soţiile Profetului Mahomed)
Al-WALID
YAZID I = FAKHITA
(al doilea calif Omeiad, 680-683 d.Hr.)
KHALID
MOAVIA al II-lea (683 d.Hr., moştenitorul copil care a murit la puţină vreme după ascensiunea sa (?)

TABELUL 4

Arborele familiei lui USMAN IBN AFFAN (al treilea calif al islamului) și rudele sale din clanul ABD ȘAMS din tribul Quraișit din Mecca

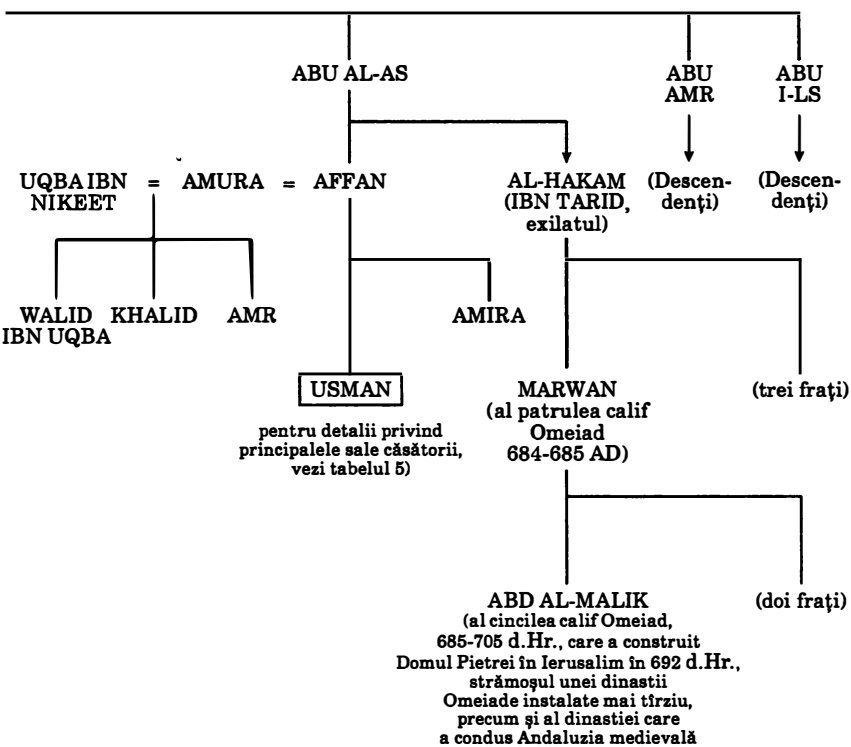

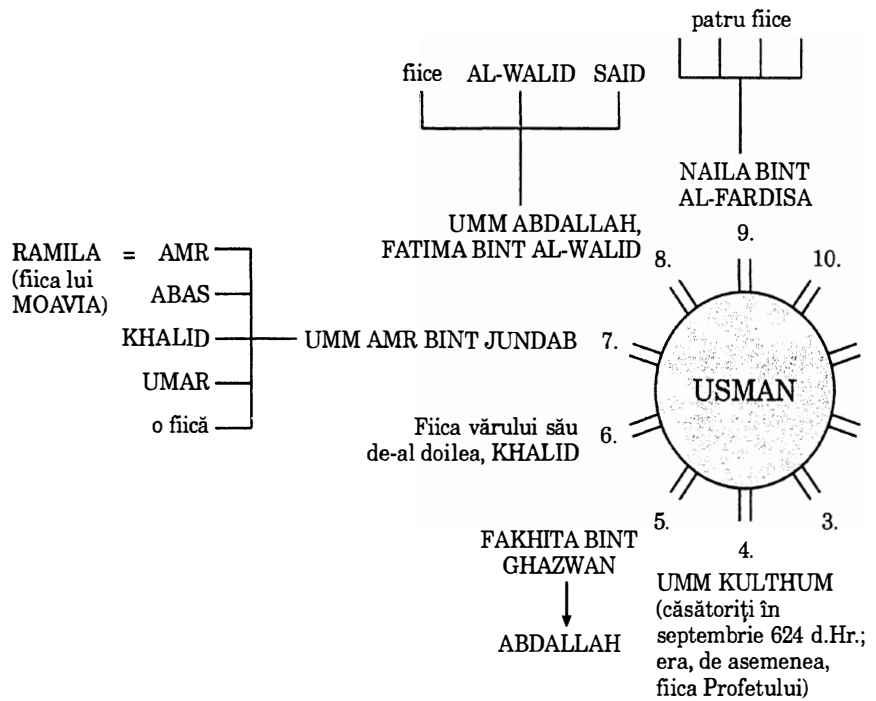
patru fiice
fiice AL-WALID SAID
NAILA BINT AL-FARDISA
UMM ABDALLAH, FATIMA BINT AL-WALID
RAMILA (fiica lui MOAVIA) = AMR
ABAS
KHALID
UMAR
o fiică
UMM AMR BINT JUNDAB
9.
8.
10.
7.
USMAN
Fiica vărului său de-al doilea, KHALID
6.
5.
3.
4.
FAKHITA BINT GHAZWAN
ABDALLAH
UMM KULTHUM (căsătoriți în septembrie 624 d.Hr.; era, de asemenea, fiica Profetului)

TABELUL 5
Căsătoriile şi copiii lui USMAN, al treilea calif al islamului

fiica şefului
tribului FAZARA

UMM HAKIM ASMA, fiica lui Abu Jahl → AL MUGHIRA
= 1. care mai tîrziu se va căsători cu
AL-WALID din clanul Abd Şams

= 2. RUQAYYAH, fiica Profetului Mahomed → ABDALLAH (a murit la vîrsta de 6 ani, pe cînd se aflau în exil în Abisinia)

RAMLA, fiica lui ŞAYBA IBN RABIA — au avut trei fiice:
- UMM ABAS = MARWAN
- UMM AMR = SAID IBN AL-AS
- AIŞA = (1) AL HARITH
  (2) ABDALLAH IBN AL-ZUBAYR

TABELUL 6
Descendenţii lui Ali şi ai Fatimei

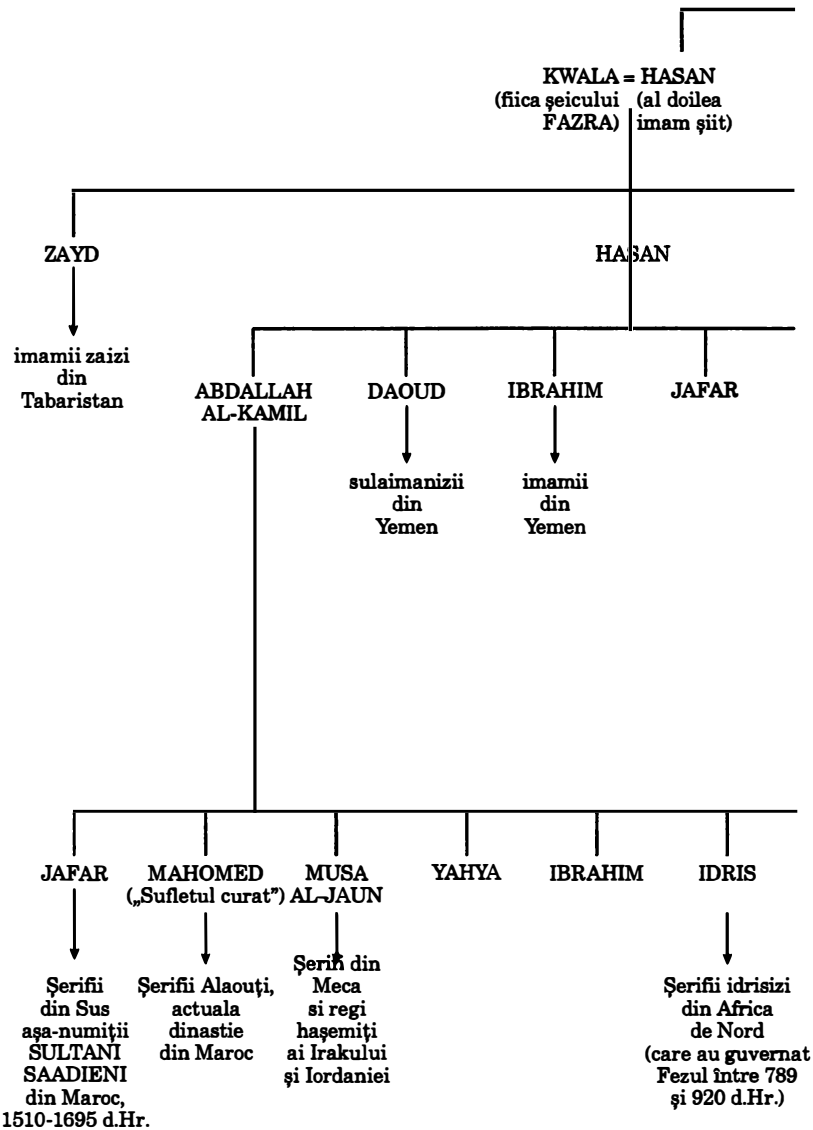

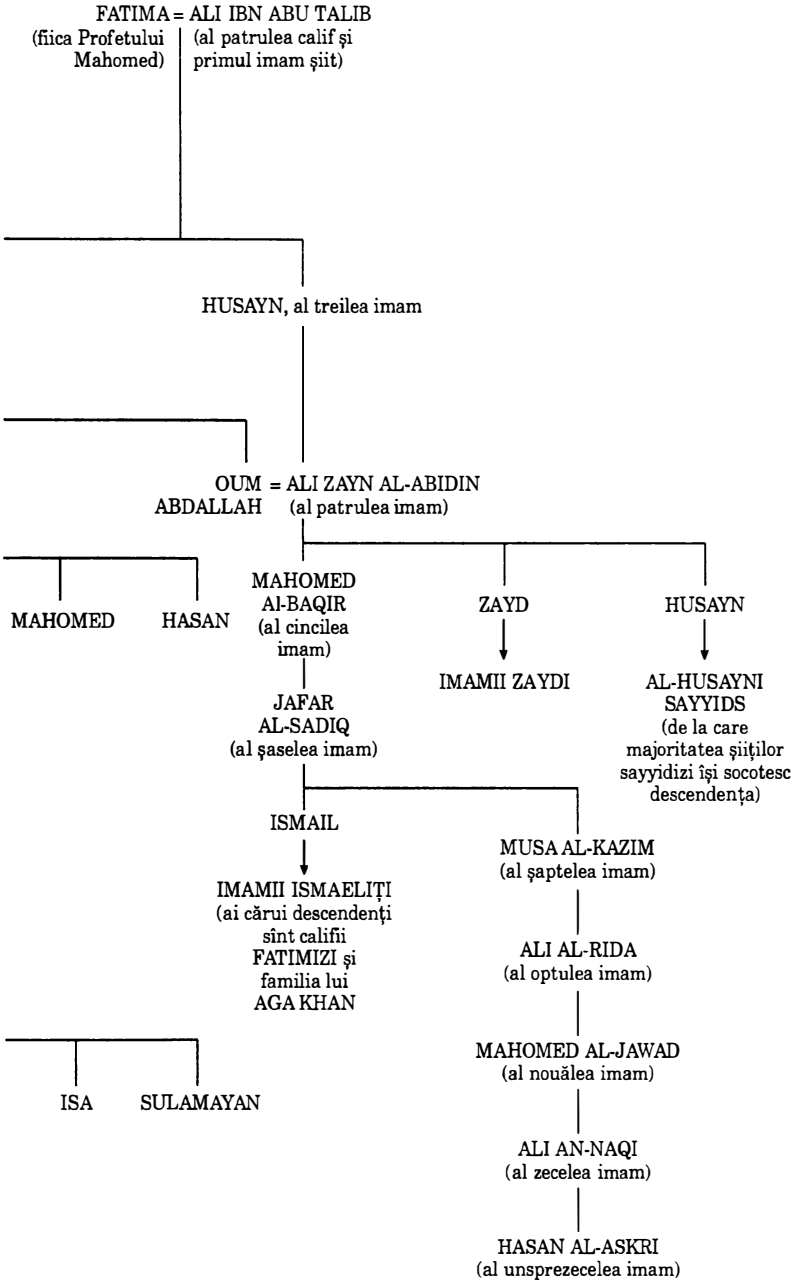
FATIMA (fiica Profetului Mahomed)
= ALI IBN ABU TALIB (al patrulea calif şi primul imam şiit)
HUSAYN, al treilea imam
OUM ABDALLAH
= ALI ZAYN AL-ABIDIN (al patrulea imam)
MAHOMED
HASAN
MAHOMED Al-BAQIR (al cincilea imam)
ZAYD
HUSAYN
IMAMII ZAYDI
AL-HUSAYNI SAYYIDS (de la care majoritatea şiiţilor sayyidizi îşi socotesc descendenţa)
JAFAR AL-SADIQ (al şaselea imam)
ISMAIL
IMAMII ISMAELIŢI (ai cărui descendenţi sînt califii FATIMIZI şi familia lui AGA KHAN
MUSA AL-KAZIM (al şaptelea imam)
ALI AL-RIDA (al optulea imam)
MAHOMED AL-JAWAD (al nouălea imam)
ALI AN-NAQI (al zecelea imam)
HASAN AL-ASKRI (al unsprezecelea imam)
ISA
SULAMAYAN

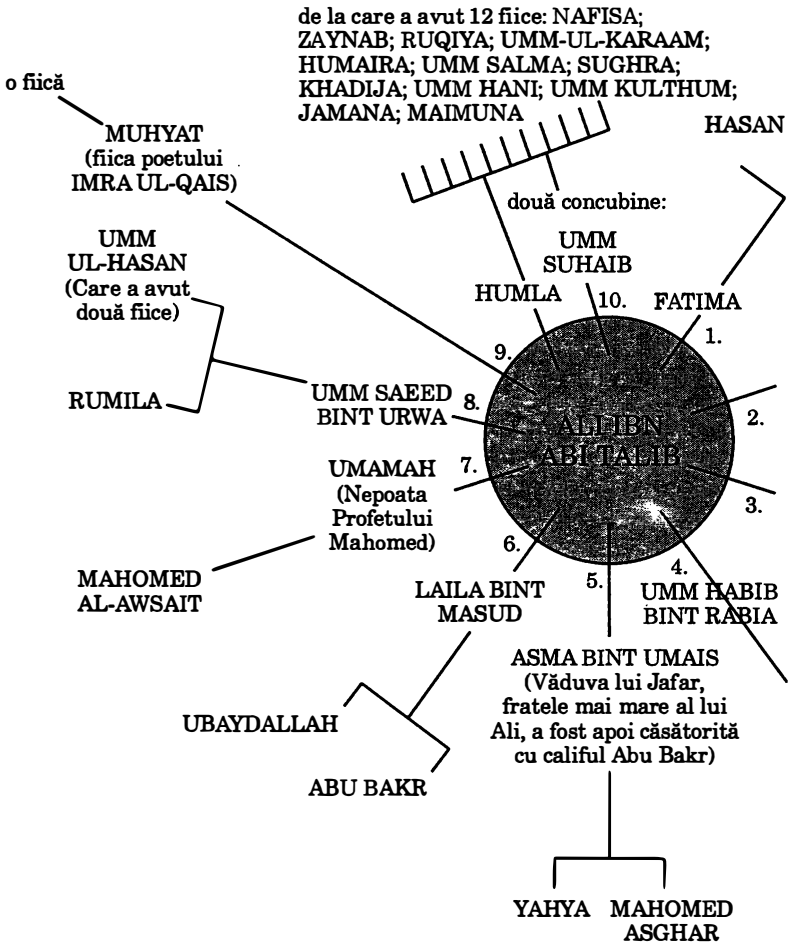
de la care a avut 12 fiice: NAFISA; ZAYNAB; RUQIYA; UMM-UL-KARAAM; HUMAIRA; UMM SALMA; SUGHRA; KHADIJA; UMM HANI; UMM KULTHUM; JAMANA; MAIMUNA
o fiică
MUHYAT (fiica poetului IMRA UL-QAIS)
HASAN
două concubine:
UMM UL-HASAN (Care a avut două fiice)
UMM SUHAIB
HUMLA
10.
FATIMA
1.
9.
RUMILA
UMM SAEED BINT URWA
8.
ALI IBN ABI TALIB
2.
UMAMAH (Nepoata Profetului Mahomed)
7.
3.
MAHOMED AL-AWSAIT
6.
4.
LAILA BINT MASUD
5.
UMM HABIB BINT RABIA
ASMA BINT UMAIS (Văduva lui Jafar, fratele mai mare al lui Ali, a fost apoi căsătorită cu califul Abu Bakr)
UBAYDALLAH
ABU BAKR
YAHYA
MAHOMED ASGHAR

TABELUL 7

Descendenţii lui ALI

(15 fii şi 18 fiice proveniţi atît din căsătoria cu FATIMA, cît şi de la celelalte soţii şi concubine pe care şi le-a luat Ali după ce Fatima a murit)

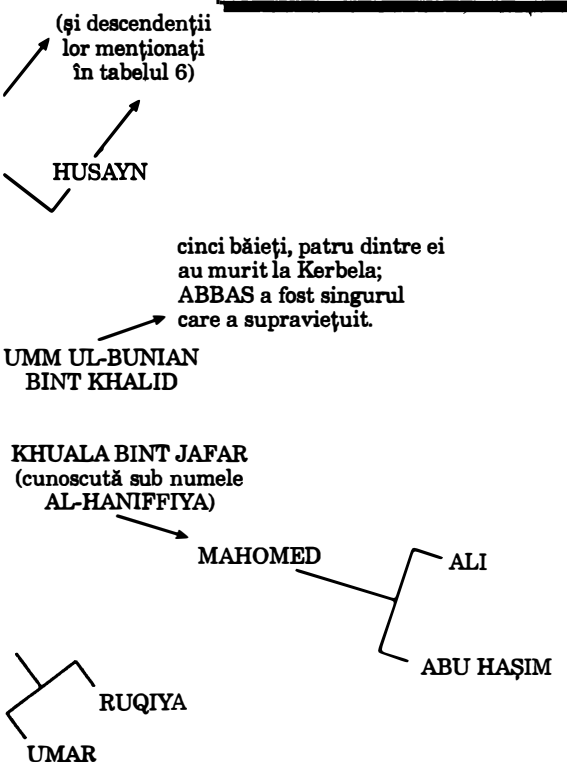
(şi descendenţii lor menţionaţi în tabelul 6)
HUSAYN
cinci băieţi, patru dintre ei au murit la Kerbela; ABBAS a fost singurul care a supravieţuit.
UMM UL-BUNIAN BINT KHALID
KHUALA BINT JAFAR (cunoscută sub numele AL-HANIFFIYA)
MAHOMED
ALI
ABU HAŞIM
RUQIYA
UMAR

Bibliografie

Abbot, Nabia, *Aishah: The Beloved of Mohammed*, University of Chicago Press, Chicago, 1942.

Ahmad, Fazl, *Omar: The Second Caliph of Islam*, Sh. Muhammad Ashraf, Lahore, 1975.

Ahmed, Akbar S., *Discovering Islam: Making Sense of Muslim History and Society*, Routledge, Londra, New York, 1988.

Ahmed, Akbar S., *Islam Today: A Short Introduction to the Muslim World*, I.B. Tauris, Londra, New York, 1999.

Ali ibn Abu Talib ibn Abdul Muttalib, *Nahjul, Balagha: The Sermons, Letters and Sayings of Imam Ali* (2 vol.), Ansariyan Publications, Qum, 1971.

Ali, Maulana Muhammad, *A Manual of Hadith*, Lahore, Ohio, 1941.

Ali Tariq, *The Clash of Fundamentalisms: Crusades, Jihads and Modernity*, Verso, Londra, 2002 [ed. rom.: *Ciocnirea fundamentalismelor*, traducere de Ion Vlădoiu, Editura Antet XX Press, Filipeştii de Tîrg, 2006].

Arberry, Arthur, *The Koran interpreted*, Oxford University Press, Oxford, 1983.

Arberry, Arthur, *The Seven Odes*, George Allen & Unwin, 1957.

Armstrong, Karen, *Muhammad: A Biography of the Profet*, Victor Gollancz, 1991.

Armstrong, Karen, *Islam: A Short History*, Wiedenfeld & Nicolson, Londra, 2000 [ed. rom.: *Islamul: o scurtă istorie*, traducere de Claudiu Vereş, Editura Idea Design & Print, Cluj-Napoca, 2002].

Arnold, T.W., *The Caliphate*, Clarendon Press, Oxford, 1924.

Atiyah, Edward, *The Arabs*, Penguin, Hardmonsworth, Middlesex, 1955.

al-Azraqi, Muhammad ibn Abdallah, *History of Mecca*, Leipzig, 1858.

Bakhtiar, Laleh, *Sufi: Expression of the Mystic Quest*, Thames & Hudson, Londra, 1976.

Ball, Warwik, *Rome in the East*: *The Transformation of an Empire*, Routledge, Londra, 2000.

Barlas, Asma, *„Believing Women" in Islam: Unreading Patriarchal Interpretations of the Qur'an*, University of Texas Press, Austin, 2002.

Bodley, R.V.C., *The Messenger: The Life of Mohammed*, Robert Hale, Londra, 1946.

Bonney, Richard, *Jihad from Qur'an to Bin Laden*, Palgrave, Macmillan, 2004.

Bosworth, C.E., *The Islamic Dynasties*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1967.

Brockelmann, Carl, *History of the Islamic People*, München, 1939.

al-Bukhari, Sahih, *Hadith: The Gathered Collection of the Sayings of the Prophet* (9 vol.), Kitan, Bhaven, 1984.

Bulliet, R., *The Camel and the Wheel*, Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1975.

Burton, John, *An Introduction to the Hadith*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1994.

Cameron, Averil, *The Mediterranean World în Late Antiquity AD 395-600*, Routledge, Londra, New York, 1993.

Clarke, Peter (ed.), *Islam: The World's Religions*, Routledge, 1988.

Cook, Michael, *Muhammad*, Oxford University Press, Oxford, 1985.

Cook, Michael, *The Koran: A Very Short Introduction*, Oxford University Press, Oxford, 2000 [ed. rom.: *Coranul. Foarte scurtă introducere*, traducere de Florin Sicoe, Editura Allfa, Bucureşti, 2004].

Creswell, K.A.C., *Early Muslim Architecture*, Clarendon Press, Oxford, 1932.

Corne, Patricia, *Meccan Trade and the Rise of Islam*, Princeton University Press, Princeton, 1987.

Corne, Patricia, *Slaves on Horses*, Cambridge University Press, Cambridge, 1980.

Corne, Patricia, Cook, Michael, *Hagarism: The Making of the Islamic World*, Cambridge University Press, Cambridge, 1977.

Corne, Patricia, Hinds, M., *God's Caliph: Religious Authority in the First Centuries of Islam*, Cambridge University Press, Cambridge, 1986.

Delong-Bas, Natana J., *Wahhabi Islam: From Revival and Reform to Global Jihad*, I.B. Tauris, Londra, 2004.

Donner, F., *The Early Islamic Conquest*, Princeton University Press, Princeton, 1981.

Elahdi, Maulana Muhammad Ashiq, *The Wives of the Prophet*, Islamic Book Service, 2002.

Epstein, Isidore, *Judaism*, Pelican, Harmondsworth, 1959.
Esin, Emel, *Mecca the Blessed, Madinah the Radiant*, Paul Elek Books, Londra, 1963.
Faruqi, Nissar Ahmed, *Early Muslim Historiography: A Study of Early Transmitters of the Arab History from the Rise of Islam up to the End of Umayyad Period, 612-750*, Idaarah-i Adabiyat-i Delli, Delhi, 1979.
Fidai, Rafi Ahmed, Shakih, N.M., *The Companions of the Prophet*, Delhi, 1994.
Frye, Richard, *The Golden Age of Persia*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1993.
de Gaury, Gerald, *Rulers of Mecca*, George Harrap, Londra, 1951.
Glubb, John Bagot, *The Great Arab Conquests*, Hodder & Stoughton, Londra, 1963.
Glubb, John Bagot, *The Empire of the Arabs*, Hodder & Stoughton, Londra, 1963.
Glubb, John Bagot, *The Life & Times of Muhammad*, Hodder & Stoughton, Londra, 1963.
Gulek, Norman, *Deities and Dolphins: The Story of Nabataeans*, Farrar, Sraus and Giroux, New York, 1965.
Grant, Michael, *The Jews in the Roman World*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1973.
Groom, Neigel, *Frankincense and Myrrh: A Study of the Arabian Incense Trade*, Longman, Londra, 1981.
Grunebaum, G.E., *Classical islam 600-1258*, Londra, 1970.
Grunebaum, G.E., *Muhammadan Festivals*, Curzon, Londra, 1976.
Guillaume, Alfred, *Islam*, Penguin, Hardmondsworth, 1954.
Guillaume, Alfred, *The Traditions of Islam*, Oxford University Press, Oxford, 1924.
Guillaume, Alfred, *The Life of Muhammad* (traducerea cărţii lui Ibn Işaq *Sirat rasul Allah*), Oxford University Press, Oxford, 1955.
Haag, Michael, *Syria & Lebanon*, Cadogan, Londra, 1995.
Hassan, Masulul, *Hadrat Othman Ghani*, Kitab Bhavan, New Delhi, 1999.
Hassan, Masulul, *Hadrat Ali Murtada*, Kitab Bhavan, New Delhi, 1998.
Hawting, G.R., *The First Dynasty of Islam: The Umayyad Caliphate, AD 661-750*, Londra, Sidney, 1986.
Henze, Paul, *Layers of Time: A History of Ethiopia*, C. Hurst, Londra, 2000.
Hitti, P.K., *History of the Arabs* (ediţia a V-a), Macmillan, New York, 1951.

Hitti, P.K., *History of Syria*, Macmillan, Londra, 1957.
Hitti, P.K., *Lebanon in History*, Macmillan, Londra, New York, 1957.
Hitti, P.K., *Makers of Arab History*, Macmillan, Londra, 1968.
Horovitz, Josef, *The Earliest Biographies of the Prophet and Their Authors* (ed. Lawrence Conrad), SLAEI, Darwin Press, 2002.
Hourani, G.F., *Arab Seafaring*, Princeton University Press, Princeton, 1995.
Holyland, Robert G., *Arabia and the Arabs: From the Bronze Age to the Coming of Islam*, Routledge, Londra, 2001.
Insoll, Timothy, *The Archeology of Islam*, Blackwell, Oxford, 1999.
Irving, Washington, *Life of Mahomet*, Dutton, New York, 1955.
Irwin, Robert, *Night & Horses & the Desert: The Anthology of Classical Arab Literature*, Allen Lane, Londra, 1999.
Irwin, Robert, *Islamic Art*, Lawrence King, Londra, 1997.
Isaac, Benjamin, *The Limits of Empire: The Roman Army in the East*, Oxford University Press, Oxford, 1990.
ibn Ishak, Muhammad (c. 699-761), *The Life of Muhammad* (*Sirat al-Nabi*); cartea există avînd două comentarii diferite făcute încă de la început: acela al lui Abd al-Malik ibn Hișam, precum și cel al lui Abd ar-Rahman ibn Abd Allah as-Suhayli.
Jeffery, Arthur, *Materials for the History of the Text of the Qur'an*, Brill, Leiden, 1937.
Kabbani, Rana, *Europe's Myths of Orient*, Macmillan, Londra, 1986.
Kaegi, Walter, *Byzantium and the Early Islamic Conquests*, Cambridge, 1992.
Kattani, Sulayman, *Imam Ali*, Muhammadi Trust, Londra, 1983.
Kennedy, Hugh, *The Armies of the Caliphs: Military and Society in the Early Islamic State*, Routledge, Londra, 2001.
Kennedy, Hugh, *The Prophet and the Age of the Caliphates*, Longman, Londra, 1986.
Kennedy, Hugh, *The Court of the Caliphs: The Rise an the Fall of Islam's Greatest Dynasty*, Weindfeld & Nicolson, Londra, 2004.
Kepel, Gilles, *Jihad: The Trial of Political Islam*, I.B. Turis, Londra, 2002.
Khan, Majid Ali, *The Pious Caliphs*, Islamic Book Publishers, Safat, 1978.
Khan, Maulana Wahiduddin, *Muhammad the Prophet of Revolution*, Darul Ishaat, New Delhi, 1986.
Khan, Muhammad Zafrulla, *Islam: Its Meaning for Modern Man*, Routledge, Londra, 1962.

Al-Kufi, Abu Muhammad Ahmad ibn A'tham (mort în 926), *Kitab al-futuh : The book of Conquests*, recent editată de Muhammad Ali al-Abbasi și Sayyid Abd al-Wahhab Bukhari (8 vol.) și pubilcată la Hyderbad între 1968 și 1975.

Lane-Poole, Stanley, *The Speeches and the Table Talk of the Prophet Muhammad*, Macmillan, Londra, 1882.

Lapidus, Ira, *A History of Islamic Societies*, Cambridge Universitz Press, Cambridge,, 1966.

Lewis, Bernard, *The Arabs in History*, Harper & Row, New York, 1966.

Lewis, Bernard, *The Assassins : A Radical Sect in Islam*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1967.

Lewis, Bernard, *The Muslim Discovery of Europe*, Weidenfeld & Nicolson, Londra, 1982.

Lewis, Bernard, *Music of a Distant Drum : Classical Arab, Persian, Turkish and Hebrew Poems*, Princeton University Press, Princeton, 2001.

Lewis, Bernard, Holt, P.M., „The Materials Used by Ibn Ishaq", în Bernard Lewis, P.M. Holt, *Historians of the Middle East*, Oxford University Press, Londra, 1962.

Lieu, Judith, North, John, Rajak, Tessa (ed.), *The Jews among the Pagans and Christians în the Roman Empire*, Routledge, Londra, 1992.

Lings, Martin, *Muhammad : His Life Based on the Earliest Sources*, ediție revăzută a textelor islamice, Islamic Texts Society, Londra, Cambridge, 1991.

Lings, Martin, *What is sufism ?*, University of California Press, Berkeley, Los Angeles, 1975.

Lings, Martin, Safadi, Yasin Hamid, *The Qur'an*, British Library, Londra, 1976.

Majad, al, A.M.M., *The Yemen in Early Islam, 9-233 AH, 630-684 AD*, Londra, 1988.

Madelung, Wilferd, *The Succession to Muhammad : A Study of the Caliphate*, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.

Makiya, Kanan, *The Rock : A Tale of Seventh-Century Jerusalem*, Constable & Robinson, Londra, 2002.

Margoliouth, D.S., *Mohammed*, Blackie & Son, Londra, Glasgow, 1939.

Miller, J. Innes, *The Spice Trade of the Roman Empire, 29 BC to 641 AD*, Oxford University Press, Oxford, 1969.

Mokhtar, G. (ed.), *Ancient Civilizations of Africa*, University Press of California, Columbia, Princeton, 1981.

Momen, Moojan, *An Introduction to Shi'i Islam*, Yale University Press, New Haven, Londra, 1985.

Muir, (Sir) William, *Life of Mahomet*, publicată mai întîi în patru volume în 1861 şi apoi revizuită de T.H. Weir, în 1923.

Muir, (Sir) William, *The Caliphate: Its Rise, Decline and Fall* (ediţia a III-a), Londra, 1898.

Muzaffereddin, Shaikh Shemseddin Halveti al-Jerrahi, *Ninety-Nine Names of Allah*, Harper & Row, 1978.

Nasr, Seyyed Hossein, *Islamic Art and Spirituality*, Golgonooza Press, Londra, 1987.

Nicholson, Reynold, *A Literary History of the Arabs*, Cambridge University Press, Londra, 1930.

Nicholson, Reynold, *Translations of Eastern Poetry and Prose*, Cambridge University Press, Cambridge, 1922.

Nigosian, Solomon, *Islam*, Crucible, 1987.

Norris, Harry Thirlwall, *The adventures of Antar*, Aris & Phillips, 1980.

Norwich, John Julius, *Byzantium: The Early Centuries*, Viking, Londra, 1988.

Padwick, Constance, *Muslim Devotions: A Study of Prayer-manuals in Common Use*, SPCK, Londra, 1961.

Pankhurst, Richard, *The Ethiopians*, Blackwell, Oxford, 1998.

Parrinder, Geoffrey, *Jesus in the Qur'an*, Faber, Londra, 1965.

Peters, F.E., *Muhammad and the Origins of Islam*, State University of New York Press, 1994 [ed. rom.: *Mohamed şi originile islamului*, traducere de Genoveva Bolea, Editura Arc, Chişinău, 2003].

Peters, F.E., *Judaism, Christianity, and Islam*, Princeton, 1982.

Peters, F.E., *The Hajj: The Muslim Pilgrimage to Mecca and Holly Places*, Princeton University Press, 1994.

Peters, F.E., *Mecca: A Literary History of the Muslim Holy Lands*, Princeton, 1994.

Peters, F.E., *Islam: A Guide for Jews and Christians*, Princeton, 2003.

Petersen, E.L., *Ali and Mu'awiya in Early Arabic Tradition*, Copenhaga, 1964.

Pitts, Joseph, *A Faithful Acount of the Religion and Manners of the Mahometans*, 1731.

Qureshi, Sultan Ahmed, *Letters of the Holy Prophet Muhammad*, Kitab Bhavan, New Delhi, 2000.

Reeves, Minou, *Muhammad in Europe: A Thousand Years of Western Myth-Making*, Garnet, Reading, 2000.

Robinson, Maxime, *Mahommed*, Londra, 1971.

Rodinson, Maxime, Arberry, A.J., Perry, Charles, *Medieval Arab Cookery*, Prospect Books, Totnes, 2001.

Rogerson, Barnaby, *Traveller's History of North Africa*, Windrush, Moreton-in-Marsh, 1998.

Rogerson, Barnaby, *The Prophet Muhammad: A Biography*, Little Brown, Londra, 2003.

Ruthven, Malise, *Islam: A Very Short Introduction*, Oxford, 1997 [ed. rom.: *Islamul. Foarte scurtă introducere*, traducere de Florin Sicoe, Editura Allfa, Bucureşti, 2004].

Ruthven, Malise, *Islam in the World*, Penguin, 2000.

Ibn Sa'd, Muhammad (746-845), *Kitab al-Tabaqat al-Kabir* (ed. Eduard Sachau *et al.*), Brill, 1904-1940.

Ibn Sa'd, Muhammad, *The Woman of Madina* (o ediţie prescurtată a celor opt volume de mai sus, ad Aisha Bewley), Ta-Ha, 1995.

Sardar, Ziauddin, *Desperately Seeking Paradise*, Granta, Londra, 2004.

Schimmel, Annemarie, *Islam: An Introduction*, State University of New York Press, Albany, NY, 1992.

Sells, Michael, *Desert Tracings*, Wesleyan University Press, Middletown, Connecticut, 1989.

Shah, Ikbal Ali, *Muhammad the Prophet*, Londra, 1932.

Shahid, Irfan, *Byzantium and the Arabs*, Dumbarton Oaks, Washington, 1995.

Al-Shinnawy, Abdul Aziz, *The Prophet's Children*, Umm al-Qura, 2001.

Shoufani, E., *Al-Riddah and the Muslim Conquest of Arabia*, University of Toronto Press, Toronto, 1972.

Smith, Margaret, *Rabi'a the Mystic*, Cambridge University Press, Cambridge, 1928.

Al-Tabari, Abu Jafar Muhammad ibn Jarir (mort în 923), *Ta'rikh al-Rasul wa-l-Muluk* (*The History of the Prophets and Kings*, ed. M.J. de Goege *et al.*, 15 vol.), Leiden, 1879-1901; *The History of te Messengers and the Kings* (39 vol), State University of New York Press, 1985-1999.

Al-Tabari, Abu Jafar Muhammad ibn Jarir, *Jami al-Bayan Tafsir ay al-Qu'ran* (30 vol. cuprinzînd cometariile la Coran ale lui Tabari), Cairo, 1903; există, de asemenea, şi o traducere mai recentă a lui E. Yarshater.

al-Tanataba, A.S.M, *Shi'ite Islami* (ed. Seyyed Hossein Nasr), State University of New York Press, 1975.

Thomas, Bertram, *The Arabs*, Doubledey, Doran & Co., Londra, 1937.

Thomson, Ahmad, *The Wives of the Prophet Muhammad* (ediția a III-a), Ta-Ha, Londra, 2004.

Thomson, Ahmad, *Fatima Az-Zahra*, Ta-Ha, Londra, 1993.

Tisdal, W. St. Clair, *The Original Sources of the Qur'an*, SPCK, Londra, 1905.

Trimingham, John Spencer, *Islam in Ethiopia*, Oxford University Press, Londra, 1952.

Trimingham, John Spencer, *Christianty among the Arabs in Pre-Islamic Times*, Longman, Londra, 1979.

Uzunoglu, Nurettin, *History of the Prophets*, Istanbul, 1995.

Waines, David, *Introducton to Islam*, Cambridge University Press, Cambridge, 1995.

Wansbrough, John, *Quranic Sudies: Sources and Methods of Scriptural Interpretation*, Oxford University Press, Oxford, 1977.

Wansbrough, John, *The Sectarian Milieu: Content and Composition of Islamic Salvation History*, Oxford University Press, 1978.

Al-Waqidi, Abu Abd Allah Muhammad ibn Umar, *Kitab al-Mghazi: Waqidi's The Book of Muhammad's Campaigns*, Calcutta, 1856; și, de asemenea, traducerea ceva mai recentă, în trei volume, a lui Marsden Jones, 1966.

Warraq, Ibn (ed.), *The Quest for the Historical Muhammad*, Prometheus Books, New York, 2000.

Watt, W. Montgomery, *Muhammad at Mecca*, Oxford University Press, Oxford, 1953.

Watt, W. Montgomery, *Muhammad at Medina*, Oxford University Press, Londra, 1956.

Watt, W. Montgomery, *Islamic Revolution in the Modern World*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1969.

Watt, W. Montgomery, *The Formative Period of the Islamic Thought*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1973.

Watt, W. Montgomery, *Early Islam: Collected Articles*, Edinburgh University Press, Edinburgh, 1990.

Wensinck, A.J., *Muhammad and the Jews of Medina*, Freiburg, 1975.

Westermarck, E., *Pagan Survivals in Mahommedan Civilisation*, Macmillan, 1933.

Wintle, Justin, *The Rough Guide History of Islam*, Rough Guides, Londra, 2003.

Index

A

Abbas 40, 63-64, 95, 113, 125-126, 252, 263, 268, 278, 283-284, 293, 310, 335
Abbasizi 24, 310-312, 315
Abd al-As bin Ar Rabi 113-114
Abd al-Muttalib 335
Abd al-Rahman ibn al-Harith 233
Abd al-Wahhab 320
Abd Şams, clan 216
Abd Er-Rahman 300
Abdallah ibn Abbas 268, 283
Abdallah ibn Abi Bakr 326
Abdallah ibn Amir 243
Abdallah ibn Omar 262
Abdallah ibn Zubayr 306
Abdullah ibn Abbas 95, 252, 278
Abdullah ibn Omar 302
Abdullah ibn Qais 232
Abdullah ibn Zubayr 233, 302
Abdur Rahman ibn Abu Bakr 302
Abu Afak 35
Abu Amir ar-Rahib 36
Abu Bakr
  averea lui ~ 44, 86, 128, 152
  campanii militare 130-132
  ~ conduce rugăciunile în locul lui Mahomed 40
  credinţa 86
  ~ despre Omar 160-161
  dispoziţii legate de proprietăţile lui Mahomed 126-127
  fuga din Mecca 45, 87-88, 152--153
  invadarea Ţării Sfinte 149-157
  ~ îi împrumută lui Mahomed suma de răscumpărare a miresei 88
  îndurare 144, 149
  moartea lui ~ 157-159
  nume 129
  numirea în funcţia de calif 123--127
  pelerinajul la Mecca 59
  porecle 86
  relaţii cu Mahomed 85, 87
  statut 127-130
  ~ şi moartea lui Mahomed 121--122
  ~ şi musulmanii din Medina 39
  ~ şi războaiele din epoca *Ridda* 133-150
  trecut 85-86, 335-336
  ultimul pelerinaj la Mecca 157
Abu Dharr al Ghafari 246-248
Abu Hanifa 319
Abu Jahl 288, 336
Abu Lahab 44, 336
Abu Lulu Firuz 208
Abu Musa al Ashari 204, 249, 265, 277, 279-280, 332, 336
Abu Muslim 310
Abu Sufyan 106-107, 114, 125, 151, 154, 165, 245, 269, 272, 274, 294, 301, 336, 339, 341
Abu Talib 41-45, 85, 267, 289, 335--336, 338
Abu Ubayd 181, 183

Abu Ubaydah 127, 162, 169, 173, 176, 208, 336
activitate politică 239-240
adevăraţii imami 311-312
Africa de Nord 167, 173, 199-200, 223, 229, 246, 297, 310, 315--316, 332-333, 340
Aga Khan 316
ahd-ul lui Omar 175
Ahmad ibn Hanbal 319
Ain al Tamar, mănăstire 155
Aişa
absenţa copilăriei 90
adversari 107
căsătorie 88
copilărie 87
credinţă 85
~ cu Omar 204-205
~ cu Zayd 53-54
diferenţa de vîrstă dintre ea şi Mahomed 88-89
dispoziţii legate de proprietăţile lui Mahomed 125-127
doliu pentru Mahomed ibn Abu Bakr 283
influenţa ~ 109
~ în campania împotriva clanului Beni l-Mustaliq 98-99
înfrîngerile lui Ali 263-268
întoarcerea lui Mahomed 112
jocuri 89
judecată 100-103
logodnă 87
moartea 324
moştenirea ~ printre povestitorii din Medina 322-328
opoziţia faţă de Ali 259-262
relaţia cu Mahomed 98-99, 107--108, 116-117
statut 83-84
susţinători 107
~ şi Hafsah 90
~ şi Khadidja 108
~ şi moartea lui Abu Bakr 159
~ şi moartea lui Mahomed 40, 63-64, 83, 117
~ şi Safiya bint Huuayy 105
~ şi tradiţia sunnită 40
~ şi Umm Salamah 92, 107-108
~ şi Zaynab bint Jahş 95-96
trecut 85-88, 336
ura lui Ali 103
viaţa 324
Ajnadayn, bătălia de la ~ 157
alcool 38
Al-Derawi 198
Alexandria 192-199, 228, 230, 327, 330-331
Ali
adversari 259-262
armistiţiul încheiat cu Moavia 277-281
~ ca imam 260
campanii militare 263-268, 275--285
caracter 39, 287
carieră militară 41, 47, 50-59
căsătoria cu Fatima 48-49, 287--288
construirea casei-moschee a lui Mahomed 47
copii 51
copilărie 43
credinţă 43-45
educaţie 43
felul în care a guvernat 283--284
împăcarea cu Abu Bakr 127
~ în tradiţia şiită 40, 63, 66, 260, 290-291
înmormîntarea 286
~ îşi dă fiica în căsătorie lui Omar 211
~ la procesul Aişei 101-102
~ lăsat deoparte în favoarea lui Usman 213
~ lipseşte de la discuţiile legate de succesiune 124-125
Maddhij, expediţia 60
naşterea 42
numirea în funcţia de calif 258--259
numiri în administraţie 262--263
~ o înfrînge pe Aişa 263-268

plecarea din Mecca 45-46
purtător de drapel al islamului 55, 57
răsturnarea clanului Beni Qaynuqa 50
relaţia cu Mahomed 40-41, 59
sabie 70
~ se mută în casa lui Mahomed 42
sosirea la Medina 46
soţii 287-288
statut 41, 258, 287-291
statut religios 287, 291
~ şi bătălia de la puţurile Badr 47
~ şi campania din Khaybar 55-56
~ şi conclavul de la Udruh 279--280
~ şi moartea lui Mahomed 40--42, 63-66
~ şi Moavia 268-286
~ şi musulmanii din Medina 39
~ şi predica de la Ghadir Khumm 62
~ şi revolta împotriva lui Usman 251-253
trecut 42, 336-337
uciderea lui ~ 285-287, 292-293
ura Aişei faţă de ~ 103
venituri 56
Ali Zayn al-Abidin 306, 311
Alizi 311-312
Allah, numele supremˌ al puterii absolute 23
al-Qadisiya, bătălia de la ~ 186-189, 202-203
al-Sindi 327
al-Waqidi 35, 327
Aminah 337
Ammar ibn Yasir 201, 248
Amr ibn al-As
convertirea la islamism 56
~ în timpul Califatului lui Abu Bakr 137, 154, 156
~ în timpul Califatului lui Omar 162, 191-201
~ în timpul Califatului lui Usman 227-229, 249-250
încercare de asasinare 285-286
trecut 337
Amr ibn Saad 305
Anatolia 80, 163, 167-168, 191, 223, 330
An-Najjar, clan 35
ansar 39, 46-47, 50, 123, 128, 131, 136, 258, 262
Antiohia 80-82, 162-163, 168, 172, 175
Aqraba, bătălia de la ~ 145, 329, 340
Areopolis 82
armate arabe
arcaşi 58, 70
arme 70
armură 69, 71
cauzele succesului 75
cavalerie 73-74
cămile 73
comandanţi 72, 74
comportamentul 154-155
dimensiune 73-75
formare 71
fortificaţii 74-75
mobilitate 71
motivaţie 69
percepţie 68
săbii 70
scuturi 69
slăbiciuni 74-75
structură 72, 74
~ şi Mahomed 79
~ şi Moavia 270-271, 273-274, 278-279, 282-283
tactici 73-74
Armenia 80, 163, 167, 223, 227, 258, 269, 284, 331
ar-Rahib, Abu Amir 36
Asad, clan 136, 143
Asim 326-327
Asma 35, 86-88, 213, 216, 325
Asma bint Marwan 36
Asma bint Umays 154
Aşura 306
awliat-i-Omar 207
Aws, clan 30-31, 33, 64, 101, 218, 254

B

Baalbek 162, 168
Babilon, bătălia de la ~ 181
Babilon, Egipt 187, 193-195, 199, 343
Badr, bătălia de la puţurile ~ 34-35, 47, 50, 86, 88, 90, 92-93, 114, 129, 134, 166, 203, 218, 242, 245, 273, 302, 338, 340, 342
Bagdad 188, 202, 226, 280, 311--312, 315, 317-319, 327
Bahrain 127, 139-140, 147-148, 268
Bahriyya 275
Baqi al-Gharqad 23
Barakah (Umm Ayman) 337, 342
Basra 147, 190-191, 201, 223, 227, 241, 243, 250-251, 253, 261--263, 265, 267-268, 276-280, 284, 294, 300, 304, 310, 327, 332-333, 336, 343
Bayadah, clan 32
Bătălia Cămilei 269, 281, 323, 332
Bătălia Podului 183
beduini
  clanul Beni Sad 54
  natura războinică 149
  raiduri misionare împotriva ~ 58-59
  reformele lui Omar 205
  serviciul militar 72, 74
  ~ sirieni 176
  ~ şi Abu Bakr 133-136
  ~ şi Medina 38
  tribul Tai 58-59
Beni Bekr, confederaţie tribală 146
Beni Dabba, trib 267
Beni Fazarah, trib 154
Beni Hanifa, trib 140-141, 144--146, 149, 152, 166, 329, 340
Beni Haşim, clan 44, 62
Beni l-Mustaliq, clan 98, 100, 242, 338
Beni Nadir, clan 31, 104, 126
Beni Qaynuqa, clan 31, 50, 219
Beni Qurayzah, clan 31, 52, 104
Beni Saad, trib 265
Beni Sulaym, trib 99, 138, 265
Beni Taghlib, trib 176, 184
Beni Tamim, trib 144-145
berberi 200, 297, 310
Bilal 86, 128, 225-226, 337
Bostra 78-79, 155, 157, 180
Bu'ath, bătălia de la ~ 32
Bukhara 301
Buwaib, bătălia de la ~ 183
Buzakha, bătălia de la ~ 143-144, 329

C

calendar 38, 206, 227, 316, 327
Califat
  Coranul despre ~ 131-132
  natura politică 128
  origini 121-127
Catarge, Bătălia ~ 232, 332
celibat 36
Cezarea 157, 169, 173, 179
Chalchis 169
Cilicia 191
Cipru, ocuparea ~ 230-231
Cirene 199
Cirus, patriarh-guvernator al Egiptului 194-197
ciumă bubonică 76
comerţ cu caravane 28
Constantin al III-lea 194
Constantinopol, asediul ~ 162, 168, 173, 175, 194, 196, 231, 300, 332
Coran
  contradicţii 235
  copia lui Hafsah 92
  ~ despre adulter 103
  ~ despre căsătorie şi divorţ 38
  ~ despre femei 95, 97
  ~ despre necredinţă 103
  ~ despre rolul califului 132
  ediţia scrisă 233-238
  fatiha 236
  prestigiu 234
  primatul ~ 319-320
  recitatori 233, 238, 276
  severitatea legii 103
  structurarea 234
  sura 9:40 124

sura 24 103
sura 33 96
~ şi alcoolul 38
tradiţii orale 146
versetele de la Mecca 24
versetele de la Medina 24
corăbii 188
Creta 230, 297
cronologie 206
Crucea cea Adevărată 81
Ctesifon 188-189, 204

D

Damasc 156-157, 162-164, 168, 172, 174-175, 177, 180, 190-191, 202, 223-226, 237, 250, 253, 269, 271--272, 278, 280, 284, 286, 301, 303, 306-307, 310-311, 318, 320, 325, 332-333
Dattin, bătălia de la ~ 157
Dhu Qar, bătălia de la ~ 147, 180
Dhu'l Fiqar 70
divorţ 38
Duma 156

E

Egipt 74, 192-194, 196, 199-201, 227-230, 232, 246, 250, 261, 274, 282-284, 297, 316, 318, 320, 330--331, 343
evrei
clanul Beni Nadir 31
clanul Beni Qaynuqa 31, 50, 219
clanul Beni Qurayzah 31, 52
~ în Medina 31, 50, 52, 219
~ şi campania de la Khaybar 55-56

F

Fakhita 42,48
Farazdaq 304
Farwah ibn Amr 137
Fatima 48-52, 56, 61, 93, 107, 109, 125-127, 218, 288, 311, 316, 323, 337, 339
Fatima bint Aws 254
Fezzan 200
flotă 299-300
forţe persane
contraatac 187-188
efective 74-75
elefanţi 181, 183
~ în Yemen 140
~ la al-Qadisiya 187
~ la Buwaib 185
~ la pod 183
~ la Ullais 147
~ sub Rustam 185
Fustat 191, 199-201, 228, 249-251, 261-262, 282, 285-286, 297, 319, 327, 331-332

G

Ghadir Khumm 61-62, 279
Ghatafan, trib 138, 142-143, 329

H

Habiba 121, 154
Hadas, clan 137
hadith 238
Hafsah 90-93, 107, 110-111, 115, 129, 210, 233-234, 262, 338, 340
Hakim 244
Halah 108
Halimah 338
Hamza 27, 41, 44, 47, 146, 210, 233, 338
harem 104, 240
Harith ibn al-Hakim 243
Hasan (al 11-lea imam) 312
Hasan ibn Ali 253, 294
Haşim 338
Hatib, bătălia de la ~ 32
Hatim al-Tai 58
Hawazin, trib 138-139, 142-143, 338
Heraclie, împărat 80-82, 158, 162--164, 167-168, 194, 232, 331
Hira 147, 158, 181, 183, 185, 187, 189-190, 330
Homs 77, 162, 174, 176-177, 202, 300
Hudaibiya 54-55, 91, 94, 113, 134, 166, 203, 259, 341

Hunayn, bătălia de la ~ 57, 115, 139, 326
Husayn ibn Ali 302

I

Ibn Arabi 25
Ibn Attab 267
Ibn Batuta 225
Ibn Harith, Muthanna 180, 186
Ibn Işaq, Mahomed 313, 318, 326--327
Ibn Khuwaylid 143
Ibn Muljam 286-287
Ibn Taymiyyah 320
Ibrahim 112, 320, 326, 339
Ierusalim 76, 81, 157, 162, 168--171, 213, 330, 341
Iisus 20, 26, 50, 65
Ikrima ibn Abi Jahl 142
imamul ascuns 312-313
Imperiul Bizantin
  aliaţi arabi 79-80, 137, 155
  armistiţiul cu Moavia 273
  campaniile lui Moavia 300-301
  contraatac 176, 191, 230, 331
  executarea solului musulman 77-78
  flotă 231
  forţa armată 77, 130, 155, 167
  frontieră 79, 82, 232
  organizarea militară 172
  pierderea Orientului Apropiat 17, 67
  pregătiri pentru oprirea înaintării musulmanilor 177-178
  provincii 74
  recucerirea Ţării Sfinte 176-177
  situaţia economică 76
  situaţia strategică 181-187
  sprijinul pentru revolta egiptenilor 227
  ~ şi cucerirea Egiptului 191
  ~ şi invadarea Ţării Sfinte 150, 156
Imperiul Persan
  crize de succesiune 145-146
  cucerire 145-146
  sfîrşitul dinastiei Sasanide 245
Irak 28, 71-72, 140, 162, 180, 185, 187, 189, 201, 208, 246, 273, 324, 326, 330, 333, 338
Islam
  convertiri în masă 189-190
  creştere 23
  egalitatea credincioşilor 130
  imperiul aflat sub timp 302-304
  invitaţie la convertire 206-207
  „Ipocriţi" 36-37
  legăturile prin căsătorie ale celor mai importante personaje 210-211
  puterea militară în vremurile de început 35
  sabiqa – lista priorităţilor 202
  schismă 17
  smerenie 220
  tradiţii de întemeiere 24
ismaeliţi 312, 314-315
Ismail 312, 314
Istanbul 225, 318

J

Jabala ibn al-Ayham 78, 163, 174, 338
Jabir al-Jufi 326
Jabiyah 169-170, 175-176, 199, 202, 330
Jafar 42, 44, 57, 115, 212, 311-312, 338
Jafar as-Sadiq 312
Jalula, bătălia de la ~ 188
Jamila bint Asim 211
Jeddah 222
Judham, trib 137, 176
Juwayriya 100, 338

K

Kaab 247
Kab 267
Kairuan 202
Kariun, bătălia de la ~ 195
Kerbela 304-307, 316, 333, 338, 343

Khadidja 42, 44, 48-50, 53, 85, 87, 96, 108-109, 113-114, 325, 336--337, 339, 342
Khalid ibn al-Walid
convertirea la islamism 56
corpul spiritual 180
întăriri 165
~ la Damasc 156
~ la Najran 61
~ la Yarmak 173
proces 175
retragerea de la Mutah 57
~ şi invazia Ţării Sfinte 166--167
~ şi ocuparea oraşului Mecca 57
~ şi Omar 155
~ şi războaiele din epoca *Ridda* (ale apostaziei) 143-144, 149
trecut 339
umilirea lui ~ 173-174
Khalifa 24, 31
Khaybar, campania 55-56, 109-110
Khazraj, clan 30-31, 33, 35, 101, 263, 266
Khomeini, Ayatollah Ruhollah 119, 314
Khuzaa, trib 98, 136-137
Kinda 31-32, 58, 115-116, 144
Kufa 189-191, 201, 223, 227, 238, 241-243, 245-246, 249-251, 261, 265-266, 268, 270, 273-274, 276--280, 284-286, 292, 294-296, 300, 304-306, 310, 318, 326-327, 332--333, 336, 338, 340, 343
kurzi 189
Kutayla bint Abd al-Uzza 86, 152

L

Lahm, trib 137
libertate sexuală 38
Libia 181, 207, 229, 331

M

Maddhij, expediţia ~ 60
Mahdi 312-315
Mahomed
acţiuni caritabile 32, 120-121
adepţi 24-28
adversari 35
arabi creştini 140-141
calităţi de lider 34
campania din Palestina 64-65
campania împotriva clanului Beni l-Mustaliq 100-101
căsătoria cu Aişa 86-87
căsătoria cu Khadidja 24
căsătoria cu Safiya bint Huuayy 104-105
căsătoria cu Umm Salamah 93
copii 100-115
copilărie 24
curăţirea Kaabei 58
diferenţa de vîrstă faţă de Aişa 88-89
exemplul guvernării musulmane 100
familie 302-303
fuga din Mecca 22, 24, 87-88, 156
~ îl consolează pe Ali 59
încercare de otrăvire 104
înmormîntarea 64
învăţături către misionari 60
legături de familie cu Medina 30-31
logodna cu Aişa 86-87
Medina şi ~ 22-24
moartea 24
oamenii din Medina îi jură credinţă 21
ocuparea oraşului Mecca 58
pelerinajul la Mecca din 628 48
„Predica de despărţire" 63
predica de la Ghadir Khumm 63-64
pregătiri de înmormîntare 64
raiduri misionare 59
reformator 26
revelaţii 26, 43-44, 103-104, 109, 246
rugăciunea de la mormintele din Medina 24-25
separarea de soţii 100

sosirea în Medina 34
soţii 78-123
succesiune 122-125
~ şi căsătoria lui Ali cu Fatima 41-42
~ şi jurămîntul de credinţă de la Hudaibiya 91
~ şi jurămîntul de la Aqaba 33
~ şi Usman 217-218
Mahomed al-Baqir 311
Mahomed al-Jawad 312
Mahomed al-Muntazar al-Mahdi 312-313
Mahomed al-Zuhri 325-327
Mahomed ibn Abu Bakr 254, 267--268, 271, 274, 282, 323, 332, 339
Mahomed ibn al-Hanafiyya 266
Mahomed ibn Talha 253
Malik al Aştar 249
Malik ibn Anas 318
Mamar ibn Raşid 326
Mansur ibn Sarjun 179
Manuel 227-228, 331
Marhab 56
Marj al-Suffarn 157, 330
Marjal-Rahit 156
Marwan 35-36, 94, 221, 230, 243--244, 246, 252-254, 260, 323
Marya 339
Masjid al-Aqsa 172
Mauriciu, împărat 78
Maymunah 113, 117, 339
Maysun 179
Mecca
adversarii lui Mahomed 34-35
asediu 314-315
asediul din 688 320
asigurarea apei 28-29
atam, ferma-fortăreaţă 27
boicotarea negoţului primilor musulmani 42
casa-moschee a lui Mahomed 26
centru comercial 26
comunitatea evreiască 30-31
conducerea politică 28-29
cucerire 112-114
fuga lui Mahomed 44-45
grădini 24, 26-27
ignoranţa în ceea ce priveşte agricultura 37-38
„ipocriţi" 36
Kaaba 57
libertăţi 23-24
mine de argint 31
noua ordine morală 38-39
obiceiuri agricole 30
ocupaţie 57
păgînism 34-35
pelerinajul din 629 49
pelerinajul din 631 61
pelerinajul din 655 63
povestitori 320
prădarea din 688 45-46
reformele lui Omar 238
relaţii între clanuri 28
respingerea musulmanilor din Medina 37
situaţia politică preislamică 28-33
sosirea lui Mahomed 32-34
statut 22-24, 56
~ şi moartea lui Mahomed 122-123
Usman măreşte moscheea 222
„Zawar" 223
Memfis 195
Menas 196
Mesopotamia 29, 180, 185, 189-190
misr 202
Moab 65, 162
Moavia ibn Abu Sufyan
~ în funcţia de calif 297-300
~ în timpul Califatului lui Omar 190-191, 193
~ în timpul Califatului lui Usman 230-232, 245, 247, 250
~ şi Ali 275-290
trecut 339-340
Moise 26, 59, 65, 106, 121-122, 132
muezin 171, 225, 337
Mughira ibn Şuba 201, 239-244, 248, 263, 268, 285, 290, 300, 308, 332, 340, 343
Muhajir ibn Abi Umayya 143
muhajirun 39, 46-47, 123-124, 131, 136, 269
Muir, William 240

Mundhir ibn Saura 139-140
Muntele Sal 27
Musa al-Kazim 312
Musa ibn Nusayr 156
Musa ibn Oqba 326
Musab 33
Musaylama 141, 145-146, 149, 329, 340
Mustali 315
musulman 37, 39, 47, 71, 85, 94, 142, 148, 197, 219, 223, 225, 227, 260, 269-270, 290, 320, 331
Mutah, bătălia de la ~ 53, 57, 79-80, 115, 130, 132, 329, 338, 342

N

Nahrawan, bătălia de la ~ 280--282, 286, 294, 332
Naila 254-255, 271
Najran 60, 140, 143
Narjis Khatun 312
Nawawi 229
Nikiou 195, 228, 330-331
Nizari 315
Nusayr 156

O

Oman 60, 64, 123, 139-140, 143, 146, 148, 152
Omar ibn al-Khattab
administrație 202
aranjarea căsătoriei lui Hafsah 109
calendarul reformei 207
caracter 160-162
convertirea la islamism 208
cucerirea Egiptului 195
cucerirea Imperiului Persan 180
cucerirea Orientului Apropiat 163-164, 172
~ despre Zayd 57
familie 210
inovații 201
integritate 208-209
înmormîntarea 214
~ la Arqaba 145-146
~ la templul lui Solomon 171
lista de oameni salariați 202--204
moartea 210-211
~ numit calif 157-158
presupusa lui părere despre cărți 200
principii ale ocupației 175
puritanism 162-163
relaxarea măsurilor de austeritate 230-231
rezervele față de Amr 199
rugăciunea făcută în afara bisericii Sfîntului Mormînt 170--171
smerenie 175
statut 160
~ și bogăția 205
~ și femeile 204
~ și Ierusalimul 170
~ și moartea lui Mahomed 121--122
~ și Mughira 250
~ și musulmanii din Medina 40
~ și originea Califatului 123-124
~ și separarea lui Mahomed de soții 121
~ și soțiile lui Mahomed 121
trecut 340
ușurința cu care putea fi abordat 204
Omeiazi 333
Oqba ibn Nafi 200, 232, 297, 331--333, 340
Orientul Mijlociu, cucerirea ~ 67-68
otomani 231, 317-318

P

Palestina, campanie 63
Palmyra 156, 223

Q

Qatam 286-287
Qays 263
Qubbat as-Sakhra 171
Quswa 27

R

Raihanah bint Zaid 104
Ramla 107, 202, 218
Ridda, războaiele 121-150
rugăciunea de dimineaţă 242
Rumi 25
Ruqayyahn 113, 211, 217-218, 339-340
Rustam 181, 185-187, 330

S

Saad ibn Abu Waqqas 185, 241--242, 305, 340
Saad ibn Ibrahim 326
Saad ibn Ubadayah 34, 123-124, 341
Sad ibn ar-Rabi 46
Sad ibn Muadh 52
Saeed 249, 301
Safiyah bint Huuayy 104-107, 341
Safwan ibn Muattal 99-101
Sahmi al-As ibn Wail 274
Said ibn al-As 233, 243
Saidah, clan 34, 341
Sajah 144-145
Saladin 189, 226, 240, 315
Salimah, clan 34
Sariya-i-Fidak 54
Sawdah 98, 324, 341
Sayf ibn Dhiu Yazan 139
Sbeitla, bătălia de la ~ 229, 331
Seleucia 187
Selma 184, 186
sex şi ritual de curăţie 94
Sicilia 230, 297, 332
Siffin, bătălia de la ~ 275-279, 281--282, 294, 332, 336
Sofronie, patriarh al Ierusalimului 169, 171
Sudan 232-233, 316, 340
sufiţi 287, 313, 320
sunniţi
  conciliu 340
  eroi 15
  personaje importante 341-342
  practica religioasă 310
  ~ şi Aişa 40
  ~ şi Ali 292
  ~ şi califii aflaţi sub Dreapta Îndrumare 16
  ~ şi Fatima 42
  ~ şi Însoţitorii Profetului 15
  ~ şi Khadidja 42
  ~ şi Mahdi 312
  ~ şi predica de la Ghadir Khumm 61-62
  ~ şi reformele lui Omar 230
  ~ şi succesiunea 65
  tradiţii 315
Syllaeum, bătălia de la ~ 300, 333

Ş

şiiţi
  ~ şi Abu Bakr 130
  ~ şi Ali 16, 41, 48, 230
  ~ şi Fatima 40
  ~ şi ismaeliţii 320
  ~ şi Khadidja 42
  ~ şi Mahdi 314
  ~ şi practica religioasă 310
  ~ şi predica de la Ghadir Khumm 61-62
  ~ şi reformele lui Omar 220
  ~ şi trădarea valorilor spirituale al Profetului 16-17
  tradiţii 322
Şurahbil ibn Hasana 155, 341

T

Ta'if 29, 37, 58, 139, 150, 162, 181, 216, 240, 244, 285, 300, 340, 343
Tai, trib 58-59, 136-137, 143, 156, 242
Talha ibn Ubaydallah 185, 341
Talib 42, 47
Teodor 63
Teofan 296
Theodorus, Patricius 79-80
Tiberiu 193
Trench, bătălia de la ~ 94, 138
Tripolitania 200
Tulayhah 143-144

U

Ubaydallah ibn Omar 259, 275
Ubaydallah ibn Zayyad 343
Udruh 279
Uhud, bătălia de la ~ 27, 51, 86, 90, 92-93, 113, 126, 146, 152, 166, 219, 341
Ullais, bătălia de la ~ 147, 329, 338
Umamah 108, 113, 289, 341-342
Umm Abdallah 323
Umm Ayman (Barakah) 218, 337
Umm Habiba bint Sufyan 106-107, 253, 255, 271, 336, 341
Umm Hakim 211
Umm Iṣaq 322
Umm Jamil 241
Umm Kulthum 51, 114, 154, 211, 218, 339
Umm Ruman 85-88, 152, 336
Umm Salamah 84, 92-95, 98, 105--107, 109-110, 261, 323, 326, 341
Umm Siml 144
Urwa 216, 325, 328
Usama 54, 63, 101, 103, 108, 130, 133, 141, 218, 329, 337, 341-342
Usman bin Talha 93
Usman ibn Affan
  Aişa despre ~ 216, 266
  campanii militare 226-228
  caracter 214, 220, 229
  conservatorism doctrinar 220
  convertirea la islamism 217
  crearea primei ediţii scrise a Coranului 233
  familie 350
  înfăţişare 214
  moartea 257
  numirea în funcţia de calif 215
  părerea lui Hasan despre ~ 293
  pierderea sigiliului lui Mahomed 239
  promovarea rudelor 243
  reforme 220-222
  relaţia cu Mahomed 219-220
  revolta împotriva lui ~ 240
  ~ şi căsătoria lui Ali cu Fatima 41
  ~ şi musulmanii din Medina 30
  trecutul 215, 342
Uyaynah 144

V

Valea Iathrib 26-27, 46
Veniamin, patriarh copt al Egiptului 196, 228

W

Wadi al-Arabah, bătălia de la 156--157, 163
Wahb ibn Munabbih 326
Wahhabi 320
Wahşi 146
Walid ibn Uqba 242

Y

Yamamah 140-141, 144, 146, 149--150
Yasar 326-327
Yazdegird 158, 181, 185, 187-188, 227, 330-331, 342
Yazid (fiul lui Moavia) 300, 302--305
Yazid ibn Abu Sufyan 154-155, 157, 162, 173, 176, 179, 245, 269, 341
Yemen 28-29, 43, 60-61, 64, 71-72, 121, 123, 139-140, 143, 148--151, 162, 179, 185, 215, 237, 240, 245, 285, 292, 311, 326, 336
Yhanna ibn Ruba, episcop de Aqaba 81

Z

Zab, bătălia de la ~ 310
zakat 133
Zayd (Zayd ibn Harithah) 337, 342
Zayd ibn Thabit 233
Zaydi 311

Zaynab (fiica lui Mahomed) 109, 113, 339
Zaynab bint Jahş 95, 342
Zaynab bint Khuzaymah 92
Zayyad 284-285, 300-301, 304, 308, 332-333, 336, 343
Ziua Judecăţii 236
Zubayr ibn al-Awwam 47, 52, 65, 212-213, 223, 229, 233, 251, 253, 259, 261-262, 265-267, 270, 302, 306, 323, 325, 332-333, 341, 343

POLIROM

RELIGIE

Moştenitorii Profetului Mahomed este istoria evenimentelor ce au însoţit apariţia religiei islamice, marcate de ambiţii, succes, sacrificiu de sine şi duşmănii de sînge. Autorul identifică, pe parcursul unei jumătăţi de secol de războaie şi cuceriri, seminţele discordiei care a destrămat unitatea islamului şi ajunge pînă la cauzele schismei dintre şiiţi şi sunniţi – rivalitatea dintre oamenii care l-au cunoscut cel mai bine şi l-au iubit cel mai mult pe Profet: vărul şi ginerele său Ali şi soţia sa Aişa. Destinul celor cîteva persoane care au avut o influenţă decisivă după moartea lui Mahomed – primii patru califi, văduvele Profetului şi generalii cuceritori – a determinat cursul noii religii şi apariţia unei noi civilizaţii.

„O poveste captivantă ce surprinde calitatea epică a unei ere din care se inspiră toţi musulmanii."

(*Sunday Times*)

„Cartea ilustrează prin descrieri vii modul în care anumite conflicte sîngeroase au dat naştere în cele din urmă variatelor tradiţii ale credinţei musulmane."

(*The Guardian*)

Medina: oaza-capitală a statului musulman • Ali, cel dintîi discipol al Profetului • Soldaţii arabi în secolul al VII-lea • Califul Abu Bakr şi războaiele din epoca *Ridda* • Invadarea Ţării Sfinte şi moartea primului calif • Omar şi marile victorii • Usman: al treilea calif al islamului • Imamul Ali, al patrulea calif • Moavia Omeiadul, imamul Hasan şi imamul Husayn

ISBN 978-973-46-0670-2

9 789734 606702

Plural Religie

EDITURA POLIROM
www.polirom.ro

Pe copertă: Hattat Aziz Efendi, *Mahomed*, în noul tip de caligrafie islamică iniţiată în secolul al XVII-lea